universitaria

BIANCA SELEJAN-GUȚAN
LAURA-MARIA CRĂCIUNEAN

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

Ediția a 2-a

IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Drept internațional public

ediția a 2-a, revăzută și adăugită

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESPRE AUTOARE

SELEJAN-GUȚAN, BIANCA ANDRADA

Studii: Facultatea de Științe Juridice și Administrative, Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu (licența în științe juridice, 1995); Faculty of Law and Social Sciences, University of Nottingham, United Kingdom (Master of Laws – LL.M. in International Law, 1996); doctor în drept (drept constituțional), Universitatea din București (2004).

Specializări și documentări la Central European University, Budapesta (1999-2007); Universitatea din Rennes I, Franța (2000); Institutul Elvețian de Drept Comparat, Lausanne, Elveția (2001, 2006); Institutul Internațional pentru Drepturile Omului, Strasbourg, Franța (2003); Academia de Drept European, Florența (2004), Institutul Max Planck pentru Drept Internațional și Comparat, Heidelberg (2012, 2013, 2014).

Activitate profesională: Cadru universitar al Facultății de Drept *Simion Bărnuțiu*, Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu încă din anul 1996; profesor universitar la aceeași facultate din anul 2009; membru al Colegiului de redacție al *Romanian Journal of Comparative Law*; membru al Consiliului științific al revistei *Acta Universitatis Lucian Blaga, seria Iurisprudentia*; membru al colegiului de redacție al revistei *Pandectele Române*; membru al Institutului de Științe Administrative *Paul Negulescu*; membru al Asociației Române de Drept Constituțional; conducător al echipelor facultății, participante la Concursul European de Drepturile Omului *René Cassin*, Strasbourg; profesor-invitat la Universitatea Philipps din Marburg, Germania și la Universitatea Carlos III din Madrid.

Publicații: Autoare de cursuri universitare (*Protecția europeană a drepturilor omului*, Ed. C.H. Beck, 2004, 2006, 2008, 2011; *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Hamangiu, 2005, 2008), monografii (*Excepția de neconstituționalitate*, Ed. C.H. Beck, 2005, 2010; *Spațiul european al drepturilor omului*, Ed. C.H. Beck, 2008); co-autor al unor lucrări de referință (*Constituția României. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, 2008); autoare de studii, articole, recenzii, cronici de jurisprudență, publicate în reviste și volume colective precum: *Revista de Drept Public, Dreptul, Est-Europa – Revue d'études politiques et constitutionnelles, Annuaire International de la Justice Constitutionnelle, Percorsi costituzionali, Pandectele Române, Noua Revistă de Drepturile Omului, Acta Universitatis Lucian Blaga*, seria Iurisprudentia, publicațiile Institutului Elvețian de Drept Comparat, *Iustitia et Pax. Gedächtnisschrift für prof. Dr. Dieter Blumenwitz*, Berlin, Duncker & Humblot, 2008; *AWR Bulletin* (Association for the Study of the World Refugee Problem) ș.a.; autoare a unor comunicări științifice prezentate la diferite conferințe și simpozioane naționale și internaționale.

Premii: premiul *Diploma de onoare a Uniunii Juriștilor din România* (2008) pentru contribuția din lucrarea *Constituția României. Comentariu pe articole* (Ed. C.H. Beck, 2008).

CRĂCIUNEAN, LAURA-MARIA

Studii: Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu, Facultatea de Drept *Simion Bărnuțiu* – licența în științe juridice (2001); studii aprofundate (2002); doctor în drept (2008); studii post-doctorale (2013).

Specializări și documentări: European University Institute (EUI), Florența, Italia (2006, 2011); Academy of European Law, Trier, Germania (2007); Hague Academy of International Law, Haga, Olanda (2007, 2009); International Institute for Higher Studies in Criminal Sciences, Siracusa, Italia (2007); Ludwig Maximilians Universität, München, Germania (2008); Xiamen Academy of International Law, Xiamen, Republica Populară Chineză (2010); Amsterdam University, Amsterdam Center for International Law, Amsterdam, Olanda (2012); Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg, Germania (2013).

Activitate profesională: Cadru universitar al Facultății de Drept *Simion Bărnuțiu*, Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu încă din anul 2004, în prezent conferențiar universitar la aceeași facultate; co-secretar de redacție al Revistei *Acta Universitatis Lucian Blaga, seria Iurisprudentia*; membru fondator al Colegiului Consilierilor Juridici din Sibiu (2004); membru al *Attendees and Alumni of the Hague Academy of International Law* (*AAA*), Haga, Olanda; membru al *European Criminal Law Association*; membru al *European Society of International Law* (*ESIL*), Florența, Italia; membru al *Consiliului Consultativ al Agenției Județene de Ocupare și Formare Profesională*, Sibiu, din partea *Consiliul Național al Întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România*, filiala Sibiu (2001-prezent); membru al Comisiei Județene în Domeniul Egalității de Șanse între Femei și Bărbați, din partea *Consiliul Național al Întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România*, filiala Sibiu. Avocat în Baroul Sibiu din anul 2010.

Publicații: Autoare și coautoare a unor lucrări precum: *Drept internațional public* (2008), în co-autorat cu prof. univ. dr. Bianca Selejan-Guțan; *Limitele dreptului de proprietate privată* (2009); *Studii privind exproprierea pentru cauză de utilitate publică* (2009); *Drept diplomatic și consular. Note de curs* (2011); *Protecția drepturilor culturale în dreptul internațional* (2011); *Protecția diversității culturale în dreptul internațional: modelul „uniți în diversitate"?* (2013); *Drept internațional umanitar* (2014); autoare de studii, articole, recenzii, comentarii de jurisprudență publicate în reviste și volume colective: *Pandectele Române*, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, *Revista Română de Drept Internațional*, *Revista de Drept Penal*, *Acta Universitatis Lucian Blaga – seria Iurisprudentia*, *Revista de Drept Public*, *Caiete de Drept Internațional*, *Caietul Științific al ISAR*, volumul colectiv *Legal Approaches to Cultural Diversity*, *East – West Cultural Passage*; autoare a unor comunicări științifice prezentate la diferite conferințe și simpozioane naționale și internaționale.

ABREVIERI

AG	–	Adunarea Generală
AULB	–	Acta Universitatis Lucian Blaga, Iurisprudentia
AJIL	–	American Journal of International Law
BIRD	–	Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BM	–	Banca Mondială
CDI	–	Comisia de Drept Internațional
CEDO	–	Convenția europeană a drepturilor omului
C.E.D.O.	–	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CIJ	–	Curtea Internațională de Justiție
CICR	–	Comitetul Internațional al Crucii Roşii
CJUE	–	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CPI	–	Curtea Penală Internațională
CPJI	–	Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CSCE	–	Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
DUDO	–	Declarația universală a drepturilor omului
ECOSOC	–	Consiliul Economic și Social al ONU
EJIL	–	European Journal of International Law
FIDH	–	International Federation of Human Rights
FMI	–	Fondul Monetar Internațional
GATT	–	Acordul General pentru Tarife și Comerț/General Agreement on Tariffs and Trade
HRLJ	–	Human Rights Law Journal
ICJ	–	International Court of Justice
ILC	–	Comisia de Drept International/International Law Comision
ICNUR	–	Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
NRDO	–	Noua Revistă Română de Drepturile Omului
ONU	–	Organizația Națiunilor Unite
OSCE	–	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PCIJ	–	Permanent Court of International Justice
PIDCP	–	Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice
PIDESC	–	Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale

SCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PO-PIDESC	–	Protocolul Opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale
RJCL	–	Romanian Journal of Comparative Law
RJIL	–	Romanian Journal of International Law
RRDI	–	Revista Română de Drept Internațional
TPII	–	Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie
TPIR	–	Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda
UE	–	Uniunea Europeană
WTO	–	Organizația Mondială a Comerțului/World Trade Organization

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

CUPRINS

Capitolul 1. Introducere 1
§1. Definiția dreptului internațional public 1
§2. Particularitățile şi natura dreptului internațional public 3
§3. Dreptul internațional public şi dreptul intern 5
§4. Dreptul internațional public şi dreptul internațional privat 8
§5. Diviziuni (ramuri) ale dreptului internațional public 9
§6. Repere în dezvoltarea istorică a dreptului internațional public 11
6.1. Antichitatea 11
6.2. Evul Mediu 16
6.3. Epoca dreptului internațional modern 17
§7. Teoriile dreptului internațional. Dreptul internațional şi teoriile relațiilor internaționale 20
7.1. Teoriile specifice dreptului internațional 20
7.1.1. Teoriile dreptului natural 20
7.1.2. Teoriile pozitiviste 23
7.1.3. Teorii ale „compromisului" între dreptul natural şi cel pozitiv 24
7.1.4. Alte abordări 25
7.2. Dreptul internațional şi teoriile specifice relațiilor internaționale 27
7.2.1. Teoriile realiste 27
7.2.2. Teoriile liberal-instituționaliste 28
7.2.3. Teoriile economice 29
7.2.4. Teoriile constructiviste 29

Capitolul 2. Izvoarele dreptului internațional public 36
§1. Noțiunea şi sfera izvoarelor dreptului internațional public 36
§2. Tratatul internațional 37
§3. Cutuma internațională 38
§4. Principiile generale de drept 41
§5. Principiile dreptului internațional public 43
5.1. Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța 44
5.2. Principiul soluționării pe cale pașnică a diferendelor internaționale 45
5.3. Principiul neamestecului în treburile interne sau al neimixtiunii 45
5.4. Principiul cooperării 46
5.5. Principiul autodeterminării popoarelor 46
5.6. Principiul egalității suverane a statelor 46
5.7. Principiul „*pacta sunt servanda*" 47
5.8. Principiul inviolabilității frontierelor 47
5.9. Principiul integrității teritoriale 47
5.10. Principiul respectării drepturilor omului 47
§6. Echitatea 47
§7. Mijloacele auxiliare de determinare a normelor dreptului internațional 49
7.1. Jurisprudența 49

7.2. Doctrina 49
§8. Alte izvoare ale dreptului internațional public 49
8.1. Actele organizațiilor internaționale 49
8.2. Actele unilaterale ale statelor 51
§9. Ierarhia normelor în dreptul internațional public. *Ius cogens* ***51***

Capitolul 3. Subiectele dreptului internațional public 58
§1. Introducere. Despre personalitate în dreptul internațional public 58
§2. Statele – subiecte primare ale dreptului internațional public 59
2.1. Criteriile de identificare a statelor în dreptul internațional 59
2.2. Suveranitatea şi egalitatea statelor 59
2.2.1. Suveranitatea statelor 60
2.2.2. Egalitatea statelor 60
2.3. Elementele statului 60
2.3.1. Teritoriul 61
2.3.2. Populația 61
2.3.3. Autoritatea guvernamentală 61
2.3.4. Capacitatea de a intra în relații cu alte state 61
2.4. Unele tipuri speciale de state în dreptul internațional contemporan 62
2.4.1. Federația 62
2.4.2. Asociațiile de state 62
2.4.3. Vaticanul 62
2.4.4. Ordinul Suveran de Malta 63
2.4.5. Statele *de facto* 64
2.4.6. Statele neutre 66
2.4.7. Mini-statele 66
2.4.8. Teritoriile aflate sub mandat şi cele aflate sub tutelă 67
2.5. Recunoaşterea internațională a statelor şi guvernelor 68
2.5.1. Recunoaşterea statelor 68
2.5.2. Recunoaşterea guvernelor 70
2.6. Succesiunea statelor 71
§3. Organizațiile internaționale interguvernamentale ca subiecte ale dreptului internațional public 74
3.1. Introducere 74
3.2. Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale 75
3.3. Structura organizațiilor internaționale 76
3.4. Membrii organizațiilor internaționale 76
3.5. Organizația Națiunilor Unite (ONU) 77
§4. Popoarele şi mişcările de eliberare națională 85
4.1. Popoarele 85
4.2. Mişcările de eliberare națională 85
§5. Organizațiile internaționale nonguvernamentale 86
§6. Societățile transnaționale 87
§7. Individul în dreptul internațional public 88

Capitolul 4. Populația în dreptul internațional public 97
§1. Populația ca element constitutiv al statului 97
§2. Cetățenia 97
2.1. Dobândirea cetățeniei 101
2.2. Pierderea cetățeniei 102
2.3. Conflictele pozitive şi negative de cetățenie 103
§3. Regimul juridic al străinilor 104
§4. Protecția diplomatică 106
§5. Categorii speciale: regimul refugiaților şi al persoanelor strămutate 107
§6. Azilul teritorial 109

Capitolul 5. Protecția internațională a drepturilor omului 112
§1. Primele preocupări pentru protecția drepturilor omului 112
§2. Sistemul de protecție a drepturilor omului în cadrul Organizației Națiunilor Unite 113
2.1. Carta Organizației Națiunilor Unite 113
2.2. Declarația universală a drepturilor omului 114
2.3. Pactele internaționale privind drepturile omului 116
2.3.1. Pactul Internațional privind Drepturile Civile şi Politice (PIDCP) 116
2.3.2. Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale (PIDESC) 119
2.4. Alte convenții ONU privind drepturile omului 124
2.4.1. Convenția pentru eliminarea oricărei forme de discriminare rasială 125
2.4.2. Convenția asupra eliminării oricărei forme de discriminare față de femei 125
2.4.3. Convenția împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante 126
2.5. Proceduri extraconvenționale de protecție a drepturilor omului la nivelul ONU 126
2.5.1. Procedura publică 1235 instituită prin Rezoluția Consiliului Economic şi Social nr. 1235 din 1967 127
2.5.2. Procedura confidențială 1503 creată prin Rezoluția ECOSOC nr. 1503 din 1970 127
2.5.3. Înaltul Comisar ONU pentru Drepturile Omului 128
§3. Sistemul european de protecție a drepturilor omului 128
3.1. Scurt istoric 128
3.2. Organele Consiliului Europei 129
3.3. Elaborarea şi semnarea Convenției europene a drepturilor omului 133
3.4. Curtea Europeană a Drepturilor Omului 134
3.5. Carta Socială Europeană 139
3.6. Alte convenții privind drepturile omului elaborate în cadrul Consiliului Europei 141
3.7. Protecția drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene 141
3.7.1. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene 142
3.7.2. Tratatul de la Lisabona (2007, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009). Prevederi în materia drepturilor omului 144

3.8. Protecția drepturilor omului în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa 145
§4. Sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului 146
§5. Sistemul african de protecție a drepturilor omului 148
§6. Carta arabă a drepturilor omului 151
§7. Probleme speciale ale dreptului internațional al drepturilor omului: protecția minorităților 152
7.1. Considerații generale 152
7.2. Noțiunea de „minorități" 153
7.3. Instrumente juridice internaționale din dreptul internațional al drepturilor omului (sistemul ONU) pentru protecția minorităților 155
7.4. Drepturile garantate de art. 27: drepturi individuale sau colective? 156
7.5. Obligațiile impuse statelor de art. 27 al PIDCP 156
7.6. Drepturile ocrotite de art. 27 157
7.7. Populațiile indigene 158
7.8. Declarația din 1992 asupra Drepturilor Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase și Lingvistice 159
7.9. Considerații finale privind problema minorităților în sistemul ONU 160
7.10. Instrumente adoptate de Consiliul Europei în materia protecției minorităților 162

Capitolul 6. Teritoriul în dreptul internațional public 176
§1. Noțiunea și elementele teritoriului. Suveranitatea teritorială 176
§2. Dobândirea și modificarea titlului asupra teritoriului 177
2.1. Considerații introductive 177
2.2. Modalități de dobândire a titlului asupra teritoriului 177
2.3. Modificarea teritoriului 180
§3. Delimitarea teritoriului și regimul juridic al unor spații în dreptul internațional public 180
3.1. Frontierele 180
3.2. Fluviile, lacurile și canalele maritime internaționale 181
3.2.1. Fluviile și lacurile internaționale 181
3.2.2. Canalele internaționale 184
3.2.2.1. Canalul Suez 185
3.2.2.2. Canalul Panama 186
3.2.2.3. Canalul Kiel 187
3.2.2.4. Canalul Dunăre-Marea Neagră și Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari 188
3.3. Dreptul mării 188
3.3.1. Considerații introductive despre dreptul mării 188
3.3.2. Apele maritime interioare 189
3.3.3. Marea teritorială 189
3.3.4. Zona contiguă. Zona economică exclusivă. Platoul continental 190
3.3.5. Marea liberă 192
3.3.6. Strâmtorile internaționale 193
3.4. Spațiul aerian 193
3.5. Spațiul cosmic 194
3.6. Antarctica și Arctica 196

Capitolul 7. Jurisdicția statelor în dreptul internațional public 203
§1. Jurisdicția statelor 203
1.1. Jurisdicția civilă 203
1.2. Jurisdicția penală 203
§2. Imunitatea statelor şi a organizațiilor internaționale 206
2.1. Imunitatea statelor 206
2.2. Imunitatea organizațiilor internaționale 208
§3. Imunitățile şi privilegiile diplomatice 209
3.1. Concepte-cheie ale dreptului diplomatic 209
3.1.1. Misiunile diplomatice 209
3.1.2. Structura şi personalul misiunilor diplomatice 210
3.2. Imunitățile şi privilegiile diplomatice 211
3.2.1. Inviolabilitatea localurilor misiunilor diplomatice 211
3.2.2. Inviolabilitatea arhivelor, documentelor şi corespondenței diplomatice 212
3.2.3. Imunitățile şi privilegiile personalului diplomatic 212
3.3. Considerații generale privind relațiile consulare şi dreptul consular. Imunitățile şi privilegiile consulare 214

Capitolul 8. Tratatul internațional. Introducere în dreptul tratatelor 222
§1. Considerații generale 222
1.1. Definiția şi clasificarea tratatelor 222
1.2. Codificarea dreptului tratatelor 223
§2. Încheierea tratatelor 223
2.1. Condiții de fond şi de formă ale tratatelor 224
2.2. Negocierea tratatelor 224
2.3. Autentificarea tratatelor 225
2.4. Exprimarea consimțământului statului de a fi legat prin tratat 226
2.4.1. Ratificarea 226
2.4.2. Acceptarea, aprobarea şi aderarea 226
2.4.3. Schimbul de instrumente constituind tratatul 226
2.5. Intrarea în vigoare a tratatelor 226
2.6. Legislația română privind încheierea tratatelor 227
§3. Rezervele la tratate 227
§4. Respectarea şi aplicarea tratatelor de către statele părți 230
§5. Efectele tratatelor față statele terțe 230
§6. Modificarea tratatelor 231
§7. Încetarea şi suspendarea aplicării tratatelor 232
§8. Nulitatea tratatelor 234
§9. Interpretarea tratatelor 235

Capitolul 9. Introducere în dreptul internațional umanitar 240
§1. Scurte considerații istorice 240
§2. Dreptul internațional umanitar contemporan 241
2.1. Considerații generale. Izvoarele dreptului umanitar 241
2.1.1. Izvoarele convenționale 242
2.1.1.1. Dreptul de la Haga 242

2.1.1.2. Dreptul de la Geneva 244
2.1.2. Izvoare cutumiare 245
2.1.3. Legile şi regulamentele interne 246
2.2. Principiile dreptului umanitar 246
2.2.1. Principiul umanității sau Clauza Martens 248
2.2.2. Principiul distincției între combatanți şi necombatanți 248
2.2.3. Principiul propoționalității 249
2.2.4. Principiul nondiscriminării 250
2.2.5. Principiul protecției sporite a populației civile 251
2.2.6. Principiul potrivit căruia dreptul părților la conflict de a alege mijloacele şi metodele de luptă nu este nelimitat 251
2.2.7. Principiul interzicerii suferințelor inutile 251
2.2.8. Principiul independenței lui *ius ad bello* de *ius in bellum* 252
2.3. Câmpul de aplicare al dreptului umanitar. Distincția dintre conflictele armate internaționale şi cele non-internaționale 252
2.4. Categorii de persoane şi bunuri protejate de dreptul umanitar 253
2.4.1. Reguli de protecție a răniților, bolnavilor şi naufragiaților 253
2.4.2. Reguli de protecție a prizonierilor de război 254
2.4.3. Reguli de protecție a populației civile 254
2.5. Metode şi mijloace de purtare a războiului interzise de dreptul umanitar 255
2.5.1. Interzicerea metodelor şi mijloacelor care produc rău inutil (superfluu), cum ar fi: 255
2.5.2. Metodele şi mijloacele care nu respectă principiul distincției combatanți/necombatanți 255
2.5.3. Metodele şi mijloacele de război ecologic 255
2.5.4. Metodele perfide de război 255
2.6. Aplicarea dreptului umanitar 256
2.6.1. Aplicarea dreptului umanitar de către state 256
2.6.2. Comitetul Internațional al Crucii Roşii (CICR) 257

Capitolul 10. Răspunderea internațională 264
§1. Răspunderea internațională a statelor 264
1.1. Considerații generale 264
1.2. Temeiul răspunderii internaționale a statelor 265
1.3. Imputabilitatea faptului internațional ilicit 267
1.4. Ilegalitatea actelor şi faptelor statelor potrivit dreptului internațional 268
1.5. Cauze care înlătură caracterul ilicit al faptului 268
1.6. Conținutul răspunderii internaționale a statelor 269
§2. Răspunderea internațională a indivizilor. Dreptul internațional penal 271
2.1. Ce este dreptul internațional penal? 271
2.2. Crimele de drept internațional 272
2.2.1. Genocidul *272*
2.2.2. Crimele împotriva umanității 273
2.2.3. Crimele de război 275
2.2.4. Crimele împotriva păcii sau crima de agresiune 278
2.3. Delictele de drept internațional (*delicta iuris gentium*) 279

2.4. Tribunalele penale internaționale 280
2.4.1. Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg 281
2.4.2. Tribunalul Internațional pentru Extremul Orient de la Tokyo 282
2.4.3. Tribunalele penale internaționale pentru fosta Iugoslavie şi pentru Ruanda 282
2.4.3.1. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPII) 283
2.4.3.2. Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda (TPIR) 286
2.4.4. Curtea Penală Internațională permanentă 288

Capitolul 11. Soluționarea paşnică a diferendelor internaționale 301
§1. Noțiunea de diferend internațional 301
§2. Principii aplicabile soluționării diferendelor internaționale 301
§3. Mijloace non-jurisdicționale de soluționare paşnică a diferendelor internaționale 303
3.1. Negocierea 303
3.2. Bunele oficii 303
3.3. Medierea 304
3.4. Ancheta 304
3.5. Concilierea 304
§4. Mijloace jurisdicționale de soluționare a diferendelor internaționale 305
4.1. Arbitrajul internațional 305
4.2. Curtea Internațională de Justiție 307
4.2.1. Organizarea Curții 307
4.2.2. Competența Curții 308
4.2.2.1. Competența contencioasă 308
4.2.2.2. Competența consultativă 309
4.2.3. Procedura în fața Curții 309
§5. Soluționarea paşnică a diferendelor în cadrul Organizației Națiunilor Unite 310
5.1. Adunarea Generală 311
5.2. Consiliul de Securitate 312
5.3. Secretarul General 312

Bibliografie selectivă 317

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1. Introducere

§1. Definiția dreptului internațional public

„Dreptul poate exista doar într-o societate şi nu poate exista nicio societate fără un sistem de drept care să reglementeze relațiile dintre membrii săi"[1]. Transpunerea acestei afirmații, perfect valabile pentru sistemele de drept intern, asupra dreptului internațional, nu s-a făcut fără dificultate. Există o societate internațională? Dar un drept aplicabil acesteia, în adevăratul sens al cuvântului? Acestea sunt întrebările care au preocupat doctrina dreptului internațional, dar şi a filosofiei dreptului sau a sociologiei juridice.

În încercarea de a răspunde acestor întrebări, a fost definită **societatea internațională**[2] ca acea comunitate a statelor suverane care intră în raporturi juridice unele cu altele. Dacă în perioada clasică a dreptului internațional (sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea), participarea la societatea internațională era un privilegiu al statelor[3], în timpurile moderne această societate s-a îmbogățit însă şi cu alte elemente: organizațiile internaționale interguvernamentale, organizațiile internaționale nonguvernamentale şi chiar individul, ca actor în relațiile internaționale[4].

Ceea ce este caracteristic societății internaționale este natura sa *poliarhică*, ce vizează repartizarea puterii între diferitele sale componente. Este consecința firească a suveranității şi egalității statelor, ca principali membri ai societății internaționale[5].

---

[1] J. Brierly, *The Law of Nations*, 1963 (*apud* D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, 6th ed., London, Thomson-Sweet&Maxwell, 2004, p. 1).

[2] Deşi o parte a doctrinei apreciază că relațiile internaționale se stabilesc în cadrul unei comunități internaționale, considerăm importantă distincția pe care alți doctrinari o fac între societate internațională şi comunitate internațională şi preferința pentru cea dintâi. Astfel, în cadrul unei comunități internaționale se apreciază că ar predomina legăturile de ordin afectiv, pe când în cadrul unei societăți internaționale, membrii sunt uniți, mai degrabă, prin legături de interes. A se vedea pentru aceste aspecte, Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ed. a 2-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 2000, p. 1-6. A se vedea şi G. Schwarzenberger, *The Three Types of Law,* în Ethics nr. 2/1943, p. 90; G. Schwarzenberger, *The Rule of Law and the Disintegration of the International Society,* în AJIL nr. 1/1939, p. 56 şi urm. Georg Schwarzenberger folosea, pentru a face distincția dintre societate şi comunitate, criteriul solidarității.

[3] Este şi motivul pentru care unii autori fac distincția între *societate interetatică* şi *societate internațională*. Societatea interetatică sau tradițională este aceea în care statele sunt singurii actori, în timp ce societatea internațională contemporană este mai mult decât o societate interetatică, în condițiile în care, astăzi, pe de o parte, calitatea de subiect de drept internațional aparține şi organizațiilor internaționale interguvernamentale, iar, pe de altă parte, există un număr impresionant de entități cu capacitate restrânsă de drept internațional (organizațiile non-guvernamentale, societățile transnaționale etc.). A se vedea, pentru această distincție, S. Scăunaş, *Drept internațional public*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007, p. 2.

[4] Unii doctrinari consideră că „esențială pentru dreptul internațional public este societatea de state, iar termenul de societate internațională ar trebui rezervat acestei societăți, cel puțin pentru scopurile pe care le are studiul dreptului internațional public". A se vedea, pentru această opinie şi argumentarea ei, V. Constantin, *Drept internațional,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010, p. 56-65.

[5] A se vedea şi R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public,* ed. a 3-a, Bucureşti, All Beck, 2003, p. 1.

În plus, mai trebuie să ținem seama de faptul că dreptul internațional reglementează relațiile dintre state în cadrul unei societăți internaționale caracterizate printr-un grad mare de dinamism. Astfel, dacă societatea internațională creată după cel de al doilea război mondial se caracteriza prin bipolarism, respectiv permanenta antiteză între Est şi Vest, societatea internațională actuală, pentru care un moment decisiv a fost căderea Zidului Berlinului, este o societate internațională *multipolară*, dacă nu chiar *apolară*[1], în care puterea este descentralizată şi repartizată în mod inegal.

Tot după anul 1989, globalizarea (mondializarea) a produs cel puțin două categorii de efecte, care se prezintă în registre diferite: pe de o parte, o mare deschidere şi liberă circulație a științei, tehnicii, informațiilor ori schimburilor economice, iar, pe de altă parte, au accentuat şi o serie de preocupări de natură identitară, culturală, manifestate fie sub formă regională, fie națională ori chiar locală. Toate aceste evoluții sunt reflectate, aşa cum vom arăta în cele ce urmează, şi în normele de drept internațional public.

O altă particularitate a societății internaționale actuale este şi erodarea tot mai accentuată a statului-națiune. „Noile state suverane" sunt dotate cu o suveranitate mult limitată, cu competențe tradiționale delegate unor organizații internaționale sau altor forme de cooperare (a se vedea, în cadrul Uniunii Europene, aspectele legate de moneda unică europeană, de necesitatea unei politici externe şi de securitate comună etc.) şi în situația de a fi interdependente, în tot mai multe dintre domeniile lor de acțiune.

Raporturile stabilite între membrii societății internaționale poartă denumirea de **relații internaționale**, iar normele juridice care guvernează aceste raporturi formează dreptul internațional public.

Dreptul internațional public a fost **definit** ca „acel **corp de reguli** obligatorii din punct de vedere juridic pentru state în relațiile dintre acestea"[2].

Un alt autor defineşte dreptul internațional public pornind de la elementele sale esențiale: „un **ansamblu de norme juridice** chemate să reglementeze raporturile dintre state şi celelalte subiecte ale dreptului internațional, norme create de aceste subiecte pe baza acordului lor de voință"[3].

O altă parte a doctrinei apreciază că este mai potrivită prezentarea dreptului internațional public ca **sistem normativ,** şi nu ca ansamblu de norme juridice. Se apreciază că transformarea unui ansamblu de norme juridice într-un sistem de drept este consecința unei acțiuni politice şi că există câteva caracteristici care fac sistemul juridic diferit de un simplu ansamblu de norme[4]. Redăm în cele ce urmează o parte a argumentelor pentru care dreptul internațional ar trebui privit, mai degrabă, ca sistem. Astfel, spre deosebire de sistemul juridic al statului unitar, care este considerat a fi sistemul juridic cu cel mai mare grad de centralizare, sistemul dreptului internațional cunoaşte doar fenomene de centralizare sau procese de centralizare aflate într-un stadiu incipient. Cu toate acestea, în interiorul sistemului dreptului internațional general au apărut subsisteme care posedă un grad mare de centralizare, de exemplu, sistemul CEDO ori cel al Uniunii Europene[5].

Există şi autori care se opresc la o definiție foarte amplă, astfel: „Dreptul internațional este mult mai mult decât un simplu set de reguli. El este **o adevărată cultură**, în sens

---

[1] A se vedea, pentru această opinie, Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 3.
[2] T. Hillier, *Sourcebook on Public International Law*, London, Cavendish Publishing, 1998, p. 5.
[3] M. Niciu, *Drept internațional public*, Ed. Servosat, Arad, 1997, p. 5.
[4] A se vedea, pentru amănunte în legătură cu această susținere, V. Constantin, *op. cit.*, p. 35-48.
[5] *Idem*, p. 40-41.

larg, şi constituie o metodă de comunicare a pretenţiilor, contra-pretenţiilor, aşteptărilor şi anticipărilor şi, în acelaşi timp, cadrul în care se formulează şi se prioritizează astfel de cereri. Dreptul internaţional contemporan funcţionează într-un sistem concret, particular, în care sunt implicaţi numeroşi actori (state, organizaţii internaţionale, companii, persoane fizice) şi, astfel, el trebuie să răspundă nevoilor şi aspiraţiilor tuturor acestor participanţi"[1].

§2. Particularităţile şi natura dreptului internaţional public

O serie de particularităţi deosebesc dreptul internaţional public de dreptul intern al statelor.

A. Modul de elaborare a normelor este prima particularitate a dreptului internaţional public. Caracteristică dreptului internaţional public este absenţa unei autorităţi superioare cu atribuţii legislative. Procesul de elaborare a normelor sale este marcat de participarea exclusivă a statelor, care sunt în acelaşi timp şi beneficiarii normelor adoptate. Dreptul internaţional public apare astfel ca un *drept de coordonare*, spre deosebire de dreptul intern al statelor, numit şi *drept de subordonare.*

B. Modul de aplicare a normelor este şi el diferit de cel din dreptul intern, prin aceea că nu există un sistem de autorităţi ale administraţiei publice însărcinate cu această aplicare. Din nou, suntem în faţa unei suprapuneri a autorilor normei cu cei chemaţi să o aplice. Modul de aplicare a normelor este consecinţa firească a modului lor de elaborare. Astfel, dacă elaborarea normelor presupune un raport pe orizontală, aplicarea acestora preia acelaşi tip de raport. Acest lucru face ca aplicarea să fie, în fapt, un proces de autolimitare/autocenzurare ori de limitare reciprocă/cenzurare reciprocă.

Acest fapt nu exclude însă existenţa, în dreptul internaţional public contemporan, a unor organizaţii internaţionale sau organe ale acestora care să fie însărcinate cu anumite competenţe privind aplicarea normelor.

C. Modul de control al respectării normelor. În această materie nu există, în dreptul internaţional public, un sistem judiciar cu competenţă generală şi obligatorie. Controlul respectării normelor de drept internaţional ţine tot de voinţa statelor, chiar şi în cazul în care competenţa aparţine unor organe jurisdicţionale special create în acest scop. Acest lucru face ca funcţia de judecată să ţină, în mod esenţial, de consimţământul statelor.

D. Modul de sancţionare a încălcării normelor este poate cea mai controversată trăsătură a dreptului internaţional public, deoarece ea poate pune la îndoială însăşi existenţa sa ca drept. Trăsăturile specifice ale dreptului internaţional public, în mod special caracterul său consensual, fac dificilă introducerea de sancţiuni împotriva eventualelor încălcări. De altfel, aşa cum s-a remarcat în doctrină, esenţa dreptului ţine mai mult de convingere, de conştiinţa respectării sale, decât de constrângere. Cu toate acestea, există şi sancţiuni specifice dreptului internaţional: de exemplu, sancţiuni economice, dar şi sancţiuni militare, aplicate în cadrul stabilit de Organizaţia Naţiunilor Unite (art. 41 şi art. 42 din Carta ONU), contramăsuri etc.

E. Natura consensuală a dreptului internaţional public este principala caracteristică a acestuia. Normele dreptului internaţional iau naştere prin acordul de voinţă al statelor: „regulile de drept obligatorii pentru toate statele sunt emanaţia propriei lor voinţe, liber

[1] M.N. Shaw, *International Law*, 6th ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2011, p. 67.

exprimate, așa cum rezultă aceasta din convenții sau cutume general acceptate ca exprimând principii de drept" (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, hotărârea din Cauza Lotus, 1927).

În dreptul internațional contemporan, **acordul de voință al statelor nu are un caracter absolut.**

El este limitat de existența unor norme de drept internațional devenite inderogabile - ***ius cogens.*** De exemplu: interzicerea apartheidului, a sclaviei, a genocidului etc.

O altă limită a consimțământului statelor o reprezintă așa-numitul „domeniu rezervat", respectiv acele probleme aflate în **competența națională exclusivă.**

Trebuie făcute, însă, mai multe precizări.

În primul rând, deși chiar Carta ONU se referă – atunci când exclude din sfera de activitate a organizației anumite probleme – la „chestiuni care țin în mod esențial de competența internă a unui stat" [art. 2 alin. (7)], nu există o definiție, o accepțiune juridică sau măcar o enumerare a elementelor care compun ceea ce numim „domeniu rezervat". Noțiunea pare să aibă, mai degrabă, în prezent, un accentuat caracter politic şi mai puțin unul juridic, iar formularea extrem de flexibilă permite adaptarea dispozițiilor Cartei la noile realități ale vieții internaționale.

În al doilea rând, trebuie făcută distincția între ceea ce înțelegem prin domeniu rezervat în dreptul internațional general şi, respectiv, în dreptul Uniunii Europene. Erodarea accentuată şi limitarea conceptului de suveranitate[1] fac ca sfera competenței naționale exclusive să fie din ce în ce mai restrânsă, însă aceste restrângeri sunt mai ceva mai puține în dreptul internațional general şi mai numeroase în dreptul Uniunii Europene. Astfel, dacă în dreptul internațional, în mod tradițional, domeniul rezervat viza organizarea statală internă, organizarea administrativ-teritorială, politica de apărare națională, dreptul de a bate monedă etc., în dreptul Uniunii Europene vorbim astăzi despre competențe ale Uniunii în organizarea micro-regiunilor, despre o politică externă şi de securitate comună, despre o politică de apărare comună şi chiar despre o monedă unică, euro.

În ceea ce priveşte natura dreptului internațional ca „drept" sau „ordine juridică", pornind de la trăsăturile specifice ale acestuia, au fost exprimate mai multe puncte de vedere, în încercarea de a răspunde la întrebarea: este dreptul internațional într-adevăr un „drept pozitiv"?

John Austin, jurist englez din prima jumătate a sec. al XIX-lea, considera dreptul internațional ca un corp de reguli „impropriu numite drept" sau reguli morale impuse de opinia generală a societății internaționale[2].

Mai recent, **Lassa Oppenheim**, pornind de la opinia categorică potrivit căreia caracteristica esențială a dreptului este aceea că poate fi impus prin forța de constrângere a unei autorități superioare, contesta caracterul de drept pozitiv al dreptului internațional.

O opinie mai nuanțată îi aparține lui **Hans Kelsen**, care, deşi pornea de la aceeaşi premisă: „dreptul este o ordine de constrângere"[3], ajungea la concluzia că dreptul internațional este într-adevăr „drept pozitiv" deoarece prevede şi unele sancțiuni, chiar

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, B. Aurescu, *Noua suveranitate*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003.

[2] J. Austin, *The Province of Jurisprudence Determined*, The Lawbook Exchange, LTD, Union, New Jersey, 1999, p. 1-30. Prelegerile I, V şi VI se pot consulta şi la: http://books.google.ro/books?id=yjXxxaeudhoC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).

[3] H. Kelsen, *Principles of International Law*, 1952, p. 5.

dacă în societatea internațională – societate prin definiție descentralizată – aplicarea dreptului se realizează de regulă prin auto-impunere (*self-help*).

Răspunsul lui **Gerald Fitzmaurice** este poate cel mai potrivit: „niciun sistem de drept nu depinde exclusiv de existența sancțiunilor. Dacă ar fi așa, nu ar putea fi niciodată impus în practică. Adevăratul temei al autorității dreptului internațional rezidă în faptul că statele care formează societatea internațională îl recunosc ca fiind obligatoriu și, mai mult, ca fiind un sistem care, *ipso facto*, le obligă în calitate de membri ai societății internaționale, independent de voințele lor individuale"[1].

Sau, după cum se exprima **Raluca Miga-Beşteliu**, „este puțin probabil ca statele să elaboreze, în mod consensual, sau să accepte anumite norme de conduită (...) cu intenția de a le încălca"[2].

Așadar, natura dreptului internațional ca ordine juridică nu poate fi atât de ușor contestată. Absența elementului „constrângere" nu este suficientă pentru a lipsi regulile sale de forța dreptului. Așa cum s-a remarcat, de altfel, în doctrină[3], este demonstrat că și în dreptul internațional, ca și în dreptul intern, respectarea dreptului depășește numeric încălcările lui[4].

Încă din perioada de formare a dreptului internațional public, au existat, pe lângă normele de drept și uneori înaintea acestora, o serie de alte mijloace de reglementare a relațiilor dintre state. Este vorba despre regulile de curtoazie internațională și de morală (*comity*). O bună parte dintre aceste reguli s-au menținut și în dreptul internațional public contemporan, exprimând solidaritatea, simpatia, bunăvoința în relațiile internaționale (arborarea drapelului, onorurile la drapelul și imnul național al altui stat, unele reguli diplomatice etc.). Aceste norme nu au forță obligatorie și nu antrenează răspunderea internațională a statelor.

§3. Dreptul internațional public și dreptul intern

Modul în care statele se raportează și dau efecte, în dreptul intern, dreptului internațional, indiferent dacă este vorba despre tratate sau cutume, nu este unul unitar.

Doctrina dreptului internațional public a creat o celebră controversă în jurul problemei relației dintre dreptul internațional public și dreptul intern: controversa dintre cele două modele teoretice, **monismul** și **dualismul**[5]. Întrebarea fundamentală de la care a pornit această dezbatere teoretică a fost: există una sau două ordini juridice – internă și internațională?

Potrivit teoriei **moniste**, reprezentate de juriști faimoși ca Hersch Lauterpacht, Lassa Oppenheim, Georges Scelle, Hans Kelsen, dreptul este o structură unitară, instituind

---

[1] G. Fitzmaurice, *The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement*, în 19 Modern Law Review 1 (1956) (reprodus în D.J. Harris, *op. cit.*, p. 9-10). A se vedea și T. Hillier, *op. cit.*, p. 9-31; H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, 2nd ed., Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 211-237.

[2] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 5.

[3] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 6.

[4] Pentru o analiză extrem de subtilă a „relativității normative" în dreptul internațional, a se vedea P. Weil, *Towards Relative Normativity in International Law?*, în Asian Journal of International Law, vol. 77, 1983.

[5] A se vedea, pentru mai multe amănunte privind cele două teorii, S. Breau, *International Law. Questions and Answers*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 48-60; M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 129-192.

o singură ordine normativă, în care dreptul internațional şi dreptul intern îşi ocupă fiecare un loc stabilit. Aceasta este ideea fundamentală asupra căreia toți moniştii cad de acord.

Moniştii susțin că dreptul intern şi dreptul internațional trebuie privite ca o manifestare a unui singur concept, dreptul. Monismul are două variante: monismul cu primatul dreptului intern şi monismul cu primatul dreptului internațional.

Monismul cu **primatul dreptului intern**, apărut la începutul secolului al XX-lea şi ai cărui exponenți sunt teoreticienii „Şcolii de la Bonn", se bazează pe principiul suveranității statului şi pe doctrina autolimitării acestuia. Teoreticienii săi consideră că, în caz de conflict între o normă de drept intern şi una de drept internațional, dreptul intern va avea prioritate de aplicare. Această teorie este considerată a avea o relevanță redusă astăzi, ea exacerbând suveranitatea statelor.

Monismul cu **primatul dreptului internațional** este susținut de teoreticieni precum Hans Kelsen, Hersch Lauterpacht ori Lassa Oppenheim. Aceştia argumentează supremația dreptului internațional, mergând pe două coordonate: o poziție etică puternică, de inspirație naturalistă, şi o preocupare importantă pentru protecția drepturilor omului (H. Lauterpacht) şi, respectiv, o poziție formalistă, bazată pe raționamente logice (Hans Kelsen)[1].

Lassa Oppenheim, susține că, în cadrul acestei ordini, dreptul internațional primează asupra dreptului intern, ca fiind „cel mai bun moderator al relațiilor umane, precum şi condiția logică a existenței înseşi a statelor şi deci a sistemelor de drept intern".

În general, teoriile moniste sunt preferate de statele care aplică sistemul de drept civil (Franța, Italia, Germania, Japonia, Grecia etc.), unde, de multe ori, tratatele internaționale, semnate şi ratificate, primesc şi efect direct în dreptul intern şi au prioritate față de legile interne. Situația este, uneori, similară şi în cazul normelor cutumiare. Cu toate acestea, este greu să găsim state în care să se aplice monismul pur, în cele mai multe cazuri statele preferând soluții combinate.

Teoria **dualistă,** ale cărei rădăcini le putem identifica undeva la sfârşitul secolului al XIX-lea, propune ideea existenței a *două ordini juridice distincte*, având *obiecte* de reglementare distincte şi *subiecte* distincte: dreptul internațional este un drept al statelor suverane, iar dreptul intern se aplică în interiorul unui stat, cu privire la persoanele aflate sub jurisdicția sa.

Deosebirile dintre cele două sisteme apar şi în privința *izvoarelor* de drept (legea, în dreptul intern, tratatul şi cutuma, în dreptul internațional); a *relațiilor reglementate* (între indivizi şi stat ori între indivizi, în dreptul intern, şi între state, în dreptul internațional) ori a *modului de reglementare* (dreptul intern este un drept de subordonare, de reglementare pe verticală, iar dreptul internațional este unul de coordonare, de reglementare pe orizontală, între voințe juridice egale).

Distincțiile esențiale dintre cele două ordini au ca efect imposibilitatea ca una din ele să se impună în fața celei de-a doua prin reguli obligatorii.

Norma de drept internațional poate deveni parte şi se poate aplica în dreptul intern numai dacă este recepționată printr-un izvor specific dreptului intern. Într-un sistem dualist, după recepția normei internaționale în dreptul intern, ea va primi aplicare în calitate de drept intern, nu de drept internațional. Cei mai cunoscuți teoreticieni ai teoriei dualiste sunt H. Triepel şi D. Anzilotti. Teoriile dualiste sunt preferate de multe dintre

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 131-133.

statele care îmbrățișează sistemul *common law* (Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii etc.)

O a treia categorie de autori, reprezentată în principal de Charles Rousseau[1] şi Gerald Fitzmaurice, califică **dezbaterea monism-dualism** ca fiind **artificială**, deoarece nu există un domeniu comun în care cele două ordini – internă şi internațională – să intervină, şi deci nu se pune problema primatului uneia sau al alteia asupra celeilalte. Aşadar, aceste ordini juridice producând efecte în sfere diferite, fiecare este supremă în sfera sa[2].

Charles Rousseau, mergând pe aceeaşi logică, a calificat dreptul internațional ca un *drept de coordonare*, care nu presupune abrogarea automată a normelor de drept intern aflate în contradicție cu normele sale[3].

La fel cum nu se poate vorbi despre supremația dreptului francez în Anglia ori a celui englez în Franța, nu se poate vorbi nici despre o astfel de relație între dreptul intern şi dreptul internațional[4].

În dreptul internațional contemporan şi în practica statelor, remarcăm următoarele dezvoltări ale raporturilor dintre dreptul internațional şi dreptul intern, care dovedesc tot mai accentuata tendință spre influențare reciprocă a celor două ordini juridice:

a) art. 46 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, care prevede că un stat nu se poate prevala de faptul că acordul său la încheierea unui tratat a fost exprimat cu violarea unei dispoziții a dreptului său intern privitoare la competența de a încheia tratate, cu excepția cazului când este vorba despre o violare vădită şi a unei dispoziții interne de o importanță fundamentală;

b) conferirea, de către state, de efecte directe în dreptul intern unor tratate internaționale (de exemplu, art. 11 al Constituției României);

c) recunoaşterea priorității față de dreptul intern a unor prevederi ale dreptului internațional, în mod special a celor privind drepturile omului (de exemplu, art. 20 al Constituției României).

Aceasta din urmă este, poate, cea mai mare mutație produsă în raporturile dintre dreptul internațional şi dreptul intern. Efectele sale sunt remarcabile. În Europa, de exemplu, prin recunoaşterea, de către majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei, a aplicabilității directe în dreptul lor intern a Convenției europene a drepturilor omului şi a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, a determinat o modificare fundamentală de percepție a raportului dintre dreptul intern şi dreptul european al drepturilor omului. O serie de state împotriva cărora Curtea Europeană a pronunțat hotărâri de violare a unor drepturi şi-au modificat legislația internă în sensul indicat de jurisprudența Curții. Majoritatea instanțelor interne, inclusiv cele constituționale, sunt tot mai deschise spre coordonarea cu prevederile Convenției şi mai ales cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

d) crearea unor ordini internaționale *sui generis*, cel mai elocvent exemplu fiind cel al Uniunii Europene, care tinde tot mai mult spre o îmbinare a trăsăturilor unui sistem internațional cu cele ale unui sistem constituțional.

---

[1] C. Rousseau, *Droit International Public*, Paris, 1979, p. 4-16.

[2] Sir G. Fitzmaurice, *The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law*, în 92 Hague Recueil 5, 1957, p. 70-80.

[3] A se vedea I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 4th ed., Oxford, Clarendon Press, 1990, p. 35 şi urm.

[4] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 132-133.

Așa cum se arată și în doctrina de specialitate[1], astăzi, marea majoritate a statelor adoptă o poziție intermediară: ele consideră regulile de drept internațional ca parte a unui sistem distinct, dar le apreciază apte să se aplice în dreptul intern, în funcție de circumstanțe; în plus, instanțele sunt, din ce în ce mai frecvent, puse în situația (sau, uneori, chiar obligate) să interpreteze normele de drept internațional.

§4. Dreptul internațional public și dreptul internațional privat

Dreptul internațional public, ca și parte a dreptului internațional, trebuie distins de dreptul internațional privat[2], acesta din urmă fiind numit și „conflict de legi".

Astfel, *dreptul internațional privat* reprezintă o parte a dreptului privat al statelor, adică un ansamblu de norme juridice de drept intern, și are ca obiect determinarea legii care va fi în concret aplicabilă în cazul conflictului de legi sau de jurisdicții. Normele juridice de drept internațional privat reglementează raporturile dintre persoanele fizice și juridice, raporturi ce conțin un element de extraneitate adică o împrejurare de fapt, în legătură cu un raport juridic, datorită căreia respectivul raport are legătură cu mai multe sisteme de drept[3].

Normele juridice de drept internațional privat sunt edictate de legiuitorul fiecărui stat, în România, spre exemplu, reglementând aceste raporturi noul Cod civil român, Cartea a VII-a (art. 2557-2663), intitulată *Dispoziții de drept internațional privat,* precum și Codul de procedură civilă, Cartea a VII-a, *Procesul civil internațional* (art. 1064-1132). Această reglementare reprezintă dreptul comun în materie și se va aplica în măsura în care convențiile internaționale la care România este parte, dreptul Uniunii Europene sau dispozițiile din legile speciale nu stabilesc o altă reglementare [art. 2557 alin. (3) din noul Cod civil și art. 1064 din Codul de procedură civilă). Dispozițiile cuprinse în art. 2557-2663 din noul Cod civil, conținând normele conflictuale privind dreptul material, și art. 1064-1132 din Codul de procedură civilă, conținând normele conflictuale referitoare la procesele de drept privat cu elemente de extraneitate, au abrogat[4] Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat[5].

Potrivit reglementărilor menționate, dreptul internațional privat are ca obiect raporturile de drept privat cu element de extraneitate, iar conflictele de legi intervin numai în anumite raporturi de drept privat, în care părțile se află în poziții de egalitate juridi-

---

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 133.

[2] Această distincție tradițională este, în prezent, din ce în ce mai fragilă, actualele realități ale societății internaționale impunând privirea celor două părți nu numai în interacțiune permanentă, dar și în situația de a produce efecte și a se influența reciproc. A se vedea, pentru amănunte, A. Mills, *The Confluence of Public and Private International Law. Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*, Cambridge University Press, New York, 2009.

[3] D.A. Popescu, M. Harosa, *Drept internațional privat. Tratat elementar*, Ed. Lumina Lex, București, 1999, p. 77-80.

[4] Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat a fost abrogată în două etape: prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil [prin art. 230 lit. q), au fost abrogate art. 1-33 și art. 36-147], iar prin Legea nr. 76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, prin art. 83 lit. e), a fost abrogată integral.

[5] Publicată în M. Of. nr. 245 din 1 octombrie 1992. Potrivit Legii nr. 105/1992, care realiza, la fel ca și noua reglementare, o enumerare exemplificativă, raporturile de drept internațional privat sunt raporturi civile, comerciale, de muncă, de procedură civilă și alte raporturi de drept privat cu elemente de extraneitate (de exemplu, transporturi internaționale, proprietate intelectuală etc.).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

că. Deşi noul Cod civil enumeră, la art. 2557 alin. (2), printre raporturile de drept internațional privat, raporturile civile, comerciale şi alte raporturi de drept privat cu element de extraneitate, enumerarea este una enunțiativă, obiectul dreptului internațional privat fiind alcătuit şi din raporturile de muncă, raporturile de procedură civilă, precum şi alte raporturi conexe cu ele[1], de exemplu, transporturi internaționale ori proprietate intelectuală etc.

Sfera subiectelor dreptului internațional privat este mai vastă, iar individul este un subiect necontestat al acestor raporturi.

Dreptul internațional public, pe de altă parte, cuprinde ansamblul de norme juridice care reglementează raporturile dintre state şi celelalte subiecte de drept internațional public, norme care sunt create de aceste subiecte pe baza acordului lor de voință.

Sfera subiectelor dreptului internațional public este restrânsă, ea limitându-se la state şi organizații internaționale interguvernamentale, entități precum organizațiile internaționale nonguvernamentale, societățile transnaționale, mişcările de eliberare națională sau individul având o capacitate de drept internațional public restrânsă, nefiind admisă calitatea lor de subiecte de drept internațional public.

Raporturile stabilite între membrii societății internaționale poartă denumirea de relații internaționale, iar normele juridice care guvernează aceste raporturi formează dreptul internațional public.

§5. Diviziuni (ramuri) ale dreptului internaţional public

Dreptul internațional public cunoaşte, în funcție de obiectul relațiilor internaționale reglementate, o împărțire pe ramuri, împărțire ce a fost pusă foarte bine în lumină de codificarea sa, începând cu secolul al XIX-lea. În plus, dreptul internațional public prezintă un caracter dinamic, iar aceasta se datorează, în egală măsură, flexibilității şi diversificării permanente a relațiilor internaționale susceptibile de a primi o reglementare prin normele sale, cât şi interacțiunilor pe care dreptul internațional le are cu politica internațională ori cu economia mondială[2].

După *obiectul de reglementare,* putem distinge, fără ca această enumerare să fie una limitativă, următoarele ramuri ale dreptului internațional public:

– dreptul tratatelor;
– dreptul diplomatic şi consular;
– dreptul internațional umanitar;
– dreptul internațional al mediului;
– dreptul internațional economic;
– dreptul internațional penal;
– dreptul mării;
– dreptul internațional spațial (al spațiului cosmic);

[1] A se vedea, pentru aceste aspecte şi pentru alte amănunte, I. Macovei, I. Dorminte, *Cartea a VII-a – Dispoziții de drept internațional privat*, în Fl. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 2555-2608; I. Macovei, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2011; D. Al. Sitaru, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013.

[2] Societatea internațională actuală se caracterizează şi prin preeminența economicului asupra politicului. Acest lucru contribuie şi la dezvoltarea accentuată a conceptului de „securitate economică", iar în interiorul acestuia, acela de „securitate energetică". A se vedea A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public. Sinteze*, ed. a 7-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 30.

– dreptul internațional al dezvoltării;
– dreptul internațional fluvial;
– dreptul internațional al drepturilor omului;
– dreptul internațional cultural;
– dreptul internațional aerian;
– dreptul internațional al dezarmării.

După un alt criteriu de distincție, respectiv aplicarea în spațiu[1], se face distincția între:

– dreptul internațional general (cuprinde norme de aplicație universală; de exemplu, tratatele adoptate în cadrul ONU);
– dreptul american (cuprinde norme de aplicație regională; de exemplu, sistemul inter-american de protecție a drepturilor omului);
– dreptul african (cuprinde norme de aplicație regională);
– dreptul european (cuprinde norme de aplicație regională).

În legătură cu diviziunea propusă în temeiul criteriului menționat mai sus, trebuie făcute câteva precizări.

În primul rând, trebuie menționat că aceste diviziuni nu exclud aplicarea dreptului internațional general, ele având ca obiect reglementarea problemelor şi situațiilor specifice anumitor regiuni geografice (de exemplu, în Africa, problemele legate de decolonizare şi de retrasare a frontierelor sau, în America, problemele legate de arbitraj ori de relațiile specifice dintre statele americane).

În al doilea rând, atunci când vorbim despre drept european avem în vedere atât regulile de drept elaborate în cadrul Consiliului Europei (unde se păstrează regulile din dreptul internațional general, în principal suveranitatea statelor şi coordonarea între state suverane), cât şi dreptul Uniunii Europene (unde există reguli specifice, care limitează accentuat suveranitatea statală după momentul semnării tratatul de aderare; multe instrumente juridice din dreptul UE au efect direct şi prioritar în ordinea juridică internă a statelor membre[2]).

Această diversificare a obiectului de reglementare, ce a dus la conturarea unor noi ramuri, precum şi creşterea numărului instituțiilor internaționale nu prezintă numai avantaje, ci şi dezavantaje. Principalul dezavantaj este acela că dreptul internațional, ca şi sistemul holistic, se află într-un accentuat proces de fragmentare şi regionalizare[3].

[1] A se vedea şi, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 44.

[2] În România, acest transfer de suveranitate, pentru anumite domenii, precum şi prioritatea de aplicare a dreptului UE sunt reglementate de art. 148 alin. (1) şi (2) din Constituția României, respectiv: „(1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, precum şi al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților şi senatorilor. (2) Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum şi celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare".

[3] A se vedea, pentru amănunte, M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 65-67.

§6. Repere în dezvoltarea istorică a dreptului internaţional public

6.1. Antichitatea

Discuţiile legate de căutarea originilor dreptului internaţional în antichitate au pornit de la întrebarea: „Putem să afirmăm că dreptul internaţional a existat independent de existenţa statului şi a naţiunilor?"; Formularea acestei întrebări trebuie plasată în contextul în care definiţia clasică a dreptului internaţional public face referire la state, ca şi subiecte reglementarea relaţiilor dintre state, prin intermediul normelor juridice.

Problema originilor dreptului internaţional în societatea antică a stârnit numeroase controverse, marea majoritate a autorilor de drept internaţional public preferând să înceapă prezentarea istorică din secolul al XIV-lea, cel mult, secol în care s-au manifestat într-o formă incipientă naţiunile. Autoarea franceză Dominique Gaurier citează o listă destul de cuprinzătoare de specialişti în istoria dreptului internaţional public care în lucrările lor au ignorat pur şi simplu perioada antică motivând în esenţă că: „antichitatea nu a cunoscut noţiunea de lege care să reglementeze raporturile dintre popoare" şi ca atare nu s-ar putea vorbi despre un drept internaţional[1]. Remarcăm dintre autorii citaţi poziţia lui Roger Pinto[2] care începe prezentarea istorică a dreptului internaţional cu Machiavelli, adică cu secolul al XVI-lea, sub motivaţia că acesta a fost cel care a introdus în vocabularul politic şi instituţional noţiunea de „stat" şi că, în lipsa statelor, orice discuţie cu privire la existenţa unui drept internaţional este de prisos.

Este meritul marilor internaţionalişti Georges Scelle, Lassa Oppenheim şi Hersch Lauterpacht de a fi redat perioadei antice locul meritat în istoria dreptului internaţional, lucrările lor cuprinzând referiri ample la această perioadă istorică.

Egiptul Antic şi Mesopotamia. Descoperirile arheologice recente au demonstrat faptul că, în perioada antică, în Orientul Apropiat au existat relaţii diplomatice, s-au încheiat tratate şi s-a folosit chiar şi o limbă diplomatică oficială între entităţi politice precum Egiptul, statele hitite, lumea mesopotamiană şi cea persano-iraniană.

Pentru *Mesopotamia,* prezintă interes menţionarea unui tratat a cărui existenţă datează aproximativ din anul 3100 î. Hr., încheiat între Eannatum (şeful victorios al cetăţii-stat Lagash din Mesopotamia) şi „oamenii" din Umma (o altă cetate-stat din regiune). Tratatul, redactat în limba sumeriană, a fost încheiat de cele două părţi la finalul unui război care a durat mai mulţi ani. Prin intermediul lui cele două părţi îşi recunoşteau reciproc inviolabilitatea frontierelor, materializată prin amplasarea de borne de frontieră. Interesant de reţinut este faptul că jurământul de credinţă pentru respectarea tratatului este făcut numai de partea învinsă, care se găseşte în situaţia de tributară (în acest caz, de „oamenii din Umma"), este garantat de şapte divinităţi sumeriene comune celor două părţi semnatare şi conţine o clauză de arbitraj, în cazul în care ar interveni neînţelegeri viitoare între cele două părţi. Legat de clauza de arbitraj, tratatul consemnează faptul că borna de demarcare a frontierelor a fost aşezată de regele Mesilim (al cetăţii-stat Kish, vecină celor două state), care este menţionat ca un rege suzeran sau un fel de arbitru superior al statelor semnatare şi care, în această calitate, este chemat să rezolve orice litigiu, legat de frontieră, care s-ar ivi între ele în viitor[3].

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, D. Gaurier, *Histoire du droit international*, PUR, Rennes, 2005, p. 32-36.

[2] *Idem, apud* D. Gaurier, cu lucrarea *Droit des relations internationales*, Paris, 1972.

[3] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 36-37.

În ceea ce privește *Egiptul*, descoperirea, la sfârșitul secolului al XIX-lea, a Tăbliței de la Tel-Amarna, pe malul drept al Nilului, la aproximativ 300 de kilometri de Cairo, datând din vremea lui Akhenaton (secolul al XIV-lea î. Hr.), constituie o dovadă de necontestat a faptului că Egiptul Antic deținea relații internaționale cu puteri străine (precum Babilonul și Asiria), mai mult sau mai puțin de pe picior de egalitate. În plus, corespondența diplomatică, redactată în limba babiloniană (akkadiană) – considerată limbă diplomatică - atestă existența, la curtea faraonilor, a „unei cancelarii pentru treburile străine".

Viața diplomatică este marcată de uzanțe precum schimbul de cadouri între Curți[1], primirea reprezentanților diplomatici direct de către rege, existența unor întâlniri diplomatice colective (ceea ce dăuna secretului diplomatic), existența unor cutume diplomatice diferențiate în funcție de puterea celor care se întâlneau – regulile diplomatice practicate în relație cu reprezentați ai unor entități considerate a se afla pe picior de egalitate erau diferite de cele concepute pentru entitățile aflate în raporturi tributare sau de subordonare.

În ceea ce privește tratatele, dintre numeroasele texte păstrate unul a preocupat, cu precădere, marea majoritate a specialiștilor în drept internațional – acest lucru datorându-se și caracterului său complex – și anume Tratatul sublim dintre faraonul Egiptului Ramses al II-lea și regele hittit Hattușill al III-lea (1292 î. Hr.), încheiat la sfârșitul bătăliei de la Qadesh[2]. Ceea ce a făcut ca acest text să fie cu totul remarcabil și, în consecință, să se distingă între tratatele încheiate la acea vreme au fost elemente precum: calificarea lui drept un pact de neagresiune, cu consecința încheierii lui de pe picior de egalitate, deși în preambul se proclama victoria faraonului egiptean; reformularea unui acord mai vechi de apărare comună; stabilirea succesiunii la tronul hittit; redactarea lui în două limbi (egipteană și babiloniană – cea din urmă fiind limba diplomatică a timpului); consacrarea unui mecanism complex de extrădare a refugiaților politici; garantarea respectării tratatului de către cele două divinități supreme, cu consecința consacrării unei sancțiuni religioase în cazul în care tratatul nu este respectat.

Pentru Orientul Apropiat, a prezentat importanță de necontestat pentru dezvoltarea dreptului internațional și *Biblia*, care, departe de a constitui un manual de drept internațional, a avut marele merit de a furniza principii și viziuni (ce-i drept religioase) pe care le regăsim și astăzi ca stând la baza sistemului de drept internațional[3]. Astfel, ideea de bază potrivit căreia oamenii sunt genetic uniți prin faptul că aparțin genului uman, în ciuda diversității de națiuni cărora le aparțin; existența a numeroase pacte de neagresiune garantate prin sancțiuni religioase; problema imunităților diplomatice; principiul *pacta sunt servanda* sau chiar instituția azilului (spre exemplu, prin regula biblică potrivit căreia dacă un sclav a venit la tine fugind de stăpânul său care îl maltrata, nu poți să-l returnezi).

Roma antică. Nu putem vorbi despre Roma antică fără a aminti cuvintele internaționalistului Pierre Vellas: *„...cu Roma antică dreptul internațional beneficiază de geniul*

---

[1] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 36-37. Autoarea arată că în unele situații acest schimb de cadouri reprezenta automatic chiar constituirea unei ambasade și, în consecință, existența unor relații diplomatice.

[2] A se vedea, pentru o prezentare a acestui tratat și pentru textul său integral, tradus în limba română, C.-M. Măcelaru, *Tratatul de pace dintre regele hittit Hattusilis al III-lea și faraonul egiptean Ramses al II-lea*, în RRDI nr. 5/2007, p. 212-223.

[3] P. Weil, *Le judaïsme et le développement du droit international*, Rec. Cours Ac. Dr. Int. 1976 – III, p. 253, p. 272-300.

juridic roman"[1], dar în acelaşi timp trebuie să menţionăm că „geniul juridic" al romanilor s-a manifestat în ceea ce priveşte transpunerea raporturilor Imperiului Roman cu popoarele străine în reguli juridice şi nu în ceea ce priveşte spiritul dreptului internaţional de astăzi, deoarece regulile juridice ale romanilor cu alte popoare poartă amprenta poziţiei lor de superioritate, nicidecum de egalitate. Cu alte cuvinte, deşi romanii au fost recunoscuţi pentru geniul lor juridic, contribuţia pe care au avut-o la dezvoltarea dreptului internaţional este considerată destul de redusă, cuprinzând materia *tratatelor*, a *regulilor aplicabile ambasadorilor* sau *azilului politic*.

Pentru început, trebuie să subliniem că romanii făceau distincţia între *ius fetiale* şi *ius gentium*. Astfel, relaţiile internaţionale în Roma antică erau dezvoltate prin intermediul unui colegiu alcătuit din 20 de preoţi (*Fetiales*) denumit *Collegium fetialum*, acesta având drept principală sarcină executarea de ritualuri religioase cu prilejul încheierii tratatelor sau declarării războaielor, trimiterea de soli şi extrădarea. Regulile care guvernau aceste instituţii erau inserate într-un cod religios care purta denumirea de *ius fetiale*. Pe de altă parte, exista *ius gentium*, care reglementa raporturile de drept internaţional privat între cetăţeni – romani – şi străini şi care era cu totul diferit de ceea ce romanii numeau *ius civile*, care se aplica numai între cetăţenii romani[2].

În privinţa *tratatelor* încheiate de romani, trebuie să facem şi precizarea prealabilă potrivit căreia relaţiile internaţionale ale romanilor cu alte entităţi politice străine erau profund marcate de existenţa sau inexistenţa unui tratat de prietenie între cele două părţi şi variau de la existenţa unei protecţii legale pentru cetăţenii acelor entităţi politice legate prin tratat cu romanii şi până la inexistenţa unei astfel de protecţii legale pentru cetăţenii acelor entităţi politice ce nu deţineau astfel de tratate[3].

Tratatele romane erau încheiate în prezenţa feţialilor consideraţi reprezentanţii divinităţii, ce urma să garanteze îndeplinirea obligaţiilor, şi puteau fi: tratate de prietenie sau ***amicitia*** – prin care două entităţi politice se angajau să întreţină, pe baze de reciprocitate, relaţii de cordialitate şi să-şi protejeze resortisanţii; tratate de ospitalitate sau ***hospitium*** – care puteau îmbrăca două forme: *hospitium privatum* (se reducea la cadrul restrâns al familiilor celor două părţi contractante) şi *hospitium publicum* (se referea la relaţiile dintre cetăţenii a două entităţi politice), aveau la bază acelaşi principiu potrivit căruia părţile se angajează, în mod reciproc, să acorde resortisanţilor celeilalte aceleaşi drepturi ca şi propriilor cetăţeni; tratate de alianţă sau ***foedus*** – ratificate prin lege şi care puteau fi şi ele de două feluri şi anume: *foedus aequum* (care constituiau excepţia) şi *foedus iniquum* (care constituiau regula), primele fiind alianţe constituite de pe picior de egalitate iar cele din urmă, erau încheiate de pe poziţii inegale, Roma afirmându-şi prin acesta supremaţia considerată naturală – şi tratate de vasalitate, protectorat sau ***deditio*** – care puteau fi încheiate în două situaţii distincte: fie în cazul în care un popor era învins de romani prin luptă, fie în cazul în care un popor înţelegea să se supună de bunăvoie Romei[4], în ambele situaţii rezultatul fiind acelaşi: *„predarea persoanelor, poporului, oraşelor, pământurilor, apelor, frontierelor, templelor, mobilelor, a tuturor bunurilor sacre şi profane mie (adică conducătorului armatei romane câştigătoare) şi poporului roman"* (este formula lui *deditio* după Titus-Livius). La fel ca

[1] P. Vellas, *Droit international public*, Paris, 1967, p. 55-58.

[2] Pentru amănunte legate de cetăţenia romană şi drepturile deţinute în temeiul acesteia, a se vedea M. Guţan, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 97-101.

[3] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 72-78.

[4] *Idem*, p. 77

şi grecii, romanii cunoşteau şi practicau instituția arbitrajului, pentru primele trei categorii de tratate.

Dintre regulile aplicabile ambasadorilor, amintim existența şi practicarea principiului inviolabilității ambasadorilor, uciderea ambasadorului reprezentând un motiv întemeiat pentru a fi declarat război.

Romanii nu erau străini nici de instituția pe care astăzi o denumim azil politic, beneficiarul acesteia fiind inviolabil şi neputând fi extrădat.

Grecia antică. Preocuparea grecilor pentru stabilirea de relații internaționale cu alte comunități decât cele greceşti, reglementate prin drept, a fost destul de limitată, cauza principală fiind considerată civilizația şi superioritatea lor culturală. Astfel, sunt destul de rare situațiile în care putem să vorbim despre acorduri încheiate între greci şi alte comunități, acestea din urmă fiind, de regulă, considerate a fi alcătuite din *barbari* şi, în consecință, destinate a fi aservite grecilor. Cu toate acestea, Grecia antică a cunoscut instituții de drept internațional care s-au păstrat până astăzi cele mai semnificative fiind: instituția *arbitrajului*, cele legate de *protecția străinilor*, regulile legate de încheierea şi executarea *tratatelor*, regulile de *purtare a războiului* precum şi problemele juridice ridicate în legătură cu *federalismul*[1].

Grecii considerau *arbitrajul* un mod absolut normal de rezolvare a eventualelor conflicte, scrierile lui Tucidide furnizând numeroase exemple de clauze arbitrale, precum şi de reguli precise legate de compoziția, desemnarea şi procedurile aplicabile în curțile arbitrale. Dintre clauzele arbitrale, două ni s-au părut a fi mai reprezentative şi anume: clauza arbitrală din tratatul încheiat între Sparta şi Atena în anul 423 potrivit căreia: *„în conformitate cu vechile uzanțe, noi vom utiliza argumente juridice pentru a ne rezolva diferendele, fără a recurge la război"* precum şi clauza arbitrară din tratatul de pace din 418 dintre Sparta şi Argos în care se arăta că: *„părțile vor soluționa diferendele dintre ele prin arbitraj de pe picior de egalitate perfectă, potrivit regulilor stabilite"*[2].

În ceea ce priveşte *instituțiile juridice de protecție a străinilor*, cea mai cunoscută este, fără îndoială, ***proxenia***, în ale cărei reguli putem distinge elemente componente ale dreptului diplomatic şi consular de astăzi, proxenul fiind persoana care asigura relațiile diplomatice şi asista la negocierea tratatelor dintre statul al cărui cetățean era şi statul în care era trimis pentru a reprezenta statul său de origine. Proxenul se bucura de o protecție particulară în ceea ce priveşte securitatea sa personală şi a bunurilor sale, chiar dacă cele două state s-ar fi putut afla la un moment dat în stare de război, putea să-şi apere drepturile în justiție şi era scutit de plata unor sarcini fiscale. Cu toate acestea, nu putea să dobândească proprietate funciară şi nici să se căsătorească cu o localnică.

Alte instituții destinate protecției străinilor au mai fost: ***isopolitia*** – prin intermediul căreia străinilor li se asigura un statut juridic asemănător locuitorilor cetății, ***asylia*** – constituind o garanție care viza inviolabilitatea proprietății private aparținând unui stat străin pe teritoriul unui alt stat precum şi inviolabilitatea unor sanctuare religioase ce serveau drept loc de refugiu sau de azil – şi ***sumbola*** – instituție, legată de comerțul intens desfăşurat de greci, prin intermediul căreia comercianții îşi alegeau dreptul

[1] A se vedea, pentru amănunte legate de constituirea federală a vechilor cetăți antice greceşti, D. Gaurier, *op. cit.*, p. 53-55.

[2] *Idem*, p. 61.

aplicabil (de regulă, dreptul comercial atenian) precum şi procedura după care se va soluționa un eventual conflict[1].

Deşi situațiile în care grecii încheiau *tratate*[2] cu alte comunități au fost destul de rare, nu putem să nu amintim existența unor relații diplomatice ale grecilor, concretizate în tratate, cu Persia, cu Cartagina, cu conducătorii traci (alianța dintre Atena şi prinții traci încheiată în anul 357) şi chiar cu romanii. Apoi, cu totul semnificativă pentru contribuția Greciei antice la dezvoltarea dreptului internațional, este clauza de adeziune existentă în Carta celei de a II-a Confederații maritime (377) prin care sunt invitate să adere la acesta „toate statele de pe continent şi din insule, greceşti şi nu numai".

În materia tratatelor, încheierea acestora era precedată de negocierea de către trimişi speciali, care au purtat denumiri diferite de-a lungul timpului (ambasadori, plenipotențiari) şi care trebuiau să jure că ceea ce semnau reprezenta voința poporului care i-a trimis, încheierea fiind aşadar un act solemn; ca şi regulă, interpretarea tratatelor se făcea potrivit textului acestora fiind cu totul izolate situațiile în care s-a apelat la interpretarea tratatului în spiritul său; un rol esențial l-a jucat şi principiul bunei-credințe (gr. *Pistis*) ce juca rolul de principiu superior de interpretare[3] şi era completat de forța obligatorie a tratatului şi de principiul acordului co-contractantului în cazul desfacerii lui; instituția publicării tratatelor prin gravarea textului lor în piatră, marmură sau bronz, gravare care avea şi rolul de a păstra inviolabilitatea textului tratatului.

În ceea ce priveşte *regulile de purtare a războiului*, deşi grecii au fost mai puțin sistematici decât romanii au fost preocupați, spre deosebire de cei dintâi, de probleme ce preocupă şi astăzi societatea internațională şi anume crearea unui regim convențional de securitate colectivă şi pacea, fără însă (la fel ca şi astăzi) să găsească o soluție definitivă acestor două preocupări[4].

Grecii au stabilit cutumiar, legat de purtarea războiului şi de practica lor de soluționare a litigiilor pe cale arbitrală, că orice război va fi precedat de o declarație formală de război făcută după ce anterior a fost trimis un ultimatum; persoana solilor era sacră şi inviolabilă; ambasadorii nu se bucurau de aceeaşi protecție, neavând un caracter sacru, dar aveau la dispoziție un timp foarte scurt (aproximativ 24 de ore) pentru a părăsi țara în care erau acreditați; beligeranții erau ținuți să respecte templele şi sanctuarele precum şi pe cei care solicitau azil în astfel de locuri. Pe lângă aceste practici, au mai funcționat şi, relativ puține şi în mod izolat, dispoziții cu caracter scris precum: prizonierii de război, erau la dispoziția celui care îi captura şi se practica schimbul de prizonieri de război; interzicerea folosirii în război a armelor de aruncare şi a săgeților otrăvite, ultimele fiind contrare legilor divine, ori interzicerea oricăror războaie pe timpul jocurilor olimpice.

În concluzie, putem reține faptul că, deşi nu se poate vorbi despre un drept internațional în sensul actual al acestei noțiuni, nu putem să nu admitem că au existat, încă din antichitate reguli între „grupuri de oameni" – chiar dacă acestea nu întruneau elementele statalității – au existat înțelegeri garantate (religios), precum şi principii importante

[1] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 58-60.

[2] Grecii nu utilizau aceeaşi noțiune pentru a desemna toate pactele interstatale. Cea mai răspândită noțiune este cea de *Sunthêke*. Pe lângă acesta, pentru acord sau înțelegere era utilizată noțiunea *Homologia*, pentru armistițiu *Ekecheira*, pentru tratate de pace *Eirênê*.

[3] Dominique Gaurier citează jurământul inserat din tratatul încheiat între mai multe cetăți greceşti şi Sparta în anul 421: „Voi respecta prezentele convenții şi prezenta pace, în deplină dreptate şi fără dol". A se vedea D. Gaurier, *op. cit.*, p. 57.

[4] *Ibidem*.

de executare a acestor înțelegeri, principii dintre care se remarcă, fără putință de tăgadă, principiul *pacta sunt servanda*. În consecință, contribuția marilor civilizații antice, deși poate fi considerată redusă, nu poate fi negată cu desăvârșire.

6.2. Evul Mediu

Pentru dreptul internațional, perioada Evului Mediu a fost una extrem de tumultuoasă. Pe de o parte, asistăm la manifestarea unor factori care au împiedicat dezvoltarea normală a unui drept internațional propriu-zis ale cărui rădăcini le-am putut deja zări în perioada antică, iar pe de altă parte se pot constata și o serie de factori care au influențat enunțarea unor reguli devenite ulterior principii de bază ale dreptului internațional.

Din prima categorie amintim: dezvoltarea de către biserică a unui sistem de drept propriu (dreptul canonic), apoi existența unui așa numit „drept imperial", al cărui promotor a fost Imperiul German – care dorea să-și extindă și să-și manifeste autoritatea asupra întregii Europe Occidentale – și, nu în ultimul rând, intervenția factorul feudal, care a reașezat raporturile dintre state pe baze noi și foarte diferite.

Din cele enumerate, influența bisericii în raporturile statale și, în consecință, existența și impunerea regulilor *dreptului canonic*, sunt considerate a fi trăsăturile de bază ale dreptului internațional medieval. Deși nu se putea vorbi despre dreptul canonic ca despre un drept internațional prin faptul că acesta se aplica lumii creștine, acesta a avut o tendință de a fi un drept universal.

Biserica a jucat un rol important în definirea unor concepte ca dreptul păcii și al războiului și în stabilirea unor reguli legate de acestea.

Din perioada medievală datează reguli precum: existența unor perioade determinate în care nu puteau fi purtate războaie (de exemplu, duminica sau în timpul postului), existența unor persoane care nu puteau fi vătămate în cursul acestor ostilități (femeile, clericii și călugării) ori interdicția de a declanșa un atac începând cu apusul soarelui miercurea și până luni la răsăritul soarelui (Conciliul de la Lateran 1179) sub sancțiunea excomunicării, interzicerea folosirii acului, ca și armă de luptă, ori jurământul îndeplinit pentru garantarea contractelor private.

Dreptul imperial a reprezentat o încercare de a contrabalansa și limita autoritatea Papei și a marcat perioada medievală de evoluție a dreptului internațional prin conflictul deschis între cele două părți amintite, conflict soldat cu eșecul pretențiilor imperiale.

Factorul feudal este important de amintit pentru aceea că a reorganizat raporturile de putere și a dat importanță funcției militare, în organizarea raporturilor de drept privat. Dreptul feudal presupunea existența a două părți, vasalul și seniorul, între care raportul era stabilit în funcție de puterea militară și ignorându-se limitele teritoriale ale unui anumit stat.

Din cea de a doua categorie, a factorilor care au influențat dezvoltarea principiilor de drept internațional modern, locul cel mai important se pare că l-a ocupat comerțul dezvoltat de state medievale și, mai ales, de republicile italiene Veneția, Genova și Milan. Intensificarea raporturilor comerciale dintre acestea a determinat, pe de o parte, renașterea și perfecționarea unor instituții cunoscute de relațiile internaționale încă din perioada antică (de exemplu, instituția ambasadorilor, a arbitrajului sau protecției străinilor etc.) iar pe de altă parte, a contribuit la nașterea unor provocări noi precum generalizarea tratatelor de pace, definirea conceptul de „război just" sau problemele legate de cedările de teritorii și frontiere.

6.3. Epoca dreptului internaţional modern

Dezvoltarea istorică a dreptului internaţional modern începe odată cu naşterea comunităţii internaţionale, după Pacea din Westfalia (1648). Desigur, relaţii internaţionale între diferitele comunităţi au existat din cele mai vechi timpuri: relaţii diplomatice, tratate de pace, tratate de alianţă, dar despre un drept internaţional în sensul modern al termenului nu se poate vorbi decât din sec. XVI-XVII, în mod special în Europa.

Pacea din Westfalia a inaugurat „o nouă eră" în relaţiile interstatale, punând capăt perioadei de conflict între cei doi poli de autoritate existenţi anterior: Papa – conducătorul Bisericii Catolice şi Împăratul – conducător al Sfântului Imperiu Roman, conflict căruia îi corespundea un conflict între două sisteme de drept: cel bisericesc şi cel laic, între care un drept internaţional nu îşi putea găsi locul[1].

Apariţia conceptului de stat naţional, începând cu sfârşitul sec. al XV-lea, a determinat, alături de marile descoperiri geografice şi de răspândirea ideilor Reformei, formarea unor state puternice, suverane: Anglia, Spania, Franţa, Olanda, Suedia. Acestea au constituit nucleul comunităţii internaţionale moderne, pe bazele căreia s-a structurat dreptul internaţional preconizat de teoreticieni ca: Francisco de Vitoria (1480-1546), Francisco Suarez (1548-1617), Alberico Gentili (1552-1608) şi mai ales Hugo Grotius (1583-1645), părintele dreptului internaţional modern.

Tratatele păcii din Westfalia, semnate la Münster şi Osnabrück, recunoşteau:

– existenţa statelor bazate pe credinţa protestantă;

– independenţa Statului de Biserică;

– existenţa lui *ius foederationis*, adică a dreptului statelor membre ale Sfântului Imperiu Roman de a încheia alianţe cu puteri străine şi de a declara război, dar nu împotriva Sfântului Imperiu sau împotriva „păcii publice". Tratatele menţionate introduc o împărţire politică a puterii în Europa şi recunosc existenţa unor state neutre (Elveţia şi Olanda).

Comunitatea internaţională astfel formată includea, la început, exclusiv state creştine. Abia la mijlocul sec. al XIX-lea, au fost „admise" şi state necreştine: Imperiul Otoman, Persia, China, Japonia, Burma, Siam ş.a. Această acceptare a statelor necreştine a fost făcută, la început, de pe poziţii de superioritate, prin impunerea regimului capitulaţiilor şi prin expansiunea colonială.

Capitulaţiile erau acorduri între statele occidentale şi unele state necreştine (Imperiul Otoman, Egipt, Irak, Thailanda, China ş.a.) prin care se recunoşteau de către acestea din urmă unele privilegii ale europenilor aflaţi pe teritoriul lor: interzicerea expulzării acestora, dreptul de a practica religia creştină, libertatea comercială şi scutirea de anumite taxe de import-export, lipsa jurisdicţiei penale asupra lor ş.a. Aceste acorduri nu aveau la bază principiul reciprocităţii.

Tratatul de la Paris din 26 septembrie 1815 a instituit Sfânta Alianţă dintre Austria, Rusia şi Prusia, proclamând datoria statelor de a se ajuta reciproc în scopul menţinerii religiei, păcii şi justiţiei, ca membri ai aceleiaşi „familii creştine". Un al doilea tratat, încheiat tot la Paris, la 20 noiembrie 1815, instituia o alianţă militară între marile puteri, introducând un sistem de securitate colectivă şi un nou mod de soluţionare a problemelor politice, prin metode diplomatice şi mai ales prin „diplomaţia multilaterală".

---

[1] A se vedea A. Cassese, *International Law in a Divided World*, Oxford, Clarendon Press, 1986, p. 35.

Prin aceste dezvoltări ale erei formării dreptului internațional, s-a creat ceea ce se numeşte „coloana vertebrală" a acestuia, iar perioadele următoarele nu au făcut decât să adauge noi elemente pe acest schelet de bază. Chiar şi denumirea „drept internațional" datează tot din această epocă, fiind folosită pentru prima dată de Jeremy Bentham, în lucrarea *Introduction to the Principles of Morals and Legislation.* Această sintagmă a înlocuit termenii utilizați anterior: dreptul națiunilor, *ius gentium.*

În perioada situată între **prima jumătate a sec. al XIX-lea şi prima jumătate a sec. al XX-lea**, asistăm la dezvoltarea dreptului internațional clasic, pe următoarele coordonate:

a) distincția, în procesul de elaborare a normelor de drept internațional, dintre marile puteri şi statele mici;

b) instituirea unor sfere de influență ale marilor puteri;

c) impunerea unor principii generale şi speciale ale dreptului internațional, dintre care: suveranitatea şi egalitatea statelor, principiul libertății de navigație;

d) emergența dreptului umanitar, odată cu crearea Comitetului Crucii Roşii, în 1864 şi cu adoptarea primelor instrumente juridice în materie;

e) instituirea unor reguli privind relațiile diplomatice şi consulare şi privind neutralitatea unor state;

f) unele încercări de a limita dominația marilor puteri au avut loc la începutul sec. al XX-lea. De exemplu, clauzele introduse în unele contracte de concesiune încheiate de statele latino-americane cu cetățeni ai statelor occidentale, prin care aceştia din urmă renunțau la dreptul de a se prevala de protecția juridică şi diplomatică a statului lor în caz de conflicte rezultate din contractele respective şi acceptau ca diferendul să fie soluționat de instanțele locale (aşa-numita *doctrină Calvo*, după numele juristului argentinian Calvo);

g) primele preocupări în domeniul drepturilor omului, în cadrul luptei împotriva sclaviei.

Primul război mondial a constituit un punct de răscruce al societății internaționale şi al dreptului internațional. În contextul istoric existent la încheierea războiului (crearea statelor naționale moderne, apariția Uniunii Sovietice, creşterea rolului Statelor Unite în viața internațională, sfârşitul expansiunii coloniale şi, nu în ultimul rând sfârşitul rolului primordial al Europei în politica internațională), dreptul internațional a suferit mutații importante. Perioada ce a urmat războiului a fost marcată, din punctul de vedere al societății internaționale, de crearea **Ligii Națiunilor**, prima organizație internațională menită a preveni apariția războiului. Datorită unor factori cum ar fi: lipsa unei cooperări reale a statelor, transformarea Ligii într-un instrument politic, deficiențele instituționale ale acesteia, au determinat imposibilitatea realizării scopului Ligii.

Principalele repere în dezvoltarea dreptului internațional în această perioadă au fost:

a) introducerea principiului scoaterii războiului în afara legii, prin Pactul Ligii Națiunilor şi prin Pactul Briand-Kellogg din 1928 (*Pactul de la Paris privind Interzicerea Războiului*);

b) crearea Curții Permanente de Justiție Internațională, în 1921 şi recurgerea frecventă la tribunale arbitrale pentru soluționarea diferendelor dintre state;

c) abrogarea sistemului capitulațiilor;

d) dezvoltarea preocupărilor pentru drepturile omului, prin protecția acordată minorităților naționale şi prin emergența drepturilor sociale datorită activității Organizației Internaționale a Muncii.

Adevărata dezvoltare a dreptului internațional a avut loc abia **după încheierea celui de-al doilea război mondial**. Crearea Organizației Națiunilor Unite a însemnat începutul unei noi ere a relațiilor internaționale, bazate pe necesitatea menținerii păcii și securității internaționale. Dintre coordonatele majore ale dreptului internațional începând cu 1945 menționăm:

a) crearea ONU, ca organizație internațională cu vocație universală, însărcinată cu asigurarea cooperării statelor în vederea menținerii păcii și securității internaționale;

b) concretizarea ideii de justiție penală internațională, prin instituirea Tribunalelor speciale de la Nürnberg și Tokyo, pentru judecarea criminalilor de război;

c) sfârșitul perioadei coloniale și afirmarea dreptului popoarelor la autodeterminare ca normă imperativă a dreptului internațional;

d) extinderea fără precedent a preocupărilor în domeniul drepturilor omului;

e) modificări fundamentale în structura comunității internaționale. În perioada 1945-1989 aceasta a stat sub semnul „războiului rece" dintre blocul statelor democratice occidentale și blocul statelor socialiste;

f) creșterea numărului organizațiilor internaționale interguvernamentale, inclusiv regionale;

g) creșterea numărului și rolului organizațiilor nonguvernamentale internaționale;

h) din punct de vedere normativ, codificarea unor domenii importante ale dreptului internațional: dreptul tratatelor, dreptul diplomatic și consular, dreptul mării ș.a.

După anul 1989, structura societății internaționale cunoaște noi modificări – datorate în principal dispariției bipolarismului și rolului politic și ideologic pe care SUA și l-au asumat în cadrul societății internaționale; astfel, pe de o parte, SUA și-au asumat rolul de lider al statelor vestice, iar, pe de altă parte, pe acela de „jandarm mondial" – modificări ce au determinat o adevărată reconfigurare și repoziționare a dreptului internațional. Dintre cele mai semnificative, menționăm:

a) consolidarea ideii de justiție penală internațională, prin constituirea și funcționarea primei instanțe penale internaționale cu caracter permanent, Curtea Penală Internațională, înființată în anul 1998 prin Statutul de la Roma, instanță ce funcționează efectiv din anul 2002;

b) creșterea rolului și a influenței deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului asupra dreptului intern al statelor membre ale Consiliului Europei;

c) creșterea preocupărilor legate de protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților, concretizate prin adoptarea unor instrumente universale și regionale, precum: *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale* (1995), *Declarația Adunării Generale a ONU privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice* (1992) sau *Documentul reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane a CSCE* (1990);

d) creșterea preocupărilor legate de protecția drepturilor persoanelor aparținând populațiilor indigene, cărora le-au fost recunoscute inclusiv o serie de drepturi colective, concretizate prin adoptarea unor instrumente precum: *Declarația Adunării Generale a ONU asupra drepturilor popoarelor indigene* (2007);

e) creșterea preocupărilor doctrinare, de codificare și de protejare a drepturilor economice, sociale și culturale, prin încercările de clarificare a conținutului juridic al acestor drepturi și consacrarea justițiabilității lor ca urmare a adoptării, în 2008, și intrării în vigoare, la 5 mai 2013, a *Protocolului opțional la Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale*;

f) consacrarea diversității culturale ca valoare a comunității internaționale, prin intermediul *Declarației universale a UNESCO privind Diversitatea Culturală* (2001) şi a *Convenției UNESCO privind diversitatea expresiilor culturale* (2005);

g) creşterea rolului Uniunii Europene şi clarificarea statutului său juridic, ca urmare a adoptării şi intrării în vigoare a *Tratatului de la Lisabona* (2009);

h) preocupările juridice şi practice legate de lupta împotriva terorismului şi încercările de a defini şi de a găsi răspunsuri juridice pentru noile tipuri de conflicte dintre state;

i) conturarea unor doctrine intervenționiste discutate şi discutabile, ce se constituie în excepții veritabile de la principii fundamentale ale dreptului internațional, precum: doctrina războiului preventiv, intervenția pentru protecția propriilor naționali, intervenția umanitară ori responsabilitatea de a proteja (R2P).

În prezent, recentele **evenimente ale anilor 2013-2014** aduc în discuție noi modificări ale balanței de putere la nivelul societății internaționale, în special în legătură cu: scăderea rolului şi influenței SUA în cadrul societății internaționale, creşterea rolului, în special din punct de vedere economic, al Republicii Populare Chineze, ascensiunea unor economii emergente din America Latină (Brazilia, Argentina), rolul accentuat al Germaniei în politica şi economia europeană şi, nu în ultimul rând, expansiunea teritorială şi politica mondială a Federației Ruse. Toate aceste modificări, realizate în structura comunității internaționale, este de aşteptat că vor produce efecte şi la nivelul dreptului internațional. Cea mai mare parte a acestor dezvoltări ale dreptului internațional contemporan vor face obiectul capitolelor ce urmează.

§7. Teoriile dreptului internaţional. Dreptul internaţional şi teoriile relaţiilor internaţionale

7.1. Teoriile specifice dreptului internaţional[1]

7.1.1. Teoriile dreptului natural

Pentru a înțelege mai bine contextul în care au apărut teoriile naturaliste, dar şi rolul lor în dezvoltarea dreptului internațional, credem că sunt utile câteva precizări prealabile.

Astfel, **civilizațiile antice**, deşi au cunoscut forme incipiente de drept internațional, au practicat sau dezvoltat unele dintre instituțiile specifice acestuia, abordările lor au fost restrictive, limitându-se la un anumit **context cultural** (civilizația chineză, cea indiană, greacă, romană etc.). **Nu exista conceptul de comunitate, de coexistență internațională a statelor, într-un cadru determinat prin reguli de drept**. Nici măcar grecii, preocupați de multe dintre instituțiile dreptului internațional de astăzi, nu au abordat, în scrierile lor, ideea unei comunități internaționale, deşi, din punct de vedere practic, au fost nevoiți să interacționeze, pe variate planuri, cu propriile lor colonii din Marea Mediterană.

Romanii au fost primii care, puşi în fața expansiunii de fapt a Imperiului, au trebuit să regândească, din punct de vedere juridic, relațiile lor cu alte entități teritoriale, cu alte popoare. Cum *ius civile* era un corp de reguli aplicabil numai în relațiile dintre cetățenii romani, acest corp de reguli s-a dovedit insuficient în fața noilor realități practice. Aceste

[1] A se vedea, pentru mai multe amănunte, J. Klabbers, *International Law*, Cambridge University Press, New York, 2013, p. 12-16; D. Gaurier, *op. cit.*, p. 143-204; M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 1-68.

noi realități au dus la conturarea unui corp distinct de reguli, pe care romanii le-au conceput pentru relațiile dintre cetățeni şi străini ori numai dintre străini, corp de reguli juridice cunoscut sub denumirea de ***ius gentium***. În timp, acesta a devenit dreptul comun al Imperiului Roman şi conceput a fi de aplicație universală[1]. Deşi acceptarea străinilor nu se făcea de pe poziții de egalitate, *ius gentium* a fost o primă încercare de a crea un „drept național" al Imperiului Roman[2].

Gândirea filosofică a grecilor revine însă în ecuație în momentul în care romanii preiau de la aceştia idea de **drept natural**. Această idee, formulată de filosofii stoici, în secolul al III-lea î. Hr., arată că **dreptul natural constituie un corp de reguli de relevanță universală. Relevanța lor universală vine din faptul că ele sunt produsul inteligenței umane şi, fiind logice şi raționale, este imposibil de restrâns aplicarea lor la anumite națiuni sau grupuri.**

Preluarea ideii de către filosofii romani s-a făcut însă în două moduri: ca încercare de a justifica aplicarea lui *ius gentium*, care se susținea că ar include principii raționale, comune tuturor civilizațiilor, sau, potrivit altor autori romani, în calitate de corp de reguli plasat deasupra lui *ius gentium*[3].

Un alt corp de reguli conceput şi considerat de aplicație universală a fost, în perioada Evului Mediu şi a Renaşterii, ***lex mercatoria***. La origine, englez[4], acest corp de reguli se aplica relațiilor comerciale cu străinii şi a devenit, în scurtă vreme, o formă embrionară de drept al comerțului internațional, aplicat în Europa. El a constituit baza şi punctul de plecare în dezvoltarea dreptului internațional public modern.

În perioada dinaintea Reformei şi, un timp considerabil, chiar şi după aceasta, **dreptul internațional a fost considerat drept natural, de origine divină şi recunoscut doar de cei care aderau la o religie determinată.**

Această abordare este lesne de înțeles, dacă avem în vedere faptul că relațiile internaționale, în perioada medievală, sunt caracterizate prin autoritatea organizată şi dominația Bisericii Catolice.

Reforma şi Pacea de la Westfalia (1648) au însemnat momentul de început al dreptului internațional public modern, ele marcând începutul declinului puterii Bisericii Catolice în relațiile internaționale şi naşterea unui sistem internațional ce urma să aibă la bază supremația statelor.

Conturarea statelor independente şi modificarea relațiilor internaționale ca urmare a acestui fapt au însemnat şi conturarea **doctrinei suveranității absolute**. Primul care a analizat această nouă doctrină a fost Jean Bodin, în 1576, în lucrarea sa, *Les six livres de la République*. Bodin a pus accentul pe necesitatea unei puteri suverane, în interiorul statului, putere care să facă legea, dar care să nu fie ținută să o respecte; această putere trebuie să se supună numai legilor divine şi celor naturale[5]. Statul devenea, astfel, puterea supremă în fața altor state şi era deasupra legii. Doctrina suveranității absolute a statului a stat la baza viitoarelor concepții pozitiviste, însă, până la conturarea lor, în secolul al XIX-lea, **concepțiile teoreticienilor de început ai ştiinței dreptului internațional au folosit multe dintre ideile dreptului natural şi ale creştinismului.**

---

[1] A se vedea, pentru alte amănunte, M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 16-17.

[2] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 17.

[3] *Idem*, p. 18.

[4] G. Holdsworth, *A History of English Law*, vol. 5, London, 1924, p. 60-63.

[5] T. Meron, *The Authority to Make Treaties in the Late Middle Ages*, în Asian Journal of International Law nr. 89/1995, p. 1.

Printre fondatorii dreptului internațional public modern îi amintim pe: Francisco de Vitoria, Francisco Suárez, Alberico Gentili şi Hugo Grotius, cel din urmă fiind considerat şi părintele dreptului internațional. Fiecare dintre aceştia a contribuit la conturarea anumitor principii şi reguli de drept internațional a căror valabilitate s-a menținut, în unele cazuri, până în zilele noastre.

Astfel, Francisco de Vitoria (1480-1546) a făcut notă discordantă față de opiniile majoritare ale vremurilor sale şi a arătat, în contextul expansionismului spaniol în America Latină, că populațiile de acolo ar trebui privite ca națiuni, cu propriile lor interese legitime, şi că războaiele împotriva acestora ar trebui să fie justificate printr-o cauză legitimă. În plus, deşi nu postula faptul că națiunile din America Latină ar trebui recunoscute ca egale ale statelor europene, dat fiind faptul că dreptul internațional are la bază legile naturale universale, şi non-europenii ar trebui să intre în sfera de aplicare a normelor acestuia[1].

Francisco Suárez (1548-1617) a subliniat existența caracterului obligatoriu al dreptului internațional, pe baza dreptului natural, şi a apreciat că substanța acestuia derivă din principiul de drept natural *pacta sunt servanda*[2].

Alberico Gentili (1552-1608) a contribuit în mod esențial la dezvoltarea teoretică a unor principii ale dreptului războiului şi dreptului tratatelor, a minimalizat importanța tezelor teologice în fundamentarea dreptului internațional şi este cunoscut ca întemeietor al şcolii de gândire seculară.

Hugo Grotius (1583-1645), considerat „părintele dreptului internațional public", a contribuit, prin multe idei îndrăznețe pentru timpurile sale, la dezvoltarea dreptului internațional public modern. Grotius este cel care a pus accentul pe totala lipsă de relevanță, pentru dreptul internațional, a oricărei concepții de drept de inspirație divină. El a arătat că dreptul natural, fiind bazat exclusiv pe rațiune, este perfect valabil chiar şi în lipsa unei divinități. O altă contribuție remarcabilă a lui Grotius este proclamarea principiului *Mare Liberum,* prin care doctrinarul menționat se opunea ideii de *Mare Clausum*, susținută de autorii portughezi; marea liberă este un spațiu care nu poate fi supus suveranității vreunui stat. Formularea acestui principiu a servit de minune ideii de comerț liber şi adevăratului imperiu comercial olandez, aflat în plină ascensiune la acea vreme[3].

După Grotius, s-au conturat două şcoli principale de gândire: aşa-numita „Şcoală naturalistă" şi Şcoala pozitivistă.

Şcoala naturalistă încerca să identifice dreptul internațional, în mod complet, cu dreptul natural şi să conceapă sistemul internațional drept unul esențialmente bazat pe morală. Naturaliştii considerau lipsite de relevanță atât cutuma, cât şi tratatele şi preferau construcțiile teoretice absolute care, de multe ori, erau foarte departe de realitățile vieții internaționale.

G. van Hoof, referindu-se la diversele şcoli naturaliste, le-a pus sub umbrela „idealismului legal". După G. van Hoof, şcolile de drept internațional pot fi împărțite în trei mari categorii: 1. idealismul legal; 2. şcolile analitice şi 3. abordările sociologice[4].

Cel mai însemnat reprezentant al şcolii naturaliste a fost S. Pufendorf.

---

[1] A. Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, New York, 1954, p. 78-84.
[2] *Idem*, p. 84-91.
[3] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 24.
[4] G. van Hoof, *Rethinking the Sources of International Law*, Deventer-London, 1983, p. 30-44.

7.1.2. Teoriile pozitiviste

Şcoala pozitivistă, pe de cealaltă parte, a făcut distincția clară între dreptul internațional şi dreptul natural. Gândirea pozitivistă a reinterpretat dreptul internațional în lumina relațiilor existente între statele aflate în permanentă competiție, şi nu în lumina conceptelor abstracte derivate din rațiune. Cu alte cuvinte, s-a preferat „ceea ce statele fac în realitate" şi s-a lăsat deoparte „ceea ce statele ar trebui să facă în lumina dreptului natural".

Bazându-se numai pe acele reguli care rezultă din consimțământul statelor, pozitiviştii preferă tratatul şi cutuma ca surse ale obligațiilor statelor; ei vor prefera textul legal atunci când vine vorba despre identificarea izvoarelor, în speță, dacă este să ne referim la situația actuală, vor recurge la art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. O poziție pozitivistă pură va privi în mod circumspect aşa-numitele *soft law*, adică rezoluțiile Adunării Generale a ONU, documentele finale ale unor summit-uri. Unii dintre cei mai importanți reprezentanți ai şcolii pozitiviste au fost Richard Zouche (1590-1661), Bynkershoek (1673-1743) şi Emeric de Vattel (1714-1767).

Secolul al XIX-lea poate fi caracterizat drept un secol practic, raționalist, expansionist şi pozitivist. Aceste aspecte au influențat şi doctrina dreptului internațional. Teoriile naturaliste au fost înlocuite, sub puternica influență a ştiințelor sociale, aflate în plină ascensiune, de abordările pozitiviste.

Congresul de la Viena (1815), care a marcat finalizarea războaielor napoleoniene, a adus cu sine şi o nouă abordare a ordinii internaționale, ordine ce se va baza pe **teoria europeană a balanței puterii.** Dreptul internațional a devenit **eurocentric** şi rezervat exclusiv statelor europene creştine; toate celelalte state puteau să intre în această „familie selectă" numai cu consimțământul şi în condițiile impuse de puterile vestice[1]. Expansiunea imperiilor europene nu a însemnat şi universalizarea concepțiilor specifice dreptului internațional, ci, dimpotrivă, dreptul internațional a reflectat, tot mai evident, valorile europene[2].

Alte aspecte specifice acestei perioade, aspecte ce au marcat şi evoluția dreptului internațional, au fost **democrația** şi **naționalismul.** Manifestat fie sub forma dreptului de autodeterminare (în cazul statelor din centrul şi estul Europei, eliberate de sub dominația imperiilor multinaționale), fie sub forma expansionismului sau a doctrinelor superiorității rasiale, naționalismul a însemnat, în egală măsură, un element de progres, dar şi unul de regres. Teoriile democratice, în schimb, i-au conferit individului influență politică şi i-au dat un cuvânt de spus în procesul de guvernare.

În toate cazurile, **ideea de bază** a teoriilor pozitiviste este aceea că **dreptul**, în general, şi deci şi dreptul internațional, nu este de origine divină, ci **este alcătuit din prescripții emanând de la entități ori persoane suverane.** Asta face ca dreptul internațional să „depindă" de voința statelor suverane, cu consecința inexistenței unei autorități supreme[3]. Acest lucru face din practica statelor şi din comportamentul lor elemente indispensabile în dezvoltarea regulilor de drept internațional.

Teoreticienii germani Hegel şi Triepel au contestat unele dintre efectele teoriilor pozitiviste şi au contribuit la „reactivarea", **în secolul al XX-lea**, prin scrierile lor, a unora dintre ideile teoriilor dreptului natural. Sub puternica lor influență s-au conturat

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 27

[2] B. Bowden, *The Colonial Origins of International Law. European Expansion and the Classical Standard of Civilization,* în Journal of the History of International Law, nr. 7/2005, p. 1.

[3] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 29.

cele două şcoli de gândire cunoscute în dreptul internațional drept **Şcoala monistă** şi **Şcoala dualistă**.

Moniştii susțineau că există un principiu fundamental care guvernează, în egală măsură, dreptul intern şi dreptul internațional, şi anume dreptul sau solidaritatea socială, iar pentru acesta se folosea uneori, cu efect echivalent, *pacta sunt servanda*[1].

Dualiştii, în esență pozitivişti, şi al căror număr era mult mai mare la acea vreme, puneau accentul pe elementul „consimțământ". Teoreticianul german H. Triepel este cel care duce mai departe aceste idei şi arată că dreptul internațional şi dreptul național există în planuri diferite, primul guvernând relațiile internaționale dintre state şi fiind bazat pe acorduri între acestea şi, deci, pe consimțământul lor, în timp ce cel de al doilea se rezumă la relațiile dintre indivizi ori dintre state şi indivizi[2].

7.1.3. Teorii ale „compromisului" între dreptul natural şi cel pozitiv

Noile abordări teoretice (critice) din materia dreptului internațional (eng. *NAIL*[3]) au început să se contureze după anul 1980. Ele îşi găsesc argumente, din punct de vedere teoretic, şi în ştiințele sociale, aflate în plin proces de afirmare, şi pot fi privite ca un compromis între teoriile naturaliste şi cele pozitiviste[4].

Adepții acestor teorii pun sub semnul întrebării caracterele rațional, neutru, obiectiv şi principial ale regulii de drept. Ei arată că punctul de plecare, premisa oricărei reguli de drept este subiectiv-politică sau se întemeiază pe anumite valori. Astfel, factorii de decizie ar trebui să se bazeze, în cursul procesului de luare a deciziilor, nu numai pe reguli şi procese/proceduri, ci şi pe anchete sociologice aflate în legătură cu obiectul deciziei sau pe anchete politice despre modul în care este acceptată respectiva regulă în societate[5]. Ei au arătat că, de multe ori, aceste decizii se iau, de pildă, cu ignorarea intereselor unor grupuri dezavantajate[6].

Spre exemplu, Martti Koskenniemi[7] a arătat că dreptul internațional este, eventual, o continuare a politicii internaționale, căreia îi oferă cadrul, limbajul, dar nu şi soluțiile; acest lucru se datorează tocmai faptului că el trebuie să ia în calcul, în acelaşi timp, atât ideea de justiție, cât şi pe aceea de practică a statelor; confruntat cu aceste două idei aflate în registre diferite (ideea de justiție specifică naturalismului şi aceea de practică a statelor, specifică pozitivismului), dreptul internațional modern este astăzi în căutarea permanentă a unui compromis între tradițiile naturalistă şi pozitivistă, deşi, în realitate, din punct de vedere structural, este imposibil să fie ambele lucruri în acelaşi timp; ori de câte ori cineva invocă un argument naturalist, este în situația de a fi vulnerabil la un argument pozitivist şi viceversa[8].

---

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 29.

[2] *Ibidem.*

[3] *NAIL – New Approaches to International Law.*

[4] A se vedea, pentru mai multe amănunte, D. Kennedy, *International Legal Structures*, Baden-Baden, Nomos, 1987; M. Koskenniemi, *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*, Helsinki, Finnish Lawyers' Publishing Company, 1989; M. Koskenniemi, *The Politics of International Law*, în European Journal of International Law nr. 1/1990, p. 4-32.

[5] M. Koskenniemi, *From Apology ..., op. cit.*, p. 485.

[6] H. Charlesworth, C. Chinkin, *The Boundaries of International Law: A Feminist Analysis*, Manchester, 2000.

[7] M. Koskenniemi, *The Politics of ..., loc. cit.*, p. 28; J. Klabbers, *op. cit.*, p. 12-14.

[8] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 13.

Jan Klabbers, adept şi el al şcolii critice de gândire, pleacă de la premisa clară că dreptul internațional a trebuit să „navigheze" în permanență între naturalism şi pozitivism sau, într-un limbaj adaptat zilelor noastre, între interesul comunității şi interesul individual; tocmai acest lucru face ca normele sale să aibă un conținut incert; principala consecință pare să fie aceea că, de multe ori, este imposibil ca la aceeaşi întrebare legală să identificăm un singur răspuns corect[1]. De altfel, chiar modul în care Jan Klabbers defineşte dreptul internațional şi propune, apoi, ca el să fie studiat este unul inedit. Astfel, el consideră că este mult mai potrivită abordarea în care dreptul internațional este considerat un mod de gândire despre lume şi despre organizarea acesteia, iar când vine vorba despre studierea dreptului internațional, el identifică patru întrebări fundamentale, şi anume: 1. care este sursa dreptului internațional (cum este el creat)?; 2. cui i se aplică dreptul internațional?; 3. care sunt soluțiile oferite de dreptul internațional în caz de conflict? şi 4. ce spune dreptul internațional (care este substanța sa)?[2].

7.1.4. Alte abordări

Alte abordări specifice perioadei de după cel de al doilea război mondial pot fi considerate, fără a avea pretenția că le-am menționat pe toate, cea colonialistă, feministă, abordarea dreptului internațional din perspectiva teoreticienilor lumii a treia (eng. TWAIL)[3], încercarea de a reactiva o parte dintre ideile teoriei marxiste[4] ori aşa-numita Şcoală de la New Haven (Yale)[5]. Ne vom opri, în cele ce urmează, doar la câteva dintre ele.

Abordarea dreptului internațional din perspectiva teoreticienilor lumii a treia *(TWAIL)* constituie un unghi de analiză inedit. Aceşti teoreticieni sunt atât promotori ai unei şcoli critice de gândire în doctrina dreptului internațional, cât şi ai unei adevărate mişcări intelectuale şi politice de opoziție față de dreptul internațional. Potrivit lor, dreptul internațional este considerat un instrument care facilitează exploatarea continuă şi permanenta subordonare a statelor lumii a treia[6], față de statele din Vest, considerate a aparține lumii întâi[7].

Inspirată de mişcările de decolonizare de după cel de al Doilea Război Mondial, *TWAIL* cunoaşte două generații: cea manifestată începând cu anul 1955[8] şi cea de după anul 1996[9]. Principalele idei teoretice ale acestui curent de gândire sunt: 1. dezvoltarea unei concepții şi înțelegeri despre modul în care, prin normele dreptului in-

---

[1] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 19-20.

[2] *Idem*, p. XX.

[3] *TWAIL – Third World Approaches to International Law.*

[4] S. Marks (ed.), *International Law on the Left. Re-examining Marxist Legacies*, Cambridge University Press, New York, 2008.

[5] A se vedea, pentru amănunte privind Şcoala de la New Haven, M. Reisman, *The View from the New Haven School of International Law,* în ASIL Proceedings, 1992, p. 118.

[6] Formularea „statele lumii a treia" nu are un înțeles peiorativ. Statele pe care le putem găsi sub această formulă sunt un grup de state, diferite din punct de vedere politic, istoric, cultural şi economic, dar care au, ca punct convergent, istoria lor colonială comună.

[7] „Statele din lumea întâi" sunt un grup de state angajate în practici imperialiste, care au dominat şi continuă să domine scena mondială din punct de vedere economic şi politic.

[8] În anii '50, ideile acestui curent de gândire au cuprins Asia, Africa şi America Latină şi au vizat conceperea unei coaliții care să fie în măsură să abordeze mai bine problemele specifice lumii a treia.

[9] Reactivarea acestui curent de gândire s-a făcut la inițiativa unor absolvenți de la Harvard, în anul 1996, la finalul unei conferințe legate de postcolonialism şi dezvoltare.

ternațional, se menține subordonarea statelor non-europene față de cele europene[1]; 2. crearea unor oportunități pentru lumea a treia de a participa la elaborarea dreptului internațional[2]; 3. propunerea unui mecanism alternativ de drept internațional care să coexiste cu alte teorii neoliberale specifice acestuia[3]; 4. eradicarea subdezvoltării lumii a treia, prin contribuția doctrinei a politicilor și politicii[4]; 5. înțelegerea și angajarea doctrinarilor lumii a treia în analiza dreptului internațional[5].

Încercarea de a reactiva o parte dintre ideile teoriei marxiste și de a ilustra implicațiile acestora asupra dreptului internațional constituie un alt demers interesant. Această încercare s-a făcut în contextul în care științele sociale și umaniste, în general, au redescoperit actualitatea unora dintre ideile fundamentale ale teoriilor lui Karl Marx. Fără a intra în foarte multe amănunte, Susan Marks este cea care reușește, prin editarea lucrării *International Law on the Left. Re-examining Marxist Legacies*, să deschidă discuțiile legate de contribuțiile lui Karl Marx în doctrina dreptului internațional și să examineze unele dintre ideile ce ar putea fi „reactivate".

Punctul de plecare este acela că istoria trebuie înțeleasă în termeni materialiști, iar pentru dreptul internațional acest lucru produce mai multe consecințe, și anume: 1. ideile/conceptele specifice gândirii juridice, precum și interpretarea lor nu trebuie luate ca atare, ci trebuie cercetate condițiile materiale care au condus la conturarea lor; 2. subdezvoltarea nu este un dat, ci este un rezultat, ea este produsă; ea nu poate fi considerată, nici pe departe, un fenomen anonim, ci trebuie privită ca o opțiune politică și ca rezultat al deciziilor luate de anumiți oameni, în anumite contexte particulare; 3. se pune accentul pe totalitate, pe ansamblu; în acest context, se subliniază necesitatea folosirii unei analize complete și complexe atunci când vine vorba despre aprecierea sau interpretarea normelor de drept internațional; lucrurile trebuie abordate în ansamblu, nu trebuie privite în mod izolat și trebuie să se țină seama de toate „forțele" implicate în crearea condițiilor în care normele și conceptele de drept internațional iau apoi naștere, se dezvoltă și își produc efectele[6]. Fiecare dintre autorii care au contribuit la realizarea lucrării menționate au subliniat actualitatea sau, dimpotrivă, caracterul depășit al unora dintre ideile lui Karl Marx, precum și modul în care dreptul internațional poate fi influențat de o teorie, considerată de unii autori drept depășită.

Școala de la New Haven (Yale) pune accentul nu pe regulile de drept, ci pe procesul prin care deciziile legale și politicile sunt realizate. Ca metodă de analiză, această școală de gândire propune să fie parcurși următorii pași: 1. identificarea observatorului și a poziției acestuia, pentru aspectele legate de obiectivitate; 2. conștiinciozitatea observatorului în privința conceptelor utilizate și folosirea lor pentru analizarea situațiilor particulare; 3. înțelegerea procesului utilizat pentru influențarea rezultatelor. Procesul constitutiv reclamă identificarea unor trenduri în luarea deciziilor, prin analizarea

---

[1] M. Mutua, *What is TWAIL?*, în Proceedings of the 94th Annual Meeting of the American Society of International Law, 2000, p. 31.

[2] J.T. Gathii, *TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network and a Tentative Bibliography*, în Trade, Law and Development, nr. 3 (1)/2011, p. 26-48; K. Mickelson, *Taking Stock of TWAIL Histories*, în International Community Law Review nr. 10/2008, p. 357.

[3] B.S. Chimni, *Third World Approaches to international Law: Manifesto*, în International Community Law Review nr. 8/2006, p. 22.

[4] M. Mutua, *What is TWAIL ...*, *loc. cit.*, p. 31

[5] J.T. Gathii, *TWAIL: A Brief History ...*, *loc. cit.*, p. 8-9; K. Mickelson, *Taking Stock of TWAIL ...*, *loc. cit.*, p. 357.

[6] S. Marks, *op. cit.*, p. 1-29.

deciziilor trecute în contextul factorilor ce le-au condiționat și a rezultatului urmărit și încorporarea unor valori și obiective la nivelul politicilor nou elaborate. Procesul de luare a deciziilor în dreptul internațional nu este rezultatul unei acțiuni singulare, aceea a statelor ori a oficialilor statului[1], ci „depinde și de intervenția guvernelor, organizațiilor internaționale interguvernamentale și non-guvernamentale și, într-o măsură semnificativă, și de mijloacele media"[2].

Principalul reprezentat al școlii de la New Haven este profesorul Michael Reisman, de la Yale. De multe ori, însă, prin folosirea demnității umane ca standard obiectiv, mai ales în materia drepturilor omului, școala de la New Haven a „favorizat" dreptul internațional ce era în acord cu politicile susținute de Statele Unite ale Americii[3].

7.2. Dreptul internațional și teoriile specifice relațiilor internaționale

Modul în care este creat și funcționează dreptul internațional i-a preocupat, în egală măsură, nu numai pe teoreticienii dreptului internațional, ci și pe cei din domeniul relațiilor internaționale. Aceasta și pentru că dreptul internațional este, într-o mare măsură, conectat la politica internațională, el oferind acesteia din urmă cadrul de manifestare și vocabularul cu care aceasta operează. De asemenea, nu este de neglijat relația dintre dreptul internațional public și economia mondială.

Michael Byers spunea: „caracterul folositor sau nefolositor al dreptului internațional depinde, într-o măsură considerabilă, de modul în care ne raportăm la politica internațională, în general"[4]. De aici și necesitatea de a prezenta, pe scurt, o parte dintre teoriile specifice relațiilor internaționale.

În cele ce urmează, ne vom opri la: teoriile realiste, liberal-instituționaliste, economice și constructiviste.

7.2.1. Teoriile realiste

Teoriile realiste consideră dreptul internațional lipsit de relevanță deoarece, în concepția realiștilor, **dreptul internațional este „o bătălie a statelor pentru putere", iar statele ar face orice pentru a-și urma și apăra propriul interes.** Din punctul de vedere al realiștilor, statele ar respecta dreptul internațional numai atunci când ar fi în interesul lor să o facă, în toate celelalte cazuri, ele l-ar încălca. Practic, dreptul internațional fie este respectat și reflectă interesul statului, fie este încălcat, pentru că nu reflectă acest interes[5].

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, A. Boyle, C. Chinkin, *The Making of International Law*, Oxford University Press, New York, 2007, p. 12-13. A se vedea și, L.-M. Crăciunean, recenzia lucrării A. Boyle, C. Chinkin, *The Making of International Law*, Oxford University Press, New York, 2008, 338 pagini, în AULB nr. 2/2008, p. 220-222.

[2] M. Reisman, *International Lawmaking: A Process of Communication,* în Proceedings of the 75th Anniversary Convocation of the American Society of International Law, 1981, p. 101.

[3] J. Hathaway, *America, Defender of Democratic Legitimacy,* în European Journal of International Law nr. 11/2000, p. 121.

[4] M. Byers, *International Law*, în Ch. Reus-Smith, D. Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations,* Oxford University Press, 2008, p. 612.

[5] K. Waltz, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979.

Kenneth Waltz este unul dintre cei mai cunoscuți autori realiști, însă considerăm la fel de interesante și teoriile dezvoltate de Jack Goldsmith și Eric Posner[1] sau teoria celor trei R a lui A.T. Guzman[2].

Jack Goldsmith și Eric Posner își construiesc propria concepție plecând de la teoria alegerii raționale, respectiv de la prezumția că, în planul relațiilor internaționale, statele acționează rațional, în scopul de a-și maximiza interesele, iar comportamentul acestora este unul constant, constanță ce poate fi explicată prin apelul la patru elemente: 1. identitatea interesului; 2. coordonarea; 3. cooperarea și 4. posibilitatea constrângerii. Autorii apreciază că o combinație a acestor patru elemente poate să explice comportamentul statelor în planul dreptului internațional[3]; dreptul internațional apare ca un produs al interesului statelor, și nu ca un mecanism care să împingă statele spre respectarea normelor sale, contrar propriilor lor interese.

În elaborarea **teoriei celor 3 R**[4], A.T. Guzman pleacă tot de la teoria alegerii raționale și arată că o înțelegere realistă a dreptului internațional presupune conștientizarea faptului că, pe lângă drept, mai sunt și alte forțe și resurse implicate: „Nu este deloc ușor să trasezi o distincție clară între dreptul internațional și politica internațională ori între normele specifice fiecăruia. Politica internațională afectează fiecare dintre obligațiile internaționale, plecând de la tratate și cutume și până la angajamentele cvasi-legale (*soft law*). Acest lucru nu face, însă, dreptul internațional irelevant, ci presupune doar conștientizarea faptului că și alte resurse sunt implicate". Cu alte cuvinte, „dreptul internațional are forța de a influența conduita statelor, dar acest lucru se va întâmpla într-un context politic"[5].

7.2.2. Teoriile liberal-instituționaliste

Spre deosebire de teoriile realiste, care consideră dreptul internațional lipsit de relevanță, abordările liberal-instituționaliste ale relațiilor internaționale nu sunt atât de categorice în a statua inexistența sau lipsa de eficacitate a dreptului internațional; adepții acestor terorii consideră că dreptul internațional poate fi relevant, dacă este înțeles de maniera în care dorința de putere a statelor este luată în considerare și tratată ca atare; în aceste condiții, dreptul internațional poate fi chiar folositor, mai ales atunci când se pune problema ca el să reglementeze comerțul internațional sau investițiile[6], domenii în care este nevoie de certitudine.

---

[1] J.L. Goldsmith, E.A. Posner, *The Limits of International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

[2] A.T. Guzman, *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008. A se vedea și, L.-M. Crăciunean, recenzia lucrării A.T. Guzman, *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 260 pagini, în RRDI nr. 8/2009, p. 169-172; C. Cristian, recenzia lucrării lui A.T. Guzman, How *International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 260 pagini, în AULB nr. 1/2012, p. 237-243.

[3] A se vedea, pentru mai multe detalii, J.L. Goldsmith, E.A. Posner, *op. cit.*, p. 10-14.

[4] Cei trei R la care se referă A.T. Guzman sunt: Reputația (eng. *Reputation*), Reciprocitatea (eng. *Reciprocity*) și Represaliile (eng. *Retaliation*).

[5] A.T. Guzman, *op. cit.*, p. 23-24.

[6] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 15.

7.2.3. Teoriile economice

Constituie, în fapt, o variantă derivată şi combinată a realismului, respectiv a liberalismului-instituţionalist, şi sunt preferate, în general, de doctrina din Statele Unite. Aşa cum sugerează şi denumirea, aceste teorii împrumută o serie de reguli şi principii aplicabile în ştiinţele economice şi, în special, în microeconomie.

Astfel, doctrinarii acestor şcoli de gândire pleacă de la prezumţia că statele sunt actori raţionali şi, astfel, ele acţionează în sfera relaţiilor internaţionale în scopul de a-şi maximiza profitul. Acest lucru face ca statele să fie dispuse să adopte reguli comune şi să-şi abandoneze conduita singulară, atunci când acest lucru ar duce la o mai mare creştere a profitului, decât dacă ar urma propriile reguli; în schimb, statele ar prefera să urmeze propriile reguli şi să le ignore pe cele comune, atunci când maximizarea profitului ar fi rezultatul celei dintâi opţiuni[1].

7.2.4. Teoriile constructiviste

Spre deosebire de realişti şi, într-o anumită măsură, şi de instituţionalişti, care se raportează şi folosesc modelul din dreptul penal (conduite prescrise însoţite de sancţiuni), abordarea constructiviştilor[2] este una asemănătoare celei din dreptul civil: dreptul internaţional nu se rezumă la a interzice conduite, ci contribuie la facilitarea dialogului politic dintre state; dreptul internaţional creează cadrul şi asigură „vocabularul" necesar pentru a face posibilă politica internaţională; de aceea, pentru constructivişti întrebarea fundamentală nu este aceea dacă legea constrânge în vreun fel ci, mai degrabă, dacă legea stimulează şi face posibilă viaţa socială[3].

Cu luarea în considerare a aspectelor generale prezentate în acest capitol, vom aborda, în cele ce urmează, structura, subiectele, izvoarele, conţinutul şi modul de acţiune al dreptului internaţional.

Exerciţii pentru seminar

1. Plecând de la următoarele texte legale şi de la bibliografia complementară menţionată la lit. g), identificaţi sistemul (monist sau dualist) pentru care optează legiuitorul român:

a. „România întreţine şi dezvoltă relaţii paşnice cu toate statele şi, în acest cadru, relaţii de bună vecinătate, întemeiate pe principiile şi pe celelalte norme general admise ale dreptului internaţional".

(*Constituţia României,* art. 10)

b. „(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai şi cu bună-credinţă obligaţiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

(2) Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

(3) În cazul în care un tratat la care România este parte cuprinde dispoziţii contrare Constituţiei, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituţiei".

(*Constituţia României,* art. 11)

---

[1] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 15.

[2] F.V. Kratochwil, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge University Press, New York, 1989.

[3] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 16.

c. „(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile şi libertățile cetățenilor vor fi interpretate şi aplicate în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele şi cu celelalte tratate, la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, şi legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile".

(*Constituția României,* art. 20)

d. „(1) România, Guvernul României precum şi ministerele şi alte autorități ale administrației publice centrale, pentru care această atribuție este expres prevăzută de legislația în vigoare, pot încheia tratate la nivel de stat, tratate la nivel guvernamental, respectiv tratate la nivel departamental.

(2) Tratatele prevăzute la alin. (1) se încheie cu respectarea principiilor fundamentale şi ale celorlalte norme imperative ale dreptului internațional, ale dreptului comunitar, a normelor cutumiare internaționale, a Constituției României, în conformitate cu prevederile prezentei legi".

(*Legea nr. 590/2003 privind tratatele,* art. 2)

e. „(1) Obligațiile prevăzute de tratatele în vigoare se execută întocmai şi cu bună-credință.

(2) Aplicarea şi respectarea dispozițiilor tratatelor în vigoare reprezintă o obligație pentru toate autoritățile statului român, inclusiv autoritatea judecătorească, precum şi pentru persoanele fizice şi juridice române sau aflate pe teritoriul României.

(3) Guvernul, Ministerul Afacerilor Externe, precum şi alte ministere şi autorități ale statului au obligația de a lua toate măsurile necesare pentru aplicarea tratatelor în vigoare, precum şi de a controla modul în care se realizează aceasta".

(4) Dispozițiile tratatelor în vigoare nu pot fi modificate, completate sau scoase din vigoare prin acte normative interne ulterioare intrării lor în vigoare.

(5) Prevederile legislative interne nu pot fi invocate pentru a justifica neexecutarea unui tratat în vigoare".

(*Legea nr. 590/2003 privind tratatele,* art. 31)

f. „(1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, precum şi al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților şi senatorilor.

(2) Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum şi celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare".

[*Constituția României*, art. 148 alin. (1) şi (2)]

Bibliografie complementară:

– I. Gâlea, *Analiză critică a normelor Constituției României referitoare la relația dintre dreptul internațional şi dreptul intern*, în Analele Universității București (AUB) nr. 1/2009, p. 22-36;

– I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 25-34)* în Revista Română de Drept Internațional (RRDI) nr. 1/2006, p. 207-225;

– Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2000, p. 16-19;

– R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 15-17;

– R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional public*, vol. I, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2005, p. 12-13;

– S. Scăunaş, *Drept internațional public*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 26-27;

– V. Constantin, *Drept internațional*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010, p. 96-99.

2. Comentați următoarele texte, care ilustrează raportul dintre dreptul internațional public şi dreptul intern:

a. „Această prevedere (...) subliniază un principiu care transpare, de altfel, în mod evident (...) potrivit acestuia dacă un stat şi-a asumat în mod valid o obligație internațională este dator să efectueze în legislația sa modificări de natură a face posibilă şi aplicabilă obligația asumată".

(*Opinia consultativă* a Curții Permanente de Justiție Internațională în *Cauza schimbului de populație turcă şi greacă*, 1925)

b. „Fiecare stat are obligația de a-şi îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate prin tratate sau alte surse ale dreptului internațional, şi nu poate invoca dispoziții constituționale sau legale interne pentru a nu-şi executa obligațiile asumate".

(*Proiectul Articolelor privind Răspunderea Internațională a Statelor - Draft Articles on State Responsibility*, 2002, art. 13)

c. „(...) Guvernul britanic nu poate să justifice nerespectarea dreptului internațional prin aceea că la nivel național nu a dispus de mijloacele necesare pentru a pune în aplicare obligațiile asumate la nivel internațional (...)".

[*Cauza arbitrală Alabama Claims (SUA c. Marii Britanii), 1872*]

d. „Tratatul este legea statului şi este guvernat de principiul supremației Constituției (...) un tratat nu poate fi abrogat sau modificat de legile statelor sau ordonanțele municipale (...) un tratat poate fi modificat sau amendat de un statut federal dacă Congresul şi-a exprimat acordul în acest sens (...)" .

(*Decizia* Curții Supreme a SUA în *Cauza SUA c. Pink*, 1942)

e. „Dreptul internațional cutumiar este parte a dreptului nostru intern şi trebuie avut în vedere de către instanțele de judecată competente de fiecare dată când drepturi depinzând de acesta nu sunt prevăzute clar (...) în acest scop, atunci când nu există tratat sau o altă dispoziție legislativă, executivă ori decizie judiciară, instanțele de judecată trebuie să facă apel la obiceiul şi practicile națiunilor civilizate (...)".

(*Decizia* Curții Supreme de Justiție a SUA în *Cauza Paquete Habana*, 1900)

f. „(...) dreptul internațional cutumiar este drept federal, iar determinarea lui de către instanțele federale este obligatorie pentru instanțele statelor. El nu prevalează însă față de un statut federal (...)".

(*Decizia* Curții Supreme de Justiție a SUA în *Cauza Comitetul cetățenilor americani din Nicaragua c. Reagan*, 1988)

g. „O parte nu poate invoca dispozițiile din dreptul său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat. Această regulă nu prejudiciază aplicarea art. 46".

(*Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor*, 1969, art. 27)

h. „Faptul că, consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat a fost exprimat cu violarea unei dispoziții a dreptului său intern privitoare la competența de a încheia tratate nu poate fi invocat de acest stat ca viciu de consimțământ, afară numai dacă această violare n-a fost vădită şi nu priveşte o regulă de importanță fundamentală a dreptului său intern".

(*Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor*, 1969, art. 46)

i. „Caracterizarea unui act al statului ca fiind ilicit din punctul de vedere al dreptului internațional este guvernată de dreptul internațional. O astfel de caracterizare nu poate fi afectată de caracterizarea aceluiaşi act ca licit, din punct de vedere al dreptului intern".

(*Proiectul Articolelor privind Răspunderea Internațională a Statelor (Draft Articles on State Responsibility)*, art. 3)

3. Se dau următoarele texte constituționale:

a. „Ordinea juridică italiană respectă normele de drept internațional general recunoscute".

[*Constituția Republicii Italiene*, art. 10 alin. (1)]

b. „Italia repudiază războiul ca instrument de lezare a libertății celorlalte popoare şi ca mijloc de soluționare a controverselor internaționale; ea consimte, în condiții de egalitate cu celelalte state, să accepte limitările de suveranitate necesare unui sistem care să asigure pace şi dreptate între națiuni; ea sprijină şi favorizează organizațiile internaționale care vizează acest scop".

(*Constituția Republicii Italiene*, art. 11)

c. „(...) judecătorul este obligat să interpreteze dreptul intern (atât legile cât şi *common law*) în conformitate cu dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului. În cazul în care acest lucru nu este posibil, judecătorul este obligat să facă o declarație de neconformitate, ceea ce ar atrage după sine o modificare a dispoziției contrare din dreptul intern, indiferent dacă aceasta este o modificare secundară sau primară (...)".

(*Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord – Human Rights Act 1998*, art. 3)

d. „Normele referitoare la drepturile fundamentale şi libertățile pe care constituția le consacră, se interpretează în conformitate cu Declarația universală a drepturilor omului şi cu tratatele şi acordurile internaționale în materie, ratificate de Spania.

Încheierea unui tratat internațional care conține prevederi contrare Constituției trebuie precedată de revizuirea constituțională".

[*Constituția Spaniei*, art. 10 alin. (2)]

e. „Tratatele internaționale, încheiate în mod valid și odată publicate oficial în Spania fac parte din dreptul intern".

(*Constituția Spaniei*, art. 95)

f. „Republica franceză, fidelă tradițiilor sale, se conformează regulilor de drept internațional public. Ea se obligă să nu întreprindă vreun război de cucerire și să nu folosească niciodată forța împotriva libertății vreunui popor".

(*Constituția Republicii Franceze*, pct. 14 din *Preambulul Constituției de la 1946*)

g. Tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate cu respectarea tuturor regulilor au, de la data publicării lor, o autoritate superioară celei a legilor, sub rezerva reciprocității".

(*Constituția Republicii Franceze* art. 55 din Constituție)

h. „Regulile generale ale dreptului internațional public fac parte din dreptul federal. Ele sunt superioare legilor și creează direct drepturi și obligații pentru locuitorii teritoriului federal".

(*Legea fundamentală a Republicii Federale a Germaniei*, art. 10)

i. „Dacă alte reglementări decât cele prevăzute de lege sunt stabilite de un tratat internațional al Federației Ruse, regulile tratatului internațional prevalează".

[*Constituția Federației Ruse*, art. 15 alin. (4)]

j. „Tratatele internaționale, care au fost ratificate și promulgate, privind drepturile omului și libertățile fundamentale, și care obligă republica Cehă au efect imediat și de întâietate asupra legilor".

(*Constituția Republicii Cehe*, art. 10)

k. „Ordinea juridică a Republicii Ungaria acceptă regulile universal recunoscute ale dreptului internațional și garantează concordanța între angajamentele contractate în domeniul dreptului internațional și dreptul intern".

(*Constituția Republicii Ungare*, art. 7)

Cerință: Ce tip de raport drept intern - drept internațional stabilesc prevederile enunțate?

4. Se dau următoarele enunțuri:

a. „Dacă izbucnesc ostilitățile dreptul internațional este criticat pentru incapacitatea sa de a menține pacea deși, practic vorbind, acesta nu poate să împiedice violarea normelor sale tot așa cum legea penală internă a unui stat nu poate împiedica indivizii să comită fapte penale, ori dreptul civil al contractelor nu poate împiedica încălcarea obligațiilor asumate de partenerii contractuali. Cu alte cuvinte, faptul că dreptul internațional este încălcat nu constituie un argument pentru a susține că acesta nu este drept. Dreptul nu este o soluție prin el însuși ci mai degrabă un mijloc prin care este

soluționată o situație particulară. Dreptul internațional are ca și obiective promovarea cooperării internaționale și coexistenței statelor (...)".

(R.M.M. Wallace, *International Law*, 5th ed., London, Thomson Sweet&Maxwell, 2005, p. 3)

b. „Sistemul dreptului internațional este esențial și intrinsec diferit de dreptul intern al statelor (...). Comunitatea internațională este compusă din grupuri neomogene de state, diferențiate prin elemente politice, economice, culturale și ideologice (...) Statele trebuie să coexiste. Dreptul internațional s-a născut tocmai din ideea acestei necesități a coexistenței și a fost destinat a promova pacea și armonia. Un sistem care și-ar propune a caracteriza state ca „vinovate" și „nevinovate" nu poate contribui la realizarea dezideratului de pace internațională. Dreptul internațional trebuie să fie mai degrabă conciliant decât adversarial (...)".

(R.M.M. Wallace, *International Law*, 5th ed., London, Thomson Sweet&Maxwell, 2005, p. 4)

c. „Cea mai bună dovadă a existenței dreptului internațional este aceea că orice stat îi recunoaște existența și își asumă obligația de a i se conforma. Statele pot, frecvent, să încalce dreptul internațional, la fel cum indivizii încalcă, la fel de frecvent, dreptul intern și, nu mai puțin frecvent decât indivizii, acestea (statele) pretind că s-ar situa deasupra dreptului (...)".

(J.L. Brierly, *The Outlook for the International Law*, 1944, p. 5 citat de D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, 6th ed., London, Thomson Sweet&Maxwell, 2004, p. 3, nota de subsol 5)

d. „Niciuna dintre limitele despre care se afirmă că afectează eficacitatea dreptului internațional, fie că este vorba despre limite de natură tehnică sau politică, nu poate pune la îndoială însăși existența sa. În ciuda vicisitudinilor care îi afectează aplicarea, dreptul internațional cunoaște astăzi o amplificare a funcțiilor sale sociale. El continuă să se afirme ca un drept de coexistență între suveranități egale, la ajustarea competențelor cărora contribuie. El (dreptul internațional public, *s.n.*) se afirmă, în egală măsură, ca un drept de cooperare în cele mai variate și în creștere domenii de activitate. În final, apare ca un drept al comunității internaționale și al umanității (...)".

(P.-M. Dupuy, *Droit international public*, 7e éd., Paris, Dalloz, 2004, p. 23)

e. „Comparativ cu dreptul intern, dreptul internațional prezintă anumite caracteristici care îl fac să fie original și care se explică prin faptul că societatea internațională, spre deosebire de cea națională structurată ierarhic, este uneori puțin integrată, chiar descentralizată. Dreptul internațional este, așadar, mai mult un drept de coordonare a unor suveranități egale, decât de subordonare a acestora. El are drept obiectiv asigurarea respectării acelor reguli minimale care să permită coexistența statelor și menținerea independenței lor. Dreptul internațional este și un drept de cooperare care le organizează (statelor, *s.n.*) această interdependență și, numai într-o manieră embrionară, se poate afirma că este un drept de solidaritate, relativ la problemele legate de mediu (...)".

(M.P. de Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d'Haussy, *Leçons de droit international public*, Paris, Dalloz, Presses de Science Po, 2002, p. 23-24)

Cerințe:

a. Stabiliți, prin analizarea acestora, dacă dreptul internațional public există sau nu, ca drept pozitiv. În ambele situații prezentați argumentele pe care vă bazați susținerile.

b. Care dintre trăsăturile dreptului internațional public sunt menționate în aceste enunțuri şi în ce constau acestea?

c. Enunțați şi alte trăsături ale dreptului internațional public.

5. Comentați următoarea afirmație: „Dreptul internațional modern îşi are originile în Europa secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea" (D.J. Harris).

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 2. Izvoarele dreptului internațional public

§1. Noţiunea şi sfera izvoarelor dreptului internaţional public

Distincția izvor material – izvor formal de drept este controversată în dreptul internațional public. În dreptul intern, izvoarele materiale sunt constituite din „condițiile sociale care duc la apariția unor norme de drept"[1] sau ca „dovezi ale existenței regulilor care, odată stabilite, dobândesc statutul de reguli obligatorii de aplicație generală"[2]. Izvoarele formale sunt acele forme sau mijloace juridice de creare şi exprimare a normelor juridice.

Trăsăturile specifice ale dreptului internațional fac dificilă aplicarea acestei distincții în privința izvoarelor sale. Orice analogie cu dreptul intern, din acest punct de vedere, apare ca imposibil de aplicat. Ceea ce se pune la îndoială este existența „izvoarelor formale", astfel cum sunt ele definite în dreptul intern, în dreptul internațional public, mai ales datorită lipsei unei autorități superioare şi a unui mecanism de creație a acestor norme. Cu toate acestea, principiul acordului de voință al statelor care stă la baza creării normelor de drept internațional este considerat ca substituind această lipsă, în mod special cu referire la cutuma internațională[3]. Unii autori văd chiar dreptul internațional ca pe „un sistem de reguli cutumiare, pe care s-a înălțat (...) o suprastructură de norme convenționale"[4].

O altă problemă controversată este legată de competența normativă a organizațiilor internaționale, acestea fiind, în egală măsură, creatoare ale normelor de drept internațional, pe baza actelor lor constitutive.

În aceste condiții, se apreciază în doctrină[5] că sfera izvoarelor dreptului internațional public este determinată de Statutul Curții Internaționale de Justiție, în art. 38, care statuează asupra dreptului aplicabil de către această instanță în litigiile aduse în fața ei:

(1) Curtea, a cărei funcție este de a decide în conformitate cu dreptul internațional litigiile care îi sunt supuse, va aplica:

a) convențiile internaționale, generale sau particulare, care stabilesc reguli recunoscute de statele în litigiu;

b) cutuma internațională, ca dovadă a practicii generale a statelor acceptată ca drept;

c) principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;

d) sub rezerva dispozițiilor art. 59[6], hotărârile judecătoreşti şi doctrina celor mai calificați specialişti ai diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare ale normelor de drept.

---

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 41.

[2] I. Brownlie, *Principles of Public International Law,* 7th ed., Oxford University Press, New York, 2008, p. 3.

[3] *Idem*, p. 4.

[4] J. Brierly, *op. cit.*, p. 3.

[5] I. Brownlie, *op. cit.*, 2008, p. 5.

[6] Articolul 59 din Statutul CIJ prevede următoarele: Decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părți şi cu privire la cazul particular respectiv.

(2) Această dispoziție nu va aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză ***ex aequo et bono***, dacă părțile consimt la aceasta.

În realitate, apreciem şi noi[1] că textul art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție este doar punctul de plecare în identificarea izvoarelor dreptului internațional, pentru cel puțin două motive: pe de o parte, datorită vechimii sale, iar, pe de altă parte, datorită rolului pe care îl joacă, în crearea dreptului internațional, organizațiile internaționale. Actele organizațiilor internaționale – rezoluții, decizii etc. – sunt considerate astăzi izvoare ale dreptului internațional. Astfel, apreciem că orice analiză a textul menționat trebuie să pornească de la câteva clarificări.

În primul rând, lista izvoarelor menționate în art. 38 nu este una exhaustivă, vechimea textului (anul 1920, Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională) şi caracterul dinamic al dreptului internațional fiind argumentele principale care pledează pentru creşterea şi diversificarea modurilor în care dreptul internațional ia naştere şi, deci, şi diversificarea izvoarelor sale.

În al doilea rând, ordinea în care sunt enumerate izvoarele nu indică şi o ierarhie a acestora, cel puțin nu în privința tratatelor şi a cutumei; ele nu sunt enumerate cu luarea în considerare a forței lor juridice, ci, mai degrabă, cu luarea în considerare a modul în care, în practică, Curtea Internațională de Justiție le ia în discuție. Tratatele şi cutumele se pot modifica reciproc. În plus, însăşi Curtea Internațională de Justiție, în *Cauza Activități militare şi paramilitare în Nicaragua*[2], a statuat că ele pot coexista.

În al treilea rând, deşi par a fi enumerate în aceeaşi categorie cu tratatele şi cutuma, principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate sunt folosite, în general, pentru a completa lacunele legislative sau de interpretare. Cu toate acestea, se admite că, în lipsa unor tratate şi cutume care să reglementeze drepturile şi obligațiile părților, litigiul poate fi soluționat prin apelul la principiile generale de drept[3].

În al patrulea rând, textul face distincția între izvoare propriu-zise (convențiile generale şi particulare, cutuma internațională şi principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate) şi mijloace auxiliare de determinare a normelor de drept (hotărârile judecătoreşti şi doctrina celor mai calificați specialişti ai diferitelor națiuni). Aici, pe de o parte, poate fi vorba despre o ierarhie (între izvoarele propriu-zise şi mijloacele auxiliare), iar, pe de altă parte, poate fi vorba despre statuarea expresă a faptului că, în temeiul principiului suveranității, Curtea nu poate „face dreptul", ci poate doar „aplica dreptul", deciziile Curții neavând valoarea de precedent judiciar, ci fiind obligatorii numai pentru părțile dintr-un litigiu concret.

În al cincilea rând, există posibilitatea, potrivit alin. (2), soluționării unui litigiu, de către Curtea Internațională de Justiție, pe baza echității.

§2. Tratatul internaţional

Tratatul internațional este considerat ca fiind izvorul cel mai important, dominant, al dreptului internațional public, mai ales datorită faptului că exprimă consimțământul expres al statelor cu privire la normele sale, precum şi din punctul de vedere al frecvenței şi stabilității.

---

[1] S. Breau, *op. cit.*, p. 18; J. Klabbers, *op. cit.*, p. 21.

[2] CIJ, *Cauza Nicaragua c. SUA, ICJ Reports 1986*, p. 14, parag. 176.

[3] A se vedea, pentru această opinie, J. Klabbers, *op. cit.*, p. 25.

Tratatele pot fi desemnate prin mai multe denumiri echivalente: convenții, acorduri, pacte, carte, statute etc. Însăşi *Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor* (1969) statuează, în art. 2, parag. 1 lit. a), că ceea ce prezintă relevanță este acordul de voință dintre state, şi nu denumirea particulară, astfel: „În înțelesul prezentei convenții: a. prin expresia «tratat», se înțelege un acord internațional încheiat în scris între state şi guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe şi **oricare ar fi denumirea sa particulară**" (s.n.).

În consecință, față de cele arătate mai sus, deşi art. 38 foloseşte, la lit. a), formularea „convenții generale sau particulare recunoscute de statele în litigiu", interpretarea acesteia trebuie să se facă în sens larg – respectiv orice instrument care consfinteşte acordul de voință al statelor, indiferent de denumirea acestuia – şi nu trebuie restrânsă la sensul literal al termenului „convenție".

În dreptul internațional contemporan, tratatele internaționale, bi- sau multilaterale, au devenit cea mai utilizată formă de reglementare a drepturilor şi obligațiilor statelor în raporturile dintre ele, inclusiv prin codificarea unor domenii de mare importanță în cadrul comunității internaționale: dreptul mării, relațiile diplomatice şi consulare, dreptul umanitar ş.a.

Alături de surse subsidiare (*soft law*), cum ar fi rezoluțiile Adunării Generale a ONU sau lucrările şi proiectele Comisiei de Drept Internațional, tratatele generale (*law-making treaties*) sunt cea mai pertinentă sursă a dreptului internațional:

– *actele ONU privind drepturile omului;*
– *Convenția privind prevenirea şi pedepsirea crimei de genocid* (1948);
– *Convenția privind statutul refugiaților* (1951);
– *Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor* (1969);
– *Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice* (1961);
– *Convenția privind dreptul mării* (1982) ş.a.

O importanță deosebită o au şi actele constitutive ale organizațiilor internaționale:

– *Carta Organizației Națiunilor Unite* (1945);
– *Statutul Consiliului Europei* (1949) ş.a.

Tratatele particulare sau bilaterale constituie şi ele o sursă importantă a dreptului internațional, în special prin consemnarea unor practici statale existente şi constante.

Normele consacrate prin tratatele generale şi particulare au forță juridică obligatorie pentru statele părți. Nu toate tratatele pot fi, însă, considerate izvoare ale dreptului internațional public, ci numai cele **licite**. Un tratat este **ilicit** dacă, prin obiectul şi scopul său, contravine unei norme imperative de drept internațional sau dacă a fost încheiat cu vicierea consimțământului unui stat. Asupra acestor aspecte vom insista, în detaliu, în Capitolul al 8-lea al prezentei lucrări, intitulat *Tratatul internațional.*

§3. Cutuma internațională

Ca şi în dreptul intern, cutuma este cel mai vechi izvor al dreptului internațional public. O primă definiție a dreptului internațional cutumiar poate fi identificată în hotărârea dată, în 1927, de Curtea Permanentă de Justiție Internațională în *Cauza Lotus:* „uzanțe general acceptate ca exprimând principii de drept, stabilite pentru a reglementa relațiile dintre comunități independente coexistente"[1].

[1] CPJI, *Cauza Lotus* (*The Case of S.S. Lotus*), în Collection of Judgements, Series A no. 10, 7 septembrie 1927, p. 16.

Cutuma poate fi definită ca acea practică urmată de anumite subiecte de drept cu convingerea că reprezintă o normă cu forță juridică obligatorie. În plus, cutuma trebuie să îndeplinească condiția constanței și a duratei îndelungate a aplicării sale. Pentru a fi considerată izvor de drept internațional, cutuma trebuie să întrunească, așadar, două elemente principale: elementul material sau obiectiv și elementul subiectiv sau psihologic.

Aceste două elemente transpar din formularea pe care o folosește și art. 38 alin. (1) lit. b) din Statutul Curții Internaționale de Justiție: „b. cutuma internațională ca **dovadă a unei practici generale** (s.n., elementul material), **acceptată ca reprezentând dreptul** (s.n. elementul subiectiv)". În esență, tocmai formularea pe care o folosește textul menționat este aceea care a determinat o serie de dezbateri și controverse. Acestea au legătură, în special, cu faptul că se confundă practica statelor cu dovada acestei practici, „or, cutuma internațională nu constituie dovadă pentru altceva, ci produsul finit pe care Curtea trebuie să-l aplice"[1].

Elementul material al cutumei (practica statelor) este constituit, la rândul său, din mai multe componente: durata, uniformitatea sau constanța și generalitatea practicii. În privința acestor elemente practica statelor, poziția doctrinei de drept internațional precum și jurisprudența CIJ nu au manifestat constanță în apreciere.

Astfel, *durata* practicii nu este prestabilită, atâta timp cât se poate dovedi uniformitatea și aplicarea cu caracter de generalitate. În dreptul internațional contemporan se vorbește chiar de unele „cutume rapide" care au contribuit la îmbogățirea dreptului internațional, cum ar fi, de exemplu, recunoașterea existenței crimelor de război în conflictele armate non-internaționale, prin intermediul jurisprudenței Tribunalului special pentru fosta Iugoslavie. Aprecierea duratei unei cutume se face de la caz la caz, regula invocată de doctrină fiind cea după care este considerată cutumă acea practică ce a fost utilizată „un timp suficient pentru a întruni celelalte cerințe ale cutumei"[2].

Uniformitatea sau *constanța,* deși este un element esențial al cutumei internaționale, constituie obiect de controversă pentru însăși Curtea Internațională de Justiție. Astfel, aceasta s-a pronunțat asupra acestei probleme în *Cauza Dreptului de azil*[3], de următoarea manieră: „trebuie dovedit că această cutumă este stabilită în așa fel încât a devenit obligatorie pentru cealaltă parte (...) și că regula invocată este în conformitate cu o utilizare constantă și uniformă de către statele în chestiune" pentru ca apoi, în *Cauza Nicaragua* să statueze: „Curtea nu consideră că, pentru ca o regulă să fie stabilită ca și cutumiară, practica corespunzătoare trebuie să fie în mod absolut riguros conformă cu respectiva regulă. În vederea deducerii existenței unor reguli cutumiare, Curtea consideră că este suficient dacă, conduita statelor este, în general, în acord cu respectivele reguli (...)".

Prima dintre abordări a fost reconfirmată de CIJ în cauze precum: *Anglo Norwegian Fisheries* și *Fisheries Jurisdiction* și susținută de *Raportul Comitetului cu privire la*

---

[1] A se vedea, pentru alte amănunte, S. Yee, *Argumente pentru amendarea Articolului 38 alin. (1) lit. b) și alin. (1) lit. c) din Statutul Curții Internaționale de Justiție*, în RRDI nr. 4/2007, p. 21-32, iar pentru varianta în limba engleză, p. 33-43.

[2] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 37.

[3] CIJ, *Cauza Columbia c. Peru* (*Cauza Dreptul de azil*), *ICJ Reports 1950*, p. 276-277.

Formarea Dreptului Internațional Cutumiar al Asociației de Drept Internațional iar cea de a doua abordare de doctrinari precum M. Byers[1] sau A. Cassese[2].

Generalitatea aplicării completează uniformitatea unei practici pentru a o transforma în cutumă. Cerința generalității, ca şi aceea a duratei, nu trebuie absolutizate ori interpretate ca „universalitate", ci ele presupun doar o „participare largă şi reprezentativă" a statelor", „chiar şi fără trecerea unei perioade considerabile de timp", după cum s-a exprimat Curtea Internațională de Justiție în hotărârile din *Cauzele Platoul Continental al Mării Nordului* (1969)[3]. Uneori, poziția unor state într-un anumit domeniu poate face ca o practică a acestora să se impună ca o practică generală în dreptul internațional[4]. În plus, Curtea Internațională de Justiție a admis, cu valoare de principiu, posibilitatea existenței unor **cutume regionale**[5], precum şi a unor **cutume bilaterale**[6], deşi, în cazul celor din urmă, doctrina a apreciat că ar fi mai corectă formularea de „drepturi şi obligații cu caracter istoric"[7].

Una dintre cele mai controversate probleme în materie este aceea legată de ce anume constituie practica statelor. Este general acceptat că intră în această categorie: actele materiale, actele legislative şi actele judiciare ale statelor. Este discutabil în ce măsură pot fi considerate practică a statelor declarațiile statelor, ale oficialilor statului, scrierile doctrinarilor, inacțiunile sau omisiunile statelor[8], precum şi pozițiile sau voturile statelor în cadrul unor organizații internaționale.

De exemplu, în anul 1900, în *Cauza Paquete Habana*[9], Curtea Supremă a SUA a constatat existența unei reguli cutumiare de drept internațional (în speța respectivă, interdicția de a captura, în timp de război, vase de pescuit străine) cercetând, în acest scop: decrete şi ordine din Anglia, Franța şi SUA; tratate bilaterale între Anglia şi Franța, Franța şi Olanda ori Franța şi Prusia; precum şi opinii ale doctrinarilor din Franța, Anglia, SUA, Portugalia, Italia, Spania sau Argentina.

Elementul subiectiv al cutumei (acceptarea practicii ca obligatorie) mai poartă denumirea de *opinio iuris sive necessitatis* şi rezultă chiar din formularea textului art. 38 al Statutului CIJ: „practica generală *acceptată ca drept*" (s.n.). *Opinio iuris* are semnificația recunoaşterii de către state a caracterului obligatoriu al normei consacrate printr-o anumită practică. Cutumele internaționale pot fi **generale** şi **locale**. Cutumele

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, M. Byers, *Custom, Power and the Power of Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

[2] A. Cassese, *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 153-170.

[3] CIJ, *Cauza Germania c. Danemarcei* şi *Cauza Germania c. Regatului Țărilor de Jos* (*Cauzele Platoul continental al Mării Nordului*), *ICJ Reports 1969*, p. 3, parag. 73.

[4] De exemplu, practicile SUA şi ale Regatului Unit al Marii Britanii în materia dreptului mării; practica SUA, Federației Ruse şi a Franței în materia dreptului spațial etc.

[5] CIJ, *Cauza Columbia c. Peru* (*Cauza Dreptul de azil*), *ICJ Reports 1950*, p. 266, 276. Curtea a acceptat, de principiu, posibilitatea existenței unei cutume regionale, dar a statuat că statul columbian a eşuat în a demonstra existența unei astfel de cutume.

[6] CIJ, *Cauza Portugalia c. Indiei* (*Cauza privind Dreptul de trecere pe teritoriul indian*), *ICJ Reports 1960*, p. 6, parag. 44.

[7] I.D. De Lupis, *The Concept of International Law*, Stockholm, Norstedts, 1987, p. 115-116; J. Klabbers, *op. cit.*, p. 27.

[8] Pentru opinia că numai acțiunile statelor pot constitui practică a acestora, a se vedea A. D'Amato, *The Concept of Custom in International Law*, Cornell University Press, Ithaca-Londra, 1971, iar pentru opinia că şi omisiunile statelor pot constitui practică a acestora, deoarece statele îşi exprimă rar consimțământul în mod explicit, a se vedea M. Byers, *op. cit.*

[9] US Supreme Court, *Cauza Paquete Habana*, 175 US 677, 8 ianuarie 1900.

locale pot completa dreptul general, dar pot şi deroga de la acesta, cu excepția normelor imperative sau de *ius cogens*.

O problemă frecvent apărută în relațiile dintre state este cea a opozabilității cutumei în cazul în care unul sau mai multe state obiectează împotriva ei. Aceste obiecții nu pot duce, în principiu, la imposibilitatea formării acelei cutume. Potrivit **regulii „obiectorului persistent"**, în cazul în care un stat obiectează în mod constant împotriva unei cutume, în procesul de formare a acesteia, aceasta nu îi va fi opozabilă dacă dovada obiecției este clară. Mai dificilă este problema obiecțiilor ulterioare formării cutumei, formulate de state noi, formate după stabilirea cutumei. În aceste cazuri, principiul securității juridice impune acceptarea cutumelor existente de către aceste state.

Dovada cutumei. Sarcina probei privind existența unei cutume revine, într-un litigiu internațional, statului care o invocă. Elementele ce pot fi utilizate în acest scop sunt de o mare diversitate şi au fost enumerate de Comisia de Drept Internațional într-o listă, fără caracter exhaustiv, respectiv: tratate, decizii ale instanțelor naționale şi internaționale, acte legislative interne, corespondență diplomatică, opinii ale unor juriști, practica organizațiilor internaționale. Alte mijloace de probă a cutumei includ: declarații politice ale statelor, comunicate de presă, manuale oficiale pe probleme juridice, comentarii ale statelor la proiectele propuse de Comisia de Drept Internațional, culegeri de doctrină, culegeri de jurisprudență[1].

Din punctul de vedere al practicii judiciare, amintim aici poziția judecătorului Read în *Cauza Anglo-Norwegian Fisheries*, care a accentuat mai mult ideea de acțiune decât pe aceea de cuvinte. Altfel spus, doar actele fizice pot arăta la un moment dat practica statelor: „Singura dovadă convingătoare a practicii statelor trebuie căutată în reținerea, când statul în cauză îşi manifestă suveranitatea, în apele în discuție, prin arestare a unei nave străine şi prin menținerea acestei poziții în cursul negocierilor diplomatice şi a arbitrajului internațional".

Opinia de mai sus a fost ulterior destul de criticată, în special deoarece ea neagă calitatea de practică a statelor, rezoluțiilor Adunării Generale a ONU care, fiind „poziții colective ale statelor" şi validând de multe ori reguli cutumiare, nu pot fi excluse din categoria elementelor constituind practică a statelor.

Cutuma este un izvor extrem de flexibil al dreptului internațional public. Această flexibilitate se poate transforma într-un dezavantaj, mai ales atunci când asistăm la o evoluție rapidă a activității statelor care împiedică dezvoltarea unor cutume stabile şi evidente[2].

§4. Principiile generale de drept

Textul art. 38 al Statutului CIJ se referă la „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate", ca izvoare ale dreptului internațional public. Dincolo de formularea depăşită privind națiunile „civilizate"[3], principiile generale de drept cuprind regulile

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 5; D.J. Harris, *op. cit.*, p. 23.

[2] D.J. Harris, *op. cit.* (4th ed., 1991), p. 45.

[3] Formula „națiuni civilizate", care datează de la începutul secolului al XX-lea, fiind folosită şi de Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională, este considerată astăzi depăşită şi în contradicție cu principiul egalității suverane a statelor. La momentul consacrării sale, statele erau împărțite în state civilizate, necivilizate şi semicivilizate. A se vedea, pentru amănunte, S. Yee, *Argumente ..., loc. cit.*, p. 21-32, iar pentru varianta în limba engleză, p. 33-43. În prezent, în literatura juridică de specialitate, se face o distincție oarecum asemănătoare între state liberale şi state neliberale. A se vedea, pentru

de maximă generalitate acceptate de majoritatea sistemelor de drept intern, cum ar fi unele principii procedurale, principiul bunei-credințe, principiul autorității lucrului judecat etc.[1] Principiile generale recunoscute în dreptul intern sunt considerate „un rezervor de principii la care judecătorul internațional este autorizat să recurgă într-o dispută internațională, dacă aplicarea lor este relevantă şi potrivită în contextul diferit al relațiilor interstatale"[2]. Aplicarea principiilor generale de drept are uneori un rol completiv, în cazul existenței unor lacune în reglementarea prin norme de drept internațional. Principiile generale de drept sunt, însă, de cele mai multe ori, aplicate ca reguli de sine stătătoare, adaptate la situațiile specifice de drept internațional: „nu este vorba de importul în dreptul internațional de instituții de drept intern „la pachet", gata fabricate (...). Este mai mult o chestiune de căutare în instituțiile de drept privat intern a unor indicii de politici şi principii juridice potrivite soluționării problemei concrete de drept internațional"[3].

Exemple de principii generale de drept, la care s-a recurs de către tribunalele internaționale, ca izvoare ale dreptului internațional:

– ilegalitatea îmbogățirii fără justă cauză;
– principiul autorității de lucru judecat;
– principiul *expressio unius est exclusio alterius;*
– principiul bunei credințe;
– regula potrivit căreia nu poți fi judecător în propria cauză;
– regula litispendenței ş.a.

Există şi autori[4] care împart aceste principii în patru categorii:

a. principii ataşate concepției generale de drept, şi anume, principiul bunei-credințe, principiul consecințelor abuzului de drept, principiul potrivit căruia nimeni nu poate invoca propria sa greşeală pentru a obține protecția judiciară a unui drept, principiul potrivit căruia consecința oricărei încălcări a unei obligații asumate dă dreptul la despăgubire;

b. principii contractuale care sunt transpuse în materia tratatelor, respectiv, principiul forței majore, efectului util sau efectele viciilor de consimțământ;

c. principii relative la responsabilitatea judiciară, de exemplu, principiul reparării integrale a prejudiciului suferit, principiul legăturii de cauzalitate între faptă generatoare de responsabilitate şi existența unui prejudiciu;

d. principii de procedură contencioasă, precum, autoritatea de lucru judecat, egalitatea părților, nimeni nu poate fi judecător în propria cauză etc.

---

amănunte privind această din urmă distincție şi discuțiile legate de modul în care se comportă, în cadrul societății internaționale, statele liberale şi cele neliberale, A.-M. Slaughter, *International Law in a World of Liberal States*, în EJIL 6 (1995), p. 503-538; J.E. Alvarez, *Do Liberal States Behave Better? A Critique of Slaughter's Liberal Theory*, în EJIL 2 (2001), p. 183-246; G. Simpson, *Two Liberalism,* în EJIL 3 (2001), p. 537-571; F.R. Teson, *A Philosophy of International Law*, Westview Press, Boulder Colorado, 1998; J. Rawls, *The Law of Peoples*, Harvard University Press, Cambridge, 1999.

[1] S. Yee, *Argumente ..., loc. cit.*, p. 50.

[2] H. Waldock, *General Course on Public International Law, apud* D.J. Harris, *op. cit.*, p. 45.

[3] Lord Mc Nair, opinie susținută în hotărârea din *Cauza Africa de Sud-Vest, ICJ Reports 1950*, p. 148.

[4] M.P. de Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d'Haussy, *Leçons de droit international public*, Presses de Sciences Po et Dalloz, Paris, 2002, p. 150.

§5. Principiile dreptului internaţional public

Principiile dreptului internațional public sunt acele reguli generale aplicabile relațiilor între subiectele acestei ramuri de drept. Alături de principiile generale de drept intern, aceste principii formează un corpus de reguli de maximă generalitate şi aplicabilitate şi cu un caracter imperativ pentru toate subiectele dreptului internațional. Unele dintre aceste principii au devenit norme superioare, imperative, ale dreptului internațional public, denumite *ius cogens.* Acestea sunt principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Conform *Declarației AG a ONU referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prieteneşti şi cooperarea dintre state, în conformitate cu Carta ONU* (1970), principiile dreptului internațional sunt legate între ele şi fiecare principiu trebuie interpretat în contextul celorlalte principii. Ele formează un sistem stabil şi coerent, un adevărat nucleu dur al dreptului internațional, o „coloană vertebrală" a acestuia[1].

Unele documente de drept internațional au enunțat un set de principii, devenite principii fundamentale ale dreptului internațional public. Aceste documente sunt, în principal: *Carta ONU* (1945), *Declarația AG a ONU referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prieteneşti şi cooperarea dintre state, în conformitate cu Carta ONU* (1970)[2] şi *Actul Final al Conferinței pentru Securitate şi Cooperare în Europa* (1975).

Carta ONU (1945) enunță următoarele principii ale dreptului internațional:

– principiul egalității suverane a statelor (art. 2, pct. 1);

– principiul îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor asumate potrivit Cartei ONU (art. 2 pct. 2);

– principiul soluționării pe cale paşnică a diferendelor internaționale (art. 2, pct. 3);

– principiul neagresiunii (art. 2, pct. 4);

– principiul egalității în drepturi a popoarelor şi a dreptului lor de a dispune de ele însele (art. 1, pct. 2);

– principiul neamestecului în treburile interne ale unui alt stat (art. 2 pct. 7).

Apoi, *Declarația ONU* din 1970, citată mai sus, enunță şi explică, pe conținut, următoarele principii ale dreptului internațional:

– principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța;

– principiul soluționării pe cale paşnică a diferendelor internaționale;

– principiul neamestecul în treburile interne ale altor state;

– principiul îndatoririi statelor de a coopera între ele;

– principiul egalității în drepturi a popoarelor şi a dreptului lor de a dispune de ele însele (dreptul popoarelor la autodeterminare);

– principiul egalității suverane a statelor;

– principiul îndeplinii cu bună-credință a obligațiilor internaționale (*pacta sunt servanda*).

Un alt document, *Actul Final al Conferinței pentru Securitate şi Cooperare în Europa*, semnat la Helsinki în 1975, adaugă la această listă încă trei principii:

– principiul inviolabilității frontierelor;

– principiul integrității teritoriale;

– principiul respectului drepturilor omului şi al libertăților fundamentale.

---

[1] Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 57.

[2] Adoptată la 24 octombrie 1970, prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV).

5.1. Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța

A fost consacrat prin semnarea, în 1928, a Pactului Briand-Kellogg și ulterior prin art. 2 alin. (4) al Cartei ONU și explicat pe conținut prin Declarația AG a ONU din 1975. Astfel, „toți membrii organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de la recurgerea la amenințarea cu forța sau la folosirea forței, fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite". O astfel de recurgere la amenințarea cu forța sau la folosirea forței constituie o violare a dreptului internațional și a Cartei ONU și nu trebuie să fie folosită niciodată ca mijloc de rezolvare a problemelor internaționale. Războiul de agresiune este astăzi considerat o crimă împotriva păcii, care angajează răspunderea în conformitate cu dreptul internațional.

Conform dispozițiilor Cartei ONU, interdicția recurgerii la forță, așa cum aceasta este reglementată în art. 2 pct. 4 al Cartei ONU, nu este una absolută, ci admite **două excepții:**

1. capitolul VII din Carta ONU, care permite **Consiliului de Securitate** să **autorizeze folosirea forței** pentru menținerea sau restabilirea păcii și a securității internaționale, și

2. articolul 51 al Cartei ONU, care prevede **dreptul** statelor membre **la auto-apărare individuală** sau **colectivă**, în caz de atac armat. Deși, pe de o parte, acest drept este limitat din două puncte de vedere, respectiv: a. exercitarea lui este limitată la situația unui **atac armat**, sintagmă mai restrânsă decât expresia „amenințarea sau folosirea forței", folosită în art. 2 alin. (4) al Cartei; b. exercitarea lui poate avea loc până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale, pe de altă parte, principalele sale puncte de vulnerabilitate și de extindere a excepției sunt interpretarea extensivă a sintagmei „atac armat", precum și faptul că, potrivit CIJ, avem de a face cu un drept inerent, cutumiar, ce coexistă cu cel prevăzut de Carta ONU (CIJ, *Cauza Nicaragua*).

Astfel, în primul caz, au fost considerate atacuri armate, ce au justificat o ripostă în legitimă apărare: atacurile pe scară largă, precum cele dintre Irak și Kuwait; atacurile minore de graniță, precum cele din Nicaragua; activitățile teroriste sau guvernamentale care au produs daune cetățenilor unui stat străin (precum salvarea de către Israel a propriilor cetățeni în incidentul Entebbe sau raidurile SUA în Libia).

În plus, după intervenția americană în Irak din 2003, s-a conturat o nouă doctrină a dreptului internațional public și anume ***doctrina războiului preventiv***[1], al cărei principal promotor este însuși președintele american George Bush. S-a încercat justificarea acestei intervenții prin introducerea conceptului de război preventiv sau a agresiunii justificate, care însă potrivit celei mai mari părți a doctrinei de drept internațional public nu poate fi distins de războiul de agresiune și, în consecință, este ilicit din punct de vedere al dreptului internațional.

Războiul preventiv constă în atacarea sau declararea războiului împotriva unui stat potențial ostil, în viitor, înainte ca acesta să dezlănțuie vreun atac (de exemplu, războiul declanșat pentru a-l împiedica pe adversar să acumuleze arme mai puternice pe care le-ar putea apoi folosi în viitor; sau declanșarea unui război pentru a împiedica o eventuală alianță a grupurilor teroriste islamice care sunt călăuzite de ura pentru tot ceea ce este occidental și în consecință evitarea, în acest mod, ca acestea să constituie

[1] Denumită și doctrina Bush. Pentru amănunte, S. Breau, *op. cit.*, p. 159-161.

mai târziu o amenințare împotriva păcii şi securității internaționale). Am putea sintetiza şi mai mult ideea de bază a acestei doctrine prin redarea cuvintelor preşedintelui american George Bush, care adresându-se Națiunilor Unite la 12 septembrie 2002 a arătat: „regimul din Irak reprezintă un pericol grav şi care se acumulează pe zi ce trece, sporind astfel în gravitate".

Apoi, după atacurile de la 11 septembrie 2001, Strategia Națională de Securitate a SUA a introdus un concept nou în materie, şi anume acela al ***atacului preemptiv***. Acest nou concept pune o serie de probleme sub aspectul legalității sale.

În cel de al doilea caz, coexistența dintre dreptul convențional la autoapărare individuală sau colectivă şi dreptul cutumiar în aceeaşi materie permite, din nou, o serie de evoluții în materia excepțiilor de la folosirea forței, prin combinarea practicii statelor cu *opinio iuris*[1]. Aceste evoluții sunt în principal trei, şi anume: **represaliile** (de exemplu, răspunsul Israelului la atacurile palestiniene), **doctrina protecției naționalilor** (de exemplu, poziția SUA în *Cauza Teheran*) şi **intervenția umanitară unilaterală** (de exemplu, campania NATO în fosta Iugoslavie şi Kosovo).

5.2. Principiul soluționării pe cale paşnică a diferendelor internaționale

Decurge din prevederile art. 1 al Cartei ONU, potrivit căruia scopurile organizației vizează „menținerea păcii şi securității internaționale şi luarea de măsuri colective eficiente pentru prevenirea şi eliminarea amenințărilor la adresa păcii, pentru suprimarea actelor de agresiune sau a altor încălcări ale păcii şi să înfăptuiască, *prin mijloace paşnice şi în conformitate cu principiile justiției şi dreptului internațional, aplanarea ori soluționarea diferendelor internaționale sau situațiilor care ar putea duce la o încălcare a păcii.*". În plus, art. 2 alin. (3) al Cartei stabileşte obligația statelor membre de a rezolva diferendele lor internaționale prin mijloace paşnice, astfel încât pacea şi securitatea internațională, precum şi justiția, să nu fie puse în primejdie. Dezvoltând acest principiu, Carta ONU consacră Capitolul VI soluționării paşnice a diferendelor internaționale (art. 33-38), enumerând principalele modalități de aplicare a acestui principiu (negocierile, ancheta, medierea, concilierea etc.), iar Declarația AG a ONU din 1970 detaliază şi ea conținutul acestui principiu.

Dintre elementele de conținut relevante prevăzute în Declarația din 1970, amintim, de exemplu: obligația statelor care sunt părți la un diferend internațional să se abțină de la orice act susceptibil să agraveze situația; obligația lor să acționeze în conformitate cu principiile şi scopurile ONU şi să-şi rezolve diferendele dintre ele cu luarea în considerare a principiului egalității suverane a statelor şi în conformitate cu principiul liberei alegeri a mijloacelor.

5.3. Principiul neamestecului în treburile interne sau al neimixtiunii

Acesta este reglementat în art. 2 alin. (7) din Carta ONU şi detaliat, în privința conținutului, de Declarațiile AG a ONU din anii 1965[2], 1970 şi 1981[3]. El impune obligația

[1] S. Breau, *op. cit.*, p. 169.

[2] *Declarația AG a ONU privind inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor şi protecția independenței şi suveranității lor,* adoptată prin Rezoluția AG a ONU nr. 2131 din 21 decembrie 1965.

[3] *Declarația AG a ONU privind inadmisibilitatea intervenției şi amestecului în afacerile interne ale statelor* adoptată prin Rezoluția AG a ONU nr. 36/103 din 9 decembrie 1981.

statelor de a nu interveni în afacerile ce țin de jurisdicția internă a altui stat. Astfel, sunt excluse orice forme de intervenție, nu numai cea armată. Niciun stat nu poate aplica sau încuraja folosirea măsurilor economice, politice sau de orice natură pentru a constrânge un alt stat să-şi subordoneze exercitarea drepturilor lui suverane şi pentru a obține de la el avantaje de orice fel. Toate statele trebuie, de asemenea, să se abțină de la a organiza, ajuta, incita, finanța, încuraja sau tolera activități armate subversive sau teroriste destinate să schimbe prin violență regimul altui stat, precum şi de la a interveni în luptele interne ale unui alt stat.

În dreptul internațional contemporan s-au conturat unele tendințe de legalizare a unor forme de intervenție, cum ar fi intervenția umanitară sau cea democratică.

5.4. Principiul cooperării

Rezultă din art. 1 alin. (3) al Cartei ONU şi presupune obligația statelor de a coopera între ele pentru rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar şi în promovarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăților fundamentale pentru toți. Principiul este dezvoltat de Declarația din 1970.

5.5. Principiul autodeterminării popoarelor

Este definit şi ca „principiul egalității în drepturi a popoarelor şi a dreptului de a dispune de ele însele". Potrivit acestui principiu, toate popoarele au dreptul de a-şi stabili statutul lor politic în deplină libertate şi fără amestec din afară şi de a realiza dezvoltarea lor economică, socială şi culturală şi orice stat are obligația de a respecta acest drept conform prevederilor Cartei ONU.

Crearea unui stat suveran şi independent, asocierea liberă sau unirea cu un stat independent sau dobândirea oricărui statut politic, hotărât în mod liber de către popor, constituie pentru acel popor mijloace pentru a-şi exercita dreptul său de a decide în privința lui însuşi.

Orice stat are obligația de a se abține să recurgă la orice măsură de constrângere care ar lipsi popoarele menționate de dreptul lor de a dispune de ele însele, de libertatea şi de independența lor. Orice stat trebuie să se abțină de la orice acțiune care vizează să rupă, parțial sau total, unitatea națională şi integritatea teritorială a unui alt stat sau țară.

5.6. Principiul egalității suverane a statelor

Toate statele au drepturi şi obligații egale şi sunt membri egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură. Fiecare stat se bucură, aşadar, de prerogativele inerente suveranității sale, cu obligația corelativă de a respecta personalitatea şi suveranitatea altor state. Principiul egalității suverane presupune capacitatea egală a statelor de a dobândi drepturi şi obligații pe plan internațional.

Egalitatea suverană cuprinde, în special, următoarele elemente: a. statele sunt egale din punct de vedere juridic; b. fiecare stat se bucură de drepturi inerente deplinei suveranități; c. fiecare stat are obligația de a respecta personalitatea altor state; d. integritatea teritorială şi independența politică a statului sunt inviolabile; e. fiecare stat are dreptul de a-şi alege şi dezvolta în mod liber sistemul său politic, social, economic şi cultural; f. fiecare stat are obligația de a se achita, pe deplin şi cu bună-credință, de obligațiile sale internaționale şi de a trăi în pace cu celelalte state.

5.7. Principiul *„pacta sunt servanda"*

Cunoscut şi drept principiul îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor internaționale, este poate cel mai vechi principiu de drept internațional. Consacrarea lui în dreptul internațional public contemporan s-a făcut prin Carta ONU [art. 2 alin. (2)] şi prin Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor (1969). Principiul este menționat şi în Declarația AG a ONU din 1970. Potrivit acestui principiu, fiecare stat are obligația de a îndeplini cu bună-credință obligațiile care îi revin în virtutea principiilor şi normelor general recunoscute ale dreptului internațional şi a celor cuprinse în tratatele la care este parte.

5.8. Principiul inviolabilităţii frontierelor

Este un corolar al principiului integrității teritoriale şi vizează obligația statelor de a se abține de la orice atingere adusă frontierelor existente ale altui stat, de la „orice cerere sau act de acaparare şi uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriului unui stat independent". Singura modalitate de modificare a frontierelor este prin acordul statelor interesate, prin mijloace paşnice.

5.9. Principiul integrităţii teritoriale

Impune obligația statelor de a se abține de la orice acțiune incompatibilă cu scopurile şi principiile Cartei ONU împotriva integrității teritoriale, independenței politice sau unității oricărui stat şi în mod special, de la asemenea acțiuni care implică folosirea forței sau a amenințării cu forța. În temeiul acestui principiu, nici un fel de ocupație militară sau măsură de folosire directă sau indirectă a forței în contradicție cu dreptul internațional nu pot fi recunoscute ca legale.

5.10. Principiul respectării drepturilor omului

Acest principiu a devenit una din dimensiunile esențiale ale dreptului internațional public. Carta ONU proclamă, în preambulul său, „credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitate şi în valoarea persoanei umane, în egalitatea de drept a bărbaților cu femeile, ca şi a națiunilor, mari şi mici". De asemenea, articolul 1 §3 al Cartei conferă ONU scopul fundamental „de a realiza cooperarea internațională, dezvoltând şi încurajând respectul drepturilor omului şi al libertăților fundamentale pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie". Aceasta este prima consacrare de ordin general a protecției drepturilor omului la nivel internațional, printr-un tratat internațional fundamental cu vocație de universalitate.

§6. Echitatea

Potrivit art. 38 al CIJ, rezolvarea unei cauze de către această instanță poate avea loc şi *ex aequo et bono*, dacă părțile consimt la aceasta. Aşadar, pentru a nu constitui o atingere adusă suveranității statelor, recurgerea la echitate trebuie să se facă, de către Curtea Internațională de Justiție, numai cu acordul statelor implicate. După unii autori, echitatea nu este un izvor propriu-zis al dreptului internațional public, dar este un factor important în procesul de decizie.[1]

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 26.

Aplicarea echității de către judecătorul internațional poate interveni:
– *infra legem*, adică pentru adaptarea normelor existente la situațiile concrete;
– *praeter legem* sau pentru completarea unor lacune ale normelor existente.

Cu privire la aplicarea echității *contra legem*, adică pentru modificarea sau abrogarea unei norme de drept internațional, doctrina nu oferă un punct de vedere unitar. Aplicarea echității este o manifestare subiectivă a judecătorului, o „putere excepțională" a acestuia[1], dar în numele său nu se pot pronunța soluții abuzive. De aceea, utilizarea echității trebuie rezervată cazurilor excepționale, în care normele existente nu furnizează suficiente argumente pentru soluționarea corectă a unui diferend. Curtea Internațională de Justiție a început să utilizeze tot mai des echitatea, considerând-o o parte integrantă a dreptului internațional: „ceea ce cunoaştem ca principii ale echității au fost considerate multă vreme ca fiind o parte a dreptului internațional şi ca atare au fost deseori aplicate de tribunalele internaționale"[2]. În 1982, cu ocazia soluționării cauzei *Platoul continental (Tunisia c. Libiei)*, Curtea Internațională de Justiție a reafirmat această concepție: „echitatea ca şi concept juridic este o emanație directă a ideii de justiție. Curtea a cărei sarcină este, prin definiție, administrarea justiției, este obligată să o aplice (...) Curtea este obligată să aplice principiile echității ca parte a dreptului internațional (...)".

Principiile echității au jucat un rol determinant şi în cauzele în care s-a solicitat Curții Internaționale de Justiție delimitarea frontierelor maritime, spre exemplu, *Cauza Republica Federală Germania c. Danemarcei* şi *Cauza Republica Federală Germania c. Regatului Țărilor de Jos* privind delimitarea platoului continental al Mării Nordului (1969), în care Curtea a făcut şi aplicarea art. 73 şi art. 83 din Convenția privind dreptul mării, unde se prevede obligația părților de a găsi o soluție echitabilă.

Cu toate acestea, trebuie făcută distincție clară între soluționarea unei cauze în temeiul principiului *ex aequo et bono* şi soluționarea unei cauze prin aplicarea principiilor generale de drept ori prin aplicarea principiilor echității. Astfel, în cazul soluționării unor cauze în temeiul principiilor generale de drept, respectiv a principiilor echității, Curtea este ținută să pronunțe o decizie în limitele dreptului internațional existent, în timp ce în cazul în care părțile solicită soluționarea *ex aequo et bono*, Curtea poate să se plaseze în afara dispozițiilor legale exprese, poate chiar să le înlăture când le consideră inechitabile. Această distincție a fost subliniată, în repetate rânduri, de instanța menționată, în cauze precum: *Cauza Republica Federală Germania c. Danemarcei* şi Cauza *Republica Federală Germania c. Regatului Țărilor de Jos privind delimitarea platoului continental al Mării Nordului* (1969), *Cauza Republica Poporului Libian c. Maltei privind delimitarea platoului continental* (1982) sau *Cauza Burkina Faso c. Republicii Mali privind stabilirea frontierei* (1986)[3].

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 75.
[2] Curtea Permanentă de Justiție Internațională, hotărârea din *Cauza Meuse* (1937).
[3] *Handbook of The International Court of Justice*, 5th ed., Haga, 2004, p. 94.

§7. Mijloacele auxiliare de determinare a normelor dreptului internaţional

7.1. Jurisprudenţa

Hotărârile judecătoreşti ale instanțelor naționale sau internaționale pot fi utilizate de către Curtea Internațională de Justiție ca mijloace suplimentare de determinare a conținutului unor norme de drept internațional. Potrivit art. 59 al Statutului CIJ, hotărârile acestei instanțe nu au forță obligatorie decât între părțile litigiului şi doar cu privire la cazul concret soluționat.

Cu toate acestea, nu rare sunt situațiile în care Curtea Internațională de Justiție citează, în motivarea unor noi decizii ale sale, decizii ale fostei Curți Permanente de Justiție Internațională sau chiar propriile sale decizii anterioare, cum a procedat spre exemplu în *Cauza Gabčíkovo-Nagymaros*.

Mult mai rar se întâmplă ca această instanță să citeze decizii ale instanțelor arbitrale. Articolul 38 al Statutului nu limitează sfera hotărârilor la care se poate face apel de către instanța internațională. Astfel, îşi pot dovedi utilitatea şi hotărâri ale instanțelor arbitrale internaționale, dar şi ale unor instanțe naționale. Acestea din urmă pot fi relevante în probleme legate de frontiere, de acordarea unor privilegii şi imunități diplomatice, jurisdicția penală etc. De asemenea, hotărârile judecătoreşti interne pot constitui dovada unei practici a statelor, în scopul stabilirii existenței unei cutume internaționale.

7.2. Doctrina

Calificarea doctrinei „celor mai calificați specialişti" ca mijloc auxiliar de determinare a normelor dreptului internațional îşi are originea în rolul jucat de doctrină la formarea şi dezvoltarea acestei ramuri de drept, prin primii reprezentanți ai ştiinței dreptului internațional: Grotius, de Vitoria, Suarez, Vattel, Gentili ş.a. Doctrina dreptului internațional se bucură şi astăzi de autoritate şi influență chiar asupra formării unor norme. Este suficient să amintim contribuția unor autori ca: Guggenheim, Oppenheim, Verdross, Charles Rousseau sau lucrările Comisiei de Drept Internațional, care reuneşte experți independenți, pentru a sublinia încă o dată rolul deosebit pe care doctrina îl joacă în dreptul internațional, spre deosebire de dreptul intern. Utilizarea doctrinei de către judecătorul internațional este încă destul de restrânsă, dar ea poate exercita o influență considerabilă prin valoarea ştiințifică a opiniilor exprimate.

§8. Alte izvoare ale dreptului internaţional public

8.1. Actele organizaţiilor internaţionale

Odată cu crearea ONU şi cu creşterea numărului organizațiilor internaționale cu vocație universală şi regională, a fost creat şi îmbogățit un corpus de reguli derivate din actele acestor organizații, astfel încât lista izvoarelor dreptului internațional public, enumerate de art. 38 al Statutului CIJ, nu mai apare ca exhaustivă. Este din ce în ce mai evidentă necesitatea completării ei, atunci când este posibil, cu acte ale acestor organizații în cadrul cărora statele se manifestă plenar ca subiecte ale dreptului internațional. Cu toate acestea, calificarea actelor organizațiilor internaționale ca izvoare

ale dreptului internațional nu este acceptată în mod unanim de doctrină. Pe lângă cei care susțin această idee, mai putem identifica două curente de opinie:

– cel care privește actele organizațiilor internaționale, în general, și rezoluțiile AG a ONU, în special, ca fiind doar parțial izvoare ale dreptului internațional, prin aceea că exprimă consimțământul statelor privind anumite probleme și reprezintă interpretări autentice și autorizate ale prevederilor Cartei ONU[1];

– cel care include aceste acte în categoria *soft law*, adică un drept cu o forță juridică mai redusă decât celelalte izvoare consacrate ale dreptului internațional public.

Alți autori se referă la actele organizațiilor internaționale ca la un drept derivat, adică subordonat întotdeauna prevederilor Cartei ONU[2].

Dacă ne referim, ca situație particulară în materia actelor organizațiilor internaționale, doar la **rezoluțiile Adunării Generale a ONU**, putem constata, în primul rând, că acestea se subîmpart în mai multe categorii:

– *decizii*, adoptate în temeiul art. 17 al Cartei ONU, în domeniile bugetar și financiar. Acestea sunt obligatorii pentru statele membre, încălcarea lor putând duce la suspendarea sau excluderea din organizație;

– *recomandări*, adoptate în baza art. 10 al Cartei ONU, sunt acte fără caracter obligatoriu, dar pot fi deveni, prin practica statelor, surse materiale ale unor norme cutumiare;

– *declarații*, adoptate în afara prevederilor exprese ale Cartei ONU, sunt bazate pe practica Adunării Generale și au ca obiect, de regulă, principii ale dreptului internațional în diverse domenii.

Cu privire la aceste din urmă rezoluții, în doctrina dreptului internațional a fost exprimată opinia că, în măsura în care ele exprimă o *opinio iuris communis*, aceste rezoluții pot deveni reflectarea unei norme de drept cutumiar internațional în domeniul respectiv. Este evidențiat aici criteriul consensului ca determinant în formarea normelor de drept internațional[3].

Poate cea mai potrivită caracterizare a acestor declarații este încadrarea lor în normele de *soft law*, adică în acel corp de norme internaționale cu forță juridică restrânsă, dar care nu poate fi contestată datorită exprimării consimțământului statelor. Acest concept are însă o geometrie variabilă, deoarece nu toate declarațiile de acest fel pot fi încadrate în egală măsură. Unele declarații, deși întrunesc consensul unui număr relativ mare de state, prin lipsa acordului unor state, importante pentru domeniul respectiv, riscă să rămână simple deziderate (cum ar fi, de exemplu, Carta Drepturilor și Îndatoririlor Economice ale Statelor din 1974, adoptată cu 120 de voturi pentru, 6 împotrivă și 10 abțineri. Cele 6 state care au votat împotrivă au fost Belgia, Danemarca, RFG, Luxemburg, Marea Britanie și SUA, iar cele care s-au abținut au fost Austria, Canada, Franța, Irlanda, Israel, Italia, Japonia, Norvegia, Olanda și Spania. Această lipsă de suport a statelor dezvoltate sub aspect economic nu a putut conferi rezoluției în cauză, datorită obiectului ei specific, o forță juridică, chiar restrânsă).

Dincolo de caracterul de *soft law* al unor rezoluții și al altor acte ale organizațiilor internaționale, este important de subliniat și faptul că ele constituie de multe ori etape

[1] De exemplu, Declarația universală a drepturilor omului, adoptată prin rezoluție a AG a ONU, este considerată de aceștia autori o interpretare autorizată a prevederilor Cartei ONU asupra drepturilor omului.

[2] M.P. de Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d'Haussy, *op. cit.*, p. 154.

[3] A se vedea T. Hillier, *op. cit.*, p. 97; B. Sloan, *General Assembly Resolutions Revisited,* în British Yearbook of International Law nr. 58/1987, p. 39.

în formarea unor norme obligatorii de drept internațional, fie prin consacrarea lor de tratate internaționale adoptate ulterior, fie prin formarea unor cutume internaționale.

Toate aceste elemente conferă un rol important în materia izvoarelor dreptului internațional public, rezoluțiilor AG a ONU, dar şi actelor altor organizații internaționale sau unor declarații politice din cadrul unor conferințe internaționale (de exemplu, *Actul Final al CSCE*, adoptat la Helsinki în 1975), sub rezerva analizării lor de la caz la caz.

8.2. Actele unilaterale ale statelor

Unele acte unilaterale ale statelor sunt susceptibile a produce efete juridice în planul relațiilor internaționale, prin referirea la unele obligații asumate de statele respective sau la drepturi şi obligații ale altor state. Aceste efecte ale actelor unilaterale ale statelor depind de o serie de factori, cum ar fi: autoritatea emitentă a actului; manifestarea de voință expresă şi neechivocă de a produce efecte în planul relațiilor internaționale; liceitatea actului. Aceste efecte ale actelor unilaterale se produc mai frecvent în anumite domenii ale dreptului internațional, cum ar fi dreptul mării, dreptul conflictelor armate etc. Astfel de acte sunt:

– *declarațiile*, prin care statul îşi face cunoscută poziția asupra unor probleme de interes internațional;

– *actele de recunoaştere* a unor situații juridice noi la nivel internațional (de exemplu, recunoaşterea unui stat sau a unui guvern);

– *actele de protest* sau refuzul recunoaşterii unor situații de fapt sau a pretențiilor altui stat;

– *actele de renunțare*, cum ar fi renunțarea la imunitatea de jurisdicție în anumite domenii;

– *promisiunile* sau actele prin care se creează drepturi în favoarea unor terți.

Cel mai cunoscut exemplu citat este cel al unui simplu comunicat de presă, din 1974, aparținând Consiliului de Miniştri francez, prin care preşedintele francez de la acea dată, Valéry Giscard d`Estaing, a anunțat decizia Franței de a renunța la testele nucleare efectuate în atmosferă în regiunea Pacificului de Sud, teste care duceau la căderi de substanțe radioactive pe teritoriile Australiei şi Noii Zeelande.

Această promisiune a primit valoare de act unilateral autonom care produce efecte juridice, prin deciziile Curții Internaționale de Justiție în *Cauza Noua Zeelandă c. Franței şi Cauza Australia c. Franței, privind testele nucleare*[1].

Ceea ce este interesant de remarcat în această cauză este faptul că acestei declarații judecătorul i-a atribuit valoarea unui act unilateral angajant din punct de vedere juridic şi, în consecință, a apreciat incidența, în cauză, a instituției *estoppel-ului*[2].

§9. Ierarhia normelor în dreptul internaţional public. *Ius cogens*

Deşi la elaborarea Statutului CIJ au existat propuneri de instituire a unei ordini de aplicare a izvoarelor dreptului internațional public enumerate la art. 38, acestea nu au

[1] M.P. de Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d'Haussy, *op. cit.*, p. 152.

[2] Instituție juridică de origine anglo-saxonă care, în planul dreptului internațional public, împiedică un stat să revină, în fața judecătorului, asupra unei poziții, asupra unui comportament pe care l-a adoptat anterior şi pe care alte state s-au bazat cu bună-credință; poate fi interpretată şi ca o obligație de coerență din partea unui stat. Pentru detalii privind estoppel-ul, precum şi formele acestuia, a se vedea, *Oxford Dictionary of Law*, Oxford University Press, 2006, p. 199-200.

fost acceptate. A fost încetățenită astfel regula egalității izvoarelor dreptului internațional. Cu toate acestea, ideea unei ierarhii a normelor în dreptul internațional public nu a fost definitiv abandonată. Pe plan teoretic, au apărut clasificări ale normelor în „norme fundamentale" şi celelalte norme[1]. Treptat, aceste concepții au dobândit un contur normativ şi au fost în final consacrate formal prin art. 53 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969.

Acest text defineşte conceptul de *ius cogens* sau „normă imperativă a dreptului internațional" astfel: „în înțelesul prezentei convenții, **o normă imperativă a dreptului internațional general este o normă acceptată şi recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său, ca o normă de la care nu este permisă nicio derogare şi care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având acelaşi caracter".** Importanța acestui text stă, dincolo de definirea exactă a conceptului de *ius cogens,* în stabilirea efectelor pe care le-ar avea încălcarea unei asemenea reguli printr-un tratat internațional: nulitatea acestuia. În plus, art. 64 al aceleiaşi convenții prevede că, în cazul apariției unei noi norme imperative de drept internațional general, orice tratat existent care este în contradicție cu această normă devine nul şi încetează. Efectele normelor de *ius cogens* nu se limitează însă la dreptul tratatelor. Ele sunt obligatorii şi în ordinea internă a statelor, încălcarea lor putând antrena răspunderea internațională a acestora. Răspunderea pentru încălcarea unei norme de *ius cogens* este imprescriptibilă.

Reguli ale dreptului internațional contemporan considerate *ius cogens* sunt:
– interzicerea recurgerii la forță şi la amenințarea cu forța;
– interzicerea genocidului, a sclaviei, a apartheidului;
– interzicerea torturii;
– reprimarea crimelor împotriva umanității;
– principiul auto-determinării popoarelor;
– principiul suveranității permanente asupra resurselor naturale;
– normele dreptului umanitar.

O altă ierarhie a normelor de drept internațional este stabilită prin prevederile exprese ale Cartei ONU, între aceasta şi celelalte tratate internaționale încheiate între statele membre. Astfel, **art. 103 al Cartei** prevede că: „în caz de conflict între obligațiile Membrilor Națiunilor Unite decurgând din prezenta Cartă şi obligațiile care decurg din orice alt acord internațional, vor prevala obligațiile decurgând din Cartă". Prevederi similare conținea şi Pactul Ligii Națiunilor (art. 20). Caracterul prioritar al dispozițiilor Cartei ONU decurge, pentru statele membre, din rolul primordial declarat al organizației în menținerea păcii şi securității internaționale, ca şi din vocația de universalitate a acesteia.

Exerciții pentru seminar

1. Articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție:

„1. Curtea, a cărei misiune este de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse, va aplica:

a. convențiile internaționale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;

b. cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale acceptată ca drept;

[1] A se vedea şi D. Shelton, *Normative Hierarchy in International Law,* în AJIL, vol. 100, 2006, p. 292.

c. principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;

d. sub rezerva dispozițiilor art. 59, *hotărârile judecătoreşti* şi *doctrina* celor mai calificați specialişti în drept public ai diferitelor națiuni,ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

2. Prezenta dispoziție nu aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză *ex aequo et bono*, dacă părțile sunt de acord cu acesta".

Cerințe:

a. Care este rolul şi valoarea acestui text pentru dreptul internațional public?

b. Enumerarea făcută este exhaustivă? Este încă actuală această enumerare?

c. Stabileşte, textul în discuție, o ierarhie între izvoarele dreptului internațional public?

d. Care este raportul dintre tratat, cutumă şi principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate?

e. Comentați expresia *„principii generale de drept recunoscute de națiunile civilizate"*, prin prisma principiului egalității suverane a statelor.

2. În ce constă „regula obiectorului persistent" (*persistent objector*) şi care sunt efectele ei în planul dreptului internațional public?

3. Plecând de la pasajele redate mai jos identificați care sunt elementele cutumei şi în ce constau acestea?

a. „(...) Columbia, ca şi stat care acordă azilul, este competentă să califice fapta comisă tocmai în scopul de a acorda acest azil (...), acest lucru rezultă dintr-o cutumă particulară specifică statelor din America Latină. Partea care invocă o cutumă trebuie să dovedească faptul că aceasta este stabilită de o asemenea manieră încât a devenit obligatorie pentru cealaltă parte. Cu alte cuvinte, ceea ce trebuie demonstrat este că regula invocată este în concordanță cu o practică constantă şi uniformă a statelor în cauză şi că această practică este expresia unui drept al unuia dintre state de a acorda azil şi o obligație corelativă a statului de origine. Acest lucru reiese din textul articolului 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, care se referă la „dovada unei practici generale acceptată ca drept (...)".

[*Decizia* Curții Internaționale de Justiție (ICJ)
în *Cauza Columbia c. Peru privind dreptul de azil, 1950*]

b. „Substanța dreptului internațional cutumiar trebuie căutată în primul rând în practica actuală şi în *opinio iuris* aparținând statelor".

(*Decizia* Curții Internaționale de Justiție în *Cauza Platoul Continental – Republica Populară Libiană c. Maltei, 1985*)

c. „Statele care împărtăşesc opinia potrivit căreia utilizarea armelor nucleare este ilegală (...) se bazează pe o practică constantă de neutilizare a acestora de către state după anul 1945 şi văd în această practică expresia unei *opinio iuris* a acelor state care posedă astfel de arme (...)".

(*Avizul consultativ* al Curții Internaționale de Justiție (ICJ)
privind legalitatea utilizării armelor nucleare, 1997)

d. „Singura dovadă convingătoare a practicii statelor trebuie căutată în reținerea, când statul în cauză își manifestă suveranitatea în apele în discuție, prin arestare, a unei nave străine și prin menținerea acestei poziții în cursul negocierilor diplomatice și a arbitrajului internațional (...)".

[*Decizia* Curții Internaționale de Justiție (ICJ) în *Cauza Zonele de pescuit Anglo-Norvegiene,* 1951]

4. Care este contribuția *Comisiei de Drept Internațional* la stabilirea surselor prin intermediul cărora poate fi identificată practica statelor?

5. Luând în considerare enunțurile prezentate mai jos, stabiliți care este importanța Carta Organizației Națiunilor Unite pentru dreptul internațional.

Precizați dacă există, din punctul de vedere analizat, asemănări și deosebiri între dispozițiile Cartei ONU și cele ale Pactului Societății Națiunilor:

a. „Orice tratat sau acord internațional încheiat de orice Membru al Națiunilor Unite, după intrarea în vigoare a prezentei Carte, va fi cât mai curând posibil înregistrat la Secretariat și publicat de acesta.

Nicio parte la un tratat sau acord internațional, care nu a fost înregistrat în conformitate cu dispozițiile din parag. 1 din prezentul articol nu va putea invoca acel tratat sau acord în fața vreunui organ al Națiunilor Unite".

[art. 102 alin. (1) și (2) din *Carta ONU*]

b. „În caz de conflict între obligațiile membrilor Națiunilor Unite decurgând din prezenta Cartă și obligațiile lor decurgând din orice alt acord internațional vor prevala obligațiile decurgând din prezenta Carta".

(art. 103 din *Carta ONU*)

c. „Toți Membrii Ligii Națiunilor convin că acest Pact va abroga toate obligațiile și înțelegerile dintre ei care sunt neconforme clauzelor pactului, obligându-se în mod solemn ca de acum înainte să nu încheie înțelegeri neconforme termenilor acestuia.

În orice caz, în situația în care un membru al Societății și-a asumat obligații neconforme prevederilor acestui Pact, anterior dobândirii calității de membru, atunci acest membru se obligă să ia măsuri imediate pentru a se elibera de aceste obligații".

[art. 20 alin. (1) și (2) din *Pactul Ligii Națiunilor*]

d. „Prezentul Tratat (Tratatul privind Organizația Atlanticului de Nord) nu afectează și nu va fi interpretat ca afectând în niciun fel drepturile și obligațiile decurgând din Cartă pentru părțile care sunt membre ale Organizației Națiunilor Unite, unde responsabilitatea primordială a Consiliului de Securitate este menținerea păcii și a securității internaționale".

(art. 7 din *Tratatul privind Organizația Atlanticului de Nord,* 1949)

6. Comentați următorul text și precizați care este, potrivit acestuia, valoarea juridică a unei promisiuni, în dreptul internațional public:

„Este cunoscut şi recunoscut faptul că declarațiile, sub forma de acte unilaterale, privind situații de fapt sau de drept, pot să aibă ca şi consecință crearea de obligații juridice. Când autorul unei astfel de declarații înțelege să se oblige în anumiți termeni, această intenție conferă luării sale de poziție caracterul unui angajament juridic. Statul care a făcut acest lucru este ținut din punct de vedere juridic să urmeze acea conduită pe care a exprimat-o în luarea de poziție. Un astfel de angajament exprimat public şi cu intenția de a angaja din punct de vedere juridic, chiar făcută în cadrul unor negocieri internaționale, are un efect obligatoriu (...)".

(*Deciziile* Curții Internaționale de Justiție în *Cauza Noua Zeelandă c. Franței* şi Cauza *Australia c. Franței privind testele nucleare, 1973*)

7. Din textul redat mai jos extrageți importanța rezoluțiilor ONU şi arătați care este forța juridică a acestora:

„Textul unei rezoluții a Consiliului de Securitate trebuie analizat cu grijă înainte de a se trage o concluzie cu privire la forța sa obligatorie. În lumina naturii puterilor conferite sub art. 25, chestiunea dacă aceste puteri au fost exercitate în fapt trebuie stabilită în fiecare caz în funcție de dispozițiile rezoluției de interpretat, de dezbaterile care au precedat adoptarea ei, de dispozițiile Cartei ONU care au fost invocate şi, în general, de toate circumstanțele care pot ajuta la determinarea consecințelor legale ale unei rezoluții a Consiliului de Securitate".

(*Avizul consultativ* cu privire la *Namibia*, CIJ, 1971)

8. Identificați, în următoarele enunțuri, principii ale dreptului internațional public:

a. „Înaltele Părți contractante declară solemn, în numele popoarelor lor respective, că ele condamnă recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaționale şi renunță la el ca instrument de politică națională în relațiile lor reciproce".

(art. 1 din *Pactul Briand-Kellogg*)

b. „Înaltele Părți contractante recunosc că reglementarea sau soluționarea oricăror diferende sau conflicte de orice natură sau orice origine ar putea avea ele, care vor putea să se ivească între ele, nu va trebui niciodată să fie căutate decât prin mijloacele paşnice".

(art. 2 din *Pactul Briand Kellogg*)

c. „(...) ele (statele) au drepturi şi obligații egale şi sunt membrii egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură (...) ele sunt egale din punct de vedere juridic".

(*Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie şi cooperare între state* din 1970)

d. „Teritoriul unui stat nu poate face obiectul unei ocupații militare rezultând din folosirea forței contrar dispozițiilor Cartei. Teritoriul unui stat nu poate face obiectul unei achiziții de către un alt stat, ca urmare a recurgerii la amenințarea cu forța sau la folosirea forței. Nicio achiziție teritorială obținută prin amenințarea cu forța sau prin

folosirea forței nu va fi recunoscută ca legală. Niciuna dintre dispozițiile care preced nu va fi interpretată ca aducând atingere:

a. dispozițiilor Cartei sau oricărui acord internațional anterior regimului Cartei şi valabil în virtutea dreptului internațional; sau

b. drepturilor Consiliului de Securitate în virtutea Cartei".

(*Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie şi cooperare între state, 1970*)

e. „Orice stat are dreptul inalienabil de a-şi alege sistemul său politic, economic, social şi cultural fără nici o formă de amestec din partea oricărui alt stat.

Nimic din alineatele precedente nu va fi interpretat ca afectând dispozițiile Cartei Națiunilor Unite referitoare la menținerea păcii şi securității internaționale".

(*Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie şi cooperare între state, 1970*)

f. „(...) nicio achiziție teritorială obținută prin amenințare sau folosirea forței nu va fi recunoscută ca legală".

(*Rezoluția* nr. 2625 – XXV, a *Adunării Generale a ONU*)

g. „Crearea unui stat suveran şi independent, asocierea liberă sau unirea cu un stat independent, sau dobândirea oricărui alt statut politic hotărât în mod liber de către un popor constituie pentru acel popor mijloace pentru a-şi exercita dreptul său de a decide de el însuşi".

(*Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie şi cooperare între state, 1970*)

h. „(...) statele trebuie deci să caute rapid o soluție echitabilă a diferendelor lor internaționale pe cale de negociere, de anchetă, de mediere, de conciliere, de arbitraj, de rezolvare judiciară, de recurs la organisme sau acorduri regionale sau prin alte mijloace paşnice la alegerea lor. Căutând această soluție, părțile vor conveni asupra mijloacelor paşnice care vor fi potrivite cu circumstanțele şi natura diferendului (...)".

(*Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie şi cooperare între state, 1970*)

9. Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța. *Pactul Briand Kellogg* (1928). Prezentare:

Pactul Briand Kellog denumit şi Pactul de la Paris sau Tratatul de renunțare la război a fost semnat la Paris, la 27 august 1928.

Din punct de vedere al părților, este un tratat multilateral, semnat inițial de 10 state dar ulterior ratificat aproape universal; este un tratat deschis, aşa cum arată şi dispozițiile art. 3 alin. (2).

A fost inițiat şi redactat de către Secretarul de Stat al S.U.A., Frank B. Kellogg (care în anul 1929 a primit premiul Nobel pentru pace) şi de către ministrul afacerilor externe francez, Aristide Briand, la baza adoptării sale stând *Conferințele internaționale de renunțare la război şi de dezarmare*, ținute după anul 1920, sub puternica amprentă lăsată de efectele primului război mondial.

Inițial, în 1927, tratatul a fost conceput (ce către ministrul de externe francez) ca un tratat bilateral de renunțare la război, Franța şi SUA dorind astfel să înlăture posibilitatea unui război între ele. Ulterior, la propunerea secretarului de stat american el avea să devină un tratat cu caracter general, deschis spre semnare şi celorlalte state.

Ca urmare a negocierilor purtate s-a ajuns la consacrarea obligației imperative, pentru statele semnatare ale tratatului, ca acestea să renunțe la război, ca şi instrument al politicii lor naționale şi să-şi rezolve eventualele dispute pe cale paşnică.

Din punct de vedere practic, ca şi instrument pentru prevenirea războiului, tratatul a fost în totalitate nefolositor, neputând împiedica agresiunea din 1931 a Japoniei, în Manciuria, sau cea din 1935 a Italiei, în Etiopia, şi a fost lăsat fără aplicare în momentul izbucnirii celui de al doilea război mondial.

În dreptul internațional, însă, acest tratat a reprezentat un pas important pentru stabilirea, în secolul al XX-lea, a conceptului de război ca act în afara legii, în contradicție cu punctul de vedere exprimat anterior, care considera legitim atât războiul cât şi inițierea ostilităților.

10. Bibliografie suplimentară:

– S. Yee, *Argumente pentru amendarea Articolului 38 alin. (1) lit. b) şi alin. (1) lit. c) din Statutul Curții Internaționale de Justiție*, în RRDI nr. 4/2007, p. 21-32;

– *Carta Organizației Națiunilor Unite (ONU)*, 24 octombrie 1945, în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007, p. 14-35;

– *Declarația AG a ONU privind principiile dreptului internațional privind relațiile prieteneşti şi cooperarea între state*, 24 octombrie 1970, în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007, p. 138-143.

BCU IAŞI / CENTRU

Capitolul 3. Subiectele dreptului internațional public

§1. Introducere. Despre personalitate în dreptul internațional public

În viziunea Curții Internaționale de Justiție, în dreptul internațional public noțiunea de subiecte de drept desemnează acele entități care posedă *personalitate juridică internațională*, adică sunt capabile de a avea drepturi şi obligații pe plan internațional, ca şi de a îşi menține aceste drepturi prin acțiuni în justiție[1]. Subiectul de drept internațional este, aşadar, văzut ca fiind titularul unor drepturi şi obligații pe planul dreptului internațional şi titularul unui drept la acțiune în fața instanțelor internaționale.

Această definiție a fost completată de doctrină, arătându-se că, şi în lipsa primei condiții, o entitate poate avea personalitate juridică restrânsă, care depinde de acordul sau acceptarea tacită a altor entități recunoscute[2]. Ian Brownlie deduce astfel următoarele elemente ale personalității juridice în dreptul internațional public:

– capacitatea de a încheia tratate internaționale;
– capacitatea de a acționa înaintea instanțelor internaționale;
– beneficiul privilegiilor şi imunităților în fața jurisdicțiilor naționale.

R. Jennings şi A. Watts[3] au introdus conceptul de *persoană internațională* şi au arătat că aceasta este „cea care posedă personalitate juridică în dreptul internațional şi se bucură de drepturi, are obligații sau puteri (prerogative) stabilite de dreptul internațional şi capacitatea de a acționa, direct sau indirect, pe plan internațional".

Față de cele de mai sus, Ian Brownlie[4] a arătat că *„persoana internațională este, de fapt, un subiect al dreptului internațional*, adică o entitate recunoscută de dreptul cutumiar, învestită cu o serie de capacități – drepturi, obligații, puterea de a înainta plângeri; este o persoană legală, adică o persoană care posedă capacitate de drept internațional".

Într-o altă definiție, similară, subiectele dreptului internațional public sunt „acele entități care participă, pe de-o parte, la elaborarea normelor de drept internațional şi, pe de altă parte, la desfăşurarea raporturilor juridice guvernate de aceste norme, dobândind astfel nemijlocit drepturi şi asumându-şi obligații în cadrul ordinii juridice internaționale"[5].

Concepția clasică asupra subiectelor dreptului internațional consideră drept unice entități, ce pot fi calificate de această manieră, statele.

Concepția evolutivă, care pleacă de la caracterul dinamic al dreptului internațional public, admite că, deşi, în principal, statele sunt cele care posedă personalitate juridică internațională, există şi alte entități care au devenit, în timp, ca urmare a evoluției realităților societății internaționale, titulare ale unei astfel de personalități (de exemplu,

---

[1] Cauza *Reparații pentru prejudiciile suferite în serviciul Națiunilor Unite*. Aviz consultativ al Curții Internaționale de Justiție, *ICJ Reports 1949*, p. 174.

[2] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 59.

[3] R. Jennings, A. Watts (eds.), *Oppenheim's International Law*, 9th ed., Longman, Londra, 1992.

[4] I. Brownlie, *op. cit.*, 2008, p. 57.

[5] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 83.

începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, organizațiile internaționale interguvernamentale) și că, în consecință, este posibil ca, în viitor, sfera subiectelor dreptului internațional public să poată fi extinsă și mai mult.

Pornind de la aceste definiții și precizări, putem identifica următoarele categorii de subiecte în dreptul internațional public contemporan:

a) *statele*;

b) *organizațiile internaționale interguvernamentale.*

Alte entități, cum ar fi *popoarele și mișcările de eliberare națională, organizațiile nonguvernamentale internaționale, societățile transnaționale*, sunt incluse de unii autori în categoria subiectelor dreptului internațional. Acestea au un statut special, putând dobândi anumite drepturi și asuma anumite obligații internaționale, dar fără a dispune de o capacitate juridică deplină pe plan internațional. De asemenea, o poziție aparte în privința capacității juridice de drept internațional o ocupă individul.

§2. Statele – subiecte primare ale dreptului internaţional public

2.1. Criteriile de identificare a statelor în dreptul internaţional

Convenția de la Montevideo privind drepturile și îndatoririle statelor din 1933[1] cuprinde o un set complet de criterii pentru identificarea statelor. Articolul 1 al acestei convenții stabilește că statul, ca persoană în dreptul internațional, trebuie să aibă următoarele caracteristici:

a) o populație permanentă;

b) un teritoriu determinat;

c) o autoritate guvernamentală;

d) capacitatea de a intra în relații cu alte state.

Statele sunt cele mai importante subiecte ale dreptului internațional public, în calitatea lor de colectivități umane organizate care se bucură de suveranitate: de altfel, suveranitatea este cea care asigură „baza politică și juridică a calității statului ca subiect de drept internațional"[2].

2.2. Suveranitatea şi egalitatea statelor

Suveranitatea și egalitatea statelor reprezintă principii de bază ale dreptului internațional și ale societății internaționale. Doctrina dreptului internațional a identificat cele mai importante consecințe ale celor două principii:

a) suveranitatea implică în primul rând competența exclusivă asupra unui teritoriu determinat și asupra populației ce îl ocupă;

b) suveranitatea implică obligația de non-ingerință a altor state în zona de competență exclusivă a statului;

c) suveranitatea și egalitatea statelor implică dependența, oricăror obligații ce decurg din cutumă sau din tratate, de acordul statului ce se obligă[3];

---

[1] Adoptată de a 7-a Conferință Internațională a Statelor Americane. Definiția statului cuprinsă în această Convenție este astăzi considerată ca făcând parte din *dreptul internațional cutumiar.*

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 85.

[3] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 287. A se vedea și Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 60.

d) dreptul statelor de a-şi stabili liber regulile interne, de a defini şi încheia liber relațiile internaționale, de a aparține sau nu organizațiilor internaționale etc.

2.2.1. Suveranitatea statelor

Tratatele păcii din Westfalia (1648) sunt cele care au recunoscut pentru prima dată suveranitatea şi egalitatea statelor ca principii fundamentale ale relațiilor internaționale, consacrând sfârşitul raporturilor de vasalitate care dominau comunitatea internațională până la acel moment.

Concepțiile despre suveranitate au evoluat de-a lungul timpului, ajungându-se azi la tendințe de adaptare a principiului suveranității la noile realități ale comunității internaționale. Dezvoltarea dreptului umanitar, a dreptului internațional al drepturilor omului, dar şi procesele de integrare de ordin economic, politic, cultural care se manifestă tot mai pregnant, au determinat regândirea conceptului clasic de suveranitate. Astfel, tot mai des apar consacrate în constituțiile statelor posibilități de limitare a suveranității (de exemplu, cazul statelor Uniunii Europene şi țările candidate) sau posibilități de restrângere a acesteia în vederea ocrotirii unor interese superioare ale individului (protecția drepturilor omului), a asigurării şi menținerii păcii şi securității internaționale (intervenția umanitară sau chiar impunerea respectului drepturilor omului) sau a facilitării tragerii la răspundere a autorilor unor infracțiuni extrem de grave: crime de război, crime împotriva umanității. Toate acestea nu atrag însă dispariția principiului suveranității, suveranitatea rămânând, în plan internațional, „o realitate incontestabilă"[1].

2.2.2. Egalitatea statelor

Egalitatea statelor este cea mai importantă consecință a suveranității. Egalitatea statelor a fost recunoscută ca normă a dreptului internațional contemporan prin Carta ONU, care, în art. 2 alin. (1), prevede că Organizația se întemeiază pe principiul egalității suverane a tuturor membrilor săi, iar *Declarația privind principiile dreptului internațional asupra relațiilor prietenești şi cooperarea între state potrivit Cartei ONU,* adoptată prin rezoluția 2625 din 1970 a Adunării Generale a ONU, arată că „toate statele se bucură de egalitate suverană. Ele au drepturi şi obligații egale şi sunt membri egali ai comunității internaționale, indiferent de deosebirile de ordin economic, social, politic sau de altă natură".

Egalitatea statelor presupune recunoaşterea aceleiaşi capacități juridice în relațiile convenționale dintre ele. Aceasta determină egalitatea de statut şi de capacitate juridică în exercitarea drepturilor şi a obligațiilor, cu respectarea drepturilor inerente suveranității celorlalte state, egalitatea în participarea la elaborarea normelor de drept internațional, aplicarea egală a mijloacelor de soluționare paşnică a diferendelor internaționale[2].

2.3. Elementele statului

Aşa cum rezultă din textul art. 1 al Convenției de la Montevideo, elementele constitutive ale statului sunt: teritoriul, populația şi autoritatea guvernamentală, precum şi capacitatea de a intra în relații cu alte state.

---

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 88.
[2] *Idem*, p. 91.

2.3.1. Teritoriul

Teritoriul reprezintă spațiul în cadrul căruia se exercită suveranitatea de stat. Elementele teritoriului sunt: solul, subsolul, apele interioare, marea teritorială, spațiul aerian. Pentru recunoașterea calității de stat pe plan internațional, nu sunt relevante dimensiunea și structura teritoriului. De exemplu, statul Nauru are un teritoriu de aproximativ 16 kilometri pătrați, iar Vaticanul, cea mai mică entitate care pretinde calitatea de stat, doar 0,44 kilometri pătrați.

2.3.2. Populația

Populația este colectivitatea umană aflată în mod permanent sau temporar pe un anumit teritoriu, formată din cetățeni ai statului respectiv, precum și din cetățeni străini și apatrizi. Nici în cazul populației nu este relevantă dimensiunea sau componența acesteia pentru existența statului.

2.3.3. Autoritatea guvernamentală

Autoritatea guvernamentală reprezintă ansamblul de organe care exercită prerogativele suveranității în limitele teritoriului determinat și asupra populației aflate pe acest teritoriu. Existența unei autorități care să exercite jurisdicția efectivă și exclusivă asupra teritoriului și populației este cea mai bună dovadă a existenței unui stat[1]. Din punctul de vedere al dreptului internațional, nu sunt relevante modalitățile de exercitare a autorității guvernamentale, care sunt diferite de la un stat la altul.

2.3.4. Capacitatea de a intra în relații cu alte state

Denumită și „independență", capacitatea de a intra în relații cu alte state a fost considerată de juriști precum Charles Rousseau și Guggenheim ca fiind criteriul decisiv în determinarea existenței statului. Astfel, chiar în prezența celorlalte elemente ale statului, dacă nu se poate determina independența acestuia de orice control străin, calitatea sa de stat poate fi ignorată: „dacă o comunitate (...) devine, juridic sau factual, un satelit al altui stat, nu îndeplinește condiția primară a independenței și ca urmare nu este îndreptățit la recunoașterea ca stat"[2]. Capacitatea de a intra în relații cu alte state presupune:

a) capacitatea de a încheia tratate internaționale;

b) capacitatea de a deveni membru al organizațiilor internaționale interguvernamentale și de a participa la activitatea acestora;

c) capacitatea de a înainta plângeri în fața instanțelor internaționale;

d) capacitatea de a stabili relații diplomatice și consulare cu alte state.

---

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 73.

[2] H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 1948, p. 26. Exemplul clasic în această privință este cel al „statului-marionetă" (*puppet-state*) Manchukuo, înființat de către Japonia după invadarea provinciei chineze Manciuria, în 1931.

2.4. Unele tipuri speciale de state în dreptul internaţional contemporan

2.4.1. Federaţia

Federația sau statul federal nu se deosebeşte, din punctul de vedere al personalității juridice internaționale, de statul unitar. Cu toate acestea, statul federal poate acorda o capacitate restrânsă de drept internațional statelor componente. De regulă, statele federate acționează în numele statului federal, dar li se poate recunoaşte şi o personalitate separată[1].

2.4.2. Asociaţiile de state

Asociațiile de state sunt constituite din state independente care intră în diverse forme de cooperare. Exemple de asociații de state contemporane sunt Commonwealth-ul Britanic sau Comunitatea Franceză.

2.4.3. Vaticanul

Statutul legal al *Vaticanului* şi al *Sfântului Scaun* au constituit subiect de controversă în doctrina şi practica dreptului internațional. Aceasta şi pentru faptul că o simplă aplicare a criteriilor statalității, aşa cum acestea sunt prevăzute în Convenția de la Montevideo din 1933, arată că, „dacă se poate vorbi cu adevărat despre îndeplinirea lor, ele sunt numai marginal îndeplinite"[2] ori că avem de a face, în ambele cazuri, cu entități, recunoscute ca state, „pentru motive speciale"[3].

Dacă în privința Vaticanului controversele nu sunt atât de accentuate deoarece acesta datează, ca stat independent, din 1929, anul încheierii Tratatului de la Lateran, între Italia şi Sfântul Scaun, el întrunind toate elementele constitutive ale statului şi bucurându-se de recunoaştere internațională, în privința Sfântului Scaun, lucrurile nu mai sunt atât de clare[4].

Astfel, pe de o parte, *Vaticanul* este o monarhie absolutistă sacerdotală, în care Papa exercită o dublă funcție: şef al Bisericii şi conducător politic al statului. Teritoriul statului este neutru şi inviolabil. Populația este una oficială, de 1000 de locuitori, şi nepermanentă[5], iar cetățenia este specială şi funcțională, ea dobândindu-se în condițiile exercitării unor funcții religioase, îndeplinirii unor condiții de rang şi de domiciliu. Moneda este Euro, ca urmare a Acordului încheiat între Sfântul Scaun şi Uniunea Europeană. Vaticanul beneficiază de statutul de observator la ONU. Unele dintre serviciile

---

[1] În trecut, o astfel de personalitate juridică *sui generis* a fost acordată de URSS republicilor sovietice Bielorusia şi Ucraina, care puteau încheia tratate internaționale în nume propriu şi erau membre ale ONU.

[2] J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, 2011, p. 221-233.

[3] G. Fitzmaurice a folosit această formulă în legătură cu recunoaşterea Vaticanului şi a Sfântului Scaun, pentru a da eficiență scopurilor şi obiectivelor Proiectului Comisiei de Drept Internațional în materia dreptului tratatelor. A se vedea G. Fitzmaurice, *International Law Commission Yearbook* 1956/II, 107, p. 118.

[4] A se vedea, pentru mai multe amănunte şi o bibliografie amplă în materie, şi N. Cornoiu-Jităraşu, *Raportul dintre Sfântul Scaun şi Statul Vatican. O contribuție la studiul persoanelor juridice internaționale*, în AULB nr. 1/2012, p. 213-229.

[5] La Nuova Legge Vaticana Sulla Cittadinanza, 22 februarie 2011, N. CXXXI.

specifice desfăşurate în cadrul unui stat, precum cele de comunicație, poliție, căi ferate, sanitare, alimentare cu apă etc. sunt îndeplinite, pentru statul Vatican, de către Italia.

Pe de altă parte, *Sfântul Scaun* constituie autoritatea centrală şi organul administrativ al Bisericii Catolice. Este alcătuit din Papă, Colegiul Cardinalilor şi departamentele centrale care guvernează biserica. Este o entitate non-teritorială, dar care are o istorie îndelungată în relațiile internaționale.

Începând cu anul 1929, atât Vaticanul, cât şi Sfântul Scaun au obținut o recunoaştere generală la nivel interstatal, în anul 2005 secretariatul Vaticanului anunțând că Sfântul Scaun are relații diplomatice cu 172 de state, cu Uniunea Europeană, Ordinul Suveran de Malta, şi „relații cu o natură specială" cu Federația Rusă şi Organizația pentru Eliberarea Palestinei[1].

Controversele în legătură cu cele două rezultă şi din faptul că în practica internațională ambele entități încheie tratate, astfel că, în mod legitim, se ridică întrebarea care este, pe de o parte, statutul juridic al fiecăreia, iar, pe de altă parte, care este relația juridică dintre cele două[2]. James Crawford[3] enunță o serie de exemple în care ambele entități par să posede personalitate juridică internațională, astfel: toți beligeranții din cel de al doilea război mondial au recunoscut neutralitatea Vaticanului; Vaticanul este membru al Uniunii Poştale Universale şi al Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor; Sfântul Scaun este membru al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, a semnat Convenția cu privire la recunoaşterea şi executarea hotărârilor arbitrale străine şi cele două Convenții de la Viena, privind relațiile diplomatice şi privind relațiile consulare etc. Față de o astfel de realitate, James Crawford conchide de maniera că: „Sfântul Scaun combină funcțiile asociate misiunii sale în lume cu acelea ale unui guvern independent al unui teritoriu populat, fiind atât o persoană legală internațională, în nume propriu, cât şi guvern al unui stat, respectiv al statului Vatican. Este cam în aceeaşi poziție ca şi cea pe care o deține ONU, dacă acesteia din urmă i-ar fi atribuită suveranitatea asupra unui teritoriu"[4].

2.4.4. Ordinul Suveran de Malta

Ordinul Catolic al Sfântului Ioan de Ierusalim, de Rodos şi de Malta are o situație şi mai interesantă. A fost fondat în anul 1050, cu scopul de a oferi ospitalitate şi asistență pentru pelerinii care mergeau spre Locurile Sfinte şi, de-a lungul istoriei, a exercitat drepturi suverane teritoriale asupra insulelor Rodos (1310-1528) şi Malta (1530-1798). Malta a fost cedată, în 1798, lui Napoleon şi, deşi prin Tratatul de la Amiens, din 1802, ar fi trebuit să revină Ordinului, prin Tratatul de Pace din 1814, Franța cedează Malta Marii Britanii.

În ciuda faptului că nu deține un teritoriu determinat ori o populație determinată, Ordinul Suveran de Malta are un statut suveran de natură funcțională[5], a stabilit relații diplomatice cu peste 100 de state şi mai multe organizații internaționale (ONU, Consiliul Europei, Comisia Europeană), se bucură de imunitate suverană pentru realizarea

---

[1] J. Crawford, *The Creation of States ...*, *op. cit.*, p. 226-227.

[2] A se vedea, pentru mai multe amănunte, J. Crawford, *The creation of States ...*, *op. cit.*, p. 224-225.

[3] *Idem*, p. 223-225.

[4] *Idem*, p. 230-231.

[5] V. Epps, L. Graham, *International Law. Examples and Explanations*, Wolters Kluwer, Law and Business, Aspen, 2011, p. 68; J. Crawford, *The creation of states ...*, *op. cit.*, p. 232.

scopurilor sale şi are statut de observator permanent la ONU, din anul 1994. În plus, scopurile sale sunt strict umanitare, el nefiind preocupat să se organizeze asemeni unui stat, respectiv să aibă o politică fiscală sau monetară, să adopte legi în materie penală sau să guverneze efectiv un teritoriu. Aceste particularități au făcut ca doctrina de drept internațional să considere că Ordinul deține o anumită personalitate juridică internațională cu natură funcțională, fiind un subiect atipic[1] de drept internațional.

România a stabilit relații diplomatice cu Ordinul, la nivel de legație, din anul 1932, acestea fiind întrerupte în 1948. Relațiile diplomatice au fost reluate la 21 mai 1991, pe baza unui protocol care a ridicat rangul de reprezentare de la legație la ambasadă[2].

2.4.5. Statele de facto

Problema statelor *de facto* pleacă de la faptul că dreptul la autodeterminare al popoarelor, ca şi principiu admis şi recunoscut de dreptul internațional, nu se aplică decât în cazul coloniilor care „sunt separate de metropolele lor prin apă sărată" şi nu se aplică acelor regiuni, părți componente ale statelor, chiar dacă de multe ori relația dintre aceste regiuni şi statul mare sunt bazate pe o exploatare şi relații imperialiste similare[3].

Statele *de facto* sunt rezultatul a două aspecte: pe de o parte, dorința secesionistă puternică a unei regiuni – parte componentă a unui stat, iar pe de altă parte, indisponibilitatea comunității internaționale de a recunoaşte o atare separare. Ele sunt consecința destrămării unor state federale precum URSS sau Republica Federativă Iugoslavia, dar şi consecința unor situații istorice care s-au perpetuat în timp.

Practic, aceste state îndeplinesc funcțiile specifice ale unui stat însă nu se bucură de recunoaşterea *de jure* din partea comunității internaționale. Ele apar, aşadar, pe de o parte, ca şi personalități ilegale din punctul de vedere al comunității internaționale organizate, iar pe de altă parte, ca subiecte ale unor probleme care trebuie rezolvate în cadrul intern al statului față de care constituie o regiune[4].

Printre regiunile care pot fi încadrate în această categorie amintim: pentru fosta Uniune Sovietică, **Abhazia** în Georgia, **Nagorno-Karabah**[5] în Azerbaijan, **Transnistria** în Republica Moldova, **Cecenia** în Federația Rusă; din fosta Republică Federativă Iugoslavia, **Kosovo**[6] în Republica Serbia; o perioadă de timp a avut acest statut şi

---

[1] Pentru calificarea „subiect atipic", a se vedea, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public, op. cit.*, 2012, p. 136.

[2] *Idem*, p. 137.

[3] T. Bahcheli, B. Bartmann, H. Srebrnik, *De facto states. The quest of sovereignity*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2004, p. 13-15.

[4] *Idem*, p. 27.

[5] În urma conflictului armat din anul 1990 dintre Armenia şi Azerbaidjan, forțele armate armene au ocupat o parte a teritoriului azer cunoscută sub denumirea de Nagorno-Karabah, teritoriu în care aproximativ 95% din populație este de etnie armeană. În 1991, Nagorno-Karabah şi-a declarat în mod unilateral independența față de Azerbaidjan, numindu-şi structuri executive (prim-ministru, vicepremier, miniştri). Consiliul de Securitate al ONU a adoptat o rezoluție prin care a confirmat integritatea teritorială a Azerbaidjanului, iar OSCE s-a implicat în medierea conflictului dintre cele două state cu privire la Nagorno-Karabah, deşi nici Armenia şi nici Azerbaidjanul nu exercită niciun fel de prerogative suverane asupra acelui spațiu. Nagorno-Karabah nu are relații diplomatice cu vreun stat.

[6] În data de 17 februarie 2008, Kosovo şi-a proclamat unilateral independența printr-o declarație a Parlamentului Kosovo, regiune aflată sub administrarea ONU. Cu privire la legalitatea proclamării unilaterale a independenței Kosovo, s-a pronunțat, la solicitarea AG a ONU, şi Curtea Internațională de Justiție prin *Avizul consultativ cu privire la conformitatea cu dreptul internațional a declarației unilaterale de independență a Instituțiilor Provizorii de Autoguvernare din Kosovo*, din 22 iulie 2010. În

Muntenegru, recunoscut însă în final de comunitatea internațională și devenit, în 2006, membru al ONU; **Republica Turcă a Ciprului de Nord**[1] – care este entitatea ce s-a bucurat de statutul acesta cea mai îndelungată perioadă de timp; **Palestina**[2].

---

cursul judecării avizului, în fața CIJ au intervenit mai multe state, printre care și România. A se vedea, pentru amănunte privind intervenția României în cauza menționată, *Evenimente relevante din practica românească a aplicării dreptului internațional: Avizul consultativ cu privire la conformitatea cu dreptul internațional a declarației unilaterale de independență a Instituțiilor Provizorii de Autoguvernare din Kosovo*, în RRDI nr. 10/2010, p. 59-96. Pentru amănunte privind aspectele juridice legate de independența Kosovo, a se vedea și E. Gaviria Valverde, *Aspecte juridice privind independența Provinciei Kosovo*, în RRDI nr. 10/2010, p. 27-51.

Poziția politică a României față de această declarație unilaterală de proclamare a independenței este aceea de a nu recunoaște statul Kosovo, respectiv: „Parlamentul României nu recunoaște declararea unilaterală a independenței provinciei Kosovo, considerând că nu sunt îndeplinite condițiile pentru recunoașterea noii entități" (*Declarația nr. 1 din 18 februarie 2008 a Parlamentului României privind proclamarea unilaterală a independenței provinciei Kosovo*, publicată în M. Of. nr. 130 din 19 februarie 2008).

Poziția comunității internaționale cu privire la recunoașterea Kosovo este împărțită: 69 de state au recunoscut independența Kosovo; în cadrul Uniunii Europene, 23 de state au recunoscut, iar 5 state (România, Spania, Grecia, Slovacia și Cipru) nu au recunoscut independența Kosovo.

[1] În anul 1974, Turcia a invadat partea de nord a Ciprului, ocupând în acest fel aproximativ 36% din teritoriul actual al statului cipriot. Deși Constituția Turciei recunoaște existența Republicii Turce a Ciprului de Nord, aceasta nu este recunoscută pe plan internațional. În plus, Consiliul de Securitate al ONU a declarat că intervenția Turciei este ilegală.

[2] În prezent, începând din data de 29 noiembrie 2012, în temeiul Rezoluției nr. 67/19 a Adunării Generale a ONU, Palestinei i-a fost recunoscut statutul de „stat observator nemembru la ONU". Anterior, statutul de observator la ONU era recunoscut Organizației pentru Eliberarea Palestinei. Rezoluția menționată anterior a fost adoptată cu votul a 138 de state membre, cu 9 voturi împotrivă și 41 de abțineri. Poziția României a fost aceea de a se abține de la vot, cu motivarea „România nu favorizează inițiativele unilaterale, indiferent care ar fi partea inițiatoare, întrucât acestea pot avea efecte contrare reluării negocierilor din procesul de pace". A se vedea comunicatul oficial al Ministerului Afacerilor Externe al României la adresa: http://www.mae.ro/node/16932.

Evenimentele recente din zonă l-au determinat pe președintele palestinian Mahmoud Abbas să solicite ONU, în iulie 2014, plasarea Palestinei sub protecția internațională a ONU.

Dacă privim lucrurile din perspectivă istorică, Palestina s-a aflat sub mandatul Marii Britanii până în anul 1947, an în care Marea Britanie și-a anunțat intenția de a se retrage din acest teritoriu. La 29 noiembrie 1947 Adunarea Generală a ONU adoptă rezoluția nr. 181 prin care recomandă împărțirea teritoriului Palestinei în două state – arab și israelian. Soluția propusă nu a fost acceptată de palestinienii arabi astfel că, la 14 mai 1948, Israelul își proclamă unilateral independența iar în urma unui șir de războaie reușește ca până în anul 1973 să ocupe Fâșia Gaza, malului de Vest al Iordanului, Cisiordania și Înălțimile Golan. De cealaltă parte, în anul 1964 se adoptă Carta Națională Palestiniană care proclamă dreptul poporului arab palestinian asupra teritoriului Palestinei așa cum acesta era delimitat sub mandat britanic iar la 15 noiembrie 1988 prin Declarația de la Alger, Organizația pentru eliberarea Palestinei proclamă constituirea statului palestinian.

După o lungă perioadă de timp ce poate fi caracterizată prin tensiuni deosebite între cele două părți, la 13 septembrie 1993 se încheie Acordurile de la Oslo, între Organizația pentru eliberarea Palestinei și statul Israel, având ca obiectiv stabilirea modalităților de exercitare a autonomiei palestiniene. Cu acest prilej, se înființează Autoritatea Națională Palestiniană, cu rolul de organizație administrativă provizorie (mandat de 5 ani) în scopul de a asigura guvernarea unor părți ale malului de Vest al Iordanului și Fâșiei Gaza până la data încheierii unui acord definitiv. Deși perioada de 5 ani a expirat în 1999, acordul final nu a fost semnat până la acea dată în ciuda a numeroase întâlniri care au avut tocmai acest scop. Cu toate acestea, Israelul s-a retras în 2005 din Fâșia Gaza cedând controlul intern al acestui teritoriu Palestinei dar păstrând controlul granițelor, spațiului aerian și mării.

2.4.6. Statele neutre

Neutralitatea reprezintă statutul legal al unui stat care adoptă o poziție de imparțialitate față de alte două state aflate în conflict militar[1].

Neutralitatea poate îmbrăca mai multe forme:

– *neutralitatea clasică* – denumită şi eventuală sau ocazională – prin intermediul căruia un stat declară intenția sa de a se afla în afara unor anumite conflicte militare;

– *neutralitatea permanentă* – care presupune un statut juridic aparte şi neimplicarea în orice fel de conflicte armate;

– *neutralitatea diferențiată* – specifică perioadei contemporane, presupune tratarea diferită a statului agresor şi a statului victimă a unei agresiuni, în sensul că statul neutru poate acorda sprijin statului victimă

– *neutralitatea activă* – apare, mai degrabă, ca o opțiune de politică externă a unor state, de a nu se implica o anumită perioadă de timp în anumite conjuncturi internaționale determinate[2].

Din punct de vedere formal, neutralitatea trebuie să rezulte dintr-un *act intern* al statului în cauză (lege constituțională, de regulă, dar şi alte acte legislative sau chiar declarații) urmat de *acte internaționale de recunoaştere şi garantare* a acestui statut.

Beneficiază astăzi de acest statut, însă cu particularitățile pe care le vom menționa pentru fiecare în parte, state precum: **Elveția** (din 1815, deşi şi-a declarat unilateral neutralitatea încă din 1648, este exemplul clasic şi deplin de stat neutru, cu statut garantat internațional), **Austria** (a cărei neutralitate a fost instituită printr-o lege federală în 1955, dar nu a fost niciodată garantată internațional), **Laos** (care şi-a a adoptat acest statut printr-o declarație unilaterală în 1962, însă acest statut nu i-a fost garantat internațional), **Republica Moldova** (care şi-a proclamat neutralitatea prin Constituția din 1994, însă această dispoziție nu a fost urmată de acceptarea internațională a acestui statut) ori **Malta** (care s-a declarat unilateral neutră iar, în 1983, prin intermediul Actului Final al Reuniunii de la Madrid a Conferinței pentru Securitate şi Cooperare în Europa, s-a luat act de această declarație unilaterală).

2.4.7. Mini-statele

Mini-statele sunt acele entități care au o populație de sub un milion de locuitori. De exemplu: Luxemburg, Liechtenstein, Cipru, Gabon, Mauritania, Vatican, San Marino, Monaco, Islanda, Andorra etc.

În privința recunoaşterii personalității lor internaționale sunt de menționat două etape:

1. anii 1920-1960, etapa în care mini-statelor le-au fost negate elementele statalității, susținându-se că acestea sunt incapabile să-şi asigure propria securitate, să-şi stabilească o economie viabilă, să se reprezinte în relațiile internaționale, datorită caracterului limitat al resurselor economice şi umane de care dispun. Pe de altă parte, se susținea faptul că ar fi inechitabil ca acestea să aibă acelaşi cuvânt de spus, în cadrul

---

La 25 ianuarie 2006, în Palestina au avut loc alegeri legislative câştigate de organizația Hamas, considerată teroristă de către comunitatea internațională, astfel că toate fondurile destinate noii autorități palestiniene au fost blocate.

[1] *Oxford Dictionary ..., op. cit.*, p. 355.

[2] Pentru amănunte privind neutralitatea statelor, a se vedea R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 98-102.

organismelor internaționale, ca şi mari state precum SUA sau China şi chiar se vorbea despre o posibilă „coaliție" a tuturor acestor mici state pentru a putea influența deciziile. Astfel, Liechtenstein-ului i-a fost respinsă, în 1920, cererea de a deveni membru al Ligii Națiunilor în ciuda faptului că Elveția s-a oferit a-l sprijini din punctul de vedere al resurselor necesare acestei calități. Această poziție cu privire la statele mici a fost menținută şi după crearea ONU. Luxemburgul a fost singurul mini-stat care a participat la fondarea organizației, iar Islanda a fost admisă în ONU un an mai târziu, în 1946. Alte state precum Vaticanul, San Marino sau Monaco aveau o participare redusă în unele dintre agențiile ONU sau, eventual, un statut de observator.

2. după anul 1960, poziția comunității internaționale s-a schimbat, influențată fiind şi de procesul de decolonizare, porțile ONU deschizându-se pentru state precum: Gabon, Mauritania, Cipru (1960), Insulele Maldive (1965), Liechtenstein (1990), San Marino, Monaco, Andorra; apoi, admiterea Insulei Nauru (1999) sau a Insulei Tuvalu (2000) din Pacific, cu populație de numai 10.000 de locuitori, a marcat o nouă evoluție a statutului acestora, ele fiind astăzi acceptate ca membri egali ai comunității internaționale[1].

2.4.8. Teritoriile aflate sub mandat şi cele aflate sub tutelă

1. Mandatul. După primul război mondial, Liga Națiunilor, ca şi soluție pentru teritoriile de peste mări ce au aparținut Germaniei şi Turciei, respectiv în Africa, Pacific şi Orientul Mijlociu, a stabilit pentru acestea un regim juridic a cărui bază o reprezenta art. 22 din Statutul Ligii Națiunilor. Acest statut juridic a purtat denumirea de mandat. Mandatul era exercitat de către puterile învingătoare în primul război mondial asupra unor teritorii considerate a fi incapabile de a se autoguverna, avea ca obiectiv promovarea dezvoltării teritoriilor în discuție, în drumul lor către independență, fără a presupune transferul de suveranitate către statele care exercitau mandatul.

2. Tutela. Tutela este creația Organizației Națiunilor Unite, după cel de al doilea război mondial, aceasta înlocuind mandatul.

Regimul internațional al tutelei este reglementat în Carta ONU (art. 75-85) şi constă, în esență, în următoarele: administrarea şi supravegherea teritoriilor plasate anterior sub mandat cu excepția celor care între timp şi-au dobândit independența (de exemplu Siria, Irakul, Libanul sau Palestina), a teritoriilor desprinse din statele inamice în urma celui de al doilea război mondial ori teritorii supuse acestui regim de către cei care le administrează, în scopul întăririi păcii şi securității internaționale, promovarea progresului politic, economic şi social al locuitorilor din aceste teritorii, încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăților fundamentale, asigurarea egalității de tratament în domeniile social, economic şi comercial a tuturor membrilor organizației. Au fost plasate sub tutelă 11 state, în prezent toate dobândindu-şi independența. Convenția din care rezulta tutela avea trei părți: statul căruia îi revenea tutela, statul pus sub tutelă şi ONU.

În prezent, nici tutela şi nici mandatul nu mai prezintă actualitate, cele două instrumente corespunzând, în trecut, nevoilor legate de procesul de decolonizare.

Un aviz consultativ relevant pentru instituția mandatului şi a tutelei, respectiv a modului în care un mandat poate să înceteze, este *Avizul Consultativ al CIJ cu privire la Namibia* (1972), în care Curtea a discutat legalitatea ocupării de către Africa de Sud a Namibiei.

---

[1] T. Bahcheli, B. Bartmann, H. Srebrnik, *op. cit.*, p. 19-21.

2.5. Recunoaşterea internaţională a statelor şi guvernelor

Noțiunea de recunoaştere este o noțiune controversată în dreptul internațional. Modalitățile şi efectele recunoaşterii nu au o semnificație unitară în practica statelor. Ca instituție a dreptului internațional, recunoaşterea poate fi definită ca acea manifestare unilaterală de voință prin care un stat constată existența anumitor acte, fapte sau situații care pot avea consecințe asupra drepturilor şi obligațiilor sale sau asupra intereselor sale politice şi declară expres sau admite implicit că acestea constituie elemente pe care se vor baza relațiile sale juridice viitoare în raport cu noua situație sau entitate[1].

Recunoaşterea poate fi determinată de o serie de situații juridice noi care pot influența relațiile dintre state, cum ar fi: crearea unui stat nou, instalarea unui guvern nou, modificări teritoriale, apariția unei stări insurecționale etc. Cel mai frecvent, însă, recunoaşterea apare în legătură cu apariția unor state sau guverne noi.

2.5.1. Recunoaşterea statelor

Recunoaşterea unui stat reprezintă manifestarea de voință prin care un stat admite, în mod expres sau tacit, că o entitate politică întruneşte criteriile de existență a unui stat nou cu personalitate juridică deplină de drept internațional. Actul recunoaşterii conține, deci, manifestarea de voință a statului de a considera entitatea respectivă membru al comunității internaționale.

În principiu, recunoaşterea are un caracter discreționar, neexistând nicio obligație în acest sens în sarcina statelor. Unele state au invocat motive de ordin ideologic sau politic pentru a justifica nerecunoaşterea altor state (de exemplu, cazul nerecunoaşterii Republicii Populare Chineze). Cu toate acestea, caracterul discreționar al recunoaşterii nu implică şi caracterul ei arbitrar. Libertatea de apreciere în acest domeniu a statelor trebuie subsumată unor principii de drept. De exemplu, principiul nerecurgerii la forță în dreptul internațional ar impune obligația nerecunoaşterii, de către comunitatea internațională, a unui stat creat cu încălcarea acestui principiu: statele nu pot recunoaşte o situație ce rezultă dintr-un act ilicit, contrar unor norme de *ius cogens*.

Această obligație îşi are originea în **doctrina Stimson** (după numele secretarului de stat al SUA), care a apărut ca urmare a creării statului-marionetă Manchukuo, în 1931, de către Japonia, pe teritoriul unei provincii chineze. Opinia guvernului american, potrivit căreia crearea acestui stat era urmarea unui act de agresiune, a fost acceptată de statele membre ale Ligii Națiunilor, care, la rândul ei, a adoptat o rezoluție prin care stabilea că „este obligatoriu pentru membrii Ligii Națiunilor să nu recunoască nicio situație, tratat sau acord care ar putea fi obținute prin mijloace contrare Pactului Societății şi Pactului de la Paris"[2].

Ca act unilateral al statului, recunoaşterea rămâne un act discreționar din punct de vedere politic. Cu toate acestea, unii autori afirmă că, atunci când o entitate politică întruneşte toate criteriile necesare pentru existența unui stat, celelalte state „ar risca din punct de vedere juridic" dacă ar ignora acea entitate[3].

Pe lângă caracterul discreționar, recunoaşterea are şi un caracter neuniform. Nu există un set general aplicabil de reguli care să determine modalitățile şi criteriile re-

---

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 103. A se vedea şi Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 85.

[2] A se vedea R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 105.

[3] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 92.

cunoașterii statelor. La nivelul Comunității Europene au fost elaborate, în anul 1991, două declarații privind recunoașterea, generate de dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice și a fostei Iugoslavii. Prin aceste declarații au fost stabilite unele condiții privind recunoașterea noilor state:

a) respectarea prevederilor Cartei ONU, ale Actului Final de la Helsinki (CSCE, 1975) și ale Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă (OSCE, 1990), privind statul de drept, democrația și drepturile omului;

b) garantarea drepturilor grupurilor etnice și naționale, precum și ale minorităților, în conformitate cu angajamentele asumate în cadrul CSCE;

c) respectarea inviolabilității tuturor frontierelor, care pot fi modificate doar prin mijloace pașnice și prin acord comun;

d) asumarea tuturor angajamentelor anterioare privind dezarmarea, neproliferarea nucleară, precum și securitatea și stabilitatea regională;

e) asumarea angajamentului de a reglementa prin acord, inclusiv prin arbitraj, a tuturor problemelor privind succesiunea statelor și a conflictelor regionale.

Aplicând aceste criterii, au fost recunoscute de către Comunitatea Europeană, în 1992, noile state provenite din dezmembrarea fostei Iugoslavii: Macedonia, Croația, Slovenia, Bosnia-Herțegovina.

De menționat este faptul că aceste criterii ale statalității (introduse, se pare, la inițiativa Franței) exced condițiilor prevăzute de Convenția de la Montevideo, prin aceea că se prevăd cerințe precum: protecția drepturilor minorităților naționale, inviolabilitatea frontierelor sau democrația[1].

Pe de altă parte, state precum Marea Britanie sau SUA, prin intermediul oficialilor departamentelor de relații externe și cu prilejul diferitelor situații practice date, au formulat criterii pentru recunoașterea sau nerecunoașterea anumitor state [2].

Una din cele mai controversate probleme privind recunoașterea statelor este cea a **efectelor** acesteia. Există două mari curente de opinie în această privință: cei care susțin existența unui efect **constitutiv** al recunoașterii și cei care susțin că recunoașterea are doar un efect **declarativ.**

Potrivit primei teorii, recunoașterea este cea care creează personalitatea internațională a statului și îi conferă statutul de subiect al dreptului internațional.

Cea de-a doua abordare conferă recunoașterii un efect declarativ, care nu creează, ci constată o situație juridică nouă: un stat poate exista fără a fi fost recunoscut.

Cea mai mare parte a doctrinei și practicii arbitrale[3] confirmă această din urmă teză, respectiv caracterul declarativ al recunoașterii, existența unui stat nefiind condiționată de recunoașterea celorlalte state. Practica statelor sugerează, mai degrabă, o poziție de mijloc între cele două teorii[4], iar unii doctrinari[5], insistând asupra utilității practice, consideră că ar trebui ca teoriei constitutive să-i fie acordat cel mai mare credit. Cei din urmă argumentează și prin folosirea exemplului recunoașterii statelor rezultate din destrămarea fostei Republici Federative Iugoslavia, respectiv prin folosirea criteriului constitutiv în activitatea desfășurată, cu acest prilej, de Comisia Badinter.

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, D.J. Harris, *op. cit.*, p. 148-149.

[2] A se vedea, pentru amănunte privind practica britanică și cea americană în ceea ce privește recunoașterea statelor, D.J. Harris, *op. cit.*, p. 154-155.

[3] A se vedea, pentru această opinie și exemple, D.J. Harris, *op. cit.*, p. 149-152.

[4] A se vedea, pentru această opinie și exemple, M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 207-208.

[5] A se vedea, pentru amănunte, R. Rich, *Recognition of states: the collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, în EJIL 4 (1993), p. 36.

Formele recunoașterii. Recunoașterea statelor poate fi *expresă* și *tacită.* Recunoașterea expresă se face de regulă printr-un act solemn. În privința recunoașterii tacite, nu există un „catalog" al actelor statelor care implică recunoașterea[1]. Cel mai frecvent act de recunoaștere implicită este stabilirea de relații diplomatice cu noul stat. Un alt act de recunoaștere tacită este încheierea de tratate bilaterale cu caracter politic, nu și economic. Participarea la organizații internaționale sau la conferințe interguvernamentale nu sunt considerate acte care indică recunoașterea de către statele membre ale acestor organizații. La rândul ei, nerecunoașterea poate apărea expres sau implicit, sub forma unei „politici generale de dezaprobare sau boicot"[2].

În doctrină se mai face și o altă distincție, privind formele recunoașterii, cea între recunoașterea *de iure* și cea *de facto.* Recunoașterea *de iure* este un act definitiv care produce efecte depline, iar cea de-a doua este o formă provizorie și revocabilă de recunoaștere, cu efecte restrânse. Recunoașterea *de facto* precede, de regulă, recunoașterea *de jure.* De asemenea, stabilirea de relații diplomatice are semnificația unei recunoașteri *de iure.*

Recunoașterea mai poate fi *individuală,* atunci când este făcută de către un singur stat, și *colectivă,* când este făcută de mai multe state, de regulă printr-o declarație colectivă.

2.5.2. Recunoașterea guvernelor

Recunoașterea guvernelor este actul unilateral prin care un stat consideră guvernul altui stat ca organ capabil să stabilească relații bilaterale între cele două state. Acest tip de recunoaștere apare atunci când o nouă autoritate guvernamentală se instalează la putere prin forță, cu schimbarea ordinii constituționale a statului, de regulă ca urmare a unei revoluții sau lovituri de stat. Uneori, recunoașterea unui guvern se suprapune cu recunoașterea statului respectiv, dacă acesta nu a fost recunoscut anterior. De asemenea, recunoașterea unui nou stat implică și recunoașterea guvernului său. Reciproca nu este valabilă în acest caz: nerecunoașterea unui guvern nu poate implica nerecunoașterea statului respectiv.

Cele mai importante criterii utilizate în practica statelor pentru recunoașterea guvernelor sunt:

– *efectivitatea* – noul guvern se bucură de autoritate și de legitimitate în statul respectiv;

– *stabilitatea*;

– *capacitatea de a îndeplini obligațiile internaționale* ale statului.

Menționăm și faptul că practica recunoașterii guvernelor a cunoscut o oarecare notorietate în America Latină, unde a fost folosită pentru a marca dezaprobarea unor state față de guvernele nou instalate ale altor state. Expresia acestei notorietăți este dată și de faptul că datorăm continentului sud-american două dintre cele mai cunoscute doctrine în materie și anume, *doctrina Tobar* și *doctrina Estrada.*

Doctrina Tobar – denumită astfel după numele ministrului ecuadorian al relațiilor externe, Carlos Tobar – susține că recunoașterea unui guvern urmează să fie făcută numai dacă acesta a venit la putere prin mijloace democratice. A fost adoptată în anul 1907 de cinci state din America Centrală, pentru ca, după aprobarea ei de către SUA,

---

[1] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 146.

[2] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 91.

ea să devină cunoscută şi sub denumirea de „politica Wilson". Cu toate acestea, ea s-a manifestat inconstant, însăşi SUA renunțând la ea începând cu anul 1980 şi optând pentru doctrina Estrada, considerată mult mai pragmatică[1].

Potrivit *doctrinei Estrada* – denumită aşa după numele secretarului afacerilor externe mexican, Don Genero Estrada, care în 1930 a interzis diplomaților mexicani să folosească metoda declarațiilor de nerecunoaştere a guvernelor, considerând-o o practică de natură a ofensa suveranitatea altor națiuni – recunoaşterea unui guvern trebuie să aibă la bază, mai degrabă, existența sa de facto decât legitimitatea sa. Această doctrină a fost adoptată, începând cu anul 1980, şi de către SUA şi Marea Britanie[2].

2.6. Succesiunea statelor

În contextul mai larg al statului ca subiect primar al dreptului internațional public, poate apărea problema modificării structurii comunității internaționale prin dispariția unor state prin dezmembrare sau separare, urmată de regruparea componentelor (prin fuziune sau absorbție) ori formarea unor state noi. O altă cauză a creării unor state noi a fost procesul de decolonizare. În aceste situații, se pune problema transmisiunii drepturilor şi obligațiilor vechiului stat, problemă ce face obiectul instituției *succesiunii statelor*.

În cadrul ONU, Comisia de Drept Internațional a elaborat două convenții multilaterale cu caracter de codificare în materia succesiunii statelor: *Convenția referitoare la succesiunea statelor cu privire la* ***tratate*** (Viena, 1978, intrată în vigoare în 1996) şi *Convenția referitoare la succesiunea statelor cu privire la* ***bunuri, arhive şi datorii*** (Viena, 1983; nu a intrat încă în vigoare).

Aceste convenții cuprind şi o **definiție** a instituției succesiunii: „prin expresia succesiune a statelor se înțelege substituirea unui stat în locul altuia, în ceea ce priveşte răspunderea pentru relațiile internaționale ale unui teritoriu".

Succesiunea statelor presupune deci înlocuirea suveranității unui stat prin cea a altui stat şi generează probleme de o complexitate deosebită în relațiile internaționale. Poate fi considerat statul succesor legat de tratatele încheiate de predecesorul său? Trebuie considerați cetățenii vechiului stat ca fiind în mod automat cetățeni ai noului stat? Este noul stat afectat de eventualele plângeri şi revendicări formulate în fața instanțelor internaționale împotriva vechiului stat?

În încercarea de a răspunde acestor întrebări, au fost formulate mai multe reguli aplicabile succesiunii statelor. Trebuie precizat că asemănarea cu succesiunea din dreptul civil se opreşte la denumire: în dreptul internațional, succesiunea nu se întemeiază, în mod absolut, pe regula continuității drepturilor şi obligațiilor, iar statul succesor nu devine un simplu „moştenitor" al predecesorului său. Desigur, aceasta nu înseamnă că statul succesor nu poate el însuşi menține continuitatea prin asumarea unor elemente ale ordinii juridice a statului predecesor: „totul depinde de condițiile politice şi economice ale momentului declanşării succesiunii, de interesul şi condițiile integrării statului succesor în ordinea juridică internațională"[3].

Aşa cum s-a afirmat în doctrină[4], domeniul cel mai complex al succesiunii statelor este cel al **succesiunii la tratate**.

---

[1] *Oxford Dictionary ..., op. cit.*, p. 537.
[2] *Idem*, p. 200.
[3] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, p. 115.
[4] Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 80.

Dacă numai o parte a unui teritoriu trece de la statul predecesor la statul succesor, tratatele încheiate de statul predecesor îşi încetează aplicabilitatea pe acest teritoriu, în timp ce tratatele încheiate de statul succesor îşi extind câmpul de aplicare şi pe teritoriul care a devenit parte a statului succesor.

O situație specială este cea a **decolonizării:** în acest caz se aplică regula intransmisibilității obligațiilor asumate prin tratate. Astfel, în privința *tratatelor bilaterale* încheiate de statul predecesor, statul succesor nu este obligat să devină parte la acestea. De regulă, în acest caz, între statul succesor şi statul predecesor se încheie acorduri de succesiune în care se precizează condițiile devoluțiunii. Acestea mai pot face obiectul unor declarații generale sau parțiale ale statului succesor. Dacă este vorba de *tratate multilaterale,* acestea nu vor fi opozabile statului succesor decât în virtutea unei notificări prin care îşi stabileşte calitatea de parte la un astfel de tratat, cu excepția cazului în care rezultă, din tratat sau în orice alt mod, că o astfel de calitate ar fi incompatibilă cu obiectul sau scopul tratatului sau ar schimba în mod esențial condițiile de aplicare ale tratatului.

Convenția ONU din 1978 prevede reguli speciale aplicabile în situația unificării sau separării de state. Astfel, în cazul **separării**, are loc menținerea de către fiecare stat succesor al tratatelor care legau statul predecesor cu privire la ansamblu teritoriului său. În cazul **unificării**, statul succesor va fi obligat doar prin tratatele în vigoare referitoare la teritoriul care s-a unificat.

O altă regulă a succesiunii statelor este cea a *intransmisibilității obligațiilor rezultate din* ***tratatele politice*** – tratate care stabilesc alianțe militare, stabilirea de baze militare, tratate de asistență reciprocă etc. O regulă dedusă din dreptul cutumiar este aceea a menținerii în vigoare a tratatelor care stabilesc frontiere sau un anumit regim juridic teritorial.

De asemenea, **tratatele care creează situații obiective**, opozabile *erga omnes*, rămân valabile față de statul succesor: de exemplu, tratate privind statutul de neutralitate, stabilirea libertății navigației în anumite spații marine, stabilirea unor zone demilitarizate.

Tratatele şi convențiile care impun norme imperative de drept internațional (*ius cogens*) rămân în vigoare pentru statul succesor: de exemplu, Convenția privind prevenirea şi pedepsirea crimei de genocid, Convenția împotriva torturii etc.

În privința **tratatelor constitutive ale unor organizații internaționale**, statul succesor va deveni parte doar printr-o manifestare de voință expresă în acest sens şi a desfăşurării procedurii prevăzute de respectivul act privind primirea de noi membri ai organizației. În practică, însă, nu s-a aplicat întotdeauna această regulă. De exemplu, după dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice, Federația Rusă a fost considerată, din rațiuni politice, succesoarea de drept a fostei URSS în calitatea de membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU.

Un alt domeniu important al succesiunii statelor este cel al **răspunderii internaționale**. Regula este cea a imposibilității imputării actelor ilicite ale statului predecesor în sarcina statului succesor. La rândul său, nici statul succesor nu este abilitat să reclame responsabilitatea unui stat terț pentru un prejudiciu adus unui particular, înainte de declanşarea succesiunii, pe teritoriul intrat sub jurisdicția sa.

În privința raporturilor între statul succesor şi statul predecesor, se pune problema schimbării ordinii juridice a acestuia din urmă, ca şi a succesiunii la bunuri, arhive şi datorii.

În privința **succesiunii la bunuri**, Convenția din 1983 prevede că se consideră bunuri de stat ale statului predecesor acele bunuri, drepturi şi interese care, la data succesiunii statelor şi conform dreptului statului predecesor, erau în proprietatea acestuia. Această convenție mai consacră şi regula, de natură cutumiară, conform căreia se transmit automat statului succesor toate bunurile care au aparținut statului predecesor, fără despăgubiri şi fără un tratat special în acest sens. Dacă însă este vorba de un transfer al unei părți din teritoriul statului predecesor, succesiunea de bunuri se reglementează prin tratat. În lipsa unui asemenea tratat, vor trece la statul succesor bunurile imobile aflate pe acel teritoriu, precum şi bunurile mobile legate de activitatea statului predecesor pe acest teritoriu; celelalte bunuri mobile se vor împărți într-o proporție echitabilă.

În cazul unui **nou stat independent,** acesta va dobândi bunurile imobile ale statului predecesor aflate pe teritoriul său şi alte bunuri imobile ale statului predecesor situate în afara teritoriului respectiv, dar la crearea cărora acesta a contribuit, proporțional cu această contribuție. Bunurile mobile ale statului predecesor trec la statul succesor dacă au fost legate de activitatea statului predecesor în raport cu teritoriul la care se referă succesiunea sau dacă au aparținut acelui teritoriu şi au devenit proprietatea statului predecesor în timpul perioadei de dependență, ca şi alte bunuri mobile la crearea cărora teritoriul dependent a contribuit, proporțional cu această contribuție.

Succesiunea la **arhivele statului** privește „toate documentele, indiferent de dată şi categorie, acumulate sau primite de statul predecesor în exercitarea funcțiilor sale, care la data succesiunii aparțineau statului predecesor conform legislației sale interne şi erau păstrate direct sau erau sub controlul statului ca arhive, indiferent de obiectul acestora"[1]. În cazul transferului unei părți a teritoriului unui stat, succesiunea la arhive se stabileşte prin acordul părților, iar în lipsa lui, se aplică regula potrivit căreia partea din arhivele statului necesară pentru administrarea acelei părți din teritoriu va fi pusă la dispoziția statului succesor, precum şi alte arhive care au o legătură exclusivă sau principală cu acel teritoriu.

În cazul unui **nou stat independent**, acesta va dobândi arhivele care au aparținut teritoriului său şi au devenit arhive ale statului predecesor în timpul dependenței şi care sunt necesare pentru buna administrare a noului stat sau privesc exclusiv sau în principal acel teritoriu.

Un domeniu „spinos" al succesiunii statelor este **succesiunea la datorii.** Convenția din 1983 defineşte datoria de stat ca pe o obligație financiară a statului predecesor care ia naştere față de un alt stat, o organizație internațională sau orice alt subiect de drept internațional, în conformitate cu dreptul internațional.

În cazul transferului unei părți din teritoriu, trecerea datoriilor se face printr-un acord între statul succesor şi statul predecesor. În absența unui acord, datoria va trece la statul succesor într-o *proporție echitabilă.* Dacă este vorba de un nou stat independent, acesta nu va moşteni nicio datorie de stat, cu excepția cazului în care există un acord în acest sens între cele două state şi dacă sunt îndeplinite unele condiții: legătura dintre datoria de stat şi teritoriul noului stat, respectiv bunurile, drepturile şi interesele care trec la acesta. De asemenea, acest acord nu trebuie să încalce principiul suveranității permanente a fiecărui popor asupra bogățiilor şi resurselor sale naturale, iar aplicarea sa nu trebuie să pună în pericol echilibrul economic fundamental al noului stat independent.

[1] Problema este reglementată de art. 19-31 ale Convenției din 1983.

În toate aceste situații, prin **nou stat independent** se înțelege, conform art. 2 alin. (1) al Convenției, **un stat succesor al cărui teritoriu a fost un teritoriu dependent, în relațiile internaționale stabilite de statul predecesor.**

Succesiunea statelor mai ridică probleme deosebite şi în materia cetățeniei, precum şi în cea a drepturilor dobândite de particulari - cetățeni străini în statul predecesor.

De regulă, în cazul transferului de suveranitate de la un stat la altul, populația statului succesor urmează această schimbare în privința cetățeniei. Unele tratate prevăd un drept de opțiune al persoanelor privind cetățenia: de exemplu, Tratatul de la Versailles încheiat cu Polonia sau tratatul de pace cu Italia din 1947.

Cât priveşte drepturile cetățenilor străini în caz de succesiune a statelor, nu există o soluție general acceptată a acestei probleme. Statul succesor nu are obligația de a respecta principiul menținerii drepturilor câştigate. Convenția din 1983 recunoaşte, de altfel, dreptul statelor de a naționaliza bunurile private străine, dar impune obligația plății unei juste compensații în conformitate cu dreptul intern al statului în cauză şi cu dreptul internațional.

§3. Organizaţiile internaţionale interguvernamentale ca subiecte ale dreptului internaţional public

3.1. Introducere

Evoluția societății internaționale a determinat şi evoluția formelor de cooperare între state. Doctrina situează în perioada Congresului de la Viena (1815) începuturile „erei conferințelor internaționale şi a tratatelor multilaterale"[1]. Mai târziu au apărut primele organizații internaționale, sub forma unor comisii legate de problematica navigației pe fluviile internaționale: Comisia Europeană a Dunării (1856) şi Comisia Centrală a Rinului (1831). Începuturile cooperării statelor în domenii tehnice au fost marcate de apariția Uniunii Poştale Internaționale (1874), a Uniunii Telegrafice Internaționale şi a Uniunii Radio-Telegrafice Internaționale (care au fuzionat în 1932 în Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor), a Biroului Internațional de Măsuri şi Greutăți (1875).

În perioada interbelică, cooperarea statelor s-a extins, creându-se prima organizație internațională interguvernamentală cu vocație universală – Liga Națiunilor. Alături de aceasta au apărut Organizația Internațională a Muncii, Curtea Permanentă de Justiție Internațională şi Comisia Internațională de Navigație Aeriană.

După eşecul Ligii Națiunilor în privința prevenirii războiului, perioada postbelică a început prin crearea unei noi organizații internaționale cu vocație universală, în cadrul căreia cooperarea statelor în vederea menținerii păcii şi securității internaționale să fie mai eficientă: Organizația Națiunilor Unite (creată prin adoptarea Cartei ONU, la 26 iunie 1945). ONU mai cuprinde şi următoarele instituții sau agenții specializate, în cele mai diverse domenii:

1. Fondul Monetar Internațional
2. Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare
3. Organizația Aviației Civile Internaționale
4. Organizația pentru Alimentație şi Agricultură (FAO)
5. Organizația Mondială a Sănătății (OMS)

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 679.

6. Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Cultură și Știință (UNESCO)
7. Organizația internațională a Muncii (OIM)
8. Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
9. Uniunea Poștală Universală
10. Organizația Meteorologică Mondială
11. Organizația Maritimă Internațională
12. Societatea Financiară Internațională
13. Asociația Internațională pentru Dezvoltare
14. Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale
15. Fondul Internațional pentru Dezvoltare Agricolă
16. Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială
17. Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor

Alte agenții create de ONU:
1. Fondul Internațional de Ajutorare a Copilului (UNICEF)
2. Agenția Internațională pentru Energie Atomică
3. Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD)
4. Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
5. Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului

Tot în perioada postbelică au luat ființă și s-au dezvoltat organizații internaționale **regionale** cum ar fi:
1. Consiliul Europei
2. Organizația Statelor Americane
3. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
4. Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
5. Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
6. Comunitatea Europeană a Energiei Atomice
7. Comunitatea Economică Europeană
8. Uniunea Europeană (din 1993)

3.2. Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale

Organizațiile internaționale interguvernamentale sunt acele asocieri ale statelor, constituite în temeiul acordului lor de voință, în scopul realizării unor obiective și activități determinate în planul relațiilor internaționale. Comisia de Drept Internațional a ONU, prin raportorul lui Sir Gerald Fitzmaurice, a propus următoarea definiție a organizațiilor internaționale: „o asociere de state, constituită prin tratat, înzestrată cu o constituție și organe comune și posedând o personalitate juridică distinctă de aceea a statelor membre"[1].

În articolul 2 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, s-a impus o definiție mai generală a organizației internaționale, arătându-se că prin expresia „organizație internațională" se înțelege „organizație interguvernamentală", în textul Convenției.

Pentru a beneficia de personalitate juridică internațională, o organizație internațională trebuie să întrunească următoarele **elemente constitutive:**

1. să fie constituită din state în calitate de membri;

[1] Definiție citată de R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 135.

2. să fie constituite în temeiul unui tratat multilateral încheiat între statele membre;
3. să aibă o structură instituțională proprie (formată din organe cu funcționare permanentă sau periodică şi cu atribuții determinate de tratatul constitutiv), capabilă să adopte acte opozabile membrilor organizației.

La aceste elemente, doctrina mai adaugă şi necesitatea conformității organizației cu normele dreptului internațional.

Odată întrunite aceste elemente, organizația internațională dobândeşte personalitate juridică internațională, distinctă de cea a statelor membre.

Spre deosebire de state, organizațiile internaționale au o personalitate juridică internațională cu un caracter limitat şi specializat, legat de scopul şi de funcțiile specifice determinate la constituire. Personalitatea juridică internațională conferă organizațiilor internaționale următoarele drepturi:

1. de a încheia tratate cu statele membre, cu state terțe sau cu alte organizații, cu excepția cazurilor în care actul constitutiv interzice acest lucru;
2. de a stabili şi menține legături cu misiunile permanente ale statelor membre acreditate pe lângă ele şi de a numi misiuni proprii pe lângă state membre, state terțe sau alte organizații internaționale;
3. de a înainta plângeri internaționale pentru daunele suferite de organizație sau de reprezentanții săi;
4. de a-şi constitui şi gestiona resursele financiare.

De asemenea, organizațiile internaționale dobândesc şi o serie de **obligații**, în temeiul personalității lor internaționale. Astfel, ele sunt obligate să respecte dreptul internațional şi să-şi desfăşoare activitatea în conformitate cu normele acestuia.

Organizațiile internaționale mai au şi unele **competențe specifice**, cum ar fi[1]:

– competența normativă – de a elabora norme sau reguli convenționale de drept internațional;

– competența de control sau de sancționare în raporturile cu statele membre.

3.3. Structura organizaţiilor internaţionale

Structura instituțională a organizațiilor internaționale se stabileşte prin actul constitutiv şi depinde de o serie de factori cum ar fi: natura organizației, numărul membrilor, scopul şi obiectivele organizației etc. În general, structura unei organizații cuprinde organe *plenare* (în care sunt reprezentate toate statele) şi organe *restrânse* (în care este reprezentat un număr restrâns de state). Mai putem distinge organe *primare* sau principale (prevăzute în actul constitutiv) şi organe *subsidiare* sau derivate (create de un organ principal). De exemplu, organele principale ale ONU sunt, conform art. 7 al Cartei ONU: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic şi Social, Consiliul de Tutelă, Secretariatul General şi Curtea Internațională de Justiție. ONU are şi organe derivate: de pildă, Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale şi Culturale, Înaltul Comisar al ONU pentru Drepturile Omului ş.a.

3.4. Membrii organizaţiilor internaţionale

Calitatea de membru al unei organizații internaționale se dobândeşte de către un stat prin *semnarea* sau *aderarea* la tratatul constitutiv al organizației. În prima situație se află statele participante la negocierea şi elaborarea tratatului constitutiv, iar în cea

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 149.

de-a doua, statele care doresc să dobândească calitatea de membru după înființarea organizației. Aderarea noilor membri presupune, de regulă, îndeplinirea de către aceştia a unor condiții statuate în actul constitutiv al organizației şi după o procedură stabilită de acelaşi act. De exemplu, pentru admiterea în cadrul ONU, se cer îndeplinite următoarele condiții: statul să fie un stat paşnic, să accepte obligațiile Cartei ONU şi să fie capabil şi dispus să le îndeplinească. În practică, procedura de admitere poate fi anevoioasă, ca rezultat al unui proces de monitorizare a îndeplinirii condițiilor impuse de tratatul constitutiv, precum şi al acordului statului în cauză. Uneori, pentru aderarea la anumite organizații, se cere şi consultarea poporului statului candidat.

Calitatea de membru la o organizație internațională se poate pierde prin excludere sau prin retragere voluntară a statului în cauză.

Excluderea unui stat dintr-o organizație internațională este una din cele mai grave sancțiuni din dreptul internațional. Ea poate fi consecința nerespectării grave a prevederilor tratatului constitutiv. În practică, această sancțiune se aplică cu mare reticență.

Retragerea voluntară este un act unilateral al statului prin care acesta renunță la calitatea de membru al organizației, în temeiul suveranității sale. Uneori, în locul retragerii voluntare definitive, statele adoptă unele practici prin care protestează împotriva unor acte sau acțiuni ale organizației ori ale unor membri ai acesteia: retragerea temporară sau „politica scaunului gol" (*policy of the empty chair*).

Unele organizații internaționale admit participarea în cadrul lor şi a altor entități decât statele sau în alte forme decât calitatea de membru deplin. Astfel, unele state pot deveni *membri asociați* ai organizației, dacă nu îndeplinesc toate condițiile pentru a deveni membri cu drepturi depline. Un alt statut special în cadrul unei organizații internaționale este cel de *observator*. Acesta poate fi acordat fie unor state care nu sunt membre ale organizației, fie mişcărilor de eliberare națională, fie altor organizații internaționale sau chiar unor entități neguvernamentale. În cadrul organelor restrânse ale organizației, se poate acorda statut de observator unor state ne-membre ale acestor organe. Statutul de observator conferă drepturi ca: accesul la documentele organizației, dreptul de a face unele declarații ş.a. Organizațiile internaționale nonguvernamentale pot obține *statut consultativ* în cadrul unei organizații interguvernamentale, dacă activitatea lor are tangență cu cea a organizației.

3.5. Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU)

Liga Națiunilor sau Societatea Națiunilor (1920-1945). O prezentare a Organizație Națiunilor Unite ar putea fi considerată incompletă fără câteva precizări legate de predecesoarea sa, Liga Națiunilor sau Societatea Națiunilor.

Originea acestei organizații internaționale interguvernamentale, prima care şi-a revendicat statutul de organizație internațională interguvernamentală universală, trebuie căutată în cele 14 puncte formulate de preşedintele american Woodrow Wilson cu prilejul încheierii Tratatului de Pace de la Versailles (1919), după primul război mondial, şi care au avut drept scop stabilirea bazelor unei păci drepte şi de durată după victoria obținută de aliați. Astfel la pct. 14 preşedintele american arăta necesitatea: „(...) creării unei asocieri generale a națiunilor în baza unei convenții specifice care să garanteze mutual independența politică şi integritatea teritorială a statelor (...)".

Aceste puncte au constituit bazele actului de constitutiv al organizației – Pactul Ligii Națiunilor – care este parte integrantă a Tratatului de Pace de la Versailles (1919).

Deşi preşedintele american Woodrow Wilson a fost membru al comisiei care a redactat acest pact, pactul nu a fost ratificat niciodată de Senatul SUA, din cauza art. 10 care conținea cerința ca toți membrii să respecte independența teritorială a celorlalți membri şi chiar să participe la acțiuni comune împotriva agresiunii. Deşi diplomații americani au participat la întâlnirile organizației şi au încurajat activitatea acesteia, în mod neoficial, SUA nu a devenit niciodată membră a Liga Națiunilor, cu consecințe importante asupra eficacității acesteia.

Liga Națiunilor a avut ca organe principale: Adunarea[1] – alcătuită din reprezentanții tuturor statelor membre – Consiliul – organul executiv alcătuit din reprezentanții permanenți ai Angliei, Franței, Italiei şi Japoniei şi alți patru (ulterior unsprezece) membri nepermanenți – Secretariatul – cu funcții administrative – şi Curtea Permanentă de Justiție Internațională – cu atribuții jurisdicționale şi care deşi înființată prin statutul organizației a funcționat ca organ independent.

Scopul constituirii acestei organizații a fost proclamat a fi: „securitatea colectivă împotriva amenințărilor criminale ale războiului" iar dintre obiectivele acesteia amintim: menținerea păcii şi securității internaționale; scoaterea unor teritorii de sub dominația colonială a Germaniei şi Turciei şi plasarea lor sub mandatul unor membrii ai Ligii (de exemplu, mandatul Franței asupra Siriei şi Irakului); lupta împotriva traficului de stupefiante, narcotice sau persoane; supravegherea îmbunătățirii condițiilor de viață şi de muncă în întreaga lume ori ajutorul dat refugiaților de război.

Deşi organizația şi-a propus ca obiective principale menținerea păcii şi a securității internaționale ori sancționarea tuturor celor care ar pune în pericol aceste valori, incapacitatea ei de a împiedica agresiunea Japoniei împotriva Chinei (1931, 1937), atacul Italiei asupra Etiopiei (1935), încălcarea Tratatului de la Versailles de către Germania (1935, 1936) ori izbucnirea celui de al doilea război mondial, au condus la autodizolvarea ei *de facto*, în anul 1939, şi *de jure*, în 1945, când a fost înlocuită de ONU.

Organizația Națiunilor Unite – O.N.U. (1945 – prezent). Primele preocupări pentru constituirea unei organizații internaționale cu vocație universală, care să înlocuiască Liga Națiunilor, s-au manifestat cu prilejul Conferinței miniştrilor de externe ai Marii Britanii, SUA şi URSS de la Moscova (1943), conferință în cadrul căreia a fost adoptată Declarația asupra securității generale. Discuțiile au fost reluate, în aceeaşi componență, în acelaşi an şi numai o lună mai târziu, în cadrul Conferinței de la Teheran, unde s-a hotărât redactarea unui proiect de statut al viitoarei organizații, iar un an mai târziu, în 1944, la Conferința miniştrilor de externe de la Dumbarton Oaks, acest proiect a fost adoptat, alăturându-se celor trei state deja menționate şi China.

Anul 1945 a debutat cu adoptarea de hotărâri privitoare la organizarea şi funcționarea viitoarei organizații, în cadrul Conferinței la nivel înalt de la Yalta, a continuat cu Conferința de la San Francisco unde au fost invitate încă 50 de state devenite membri fondatori[2] ai organizației şi a fost semnat statutul acesteia – Carta ONU – iar sfârşitul anului a adus şi intrarea actului constitutiv în vigoare, respectiv la data de 24 octombrie 1945[3].

---

[1] De reținut ar fi faptul că funcția de preşedinte al Adunării Ligii Națiunilor a fost deținută de două ori la rând (1930, 1931) de juristul şi diplomatul român Nicolae Titulescu.

[2] Se consideră însă că organizația are 51 de membri fondatori. Polonia, deşi nu a participat la Conferința de la San Francisco, a semnat mai târziu Carta şi a devenit astfel cel de-al 51-lea membru fondator.

[3] Ziua de 24 octombrie 1945 a fost declarată şi este sărbătorită ca Ziua Națiunilor Unite.

Textul Cartei ONU a fost amendat pentru prima dată la 17 decembrie 1963, amendamentele (care au privit art. 23, art. 27 şi art. 61) intrând în vigoare la 31 august 1965, apoi, a doua oară, la 20 decembrie 1965, textul art. 109, intrat în vigoare la 12 iunie 1968, iar al treilea amendament, din 20 decembrie 1971 (tot art. 61), a intrat în vigoare la 24 septembrie 1973.

Amendamentul la art. 23 a vizat sporirea de la unsprezece la cincisprezece a membrilor Consiliului de Securitate; cel de la art. 27 dispune ca hotărârile Consiliului de Securitate în probleme de procedură să fie luate cu votul afirmativ a nouă membri (anterior se cerea votul afirmativ a şapte membri) iar în privința tuturor celorlalte hotărâri trebuia să existe votul afirmativ a nouă membri (anterior modificării erau necesare tot şapte) dintre care cinci trebuiau să fie voturile concordante ale celor cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate; modificările art. 61 au vizat inițial (1965) sporirea de la optsprezece la douăzeci şi şapte a membrilor Consiliului Economic şi Social pentru ca prin modificarea din 1973 acest număr să fie sporit la cincizeci şi patru iar ultimul amendament, care vizează art. 109 parag. 1, prevede o conferință generală a Membrilor Națiunilor Unite având drept scop revizuirea Cartei şi care va putea adopta hotărâri cu votul a două treimi din membrii Adunării Generale şi prin votul oricăror nouă (anterior şapte) membri ai Consiliului de Securitate.

Din punct de vedere juridic, Carta ONU este un tratat multilateral (chiar universal, astăzi), deschis spre semnare tuturor statelor lumii[1] şi constituie actul constitutiv (statutul) celei mai importante organizații internaționale interguvernamentale, Organizația Națiunilor Unite.

Scopurile ONU pot fi identificate, cu uşurință, atât în Preambul Cartei ONU cât şi în cuprinsul art. 1, astfel: izbăvirea generațiilor viitoare de flagelul războiului; practicarea toleranței şi păcii; unirea forțelor pentru menținerea păcii şi securității internaționale; folosirea instituțiilor internaționale pentru promovarea progresului economic şi social al tuturor popoarelor; reprimarea actelor de agresiune; prevenirea şi înlăturarea amenințărilor împotriva păcii; aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii; respectarea egalității în drepturi a popoarelor; promovarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăților fundamentale pentru toți fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie etc.

Luând în considerare aceste scopuri enunțate la art. 1, în art. 2, Carta ONU stabileşte şi şapte principii fundamentale după care organizația şi membrii ei ar trebui să se ghideze, principii al căror conținut va fi mai târziu, respectiv în 1970, dezvoltat prin *Declarația Adunării Generale a ONU asupra principiilor de drept internațional ale relațiilor prieteneşti şi de colaborare dintre state.*

---

[1] În prezent sunt membre ale ONU 193 de state din 195, ultimele state care au dobândit acest statut fiind Muntenegru (28 iunie 2006) şi Sudanul de Sud (14 iulie 2011), state nemembre încă fiind Vaticanul şi Niue.

Sudanul de Sud, ultimul stat devenit membru al ONU, s-a constituit ca urmare a secesiunii de Sudan, la 9 iulie 2011, prin referendum monitorizat internațional organizat în anul 2011. Sudanul de Sud a devenit membru al ONU la 14 iulie 2011.

România a devenit membră a ONU abia la 14 decembrie 1955, ea nefiind invitată la Conferința de la San Francisco deoarece, în ciuda faptului că întorsese la 23 august 1944 armele împotriva Germaniei, nu i-a fost recunoscută calitatea de cobeligerant alături de statele care declaraseră război puterilor Axei, în cel de al doilea război mondial.

Pentru amănunte legate de succesiunea, în timp, a aderării statelor lumii la Carta ONU, a se vedea: http://www.un.org/en/members/growth.shtml.

Membri ONU pot fi numai statele care au participat la redactarea Cartei (membri fondatori sau originari) precum şi statele care s-au alăturat ulterior organizației (art. 3 şi art. 4 din Carta ONU) şi care acceptă şi respectă obligațiile din Cartă, sunt capabile şi dispuse să le respecte şi promovează o politică de pace.

Deşi una dintre definițiile cele mai citate în materia organizațiilor internaționale este aceea a lui Sir Gerald Fitzmaurice, respectiv: organizația internațională este „o asociere de state, constituită prin tratat, înzestrată cu o constituție şi organe comune şi posedând o personalitate juridică distinctă de aceea a statelor membre"[1], în cazul ONU, această definiție nu este suficientă. ONU, prin compoziția şi vocația sa, constituie un sistem propriu şi cere o personalitate juridică obiectivă. Carta ONU nu precizează acest lucru în mod expres, ea limitându-se la a statua, în art. 104, că: „organizația se bucură, pe teritoriul oricăruia dintre statele membre, de capacitatea juridică necesară exercitării funcțiilor şi atingerii scopurilor sale".

Curtea Internațională de Justiție, în *Avizul Consultativ privind reparațiile pentru pagubele suferite în serviciul Națiunilor Unite* (1949)[2], nu vorbeşte numai despre personalitatea juridică subiectivă a organizației, ci şi despre o personalitate juridică obiectivă, afirmând că aceasta este însăşi „comunitatea internațională". Astfel, CIJ a statuat în avizul menționat că: „Organizația este destinată să exercite funcții şi să se bucure de drepturi ce nu pot fi explicate decât dacă s-ar admite că organizația deține o personalitate juridică internațională şi capacitatea de a acționa pe plan internațional. Ea nu ar putea să răspundă intereselor fondatorilor săi decât dacă ar deține **personalitate juridică internațională** (s.n., adică *personalitate juridică subiectivă*)". Curtea îşi continuă însă demersul, arătând că ONU se bucură şi de o *personalitate juridică obiectivă*, ce se impune statelor terțe: „Curtea este de părere că 50 de state reprezintă o majoritate consistentă a comunității internaționale, ce are puterea, în conformitate cu dreptul internațional, să creeze o entitate cu personalitate juridică obiectivă, şi nu doar o personalitate recunoscută de ele".

Cu atât mai mult, astăzi, când ONU are 193 de state membre, personalitatea juridică obiectivă a organizației constituie o realitate incontestabilă.

Organizarea şi funcționarea ONU este asigurată prin înființarea şi reglementarea funcționării a două categorii de organe: organele **principale** (reglementate de Carta ONU) şi organele **subsidiare** (acte proprii de reglementare).

Organele principale ale ONU, potrivit art. 7 din Cartă, sunt: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic şi Social (ECOSOC), Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție şi Secretariatul iar organele subsidiare, sunt organe înființate de organele principale, fără ca ele să fie enumerate limitativ undeva, precum Comisia de Drept Internațional (organ subsidiar al Adunării Generale), Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați, Operațiunile pentru Menținerea Păcii, Comitetul pentru Drepturile Economice Sociale şi Culturale (organ subsidiar al ECOSOC) etc.

Adunarea Generală a ONU este organul principal şi cel mai reprezentativ al organizației, cuprinzând *reprezentanți ai tuturor statelor membre*, fiecare stat având dreptul să aibă în adunare *cel mult cinci* reprezentanți (art. 5).

Adunarea lucrează în sesiuni ordinare (anual) sau extraordinare (convocate de Secretarul General la cererea Consiliului de Securitate sau a majorității membrilor

[1] Definiție citată de R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 135.

[2] CIJ, *Avizul Consultativ privind reparațiile pentru pagubele suferite în serviciul Națiunilor Unite* (1949), *ICJ Reports 1949*, p. 174, p. 318.

Națiunilor Unite, ori de câte ori împrejurările o cer), în plen sau în cadrul celor şapte comitete principale.

Limbile oficiale de desfăşurare a lucrărilor sunt: engleza, franceza, spaniola, araba, chineza şi rusa.

Actele Adunării Generale poartă denumirea de *rezoluții* şi au, de regulă, caracter de recomandare, prin excepție acestea fiind obligatorii dacă privesc: adoptarea bugetului, alegerea Secretarului General, primirea de noi membri sau aplicarea de sancțiuni. În Adunarea Generală fiecare stat are un vot[1] – potrivit principiului egalității suverane[2] – rezoluțiile putând fi adoptate, ca şi regulă, cu majoritate simplă iar prin excepție, cu votul a 2/3 din membri, dacă vizează probleme precum: pacea şi securitatea; problemele de buget; alegerea membrilor oricăruia dintre organe; admiterea sau excluderea de membri.

Atribuțiile Adunării pot fi grupate în două mari categorii:

***a.** atribuții legate de realizarea scopurilor ONU*: menținerea păcii şi securității internaționale (art. 11); sesizarea Consiliului de Securitate asupra situațiilor care ar putea pune în primejdie pacea şi securitatea internațională; soluționarea paşnică a diferendelor internaționale (art. 14) ori colaborarea economică şi politică a statelor (art. 13);

***b.** atribuții legate de buna-funcționare a organizației*: competența exclusivă în elaborarea bugetului acesteia (art. 17); admiterea de noi membri la propunerea Consiliului de Securitate (art. 18); alegerea membrilor nepermanenți ai Consiliului de Securitate (art. 18); alegerea, împreună cu Consiliul de Securitate, a membrilor Curții Internaționale de Justiție; numirea, la propunerea Consiliului de Securitate, a Secretarului General; obligația tuturor celorlalte organe de a-i prezenta Adunării rapoarte privind activitatea desfăşurată de ele.

Consiliul de Securitate al ONU, reglementat la Capitolul V din Cartă, este considerat a fi cea mai puternică structură a organizației şi este compus din *cincisprezece membri* (unsprezece, până în 1965), *cinci permanenți*: Republica Populară Chineză, Franța, Federația Rusă, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi Statele Unite ale Americii şi *zece nepermanenți*, aleşi din doi în doi ani, ținându-se seama de contribuția lor la menținerea păcii şi securității internaționale, la înfăptuirea celorlalte scopuri ale organizației precum şi o repartiție geografică echitabilă.

Actele Consiliului de Securitate poartă denumirea de *rezoluții* şi potrivit art. 25: „Membrii Națiunilor Unite sunt de acord să accepte şi să execute hotărârile Consiliului de Securitate, în conformitate cu prezenta Cartă".

Mecanismul de vot este unul special, astfel, pe de o parte fiecare stat parte în Consiliu beneficiază un singur vot iar pe de altă parte, pentru adoptarea hotărârilor în cazul problemelor de fond este necesar votul a cel puțin nouă dintre membrii săi şi, obligatoriu, între cele nouă voturi, votul concordant[3] al celor cinci membri permanenți

---

[1] Dreptul la vot poate fi suspendat în cazul în care un stat este în întârziere cu plata contribuțiilor sale financiare către organizație în condițiile prevăzute de art. 19 din Carta ONU.

[2] Acest sistem a fost criticat, pretinzându-se a nu fi unul realist şi echitabil, contestatarii lui arătând că este de neconceput ca statele mici şi recent admise în organizație să se bucure de aceleaşi drepturi ca state precum SUA, Republica Populară Chineză, Federația Rusă etc. S-a apreciat că ar fi mai potrivit un sistem de vot ponderat folosit, de pildă, în cadrul Fondului Monetar Internațional (FMI), al Băncii Mondiale (BM) sau Băncii Internaționale pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (BIRD).

[3] Abținerea voluntară a unui membru permanent al Consiliului de Securitate a fost interpretată, în mod consistent, ca nefiind un obstacol în adoptarea unei rezoluții de către Consiliul de Securitate

iar în problemele de procedură este suficient votul afirmativ a nouă membri, indiferent dacă aceştia sunt permanenți sau nepermanenți.

Consiliul de Securitate ține şedințe periodice la sediul organizației dar şi în alte locuri pe care le-ar putea socoti indicate pentru a înlesni lucrările (art. 28), îşi stabileşte propriile sale reguli de procedură (art. 30) şi poate înființa organele subsidiare[1] pe care le consideră necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale (art. 29).

Atribuțiile Consiliului de Securitate pot fi grupate în patru categorii, astfel:

a. *atribuții legate de rezolvarea paşnică a diferendelor internaționale (Capitolul VI din Carta ONU)* ce constau, în esență, în: invitarea părților dintr-un diferend la rezolvarea acestuia prin tratative, anchetă, mediere, conciliere, arbitraj, pe cale judiciară, recurgerea la organizații sau acorduri regionale sau prin alte mijloace paşnice, la alegerea părților (art. 33); posibilitatea de a ancheta orice diferend sau situație care ar putea duce la fricțiuni internaționale sau ar putea da naştere unui diferend (art. 35); posibilitatea de a face recomandări legate de supunerea diferendelor juridice spre soluționare Curții Internaționale de Justiție (art. 36); posibilitatea de a soluționa chiar el un diferend între două părți aflate în conflict (art. 37);

b. *acțiunile în caz de amenințări împotriva păcii, încălcări ale păcii şi acte de agresiune (Capitolul VII din Carta ONU)* constau în: posibilitatea Consiliului de Securitate de a face recomandări sau lua măsuri care nu implică folosirea forței armate[2] pentru menținerea sau restabilirea păcii (art. 39); posibilitatea de a lua măsurile provizorii necesare unui anumit caz concret dat fără ca acest lucru să afecteze drepturile şi obligațiile părților aflate în conflict (art. 40); posibilitatea de a întreprinde orice acțiuni consideră necesare, cu forțe aeriene, navale sau terestre[3] pentru menținerea sau restabilirea păcii (art. 43); posibilitatea de a folosi forța armată pentru a menține pacea şi securitatea internațională (art. 45);

c. *atribuții legate de existența unor acorduri regionale cu aceleaşi obiective (Capitolul VIII din Carta ONU)* precum: încredințarea soluționării problemelor privind menținerea păcii şi securității internaționale unor organisme regionale (art. 52); aplicarea de sancțiuni de constrângere prin intermediul acestor organisme regionale, însă sub autoritatea sa (art. 53);

d. *alte atribuții* dintre care amintim: alegerea împreună cu Adunarea Generală a membrilor Curții Internaționale de Justiție; formularea de recomandări pentru numirea Secretarului General al ONU; formularea de recomandări cu privire la admiterea de noi membri sau cu privire la suspendarea calității de membru a statului împotriva căruia a întreprins o acțiune de constrângere etc.

Consiliul Economic şi Social, denumit şi ECOSOC, este organul ONU care se ocupă de coordonarea activităților organizației în domeniile economic, social, cultural,

---

(CIJ, Avizul consultativ *Consecințe juridice pentru state ale prezenței Africii de Sud în Namibia*, 1972, *ICJ Reports 1971*, p. 16).

[1] De exemplu, pentru a pedepsi persoanele vinovate de crime de război, crime împotriva umanității sau alte violări grave ale dreptului umanitar, comise, în anii 1990, pe teritoriile fostei Iugoslavii şi Ruandei, Consiliul de Securitate al ONU a înființat, prin rezoluții, Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPII) şi Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda (TPIR).

[2] Potrivit art. 41 din Carta ONU, sunt astfel de măsuri: întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice şi a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poştale, telegrafice, prin radio şi a altor mijloace de comunicație, precum şi ruperea relațiilor diplomatice.

[3] Se încadrează în această categorie, potrivit art. 42, demonstrațiile, măsurile de blocadă şi alte operațiuni executate cu forțe aeriene, maritime sau terestre ale membrilor Națiunilor Unite.

educație, sănătate etc. El poate efectua sau iniția studii şi rapoarte privind problemele internaționale în domeniile economic, social, cultural, al învățământului, al sănătății şi în alte domenii conexe şi poate face recomandări în privința tuturor acestor probleme Adunării Generale, membrilor Națiunilor Unite şi instituțiilor specializate interesate.

Este alcătuit, începând cu anul 1973, din *54 de membri* aleşi de Adunarea Generală, 18 dintre aceştia fiind aleşi în fiecare an pentru o perioadă de trei ani, un membru al cărui mandat expiră putând fi reales imediat. În practică, membrii permanenți ai Consiliului de Securitate sunt realeşi de fiecare dată iar pentru restul locurilor este folosit criteriul repartiției geografice echitabile.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor care îi revin conform Cartei ONU, ECOSOC şi-a creat mai multe organe subsidiare, comitete permanente, comisii şi subcomisii pentru problemele economice şi sociale şi pentru promovarea drepturilor omului precum şi pentru orice alte atribuții conexe. Spre exemplu, ECOSOC are cinci comisii regionale:

1. Comisia Economică pentru Europa (înființată în 1947, cu sediul la Geneva şi alcătuită din 42 de membri deplini);

2. Comisia Economică şi Socială pentru Asia şi Pacific (înființată în 1947, alcătuită din 45 de membri deplini şi 8 membri asociați şi cu sediul la Bangkok);

3. Comisia Economică pentru America Latină şi Caraibe (înființată în 1948, alcătuită din 41 de membri deplini şi 6 membri asociați şi cu sediul la Santiago);

4. Comisia Economică pentru Africa (alcătuită din 52 de membri deplini şi 2 membri asociați, înființată în 1952, cu sediul la Addis Abeba);

5. Comisia Economică şi Socială pentru Asia de Vest (înființată în 1974, alcătuită din 13 membri, cu sediul la Amman).

Consiliul de Tutelă se ocupă de regimul internațional al tutelei[1] statelor care nu se autoguvernează fiind reglementat în cuprinsul Capitolului XIII din Carta ONU.

În compunerea acestuia au intrat *cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate, alți membri care administrau teritorii sub tutelă* şi *un număr egal de membri care nu administrau teritorii* sub tutelă iar *administrator a fost SUA.*

Atribuțiile Consiliului de Tutelă presupuneau examinarea rapoartelor supuse de autoritatea administrantă; primirea şi examinarea petițiilor, organizarea de vizite periodice în teritoriile aflate sub tutelă, alte acțiuni prevăzute în acordul de tutelă.

Fiecare membru al Consiliului de Tutelă dispune de un vot iar hotărârile sunt adoptate cu majoritatea membrilor prezenți şi votanți (art. 89).

Dat fiind faptul că dintre cele 11 teritorii[2] care au fost plasate sub tutelă, ultimul dintre ele, Insula Palau, şi-a dobândit independența în anul 1994, Consiliul de Tutelă şi-a suspendat activitatea.

Curtea Internațională de Justiție este organul judiciar principal al Națiunilor Unite fiind organizată şi funcționând în conformitate cu Carta ONU (Capitolul al XIV-lea) şi Statutul Curții, care este anexă la Carta ONU şi face parte integrantă din aceasta.

---

[1] Regimul internațional al tutelei este reglementat în Carta ONU (art. 75-85) şi constă, în esență, în următoarele: administrarea şi supravegherea teritoriilor aflate sub mandat, a teritoriilor desprinse din statele inamice în urma celui de-al doilea război mondial ori teritorii supuse acestui regim de către cei care le administrează, în scopul întăririi păcii şi securității internaționale, promovarea progresului politic, economic şi social al locuitorilor din aceste teritorii, încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăților fundamentale, asigurarea egalității de tratament în domeniile social, economic şi comercial a tuturor membrilor organizației. Au fost plasate sub tutelă 11 state.

[2] S-au aflat sub tutelă, de exemplu, Insulele Guam (SUA), Noua Guinee (Australia), Irakul şi Siria (Franța).

Curtea este alcătuită din *15 judecători* independenți aleşi de către Adunarea Generală şi Consiliul de Securitate indiferent de cetățenia lor, dintre persoane cu înalte calități morale, care îndeplinesc condițiile cerute în țara lor pentru numirea în cele mai înalte funcții judiciare sau sunt jurişti cu competență recunoscută în materie de drept internațional (art. 2 din Statutul Curții Internaționale de Justiție). Durata mandatului judecătorilor este de 9 ani, aceştia fiind reeligibili şi se bucură în exercițiul funcției lor de privilegiile şi imunitățile diplomatice.

Sediul Curții este la Haga unde se desfăşoară şi şedințele de judecată însă Curtea poate să țină şedințe şi să-şi exercite funcțiile şi în alt loc ori de câte ori consideră că este de dorit.

Competența Curții este *facultativă* ea fiind chemată să soluționeze „toate cauzele pe care i le supun părțile" [art. 36 alin. (1) din Statut] şi „nicio dispoziție din Cartă nu împiedică vreun membru al Națiunilor Unite să încredințeze rezolvarea diferendelor altor tribunale (...)", poate fi *contencioasă* (limitată la diferendele cu caracter juridic) sau *consultativă* (art. 96 din Carta ONU, art. 65 din Statut). De asemenea, numai statele pot fi părți în cauzele supuse Curții (art. 34 din Statut).

Procedura în fața Curții este alcătuită din două părți: procedura scrisă şi cea orală. Procedura scrisă constă în comunicarea către Curte şi către părți a memoriilor, contramemoriilor, a replicii şi duplicii, precum şi a celorlalte acte din dosar, iar faza orală va consta în prezentarea orală a argumentației părților, audierea de către Curte a martorilor, experților, reprezentanților, consilierilor sau avocaților. Limbile oficiale ale Curții sunt engleza şi franceza, iar dezbaterile sunt publice.

Actele Curții sunt *ordonanțele, deciziile* şi *avizele consultative*. Ordonanțele vizează desfăşurarea procesului, succesiunea termenelor de judecată etc., deciziile reprezintă actele principale prin care Curtea soluționează litigiul ce i-a fost dedus spre judecată, acestea fiind obligatorii numai între părțile litigiului şi trebuind să fie motivate iar avizele consultative sunt adoptate de către Curte asupra oricăror chestiuni juridice, la solicitarea instituțiilor autorizate de dispozițiile Cartei ONU.

Secretariatul este alcătuit dintr-un Secretar General şi personalul auxiliar necesar desfăşurării activității organizației.

Secretarul General este numit de Adunarea Generală la propunerea Consiliului de Securitate pentru un mandat de cinci ani, care poate fi reînnoit o singură dată, şi este cel mai înalt funcționar administrativ al organizației.

Atribuțiile acestuia sunt de două feluri:

– *atribuții administrative*: redactarea ordinii de zi pentru sesiunile organelor ONU; înregistrarea tratatelor încheiate de statele membre; depozitarea convențiilor internaționale; redactarea de documente;

– *atribuții executive*: coordonarea activității ONU cu cea a instituțiilor specializate; culegerea de informații şi elaborarea de studii; asigurarea de asistență juridică; aducerea în atenția Consiliului de Securitate a oricăror probleme care amenință pacea şi securitatea mondială etc.

Personalul auxiliar este numit de Secretarul General potrivit regulilor stabilite de Adunarea Generală avându-se în vedere ca acesta să posede cele mai înalte calități de muncă, de competență şi integritate precum şi o reprezentare geografică echitabilă.

§4. Popoarele şi mişcările de eliberare naţională

4.1. Popoarele

Calitatea de subiect internațional al popoarelor rezultă din prevederile Cartei ONU, care face referire la ele încă din art. 1 alin. (2): unul din scopurile organizației este cel de a „dezvolta relații prieteneşti între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului *egalității în drepturi a popoarelor* şi dreptului lor de a dispune de ele însele" (s.n.) şi se întemeiază pe afirmarea principiului auto-determinării ca principiu fundamental al dreptului internațional. Această recunoaştere a avut loc în special în cadrul mişcării de decolonizare consacrată de *Declarația ONU pentru acordarea independenței țărilor şi popoarelor coloniale* (Rezoluția 1514 a Adunării Generale a ONU din 14 decembrie 1960).

Pentru ca o entitate să poată fi considerată popor, ea trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

– să fie determinată, să aibă o identitate evidentă;

– să aibă legătură cu un anumit teritoriu.

Pentru a evita orice confuzii, trebuie precizat că este general acceptată norma potrivit căreia *minoritățile naționale nu pot fi considerate popoare* şi, în consecință, nu se bucură de dreptul la autodeterminare[1].

În doctrină au existat mai multe încercări de a explica distincția între popoare şi minorități naționale, deşi nu există definiții uniforme ale celor două noțiuni. Minoritățile sunt, astfel, înțelese ca grupuri umane aflate pe un anumit teritoriu, care au în comun anumite elemente şi care conviețuiesc cu o populație mai numeroasă decât ele[2]. Spre deosebire de minorități, popoarele sunt majoritare pe teritoriul respectiv. Uneori, acelaşi grup uman poate fi în acelaşi timp popor într-un anumit teritoriu şi o minoritate în alt teritoriu[3].

4.2. Mişcările de eliberare naţională

Mişcările de eliberare națională care acționează pe un anumit teritoriu pot stabili relații internaționale cu state sau cu alte mişcări de acelaşi tip[4]. Pentru a fi recunoscute ca subiecte de drept internațional, mişcările de eliberare națională trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

– să aibă organe proprii de conducere, reprezentative;

– să exercite autoritatea *de facto* pe un anumit teritoriu;

– acest teritoriu să reprezinte o parte însemnată din teritoriul statului în care acționează;

– să constituie o forță organizată, capabilă să ducă până la capăt lupta de eliberare națională în vederea constituirii unui stat independent. Această din urmă condiție trebuie privită în legătură cu situația tranzitorie în care trebuie să se găsească mişcarea respectivă.

Odată recunoscute, mişcările de eliberare națională dobândesc un statut juridic special, în temeiul căruia se bucură de anumite drepturi, cum ar fi dreptul de a beneficia

---

[1] A se vedea şi *Declarația AG a ONU privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale*, 1992.

[2] A se vedea *infra*, Cap. 5, §7.

[3] Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 140.

[4] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 64.

de normele dreptului internațional umanitar, dreptul de reprezentare diplomatică, dreptul de a dobândi statutul de observator pe lângă organizații internaționale (de exemplu, din anul 1974 până în anul 2012, Organizația pentru Eliberarea Palestinei a participat cu statut de observator la lucrările Adunării Generale a ONU; începând cu anul 2012, statului palestinian i s-a recunoscut calitatea de stat observator nemembru la ONU).

§5. Organizaţiile internaţionale nonguvernamentale

Organizațiile internaționale nonguvernamentale (ONG) sunt forme private de asociere, capabile a avea un rol în relațiile internaționale şi ai căror membri se bucură de drepturi independente de vot în cadrul organizației[1]. O altă definiție a ONG arată că acestea sunt asociații internaționale, create din inițiativă privată sau mixtă, grupând persoane fizice sau juridice având naționalități diferite, asociații ce au personalitate juridică înscrisă în ordinea juridică a unui stat şi care nu urmăreşte scopuri lucrative[2].

Deşi organizațiile nonguvernamentale sunt privite, din perspectiva dreptului intern, ca simple asociații supuse legislației statului în care s-au constituit, ele pot juca uneori un rol important pe planul dreptului internațional. Cele mai active organizații, din acest punct de vedere, sunt cele din domeniul drepturilor omului, dintre care amintim:

– Amnesty International (Londra);

– Anti-Slavery International (Organizația Internațională împotriva Sclaviei, cu sediul la Londra);

– Articolul 19 (organizație dedicată libertății de opinie şi exprimare, cu sediul la Londra);

– Asociația pentru prevenirea torturii (cu sediul la Geneva);

– Federația Internațională a Ligilor Drepturilor Omului (cu sediul la Paris);

– Human Rights Watch (New York);

– Comisia Internațională a Juriştilor (Geneva);

– Federația Internațională Helsinki pentru Drepturile Omului (cu sediul la Viena).

Aceste organizații sunt din ce în ce mai implicate în activitatea organizațiilor internaționale interguvernamentale privind protecția drepturilor omului. Reprezentanți ai ONG-urilor participă la lucrările acestor organizații, fiind implicați în procesul de elaborare a unor norme ale dreptului internațional al drepturilor omului (prin intermediul promovării de noi idei în domeniu sau al propunerilor de norme sau amendamente).

De asemenea, ONG-urile internaționale participă la activitatea instituțiilor specializate în protecția drepturilor omului, prin furnizarea de informații din statele implicate, prin informarea şi implicarea opiniei publice în cazurile de încălcare gravă a drepturilor omului, prin presiunile exercitate asupra organizațiilor internaționale pentru luarea unor măsuri (trimiterea de raportori speciali, organizarea de grupuri de lucru etc.). În plus, ONG-urile elaborează de multe ori rapoarte paralele cu cele ale statelor în anumite probleme privind respectul drepturilor omului, pe care le prezintă instituțiilor internaționale.

Prin **Rezoluția 1996/31,** adoptată la 25 iulie 1996, Consiliul Economic şi Social al ONU s-a pronunțat pentru recunoaşterea unui **statut consultativ** ONG-urilor în raport cu Organizația Națiunilor Unite. Rezoluția stabileşte: o serie de principii aplicabile în relația dintre ONG-uri şi ONU, modul de stabilire a relațiilor de tip consultativ, participarea

[1] L. Sunga, *NGOs and Monitoring of International Human Rights*, Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ a Institutului Internațional pentru drepturile omului, Strasbourg, 2003.

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, p. 153.

ONG-urilor la conferințele internaționale ale ONU şi la procesul preparator al acestora, suspendarea şi retragerea statutului consultativ. ONG-urilor li se recunoaşte astfel o anumită capacitate de drept internațional în raport cu ONU. Ele nu au dobândit, însă, un veritabil statut juridic internațional în această privință.

Un rol aparte îl joacă organizațiile nonguvernamentale *în fața jurisdicțiilor internaționale* din domeniul drepturilor omului. Astfel, ele pot fi implicate în inițierea unor litigii în fața acestor instanțe (deseori, reclamanții sunt incitați sau sfătuiți de ONG-uri pentru a introduce o plângere privind încălcarea unui drept); de asemenea, ONG-urile pot exercita un drept de acțiune în calitate de reclamanți în fața unei jurisdicții internaționale[1]. Reprezentanți ai ONG-urilor pot deveni reprezentanți ai reclamanților individuali în litigiile din fața acestor jurisdicții sau chiar *amici curiae,* adică îşi exprimă opinia asupra unor probleme grave, de interes general privind o anumită cauză sau prezintă un raport asupra unei asemenea probleme, în fața instanței respective. Prin acest tip de activități, ONG-urile au influențat enorm metodele de lucru şi chiar raționamentul unor instanțe internaționale (cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului), contribuind la dezvoltarea a ceea ce se numeşte *dreptul internațional comparat al drepturilor omului.* În plus, participarea ONG-urilor ca *amici curiae* a influențat structura procedurii acestor instanțe, consolidând egalitatea armelor în favoarea reclamantului.

De asemenea, este de remarcat implicarea ONG-urilor în *redactarea şi adoptarea unor tratate internaționale.* De exemplu, Statutul Curții Penale Internaționale a fost redactat prin implicarea activă a ONG-urilor, fapt ce a produs consecințe importante şi asupra participării lor directe în procedurile din fața acestei instanțe. Astfel, în temeiul art. 15 din Statutul Curții Penale Internaționale, Procurorul trebuie să analizeze informațiile primite din partea ONG-urilor. Acest articol a primit deja şi o aplicație practică, în februarie 2003, organizația nonguvernamentală FIDH (International Federation of Human Rights) a adus formal, primul caz în fața instanței menționate. Este vorba despre situația din Republica Centrafricană, unde organizația menționată a susținut că au fost comise execuții, violuri, ucideri vizând populația civilă[2].

Putem constata, aşadar, că rolul ONG-urilor pe plan internațional este în continuă creştere, unii doctrinari numind aceste organizații chiar „locomotive" în evoluția dreptului internațional al drepturilor omului[3]. În prezent, unul din obiectivele ONU în această privință este consolidarea şi profesionalizarea mişcării ONG-urilor, precum şi dezvoltarea cooperării constructive cu autoritățile statale.

§6. Societăţile transnaţionale

Societățile transnaționale reprezintă „întreprinderi formate dintr-un centru de decizie localizat într-o țară şi centre de activitate înzestrate sau nu cu personalitate juridică proprie situate în una sau mai multe țări"[4]. Determinarea locului şi rolului acestor en-

[1] A se vedea, spre exemplu, o cauză recentă care va modifica practica C.E.D.O. în materie, fiind o cauză promovată, în numele unei persoane incapabile, decedate, de către un ONG, respectiv: C.E.D.O., Hotărârea din 17 iulie 2014, în *Cauza Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României,* Cererea Nr. 47848/08.

[2] A se vedea, pentru amănunte, www.fidh.org/article

[3] L. Al. Sicilianos, *Les ONG et l'évolution future du droit international des droits de l'homme,* Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ a Institutului Internațional pentru Drepturile Omului, Strasbourg, 2003.

[4] Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 142.

tități în cadrul comunității internaționale constituie o problemă controversată. Unii autori consideră societățile transnaționale ca fiind veritabile subiecte ale dreptului internațional, având în vedere forța lor economică și extinderea activității lor în numeroase state, precum și capacitatea acestor societăți de a încheia *contracte de stat*, adică acele contracte ce intervin între un stat și o astfel de societate, privind furnizarea unor bunuri sau servicii, exploatarea unor bogății naturale etc. Alți autori arată că societățile transnaționale nu pot fi subiecte de drept internațional[1]. În ciuda unor încercări de reglementare la nivel internațional a problemei societăților transnaționale, datorită în primul rând fenomenului globalizării, dreptul internațional contemporan nu recunoaște ca subiecte aceste entități: „societățile transnaționale sunt destinatare ale unor reguli de drept internațional numai pe cale mediată, prin intermediul unei ordini juridice statale"[2]. Cu toate acestea, se afirmă necesitatea unei reconsiderări a poziției dreptului internațional în această privință, în sensul recunoașterii locului societăților transnaționale, altfel existând riscul pierderii contactului cu realitatea economică contemporană[3].

Cu toate că nu au un statut asemănător ONG-urilor, societăților transnaționale nu le poate fi negată implicarea, tot mai mare, în viața internațională. Astfel multe dintre acestea au avut un rol consultativ în timpul negocierii unor convenții internaționale importante precum *Convenția privind dreptul mării*, *Convenția privind armele chimice* ori s-au implicat, sporadic, în negocieri la GATT sau WTO și, nu în ultimul rând, au dreptul de a sta în instanță, în nume propriu, în cele mai multe dintre tribunalele arbitrale[4].

§7. Individul în dreptul internațional public

Una din cele mai controversate probleme din doctrina dreptului internațional contemporan este cea a poziției individului ca subiect al dreptului internațional public. Unii autori susțin că individul este un subiect al dreptului internațional public, prin aceea că statul nu ar fi decât un instrument pentru promovarea unor interese colective, iar actele sale sunt aduse la îndeplinire prin intermediul indivizilor, considerați singurele subiecte ale dreptului internațional public (Georges Scelle, Leon Duguit). Alți autori neagă calitatea individului de subiect al dreptului internațional public, arătând că el este doar un obiect al acestei ramuri de drept, prin legătura de cetățenie pe care o are cu statul[5]. Cu toate acestea, problema poziției individului în dreptul internațional contemporan este mult mai complexă. Este de menționat, pentru această perioadă, opinia consultativă a Curții Permanente de Justiție Internațională în *Cauza Jurisdicția Curții din Danzig*, potrivit căreia indivizii pot să dețină drepturi ca și efect al dreptului internațional[6].

După cel de-al doilea război mondial, au apărut unele situații juridice care au nuanțat discuția despre calitatea de subiect de drept internațional a individului. Intră în această categorie, de exemplu, procesele judecate de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg și condamnarea criminalilor de război și a celor care au comis crime împotriva

---

[1] F. Rigaux, *apud* R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 155.

[2] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 159.

[3] D. Carreau, *Droit international public*, Paris, 1988, *apud* R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 159.

[4] A. Zimmerman, R. Hoffman, *Unity and Diversity in International Law*, Duncker & Humblot, Berlin, 2005, p. 96.

[5] A se vedea D.J. Harris, *op. cit.*, p. 142; I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 67.

[6] CPJI, *Cauza Jurisdicția Curții din Danzig*, PCIJ Reports, 1928, Series N, no. 15, art. 17-18.

umanității, deci recunoașterea unei răspunderi internaționale penale, individuale. Recunoașterea răspunderii internaționale penale individuale a fost stabilită și de către Tribunalul pentru fosta Iugoslavie în *Cauza Tadić*, spre exemplu, unde s-a considerat că acesta ar restrânge răspunderea statului sau în *Cauza Nicaragua* (1984)[1] unde s-a stabilit răspunderea statului în opoziție cu cea a individului.

Statutul individului apare și mai consolidat atunci când ne referim la protecția internațională a drepturilor omului. Astfel, prin normele dreptului internațional al drepturilor omului, i se recunosc individului drepturi, problema protecției acestora trecând, din sfera exclusivă a dreptului intern al statelor, în cea a dreptului internațional. Mai mult decât atât, individul a dobândit, în temeiul acestor norme, și o capacitate procedurală internațională[2], prin aceea că i se conferă dreptul de a sesiza direct instanțe internaționale sau organe cvasi-jurisdicționale internaționale, cum ar fi: Comitetul Drepturilor Omului, Comitetul pentru Eliminarea oricăror Forme de Discriminare Rasială, Comitetul împotriva Torturii, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană de Justiție etc.

Cu toate acestea, după cum judicios s-a arătat în doctrină[3], individul beneficiază de aceste drepturi și capacități doar *în temeiul acordului statelor*, având o personalitate juridică internațională „derivată" din acest acord, prin intermediul tratatelor încheiate de acestea. Individul apare, astfel, doar ca beneficiar al unor norme acceptate de către state: accesul său la ordinea juridică internațională este mediat prin participarea statelor la tratatele respective. Dacă statul ar decide să denunțe un astfel de tratat referitor la drepturi acordate individului, acesta „ar fi lipsit de orice calitate juridică în fața unor asemenea instanțe ori organe internaționale"[4]. Societatea internațională actuală nu conferă încă individului o capacitate deplină de drept internațional, adică posibilitatea de a elabora direct acte internaționale. El reprezintă, însă, principalul beneficiar al unor importante norme de drept internațional, dintre care unele au devenit *ius cogens* (protecția împotriva genocidului, a torturii, a sclaviei).

Exerciții pentru seminar

1. Identificați, în următoarele texte, criteriile folosite în practica Marii Britanii, atunci când se pune problema recunoașterii statelor:

Cazul nerecunoașterii statului Bophutatswana de către Marea Britanie

a. „Criteriul obișnuit pe care Guvernul Britanic îl aplică pentru recunoașterea unui stat este acela că statul în cauză trebuie să aibă, la momentul respectiv, și să dovedească că va deține în viitor, un teritoriu clar determinat ocupat de o populație determinată, un guvern capabil să exercite controlul efectiv asupra acelui teritoriu și independență în ceea ce privește relațiile internaționale. Alți factori, inclusiv unele dintre rezoluțiile Națiunilor Unite, pot fi de asemenea relevante".

(1986, Declarația Ministrului Afacerilor Externe al Marii Britanii, citat de D.J. Harris în *Cases and materials on International Law*, Thomson, London, 2004, p. 154)

[1] CIJ, *Cauza Nicaragua*, *ICJ Reports 1984*, p. 392.
[2] *Idem*, p. 136.
[3] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, p. 161.
[4] *Idem*, p. 162.

b. „Bophutatswana este o grupare de șase părți separate de teritoriu, despre care se afirmă că ar forma un stat independent (...) fragmentarea teritoriului B., în cadrul Africii de Sud, structura populației și dependența economică de Africa de Sud nu constituie decât argumente în plus pentru nerecunoașterea acestui stat. Unul dintre criteriile absolut necesare a fi îndeplinite este delimitarea teritorială clară, ceea ce nu este cazul în speță".

(1986, Declarația Ministrului Afacerilor Externe al Marii Britanii, citat de D.J. Harris în *Cases and materials on International Law*, Thomson, London, 2004, p. 154)

c. „Natura fragmentată a teritoriului B. este numai unul dintre motivele pentru care marea majoritate a statelor au fost reticente în a recunoaște independența statului B. Acest stat este dependent financiar de Africa de Sud. Apoi, însăși existența statului B. este consecința apartheidu-lui și acesta ar fi principalul motiv pentru acre acest stat este foarte departe de recunoașterea lui internațională".

(1988, Declarația Secretarului pentru Afaceri Externe al Marii Britanii, citat de D.J. Harris în *Cases and materials on International Law,* Thomson, London, 2004, p. 154)

2. Identificați, în texul următor, criteriile folosite de Statele Unite ale Americii, pentru recunoașterea statelor:

„În opinia Statelor Unite ale Americii, dreptul internațional nu impune ca un stat să recunoască o entitate nou creată drept stat; recunoașterea sau nerecunoașterea este o problemă a fiecărui stat care poate aprecia dacă entitatea respectivă întrunește sau nu condițiile pentru a fi recunoscută ca atare. Pentru a recunoaște o anumită entitate drept stat, în mod tradițional, SUA a luat în considerare existența unor anumite aspecte. Acestea includ: controlul efectiv asupra unui teritoriu bine determinat; capacitatea de a acționa efectiv în relațiile internaționale și capacitatea de a-și asuma și îndeplini obligațiile internaționale. Pe lângă aceste aspecte SUA a avut în vedere, cu caracter orientativ, și dacă entitatea respectivă a fost general recunoscută de comunitatea internațională a statelor".

(1978, Declarația Departamentului de Stat al SUA citată de D.J. Harris în *Cases and materials on International Law,* Thomson, London, 2004, p. 155)

3. Organizația Națiunilor Unite. Întrebări de tip grilă:

1. ONU este:

a. o organizație internațională nonguvernamentală cu vocație regională;
b. o organizație internațională interguvernamentală;
c. o organizație internațională militară;
d. o organizație internațională cu vocație universală;
e. o altă denumire pentru Liga Națiunilor;
f. o altă denumire pentru Societatea Națiunilor.

2. Sunt organe principale ale ONU:

a. Înaltul Comisariat ONU pentru refugiați;
b. Adunarea Generală a ONU;

c. Consiliul de Mandat;
d. Consiliul Economic şi Social;
e. Secretariatul.

3. Curtea Internațională de Justiție:
a. este organ principal al ONU;
b. este compusă din 15 judecători aparținând SUA;
c. nu este organ al ONU;
d. este reglementată în privința organizării şi funcționării de Carta ONU;
e. este reglementată în privința organizării şi funcționării de către Statutul Curții Internaționale de Justiție;
f. nu este subiect de drept internațional public.

4. Consiliul de Securitate al ONU este alcătuit din:
a. 17 judecători;
b. reprezentați ai statelor membre ale ONU;
c. reprezentați ai statelor membre ONU dar şi ai altor state nemembre;
d. are în componență 15 membri permanenți;
e. are în componență 5 membri permanenți;
f. are mai mult de 15 membri.

5. Secretariatul General al ONU:
a. este condus de un secretar;
b. îndeplineşte atribuții administrative;
c. poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra unor probleme care constituie amenințări pentru pace mondială;
d. este depozitarul a numeroase convenții internaționale;
e. este obligat să prezinte rapoarte anuale Adunării Generale a ONU.

6. Consiliul de Tutelă:
a. nu mai există în prezent;
b. poate consulta Consiliul Economic şi Social;
c. nu este un organ al ONU;
d. este o agenție a ONU;
e. nu mai funcționează în prezent, dar continuă să existe.

7. ONU:
a. are în prezent 192 de membri;
b. ultimul stat care a aderat la ONU este Serbia;
c. a fost înființată prin semnarea Cartei ONU la San Francisco, în 1945;
d. a fost înființată prin Tratatul de pace de la Versailles din 1919;
e. are ca şi membru Elveția;
f. are ca şi membru Vaticanul.

8. Adunarea Generală a ONU:
a. are sediul la New York;
b. este numită de statele membre;

c. este un organ temporar al organizației;
d. are în competența sa adoptarea bugetului organizației.

9. Excluderea unui membru al ONU din organizație:
a. poate avea loc numai dacă acesta încalcă o obligație, de orice natură şi gravitate ar fi ea;
b. nu poate avea loc niciodată fiind contrară principiului egalității suverane a statelor;
c. poate avea loc cu autorizarea Curții Internaționale de Justiție;
d. poate avea loc numai în cazul încălcării repetate a unor principii ale Cartei ONU;
e. se face de către Adunarea Generală a ONU;
f. se face de Adunarea Generală a ONU la recomandarea Consiliului de Securitate.

10. Vaticanul:
a. este membru al ONU;
b. nu este membru al ONU deoarece nu îndeplineşte condițiile necesare pentru a fi considerat stat;
c. are calitatea de observator la ONU.

11. Elveția:
a. nu este membru al ONU;
b. este membru al ONU din anul 2002;
c. nu este şi nici nu poate deveni membru al ONU deoarece este un stat neutru iar statutul de neutralitate este incompatibil cu această calitate;
d. este membru al ONU, dar nu participă la acțiunile ONU cu caracter militar.

12. România:
a. nu este membru al ONU dar va deveni în 2010;
b. este membru al ONU din 1955;
c. nu poate deveni membru al ONU deoarece nu îndeplineşte condițiile prevăzute de Carta ONU;
d. este membru fondator al ONU, din 1945.

13. Curtea Internațională de Justiție:
a. are o competență obligatorie;
b. are o competență facultativă;
c. are o competență consultativă;
d. poate soluționa nu numai litigii de natură juridică ci orice fel de litigii îi supun părțile;
e. a avut în componența sa şi un judecător român.

14. Carta ONU:
a. este un tratat multilateral;
b. este actul constitutiv al organizației;
c. este un tratat social-economic;
d. este un tratat închis;
e. este un tratat ilicit din punct de vedere al dreptului internațional.

15. *Care dintre următoarele state sunt membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU:*

a. Statele Unite ale Americii;
b. România;
c. Franța;
d. Germania;
e. Japonia;
f. Republica Populară Chineză.

4. Acordul multilateral cu privire la problema succesiunii statelor constituite prin dezmembrarea fostei Republici Socialiste Federative Iugoslavia. Prezentare

Acordul multilateral cu privire la problema succesiunii statelor constituite prin dezmembrarea fostei Republici Socialiste Federative Iugoslavia (prescurtată în cuprinsul acordului SFRY), a fost adoptat în cadrul *Conferinței privind succesiunea* ținută la Palatul Hofburg din Viena la 29 iunie 2001 şi a intrat în vigoare la 2 iunie 2004, când s-au împlinit cele treizeci de zile de la data depunerii celui de al cincilea instrument de ratificare [art. 12 alin. (1) din Acord]. Acest acord, redactat în limba engleză, în 7 exemplare originale şi depozitat la Secretariatul General al ONU, a fost semnat şi ratificat după cum urmează:

Participant	Semnătură	Ratificare
Bosnia şi Herțegovina	29 iunie 2001	15 mai 2002
Croația	29 iunie 2001	3 mai 2004
Serbia	29 iunie 2001	10 oct. 2002
Slovenia	29 iunie 2001	21 august 2002
Fosta Republică Iugoslavă Macedonia	29 iunie 2001	6 martie 2002

Potrivit textului acestui acord, fostele state iugoslave au convenit, în scopul de a preîntâmpina pierderea, distrugerea sau degradarea arhivelor statului, proprietăților sau bunurilor acestuia (art. 2 din Acord), la împărțirea lor. Obiectul împărțirii l-au format: proprietățile mobile şi imobile (Anexa A), proprietățile diplomatice şi consulare (Anexa B), interesele financiare şi răspunderea pentru acestea (Anexa C), arhivele (Anexa D) şi pensiile (Anexa E), alte drepturi, interese şi responsabilități (Anexa F), proprietatea privată şi drepturile dobândite (Anexa G) (art. 3 din Acord).

Acordul menționat are numai treisprezece articole, însă anexele, care fac parte integrantă din acesta, sunt foarte cuprinzătoare.

În esență, textul acordului vorbeşte despre executarea cu bună-credință, în spiritul Cartei ONU şi cu respectarea dreptului internațional a dispozițiilor sale de către statele părți (art. 9); despre faptul că nu sunt admise niciun fel de rezerve la textul tratatului (art. 10); despre modul de soluționare a eventualelor diferende, respectiv pe cale paşnică, între statele membre şi numai în eventualitatea în care nu se poate ajunge la un acord în acest fel diferendul va fi supus arbitrajului Preşedintelui Curții de Conciliere şi Arbitraj din cadrul OSCE (art. 5); despre înființarea unui Comitet comun statelor părți şi care urmează să-şi elaboreze propriile reguli de procedură, Comitet însărcinat cu

supravegherea şi implementarea acestui acord (art. 4); despre faptul că pentru intrarea în vigoare a acestui acord este necesară ratificarea lui de către toate statele membre şi că acesta se va produce în termen de 30 de zile de la depunerea celui de al cincilea instrument de ratificare (art. 12).

5. Neîndeplinirea elementelor statalității. Exemplul Somaliei. Consecințe

„Statele în care instituțiile, legea şi ordinea au căzut, total sau parțial, sub presiune şi violență şi unde există o astfel de stare latentă, dar cu toate acestea continuă să subziste ca prezențe fantomatice pe harta lumii (...) sunt astăzi cunoscute sub denumirea de „state eşuate" (eng. *failed states*) sau state neguvernate (fr. *etats sans gouvernement*).

Trei elemente sunt considerate a caracteriza, din punct de vedere politic şi juridic, acest fenomen:

1. aspectul teritorial sau **geografic,** mai precis faptul că acest tip de stat este asociat, de regulă, cu probleme interne deşi uneori acestea au depăşit frontierele de stat. Situația cu care acestea se confruntă poate fi asimilată unei implozii mai degrabă decât unei explozii, cu o dezintegrare sau destructurare, mai degrabă decât o dezmembrare;

2. aspectul politic, caracterizat prin colapsul intern al legii şi ordinii. Accentul cade în acest caz pe căderea totală sau parțială a structurilor de stat menite a garanta legea şi ordinea, mai degrabă decât o fragmentare a autorității statului întâlnită de regulă în războaiele civile, unde se identifică în mod clar structuri militare şi paramilitare care se luptă între ele pentru a-şi consolida fiecare poziția;

3. aspectul funcțional, respectiv absența organelor capabile pe de o parte, să reprezinte statul pe plan internațional iar, pe de altă parte, să fie influențate de lumea exterioară. Cu alte cuvinte, fie nu există nicio instituție capabilă să negocieze, să reprezinte sau să impună fie, dacă există, aceasta este în întregime de neîncredere, comportându-se după sintagma: „om de stat ziua şi bandit noaptea" (eng. *statesman by day and bandit by night*).

Din punct de vedere legal, „statul eşuat" este acel stat care deşi deține capacitate legală, a pierdut, din punct de vedere practic, abilitatea de a şi-o exercita. Un element cheie este acela că, în cazul acestor state, nu există niciun organ capabil a angaja statul într-un mod legal şi deplin, de exemplu prin încheierea unui acord (...)"

(Text preluat după Thürer, citat de D.J. Harris, *Cases and materials on International Law,* Thomson, London, 2004, p. 101-102)

Cerințe:

a. Care sunt, potrivit *Convenției de la Montevideo privind drepturile şi obligațiile statelor* 1933, art. 1, elementele personalității juridice internaționale?

b. În cazul acestui tip de stat, „statul eşuat", ce element/elemente sunt considerate a fi neîndeplinite? Cum caracterizați, având în vedere cele prezentate mai sus, un asemenea tip de stat?

c. Dați exemple de entități care pot fi încadrate la categoria „state eşuate" şi arătați care dintre elementele personalității internaționale nu sunt îndeplinite? Prezentați argumente.

d. Care sunt consecințele juridice, pentru un acord încheiat între un asemenea stat şi un alt stat care îndeplineşte condițiile statalității? Argumentați.

6. Poziția individului în raporturile de drept internațional public. Individul subiect de drept internațional public sau actor (participant) în raporturile de drept internațional public?

Se dau următoarele enunțuri:

a. „Numai statele pot fi părți în cauzele supuse Curții".

(*Statutul Curții Internaționale de Justiție*, art. 34, pct. 1)

b. „Curtea (Curtea Europeană a Drepturilor Omului) poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică (...) care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în convenție sau în protocoalele sale. Înaltele părți contractante se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul eficace al acestui drept".

(*Convenția europeană a drepturilor omului*, art. 34)

c. „Numai statele părți şi Comisia au dreptul să înainteze un caz Curții".

(*Convenția Interamericană a Drepturilor Omului,* 1969, San José, art. 61)

d. „Tribunalul internațional (Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie) este abilitat să judece persoanele considerate răspunzătoare de încălcări grave ale dreptului umanitar internațional comise pe teritoriul fostei Iugoslavii începând cu anul 1991, conform dispozițiilor prezentului statut".

(*Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie*, art. 1)

e. „Tribunalul internațional are competența de a judeca persoanele fizice conform dispozițiilor prezentului statut".

(*Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie*, art. 6)

f. „1. Oricine a plănuit, incitat la comitere, a ordonat, a comis sau a ajutat în orice fel şi a încurajat la plănuirea, pregătirea sau executarea unei crime dintre cele menționate la art. 2-5 ale prezentului statut este individual răspunzător de respectiva crimă.

2. Calitatea oficială a unui acuzat, fie că este şef de stat sau de guvern, fie că este înalt funcționar, nu-l exonerează de răspundere penală şi nici nu este motiv pentru reducere a pedepsei (...)".

(*Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie*, art. 7, pct. 1 şi pct. 2)

g. „Tribunalul internațional are competența de a judeca persoanele fizice conform dispozițiilor prezentului statut".

(*Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda,* art. 5)

h. „1. Oricine a plănuit, incitat la comitere, a ordonat, a comis sau a ajutat în orice fel şi a încurajat la plănuirea, pregătirea sau executarea unei crime dintre cele menționate la art. 2-4 ale prezentului statut este individual răspunzător de respectiva crimă.

2. Calitatea oficială a unui acuzat, fie că este şef de stat sau de guvern, fie că este înalt funcționar, nu-l exonerează de răspundere penală şi nici nu este motiv pentru reducere a pedepsei (...)".

(*Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda*, art. 7, pct. 1 şi pct. 2)

i. „(...) Infracțiunile în dreptul internațional sunt comise de oameni, şi nu de entități abstracte. Doar pedepsind pe aceşti autori se va putea da efect dispozițiilor de drept

internațional. Această afirmație celebră a Tribunalului Internațional de la Nürnberg (...) indică voința aliaților de a trece dincolo de răspunderea statului pentru a ajunge la cea a indivizilor ce acționează în numele său (...) Rezoluția de la Nürnberg introducea o dublă vinovăție (...)".

(Pierre-Marie Dupuy, *Droit international public*, Dalloz, 7e éd., Paris, 2004, p. 488-489)

j. „Se înființează o Curte Penală Internațională ca instituție permanentă, care poate să-şi exercite competența față de persoane pentru crimele cele mai grave având răsunet internațional, în sensul prezentului statut. Ea este complementară jurisdicțiilor penale naționale. Competența şi funcționarea sa sunt reglementate de dispozițiile prezentului statut".

(*Statutul Curții Penale Internaționale*, art. 1)

k. „Un stat parte la Pact care devine parte la prezentul Protocol recunoaşte competența Comitetului de a lua în considerare comunicări de la persoane supuse jurisdicției sale care pretind a fi victime ale unei violări de către acel stat parte a oricărui drept prevăzut de Pact (...)"

(*Protocolul facultativ la Pactul Internațional privind Drepturile Civile şi Politice*, 1966, art. 1).

Cerințe:

a. Extrageți din enunțurile de mai sus şi prezentați argumente prin care să susțineți teoria potrivit căreia individul este subiect de drept internațional public;

b. Extrageți din enunțurile de mai sus şi prezentați argumente prin care să susțineți teoria potrivit căreia individul este actor (participant) în raporturile de drept internațional public.

7. Bibliografie suplimentară:

– E. Gaviria Valverde, *Aspecte juridice privind independența Kosovo*, în RRDI nr. 10/2010, p. 27-51;

– Evenimente relevante din practica românească a aplicării dreptului internațional: *Avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție cu privire la conformitatea cu dreptul internațional a Declarației unilaterale de independență a Instituțiilor Provizorii de Autoguvernare din Kosovo*. Pledoariile orale ale României, în RRDI nr. 10/2010, p. 59-96;

– *Statutul* şi *Regulamentul Curții Internaționale de Justiție,* în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007, p. 304-313.

Capitolul 4. Populația în dreptul internațional public

§1. Populaţia ca element constitutiv al statului

Populația statului a fost definită, în sens larg, ca fiind totalitatea persoanelor care trăiesc pe teritoriul statului, indiferent de cetățenie. Potrivit unei opinii din doctrina dreptului constituțional, indiferent de sensul dat noțiunii de populație, ceea ce este definitoriu pentru aceasta din punctul de vedere al dreptului constituțional este elementul cetățeniei[1]. Alături de cetățenii proprii, pe teritoriul unui stat se pot afla şi cetățeni străini, precum şi apatrizi, în mod permanent sau temporar, ei având un regim juridic diferit de cel al cetățenilor. Aceste regimuri juridice sunt determinate în temeiul jurisdicției teritoriale a statului, cu respectarea unor principii generale: regimul juridic al cetățenilor proprii să nu aducă atingeri grave drepturilor fundamentale ale omului; regimul străinilor să nu aducă prejudicii acestora sau statului lor de origine. Un alt aspect strâns legat de problematica populației este protecția diplomatică, adică regimul cetățenilor statului aflați pe teritoriul altor state.

§2. Cetăţenia

În doctrina dreptului constituțional, noțiunea de cetățenie are două sensuri principale. În primul rând, ea este utilizată pentru a desemna acea **instituție juridică** – în sensul de ansamblu de norme ce au un obiect comun de reglementare – care cuprinde normele ce reglementează acele relații sociale determinate de necesitatea asigurării deplinătății existenței şi exercitării drepturilor şi obligațiilor prevăzute de Constituție şi legi, acelor persoane aflate într-o anumită legătură cu statul. Cel de-al doilea sens al noțiunii de cetățenie vizează **condiția juridică** sau statutul juridic al persoanei care are calitatea de cetățean, statut creat prin anumite norme juridice. Desigur, între cele două sensuri ale noțiunii de cetățenie există o strânsă legătură. Dacă primul sens se axează pe componenta obiectivă, normativă a noțiunii, cel de-al doilea are în vedere componenta sa subiectivă, accentuând persoana ca element central al cetățeniei.

Cetățenia poate fi, aşadar, definită ca fiind **acea situație juridică specială a persoanei fizice, situație ce rezultă din apartenența acelei persoane la un anumit stat, şi care îi conferă deplinătatea existenței şi exercițiului drepturilor şi obligațiilor prevăzute de Constituția şi legile statului respectiv.**

Curtea Internațională de Justiție, în *Cauza Nottebohm*, a definit cetățenia ca fiind „o legătură juridică având la bază un fapt social de ataşament, o legătură reală de existență, interese şi sentimente, alături de existența unor drepturi şi obligații reciproce"[2]. Curtea a considerat că cetățenia constituie expresia juridică a faptului că individul căruia îi este

---

[1] I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional şi instituții politice,* Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001, p. 344.

[2] CIJ, Hotărârea în *Cauza Nottebohm* (*Liechtenstein c. Guatemalei*), *ICJ Reports 1955*, p. 4, *apud* D.J. Harris, *op. cit.*, p. 616-622. A se vedea, la finalul acestui capitol, şi rezumatul, în limba română, al cauzei menționate.

conferită, prin lege sau prin act al autorității, este, în fapt, mai strâns legat de populația statului care i-o acordă decât a oricărui alt stat.

Unul dintre principiile generale ce guvernează instituția cetățeniei este cel potrivit căruia **cetățenia este în exclusivitate o chestiune de stat.** Acest principiu a fost formulat de Curtea Permanentă de Justiție Internațională în *Cauza Decretele cu privire la cetățenie, din Maroc şi Tunisia*[1]. Curtea, căreia i se solicitase de către Consiliul Ligii Națiunilor să dea un aviz consultativ în această problemă, a statuat: „(...) întrebarea dacă o anumită problemă este sau nu, în mod exclusiv, în competența statului, este esențialmente o problemă relativă, care depinde de evoluțiile şi dezvoltarea relațiilor internaționale. Astfel, în actualul stadiu al dreptului internațional, problemele legate de cetățenie sunt, în opinia acestei Curți, în principiu, în domeniul rezervat". Statul are, aşadar, puterea discreționară în această privință, atât în ceea ce priveşte reglementarea cetățeniei, cât şi în privința acordării sau pierderii cetățeniei.

Cu toate acestea, pot exista **anumite limite**, impuse de dreptul internațional, nu în privința stabilirii conținutului normativ al noțiunii de cetățenie, ci în cea a opozabilității acesteia altor state: „dacă alte state, subiecte de drept internațional, nu pot contesta unui alt subiect de drept internațional dreptul de a stabili legi şi reguli proprii privind cetățenia, ele nu sunt însă obligate de a recunoaşte şi accepta consecințele unor asemenea reguli"[2]. Atunci când prin aceste reguli sau prin aplicarea lor sunt încălcate principiile dreptului internațional, efectele exercitării jurisdicției statului în materie de cetățenie pot fi respinse de celelalte state, în virtutea ***criteriului efectivității cetățeniei***: „un stat nu poate pretinde ca regulile astfel stabilite de el să fie recunoscute de un alt stat, decât dacă acestea sunt conforme cu scopul general de a face să concorde legătura juridică a cetățeniei cu legătura efectivă a individului cu statul respectiv"[3]. Cu alte cuvinte, nu sunt opozabile conform dreptului internațional acele situații de cetățenie fictivă, acordată unor persoane care nu au nicio legătură efectivă cu statul respectiv şi nici eventualele reglementări ale cetățeniei bazate pe discriminări de orice fel – rasiale, etnice, religioase etc.

La nivelul Consiliului Europei, statele membre au înțeles să adopte **Convenția europeană din 6 noiembrie 1997 privind cetățenia,** ratificată de România prin Legea nr. 396/2002, cu rezerve în ceea ce priveşte aplicarea dispozițiilor art. 6 parag. 4 lit. e), lit. f) şi lit. g), art. 8 parag. 1 şi art. 17 parag. 1. Aceasta face parte, alături de dispozițiile art. 5 din Constituția României şi dispozițiile Legii nr. 21/1991 a cetățeniei române, republicată[4] şi modificată[5], din sfera izvoarelor instituției juridice a cetățeniei.

Scopul adoptării, de către statele membre ale Consiliului Europei şi de către celelalte state semnatare, a acestei Convenții este canalizat, aşa cum se precizează în preambulul său, spre rezolvarea mai multor probleme precum: evitarea discriminării în problemele relative la cetățenie, evitarea cazurilor de apatridie, găsirea soluțiilor corespunzătoare consecințelor pluralității de cetățenii – cum ar fi, rezolvarea problemei stagiului militar obligatoriu în cazul resortisanților care posedă mai multe cetățenii, problema drepturilor şi a îndatoririlor resortisanților deținători ai mai multor cetățenii – co-

---

[1] CPJI, Avizul consultativ în *Cauza Decretele cu privire la cetățenie, din Maroc şi Tunisia*, PCIJ, Series B, no. 4, 1923; 2 AD, p. 349.

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 167.

[3] Hotărârea CIJ în *Cauza Nottebohm* (*Liechtenstein c. Guatemalei*), *ICJ Reports 1955*, p. 4.

[4] Republicată în M. Of. nr. 576 din 13 august 2010, ca urmare a modificării prin O.U.G. nr. 5/2010, publicată în M. Of. nr. 93 din 10 februarie 2010.

[5] Modificată prin Legea nr. 44/2013, publicată în M. Of. nr. 148 din 20 martie 2013.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

operarea internațională efectivă între autoritățile naționale responsabile de problemele în materie de cetățenie. Toate aceste obiective trebuie realizate prin prisma principiului potrivit căruia „în problema cetățeniei trebuie avute în vedere atât interesele legitime ale statului cât şi cele ale indivizilor".

Potrivit textului Convenției, cetățenia este legătura juridică dintre un stat şi un individ şi nu indică originea etnică a persoanei.

Convenția recunoaşte, în art. 3, competența fiecărui stat de a-şi determina prin legislația sa internă care sunt resortisanții săi dar stabileşte, în art. 4 şi art. 5, o serie de **principii** după care statele ar trebui să se ghideze tocmai pentru a colabora mai uşor, şi anume:

1. fiecare individ are dreptul la o cetățenie;
2. apatridia trebuie evitată;
3. nimeni nu poate fi lipsit, în mod arbitrar, de cetățenia sa;
4. nici căsătoria şi nici desfacerea căsătoriei între un resortisant al unui stat parte şi un străin, nici schimbarea naționalității unuia dintre soți în timpul căsătoriei nu poate avea efecte de drept asupra cetățeniei celuilalt soț;
5. regulile unui stat relative la cetățenie nu trebuie să facă distincție sau să includă practici care ar constitui o discriminare bazată pe sex, religie, rasă, culoare sau origine națională ori etnică;
6. fiecare stat parte trebuie să fie călăuzit de principiul nediscriminării între resortisanții săi, indiferent dacă sunt resortisanți prin naştere sau şi-au dobândit cetățenia ulterior.

Relativ la *dobândirea cetățeniei* (art. 6), Convenția arată că fiecare stat parte trebuie să prevadă în dreptul său intern dobândirea *de drept* a cetățeniei sale de către următoarele persoane:

a. copiii care au cel puțin unul dintre părinți cetățean al statului (această dispoziție este consacrată de legea română în materie care arată că „sunt cetățeni români cei care s-au născut pe teritoriul statului român sau în străinătate, dacă cel puțin unul dintre părinți este cetățean român");

b. nou-născuții găsiți pe teritoriul său, care altfel ar fi apatrizi (legea română prevede că un copil găsit pe teritoriul României, născut din părinți necunoscuți, dobândeşte de drept cetățenia română) când statul poate să opteze între acordarea cetățeniei *la naştere* sau *ulterior, prin cerere scrisă* formulată de copilul în cauză sau în numele său. (...)

În ceea ce priveşte **naturalizarea,** Convenția se referă la faptul că statele au obligația să prevadă pentru persoanele care domiciliază în mod legal şi obişnuit pe teritoriul său posibilitatea naturalizării iar termenul de domiciliere pe teritoriul statului a cărui cetățenie este solicitată să nu fie mai mare de 10 ani (legea noastră în materie prevede posibilitatea naturalizării impunând termene rezonabile de 8 şi, respectiv, 5 ani, după cum solicitantul este sau nu căsătorit cu un cetățean român).

De asemenea, parag. 4 al art. 6, prevede că statul trebuie să faciliteze în dreptul intern dobândirea cetățeniei sale de către următoarele persoane:

a. soților resortisanților;
b. copilului unui resortisant al său sau care au numai unul dintre părinți resortisant al său;
c. copilului al cărui părinte, dobândeşte sau a dobândit cetățenia sa;
d. copiilor adoptați de către unul dintre resortisanții săi;

e. persoanelor născute pe teritoriul său şi care domiciliază acolo, în mod legal şi obişnuit;

f. persoanelor care domiciliază pe teritoriul său, în mod legal şi obişnuit, în timpul unei perioade de timp care începe înainte de împlinirea vârstei de 18 ani, perioadă determinată prin dreptul intern al statului respectiv;

g. apatrizilor şi refugiaților recunoscuți care domiciliază, în mod legal şi obişnuit, pe teritoriul său.

Dacă cu privire la lit. a), lit. b), lit. c), lit. d) legislația română este conformă dispozițiilor Convenției, cu privire la lit. e), lit. f) şi lit. h) România a formulat o rezervă şi anume: „România îşi rezervă dreptul de a acorda cetățenia sa persoanelor născute pe teritoriul său din părinți cu cetățenie străină şi persoanelor care domiciliază, în mod legal şi obişnuit pe teritoriul său, inclusiv apatrizilor şi refugiaților recunoscuți, la cerere, cu respectarea condițiilor prevăzute în legislația internă".

În ceea ce priveşte *pierderea cetățeniei*, Convenția reglementează, cazurile de pierdere de drept sau la inițiativa unui stat parte şi cazurile de pierdere a cetățeniei la inițiativa individului.

Pentru prima situație, se arată că statul nu poate să prevadă în dreptul său intern pierderea cetățeniei sale de drept sau la inițiativa sa, cu excepția cazurilor următoare:

1. dobândirea voluntară a unei alte cetățenii;

2. când dobândirea cetățeniei s-a făcut ca urmare a unei comportări frauduloase, prin furnizarea de informații false sau prin ascunderea unui fapt pertinent din partea solicitantului;

3. angajarea voluntară în forțe militare străine;

4. comportament care prejudiciază în mod grav interesele esențiale ale statului parte;

5. absența oricăror legături efective între statul parte şi un resortisant care domiciliază în mod obişnuit în străinătate;

6. când se stabileşte, în timpul minorității unui copil, că nu mai sunt îndeplinite condițiile prevăzute de dreptul intern relative la dobândirea de drept a cetățeniei statului parte;

7. adoptarea unui copil, când acesta dobândeşte sau posedă cetățenia străină a unuia sau a ambilor săi părinți adoptivi;

8. poate fi prevăzută pierderea cetățeniei şi de către copilul ai cărui părinți pierd cetățenia statului parte, cu excepția situațiilor prevăzute la pct. 3 şi 4; totuşi copii nu pierd cetățenia dacă cel puțin unul dintre părinții lor îşi păstrează această cetățenie;

9. nu poate fi prevăzută pierderea cetățeniei statului parte, în cazurile de mai sus dacă, prin pierderea cetățeniei statului parte, persoana ar deveni apatridă, cu excepția situației în care cetățenia a fost dobândită ca urmare a unei comportări frauduloase, prin furnizarea de informații false sau prin ascunderea unui fapt pertinent din partea solicitantului.

În privința situațiilor în care cetățenia statului parte se poate pierde la inițiativa individului, prin renunțare, România a formulat o rezervă la dispozițiile art. 8 parag. 1 din Convenție arătând că: „România îşi rezervă dreptul de a permite renunțarea la cetățenia sa, dacă persoana solicitantă întruneşte condițiile prevăzute de legislația internă".

Alte prevederi ale Convenției formulează *principii aplicabile situațiilor de pluricetățenie* arătând că statele trebuie să permită pluricetățenia de drept următoarelor persoane:

1. copiilor care au dobândit automat la naştere cetățenii diferite, să le poată păstra pe amândouă;

2. resortisanților săi de a avea o altă cetățenie atunci când această cetățenie este dobândită prin căsătorie.

Aceste dispoziții trebuie respectate, sub rezerva situațiilor în care se impune pierderea de drept a cetățeniei sale. De asemenea Convenția lasă libertate statelor de a determina prin dreptul lor intern dacă resortisanții lor, care dobândesc sau posedă cetățenia altui stat, pierd cetățenia celui dintâi stat parte precum şi dacă dobândirea sau păstrarea cetățeniei este subordonată renunțării sau pierderii unei alte cetățenii.

România a formulat o rezervă la dispozițiile art. 17 parag. 1: „Cetățenii români cu domiciliul în România, care mai au o altă cetățenie, se bucură pe teritoriul României de aceleaşi drepturi şi au aceleaşi obligații ca şi ceilalți cetățeni români, în conformitate cu prevederile Constituției României".

O altă precizare este cea privitoare *la stagiul militar.* În conformitate cu dispozițiile art. 25, România a formulat o declarație prin care a exclus de la aplicare Capitolul VII al Convenției care reglementează modalitățile de executare a serviciului militar şi a arătat că: „serviciul militar este obligatoriu pentru bărbații, cetățeni români, care au împlinit vârsta de 20 de ani, cu excepția cazurilor prevăzute de lege; aceştia pot fi încorporați până la vârsta de 35 de ani". Cu toate că la momentul ratificării, România a exclus de la aplicare acest Capitol VII, acesta nu înseamnă o excludere definitivă. Statul român va putea reveni asupra acestei decizii şi notifica ulterior Secretarului General al Consiliului Europei acest lucru.

România este ținută să aplice dispozițiile acestei Convenții numai în raport cu statele părți, de la 1 mai 2005, data intrării în vigoare a Convenției.

2.1. Dobândirea cetăţeniei

Dobândirea **de drept** a cetățeniei are loc atunci când, prin simpla producere a unui fapt material juridic, persoana devine cetățean, fără a mai fi, deci, nevoie de intervenția vreunui organ de stat.

În dreptul comparat, reglementările privind dobândirea de drept cetățeniei se subsumează la două mari sisteme consacrate.

Un prim sistem este cel care pune pe primul plan faptul naşterii, independent de locul unde s-a produs acest fapt. Astfel, potrivit acestui sistem, denumit şi al „dreptului sângelui" (*ius sanguinis*), copilul dobândeşte de drept cetățenia părinților săi. Determinantă în cadrul acestui sistem este aşadar legătura de sânge a copilului cu părinții săi. În acest caz, simpla dovadă că părinții, sau chiar numai unul dintre ei are o anumită cetățenie, este suficientă pentru dobândirea cetățeniei de către copil, fără a fi necesară emiterea vreunui act juridic în acest sens.

Cel de-al doilea sistem are ca element determinant, pentru dobândirea de drept a cetățeniei, teritoriul statului unde se produce faptul naşterii. Potrivit acestui sistem, denumit şi „dreptul locului" (*ius loci* sau *ius soli*), cetățenia copilului va fi cea a statului pe teritoriul căruia s-a născut, chiar dacă părinții au o altă cetățenie. Acest sistem a fost criticat în doctrină, deoarece poate crea o ruptură între cetățenia copilului şi cetățenia părinților săi: atunci când părinții nu au cetățenia statului unde s-a născut copilul, este puțin probabil ca acesta să dorească să rămână cetățean al unui stat de care nu este ataşat prin legăturile de familie.

În privința dobândirii cetățeniei prin căsătorie, a fost consacrat **principiul opțiunii soției**, în scopul eliminării oricărei discriminări față de femei: căsătoria cu un străin nu trebuie să afecteze automat cetățenia soției, silind-o să ia cetățenia soțului sau să rămână fără cetățenie[1].

Există încă state care conferă actului căsătoriei efectul dobândirii cetățeniei soțului, spre exemplu, legea siriană în materie arată că „cetățenia siriană se poate obține prin căsătoria unei femei străine cu un bărbat sirian, fără a se impune condiția renunțării la cetățenia anterioară", în mod similar statuând și legea thailandeză și cea iraniană. Există și sisteme de drept unde cetățenia poate fi dobândită, prin căsătorie, numai de către acele femei care prin căsătoria cu un străin își pierd propria cetățenie[2].

Cetățenia se dobândește, de regulă, prin naștere sau **prin naturalizare** sau încetățenire. La rândul ei, naturalizarea poate avea loc datorită căsătoriei sau ședерii prelungite pe teritoriul altui stat decât cel de origine.

Un alt mod de dobândire frecvent întâlnit este **repatrierea** sau reintegrarea, adică revenirea la cetățenia anterioară, precum și **opțiunea**, în cazul transferului de teritoriu de la un stat la altul, pentru persoanele aflate pe teritoriul transferat.

Cu toate acestea, din practica statelor putem să amintim și situații care nu se circumscriu întocmai acestui drept de opțiune și ne referim aici, cu caracter exemplificativ, la cazul transferului către Republica Populară Chineză a fostelor colonii engleză și, respectiv, portugheză, Hong Kong și Macau.

Dacă în cazul fostei colonii portugheze Macau, al cărei transfer s-a produs în 1999, cetățenii au beneficiat de dreptul de opțiune între cetățeniile portugheză și chineză, în cazul Hong-Kong-ului populația din fosta colonie britanică, transferată în 1997, nu a fost consultată ci, prin intermediul *British Overseas Territories Act (2002),* li s-a permis cetățenilor să păstreze cetățenia britanică și să o dobândească și pe cea chineză, însă li s-a creat situația unor cetățeni britanici de categoria a II-a, prin restricționarea dreptului de a se stabili în Marea Britanie[3].

Această practică pare să nu fi rămas cu totul izolată sau cel puțin a produs anumite efecte în ceea ce privește problema cetățeniei în fostele colonii, Olanda anunțând public în anul 2005 intenția de a aplica același tratament unor persoane considerate „problematice" din Antilele Olandeze, respectiv lipsirea acestora de dreptul de a se stabili în Olanda[4].

Din punctul de vedere al drepturilor omului, s-a considerat că atitudinea Marii Britanii, în cazul Hong Kong-ului, este o violare a principiului non-discriminării[5].

2.2. Pierderea cetățeniei

Pierderea cetățeniei poate avea loc fie **de drept** (de exemplu, prin adopția unui minor de către cetățeni străini), fie **prin renunțare** sau **retragere**.

Renunțarea la cetățenie are loc la cererea persoanei și cu aprobarea statului, în urma verificării dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege. Renunțarea la cetățenie a

[1] *Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei* (ONU, 1979), art. 9. *Declarația privind eliminarea discriminării împotriva femeii* (1967), art. 5.

[2] Este, spre exemplu, cazul Turciei sau al statului Costa Rica.

[3] A.M. Boll, *Multiple Nationality and International Law,* Martinus Nijhoff Publishers, Amsterdam, 2007, p. 130.

[4] *Idem*, p. 134.

[5] *Idem*, p. 135.

unei persoane nu implică automat pierderea cetățeniei soțului sau a membrilor familiei, cu excepția copiilor minori, atunci când există acordul părinților.

Retragerea cetățeniei are caracter de sancțiune pentru săvârșirea unor fapte grave de către persoana respectivă. De asemenea, retragerea are caracter excepțional și nu poate privi persoanele care au dobândit cetățenia prin naștere.

2.3. Conflictele pozitive și negative de cetățenie

Situațiile în care, datorită lipsei de uniformitate între legislațiile mai multor state privind acordarea și pierderea cetățeniei, un individ are mai multe cetățenii sau nu are nicio cetățenie, poartă denumirea de conflicte de cetățenie.

Conflictul *pozitiv* de cetățenie apare în cazul pluricetățeniei, cel mai frecvent sub forma bipatridiei sau dublei cetățenii. Aceasta poate fi consecința nașterii (copilul născut din părinți al căror stat aplică principiul *ius sanguinis,* pe teritoriul unui stat care aplică *ius soli*), a adopției sau, pur și simplu, a păstrării cetățeniei de origine în cazul dobândirii și a unei alte cetățenii, atunci când legislația ambelor țări permite acest lucru. Bipatridia poate uneori conduce la unele conflicte de interese în planul relațiilor dintre cele două state (de exemplu, în privința exercitării protecției diplomatice a unuia din cele două state împotriva celuilalt stat.). Pentru a evita astfel de conflicte, statele încheie de regulă tratate bilaterale privind eliminarea cauzelor care duc la bipatridie, dar a fost încheiată și o convenție generală, respectiv *Convenția asupra reducerii cazurilor de pluralitate de cetățenii și asupra obligațiilor militare în caz de pluralitate de cetățenii* (Strasbourg, 6 mai 1963).

Conflictul *negativ* de cetățenie apare atunci când, din cauza neconcordanțelor legislațiilor în materie, o persoană devine apatrid, sau fără cetățenie. Apatridul pierde orice legătură juridică cu un stat, neavând nici obligațiile dar nici drepturile care rezultă din calitatea de cetățean. Apatrizii beneficiază, de regulă, de tratamentul aplicat străinilor, dar nu se bucură de niciun fel de protecție diplomatică. Apatridia este, așadar, o situație defavorabilă persoanei, care poate da naștere unor discriminări.

De aceea, pentru a reduce aceste cazuri, au fost elaborate la nivel internațional o serie de convenții, precum: *Convenția ONU privind statutul apatrizilor* (New York, 1954)[1] și *Convenția pentru reducerea cazurilor de apatridie* (1961)[2]. Aceste convenții recunosc dreptul oricărei persoane la o cetățenie. Statele-părți se obligă să nu retragă niciunei persoane cetățenia, dacă prin aceasta i s-ar crea situația de apatrid și să acorde cetățenia lor copiilor născuți pe teritoriul lor din părinți apatrizi. De asemenea, Convenția din 1954 mai prevede unele reguli privind situația apatrizilor în raport cu regimul juridic al cetățenilor și al străinilor:

– apatrizii au anumite obligații în statul în care se află: obligația de a respecta legislația acelui stat, ca și măsurile pentru menținerea ordinii publice;

– nu se admite nicio discriminare a apatrizilor privind aplicarea Convenției;

– tratamentul aplicat apatrizilor trebuie să fie cel puțin la fel de favorabil ca și cel acordat propriilor cetățeni, cu privire la libertatea practicării religiei lor;

– acordarea apatrizilor a tratamentului aplicat străinilor.

[1] Ratificată de România prin Legea nr. 362 din 13 decembrie 2005 pentru aderarea României la Convenția ONU privind statutul apatrizilor, publicată în M. Of. nr. 1146 din 19 decembrie 2005.

[2] Ratificată de România prin Legea nr. 361 din 13 decembrie 2005 pentru aderarea României la Convenția ONU privind reducerea cazurilor de apatridie, publicată în M. Of. nr. 1156 din 20 decembrie 2005.

România, prin legea organică a cetățeniei române (art. 26) a respectat regula prin care se evită situațiile de apatridie în cazul renunțării la cetățenie. Astfel, renunțarea la cetățenia română nu poate fi aprobată decât dacă persoana care solicită această renunțare a dobândit ori a solicitat şi are asigurarea că va dobândi o altă cetățenie.

§3. Regimul juridic al străinilor

Regimul juridic al străinilor este *stabilit de către fiecare stat în parte* şi constă în determinarea drepturilor şi obligațiilor străinilor, a condițiilor în care aceştia pot intra, rămâne şi părăsi teritoriul statului ş.a. Regimul juridic al străinilor nu poate fi identic cu cel acordat propriilor cetățeni. Deşi este o chestiune exclusivă a dreptului intern, reglementarea regimului juridic al străinilor trebuie să se conformeze unor cerințe ale dreptului internațional, pentru a evita eventualele abuzuri sau discriminări.

Tratamentul aplicabil străinilor cunoaşte mai multe *forme,* rezultate din practica statelor:

a) *regimul național*, conform căruia cetățenii străini beneficiază de aceleaşi drepturi ca şi proprii cetățeni ai statului, cu excepția drepturilor politice;

b) *regimul clauzei națiunii celei mai favorizate*, în temeiul căruia statul acordă străinilor, în temeiul unor tratate internaționale, regimul cel mai favorabil care a fost acordat cetățenilor unui stat terț;

c) *regimul special*, în temeiul căruia străinii se bucură de un complex de drepturi specifice;

d) *regimul mixt*, care se înfățişează ca o combinație a regimului special şi a celui național.

Doctrina dreptului internațional a subliniat necesitatea stabilirii unui *standard minim internațional* în privința regimului străinilor (*international minimum standard*). Astfel, într-o propunere din 1957 a raportorului special al Comisiei de Drept Internațional în problema răspunderii statelor se arăta că „statele sunt obligate a asigura străinilor beneficiul aceloraşi drepturi civile şi accesul la aceleaşi garanții ca şi în cazul cetățenilor lor. Aceste drepturi şi garanții nu vor fi în niciun caz mai puține decât „drepturile fundamentale ale omului" recunoscute şi definite în instrumentele internaționale contemporane"[1]. Acest text reprezintă o combinație între regimul național şi standardul minim internațional.

În acelaşi scop, în 1985, Adunarea Generală a ONU a adoptat *Declarația asupra drepturilor indivizilor care nu sunt cetățeni ai statului în care trăiesc.* În cuprinsul acestei declarații, se prevăd unele drepturi ale străinilor ca: dreptul la siguranța persoanei, dreptul de acces la instanțele judecătoreşti (*locus standi*), libertatea de gândire, de opinie şi de exprimare, libertatea de religie, dreptul de a părăsi țara, dreptul de a dobândi proprietăți. Declarația subliniază că textul ei nu legitimează intrarea ilegală a unui străin pe teritoriul unui stat şi nu afectează drepturile acordate străinilor, prin legile interne ale unui stat.

Din practica actuală a statelor rezultă aplicarea combinată a regimurilor menționate, în privința străinilor aflați pe teritoriul lor.

[1] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 569.

România aplică în privința străinilor regimul național. Acest lucru reiese din dispozițiile art. 18 al Constituției României[1], precum și din reglementarea specială în materie, respectiv cea cuprinsă în O.U.G. nr. 194/2002 privind regimul juridic al străinilor în România[2], aprobată cu unele modificări prin Legea nr. 357/2003[3], completată și modificată ulterior[4].

Probleme deosebite, sub aspectul dreptului internațional, au apărut în privința extrădării și expulzării.

Extrădarea este actul prin care un stat predă, în anumite condiții, la cererea altui stat, o persoană aflată pe teritoriul său, presupusă a fi autoarea unei infracțiuni, pentru a fi judecată sau pentru a executa o pedeapsă la care a fost condamnată anterior[5]. Extrădarea este considerată un act de asistență juridică între state. Sub aspectul dreptului internațional, extrădarea se realizează pe baza unor convenții internaționale bi sau multilaterale privind asistența juridică. De asemenea, extrădarea se realizează pe bază de reciprocitate, chiar în lipsa unor convenții speciale, sau în baza legislației interne a statului respectiv. De regulă, este interzisă extrădarea propriilor cetățeni, cu excepția cazurilor de reciprocitate expres prevăzute de lege.

Efectuarea extrădării mai este subsumată condiției dublei incriminări a faptei de care este acuzată persoana respectivă (incriminarea acelei fapte în ambele state între care se face extrădarea), precum și unor condiții impuse de respectul drepturilor omului. Astfel, în dreptul european al drepturilor omului, Curtea de la Strasbourg a admis că expulzarea sau extrădarea pot constitui ele însele tratamente inumane, dacă există motive serioase să se creadă că străinul va fi supus în țara de destinație la un asemenea tratament (țări unde drepturile omului sunt violate în mod grosolan sau unde este aplicată pedeapsa cu moartea)[6].

---

[1] Art. 18 alin. (1) din Constituția României statuează: „Cetățenii străini și apatrizii care locuiesc în România se bucură de protecția generală a persoanelor și a averilor, garantată de Constituție și de alte legi".

[2] Republicată în M. Of. nr. 421 din 5 iunie 2008.

[3] Publicată în M. Of. nr. 537 din 25 iulie 2003.

[4] Completată și modificată prin: O.U.G. nr. 12 din 23 februarie 2010, Legea nr. 157 din 11 iulie 2011, Legea nr. 158 din 15 mai 2013, Legea nr. 376 din 19 decembrie 2013, Legea nr. 187 din 24 octombrie 2012 și O.U.G. nr. 109 din 11 decembrie 2013, publicată în M. Of. nr. 796 din 17 decembrie 2013.

[5] Pentru regimul juridic al extrădării în România, a se vedea: *Constituția României* (art. 19): „(1) Cetățeanul român nu poate fi extrădat sau expulzat din România. (2) Prin derogare de la prevederile alineatului (1), cetățenii români pot fi extrădați în baza convențiilor internaționale la care România este parte, în condițiile legii și pe bază de reciprocitate. (3) Cetățenii străini și apatrizii pot fi extrădați numai în baza unei convenții internaționale sau în condiții de reciprocitate. (4) Expulzarea sau extrădarea se hotărăște de justiție"; *Noul Cod Penal* (art. 14): „(1) Extrădarea poate fi acordată sau solicitată în temeiul unui tratat internațional la care România este parte ori pe bază de reciprocitate, în condițiile legii. (2) Predarea sau extrădarea unei persoane în relația cu statele membre ale Uniunii Europene se acordă sau se solicită în condițiile legii. (3) Predarea unei persoane către un tribunal penal internațional se acordă în condițiile legii"; *Titlul II (Extrădarea)* și *Titlul III (Dispoziții privind cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în aplicarea Deciziei-cadru nr. 2002/584/JAI a Consiliului Uniunii Europene din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre)* din *Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală* (republicată în M. Of. nr. 377 din 31 mai 2011) și *Statutul Curții Penale Internaționale*, adoptat la Roma la 17 iulie 1998 și ratificat de România prin *Legea nr. 111/2002*, publicată în M. Of. nr. 211 din 28 martie 2002.

[6] C.E.D.O., *Cauza Soering c. Regatului Unit* (Hotărârea din 7 iulie 1989, Cererea nr. 14038/88); CEDO, *Cauza Öçalan c. Turciei* (Hotărârea din 12 mai 2005, Cererea nr. 46221/99).

Expulzarea este actul prin care un stat constrânge unul sau mai mulți străini aflați pe teritoriul său să-l părăsească, în situația în care aceştia devin indezirabili ca urmare a săvârşirii unor fapte care încalcă legile sau interesele acelui stat. În privința expulzării, dreptul internațional impune unele limite condițiilor de exercitare ale acesteia. Astfel, aceste condiții nu trebuie să fie excesiv de drastice, să se permită celui expulzat să aleagă statul de destinație, să se respecte drepturile elementare ale persoanei (excluderea violenței, a detenției arbitrare etc.).

Unele instrumente internaționale în materia protecției drepturilor omului conțin dispoziții specifice privind expulzarea:

– **art. 13** al Pactului Internațional privind drepturile civile şi politice prevede că „*un străin aflat în mod legal pe teritoriul unui stat parte la acest pact nu poate fi expulzat decât ca urmare a unei decizii luate în conformitate cu legea şi, dacă rațiuni imperioase de securitate națională nu se opun, el trebuie să aibă posibilitatea de a prezenta motivele care pledează împotriva expulzării sale şi de a obține reexaminarea cazului său de către o autoritate competentă.*";

– **art. 3** al Protocolului nr. 4 la Convenția europeană a drepturilor omului interzice expulzarea propriilor cetățeni: „*Nimeni nu poate fi expulzat printr-o măsură individuală sau colectivă, de pe teritoriul statului al cărui cetățean este*";

– **art. 4** al aceluiaşi Protocol interzice expulzarea colectivă a străinilor: „*Expulzările colective ale străinilor sunt interzise*";

– **art. 1** al Protocolului nr. 7 la CEDO instituie garanții speciale în cazul expulzărilor: „*(1) Un străin care îşi are reşedința în mod legal pe teritoriul unui stat nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii şi el trebuie să poată:*

a. să prezinte motivele care pledează împotriva expulzării sale;

b. să ceară examinarea cazului său; şi

c. să ceară să fie reprezentat în acest scop în fața autorităților competente sau a uneia sau a mai multor persoane desemnate de către această autoritate.

(2) Un străin poate fi expulzat înainte de exercitarea drepturilor enumerate în parag. *1 a), b) şi c) al acestui articol, atunci când expulzarea este necesară în interesul ordinii publice sau se întemeiază pe motive de securitate națională*".

De asemenea, este recunoscută regula potrivit căreia un străin nu trebuie expulzat într-o țară sau un teritoriu unde persoana sau libertatea sa ar fi amenințate pe motiv de rasă, religie, cetățenie sau opinii politice.

§4. Protecţia diplomatică

Obiectul protecției diplomatice a unui stat sunt proprii cetățeni aflați pe teritoriul altui stat şi care au suferit prejudicii. Protecția diplomatică este una dintre obligațiile misiunilor diplomatice ale statului respectiv. Protecția diplomatică derivă din legătura de cetățenie între persoana fizică şi stat. Ea se poate manifesta în două direcții principale:

1. existența unor obligații față de statul de origine, chiar atunci când persoana se află pe teritoriul altui stat (de exemplu, respectarea Constituției şi a legilor acestui stat; îndeplinirea serviciului militar etc.);

2. acordarea protecției diplomatice a cetățenilor în statul unde aceştia se află, prin luarea unor măsuri în scopul protecției intereselor lor în raport cu autoritățile locale.

Pe plan internațional, protecția diplomatică este reglementată de *Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice* (1961)[1] și de *Convenția de la Viena privind relațiile consulare* (1963)[2], care prevăd, printre funcțiile misiunilor diplomatice și, mai ales, a celor consulare, și pe aceea privind protejarea, în statul acreditar, a intereselor statului acreditant și ale cetățenilor săi, în limitele admise de dreptul internațional.

Constituția României prevede, în art. 17[3], dreptul la protecție diplomatică a cetățenilor români, în ambele dimensiuni ale acestuia.

§5. Categorii speciale: regimul refugiaților și al persoanelor strămutate

Persoanele refugiate reprezintă „o categorie distinctă de străini existenți, la un moment dat pe teritoriul unui stat"[4]. La nivelul dreptului internațional public, s-a dezvoltat, în mod special după cel de-al doilea război mondial, un „drept internațional al refugiaților", care grupează normele privind protecția specială a acestor persoane. Dreptul refugiaților are două dimensiuni: cea universală și cea regională.

Principalele surse ale dreptului refugiaților la nivel universal și regional sunt:

– *Convenția ONU privind statutul refugiaților* (1951);

– *Protocolul adițional la Convenția ONU privind statutul refugiaților* (1967);

– *Convenția Organizației Unității Africane privind aspecte specifice ale problemelor refugiaților* (1969);

– *Regulile comune europene asupra azilului* (Tampere, 1999).

Alături de aceste norme, s-a dezvoltat și un corpus complex de *soft law*, care cuprinde: *Declarația ONU asupra azilului teritorial*, rezoluții ale Consiliului de Securitate ONU, reguli elaborate de Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați ș.a. În aplicarea acestor surse internaționale, fiecare stat și-a dezvoltat propriul sistem de protecție a refugiaților.

Convenția din 1951 privind statutul refugiaților și Protocolul din 1967 **definesc** astfel această noțiune: orice persoană care, în urma unor temeri justificate de a fi persecutată, pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se găsește în afara țării sale de origine și nu poate, sau, din cauza acestor temeri, nu dorește să revină în această țară"[5]. În doctrina dreptului internațional al refugiaților s-a remarcat că definițiile cuprinse în aceste documente juridice cu vocație universală sunt prea restrictive, ele nu acoperă unele categorii de persoane din ce în ce mai frecvent întâlnite: refugiații economici, refugiații în urma unor conflicte armate, precum și persoanele strămutate în interiorul unor state (care nu intră în definiția convențională deoarece strămutarea lor nu implică trecerea vreunei granițe)[6]. De

[1] Ratificată de România prin Decretul nr. 566 din 8 iulie 1968, publicat în B. Of. nr. 89 din 8 iulie 1968.

[2] Ratificată de România prin Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971, publicată în B. Of. nr. 10 din 28 ianuarie 1972.

[3] Articolul 17 din Constituția României statuează: „Cetățenii români se bucură în străinătate de protecția statului român și trebuie să-și îndeplinească obligațiile, cu excepția acelora ce nu sunt compatibile cu absența lor din țară".

[4] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 175.

[5] Art. 1 A(2) din Convenție și art. I.2 din Protocol.

[6] V. Gowland-Debbas, *International Protection of Refugees*. Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ, Institutul Internațional pentru Drepturile Omului, Strasbourg, iulie 2003.

altfel, în ultimii ani, principala cauză a fluxului de refugiați în unele regiuni ale lumii nu a mai fost persecuția, ci conflictele armate interne sau internaționale.

Statutul persoanelor refugiate cuprinde o serie de drepturi şi obligații reglementate atât de Convenția din 1951, cât şi de dreptul intern al statelor. Astfel, Convenția stabileşte, în art. 2, obligația generală a refugiaților de a se conforma legilor, regulamentelor, precum şi măsurilor luate pentru menținerea ordinii publice, în țara în care se află. Pe de altă parte, statele părți la Convenție se obligă:

– să aplice dispozițiile acesteia fără discriminări;

– să acorde refugiaților un tratament cel puțin la fel de favorabil ca şi cel acordat cetățenilor, în ce priveşte libertatea de a practica religia lor şi libertatea de instruire religioasă a copiilor lor;

– să asigure accesul la instanțele judecătoreşti, beneficiind de acelaşi tratament ca şi cetățenii şi scutirea de *cautio judicatum solvi* (suma de bani pe care străinii, în calitate de reclamanți, erau obligați, prin legile unor state, să o plătească ca o garanție pentru cazul în care acțiunea le-ar fi fost respinsă şi ar fi fost obligați la plata cheltuielilor de judecată şi a altor daune);

– să garanteze alte drepturi ca: exercitarea unor profesii remunerate, dreptul la o locuință, dreptul la învățământul primar, dreptul de asociere, dreptul la asigurări sociale etc.

Unul dintre cele mai importante principii ale dreptului refugiaților este cel al non-returnării (*principle of non-refoulement*), în temeiul căruia statele se obligă să nu expulzeze sau să nu returneze, în niciun fel, un refugiat, peste frontierele teritoriilor unde viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinii politice (art. 33 al Convenției). Acest principiu poate fi limitat pentru motive de siguranță națională.

Prin rezoluția Adunării Generale a ONU 428 (V) din 14 decembrie 1950 a fost creat **Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați**, organ subsidiar al Adunării Generale însărcinat cu asigurarea protecției internaționale a refugiaților şi căutarea de soluții imediate sau permanente problemelor acestora. Activitatea Înaltului Comisariat se sprijină pe cooperarea statelor în problema refugiaților şi nu pe măsuri de constrângere. ICNUR/UNHCR poate oferi sprijin financiar şi logistic pentru desfăşurarea unor programe de asistență privind refugiații.

Problema protecției refugiaților pe plan internațional devine tot mai mult, dintr-o problemă a statelor implicate în circulația fluxului de refugiați, o problemă a comunității internaționale. În ultima perioadă, dreptul refugiaților a fost tot mai strâns legat de dreptul internațional al drepturilor omului, în mod special cu protecția împotriva torturii şi tratamentelor inumane şi degradante, precum şi de dreptul internațional umanitar.

În România, regimul juridic al refugiaților este reglementat de Legea nr. 122/2006 privind azilul în România[1], de O.G. nr. 44/2004 privind integrarea socială a străinilor care au dobândit o formă de protecție sau un drept de şedere în România, precum şi a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene şi Spațiului Economic European[2] şi de O.G. nr. 1/2014 pentru modificarea şi completarea legii privind azilul în România[3]. Cea din urmă modifică substanțial dispozițiile actelor normative anterioare.

[1] Publicată în M. Of. nr. 428 din 18 mai 2006.

[2] Publicată în M. Of. nr. 93 din 31 ianuarie 2004.

[3] Publicată în M. Of. nr. 63 din 24 ianuarie 2014.

Totodată, începând cu anul 2009, în România a fost creat, la Timişoara, printr-un acord între Guvernul României, ICNUR/UNHCR şi Organizația Internațională pentru Migrații, **Centrul de Tranzit în Regim de Urgență pentru Refugiați**. Centrul de la Timişoara este primul din lume de acest gen şi constituie o contribuție relevantă a României la crearea practică a spațiului umanitar şi a securității umane[1].

§6. Azilul teritorial

Acordarea *azilului teritorial* reprezintă un drept suveran al statului privind intrarea şi şederea pe teritoriul său a unor persoane de altă cetățenie, care sunt supuse în țara de origine unor persecuții pentru activități politice, religioase. Dreptul de a acorda sau de a refuza acordarea azilului teritorial este o manifestare a suveranității statului. La baza acordării azilului stau, de regulă, rațiuni umanitare. De aceea, această acordare nu poate fi considerată un act inamical față de statul de origine al celui care solicită azilul.

Dreptul de azil ca drept fundamental apare în art. 14 al *Declarației universale a drepturilor omului*, într-o formă circumstanțiată: „(1) Oricine are dreptul de a căuta şi de a beneficia de azil împotriva persecuției în alte țări. (2) Acest drept nu poate fi invocat în cazul unei urmări pentru infracțiuni fără caracter politic sau pentru acte contrare scopurilor şi principiilor Națiunilor Unite". Reglementarea dreptului la azil, tot prin norme de *soft law,* a fost realizată prin *Declarația ONU referitoare la azilul teritorial*, din 1967. Astfel, acest drept nu poate fi acordat persoanelor cu privire la care există dovezi serioase că au comis o crimă împotriva păcii, o crimă de război sau o crimă împotriva umanității. Cu privire la protecția solicitanților de azil, se prevede că aceştia nu vor fi supuşi unor măsuri de respingere la frontieră şi nu vor fi expulzați sau obligați să se întoarcă în statul în care pot fi supuşi persecuțiilor.

Declarația mai prevede că, dacă un stat întâmpină dificultăți în acordarea sau menținerea azilului, se vor lua în considerare măsuri pentru a uşura sarcina acestui stat. În orice caz, se prevede că situația persoanelor care dobândesc azilul nu afectează suveranitatea statelor şi nici scopurile şi principiile Națiunilor Unite.

O specie a azilului teritorial este *azilul diplomatic.* Acesta constă în primirea şi protecția acordată în localurile misiunilor diplomatice ale unui stat a unor cetățeni ai statului acreditar, care sunt urmăriți de autoritățile acestuia sau a căror viață este în pericol ca urmare a unor evenimente interne cu caracter excepțional (războaie, revolte, lovituri de stat etc.). Azilul diplomatic nu este recunoscut ca instituție a dreptului internațional, deoarece poate fi considerat o încălcare a suveranității statului de reşedință: pe calea sa, beneficiarii se pot sustrage aplicării legilor acestui stat. Practicarea azilului teritorial ține de cutume locale sau înțelegeri informale sau chiar a făcut obiectul unor convenții internaționale, între unele state din America Latină[2].

În România instituția azilului este reglementată de Legea nr. 122/2006 privind azilul în România, cu modificările şi completările menționate mai sus, act normativ care reglementează regimul juridic al acordării acestuia, principiile de acordare, drepturile şi obligațiile solicitanților de azil etc.

[1] A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 151.
[2] Convenția de la Havana din 1928, Convenția de la Caracas din 1954.

Exerciții pentru seminar

1. *Cauza Nottebohm (Cauza Liechtenstein c. Guatemalei)*[1] – Curtea Internațională de Justiție, 1955

Cetățeanul german Friedrich Nottebohm şi-a stabilit reşedința în Guatemala în anul 1905 şi a locuit acolo aproximativ 34 de ani, făcând din această țară locul de bază pentru afacerile sale. Ocazional, mergea în Germania, cu afaceri, sau în alte state, în vacanță, şi îşi mai vizita, uneori, şi fratele care se stabilise, din anul 1931, în Principatul Liechtenstein.

În anul martie 1939, a mers la Hamburg, oraşul său natal, şi în mod repetat a vizitat capitala Principatului Liechtenstein, Vaduz. La începutul lunii octombrie 1939, când Guatemala era încă un stat neutru, Nottebohm a început demersurile pentru obținerea, prin naturalizare, a cetățeniei Principatului Liechtenstein. În conformitate cu legea cetățeniei Principatului Liechtenstein, din anul 1934, cetățenia ca urmare a naturalizării putea fi acordată numai dacă solicitantul locuia, o perioadă de cel puțin 3 ani, pe teritoriul principatului. Aceeaşi lege prevedea însă că se poate renunța la această condiție în circumstanțe care necesită un tratament diferit şi pe cale de excepție. Fără a indica respectivele circumstanțe, Nottebohm a obținut dispensa de rezidență, a plătit suma de 25.000 de franci elvețieni comunei Mauren, unde fusese acceptat în Corporația Locală, precum şi suma de 12.500 de franci elvețieni principatului.

La 13 octombrie 1939 prințul Liechtenstein-ului şi-a dat consimțământul pentru naturalizarea lui Nottebohm, iar două zile mai târziu, la 15 octombrie 1939, comuna Mauren i-a conferit cetățenia. La 20 octombrie 1939 Nottebohm a depus jurământul de credință şi a primit certificatul de cetățenie, care indica naturalizarea sa ca urmare a rezoluției supreme a prințului de Liechtenstein.

În conformitate cu legea germană de la acea vreme, ca urmare a dobândirii unei alte cetățenii, Nottebohm a pierdut, *ex lege* şi în mod simultan, cetățenia germană.

Cu o viză din partea consulului general al Guatemalei, aplicată pe paşaportul său din Liechtenstein, Nottebohm se întoarce, la începutul anului 1940, în Guatemala, unde îşi reia afacerile.

În anul 1941, Guatemala intră în cel de Al Doilea Război Mondial, împotriva Germaniei. În 1943, Nottebohm este arestat, în calitate de străin al inamicului, deportat în SUA şi reținut acolo. Între timp, statul Guatemala îi pune sub sechestru toate proprietățile deținute acolo. În 1946, Nottebohm este eliberat şi îşi stabileşte reşedința permanentă în Liechtenstein, după ce Guatemala a refuzat să-l reprimească.

La 25 mai 1949, prin decret legislativ, Guatemala dispune exproprierea proprietăților „tuturor persoanelor private şi corporațiilor care dețineau cetățenia, respectiv naționalitatea oricăreia dintre statele cu care Guatemala este în război, ori care au deținut o astfel de cetățenie/naționalitate la data de 7 octombrie 1938, deşi între timp au obținut o altă cetățenie/naționalitate". Pe baza dispozițiilor decretului de mai sus, Guatemala confiscă proprietățile lui Nottebohm.

La 17 decembrie 1951, guvernul Principatului Liechtenstein introduce, la Curtea Internațională de Justiție, o acțiune împotriva Guatemalei, prin care solicită Curții să con-

[1] Rezumat tradus după Oliver Dörr, Nottebohm Case, în limba engleză, la adresa: http://opil.ouplaw.com.

state că Guatemala, prin exproprierea proprietăților, s-a comportat față de Nottebohm, cetățean al principatului Liechtenstein, de o manieră contrară dreptului internațional.

Curtea Internațională de Justiție, prin Hotărârea din 6 aprilie 1955, a statuat că cererea introdusă de Principatul Liechtenstein este inadmisibilă şi a considerat că Nottebohm nu era legat suficient şi efectiv de Liechtenstein pentru ca această situație să producă efecte în dreptul internațional public.

Cerințe:

a. Ce principiu de bază, din materia cetățeniei, a aplicat Curtea Internațională de Justiție în cauză? Cum a definit această instanță instituția cetățeniei şi ce efecte i-a recunoscut?

b. Cât de important a fost pentru Curtea Internațională de Justiție să considere cetățenia lui Nottebohm drept una de convenienţă? Putea Curtea să decidă în mod diferit dacă Nottebohm ar fi dobândit cetățenia statului Liechtenstein prin naştere şi ar fi emigrat apoi în Guatemala? Argumentați.

c. Ar putea fi aplicată diferit sintagma „legătură efectivă" după cum persoana în cauză deține sau nu dublă cetățenie? Care sunt consecințele în ambele situații?

d. Având în vedere legea germană de la acea vreme, care prevedea pierderea cetățeniei germane în cazul în care un național al său dobândea o altă cetățenie, care dintre statele implicate ar fi putut să-i confere protecție lui Nottebohm, în concordanță cu principiul „legăturii efective"?

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 5. Protecția internațională a drepturilor omului

§1. Primele preocupări pentru protecţia drepturilor omului

Ideea protecției unor drepturi fundamentale ale persoanei nu aparține doar timpurilor noastre. Ideologii revoluțiilor burgheze au folosit ca port-drapel ideea drepturilor naturale, inerente persoanei. Stau mărturie declarațiile de drepturi de la sfârşitul sec. al XVIII-lea: *Declarația drepturilor omului şi cetățeanului* din 1789, declarațiile de drepturi din America de Nord, *Bill of Rights* al Constituției americane, din 1791. Cu toate acestea, problema protecției acestor drepturi nu putea depăşi, în acel stadiu al dezvoltării dreptului şi relațiilor internaționale, cadrul intern al fiecărui stat. Abia în sec. al XIX-lea au apărut firave încercări de internaționalizare a unor categorii de drepturi, dar aceasta în considerarea unor interese geopolitice ale marilor puteri vizavi de drepturile propriilor cetățeni aflați în străinătate. În epocă, statutul străinilor era guvernat de un corp de reguli cutumiare, cunoscute sub numele de „standard minim", aplicabil persoanelor şi averilor străinilor. Aceste reguli aveau însă un conținut destul de imprecis. Un alt domeniu în care protecția drepturilor s-a impus la nivel internațional a fost dreptul umanitar, care are ca scop protecția victimelor conflictelor armate. În 1864 a apărut la Geneva prima Convenție internațională destinată ameliorării situației militarilor răniți în luptă, completată apoi de alte acte ce vizau protecția civililor şi a prizonierilor.

Sfârşitul primului război mondial a însemnat începutul unei noi etape în dezvoltarea dreptului internațional, în special în domeniul a ceea ce încă nu se numea „protecția drepturilor omului". Una din direcțiile majore ale acestei dezvoltări a fost protecția minorităților. Tratatele ce puneau capăt primului conflict mondial conțineau prevederi destinate a asigura un sistem de protecție a minorităților. Tratatele de la Versailles (cu Polonia), Saint-Germain-en-Laye (cu Austria), Neuilly (cu Bulgaria) şi Lausanne (cu Turcia), ca şi cele de la Paris (cu România), Saint-Germain-en-Laye (cu Serbia) şi Sèvres (cu Grecia), conțineau prevederi asupra protecției minorităților: principiul egalității tuturor cetățenilor, dreptul de a-şi folosi liber limba maternă în relațiile private, dreptul de a-şi practica religia, dreptul de a crea instituții caritabile, religioase sau sociale, şcoli şi alte aşezăminte de învățământ etc. Aceste prevederi au constituit o schiță a viitoarei protecții internaționale a drepturilor omului, ce se va impune după finele celui de-al doilea război mondial.

Perioada postbelică. Una dintre cele mai importante direcții de dezvoltare a dreptului internațional după cel de-al doilea război mondial a fost preocuparea pentru protecția drepturilor omului. Protecția drepturilor omului prin intermediul acțiunilor internaționale a fost o idee revoluționară, care nu-şi găsea locul în dreptul internațional tradițional. Aceasta pentru că dreptul internațional clasic este construit în jurul intereselor statelor. În acest context, ordinea politică internațională se confundă, uneori, cu ordinea juridică internațională. De aceea, orice normă de drept internațional are o dimensiune şi o semnificație politică, în egală măsură cu cea juridică. În plus, dreptul internațional clasic este puternic marcat de principiul suveranității statelor, iar punerea

sa în practică depinde exclusiv de organele politice ale statelor. Observăm, astfel, că întreaga structură a dreptului internațional clasic este construită în afara perspectivei drepturilor omului.

Potrivit concepției clasice, problema drepturilor omului trebuie să rămână în competența exclusivă a statelor. Cu toate acestea, în a doua jumătate a sec. al XX-lea, a luat naştere ceea ce se numeşte „dreptul internațional al drepturilor omului", care depăşeşte această contradicție a dreptului internațional clasic, potrivit căreia protecția individului se poate realiza doar prin intermediul unui drept interstatal, creat de către şi pentru state.

Dreptul internațional al drepturilor omului diferă în mod substanțial de concepția tradițională a dreptului internațional, prin aceea că oamenii sunt considerați a avea drepturi garantate internațional, dar ca persoane individuale, şi nu ca cetățeni ai unui anumit stat. Această concepție a dus la adoptarea unor instrumente juridice internaționale de protecție a drepturilor individuale şi la crearea unor instituții internaționale în a căror competență intră protecția indivizilor împotriva încălcărilor drepturilor lor de către state. Aceste instrumente juridice şi instituții au internaționalizat problema protecției drepturilor omului care a devenit, treptat, şi în ordinea politică internațională, una din cele mai importante preocupări.

§2. Sistemul de protecție a drepturilor omului în cadrul Organizației Națiunilor Unite

Cadrul juridic internațional care marchează începutul „erei drepturilor" este constituit dintr-o serie de documente ce formează aşa-numita „Cartă internațională a Drepturilor Omului", documente ce au fost elaborate, adoptate şi aplicate în cadrul ONU.

2.1. Carta Organizației Națiunilor Unite

Dreptul internațional modern al drepturilor omului s-a dezvoltat, cu precădere, după cel de-al doilea război mondial. *Carta Națiunilor Unite*, adoptată la 26 iunie 1945, în urma Conferinței de la San Francisco proclamă, în preambulul său, „credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea şi în valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților cu femeile, ca şi a națiunilor, mari şi mici". Articolul 1 §3 al Cartei conferă ONU scopul fundamental „de a realiza cooperarea internațională, dezvoltând şi încurajând respectul drepturilor omului şi al libertăților fundamentale pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie". Aceasta este prima consacrare de ordin general a protecției drepturilor omului la nivel internațional, printr-un tratat internațional fundamental cu vocație de universalitate. Ideea protecției drepturilor traversează întreg textul Cartei ca un fir roşu:

– art. 10 şi art. 13 care precizează competența Adunării Generale a ONU, cuprinde şi atribuția acesteia de a dispune efectuarea de studii şi de a face recomandări în scopul de a „facilita pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie, beneficiul drepturilor omului şi al libertăților fundamentale";

– în art. 55/c, protecția drepturilor apare ca necesară în vederea cooperării economice şi sociale internaționale;

– potrivit art. 62 §2, Consiliul Economic şi Social poate face recomandări în vederea asigurării respectului efectiv al drepturilor omului şi al libertăților fundamentale pentru toți;

– art. 68 prevede instituirea, de către Consiliul Economic şi Social, a unei comisii pentru progresul drepturilor omului.

Protecția internațională a drepturilor omului face astfel parte din datoriile fundamentale ale organelor principale ale Națiunilor Unite: Adunarea Generală, Consiliul Economic şi Social, Consiliul de tutelă. Cu toate acestea, prerogativele acestor organe în materie sunt destul de limitate, ele rămânând la nivelul studiilor, recomandărilor, proiectelor.

Dincolo de obligația generală a statelor membre de a-şi îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate prin Cartă (articolul 2 §2), articolul 56 stipulează că „membrii se angajează, în vederea atingerii scopurilor enunțate la articolul 55, să acționeze, atât în comun cât şi fiecare în parte, în cooperare cu Organizația". Se stipulează astfel o obligație generală de cooperare pentru **„respectul universal şi efectiv al drepturilor omului"**.

Cu toate acestea, aşa cum sublinia profesorul francez Frédéric Sudre, lacunele Cartei rămân considerabile: ea recunoaşte organelor Națiunilor Unite misiunea de a „favoriza", de a „dezvolta", de a „încuraja" respectul drepturilor omului, le acordă puterea de a face studii şi recomandări, dar nu instituie nicio garanție specială în materie şi nu defineşte în niciun fel conținutul drepturilor[1]. Totuşi, Carta ONU are marele merit de a fi **introdus drepturile omului în ordinea internațională**. De asemenea, Carta a conferit drepturilor omului calitatea de obiective constante pe termen lung ale Națiunilor Unite[2]. Prin aderarea la Cartă, care este un tratat internațional multilateral, statele părți recunoşteau că „drepturile omului" la care se referea Carta, sunt de interes internațional, şi nu mai fac obiectul exclusiv al jurisdicției lor interne. De asemenea, obligația asumată de către state de a coopera cu Organizația pentru promovarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale a oferit Națiunilor Unite autoritatea legală necesară pentru „a depune eforturi substanțiale în vederea definirii şi codificării acestor drepturi" (Th. Buergenthal). Una din trăsăturile specifice ale prevederilor Cartei ONU în acest domeniu este abordarea interdependenței problematicii drepturilor omului cu pacea şi securitatea internațională, cu relațiile prieteneşti între națiuni, cu bunăstarea popoarelor şi cu alte obiective socio-economice.

ONU a mai reuşit, de-a lungul timpului, să clarifice în ce măsură statele membre aveau obligația de a „promova" drepturile omului, lărgind sfera de cuprindere a acestei obligații şi înființând instituții bazate pe Carta ONU, destinate să asigure respectarea de către statele membre a obligațiilor asumate.

2.2. Declarația universală a drepturilor omului

Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a ONU, este primul document cuprinzător în sfera drepturilor omului, adoptat de o organizație internațională.

---

[1] F. Sudre, *Droit international et européen des droits de l'homme*, PUF, Paris, 1998.

[2] K. Drzewicki, *The United Nations Charter and the Universal Declaration of Human Rights*, în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002, p. 67.

Preambulul Declarației dezvoltă ideea că recunoaşterea drepturilor omului constituie „fundamentul libertății, dreptății şi păcii în lume", iar art. 28 afirmă necesitatea unei ordini internaționale care să permită deplina ocrotire a drepturilor şi libertăților persoanei.

Declarația Universală cuprinde două mari categorii de drepturi: drepturile civile şi politice şi drepturile economice, sociale şi culturale.

Sursele filosofice ale Declarației, la care face referire şi Preambulul său, sunt conceptele de „demnitate umană inerentă" şi natura inalienabilă a drepturilor omului. Tot Preambulul trimite la sursele istorice ale Declarației, prin referirea la „nerespectarea şi disprețul pentru drepturilor omului" care au generat „acte de barbarie care au ultragiat conştiința omenirii". În final, Preambulul recunoaşte că drepturile şi libertățile cuprinse în Declarație reprezintă „un standard comun de împlinire pentru toate popoarele şi națiunile".

Din categoria **drepturilor civile şi politice** fac parte: dreptul la viață, la libertatea şi la securitatea persoanei, interdicția sclaviei, torturii şi tratamentelor crude, inumane sau degradante, dreptul de a nu fi supus în mod arbitrar arestării, reținerii sau exilului, dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție. Se mai recunoaşte dreptul la viață privată şi dreptul de proprietate. Declarația proclamă libertatea de exprimare, de religie, de întrunire şi dreptul la liberă circulație. Articolul 21 prevede drepturile politice ale individului, inclusiv dreptul acestuia de a participa la guvernarea țării sale, direct sau prin reprezentanți liber aleşi.

Din categoria **drepturilor economice, sociale şi culturale** fac parte: dreptul persoanei la asigurări sociale, la muncă şi la protecție împotriva şomajului, dreptul la plată egală pentru muncă egală, dreptul la o retribuție echitabilă şi satisfăcătoare, dreptul la odihnă, dreptul la educație. Articolul 27 se referă la drepturile culturale: „orice persoană are dreptul de a participa liber la viața culturală a comunității, de a se bucura de valorile artistice şi de a beneficia de progresul ştiințific şi avantajele acestuia".

Declarația recunoaşte că drepturile pe care le proclamă nu sunt absolute. Ea dă posibilitatea statelor să adopte legi prin care să limiteze exercițiul acestor drepturi, cu condiția ca unicul scop al acestei limitări să fie „asigurarea recunoaşterii corespunzătoare şi respectării drepturilor celorlalți şi a compatibilității cu cerințele îndreptățite privind moralitatea, ordinea publică şi bunăstarea generală într-o societate democratică" (art. 29 § 2).

Articolul 30 limitează autoritatea unui stat de a impune aceste restricții: „nimic din această declarație nu poate fi interpretat ca implicând pentru vreun stat, grup sau persoană, vreun drept de a se angaja într-o activitate sau de a săvârşi un act în scopul de a desființa oricare dintre drepturile şi libertățile consacrate".

Declarația Universală **nu este un tratat**. Ea a fost adoptată de AG a ONU ca rezoluție, deci nu are putere obligatorie. Scopul său este de a furniza „un mod de înțelegere comun" al drepturilor şi libertăților fundamentale la care face referire Carta ONU şi de a servi tuturor popoarelor şi națiunilor drept standard comun de înfăptuire". Deşi, la origine, Declarația nu avea forță juridică, ea a suferit importante transformări din acest punct de vedere. Impactul ei asupra întregului sistem internațional de protecție a drepturilor omului i-au conferit, în timp, un caracter cvasi-normativ, creator de obligații juridice pentru statele membre ale ONU.

Procesul care a dus la transformarea Declarației universale a drepturilor omului dintr-o recomandare într-un document având caracter de normă, a fost declanşat şi ca urmare a faptului că în cadrul ONU elaborarea şi adoptarea Pactelor internaționale privind

drepturile omului fusese încetinită de aproape 20 de ani. În acest răstimp, necesitatea unor standarde de autoritate privind protecția drepturilor omului devenise din ce în ce mai stringentă. De aceea, s-a ajuns la utilizarea Declarației în acest scop, chiar prin referiri în dreptul intern al statelor, ea ajungând să simbolizeze ceea ce comunitatea internațională înțelege prin „drepturile omului". Mai mult, Declarația a constituit o bază pentru acțiuni concrete ale diferitelor organe ale ONU în vederea protecției drepturilor. Declarația a însemnat, totuși, doar începutul unui proces, acela al elaborării unor tratate internaționale care să constituie baza dreptului internațional al drepturilor omului.

2.3. Pactele internaţionale privind drepturile omului

Cele două Pacte internaționale au fost adoptate de AG a ONU şi deschise spre semnare în decembrie 1966. Abia după un deceniu, în 1976, a fost posibilă intrarea lor în vigoare, prin ratificarea de către 35 de state. Având statutul de tratat internațional, cele două Pacte creează obligații juridice pentru statele părți. Astfel, chestiunile legate de respectarea şi recunoaşterea drepturilor garantate de Pacte devin probleme de interes internațional şi nu mai țin exclusiv de jurisdicția internă a statelor.

Deşi Pactele au anumite dispoziții comune, fiecare dintre ele instituie un sistem de aplicare distinct, menit să asigure îndeplinirea de către statele părți a obligațiilor asumate. Aceste măsuri de implementare sunt extinse, atât în cazul *Pactului Internațional privind Drepturile Civile şi Politice*, cât şi, de dată recentă, în cazul *Pactului Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale*, prin două protocoale facultative (câte unul, în cazul fiecărui pact) care permit persoanelor fizice să depună plângeri privind încălcări ale drepturilor lor în temeiul respectivelor Pacte.

Cele două pacte cuprind o primă parte comună, compusă dintr-un singur articol, care afirmă principiul auto-determinării popoarelor: dreptul acestora de a-şi stabili statutul politic, de a-şi asigura liber dezvoltarea economică, socială şi culturală şi de a dispune liber de bogățiile şi de resursele lor naturale.

2.3.1. Pactul Internaţional privind Drepturile Civile şi Politice (PIDCP)

Pactul a fost adoptat la 16 decembrie 1966, a intrat în vigoare la 23 martie 1976 (respectiv, 28 martie 1979, art. 41) şi proclamă mai multe drepturi din această categorie decât Declarația universală a drepturilor omului. Una din cele mai importante completări este articolul 27, care conține angajamentul statelor de a recunoaşte membrilor minorităților etnice, religioase sau lingvistice dreptul de a se bucura, împreună cu alți membri ai grupului lor, de cultura proprie, de a profesa şi practica propria religie, sau de a folosi limba proprie.

Printre drepturile garantate de Pact care nu sunt menționate de DUDO se numără: libertatea de a nu fi închis pentru datorii, dreptul tuturor persoanelor private de libertate de a fi tratate în mod omenos şi cu respect pentru demnitatea inerentă ființei umane, dreptul copilului de a dobândi o cetățenie şi de a i se oferi acele măsuri de protecție decurgând din statutul său de minor. Cu toate acestea, există şi drepturi enunțate de DUDO care nu se regăsesc în Pact: dreptul de proprietate, dreptul de a solicita şi a primi azil şi dreptul la cetățenie.

Pactul conține o **clauză de derogare** (art. 4), care permite statelor părți ca „în timp de pericol public amenințând existența națiunii" să suspende toate drepturile cu excepția a 7 dintre cele mai importante:

– dreptul la viață;
– dreptul de a nu fi supus torturii sau altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante;
– dreptul de a nu fi ținut în sclavie şi servitute;
– dreptul de a nu fi închis pentru neexecutarea unor obligații contractuale;
– principiul neretroactivității incriminărilor (sau al aplicării legii penale mai favorabile);
– dreptul fiecărui om la recunoaşterea personalității sale juridice;
– libertatea gândirii, conştiinței şi religiei.

Pactul permite de asemenea statelor să restrângă exercitarea drepturilor. Astfel, conform articolului 18, care garantează libertatea de religie, se stipulează în § 3 că libertatea de manifestare a religiei sau credinței poate fi supusă numai acelor restrângeri care sunt prevăzute de lege şi sunt necesare pentru apărarea siguranței, ordinii, sănătății şi moralei publice sau a drepturilor şi libertăților fundamentale ale altora". Articolul 5 § 1 interzice însă impunerea unor restricții sau limite având drept scop suprimarea drepturilor sau „restrângerea lor într-o măsură mai mare decât se prevede în prezentul Pact".

Obligațiile asumate de către statele părți prin ratificarea PIDCP sunt enunțate în articolul 2(1): „Fiecare stat parte la prezentul Pact se angajează să respecte şi să garanteze tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său şi supuse jurisdicției sale, drepturile recunoscute în prezentul Pact, fără nicio deosebire, cum ar fi de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională sau socială, avere, naştere sau alt statut." § 2 al articolului 2 cere statelor părți „să adopte acele *măsuri legislative sau de alt ordin* care sunt necesare pentru a realiza exercitarea drepturilor" garantate prin Pact.

Pentru a asigura respectarea obligațiilor asumate prin Pact, acesta instituie un mecanism de aplicare, prin intermediul **Comitetului Drepturilor Omului**, organ înființat prin tratat şi format din 18 experți independenți aleşi pentru o perioadă de 4 ani. Activitatea Comitetului se desfăşoară pe două planuri: procedura de raportare şi procedura de examinare a plângerilor inter-statale şi individuale.

Procedura de raportare. Articolul 40 al PIDCP obligă statele să înainteze CDO rapoarte asupra situației concrete privind respectarea obligațiilor asumate. Comitetul a stabilit o periodicitate de 5 ani a raportării, cu posibilitatea de a solicita rapoarte suplimentare sau de urgență. În ciuda obiecțiilor aduse acestei proceduri, ca fiind ineficientă, ea se dovedeşte utilă în anumite circumstanțe. Astfel, ea reprezintă un mijloc de presiune a comunității internaționale asupra statelor în materia respectului concret al drepturilor garantate prin Pact şi a implementării acestora în dreptul intern.

Rapoartele sunt examinate de Comitetul Drepturilor Omului în sesiuni publice, de regulă în prezența reprezentanților statelor. Procedura se bazează pe aşa-numitul „dialog constructiv" cu statele, dar şi pe evaluări şi comentarii critice. Participarea ONG-urilor internaționale şi locale constituie o consolidare a eficienței procedurii. După examinarea rapoartelor şi în urma discuțiilor cu reprezentanții guvernamentali şi cu ONG-urile, Comitetul adoptă *comentarii specifice* pentru fiecare stat asupra situației raportate. În plus, Comitetul adoptă şi *comentarii generale* care conțin opinia sa asupra interpretării unor dispoziții ale Pactului.

Procedura plângerilor interstatale este reglementată de art. 41 şi art. 42 ale PIDCP. Este o procedură opțională, iar rolul Comitetului se reduce la căutarea unei soluții amiabile. Dacă această misiune dă greş, poate fi numită, cu acordul statelor im-

plicate, o comisie de conciliere ad-hoc, pentru a încerca rezolvarea situației pe cale amiabilă. Practic, întreaga procedură se bazează doar pe mediere sau conciliere, fără posibilitatea pronunțării unei decizii finale asupra unor chestiuni concrete privind respectul drepturilor omului. De altfel, numai 47 din 167 de state-părți au acceptat procedura prin declarația opțională cerută de Pact şi niciunul dintre acestea nu a recurs la ea.

România a semnat PIDCP la 27 iunie 1968 şi l-a ratificat la 9 decembrie 1974.

Primul protocol facultativ la PIDCP a fost adoptat ca document separat şi completează unele măsuri de implementare prevăzute de Pact. Protocolul oferă persoanelor particulare care se pretind victime ale unei încălcări a Pactului posibilitatea de a înainta Comitetului Drepturilor Omului aşa-numitele **comunicări sau plângeri individuale.** Plângerile pot fi îndreptate numai împotriva acelor state părți la Pact care au ratificat Protocolul. Reclamanți pot fi doar indivizi – persoane fizice, nu şi grupuri de persoane sau persoane juridice, ca în cazul CEDO. Comitetul trebuie să se pronunțe în primul rând asupra admisibilității plângerilor: nu există un termen impus pentru înaintarea plângerilor, dar trebuie în prealabil epuizate căile de recurs interne. De asemenea, pentru a fi admisibilă, plângerea nu trebuie să mai fi fost înaintată concomitent unei alte instanțe internaționale similare.

După această examinare prealabilă, plângerea poate trece în a doua fază de procedură, în care este examinată temeinicia acesteia. Comitetul va supune plângerea atenției statului vizat, care, în termen de 6 luni, trebuie să formuleze răspunsul privind învinuirile ce i se aduc. Comunicările scrise ale statului şi plângerea individuală sunt apoi examinate de Comitet, iar concluziile sunt aduse la cunoştința părților. Un rezumat al acestor concluzii este inclus în raportul anual al Comitetului, prezentat Adunării Generale a ONU.

De la intrarea în vigoare a Protocolului, în **1976,** Comitetul s-a ocupat de un număr din ce în ce mai crescut de plângeri individuale. Multe dintre acestea nu au fost admise, în special deoarece nu fuseseră epuizate căile de recurs interne, sau pentru că se refereau la o problemă aflată în curs de examinare în cadrul altei instanțe internaționale.

În prezent, Comitetul solicită statelor părți să indice în rapoartele lor periodice şi care sunt măsurile luate pentru îndeplinirea recomandărilor Comitetului în acele cazuri individuale în care s-a considerat că Pactul a fost încălcat. Dintre domeniile în care intervenția Comitetului a produs un impact important, menționăm cazurile de dispariții forțate în statele din America Latină, problema violării unor drepturi elementare în Zair (deciziile Comitetului în aceste cazuri[1] au determinat îmbunătățirea situației drepturilor omului în această țară) etc.

Al doilea Protocol facultativ la PIDCP a fost deschis spre semnare la 15 decembrie 1989 şi a intrat în vigoare la 11 iulie 1991. Potrivit statutului său, el este considerat a fi o prevedere adițională a PIDCP.

Obiectivul Protocolului este **abolirea pedepsei cu moartea.** În acest scop, se prevede că, din momentul în care un stat ratifică Protocolul, „nicio persoană care intră sub jurisdicția sa nu va fi executată". Fiecare stat parte are obligația de a lua măsurile ce se impun pentru abolirea pedepsei cu moartea sub incidența jurisdicției sale. Singura rezervă care ar putea fi formulată la Protocol ar permite „aplicarea pedepsei cu moartea în timp de război pentru o condamnare pentru o crimă deosebit de gravă de natură militară săvârşită în timp de război".

[1] A se vedea *Union pour la Democratie et le Progres Social c. Zair.*

2.3.2. Pactul Internaţional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale (PIDESC)

Pactul a fost adoptat la 16 decembrie 1966 şi a intrat în vigoare, 10 ani mai târziu, la 3 ianuarie 1976.

Acest pact recunoaşte următoarele drepturi[1]: dreptul la muncă; dreptul de a se bucura de condiții de muncă juste şi prielnice; dreptul de a înființa şi de a face parte din sindicate; dreptul la securitate socială; dreptul la protecția familiei; dreptul la un standard de viață satisfăcător; dreptul de a se bucura de cel mai înalt standard posibil de sănătate fizică şi psihică; dreptul la educație; dreptul de a participa la viața culturală.

Pactul descrie şi defineşte în mod detaliat fiecare din aceste drepturi, indicând şi măsurile ce ar trebui luate pentru a obține înfăptuirea acestor drepturi.

Prin ratificarea acestui Pact, un stat parte nu îşi asumă obligația de a-l pune imediat în practică, aşa cum este cazul PIDCP. PIDESC adoptă o abordare diferită, care se regăseşte în formularea articolului 2(1): „Fiecare stat parte la prezentul Pact se angajează să ia măsuri, individual şi prin asistență şi cooperare internațională, în special în domeniul economic şi tehnic, utilizând la maximum resursele sale disponibile, în scopul de a ajunge treptat la deplina înfăptuire a drepturilor recunoscute în prezentul Pact, prin toate mijloacele adecvate, inclusiv adoptarea de măsuri legislative în mod special".

Rezultă, deci, că, ratificând PIDESC, un stat nu se angajează să confere tuturor drepturilor enumerate un efect imediat, ci doar să utilizeze la maximum toate resursele sale disponibile în scopul de a ajunge treptat la deplina realizare a acestor drepturi.

Din punct de vedere practic, standardele după care se apreciază îndeplinirea obligațiilor în temeiul PIDESC sunt diferite față de PIDCP. Deoarece fiecare stat în parte se confruntă cu probleme diferite, şi este improbabil ca două state să aibă aceleaşi resurse disponibile, este necesară aplicarea unor criterii diferențiate pentru state diferite pentru a determina respectarea de către acestea a obligațiilor asumate prin tratat.

Textul original al PIDESC nu cuprinde prevederi referitoare la un sistem de plângeri interstatale sau individuale. El cere doar statelor părți să prezinte rapoarte asupra măsurilor pe care le-au adoptat şi asupra progresului înregistrat în respectarea drepturilor recunoscute prin Pact. Pactul nu înființează niciun Comitet special pentru examinarea rapoartelor, ci stipulează doar că aceste rapoarte sunt înaintate Consiliului Economic şi Social al ONU (ECOSOC).

Începând cu 1976, ECOSOC a adoptat o serie de rezoluții care au culminat cu înființarea **Comitetului pentru drepturile economice, sociale şi culturale**, compus din 18 experți aleşi cu titlu personal, şi nu în reprezentarea statului de unde provin. Din punct de vedere tehnic, Comitetul nu este un organ convențional, ci un organ al ONU, mandatul său fiind acela de a asista ECOSOC în examinarea rapoartelor statale.

Procedura de raportare. PIDESC obligă statele să înainteze, la fiecare 5 ani, un raport asupra implementării interne a dispozițiilor sale. Comitetul a elaborat un set de îndrumări pentru state, pentru a facilita elaborarea acestor rapoarte. Odată transmise, rapoartele sunt examinate inițial de un grup de lucru pre-sesional, format din 5 membri ai Comitetului, care elaborează o listă a problemelor specifice ce necesită informații suplimentare. Apoi rapoartele sunt examinate în plen de către Comitet, cu participarea

---

[1] A se vedea şi B. Selejan-Guțan, *Social and Economic Rights in the Context of the Economic Crisis*, în RJCL nr. 2/2013, p. 139-158; L.-M. Crăciunean, *Protecția drepturilor culturale în dreptul internațional*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2011.

reprezentanților statelor. Pentru a extinde posibilitatea de a dobândi informații concrete, Comitetul a instituit practica de a invita la discutarea rapoartelor, pe lângă reprezentanții statelor, și alte organizații interesate sau chiar indivizi, acordându-le și posibilitatea de a depune documentație suplimentară. Un rol deosebit în acest sens îl joacă ONG-urile.

Comitetul adoptă *comentarii specifice* și *comentarii generale*.

Protocolul Opțional la PIDESC (PO-PIDESC)[1]. În ultimii ani, s-au intensificat preocupările pentru instituirea unui sistem de plângeri individuale și/sau colective sub forma unui protocol facultativ. Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale a adoptat, în 1996, un proiect de protocol; acesta a fost discutat și dezbătut în cadrul grupului de lucru constituit în acest scop[2], iar la 10 decembrie 2008, el a fost adoptat de Adunarea Generală a ONU și deschis spre semnare și ratificare statelor interesate, la 24 septembrie 2009.

Intrarea în vigoare a PO-PIDESC a fost condiționată de ratificarea sa de către 10 state[3]. Protocolul a intrat în vigoare la data de 5 mai 2013, iar dispozițiile sale se referă la extinderea și eficientizarea mecanismului de protecție a drepturilor economice, sociale și culturale.

În concret, Pactul introduce: 1. procedura *plângerilor individuale* (art. 1-9); 2. procedura *plângerile interstatale* (art. 10) și 3. procedura de *informare* atunci când un stat parte realizează grave și sistematice încălcări ale drepturilor omului (art. 11-13).

Procedura plângerilor individuale se referă la competența Comitetului de a primi și discuta comunicările depuse de către indivizi ori în numele unor indivizi sau ale unor grupuri de indivizi, care se află sub jurisdicția unui stat parte și care se pretind a fi victime ale încălcării oricărui drept economic, social sau cultural prevăzut de Pact, de către acel stat parte. Această procedură se activează în momentul în care un stat parte la *PIDESC* devine parte și la *Protocolul Opțional la PIDESC*. Calitatea de stat parte la Protocol a statului vizat de acesta este o condiție de admisibilitate a comunicării.

În privința *subiecților* ce au dreptul de sesizare a Comitetului pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, art. 2 dispune că aceste comunicări pot să provină din partea unor *indivizi* ori pot să fie făcute *în numele unor indivizi* sau *ale unor grupuri de indivizi*, care se află sub jurisdicția unui stat parte la PIDESC.

Condițiile esențiale de admisibilitate sunt prevăzute în art. 2 și art. 3 ale Protocolului și constau în următoarele:

1. calitatea de *victimă*;

2. existența unei *violări a unui drept economic, social sau cultural prevăzut de PIDESC*;

3. violarea să provină *din partea statului parte la convenție sub jurisdicția căruia se află respectivul subiect* cu drept de sesizare;

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, L.-M. Crăciunean, *Protocolul opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale: o nouă eră pentru drepturile culturale?*, în NRDO nr. 1/2011, p. 12-32.

[2] A se vedea, pentru amănunte privind modul în care s-a lucrat la elaborarea PO-PIDESC, A. Vandenbogaerde, W. Vandenhole, *The Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: An Ex Ante Assessment of its Effectiveness in Light of the Drafting Process*, în HRLR, vol. 10, nr. 2/2010, p. 207-237.

[3] http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3-a&chapter=4&lang=en. Până în prezent au devenit părți la Protocol 15 state: Argentina, Belgia, Bolivia, Bosnia și Herțegovina, Capul Verde, Ecuador, El Salvador, Finlanda, Gabon, Mongolia, Muntenegru, Portugalia, Slovacia, Spania și Uruguay. Ultimul stat care a ratificat Protocolul este Capul Verde, la 23 iunie 2014.

4. în cazul în care *comunicarea este adresată în numele* unui individ sau al unui *grup de indivizi,* trebuie să existe *consimțământul acestora* la promovarea acelei comunicări, cu excepția situației în care cel care promovează acțiunea poate să dovedească importanța promovării acesteia, chiar în lipsa consimțământului celui vizat;

5. *epuizarea tuturor căilor de recurs interne*[1], cu excepția situației în care se face dovada că acestea s-au prelungit într-un mod considerat nerezonabil. Aceasta este o condiție ce trebuie dovedită de reclamant cu ocazia depunerii comunicării şi este esențial ca, pe conținut, obligația de epuizare a tuturor căilor de recurs interne să vizeze invocarea în fața instanțelor naționale a aceloraşi drepturi prevăzute de Pact, menționate şi în comunicarea adresată Comitetului. Textul stabileşte şi o excepție, şi anume situația în care se face dovada că aceste căi de recurs s-au prelungit într-un mod considerat nerezonabil;

6. să *nu* fi trecut *1 an* de la data la care au fost epuizate toate căile de recurs interne, cu excepția situației în care se poate face dovada că nu a fost posibilă depunerea acestei cereri în termenul limită prevăzut; spre deosebire de sistemul european, care prevede un termen de 6 luni de la data deciziei interne definitive, ori de sistemul de protecție conceput de *PIDCP,* care nu condiționează introducerea plângerii de vreun termen, sistemul conceput de *PO-PIDESC* condiționează introducerea comunicării de termenul de 1 an de la data la care au fost epuizate căile de recurs interne;

7. să *nu* fie vorba despre *fapte care au avut loc înainte de intrarea în vigoare* a Protocolului Opțional față de statul parte, cu excepția situației în care este vorba despre fapte care au început să fie comise înainte de intrarea în vigoare, dar a căror derulare a continuat după intrarea în vigoare;

8. cauza să *nu* fi fost *examinată anterior* de către Comitet, să nu fi fost sau să nu fie examinată sub o altă procedură internațională de investigare sau soluționare; în ceea ce priveşte condiția pe care am numerotat-o cu numărul opt, ea vizează, de fapt, două aspecte, şi anume: autoritatea de lucru judecat şi, respectiv, „litispendența internațională" şi încearcă să evite ca aceeaşi cauză să fie judecată de mai multe ori, respectiv de către mai multe instanțe internaționale, fapt ce ar putea decurge din identitatea de reglementare şi suprapunerea sistemelor de protecție a drepturilor omului;

9. să *nu* fie *incompatibilă cu prevederile* Pactului Această condiție vizează compatibilitatea care trebuie să existe între comunicare şi dispozițiile PIDESC, în sensul în care, din punct de vedere material (*ratione materiae*), comunicarea trebuie să se refere la un drept protejat de Pact;

10. să *nu* fie *nefondată, insuficient dovedită* sau *exclusiv bazată pe rapoarte* diseminate de mass-media;

11. să *nu* fie *abuzivă*; comunicarea nu trebuie să vizeze scopuri contrare celor care au fost avute în vedere la adoptarea Pactului şi a Protocolului său opțional sau chiar folosirea şicanatorie a dreptului de a înainta o comunicare în fața Comitetului;

12. să *nu* fie *anonimă* sau *neefectuată în scris.*

Procedura de soluționare a unei comunicări individuale. Din punct de vedere procedural, Comitetul poate *să nu soluționeze* comunicarea atunci când constată că autorul

[1] Este o condiție considerată firească în dreptul internațional, în aşa măsură încât se vorbeşte despre un caracter cutumiar al acesteia şi o modalitate prin care este protejată suveranitatea statelor împotriva unor proceduri internaționale intempestive. A se vedea, în acest sens, şi B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului,* ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2011, p. 60-63.

acesteia nu a suferit un prejudiciu suficient de important, cu excepția situației în care acesta consideră că sunt vizate probleme serioase, de importanță generală.

Există posibilitatea ca imediat după primirea comunicării şi până a trece la soluționarea ei, Comitetul să indice statului parte împotriva căruia s-a făcut comunicarea să ia *măsuri provizorii*, în scopul de a fi evitate posibile daune ireparabile pentru victimă sau victimele pretinsei violări. Luarea de măsuri provizorii nu are semnificația unei decizii privind admisibilitatea sau a unei decizii privind fondul cauzei.

În cazul în care Comitetul consideră că sunt îndeplinite toate condițiile de admisibilitate în privința comunicării, acesta *va aduce comunicarea în atenția statului parte vizat.* Aducerea la cunoştință se va face în mod confidențial. În termen de 6 luni, statul vizat trebuie să depună, în scris, explicațiile sau declarațiile de clarificare a situației invocate, precum şi eventualele remedii pe care le-a folosit.

Comitetul va putea folosi *bunele* sale *oficii* pentru ca părțile implicate să soluționeze în mod amiabil comunicarea. În cazul în care părțile cad de acord asupra soluționării amiabile, procedura de examinare a comunicării se finalizează.

Dacă părțile nu cad de acord asupra soluționării amiabile, Comitetul *va examina comunicarea*, în baza art. 2 al Protocolului, ținând cont de toate documentele transmise de părțile implicate. Comitetul poate să consulte, atunci când este necesar, orice alte documente relevante provenite de la organele Națiunilor Unite, agențiile sale specializate, fondurile, programele sau mecanismele sale ori de la alte organizații internaționale, inclusiv cele din sistemele regionale de protecție a drepturilor omului, precum şi orice observații sau comentarii ale statului parte vizat. Examinarea comunicării se va face în şedințe nepublice, închise. Cu prilejul examinării comunicărilor în temeiul Protocolului, Comitetul va lua în considerare caracterul rezonabil al paşilor pe care un stat poate să-i facă în implementarea drepturilor prevăzute de *PIDESC* şi faptul că statele dispun de o paletă largă de măsuri politice pentru implementarea acestora.

După examinare, Comitetul *va transmite părților implicate comentariile, opiniile sau eventualele sale recomandări.* Statul parte este obligat, în temeiul art. 9 parag. 2 din Protocol, ca, în termen de 6 luni, să comunice în scris Comitetului măsurile pe care le-a luat şi acțiunile pe care le-a întreprins în scopul realizării opiniilor şi a recomandărilor Comitetului. De asemenea, Comitetul poate să solicite statului parte să transmită informații suplimentare cu privire la modul în care cel din urmă a pus în practică recomandările celui dintâi şi chiar să solicite statului parte să detalieze aceste aspecte şi în raportul pe care acesta îl depune în temeiul art. 16 şi art. 17 al *PIDESC.*

Procedura plângerilor interstatale **(art. 10** din Protocolul Opțional la *PIDESC*) se referă la competența Comitetului de a primi, din partea unui stat parte la protocol, o comunicare privind un alt stat parte la protocol, în legătură cu neîndeplinirea, de către acesta din urmă, a unor obligații asumate în temeiul Pactului.

Comunicările în temeiul art. 10 pot fi trimise Comitetului şi soluționate de către acesta numai dacă statele implicate au făcut *o declarație* prin care au recunoscut competența Comitetului. Declarația va fi depozitată la Secretarul General al ONU şi va fi transmisă, în copie, tuturor statelor părți la Protocol. Declarația poate fi retrasă oricând prin notificare adresată Secretarului General, însă retragerea nu va putea afecta cauzele care se află deja pe rolul Comitetului la data la care se face declarația de retragere. Consecința retragerii este aceea că, din momentul în care declarația de retragere a fost înregistrată la Secretarul General, nicio comunicare vizând statul retractat nu va mai putea face obiectul soluționării de către Comitet. Retragerea declarației va putea fi retractată,

oricând statul parte putând să facă o nouă declarație de acceptare a competenței Comitetului în temeiul art. 10 parag. 1.

Procedura propriu-zisă este descrisă la parag. 1 al art. 10 şi constă, în esență, în paşii pe care îi vom prezenta în cele ce urmează. Astfel, în cazul în care un stat parte la protocol consideră că un alt stat parte la protocol nu îşi îndeplineşte obligațiile asumate în temeiul Pactului, poate, printr-o comunicare scrisă, să aducă această problemă în atenția celui din urmă şi poate, dacă consideră necesar, să informeze şi Comitetul despre această chestiune. Statul care primeşte comunicarea are la dispoziție 3 luni pentru a răspunde, în scris, solicitantului, a clarifica şi a oferi explicații cu privire la aspectele vizate de comunicare, fiind de preferat ca acest răspuns să cuprindă, în măsura în care este posibil, şi referiri la procedurile şi remediile folosite de către statul vizat de această comunicare, pentru ameliorarea situației.

Dacă în termen de 6 luni de la data primirii comunicării inițiale, părțile nu reuşesc să-şi soluționeze diferendul, oricare dintre ele va putea înainta comunicarea Comitetului, printr-o notificare adresată acestuia şi celuilalt stat implicat. Comitetul va soluționa cauza numai după ce se va asigura că, în privința respectivei chestiuni, toate căile interne au fost invocate şi epuizate, cu excepția situației în care aplicarea acestora se prelungeşte într-un mod nerezonabil, şi va putea să procedeze la folosirea bunelor sale oficii, în scopul de a încerca o soluționare amiabilă a cauzei.

Şedințele Comitetului sunt închise, statele implicate putând fi rugate să furnizeze şi informații suplimentare. Părțile vor avea dreptul să fie reprezentate în fața Comitetului, să facă precizări scrise şi/sau orale.

Soluționarea comunicării de către Comitet se face în cel mai scurt timp şi se finalizează cu *un raport*. Raportul constituie actul final al Comitetului, atunci când părțile au ajuns la un acord, în urma bunelor oficii efectuate şi când el se va mărgini la expunerea faptelor şi soluția adoptată. În cazul în care Comitetul procedează la soluționare în lipsa unei rezolvări amiabile, raportul va face referire la împrejurările de fapt şi va avea ataşate precizările scrise şi înregistrarea precizărilor orale ale părților. În cazul în care Comitetul consideră necesar, în cel din urmă caz, va ataşa şi orice păreri pe care le va considera relevante. Raportul se comunică statelor părți implicate.

Procedura de informare **(art. 11-13** din Protocolul Opțional la *PIDESC*) se referă la posibilitatea pe care o are Comitetul, atunci când primeşte date cu privire la grave şi sistematice violări ale drepturilor economice, sociale şi culturale de către un stat parte la Pact şi care i-a recunoscut competența[1] în temeiul art. 11 din Protocol, să invite statele să coopereze la examinarea informațiilor primite. Pentru realizarea acestui obiectiv, Comitetul poate să solicite statului/statelor vizat/vizate depunerea de observații.

Luând în considerare observațiile statelor părți, precum şi orice alte informații care se dovedesc a fi relevante, Comitetul poate să decidă ca unul sau mai mulți dintre membrii săi să realizeze o informare şi să raporteze urgent rezultatele acesteia. Atunci când există împuternicire şi cu consimțământul statului parte, informarea poate să includă şi vizite pe teritoriul statului vizat.

Procedura va fi *confidențială* şi va trebui să aibă, pentru toate etapele sale de desfăşurare, consimțământul statului vizat. Ea se va finaliza prin concluzii în care vor fi detaliate împrejurările constatate, comentariile şi eventualele recomandări ale Comitetului. În termen de 6 luni de la primirea acestor concluzii, comentarii şi recomandări, statul vizat va transmite Comitetului propriile observații cu privire la cele constatate.

---

[1] Recunoaşterea competenței se va face printr-o declarație ce va viza aplicarea art. 11, declarație ce va putea fi retrasă oricând, printr-o notificare adresată Secretarului General al ONU.

După epuizarea actelor specifice acestei proceduri Comitetul poate, dacă există şi acordul statului vizat, să includă un rezumat al celor constatate în raportul său anual. În temeiul art. 15 din Protocol, Comitetul este obligat ca, în raportul său anual, să includă un sumar al activităților desfăşurate în temeiul Protocolului şi poate cere statului vizat ca, în îndeplinirea obligațiilor sale sub imperiul dispozițiilor art. 16 şi art. 17 din Pact, să cuprindă, în raportul vizat de aceste dispoziții, detalii cu privire la măsurile luate ca urmare a procedurii de informare desfăşurate.

Protocolul Opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale este, fără îndoială, pe de o parte, un instrument care nu a trecut încă testul funcționalității sale, iar, pe de altă parte, ca orice creație umană, perfectibil. Cu toate acestea, încă de pe acum doctrina a încercat să-i identifice limitele. Astfel, există autori care consideră că pot fi identificate două astfel de limite, şi anume[1]: 1. formularea cuprinsă în art. 9 alin. (2), care impune statelor să acorde considerația necesară părerilor Comitetului, statele considerându-le fără valoare juridică obligatorie şi, în consecință, putând să aleagă să le ignore; 2. lipsa de experiență a organelor ONU împuternicite cu supravegherea respectării tratatelor de a rezolva astfel de cauze, spre deosebire de instanțele în materie care au o asemenea experiență. Se ia exemplul Curții Europene a Drepturilor Omului, care soluționează aproximativ 1000 de cauze, provenind de la 47 de state părți la Convenție, față de organele ONU existente (Comitetul pentru Drepturile Omului, Comitetul privind Discriminarea Rasială, Comitetul împotriva Torturii, Comitetul pentru Eliminarea oricăror Forme de Discriminare față de Femei), care, în aproximativ 30 de ani (până în anul 2007) au soluționat mai puțin de 500 de cauze, prin acte fără forță juridică, în relație cu peste 100 de state părți.

Modificările pe care Protocolul le aduce în ceea ce priveşte eficacitatea mecanismului instituit sunt completate şi prin explicațiile pe care, în strânsă legătură cu reforma realizată, Comitetul le-a adoptat sub forma a două comentarii generale, în anul 2009. Aceste două comentarii generale detaliază problemele legate de discriminare şi, respectiv, de modul în care trebuie înțeles dreptul de a participa la viața culturală.

România nu este parte la Protocolul Opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale.

2.4. Alte convenţii ONU privind drepturile omului

La nivelul ONU au fost adoptate, de-a lungul timpului, o serie de convenții specializate, pentru protecția unor categorii speciale de drepturi sau de beneficiari. Dintre acestea, „nucleul" (*core treaties*) îl formează următoarele convenții:

– *Convenția pentru eliminarea oricărei forme de discriminare rasială* (1965; intrată în vigoare în 1969);

– *Convenția asupra eliminării oricărei forme de discriminare față de femei* (1979; intrată în vigoare în 1981);

– *Convenția împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante* (1984; intrată în vigoare în 1987);

– *Convenția pentru drepturile copilului* (1989; intrată în vigoare în 1990);

– *Convenția pentru protecția muncitorilor migranți şi a membrilor de familie ai acestora* (1990; intrată în vigoare la 1 iulie 2003)[2].

[1] M. Ssenyonjo, *Economic, Social and Cultural Rights,* Ashgate Publishing, 2011, p. 37.

[2] A se vedea şi B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului,* ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 16-17.

Alături de acestea, trebuie menționate:

– *Convenția privind statutul refugiaților* (1951) şi Protocolul adițional al acesteia, din 1967;

– *Convenția pentru prevenirea şi pedepsirea crimei de genocid* (1948);

– *Convenția asupra eliminării şi reprimării crimei de apartheid* (1973) ş.a.

2.4.1. Convenţia pentru eliminarea oricărei forme de discriminare rasială

Această convenție are la bază ideea luptei împotriva discriminărilor de orice fel, considerate ca principalul obstacol în calea deplinei realizări a drepturilor omului.

Convenția este considerată „o experiență de pionierat"[1], deoarece, pentru prima oară sub auspiciile Națiunilor Unite, a fost prevăzut un organ de supraveghere care să monitorizeze actele statelor părți în respectarea obligațiilor asumate. Acesta este **Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale**, format din 18 experți independenți, primul organ din domeniul protecției drepturilor omului deosebit de Comisia Drepturilor Omului, organ prin excelență politic, alcătuit din reprezentanți ai statelor.

Obligațiile statelor asumate prin această convenție vizează adoptarea unor măsuri speciale, legislative sau de altă natură, pentru a condamna discriminarea rasială şi a încuraja integrarea tuturor raselor. pentru aceasta, art. 1 permite adoptarea unor măsuri de „acțiuni afirmative" în scopul eliminării efectelor discriminărilor preexistente. Statele au obligația de a incrimina rasismul şi propaganda rasistă, de a declara ilegale organizațiile rasiste, de a nu permite autorităților publice să promoveze sau să incite la discriminare rasială. Articolul 5 obligă statele să ia toate măsurile pentru a interzice discriminarea rasială, sub orice formă, şi să garanteze dreptul oricărei persoane la egalitate în fața legii.

Convenția instituie un mecanism de supraveghere a respectării acestor obligații, prin intermediul Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale. Comitetul se implică în două categorii de proceduri: cea de raportare şi cea de examinare a plângerilor interstatale şi individuale.

România a devenit parte la această convenție în 1970.

2.4.2. Convenţia asupra eliminării oricărei forme de discriminare faţă de femei

Convenția este destinată a proteja o categorie deosebit de vulnerabilă în privința încălcării unor drepturi elementare ca: dreptul la viață, la integritate fizică şi psihică, dreptul de a nu fi supus niciunei discriminări etc. Acest document este văzut ca „o cartă internațională a drepturilor femeii şi un cadru al participării femeilor în procesul general de dezvoltare"[2]. Deşi convenția a fost ratificată de un număr mare de state (188), eficiența ei a fost diminuată de mecanismul restrâns de aplicare, de resursele insuficiente, ca şi de numeroasele rezerve formulate cu privire la dispozițiile sale substanțiale.

Convenția cuprinde un vast catalog de drepturi, atât civile şi politice, cât şi economice, sociale şi culturale: dreptul la egală participare în sfera politică, dreptul de vot, dreptul de a participa în organizații nonguvernamentale; dreptul la remunerație egală pentru muncă egală, dreptul la egal acces la sănătate şi educație, dreptul la muncă etc. De asemenea, se subliniază necesitatea asigurării egalității femeilor cu bărbații în

[1] C. Flinterman, C. Henderson, *Special Human Rights Treaties* în R. Hanski, M. Suksi, *op. cit.*, p. 126.

[2] *Idem*, p. 130.

privința capacității juridice, precum şi a eliminării oricărei forme de discriminare în privința căsătoriei şi relațiilor de familie.

Articolul 17 al Convenției înființează **Comitetul pentru eliminarea oricărei forme de discriminare față de femei,** format din 23 de experți în drepturile femeii, independenți de statul care i-a propus. Comitetul are ca principală sarcină examinarea rapoartelor statelor părți şi elaborează, la rândul lui, un raport anual spre a fi prezentat Adunării Generale a ONU.

În vederea consolidării mecanismului de protecție prin intermediul Comitetului, în 1995, acesta a aprobat proiectul unui protocol facultativ privind posibilitatea examinării de plângeri individuale. În 1999, proiectul a fost examinat de Comisia pentru Statutul Femeii şi supus ulterior Adunării Generale a ONU.

România a ratificat această convenție în 1982.

2.4.3. Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante

A fost adoptată de AG a ONU la 10 decembrie 1984 şi a fost rezultatul preocupărilor pentru protecția persoanei împotriva relelor tratamente din perioada anilor 70: campania Amnesty International pentru abolirea torturii, al V-lea Congres ONU pentru prevenirea criminalității şi tratamentul criminalilor (în cadrul căruia a fost adoptată o Declarație asupra protecției oricărei persoane împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante, act considerat sursa Convenției din 1984).

Convenția impune obligații specifice statelor părți, dintre care menționăm: incriminarea şi pedepsirea actelor de tortură, impunerea jurisdicției universale asupra acestor acte, obligația de a lua măsuri efective pentru prevenirea actelor de tortură, asigurarea dreptului victimelor torturii de a primi o formă adecvată de compensație.

Mecanismul de implementare a Convenției este încredințat, în primul rând, statelor părți. Un rol complementar îl îndeplineşte mecanismul instituit de Convenție, prin intermediul **Comitetului împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante,** care are ca principale sarcini, pe de-o parte, primirea şi examinarea rapoartelor statelor părți, iar pe de altă parte primirea şi examinarea plângerilor interstatele şi individuale. Articolul 20 al Convenției conferă Comitetului posibilitatea de a iniția o procedură de anchetă, dacă acesta primeşte, din partea unor ONG-uri sau indivizi informații pertinente privind practicarea sistematică a torturii pe teritoriul unui stat parte.

România este parte la această convenție din 1990.

2.5. Proceduri extraconvenţionale de protecţie a drepturilor omului la nivelul ONU

Procedurile extraconvenționale sunt acele proceduri de implementare a drepturilor omului, fără caracter obligatoriu, dezvoltate în cadrul ONU şi bazate, în primul rând, pe Carta organizației, dar care îşi au originea în rezoluții ale Adunării Generale (*non-conventional procedures*). Aceste proceduri se numesc astfel pentru a le deosebi de procedurile convenționale, care îşi au originea în tratatele şi convențiile din materia drepturilor omului (*treaty-based procedures*).

Cel mai important rol în cadrul acestor proceduri îl joacă **Comisia Drepturilor Omului,** organ înființat de Consiliul Economic şi Social (ECOSOC) în 1946, în baza art. 68 al Cartei ONU. Comisia este un organ politic, alcătuit din reprezentanți ai 53 de state

membre, alese pe o perioadă de 5 ani după criteriul repartizării geografice echitabile. Comisia are mandatul de a elabora propuneri de declarații şi convenții internaționale, pe care le înaintează, prin ECOSOC, Adunării Generale a ONU. În 1947, Comisia a înființat **Subcomisia pentru Prevenirea Discriminării şi Protecția Minorităților,** compusă din 26 de membri independenți, aleşi pe o perioadă de 4 ani, pe acelaşi criteriu al repartizării geografice echitabile. Denumirea Subcomisiei nu a însemnat limitarea activității acesteia: activitățile sale depăşesc cadrul dat de denumire, extinzându-se la acelaşi nivel cu cele ale Comisiei.

La 3 aprilie 2006, Adunarea Generală a ONU, în a 60-a sesiune, a adoptat *Rezoluția 60/251 privind înființarea* ***Consiliului Drepturilor Omului,*** ca parte a reformei sistemului ONU de protecție a drepturilor omului. Consiliul, cu sediul la Geneva, a înlocuit Comisia Drepturilor Omului ca organ subsidiar al Adunării Generale. În termen de cinci ani, Adunarea Generală va stabili statutul Consiliului. În îndeplinirea atribuțiilor sale, Consiliul va prelua, revizui şi îmbunătăți toate mandatele, mecanismele, funcțiile şi responsabilitățile fostei Comisii a Drepturilor Omului, pentru menținerea sistemului existent de proceduri: procedura publică 1235 şi procedura confidențială 1503.

2.5.1. Procedura publică 1235 instituită prin Rezoluția Consiliului Economic şi Social nr. 1235 din 1967

Rezoluția autorizează Comisia şi Subcomisia să discute, în timpul sesiunilor lor anuale, „problema violării drepturilor şi libertăților fundamentale din toate țările, cu referire specială la teritoriile coloniale şi alte teritorii dependente". Pentru aceasta, Comisia şi Subcomisia sunt abilitate să examineze informații referitoare la încălcări grave ale drepturilor omului, furnizate fie de state, fie de membrii Subcomisiei, fie de ONG-uri cu statut consultativ pe lângă ONU. În lumina acestei proceduri, Comisia a creat şi dezvoltat două categorii de instrumente de lucru: *raportorii speciali de țară* şi *grupurile de lucru.* De exemplu, raportorii speciali pentru Irak, Iran, Sudan sau grupul de lucru privind situația din Chile. O formă mai recentă a grupurilor de lucru o constituie înființarea de raportori şi grupuri de lucru tematice: grupul de lucru privind disparițiile forțate, grupul de lucru privind tortura, raportorul special privind tortura, grupul de lucru privind detenția arbitrară etc. Aceste instrumente de lucru ale Comisiei au dobândit o importanță deosebită de-a lungul timpului în procesul de supraveghere a implementării drepturilor omului.

2.5.2. Procedura confidențială 1503 creată prin Rezoluția ECOSOC nr. 1503 din 1970

Această procedură a fost destinată examinării confidențiale a plângerilor referitoare la „un obicei constant privind încălcări grave şi relevant atestate ale drepturilor omului". Plângerile pot proveni de la indivizi, grupuri şi organizații şi pot fi adresate Secretarului General al ONU, care le transmite Comisiei şi Subcomisiei. Dintre criteriile de admisibilitate ale acestor cereri menționăm: să nu fie anonime şi să nu utilizeze un limbaj insultător sau abuziv. Procedura cuprinde 5 etape, incluzând un grup de lucru format din 5 membri ai Subcomisiei, Subcomisia, un grup de lucru format din 5 membri ai Comisiei, Comisia şi în final ECOSOC. În finalul procedurii, se poate decide menținerea problemei în discuție, studierea ei în continuare, numirea unui raportor special etc. Comisia poate face recomandări ECOSOC, care, la rândul său, poate condamna în mod public încălcările constatate.

2.5.3. Înaltul Comisar ONU pentru Drepturile Omului

A fost creat în 1993, prin **Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 48/141.** Dintre responsabilitățile Înaltului Comisar menționăm:

– promovarea şi protejarea beneficiului efectiv pentru toți a tuturor drepturilor civile, culturale, economice, politice şi sociale;

– îndeplinirea sarcinilor stabilite de către organele competente ale sistemului ONU în domeniul drepturilor omului şi înaintarea de recomandări acestor organe, în scopul îmbunătățirii promovării şi protecției drepturilor;

– promovarea şi protecția realizării dreptului la dezvoltare;

– asigurarea de servicii consultative şi a asistenței tehnice şi financiare la cererea unui stat;

– coordonarea programelor de educație şi informare publică ale ONU în domeniul drepturilor omului;

– asumarea unui rol activ în îndepărtarea obstacolelor din calea deplinei realizări a drepturilor omului şi a prevenirii continuării încălcării drepturilor omului în lume;

– angajarea unui dialog cu guvernele în privința implementării mandatului său;

– consolidarea cooperării internaționale pentru promovarea şi protecția drepturilor omului;

– raționalizarea, adaptarea, consolidarea mecanismului ONU în domeniul drepturilor omului, în vederea creşterii eficienței acestuia.

Aceste prevederi ambițioase au fost până în prezent concretizate printr-o serie de activități ale Înaltului Comisar, cum ar fi: acțiuni în teren (în Ruanda, Cambodgia, Congo), în cooperare cu forțele de menținere a păcii; prevenirea încălcărilor drepturilor prin asigurarea cooperării tehnice cu statele; dezvoltarea programelor privind educația în domeniul drepturilor omului, în cooperare cu ONG-uri (în special în Africa)[1].

§3. Sistemul european de protecție a drepturilor omului[2]

3.1. Scurt istoric

Întreg complexul de factori care a condus ONU la preocuparea deosebită pentru protecția drepturilor omului a avut un efect similar în Europa. Unul din aceşti factori a fost, în mod special, reacția împotriva sistemelor fasciste care au provocat cel de-al doilea război mondial. Negarea existenței drepturilor omului nu a fost doar un rezultat incident al acestor sisteme, ci „un instrument deliberat de politică internă şi chiar o precondiție a ascensiunii lor"[3]. Un alt factor a fost necesitatea protecției sistemelor democratice ale Europei Occidentale, nu doar împotriva unei renaşteri a regimurilor dictatoriale fasciste, ci şi împotriva unui alt fel de regimuri care preluaseră controlul asupra unei jumătăți a continentului: regimurile comuniste.

În august 1941, Carta Atlanticului proclama celebrele „Patru Libertăți" - libertatea cuvântului, libertatea de religie, „eliberarea" de sărăcie şi „eliberarea" de teamă sau li-

---

[1] A se vedea M.G. Schmidt, *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights,* în R. Hanski, M. Suksi, *op. cit.*, p. 169-184.

[2] A se vedea şi B. Selejan-Guțan, *Spațiul european al drepturilor omului. Reforme. Practici. Provocări,* Ed. C.H. Beck, București, 2008.

[3] A. Robertson, J.G. Merrills, *Human Rights in the World,* Manchester University Press, 1994, p. 102; a se vedea şi J.G. Merrills, *The Council of Europe (I): the European Convention on Human Rights,* în R. Hanski, M. Suksi, *op. cit.*, p. 287-306.

bertatea individuală (*freedom of speech, freedom of religion, freedom from want, freedom from fear*) - şi, de asemenea, dreptul la autodeterminare. Aceste principii au fost reafirmate în „Declarația celor 26 de Națiuni Unite" la 1 ianuarie 1942 şi 3 ani mai târziu au apărut cunoscutele prevederi ale Cartei Organizației Națiunilor Unite. În mai 1948, Congresul Europei a anunțat, la Haga:

Dorim o Europă unită, în care libera circulație a persoanelor, ideilor şi bunurilor este restaurată;

Dorim o Cartă a Drepturilor Omului care să garanteze libertatea de gândire, întrunire şi exprimare, ca şi dreptul de a forma opoziția politică;

Dorim o Curte de Justiție cu sancțiuni adecvate pentru implementarea acestei Carte;

Dorim o Adunare Europeană unde forțele vii ale tuturor națiunilor noastre să fie reprezentate.

Această declarație de principii necesită un sistem organizat pentru a fi aplicată. Sarcina creării unui asemenea sistem a revenit Adunării Consultative a Consiliului Europei în timpul primei sale sesiuni din august – septembrie 1949. Actul de naştere al Consiliului Europei fusese semnat mai devreme în acel an. Acest act – **Statutul Consiliului Europei** – prevedea că menținerea şi realizarea drepturilor omului erau unul dintre mijloacele pentru a îndeplini scopul Consiliului, şi anume o mai mare unitate între membrii săi. Articolul 3 al Statutului a întărit această obligație, făcând din respectul pentru drepturile omului o condiție de aderare.

Consiliul Europei este principala organizație internațională interguvernamentală la nivel european care are ca atribuție principală consacrarea şi apărarea drepturilor omului. Această organizație a fost constituită printr-un tratat semnat la Londra la 5 mai 1949 şi intrat în vigoare la 3 august 1949. Potrivit art. 1 al Statutului, scopul Consiliului Europei este de a realiza o mai mare unitate între membrii săi pentru protecția şi realizarea idealurilor şi principiilor care formează patrimoniul lor spiritual comun şi pentru facilitarea progresului economic şi social.

În prezent, Consiliul Europei are 47 de membri. Calitatea de stat membru al Consiliului Europei este condiționată de acceptarea principiilor statului de drept şi a principiului potrivit căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile şi libertățile fundamentale ale omului. Totodată, aderarea la Consiliul Europei implică şi angajamentul statului de a colabora în mod sincer şi efectiv la realizarea scopurilor acestuia.

Încălcarea acestor obligații prevăzute de art. 3 al Statutului poate atrage aplicarea unor sancțiuni, conform art. 8: suspendarea drepturilor de reprezentare; cererea făcută Comitetului Miniştrilor de a se retrage din Consiliul Europei; încetarea calității de membru al Consiliului Europei prin decizia Comitetului Miniştrilor.

România este membră a Consiliului Europei din 1993[1].

3.2. Organele Consiliului Europei

Comitetul Miniştrilor este organul decizional al Consiliului Europei, compus din miniştrii de externe ai statelor membre sau din reprezentanții lor diplomatici permanenți la Strasbourg. Comitetul Miniştrilor este atât un organ guvernamental, cât şi un forum colectiv, în care se discută problemele societății europene şi se propun soluții la acestea. Dezbaterile din cadrul Comitetului Miniştrilor acoperă toate problemele de interes

[1] România a devenit membru al Consiliului Europei prin Legea nr. 64/1993 privind ratificarea Statutului Consiliului Europei, publicată în M. Of. nr. 238 din 4 octombrie 1993.

comun, cu excepția apărării: probleme politice ale integrării europene, dezvoltarea cooperării, apărarea instituțiilor democratice şi protecția drepturilor omului.

Miniştrii de externe ai statelor membre se întâlnesc cel puțin de două ori pe an pentru a dezbate probleme politice şi ale cooperării europene. La nivelul ambasadorilor, întâlnirile au loc săptămânal.

Deciziile Comitetului Miniştrilor sunt trimise guvernelor statelor membre sub forma **recomandărilor** sau sunt incluse în convenții şi acorduri europene care au forță juridică obligatorie pentru statele care le ratifică. Până în prezent au fost elaborate aproape 180 de convenții, privind protecția drepturilor omului dar şi alte aspecte. Cea mai mare parte a deciziilor Comitetului Miniştrilor sunt luate cu o majoritate de două treimi.

Comitetul Miniştrilor poate suspenda dreptul de reprezentare al unui stat în cadrul Consiliului Europei, în cazul unei violări serioase a obligațiilor acestui stat potrivit Statutului. De asemenea, Comitetul poate cere retragerea statului din cadrul organizației sau chiar decide că acesta a încetat să mai fie membru al Consiliului.

Comitetul Miniştrilor asigură executarea convențiilor şi acordurilor dintre statele membre. În scopul asigurării respectului obligațiilor asumate de către toate statele membre, Comitetul Miniştrilor a instituit un sistem de monitorizare.

Adunarea Parlamentară este prima adunare europeană din istoria continentului şi totodată are cea mai extinsă reprezentare: 47 de state sunt reprezentate în cadrul ei. Dezbaterile şi deliberările Adunării Parlamentare reprezintă direcții pentru activitatea Comitetului Miniştrilor şi exercită o influență considerabilă asupra guvernelor statelor membre.

Adunarea Parlamentară are 318 membri şi 318 supleanți[1], aleşi sau numiți de parlamentele naționale din cadrul membrilor acestora. Fiecare țară are între 2 şi 18 reprezentanți, în funcție de numărul populației. Delegațiile naționale sunt alcătuite în aşa fel încât să asigure o reprezentare echitabilă a partidelor politice din parlamentele naționale. Adunarea are cinci grupuri politice: grupul socialist, grupul partidului popular european, grupul european democrat, grupul liberal, democrat şi reformator şi grupul stângii unite europene. Unii membri ai Adunării nu aparțin niciunui grup.

Adunarea se întâlneşte de două ori pe lună pentru o săptămână în sesiune plenară. Reuniunile sunt publice şi au loc la Palatul Europei din Strasbourg.

Adunarea îşi alege preşedintele şi vicepreşedinții. De asemenea, Adunarea alege secretarul general al Consiliului Europei şi pe adjunctul acestuia, secretarul general al Adunării, judecătorii Curții Europene a Drepturilor Omului şi pe Comisarul Drepturilor Omului. Lucrările sale sunt pregătite de comisii specializate: probleme politice, probleme juridice şi drepturile omului, probleme sociale, de sănătate şi familie, cultură, ştiință şi educație etc.

Parlamentele din Canada, Israel şi Mexic au statut de observator în cadrul Adunării Parlamentare. De asemenea, parlamentul din Belarus are statut de „invitat special", iar parlamentele din Maroc şi Kirghizstan, precum şi Consiliul Național Palestinian au statut de „parteneri pentru democrație".

Secretarul General are responsabilitatea direcțiilor strategice ale programului de lucru al Consiliului Europei şi asupra bugetului organizației şi supraveghează organizarea şi funcționarea curentă a Consiliului. Secretarul general al Consiliului Europei elaborează, pe baza priorităților anuale, Programul de Lucru Interguvernamental, aprobat de Comitetul Miniştrilor şi răspunde de implementarea acestui program. Secretarul

[1] De la 1 ianuarie 2008.

general al Consiliului Europei a elaborat, pentru perioada 2001-2005, un plan de acțiune în şapte puncte, pentru a răspunde noilor provocări de construire a unei Europe democratice, paşnice şi stabile:

– promovarea principiilor democratice prin creşterea impactului politic al organizației;
– construirea unei „zone comune" a drepturilor omului în Europa;
– dezvoltarea standardelor democratice şi asigurarea respectului lor de către state;
– îndeplinirea aşteptărilor cetățenilor europeni prin proiecte apropiate de aceştia;
– evaluarea rezultatelor, proiectelor şi acțiunilor, pentru a îmbunătăți eficiența la nivelele inferioare;
– întărirea legăturilor cu UE, OSCE şi ONU;
– dezvoltarea cooperării politice cu statele observatoare.

Congresul Autorităților Locale şi Regionale din Europa (CALRE) este un organ creat de Summit-ul de la Viena din anul 1993, care are menirea de a reprezenta atât colectivitățile locale, cât şi colectivitățile regionale din Europa care aplică prevederile *Cartei Autonomiei Locale* adoptată de Comitetul Miniştrilor în 1985. Reprezentarea națională în CALRE se face după aceleaşi criterii ca şi în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, la recomandarea Comitetului Miniştrilor. Activitatea acestui organ se desfăşoară în cadrul celor două Camere ale sale – cea a autorităților locale şi cea a autorităților regionale, precum şi în cadrul Biroului Comisiei permanente.

Comisarul pentru Drepturile Omului a fost creat prin Rezoluția 99 (50) a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei, din 7 mai 1999 şi este o instituție independentă, nonjurisdicțională, ce are ca scop promovarea educației în domeniul drepturilor omului, a conştientizării şi respectării drepturilor omului în statele membre. De asemenea, Comisarul este responsabil cu asigurarea unei depline şi efective respectări a textelor Consiliului Europei în acest domeniu.

Persoana care îndeplineşte această funcție este aleasă de Adunarea Parlamentară, cu majoritate de voturi, de pe o listă de trei candidați alcătuită de Comitetul Miniştrilor. Candidații pot fi propuşi de statele membre ale Consiliului Europei. Mandatul Comisarului este de 6 ani şi nu poate fi reînnoit.

Rolul Comisarului este esențialmente preventiv. El nu are prerogative juridice, ci doar rolul de a furniza consiliere şi informații asupra protecției drepturilor omului şi a prevenirii încălcărilor acestora. Comisarul mai promovează cooperarea cu alte instituții internaționale implicate în promovarea şi protecția drepturilor omului. În cadrul Consiliului Europei, Comisarul poate înainta Comitetului Miniştrilor sau Adunării Parlamentare rapoarte, recomandări sau opinii asupra unor probleme specifice. De asemenea, activitatea Comisarului mai poate include vizite în statele membre, organizarea de colocvii, seminarii şi conferințe în materie etc.

Actele Comisarului pentru drepturile omului sunt: *recomandările, opiniile* şi *rapoartele.*

Comisia Europeană împotriva Rasismului şi Intoleranței (ECRI) a fost creată în urma Summit-ului de la Viena din 1993, iar statutul său a fost modificat în anul 2002.

Atribuțiile Comisiei: examinarea legislațiilor, politicilor şi a altor măsuri luate de statele membre, în vederea combaterii rasismului, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranței; formularea de recomandări de politică generală la adresa statelor membre; studierea instrumentelor juridice internaționale aplicabile în materie, în vederea unei necesare consolidări a acestora.

Actele Comisiei poartă denumirea de *rapoarte.*

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, cunoscută și sub denumirea de Comisia de la Veneția, a fost înființată prin *Rezoluția (90) 6 din 10 mai 1990* a Comitetului de Miniștri, modificată prin *Rezoluția (2002) 3 din 21 februarie 2002*, fiind un organ consultativ ce cooperează cu statele membre ale Consiliului Europei, precum și cu state care nu au acest statut, situate în centrul și estul Europei, în vederea diseminării și consolidării unor valori considerate că fac parte din patrimoniul constituțional european. Astfel, Comisia fost concepută să funcționeze ca „instrument fundamental pentru dezvoltarea democrației în Europa" (Preambulul Statutului Comisiei de la Veneția), dar și ca un „consultant juridic" în relația cu statele membre și nu numai. Sfaturile sale juridice vizează proiecte de legi, legislație în vigoare și chiar legislație de nivel constituțional, având ca obiect funcționarea instituțiilor statului în conformitate cu regulile specifice democrației, statul de drept, protecția drepturilor omului, partidele politice și legislația electorală etc.

Principalul domeniu de acțiune al Comisiei este legat de identificarea și folosirea garanțiilor legale în serviciul democrației, sens în care aceasta și-a propus, în anul 1990, la înființarea sa, realizarea următoarelor obiective: cunoașterea sistemelor legale din statele menționate, în scopul de a le apropia unele de altele; înțelegerea culturii juridice a statelor în cauză; examinarea problemelor legate de funcționarea instituțiilor lor democratice, consolidarea și dezvoltarea lor. Printre prioritățile Comisiei se situează: munca sa în legătură cu principiile și tehnicile constituționale, legislative și administrative care servesc la eficientizarea și consolidarea instituțiilor democratice, precum și cu principiul statului de drept; drepturile și libertățile publice, în special cele care presupun participarea cetățenilor la activitatea instituțiilor, precum și contribuția formelor locale și regionale de autoguvernare la dezvoltarea democrației (articolul 1 al Statutului).

Obiectivele pe care Comisia și le-a propus inițial au fost adaptate, în anul 2002, progreselor realizate de noile democrații europene, astfel că, începând cu această dată, s-a considerat, de pildă, că sistemele legale ale statelor membre au fost cunoscute, fiind necesar ca, în continuare, să se procedeze la consolidarea acestei cunoașteri; locul înțelegerii culturii legale a statelor a fost luat de necesitatea de a promova statul de drept și democrația, ca trăsături de bază ale oricărei construcții statale; comisia își menține însă printre obiective apărarea drepturilor și a libertăților publice, în special a acelora care presupun participarea cetățenilor la activitatea instituțiilor, precum și contribuția formelor locale și regionale de autoguvernare la dezvoltarea democrației (articolul 1 al Statutului modificat în 2002).

Rolul consultativ al Comisiei este unul care transpare, așadar, cu ușurință, din ansamblul activităților pe care, potrivit Statutului, aceasta este chemată să le desfășoare, în scopul promovării patrimoniului legal european. Ea nu impune statelor care îi solicită sprijinul o anumită conduită, ci sugerează doar care este acea conduită care ar fi în concordanță cu valorile specifice ale dreptului constituțional european. Metodele sale de lucru se caracterizează prin dialog cu statele, flexibilitate și adaptabilitate.

Actele pe care Comisia le adoptă poartă denumirea de *opinii legale* (cu privire la proiecte de legi sau chiar cu privire la legislație în vigoare), *studii* și *rapoarte* pe probleme specifice (Comisia funcționând, în acest caz, ca un adevărat rezervor de idei). În plus, înțelegând pe deplin că democrația nu depinde exclusiv de existența conținutului unor legi, ci și de modul în care legile sunt efectiv implementate, Comisia organizează, de asemenea, seminare și conferințe în parteneriat cu parlamentele naționale, curțile constituționale, comisiile electorale sau universitățile din statele membre.

În ceea ce privește România, începând cu anul 2002, Comisia de la Veneția a avut prilejul să aibă numeroase „interacțiuni" cu aceasta, ele fiind concretizate prin adoptarea de către Comisie a zece opinii, ce au vizat: legea privind reorganizarea ministerelor din România, legea privind finanțarea partidelor politice, revizuirea Constituției României din 2003[1], legea privind sprijinirea românilor de pretutindeni, legea privind alegerile în autoritățile administrației publice locale, libertatea religiei și regimul general al cultelor religioase, proiectul de lege privind statutul minorităților naționale din România, proiectele de modificare a legii privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale a României ori compatibilitatea cu principiile statului de drept a anumitor acțiuni întreprinse de Guvernul și Parlamentul României în relație cu alte instituții ale statului, precum și inițiativa de revizuire a Constituției din 2013.

Alte organisme specializate care desfășoară activitate cu implicații asupra drepturilor omului: **Grupul de state împotriva corupției (GRECO)**, **Banca pentru Dezvoltare a Consiliului Europei (CEB)** etc.

3.3. Elaborarea și semnarea Convenției europene a drepturilor omului

În august 1949, Comitetul pentru probleme juridice și administrative al Adunării Consultative a Consiliului Europei s-a întrunit pentru a studia o propunere de creare a unei „organizații în cadrul Consiliului Europei pentru a asigura garantarea colectivă a drepturilor omului". Comitetul a propus ca o listă de 10 drepturi din Declarația universală a drepturilor omului să facă obiectul unei garanții colective, ca statele membre să se oblige a respecta principiile fundamentale ale democrației, precum și înființarea unei Comisii Europene a Drepturilor Omului și a unei Curți Europene de Justiție.

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a numit 2 comitete guvernamentale separate care s-au întâlnit în prima jumătate a lui 1950. După mai multe consultări cu Adunarea în vara acelui an, Convenția a fost semnată la Roma în luna noiembrie.

Convenția a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953, după depunerea a trei ratificări. Ea a fost urmată de 16[2] protocoale adiționale dintre care 14[3] sunt în vigoare.

Originalitatea Convenției rezidă în mecanismul instituțional de protecție realizat. Odată cu Convenția europeană, drepturile omului au intrat deplin, pe plan european, în domeniul dreptului pozitiv: a fost creat un regim juridic al drepturilor, precum și un sistem de protecție prin acțiunea în justiție. În timp, semnificația CEDO a fost considerabil îmbogățită de vasta **jurisprudență a Curții Europene a Drepturilor Omului.**

---

[1] Constituția României din anul 1991, cu modificările din 2003, a fost primul act de natură constituțională asupra căruia Comisia s-a pronunțat.

[2] *Protocolul nr. 15 la CEDO* a fost adoptat de către Comitetul Miniștrilor la 26 iunie 2013. Principalele modificări pe care acesta le aduce sunt: consacrarea convențională a doctrinei jurisprudențiale a marjei de apreciere, modificarea unora dintre criteriile de alegere a judecătorilor naționali (vârsta maximă de 65 de ani), noi reguli de procedură în fața Curții, modificarea unora dintre condițiile de admisibilitate a cererilor (reducerea la 4 luni a termenului în care trebuie introdusă cererea, eliminarea prevederii conform căreia o cerere nu poate fi respinsă ca inadmisibilă, chiar dacă reclamantul nu poate dovedi producerea unui „prejudiciu important", dacă aceasta nu a fost „examinată corespunzător de o instanță națională").

Protocolul nr. 16 la CEDO a fost adoptat și deschis spre semnare la 2 octombrie 2013. Acesta va extinde competența consultativă a Curții și la interpretarea prevederilor Convenției privind drepturile și libertățile fundamentale. Dreptul de a formula solicitări privind interpretarea aparține „celor mai înalte jurisdicții naționale". O altă modificare se referă la procedura declarației unilaterale.

[3] *Protocolul nr. 14 la CEDO* a intrat în vigoare la 1 iunie 2010.

Drepturile garantate de Convenția europeană a drepturilor omului.

În forma inițială, CEDO garanta următoarele drepturi:

– dreptul la viață;

– dreptul de a nu fi supus torturii sau altor tratamente sau pedepse inumane sau degradante;

– dreptul de a nu fi ținut în sclavie; interzicerea muncii forțate;

– dreptul la libertatea și siguranța persoanei;

– dreptul la un proces echitabil;

– dreptul de a nu fi supus unor legi și pedepse *ex post facto*;

– dreptul la viață privată și de familie;

– libertatea de gândire, conștiință și religie;

– libertatea de expresie;

– libertatea de asociere și de întrunire pașnică;

– libertatea de a se căsători și de a întemeia o familie.

Convenția mai conține o clauză de nediscriminare (art. 14) și obligația de a se acorda un remediu eficace prin instanțele naționale oricărei persoane ale cărei drepturi au fost violate (art. 13).

Catalogul drepturilor garantate a fost lărgit prin **Protocoalele adiționale** ulterioare:

• Protocolul 1:

– dreptul la proprietate;

– dreptul la educație;

– angajamentul statelor de a organiza alegeri libere și secrete la intervale de timp rezonabile.

• Protocolul 4:

– interzicerea privării de libertate pentru nerespectarea obligațiilor contractuale;

– dreptul la liberă circulație;

– interzicerea expulzării propriilor cetățeni și a expulzării colective a străinilor.

• Protocolul 6:

– abolirea pedepsei cu moartea pe timp de pace.

• Protocolul 7:

– garanții acordate străinilor înainte de a fi expulzați din țara unde își au reședința;

– dreptul la recurs în procesele penale;

– dreptul la reparații în caz de eroare judiciară;

– dreptul de a nu fi judecat de două ori pentru aceeași faptă;

– egalitatea în drepturi și obligații între soți.

• Protocolul 12 a introdus principiul general al non-discriminării.

• Protocolul 13 a introdus abolirea pedepsei cu moartea în orice circumstanțe.

3.4. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Drepturile garantate prin CEDO sunt puse în aplicare prin mijloace juridice la nivel național și internațional. Majoritatea statelor părți au conferit Convenției statutul de drept intern. În aceste state, Convenția poate fi invocată ca lege în fața instanțelor naționale și creează drepturi direct aplicabile persoanelor fizice. În statele în care Convenția nu are statut de lege internă, poate fi necesară adoptarea unei legislații care să asigure punerea în aplicare a drepturilor garantate.

În timpului Summit-ului de la Viena din octombrie 1993, șefii de stat și de guvern ai statelor membre ale Consiliului Europei s-au pronunțat pentru reformarea mecanismului

de control, reformă necesară în contextul necesității remedierii încetinelii cu care se desfășura procedura, datorită supraîncărcării organelor de control.

Protocolul nr. 11, adoptat la 11 mai 1994, realizează această reformă, substituind celor trei organe existente **(Comisia, Curtea şi Comitetul Miniştrilor)** un organ permanent unic, Curtea Europeană a Drepturilor Omului. La 12 mai 2004 a fost adoptat **Protocolul nr. 14 la Convenție**, care are ca scop o nouă reformă a mecanismului de aplicare. Protocolul va intra în vigoare după ratificarea sa de către toate statele părți la Convenție[1].

Consecințele principale ale reformei sunt: simplificarea şi „jurisdicționalizarea" mai accentuată a sistemului de control, precum şi excluderea din procesul decizional a organului politic – Comitetul de Miniştri – care rămâne competent doar în materia controlului executării deciziilor Curții.

Protocolul a suprimat clauzele facultative de acceptare a dreptului de recurs individual şi a jurisdicției obligatorii a Curții, întărind astfel sistemul de protecție a drepturilor şi deschizând deplin individului calea sesizării organului de control european.

Începând cu **1 noiembrie 1997**, Protocolul nr. 11 la CEDO a intrat în vigoare, instituind un nou mecanism de protecție a drepturilor, prin intermediul unei unice Curți Europene a Drepturilor Omului. Noua Curte a început să funcționeze efectiv la **1 noiembrie 1998**. Aceasta păstrează, în mare parte, caracteristicile celei vechi: este un organ jurisdicțional creat prin intermediul unui tratat internațional, menit a asigura respectarea angajamentelor care decurg, în sarcina statelor părți, din Convenția europeană a drepturilor omului.

Protocolul nr. 14, adoptat la 13 mai 2004 de către Comitetul Miniştrilor şi intrat în vigoare la 1 iunie 2010, reformează şi el mecanismul de protecție a drepturilor omului. Reforma a fost necesară, în principal, din cauza supraîncărcării Curții, a necesității de a preveni violările drepturilor omului la nivel național, a nevoii de a îmbunătăți executarea hotărârilor Curții şi pentru a se crea baza legală necesară în vederea aderării Uniunii Europene la CEDO[2].

Alte modificări se referă la creşterea duratei mandatului judecătorilor de la 6 la 9 ani, instituirea interdicției reeligibilității judecătorilor, modificarea procedurii de alegere a judecătorilor ad-hoc, instituirea formațiunii jurisdicționale a judecătorului unic, introducerea unei noi cauze de inadmisibilitate (reclamantul să fi suferit un prejudiciu important) etc.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului are două categorii de **competențe**: soluționarea litigiilor şi emiterea de avize consultative. Competența ei acoperă toate problemele privind interpretarea şi aplicarea CEDO şi a Protocoalelor sale.

Competența de soluționare a litigiilor se manifestă sub două aspecte: **cauze interstatale** şi **cauze individuale. Cauzele interstatale** sunt acelea în care un stat parte la CEDO sesizează Curtea asupra oricărei pretinse încălcări a CEDO de către alt stat parte (art. 33 al Convenției). **Cererile individuale** provin de la orice persoană fizică, organizație nonguvernamentală sau grup de particulari care se pretinde victimă

---

[1] A se vedea, pentru detalii, B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului, op. cit.*, 2006, p. 44 şi urm.

[2] A se vedea, pentru amănunte, B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului, op. cit.*, 2011, p. 46-48; B. Selejan-Guțan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Legislație consolidată*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014, p. 7-12.

a vreunei încălcări a drepturilor sale recunoscute în CEDO de către unul din statele părți (art. 34 al Convenției).

Avizele consultative sunt date, la cererea Comitetului de Miniştri, asupra problemelor juridice privind interpretarea CEDO, fără a se putea referi la probleme legate de conținutul sau de întinderea drepturilor sau libertăților consacrate de CEDO, şi nici la alte probleme de care Curtea sau Comitetul de Miniştri ar putea să ia cunoştință ca urmare a introducerii unui recurs prevăzut în Convenție (art. 47 al Convenției).

După intrarea în vigoare a Protocolului nr. 16 la CEDO, competența consultativă a CEDO va fi extinsă şi la interpretarea prevederilor Convenției privind drepturile şi libertățile fundamentale. Această formă de competență va fi exercitată de Curte la cererea autorităților naționale, respectiv „a celor mai înalte jurisdicții naționale", desemnate de statele părți.

Judecătorii noii Curți Europene a Drepturilor Omului sunt, conform art. 20-24 ale Convenției, în număr egal cu acela al statelor părți la CEDO. Pentru a fi eligibili în această funcție, judecătorii trebuie să se bucure de cea mai înaltă reputație morală şi să întrunească condițiile cerute pentru exercitarea unor înalte funcții judiciare sau să fie jurişti de o competență recunoscută. Judecătorii îşi exercită mandatul cu titlu individual.

Judecătorii sunt aleşi de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în numele fiecărui stat parte la CEDO, cu majoritatea voturilor exprimate, de pe o listă de 3 candidați prezentată de statul respectiv. Ei sunt aleşi pe o durată de 9 ani şi nu mai pot fi realeşi.

Curtea îşi desfăşoară activitatea în: Adunarea Plenară a Curții; Judecătorul unic; Comitete; Camere; Marea Cameră.

Judecătorul unic. Introducerea acestei noi formațiuni jurisdicționale este una dintre modificările importante aduse Convenției, ca urmare a intrării în vigoare a Protocolului 14.

Comitetele sunt formate din **3 judecători**. Ele sunt constituite de Camerele Curții, pentru o perioadă determinată.

Camerele sunt formate din **7 judecători**, între care, ca membru de drept, judecătorul ales în numele unui stat parte la litigiu. Ele sunt constituite de Adunarea Plenară a Curții, pentru o perioadă determinată.

Marea Cameră este formată din **17 judecători**, şi anume preşedintele Curții, vicepreşedinții, preşedinții Camerelor şi alți judecători desemnați conform regulamentului Curții, precum şi, ca membru de drept, judecătorul ales în numele unui stat parte la litigiu. Sunt incompatibili să facă parte din Marea Cameră judecătorii care au făcut parte din Camera care a emis hotărârea atacată cu o cerere de retrimitere în fața Marii Camere, cu excepția preşedintelui Camerei şi a judecătorului ales în numele statului parte interesat. În cadrul Marii Camere funcționează un **colegiu de 5 judecători**, care se pronunță asupra admisibilității cererii de retrimitere a unei cauze în fața Marii Camere.

Pentru celelalte activități ale Curții decât cea de examinare a cauzelor aduse înaintea sa, în structura Curții se regăsesc: Adunarea Plenară a Curții; Preşedintele Curții; 1 sau 2 vicepreşedinți; preşedinții Camerelor.

Adunarea plenară a Curții:

a) alege, pentru o durată de trei ani, pe preşedintele său şi pe unul sau doi vicepreşedinți; ei pot fi realeşi;

b) constituie Camere pentru o perioadă determinată;

c) alege preşedinții Camerelor Curții, care pot fi realeşi;

d) adoptă regulamentul Curții;

e) alege grefierul şi unul sau mai mulți grefieri adjuncți.

Principala sarcină a noii Curți Europene a Drepturilor Omului este asigurarea respectării angajamentelor care decurg pentru statele părți la CEDO. Sesizarea Curții privind încălcarea drepturilor garantate de CEDO se poate face fie de un stat parte, fie de un particular. Vom avea în vedere doar procedura în cazul sesizării de către un particular.

Subiectele cu drept de sesizare sunt: orice persoană fizică, ONG sau grup de particulari care se pretinde victimă a unei violări a unui drept prevăzut de Convenție, provenind de la un stat parte. Potrivit jurisprudenței recente a Curții, dreptul de sesizare a Curții a fost recunoscut şi unei organizații non-guvernamentale, care a acționat în numele unei persoane decedate, cu dizabilități şi infectate cu HIV, ce fusese instituționalizată şi care nu avea reprezentant legal[1].

Condițiile de admisibilitate ale unei cereri individuale introduse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului[2]. Pentru a fi examinate pe fond de către Curte, cererile individuale trebuie să îndeplinească o serie de condiții de admisibilitate prevăzute de art. 35 al Convenției:

A. Epuizarea prealabilă a tuturor căilor de recurs interne;

B. Introducerea cererii într-un termen de 6 luni de la data deciziei interne definitive;

C. Cererea să nu fie anonimă;

D. Cererea să nu fie esențial aceeaşi cu o cerere anterior examinată de Curte;

E. Cererea să nu mai fi fost supusă examinării unei alte instanțe internaționale, dacă nu conține fapte noi;

F. Cererea să nu fie incompatibilă cu prevederile Convenției, manifest nefondată sau abuzivă;

G. Reclamantul să fi suferit un prejudiciu important, cu excepția cazului când respectarea drepturilor omului garantate de Convenție şi de Protocoalele sale cere un examen pe fond al cererii şi cu condiția de a nu respinge pentru acest motiv nicio cauză care nu a fost examinată corespunzător de o instanță internă[3]. Această nouă condiție nu trebuie să fie îndeplinită atunci când cererea vizează un drept intangibil. Prima decizie de inadmisibilitate fondată pe acest criteriu a fost pronunțată la 1 iunie 2010[4], Curtea arătând că: „prejudiciul financiar invocat de reclamant – 90 de euro – era redus, fără ca acesta să fie într-o situație economică dificilă, care să-i producă urmări în viața personală"[5].

Examenul prealabil al cererii[6]. După primirea cererii, judecătorul unic sau un comitet format din trei judecători procedează la un examen prealabil al acesteia. Cererea este în prealabil examinată de un judecător raportor. Acesta poate să ceară părților să depună, într-un termen determinat, orice informații legate de fapte, orice documente şi orice alte elemente pe care le consideră relevante. Judecătorul raportor decide dacă

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, C.E.D.O., *Cauza Centrul de Resurse Juridice pentru Valentin Câmpeanu c. României*, Hotărârea din17 iulie 2014.

[2] A se vedea şi C. Petică-Roman, *Considerații privind condițiile de admisibilitate a cererilor individuale adresate Curții Europene a Drepturilor Omului*, în AULB nr. 2/2009, p. 65-70.

[3] Condiția a fost introdusă de Protocolul 14 la CEDO.

[4] C.E.D.O., în *Cauza Adrian Mihai Ionescu c. României*, Hotărârea din 1 iunie 2010.

[5] A se vedea B. Selejan-Guțan, *op. cit.*, 2011, p. 66.

[6] *Idem*, p. 66-67.

această cerere urmează a fi examinată de un comitet sau de o cameră. Președintele de secție poate ordona ca o cauză să fie examinată direct de o cameră.

În cazul în care judecătorul raportor decide ca cererea să fie examinată de un comitet, acesta poate, pe baza raportului și prin vot unanim, să declare inadmisibilă sau să scoată de pe rol o cerere individuală, atunci când o decizie poate fi luată fără o examinare complementară, decizia fiind definitivă. O astfel de decizie poate conține următoarele soluții:

– nu se reține cererea, în cazul în care: este anonimă; operează autoritatea de lucru judecat; este o situație de litispendență;

– se declară cererea ca inadmisibilă, dacă este considerată incompatibilă cu dispozițiile Convenției sau ale Protocoalelor, în mod vădit nefondată sau abuzivă;

– se respinge cererea ca inadmisibilă, pe motiv că este prematură sau tardivă.

Procedura de judecare a cererii individuale de Cameră sau de Marea Cameră

În cazul în care, în urma examenului prealabil, Comitetul nu declară inadmisibilă și nu scoate de pe rol, în unanimitate, cererea, o Cameră se poate pronunța asupra admisibilității și a fondului cererii. În cazul în care cauza adusă înaintea unei Camere ridică o problemă gravă privind interpretarea CEDO sau dacă soluționarea unei probleme poate conduce la o contradicție cu o hotărâre pronunțată anterior de Curte, Camera poate, până la pronunțarea hotărârii, să se desesizeze în favoarea Marii Camere, dacă niciuna dintre părți nu se opune la aceasta.

În cazul în care Curtea declară o cerere **admisibilă**, ea va proceda la examinarea cauzei în condiții de contradictorialitate, împreună cu reprezentanții părților și, dacă este cazul, la o anchetă pentru a cărei desfășurare eficientă, statele interesate vor furniza toate facilitățile necesare. De asemenea, Curtea se poate pune la dispoziția celor interesați, în scopul rezolvării cauzei pe cale amiabilă, pe baza respectării drepturilor omului garantate de CEDO. Rezolvarea pe cale amiabilă constă, de obicei, într-o înțelegere prin care statul pârât se obligă să plătească o compensație sau alte reparații, fără a-și asuma însă răspunderea pentru încălcarea Convenției.

Dacă nu s-a ajuns la rezolvarea cauzei pe cale amiabilă, Curtea va proceda la audieri finalizate cu pronunțarea unei hotărâri prin care declară dacă a avut loc sau nu o încălcare a Convenției. În caz afirmativ, și dacă dreptul intern al statului pârât nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acelei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o *reparație echitabilă.*

Audierea este **publică**, în afara cazului în care Curtea nu decide altfel, în împrejurări excepționale. De asemenea, documentele depuse la grefă sunt accesibile publicului, în afara cazului în care președintele Curții nu decide altfel.

Soluțiile pronunțate de Cameră sau de Marea Cameră pot fi următoarele: radierea de pe rol în cazul rezolvării cauzei pe cale amiabilă; respingerea cererii ca inadmisibilă; scoaterea cererii de pe rol; declară dacă a avut sau nu loc o încălcare a CEDO, iar în caz afirmativ, și dacă dreptul intern al statului pârât nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acelei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o *reparație echitabilă.*

Respingerea cererii ca inadmisibilă. O cerere introdusă de un particular și declarată de cameră sau de Marea Cameră ca admisibilă poate fi totuși respinsă, în orice stadiu al procedurii, dacă ea o consideră inadmisibilă.

Retragerea cererii – oricând în cursul procedurii, reclamantul are dreptul să își retragă cererea.

Scoaterea de pe rol şi repunerea pe rol a cererii

În orice stadiu al procedurii, Curtea poate hotărî scoaterea de pe rol a unei cereri, când circumstanțele permit să se tragă concluzia că:

– reclamantul nu doreşte să o mai mențină;

– litigiul a fost rezolvat;

– pentru orice alt motiv, constatat de Curte, continuarea examinării cererii nu se mai justifică.

Curtea poate hotărî repunerea pe rol a unei cereri atunci când consideră că împrejurările o justifică.

Oricare dintre părți poate să ceară, în cazuri excepționale, *retrimiterea cauzei în fața Marii Camere*. Termenul este de 3 luni de la data hotărârii Camerei. Înaintea judecării de către Marea Cameră, un colegiu de 5 judecători ai acesteia se pronunță dacă cererea trebuie sau nu acceptată. Ea este acceptată numai în cazul în care cauza ridică o problemă gravă referitoare la interpretarea CEDO sau o altă problemă gravă cu caracter general. În cazul în care colegiul acceptă cererea, Marea Cameră se pronunță asupra cauzei printr-o hotărâre.

Hotărârile, precum şi deciziile care declară cererile admisibile sau inadmisibile sunt motivate. Dacă hotărârea nu exprimă în totalitate sau în parte opinia unanimă a judecătorilor, oricare judecător are dreptul să adauge acesteia expunerea opiniei sale separate.

O tehnică jurisprudențială nouă, motivată de creşterea numărului de cereri similare, este aceea a hotărârilor-pilot. Tehnica vizează cauzele similare în care se constată „deficiențe structurale" sau ale sistemului juridic al statului respectiv, pentru a căror remediere se impune adoptarea unor măsuri cu caracter general. Odată adoptată o astfel de hotărâre împotriva unui stat, Curtea va suspenda toate cererile similare.

Curtea indică ce fel de măsuri trebuie să adopte statul împotriva căruia s-a pronunțat o astfel de hotărâre, iar Comitetul Miniştrilor supraveghează dacă şi cum sunt acestea implementate[1]

Forța obligatorie a hotărârilor. Statele-părți la CEDO s-au angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți.

Hotărârile definitive sunt transmise Comitetului Miniştrilor, care supraveghează **executarea** lor[2].

3.5. Carta Socială Europeană

Carta Socială Europeană a fost semnată la Torino, sub auspiciile Consiliului Europei, la 18 octombrie 1961 şi a intrat în vigoare la 26 februarie 1965. Carta este destinată a completa prevederile Convenției europene a drepturilor omului, care cuprinde în principal drepturi civile şi politice, cu un catalog de drepturi economice, sociale şi culturale.

Pentru a deveni parte la Cartă, un stat trebuie să accepte cel puțin 10 din cele 19 articole care formează partea a II-a a Cartei sau 45 din cele 72 de paragrafe numerotate ale acestor articole. În urma acestui algoritm, un stat trebuie să accepte doar între jumătate şi două treimi din obligațiile prevăzute de Cartă.

Dintre drepturile prevăzute de Cartă şi de protocolul adițional din 1988:

---

[1] B. Selejan-Guțan, *op. cit.*, 2011, p. 70.

[2] A se vedea, pentru amănunte, B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului*, *op. cit.*, 2006, p. 64-68.

– dreptul la muncă, interzicerea muncii forțate, eliminarea oricărei forme de discriminare în muncă;

– dreptul de a se organiza în sindicate; este în același timp un drept individual și unul colectiv;

– dreptul la negocieri colective;

– dreptul la asigurări sociale;

– dreptul la asistență socială și medicală;

– dreptul familiei la protecție socială, juridică și economică;

– dreptul muncitorilor migranți și al familiilor acestora la protecție și asistență;

– dreptul la oportunități și tratamente egale în probleme legate de angajare, indiferent de sex;

– dreptul salariaților la informare și consultare;

– dreptul persoanelor vârstnice la protecție socială.

În 1996 a fost adoptată **Carta Socială Europeană revizuită**, care a intrat în vigoare în 1999. Ea completează textul inițial și adaugă unele drepturi la prevederile existente:

– dreptul la concediu anual plătit de cel puțin trei săptămâni (în loc de două săptămâni în textul inițial);

– drepturile copiilor și tinerilor;

– dreptul la protecție în cazul încetării angajării;

– dreptul la demnitate la locul de muncă;

– dreptul la protecție împotriva sărăciei și excluderii sociale;

– dreptul la locuință.

În 1991 a fost adoptat Protocolul de amendare a Cartei, care a instituit importante schimbări în mecanismul de supraveghere a implementării sale. Articolul 25 al Cartei (amendat prin protocolul din 1991) instituie un **Comitet de experți independenți** format din cel puțin 9 membri aleși de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei pe o perioadă de 6 ani. Acest Comitet este însărcinat cu examinarea **rapoartelor** înaintate de statele membre o dată la doi ani. Rapoartele, împreună cu observațiile Comitetului de experți independenți, sunt trimise apoi unui Comitet Guvernamental creat de art. 27 al Cartei amendate. Comitetul Guvernamental este format din câte un reprezentant al fiecărui stat parte și, pe baza rapoartelor, observațiilor CEI, precum și comentariilor observatorilor invitați, pregătește rezoluțiile și recomandările Comitetului Miniștrilor cu privire la situațiile concrete ivite din practica statelor, inclusiv la încălcările obligațiilor asumate de acestea.

La 9 noiembrie 1995 a fost adoptat Protocolul adițional la Carta Socială Europeană, ce instituie un mecanism de **plângeri colective**. Protocolul a intrat în vigoare în 1998. Potrivit art. 1 al protocolului, se recunoaște dreptul de a înainta o plângere colectivă privind încălcarea unor dispoziții ale Cartei:

a) organizațiilor internaționale ale patronatelor și ale salariaților;

b) altor organizații internaționale nonguvernamentale cu statut consultativ pe lângă Consiliul Europei;

c) organizațiile naționale reprezentative ale angajatorilor și ale salariaților.

Plângerea trebuie prezentată în formă scrisă și să cuprindă toate datele necesare identificării unei eventuale aplicări necorespunzătoare a Cartei (art. 4). Asupra plângerii se pronunță Comitetul de Experți, care va redacta un raport asupra cazului. Raportul este transmis Comitetului de Miniștri și comunicat reclamantului și statelor părți, fără a lăsa posibilitatea acestora de a-l publica. Raportul mai este transmis Adunării

Parlamentare, care poate să îl publice alături de rezoluția Comitetului de Miniştri, adoptată pe baza raportului. În cazul în care Comitetul de Experți constată o aplicare nesatisfăcătoare a Cartei, Comitetul Miniştrilor adoptă o recomandare la adresa statului parte interesat.

3.6. Alte convenţii privind drepturile omului elaborate în cadrul Consiliului Europei

Cu titlu exemplificativ, enumerăm următoarele tratate:

– *Convenția europeană pentru prevenirea torturii şi pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante* (1987; intrată în vigoare în 1989);

– *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale* (1994; intrată în vigoare în 1998);

– *Convenția privind drepturile omului şi bio-medicina* (1997);

– *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare* (1992);

– *Convenția europeană cu privire la extrădare* (1957);

– *Convenția europeană asupra cybercriminalității* (2001).

3.7. Protecţia drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene

În ciuda diverselor inițiative şi a numeroaselor declarații de principii, nu au existat, până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009, texte cu forță juridică destinate să protejeze în mod special drepturile omului în ordinea juridică a Uniunii Europene.

În trecut, la data înființării Comunităților Europene, această lacună nu suscita preocupări importante în măsura în care, în privința competențelor comunitare, era subliniat caracterul pur economic al acestora. Odată cu diversificarea acestor competențe, ele depăşind sfera economică, s-a pus problema interferenței între dreptul comunitar şi libertățile fundamentale. Intervenția judecătorului comunitar a fost hotărâtoare în acest sens. De fapt, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a elaborat o jurisprudență ce tindea să protejeze eficient aceste libertăți. Curtea a rezolvat pe cale pretoriană problema lacunelor sistemului comunitar în protecția drepturilor fundamentale. Astfel, Uniunea Europeană garantează drepturile fundamentale: s-a decis, în cauza *Internationale Handelsgesellschaft* din 17 decembrie 1970, că respectul drepturilor omului face parte integrantă din principiile generale ale Uniunii.

În cadrul Uniunii Europene, sistemul de protecție a drepturilor omului a fost, până în decembrie 2009, aşadar, esențialmente jurisprudențial. Judecătorul comunitar a intervenit în acest scop, inspirându-se din texte scrise de drept primar şi de drept derivat, din tradițiile constituționale naționale şi din CEDO[1]. De altfel, art. F § 2 din *Tratatul asupra Uniunii Europene* (Tratatul de la Maastricht) afirmă că Uniunea respectă drepturile fundamentale aşa cum sunt garantate de CEDO şi aşa cum rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre. Totuşi, absența unei enumerări a acestor drepturi implică inevitabil recursul la Curtea de Justiție.

[1] În *Cauza Nold c. Comisiei*, din anul 1974, Curtea Europeană de Justiție a calificat, pentru prima dată, Convenția europeană a drepturilor omului ca făcând parte dintre instrumentele internaționale susceptibile să furnizeze „indicații" Curții de la Luxemburg pentru determinarea drepturilor fundamentale din ordinea juridică comunitară. Începând cu *Cauza Rutili c. Comisiei*, din anul 1975, Curtea a consacrat Convenția europeană a drepturilor omului ca normă de referință în materia drepturilor fundamentale. A se vedea B. Selejan-Guțan, *op. cit.*, 2011, p. 245.

Tratatul de la Amsterdam, din 2 octombrie 1997, intrat în vigoare la 1 mai 1999, conține importante dispoziții relative la drepturile omului. El cuprinde intenția statelor de a mări posibilitatea de intervenție a Curții de la Luxembourg în acest domeniu. Tratatul consacră competența Curții de Justiție în domeniul controlului respectului drepturilor fundamentale de către organele comunitare. De asemenea, Tratatul pune în lumină importanța *garanției politice* a drepturilor omului, al căror respect deplin a devenit o condiție de adeziune şi de apartenență la Uniune. În cazul încălcării grave şi persistente a principiilor enunțate în art. 6 al Tratatului – libertatea, democrația, respectul drepturilor omului şi al libertăților fundamentale, statul de drept – Consiliul UE, reunit la nivelul şefilor de stat sau de guvern, poate, în anumite condiții, să suspende cu o majoritate calificată, unele drepturi ale statului în cauză, inclusiv dreptul său de vot în cadrul Consiliului.

Determinarea drepturilor fundamentale de către Curtea de la Luxembourg se face pe baza tradițiilor constituționale comune ale statelor membre şi a textelor internaționale referitoare la drepturile omului. La rândul său, dreptul comunitar conține dispoziții speciale referitoare la libera circulație şi la non-discriminare. Curtea de Justiție, plecând de la dispozițiile esențialmente economice ale dreptului comunitar, a dedus, printr-o interpretare foarte liberală, o serie de drepturi sociale.

Pentru a asigura o protecție efectivă a drepturilor fundamentale, judecătorul comunitar se referă în primul rând la textele comunitare. Cu excepția liberei circulații a persoanelor şi a non-discriminării, drepturile economice şi sociale nu au decât un caracter programatic: nu pot fi invocate în justiție, decât prin intermediul dispozițiilor dreptului comunitar derivat.

3.7.1. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene

Toate aceste evoluții legale şi jurisprudențiale au generat ideea „codificării" concepției UE despre drepturile omului într-un document unic, care să valorifice atât tradițiile statelor membre, cât şi experiența anterioară a organizației. Pe lângă motive de ordin tehnic şi juridic (cum ar fi, de exemplu, evitarea unor eventuale contradicții între jurisprudențele Curților de la Luxembourg şi Strasbourg în materia ocrotirii unor drepturi), la baza ideii de a se elabora un catalog de drepturi propriu Uniunii au stat şi considerente de ordin politic şi filosofic: Europa, esența ei, este în plină transformare. De la ideea unei piețe comune şi a unei uniuni economice şi monetare, UE a ajuns astăzi la ideea unei comunități politice şi de valori fundamentale, iar atribuțiile sale au fost extinse la activități regaliene prin excelență: justiție, poliție, politică externă, dincolo deci de simplele activități de gestiune economică. În plus, inevitabila extindere a Uniunii va aduce actori noi, ale căror tradiții şi preocupări în sfera drepturilor omului nu coincid întru totul cu cele ale Europei occidentale.

Aceştia sunt câțiva dintre factorii care au stat la baza elaborării **Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene**. La 3-4 iunie 1999, la Köln, Summit-ul european a formulat principiile directoare ale noului document, iar la Tampere, în acelaşi an, a fost precizată procedura elaborării Cartei.

Carta a fost elaborată de un organism creat de Consiliul European, organism nou şi în acelaşi timp original. Organismul – denumit *convenție* – era alcătuit din: reprezentanți ai şefilor de stat şi de guvern, un reprezentant al preşedintelui Comisiei Europene, 16 membri ai parlamentului european şi 30 de membri ai parlamentelor naționale. În plus, au existat 4 observatori: 2 reprezentanți ai Curții de Justiție şi 2 reprezentanți ai Consiliului Europei, din care unul din partea Curții Europene a Drepturilor Omului. Originalitatea

noului organism era dată de compoziția sa mixtă: reprezentanți ai instituțiilor europene şi ai celor naționale, precum şi reprezentanți ai structurilor executive şi parlamentare. Nu a fost stabilită nicio ierarhie între aceste categorii. În procesul de elaborare a Cartei, *convenția* a apelat şi la consultarea altor instituții europene (Consiliul economic şi social, Comitetul regiunilor, Mediatorul), precum şi a unor reprezentanți ai societății civile: sindicatele, organizațiile de femei etc.

Carta a fost adoptată de către Consiliul European la Summit-ul de la Nisa, din 7 decembrie 2000.

Încă de la lansarea ideii elaborării acestui document, s-a pus problema naturii sale. Este Carta un document cu forță juridică? Din punct de vedere juridic, Carta este un acord interinstituțional, iar din punct de vedere politic, este un text de referință. Unde are loc, între aceste coordonate fundamentale, o forță de constrângere a acestui document?

Cum Carta nu este un tratat, problema forței sale juridice pare rezolvată: ea nu va putea avea forță obligatorie decât dacă va fi introdusă într-un tratat. La nivelul UE, s-au fixat două date-reper pentru stabilirea statutului Cartei: 2001 pentru stabilirea statutului Cartei şi 2004 pentru modificarea tratatelor de bază în sensul introducerii Cartei în cadrul acestora. Până la data finală – 2004 – au fost deschise trei căi de valorificare a Cartei ca având forță obligatorie:

– calea diplomatică, prin decizia de a o integra într-un tratat;

– calea constituțională, prin revizuirea radicală a tratatelor şi adoptarea unei Constituții europene al cărei preambul să fie tocmai Carta;

– calea jurisprudențială, printr-o acumulare de referiri la textul Cartei în hotărârile Curții de Justiție a Comunităților Europene.

La 17-18 iunie 2004 a fost adoptat, de către Consiliul European, *Tratatul privind Constituția pentru Europa,* tratat ce integra textul Cartei Drepturilor Fundamentale, conferind o nouă dimensiune Uniunii Europene. Tratatul trebuia semnat de şefii de stat şi de guvern ai statelor membre (până în octombrie-noiembrie 2004) şi apoi ratificat de toate statele membre, în conformitate cu prevederile lor constituționale (prin aprobare parlamentară şi/sau prin referendum). Tratatul constituțional ar fi intrat în vigoare după ratificarea de toate statele membre[1].

Integrarea Cartei drepturilor fundamentale în tratatul privind Constituția europeană ar fi însemnat posibilitatea invocării ei în fața Curții de Justiție, a Tribunalului de Primă Instanță, precum şi în fața instanțelor naționale ale statelor membre, permițând exercitarea unui control consolidat, pe un dublu nivel, al respectului drepturilor fundamentale[2].

Conținutul şi structura Cartei. Carta conține o serie de principii generale, care privesc în primul rând câmpul său de aplicare, autonomia sa, limitările aduse drepturilor. Cât priveşte catalogul drepturilor, documentul reafirmă drepturile clasice – demnitatea umană, libertățile, egalitatea, justiția, conținând însă un bogat catalog de drepturi sociale: dreptul la muncă, la securitate socială, la ajutor social, la grevă.

Până la afirmarea deplină a statutului său, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene reprezintă un pas important spre edificarea unui sistem global european de protecție a drepturilor omului, alături de convențiile Consiliului Europei şi de instrumentele politice ale OSCE.

---

[1] Textul tratatului se poate consulta pe http://europa.eu.int.

[2] C. Philip, *La Constitution européenne,* Paris, PUF, 2004, p. 47.

Agenția Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene este un nou organism, înființat prin Regulamentul (EC) nr. 168/2007 din 15 februarie 2007 și are la bază fostul **Centru European de Monitorizare privind Rasismul și Xenofobia.** Agenția, cu sediul la Viena, a devenit funcțională pe obiectul de competență al fostului Centru – rasismul și xenofobia – la 1 martie 2007, iar în privința spectrului mai larg al drepturilor fundamentale, își va dezvolta treptat nivelul de cunoștințe și experiență pentru a realiza programe în domeniu. Agenția va fi condusă de un Consiliu Managerial, de un Consiliu Executiv, un Comitet Științific și de un Director[1].

3.7.2. Tratatul de la Lisabona (2007, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009). Prevederi în materia drepturilor omului

Intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona a produs consecințe importante în materia protecției drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene.

Astfel, articolul 6 al Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE) stabilește trei fundamente[2] ale respectării drepturilor omului în Uniunea Europeană: a. valoarea juridică obligatorie, similară cu a tratatelor, a dispozițiilor Cartei drepturilor fundamentale [art. 6 alin. (1) din TUE][3]; b. aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului [art. 6 alin. (2) din TUE][4] și c. consacrarea faptului că drepturile fundamentale, așa cum sunt acestea garantate prin Convenția europeană a drepturilor omului și tradițiile constituționale comune statelor membre, reprezintă principii generale ale dreptului Uniunii [art. 6 alin. (3) din TUE][5].

Intrarea în vigoare a acestor prevederi înseamnă posibilitatea invocării lor în fața instanțelor Uniunii (Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Tribunalul și Tribunalul Funcției Publice), precum și în fața instanțelor naționale ale statelor membre, permițând exercitarea unui control consolidat, de dublu nivel, al drepturilor fundamentale[6].

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, O. de Schutter, Ph. Alston, *Addressing the Challenges Confronting the EU Fundamental Rights Agency*, în Ph. Alston, O. de Schutter, *Monitoring Fundamental Rights in the EU. The Contribution of the Fundamental Rights Agency*, Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon, 2005.

[2] A se vedea, pentru amănunte, I. Gâlea, *Tratatele Uniunii Europene. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 20-27; B. Selejan-Guțan, *op. cit.*, 2011, p. 250-251.

[3] Art. 6 alin. (1) din TUE statuează: „Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor".

[4] Art. 6 alin. (2) din TUE statuează: „Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite de tratate, nu sunt modificate de această aderare". A se vedea, pentru alte amănunte privind aderarea UE la CEDO și I. Gâlea, *Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului. Analiză critică*, Ed. C.H. Beck, București, 2012; B. Selejan-Guțan, *op. cit.*, 2011, p. 251.

[5] Art. 6 alin. (3) din TUE statuează: „Drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii".

[6] C. Philip, *op. cit.*, p. 47.

3.8. Protecţia drepturilor omului în cadrul Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa

Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa (fosta Conferință pentru Securitate şi Cooperare în Europa) este o organizație politică ce are ca principal scop asigurarea păcii şi securității la nivel regional european[1]. Unul dintre principalele domenii de acțiune în acest cadru larg al organizației este aşa-numita *dimensiune umană*, adică protecția drepturilor fundamentale, precum şi „stabilirea contactelor umane şi alte probleme cu caracter umanitar".[2] Dimensiunea umană a OSCE îşi are originea în principiul VII enunțat în *Actul Final de la Helsinki* (1975), ce se referă la respectul drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv libertatea de gândire, conştiință, religie şi credință". Problematica drepturilor omului face obiectul Coşului III privind cooperarea în domeniul umanitar şi în alte domenii. Angajamentele specifice asumate în acest domeniu sunt: stabilirea de contacte umane; informarea; cooperarea şi schimburile în domeniul culturii; cooperarea şi schimburile în domeniul educației.

În cadrul OSCE, măsurile privind protecția drepturilor omului au devenit un element constitutiv al păcii şi securității internaționale. Dezvoltările ulterioare Actului Final de la Helsinki, din cadrul reuniunilor de la Belgrad, Madrid şi Viena, au dus, pe de-o parte, la reafirmarea acestor principii, iar pe de altă parte la consolidarea lor prin crearea unui mecanism de schimb de informații şi discuții între state, în cazul în care se constată existența unor situații de încălcare a angajamentelor asumate în domeniul drepturilor omului. Reuniuni speciale privind drepturile omului au avut loc la Ottawa (1985) şi la Berna (1986).

O conferință specială privind „dimensiunea umană" a CSCE a avut loc, în trei etape (Paris, Copenhaga şi Moscova), între 1989 şi 1991. În cadrul reuniunii de la Copenhaga din 1990, au fost reafirmate principiile democrației şi statului de drept ca fundament al respectării drepturilor omului, alături de drepturi fundamentale ca: dreptul de întrunire pașnică, dreptul la un recurs efectiv împotriva unor violări ale unor drepturi, protecția minorităților naționale, protecția libertății de exprimare, protecția împotriva torturii etc. Documentul adoptat în cadrul reuniunii de la Moscova (1991) a prevăzut, printre mecanismele de supraveghere a respectării drepturilor omului, posibilitatea trimiterii de experți şi raportori în țările unde se presupune că ar exista violări grave ale acestor drepturi. Mai mult, acelaşi document a recunoscut că angajamentele statelor în materia dimensiunii umane sunt „probleme de interes direct şi legitim al tuturor statelor participante şi nu aparțin exclusiv afacerilor interne al statului interesat".

Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, adoptată în cadrul reuniunii din 1990 a acordat un loc deosebit dimensiunii umane în general şi protecției drepturilor omului în special.

După reuniunea de la Helsinki din 1992, preocuparea organizației în acest domeniu s-a transpus din planul stabilirii de standarde în cel al monitorizării implementării angajamentelor existente. S-a ajuns astfel ca OSCE să asigure unul din cele mai extinse şi profunde sisteme de standarde internaționale în domeniul protecției drepturilor omului[3]. Deşi documentele OSCE nu cuprind cataloage de drepturi şi nu impun obligații juridice statelor participante, ele determină o linie programatică ce reprezintă un instrument

[1] M.A. Martin Estebanez, *The OSCE and Human Rights* în R. Hanski, M. Suksi, *op. cit.*, p. 329-350.
[2] Documentul final de la Viena (1989).
[3] M.A. Martin Estebanez, *loc. cit.*, p. 337.

politic eficient. De altfel, multe dintre statele participante au introdus în dreptul lor intern unele din standardele impuse de OSCE, ceea ce le-a conferit acestora, indirect, şi forța juridică necesară.

Din cadrul preocupărilor concrete ale OSCE, menționăm domeniul drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale. Astfel, în 1992, a fost înființată instituția *Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale*, ca instrument al asigurării securității prin constatarea şi avertizarea, într-un stadiu cât mai incipient, asupra situațiilor de încălcare a acestor drepturi care ar putea duce la conflicte în zona OSCE.

Un alt organ al OSCE specializat în materia drepturilor omului este *Biroul instituțiilor democratice şi al drepturilor omului*, inițial denumit *Biroul Alegerilor Libere*, creat prin Carta de la Paris pentru o nouă Europă. Biroul are rolul de a facilita contactele şi schimbul de informații asupra alegerilor în statele participante. Atribuțiile Biroului sunt:

a) de a primi informații asupra datelor, procedurilor şi rezultatelor oficiale ale alegerilor naționale organizate în statele participante;

b) de a întocmi rapoarte de observare a alegerilor şi de a furniza, la cerere, informațiile şi rapoartele guvernelor, parlamentelor şi organizațiilor interesate;

c) de a facilita contactele între guverne, parlamente, organizații care doresc să supravegheze organizarea alegerilor şi autoritățile competente ale statelor în care urmează să aibă loc alegeri;

d) să organizeze, la cererea statelor participante, seminarii sau alte întâlniri privind procedurile electorale şi instituțiile democratice.

Prin Documentul reuniunii de la Praga (1992), denumirea biroului s-a schimbat, el devenind *Biroul instituțiilor democratice şi al drepturilor omului*, dobândind şi unele atribuții suplimentare, cum ar fi:

– să devină un cadru instituțional pentru schimbul de informații asupra asistenței tehnice şi competențelor disponibile, ca şi asupra programelor naționale şi internaționale menite să sprijine noile democrații în dezvoltarea instituțională;

– dezvoltarea cooperării cu Consiliul Europei în scopul utilizării bazei de date a acestuia cu privire la aceste resurse şi servicii;

– stabilirea de legături cu ONG-uri active în domeniul dezvoltării instituțiilor democratice;

– facilitarea cooperării în materia educației în domeniul instituțiilor democratice.

§4. Sistemul interamerican de protecţie a drepturilor omului

Sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului a cunoscut cinci etape în evoluția sa istorică:

– formarea sistemului, pe baza *Cartei Organizației Statelor Americane* (1948), a *Declarației Americane asupra Drepturilor şi Obligațiilor Omului* şi odată cu crearea, în 1959, a Comisiei Interamericane a Drepturilor Omului;

– adoptarea *Convenției Interamericane a Drepturilor Omului*, în 1969, a reprezentat instituționalizarea propriu-zisă a sistemului prin transformarea Comisiei Interamericane într-un organ convențional şi prin crearea Curții Interamericane a Drepturilor Omului;

– consolidarea jurisprudenței Curții Interamericane prin avizele consultative şi hotărârile în litigiile aduse în fața ei;

– extinderea dreptului interamerican al drepturilor omului prin adoptarea unor convenții specializate, „sectoriale", care au lărgit baza normativă a protecției;

– reforma sistemului prin schimbările recente ale regulamentelor Comisiei şi Curții.

Declarația Americană asupra Drepturilor şi Obligațiilor Omului a fost adoptată de Organizația Statelor Americane la Bogota, în 1948. Declarația este bazată pe aceeaşi viziune „holistică", globală, asupra drepturilor: cuprinde toate categoriile de drepturi inerente persoanei umane. Ceea ce aduce nou declarația este *legătura dintre drepturi şi obligații.*

Crearea *Comisiei Interamericane a drepturilor omului* s-a realizat prin *Rezoluție a OSA în 1959*, la Santiago de Chile. Funcțiile Comisiei erau limitate la promovarea cercetării şi educației în materia drepturilor omului, precum şi emiterea de recomandări asupra situației drepturilor omului în emisfera vestică. Încă de la începerea funcționării, Comisia a început să-şi extindă competența prin interpretarea propriilor puteri, de la promovare spre protecția efectivă a drepturilor omului. Principalul instrument utilizat în acest scop de către Comisie a fost Declarația Americană a Drepturilor şi Obligațiilor Omului. Astfel, Comisia a început să examineze *petiții*, să efectueze *investigații* locale (de exemplu, în Republica Dominicană, în Honduras ş.a.) şi să examineze *rapoarte*. În 1965, regulamentul Comisiei a fost modificat şi a fost instituționalizată practica examinării petițiilor.

Adevărata consolidare a sistemului interamerican de protecție a drepturilor omului a avut loc odată cu adoptarea *Convenției Interamericane a drepturilor omului* (1969). Convenția a intrat în vigoare în 1978 şi a instituit un sistem mai eficient, bazat pe examinarea *petițiilor individuale* privind încălcări ale drepturilor omului în statele părți. Prin Convenție, statele părți îşi asumă obligația complexă de a respecta şi de a asigura drepturile enumerate (se subliniază astfel existența obligațiilor pozitive în sarcina statelor).

Principalele instituții create de Convenție sunt Comisia Interamericană a drepturilor omului şi Curtea Interamericană a drepturilor omului.

Convenția a fost completată prin două protocoale adiționale: *Protocolul adițional în domeniul drepturilor economice, sociale şi culturale* (1988) şi *Protocolul privind abolirea pedepsei cu moartea* (1990). Tot la nivelul sistemului interamerican, în 1985 a fost adoptată *Convenția Interamericană pentru prevenirea şi pedepsirea torturii.*

Drepturile garantate de Convenție se regăsesc şi în celelalte instrumente internaționale din domeniu (dreptul la viață, dreptul la libertatea personală, dreptul la un proces echitabil etc.), dar întâlnim şi drepturi mai speciale cum ar fi dreptul la nume, dreptul la cetățenie, dreptul de a cere şi dobândi azil, dreptul de a participa la guvernare etc. Deşi Convenția cuprinde drepturi civile şi politice, sistemul a fost îmbogățit şi cu protecția drepturilor economice, sociale şi culturale prin adoptarea Protocolului de la San Salvador (1988).

Comisia Interamericană este compusă din *şapte membri*, experți în domeniul drepturilor omului, aleşi *în nume personal* şi nu ca reprezentanți ai țărilor lor, de către Adunarea Generală a Organizației Statelor Americane, pe o perioadă de *patru ani.* Odată cu adoptarea Convenției, Comisia Interamericană a dobândit o dublă natură: cea de organ al OSA, cu mandatul de a promova şi proteja drepturile omului în *toate* statele membre şi cea de organ al Convenției, cu activitate opozabilă doar statelor părți la aceasta.

Comisia are trei *funcții* principale:

– examinarea *petițiilor* interstatale şi individuale;

– elaborarea de *rapoarte* privind situația drepturilor omului în statele membre;

– propunerea de *măsuri* pentru consolidarea respectului pentru drepturile omului în regiune.

Dintre acestea, sistemul de *plângeri individuale* prezintă unele particularități importante. În primul rând, este un sistem *obligatoriu*, acceptat automat de către statele părți în momentul ratificării. În al doilea rând, este un sistem extrem de *generos*, prin aceea că acordă dreptul de sesizare oricărei persoane sau grup de persoane, fără condiția ca acestea să se pretindă victime ale încălcării unui drept.

Comisia examinează admisibilitatea unei petiții sub aspectul epuizării căilor de recurs interne şi al nedepunerii petiției şi la altă instanță internațională, după care verifică faptele cuprinse în petiție, pe baza informațiilor prezentate de petiționar şi de statul vizat. O parte importantă a procedurii este încercarea de a soluționa amiabil cauza. În cazul în care aceasta nu este posibilă, Comisia va adopta un raport preliminar cuprinzând concluziile şi recomandările sale. Raportul nu este publicat şi se trimite doar statului interesat. Dacă acesta nu se conformează recomandărilor formulate într-un anumit termen, Comisia poate decide publicarea raportului. În mod excepțional, Comisia poate supune o cauză Curții Interamericane.

Curtea Interamericană a drepturilor omului este compusă din *şapte judecători* aleşi pe o perioadă de *şase ani* de către statele părți. Sediul Curții se află la San Jose de Costa Rica. Principala ei funcție este cea de a interpreta şi aplica Convenția Interamericană prin jurisdicția contencioasă şi cea consultativă.

În cadrul competenței *contencioase*, Curtea primeşte şi examinează plângeri interstatale, dacă statele părți interesate au acceptat în prealabil această jurisdicție prin declarații speciale. Numai statele părți pot înainta cauzele Curții. Indivizii au drept de acces direct doar în faza de stabilire a compensației. Procedura în fața Curții Interamericane cuprinde o fază scrisă şi una orală. Dacă în finalul procedurii Curtea constată încălcarea unui drept garantat de Convenție, va impune, prin hotărârea sa, încetarea încălcării şi remedierea consecințelor acesteia printr-o compensație din partea statului vinovat. Hotărârile Curții sunt obligatorii pentru statele părți.

Competența *consultativă* se realizează pe calea Avizelor Consultative, la cererea oricărui stat membru al OSA sau a organelor enumerate în Capitolul X al Cartei OSA. (Adunarea Generală, Consfătuirea consultativă a miniştrilor de externe, consiliile organizației, Comisia Interamericană a drepturilor omului). În cadrul competenței sale consultative, Curtea a fost confruntată cu o serie de probleme de o importanță majoră pentru interpretarea şi aplicarea Convenției, cum ar fi: pedeapsa cu moartea, libertatea de exprimare, dreptul la un proces echitabil. Deşi aceste opinii ale Curții nu au forță obligatorie, ele au avut o influență considerabilă asupra statelor membre ale OSA. De asemenea, Curtea face adesea referire la aceste opinii în cadrul argumentației dintr-o hotărâre dată într-o cauză contencioasă.

§5. Sistemul african de protecție a drepturilor omului

Sistemul african are la bază *Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor*, adoptată la Nairobi, în 1981, de către Organizația Unității Africane şi intrată în vigoare în 1986. În 2001, Organizația Unității Africane s-a transformat în Uniunea Africană. Alte instrumente de protecție a drepturilor omului din cadrul sistemului african: *Convenția africană asupra refugiaților, Carta africană a drepturilor şi bunăstării copilului, Protocolul asupra drepturilor femeii.*

Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor cuprinde un catalog impresionant de drepturi şi are o serie de trăsături specifice: inserarea valorilor morale tradiționale africane; proclamarea indivizibilității drepturilor omului (a celor civile şi politice de cele economice, sociale şi culturale); includerea drepturilor popoarelor (drepturi de a treia generație); accentul pus pe îndatoririle indivizilor față de societate şi familie. Dintre ***drepturile individuale*** garantate de Cartă menționăm:

– dreptul la viață;
– dreptul la demnitate;
– dreptul la un proces echitabil;
– dreptul la libertatea şi siguranța persoanei;
– libertatea de asociere;
– libertatea de circulație;
– dreptul de azil;
– dreptul la sănătate;
– dreptul la educație;
– protecția familiei.

Carta africană cuprinde următoarele ***drepturi ale popoarelor***:

– egalitatea popoarelor;
– dreptul la autodeterminare;
– dreptul la dezvoltare;
– dreptul la un mediu sănătos.

Tot ca o trăsătură specifică, Carta africană cuprinde o serie de clauze de limitare a drepturilor (*clawback clauses*) în favoarea statelor: astfel, de exemplu, libertatea conştiinței şi religiei este garantată „cu condiția respectării dreptului şi ordinii publice"; cetățenii au dreptul de a participa liber la guvernare „în conformitate cu prevederile legale"; dreptul la liberă asociere este garantat cetățeanului „cu condiția să respecte legea" ş.a.m.d. Aceste clauze destul de vagi conferă drepturilor respective o vulnerabilitate mai mare în fața puterii discreționare a statelor.

Mecanismul de aplicare a Cartei se desfăşoară prin **Comisia africană a drepturilor omului şi popoarelor.** Comisia este formată din *11 membri*, înalți *funcționari guvernamentali* aleşi de Conferința Şefilor de Stat şi de Guvern a Uniunii Africane pe o perioadă de *6 ani*. Nu există aşadar regula independenței membrilor Comisiei față de statele membre. Lucrările şi documentele Comisiei au caracter confidențial. Sesiunile sunt publice numai în cadrul exercitării de către Comisie a funcției sale de *promovare a drepturilor omului*. În practică, însă, Comisia a încercat să atenueze această limitare, prin publicarea anexei raportului său anual.

Comisia africană îndeplineşte următoarele *funcții*:

– funcția de promovare a drepturilor omului (prin colectarea şi diseminarea de informații şi documente, efectuarea de studii, organizarea de seminarii etc.);
– funcția de protecție a drepturilor omului;
– funcția consultativă, de interpretare a Cartei;
– orice altă funcție acordată de Conferința Şefilor de Stat şi de Guvern.

În cadrul funcției sale de protecție a drepturilor omului, Comisia examinează rapoartele statelor, precum şi plângerile interstatale şi individuale (deşi acestea din urmă nu sunt reglementate în mod expres, ci doar sub denumirea „alte plângeri"). În cazul constatării unor violări grave şi masive ale drepturilor, Comisia va sesiza Conferința Şefilor de Stat şi de Guvern.

Condițiile de admisibilitate ale unei plângeri individuale sunt:
– epuizarea căilor de recurs judiciare interne;
– să fie îndreptată împotriva unui stat parte la Cartă în momentul producerii faptelor;
– să nu fie anonimă şi să fie suficient de precisă;
– să fie compatibilă cu Carta;
– să nu conțină termeni jignitori la adresa unui stat;
– să fie înaintată într-un termen rezonabil;
– să nu fie înaintată şi altei instanțe internaționale în domeniu.

Odată declarată admisibilă, plângerea este examinată pe fond. Se poate încerca şi obținerea unei soluționări amiabile. După examinarea pe fond, Comisia îşi formulează observațiile şi concluziile, care sunt cuprinse în raportul anual adresat Conferinței. Deciziile Comisiei nu sunt obligatorii decât după publicarea raportului anual de către Conferința Şefilor de Stat şi de Guvern. În cazul constatării unor violări ale drepturilor, statele au următoarele obligații:
– obligația de încetare a violării;
– obligația de *restitutio in integrum* prin reparații în natură sau prin echivalent;
– obligația de a nu repeta violarea.

Comisia poate indica statelor măsurile speciale şi generale pe care trebuie să le ia în vederea eliminării efectelor violării drepturilor.

În vederea reformării sistemului african, subiect al unor serioase lacune, s-a impus ideea creării unui organism jurisdicțional de protecție a drepturilor omului la nivel african. Prin Protocolul adoptat în 1998, se instituie **Curtea africană a drepturilor omului şi popoarelor.** Curtea este formată din *11 judecători* independenți, resortisanți ai statelor membre ale Uniunii Africane, jurişti cu o înaltă autoritate morală, competență şi experiență juridică, judiciară sau academică recunoscută în domeniul drepturilor omului şi popoarelor. Judecătorii sunt aleşi de Conferința UA pe o perioadă de *6 ani.*

Curtea are o competență *consultativă* şi una *contencioasă.*

Calitatea de a sesiza Curtea africană aparține următoarelor subiecte:
– Comisia africană a drepturilor omului şi popoarelor;
– statul parte la protocol care a sesizat Comisia;
– statul parte la protocol împotriva căruia s-a introdus o plângere;
– statul parte la protocol al cărui cetățean este victima unei pretinse violări a drepturilor omului;
– organizațiile interguvernamentale africane;
– indivizii şi ONG-urile dotate cu statut de observator pe lângă Comisia africană.

Plângerile trebuie să îndeplinească aceleaşi condiții de admisibilitate ca şi pentru examinarea de către Comisie. Audierile în fața Curții sunt publice. Examinarea cererilor se face în contradictoriu, Curtea putând dispune efectuarea unor anchete. În termen de 90 de zile de la închiderea dezbaterilor, Curtea trebuie să emită o hotărâre. Aceste hotărâri sunt definitive, dar pot fi revizuite de Curte, dacă apar probe care nu au fost cunoscute în momentul hotărârii.

În cazul constatării unor violări a drepturilor, Curtea va dispune orice măsură în scopul remedierii situației, inclusiv plata de despăgubiri. Statele părți se obligă să respecte hotărârile Curții şi să asigure executarea lor în termenul fixat de aceasta.

Curtea va prezenta, anual, un raport Conferinței Uniunii Africane cu privire la activitatea sa.

Protocolul a intrat în vigoare la data de 25 ianuarie 2004, iar la data de 2 iulie 2006, la cea de-a opta sesiune ordinară a Consiliului Executiv al Uniunii Africane au fost aleşi primii unsprezece judecători ai Curții.

Prima şedință a Curții Africane a Drepturilor Omului şi Popoarelor a avut loc la 2-5 iulie 2006[1].

§6. Carta arabă a drepturilor omului

În luna mai 2004, Liga Statelor Arabe[2] (Liga Arabă) a adoptat versiunea revizuită a *Cartei arabe a drepturilor omului.* Textul inițial al Cartei fusese adoptat de către Liga Arabă în anul 1994, însă nu a fost ratificat de niciun stat membru. Acelaşi text inițial a fost destul de vehement criticat de organizațiile din domeniul drepturilor omului pentru că nu era considerat ca îndeplinind standardele internaționale în materie. Acesta a fost motivul pentru care, în anul 2002, Consiliul Ligii Arabe a adoptat o serie de rezoluții prin care încuraja „modernizarea Cartei pentru a corespunde cu standardele internaționale ale drepturilor omului"[3]. Această revizuire a însemnat reformularea majorității articolelor Cartei, precum şi adăugarea unor drepturi noi.

Carta Arabă a Drepturilor Omului revizuită cuprinde un preambul şi 53 de articole, în care sunt prevăzute drepturile „clasice", precum şi probleme procedurale privind monitorizarea respectării acestor drepturi, ratificarea şi intrarea în vigoare a Cartei. Dintre drepturile prevăzute de Cartă, amintim: dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii şi altor pedepse sau tratamente inumane sau degradante, dreptul de a nu fi supus la experimente medicale sau ştiințifice şi de a nu i se preleva organele fără consimțământul deplin, dreptul de a nu fi supus sclaviei, traficului de ființe umane sau servituții, egalitatea în fața justiției, dreptul la libertatea şi siguranța persoanei, principiul legalității incriminării, dreptul la un proces echitabil, dreptul de a nu fi pedepsit de două ori pentru aceeaşi faptă, dreptul la respectul vieții private şi de familie, dreptul de asociere, libertatea conştiinței şi religiei, libertatea de exprimare, dreptul de proprietate. Sunt consacrate şi drepturile persoanelor aparținând minorităților de a se bucura de propria lor cultură, limbă sau religie. De asemenea, Carta consacră dreptul la liberă circulație, dreptul de azil, dreptul la cetățenie, precum şi o serie de drepturi economico-sociale.

Considerată ca fiind un pas înainte față de predecesoarea sa, Carta Arabă revizuită conține încă unele devieri de la standardele internaționale consacrate în materie (de exemplu, în privința dreptului la viață prin permiterea prevederii pedepsei cu moartea pentru persoanele sub 18 ani), dar reprezintă, cu toate acestea, o reafirmare a începutului angajării statelor membre ale Ligii Arabe spre protecția drepturilor omului, cu posibilitatea consolidării acestei angajări prin îmbunătățirea viitoare a textului şi a aplicării Cartei. Carta Arabă revizuită va intra în vigoare la două luni după ce va fi ratificată de şapte state membre ale Ligii Arabe.

---

[1] A se vedea şi S. Lyons, *The African Court on Human and Peoples' Rights,* în American Society of International Law Insight, Volume 19, September 2006; M. Bérété, *Le système africain de protection des droits de la personne: ou en est-on arrivé dans l'édification?*, în EDL, nr. 22, janvier 2007, p. 9.

[2] Statele membre ale Ligii Arabe sunt: Algeria, Arabia Saudită, Bahrein, Insulele Comore, Djibouti, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Irak, Iordania, Kuweit, Liban, Libia, Mauritania, Maroc, Oman, Palestina, Qatar, Somalia, Sudan, Siria, Tunisia, Yemen.

[3] A se vedea şi M. Rishmawi, *The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward?*, în *Human Rights Law Review* nr. 5, Oxford University Press, 2005.

§7. Probleme speciale ale dreptului internaţional al drepturilor omului: protecţia minorităţilor

7.1. Consideraţii generale

Deşi chestiunea minorităților a devenit un subiect de constantă preocupare în dreptul internațional abia după primul război mondial, probleme legate de existența și protecția grupurilor minoritare au apărut încă din secolul al XVI-lea. Războaiele religioase declanşate ca urmare a Reformei au generat îngrijorări în cadrul comunității internaționale a vremii cu privire la diferențele între diversele grupuri religioase ce trăiau pe acelaşi teritoriu în state care recunoscuseră o singură confesiune oficială. De la Edictul din Nantes (1598) până la Tratatul de la Berlin (1878) un lung şir de tratate internaționale a stabilit un sistem internațional incipient al protecției minorităților.

Tratatul de la Augsburg (1555) prevedea ca protestanții şi catolicii „să trăiască împreună, în liniște şi pace", iar Tratatul păcii din Westfalia (1648) afirma principiul libertății şi egalității religioase şi îl accepta ca parte a „dreptului public european". În 1815, la Congresul de la Viena, statele participante au reconfirmat acest principiu. Totuşi, chiar dacă principiul libertății şi egalității religioase a fost inclus în alte tratate încheiate ulterior, se poate spune că el a existat doar pe hârtie. În special în imperiile otoman şi austro-ungar, conflictele generate de diferențele religioase au continuat. Practica era cu mult în urma deziderateloг stipulate în textul tratatelor.

Comunitatea internațională a devenit conştientă de gravitatea problemelor ridicate de existența minorităților abia după primul război mondial. Ca urmare a prăbuşirii celor trei mari imperii europene: austro-ungar, otoman si țarist, noi state au apărut pe harta politică a Europei: Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia, Bulgaria. Pe teritoriile acestor state trăiau grupuri etnice, religioase şi lingvistice care difereau din punct de vedere al culturii, religiei şi limbii de principalul segment al populației. În consecință, Marile Puteri au hotărât stabilirea, prin intermediul tratatelor, a unor obligații speciale pentru ocrotirea acestor grupuri minoritare. Ca urmare, au fost încheiate cinci tratate speciale privind minoritățile: cu Polonia (Versailles, 1919), cu Cehoslovacia şi Iugoslavia (St. Germain en Laye, 1919), cu România (Trianon, 1920) şi Grecia (Sèvres, 1920).

Tratatele de pace care au pus capăt războiului au inclus, de asemenea, prevederi speciale cu privire la drepturile minorităților. Unele state au făcut declarații referitoare la minorități în fața Consiliului Ligii Națiunilor ca o condiție pentru admiterea în Ligă: Finlanda, Albania, Lituania, Letonia, Estonia. Principalele prevederi ale acestor acorduri şi declarații pot fi rezumate astfel: angajamentul statelor de a ocroti minoritățile etnice, religioase şi lingvistice; asigurarea drepturilor necesare pentru păstrarea identității etnice, religioase şi lingvistice (dreptul de a folosi propria limbă, dreptul la educație în propria lor limbă şi cultură, dreptul de a practica religia proprie). S-a recunoscut că aceste prevederi constituiau obligații de interes internațional şi au fost plasate sub ocrotirea garantată de Liga Națiunilor.

După cel de-al doilea război mondial, comunitatea internațională a început să-şi concentreze eforturile asupra drepturilor omului şi a protecției lor internaționale. În 1945 a intrat în vigoare Charta Organizației Națiunilor Unite. Deşi nu conține prevederi specifice asupra drepturilor minorităților, Charta proclamă principiile respectului şi protecției universale a drepturilor omului, ca şi principiile egalității şi non-discriminării. Articolul

1 alin. (3) prevede că unul din scopurile Organizației este „de a ajunge la cooperarea internațională (...) în promovarea şi încurajarea respectului pentru drepturile omului pentru toți, fără distincție legată de rasă, sex, limbă sau religie". Astfel, prin includerea în Chartă a principiului non-discriminării[1], care constituie unul din aspectele tradiționale ale protecției minorităților, acesta a fost recunoscut ca principiu al Națiunilor Unite. Aşa cum arăta Francesco Capotorti, raportor al Subcomisiei ONU pentru minorități, a avut loc o schimbare de optică în comparație cu sistemul Ligii Națiunilor. După crearea ONU, „acest principiu a fost inclus în contextul protecției drepturilor omului şi libertăților fundamentale ale tuturor ființelor umane, şi nu în contextul măsurilor desemnate în special pentru protecția minorităților"[2].

Conflictele etnice care au izbucnit în epoca post-colonială demonstrează nevoia unui sistem perfecționat pentru protecția minorităților. Deşi unii autori au identificat problema minorităților cu principiul auto-determinării, cele două chestiuni fac parte din sfere diferite ale dreptului internațional al drepturilor omului. În cazul minorităților, accentul este plasat pe drepturile fundamentale ale *persoanelor* aparținând grupurilor etnice, religioase sau lingvistice, pe când dreptul la autodeterminare este un drept al *popoarelor*.

În ultimii ani, chestiunea minorităților s-a internaționalizat şi i s-a acordat o tot mai mare importanță, atât la nivel universal, cât şi regional.

7.2. Noțiunea de „minorități"

Nu există nicio definiție stabilită, oficială, a termenului **minoritate** în dreptul internațional şi nici în instrumentele juridice existente de protecție a drepturilor omului. Unele state, în special latino-americane, dar nu numai, au susținut că nu au niciun fel de minoritate pe teritoriile lor[3], în timp ce alte state au inclus sau au intenționat să includă drepturile minorităților în constituțiile lor. Această situație ambiguă a generat dezbateri la nivelul ONU, în vederea elaborării unei definiții.

Prima tentativă datează din 1950, când Subcomisia ONU pentru Prevenirea Discriminării şi Protecția Minorităților nu a reuşit să ajungă la un acord în această privință.

S-a propus atunci următoarea definiție:

I. termenul „minoritate" include numai acele grupuri non-dominante în cadrul unei populații, care posedă şi doresc să păstreze tradiții stabile de natură etnică, religioasă sau lingvistică sau caracteristici semnificativ diferite de cele ale restului populației;

II. asemenea minorități trebuie să includă un număr suficient de persoane pentru a putea păstra astfel de tradiții sau caracteristici;

III. asemenea minorități trebuie să fie loiale statului ai cărui cetățeni sunt"[4].

Această definiție nu a fost acceptată ca un punct de vedere oficial asupra noțiunii minorităților. Abia după 29 de ani o nouă încercare a fost făcută pentru a defini minoritățile, de către Raportorul special al Subcomisiei, *Francesco Capotorti*: o minoritate este „un grup numericeşte inferior restului populației unui stat, aflat într-o poziție non-dominantă, ai cărui membri, fiind cetățeni ai statului, posedă caracteristici etnice, religioase

[1] Menționat şi în art. 13, art. 55, art. 56, art. 62.

[2] F. Capotorti, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, UN Studies Series no. 5, p. 32.

[3] De exemplu, Franța.

[4] UNDOC E/CN.4/641, Anexa I, Rezoluția II.

sau lingvistice ce diferă de cele ale restului populației şi arată, chiar dacă numai implicit, un spirit de solidaritate, în vederea păstrării culturii, tradițiilor, religiei sau limbii lor"[1].

Deşi Comisia Drepturilor Omului a considerat această definiție acceptabilă, o nouă încercare aparține lui *Jules Deschenes*, care în 1985 definea o minoritate ca „un grup de cetățeni ai unui stat, ce constituie o minoritate numerică şi se află într-o poziție non-dominantă în acel stat, înzestrat cu caracteristici etnice, religioase şi lingvistice care diferă de cele ale majorității populației, având simțul solidarității şi motivat, chiar dacă doar implicit, de o voință colectivă de a supraviețui şi al cărui scop este de a dobândi egalitatea cu majoritatea în fapt şi în drept"[2].

Analiza acestor definiții demonstrează existența unei similitudini a punctelor de vedere. Definiția din 1950 accentuează câteva elemente esențiale ca: non-dominanța grupului; natura etnică, religioasă sau lingvistică a grupului; dorința de a păstra aceste caracteristici; existența unui număr de persoane suficient de mare pentru a dezvolta şi păstra trăsăturile specifice; condiția cetățeniei. Definiția lui Capotorti conține, în esență, aceleaşi elemente: inferioritatea numerică, non-dominanța; cetățenia; trăsături specifice etnice, religioase şi lingvistice; elementul subiectiv – simțul solidarității în păstrarea acestor trăsături. Aceleaşi elemente apar şi în definiția lui Deschenes, care conține în plus scopul de a dobândi egalitatea în drepturi cu majoritatea în fapt şi în drept.

Subcomisia nu a putut cădea de acord asupra uneia din aceste definiții. În 1986, un grup de lucru din cadrul comisiei a decis amânarea elaborării definiției. Totuşi, aşa cum observa Patrick Thornberry, „lipsa unei definiții generale obligatorii a minorităților este o lacună, dar nu şi un obstacol fatal în calea progresului (...). O eventuală definiție acceptată în dreptul internațional, şi îndrumarea pe care ar asigura-o pentru practica statelor, nu s-ar îndepărta prea mult de cele expuse mai sus"[3].

Deşi nu s-au obținut rezultate concrete în ceea ce priveşte definiția minorităților, s-a ajuns la un consens referitor la două elemente principale, şi anume criteriile subiectiv şi obiectiv. Din punct de vedere *obiectiv*, o minoritate trebuie să fie un grup non-dominant şi membrii săi trebuie să aibă caracteristici distincte, specifice: etnie, religie, limbă. Elementul *subiectiv* cuprinde solidaritatea, sentimentul apartenenței la grup şi dorința de a păstra şi dezvolta identitatea dată de caracterele distinctive.

În ceea ce priveşte criteriul *numeric*, acesta a fost subliniat în definițiile prezentate ca fiind un element esențial pentru ca un grup să fie considerat o minoritate, din două puncte de vedere: numărul membrilor grupului să fie inferior restului populației şi grupul trebuie să cuprindă un număr suficient de persoane pentru a fi capabil să-şi păstreze trăsăturile. Ca urmare a lipsei unei prevederi obligatorii în acest sens, atitudinile statelor diferă în mod semnificativ, de la opinia guvernului olandez potrivit căreia mărimea grupului nu este relevantă în stabilirea caracterului de minoritate, la condiția, considerată arbitrară, existentă în Suedia asupra numărului de cel puțin 100 de persoane pentru a forma o minoritate.

Limitarea cu privire la cetățenie a generat diverse abordări de către state. În *Comentariul General Nr. 23(50)*, Comitetul Drepturilor Omului şi-a exprimat opinia față de acest aspect după cum urmează: „persoanele desemnate a fi protejate sunt acelea care aparțin unui grup şi care au în comun cultura, religia şi/sau limba; nu este nece-

[1] UNDOC E/CN.4/sub. 2384 add. I.

[2] J. Deschenes, *Protection of Minorities*, UNDOC E/CN 4/ sub. 2/1985/31.

[3] P. Thornberry, *Minorities and Human Rights Law*, Minority Rights Group, 1987, p. 4.

sar ca indivizii ce urmează a fi protejați să fie cetățenii statului"[1]. Cu toate că acest Comentariu General nu are forță juridică obligatorie, el oferă posibilitatea unei interpretări unitare de către state a acestei chestiuni.

7.3. Instrumente juridice internaţionale din dreptul internaţional al drepturilor omului (sistemul ONU) pentru protecţia minorităţilor

După cel de-al doilea război mondial, sarcina ocrotirii drepturilor omului şi a creării normelor juridice pentru îndeplinirea acestui scop a fost încredințată Organizației Națiunilor Unite. După expunerea principiilor generale ale recunoaşterii şi ocrotirii drepturilor omului în Carta ONU, alte documente au fost adoptate pentru a da eficiență acestei protecții universale. Primul document asupra drepturilor omului adoptat sub egida Națiunilor Unite a fost Declarația universală a drepturilor omului (DUDO). În ceea ce priveşte drepturile minorităților, nici Charta, nici Declarația nu conțin prevederi specifice. O propunere din partea Uniunii Sovietice de a include în Declarație un paragraf referitor la minoritățile naționale a fost respinsă de Adunarea Generală. Totuşi, Adunarea Generală afirma în *Rezoluția 217C(III)* intitulată *„Soarta minorităților"* că ONU nu poate rămâne indiferentă față de soarta minorităților, dar complexitatea problemei a făcut dificilă adoptarea unei soluții uniforme şi în consecință s-a luat hotărârea de a nu menționa această chestiune în textul DUDO. Declarația are ca scop afirmarea protecției drepturilor „tuturor ființelor umane" şi a principiilor fundamentale ale non-discriminării şi egalității în drepturi. Astfel, Declarația a adoptat un punct de vedere universalist şi individualist, conferind drepturi tuturor ființelor umane luate individual.

După promulgarea DUDO, importanța protecției drepturilor minorităților a crescut. Referiri speciale au fost incluse în tratatele asupra drepturilor omului adoptate în următorii ani. Articolul 14 al *Convenției europene a drepturilor omului* (1950) se referă la non-discriminare „pentru orice motiv ca (...) rasă, culoare, limbă, (...), asociere cu o **minoritate națională**".

Minoritățile sunt de asemenea menționate indirect în *Convenția asupra prevenirii şi pedepsirii crimei de genocid (*1948*). Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială* prevede în art. 1 că „măsurile speciale luate doar în scopul asigurării avansării adecvate a anumitor grupuri sau indivizi nu va fi considerată discriminatorie cu condiția ca aceste măsuri să nu ducă la menținerea de drepturi separate pentru diferite grupuri rasiale". Alte referiri la minorități apar în *Convenția UNESCO împotriva discriminării în domeniul învățământului.*

Cea mai importantă şi directă referire la protecția minorităților se află în art. 27 al *Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile şi Politice*, articol care este considerat parte a dreptului cutumiar internațional. Textul art. 27 prevede: „În acele state în care există minorități etnice, religioase şi lingvistice, persoanelor care aparțin acestor minorități nu le va fi negat dreptul, în comunitate cu ceilalți membri ai grupului, de a se bucura de propria lor cultură, de a profesa şi practica propria lor religie, sau de a folosi propria lor limbă". Formularea art. 27 ridică unele probleme de interpretare, dintre care cele mai importante sunt: stabilirea beneficiarilor acestor drepturi, determinarea naturii obligației impuse asupra statelor, determinarea drepturilor propriu-zis garantate.

[1] General Comment no. 23(50), parag. 5.1. În acelaşi sens s-a pronunțat, la nivelul Consiliului Europei, şi Comisia de la Veneția.

7.4. Drepturile garantate de art. 27: drepturi individuale sau colective?

Expresia „drepturile minorităților" ar putea duce la concluzia că titularii acestor drepturi sunt grupurile înzestrate cu trăsăturile unei minorități. Totuşi, punctul de vedere general în teoria drepturilor omului este că art. 27 priveşte persoanele ce aparțin minorităților, în comunitate cu alți membri ai grupului, ce au dreptul de a se bucura de propria cultură, de a practica propria religie şi de a folosi propria limbă.

Opinia generală a doctrinei, ca şi cea a Comitetului Drepturilor Omului este că protecția minorităților vizează drepturile indivizilor aparținând minorităților, şi nu drepturi colective. În cazul *Lovelace contra Canadei* (1981), Comitetul Drepturilor Omului a afirmat că „*persoanele* care au păstrat legăturile cu comunitatea lor şi doresc să mențină aceste legături trebuie în mod normal să fie considerate ca aparținând acelei minorități conform înțelesului dat de Pact"[1].

În Comentariul General asupra art. 27, Comitetul Drepturilor Omului a arătat că a existat o confuzie în această privință între drepturile protejate de art. 27 şi dreptul popoarelor la autodeterminare recunoscut în art. 1 al Pactului. Totuşi, trebuie făcută distincția între cele două categorii de drepturi: dreptul la autodeterminare „este exprimat ca un drept aparținând popoarelor şi este inclus într-o parte separată a Pactului. Autodeterminarea nu este un drept supus prevederilor din Protocolul Opțional. Articolul 27, pe de altă parte, se referă la drepturi conferite indivizilor, ca şi alte articole referitoare la drepturi individuale din partea a III-a a Pactului şi intră sub incidența Protocolului Opțional"[2]. Dreptul popoarelor la autodeterminare derivă direct din principiile fundamentale ale Națiunilor Unite incluse în Chartă şi este o condiție pentru îndeplinirea tuturor celorlalte drepturi ale omului, inclusiv cele conferite de art. 27.

Alături de argumentul de „poziție" ridicat de Comitet, alte argumente au fost aduse în favoarea drepturilor minorităților ca drepturi individuale. Din punct de vedere istoric, realizarea protecției minorităților a fost întotdeauna urmărită prin acordarea de drepturi individuale. În al doilea rând, Capotorti a menționat un aspect politic, care nu poate fi neglijat în contextul internațional contemporan: „faptul de a garanta drepturi minorităților şi astfel înzestrându-le cu statut legal ar putea mări pericolul de fricțiune între ele şi stat, în măsura în care grupul minoritar, ca entitate, ar părea să fie învestit cu autoritatea de a reprezenta interesele unei anume comunități față de statul ce reprezintă interesele întregii populații"[3].

Articolul 27 prevede că drepturile în chestiune trebuie să fie exercitate „în comunitate cu ceilalți membri ai grupului". Drepturile minorităților au fost recunoscute în interesul unor colectivități: indivizii care beneficiază de aceste drepturi sunt membri ai acelei colectivități şi numai în această calitate sunt îndreptățiți la protecție conform art. 27.

7.5. Obligațiile impuse statelor de art. 27 al PIDCP

Articolul 27 al PIDCP pare a formula o obligație negativă pentru state: „persoanelor aparținând minorităților *nu vor fi lipsite* de dreptul (...)". Această exprimare a fost luată în considerare în cadrul dezbaterilor Comisiei Drepturilor Omului şi a fost criticată de unii membri ai acesteia. Astfel, s-a spus că art. 27 impune o obligație în termeni prea generali şi că formularea în chestiune ar face prevederile sale ineficiente. Au existat

[1] CDO, *Lovelace v. Canada*, 2 Selected Decisions 28 (1981).
[2] General Comment 23, parag. 3.1.
[3] F. Capotorti, *op. cit.*, parag. 209.

propuneri de a introduce în text referiri specifice la măsurile ce trebuie să fie adoptate de state pentru protecția drepturilor minorităților.

Totuşi, formularea art. 27 nu poate duce la concluzia că statele nu au nicio obligație de a interveni activ pentru a asigura realizarea drepturilor. Este esențial pentru state, în îndeplinirea obligațiilor prevăzute de art. 27, de a adopta măsuri legislative şi administrative în diverse domenii ale politicii statale: învățământ, administrație, cultură, sistem judiciar. Atitudinea pasivă a statelor față de chestiunea minorităților poate fi considerată o violare a art. 27. Drepturile acordate ar exista doar în teorie dacă nu se iau măsuri concrete: adaptări ale sistemului de învățământ, crearea sau acordarea libertății de creare de instituții culturale, protecție în domeniul religios şi lingvistic. Drepturile recunoscute prin art. 27 pot fi implementate în mod eficient doar printr-o intervenție activă şi susținută a statelor.

7.6. Drepturile ocrotite de art. 27

Articolul 27 nu menționează amănunțit drepturile a căror respectare trebuie asigurată de către state. El plasează drepturile concrete ale minorităților sub „umbrela" dreptului de „a se bucura de propria lor cultură, de a profesa şi practica propria religie şi de a folosi propria limbă".

Datorită exprimării în termeni de generalitate a acestei prevederi, unele state au mers mai departe, în special în legislația constituțională, prevăzând drepturi mai precise pentru minoritățile care trăiesc pe teritoriile lor.

Dreptul de a se bucura de propria cultură implică dreptul de a păstra credințele, obiceiurile, tradițiile specifice, creațiile literare şi artistice care aparțin patrimoniului spiritual al grupului respectiv. Membrii grupului trebuie să aibă dreptul de a crea propriile instituții sau asociații culturale, de a promova şi păstra tradițiile culturale, inclusiv prin intermediul spectacolelor artistice, îmbrăcăminte distinctă etc. De asemenea, este implicit dreptul de a-şi face cunoscute caracteristicile culturale restului populației, în scopul îmbunătățirii cooperării şi înțelegerii reciproce.

Politica statelor în această privință cuprinde folosirea unor importante resurse financiare şi umane la nivel național. Printre măsurile legislative şi administrative luate de state sunt: crearea de edituri specializate în promovarea şi traducerea literaturii minorităților, înființarea departamentelor speciale pentru minorități în cadrul ministerelor pentru cultură, alocarea de fonduri publice pentru sponsorizarea unor activități ale minorităților etc. Un aspect important este şi accesul la *mass media.*

Una dintre cele mai importante probleme în exercitarea acestui drept este accesul la învățământ în limba minorităților, precum şi promovarea culturii acestora. Astfel, în această privință se au în vedere: aplicarea principiului general al non-discriminării şi egalității în drepturi, înființarea de şcoli la diferite nivele cu predare în limba minorităților, în special în regiunile preponderent locuite de o minoritate. Statele trebuie totuşi să ia în considerare libertatea persoanei aparținând unui grup minoritar de a alege dacă îşi exercită sau nu acest drept (şi de a evita astfel o politică de segregare).

Dreptul persoanelor aparținând minorităților lingvistice de a folosi propria limbă are legături evidente cu dreptul de a se bucura de propria cultură. Limba este un mod de expresie a unei culturi, un purtător viu al specificității unui grup etnic. În societățile plurilingvistice, limbile au o semnificație specială în relațiile oficiale în interiorul statului. Stabilirea unei limbi oficiale într-un stat poate deveni o sursă de controverse între diferitele grupuri ale populației, dar este de o importanță crucială în mecanismul

guvernării. Pe de altă parte, în numeroase state limba oficială are însemnătatea unui instrument pentru păstrarea unității și integrității naționale.

Unele probleme care ar necesita acțiuni pozitive din partea statelor în privința folosirii limbii minorităților sunt: folosirea acestor limbi în chestiuni oficiale, în activitatea judiciară și administrativă, precum și în împrejurări neoficiale, în școli, în mass media etc. Folosirea limbilor minorităților este un foarte vast subiect de dezbatere și soluționarea disputelor din jurul lui depinde în principal de interpretarea statelor. Nu există o regulă unică, dar sunt unele tendințe vizibile din partea statelor asupra acestui aspect: declararea ca naționale sau oficiale a tuturor limbilor vorbite de principalele grupuri lingvistice (de exemplu, în Elveția); desemnarea unor limbi ale minorităților ca oficiale, dar nu a tuturor (de exemplu, Finlanda, Canada); declararea limbilor minorităților ca oficiale doar la nivel regional (de exemplu, Austria); neacordarea niciunui statut oficial limbilor minorităților, dar garantarea învățării și folosirii lor prin Constituție (de exemplu, România, Polonia, SUA).

Dreptul de a profesa și practica propria religie este deosebit de important, deși atitudinile statelor față de religie diferă considerabil, de la principiul strictei separări între stat și religie la opiniile care subordonează politica statului unor principii religioase. Aceste diferențe influențează modul de ocrotire a drepturilor religioase ale minorităților. Există chestiuni legate de politica publică a statului (subvenționarea activității comunităților religioase, minoritare sau nu), de dreptul privat (celebrarea căsătoriei religioase, respectarea sărbătorilor religioase) etc. Uneori apar conflicte între dreptul unui stat și opiniile unei minorități religioase, de exemplu cu privire la obiecția de conștiință la satisfacerea serviciului militar sau depunerea unui jurământ. Dreptul de a înființa instituții de învățământ cu caracter religios este și el o parte a dreptului minorităților de a practica propria religie.

7.7. Populațiile indigene

Principalul instrument juridic internațional pentru protecția **populațiilor indigene** este *Convenția Organizației Internaționale a Muncii asupra Populațiilor Indigene și Tribale* (1957). Potrivit acestei Convenții, popoarele indigene sunt formate din membrii populațiilor tribale sau semi-tribale, cu condiții sociale și economice mai puțin avantajoase, cu un mod de viață reglementat în întregime sau parțial de propriile lor obiceiuri și tradiții și care, în unele țări, sunt priviți ca indigeni pe baza descendenței lor din populația care a locuit pe acel teritoriu înainte de cucerire sau colonizare.

Drepturile recunoscute de Convenția OIM nr. 107 se referă mai ales la proprietatea asupra pământului și la exercitarea unor ocupații economice tradiționale. Faptul că aceste sunt reglementate de o Convenție elaborată de OIM arată natura lor distinctă de protecția minorităților. Totuși, întrebarea dacă populațiile indigene trebuie considerate sau nu minorități rămâne deschisă. Un răspuns afirmativ ar avea importante implicații, în sensul că protecția juridică a minorităților s-ar aplica și populațiilor indigene.

Patrick Thornberry observa că „protecția populațiilor indigene se dezvoltă după direcții separate de protecția minorităților"[1]. O declarație separată asupra drepturilor populațiilor indigene a fost elaborată în proiect de Grupul de Lucru pentru Populațiile Indigene al Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților[2].

[1] P. Thornberry, *op. cit.*, p. 9.
[2] Rezoluția 1994/45, UNDOC E/CN.4/1995/2.

Declarația este un important pas înainte pentru protecția popoarelor indigene şi, alături de prevederile legate de egalitate, non-discriminare şi respect al drepturilor omului, conține o puternică afirmare a dreptului popoarelor indigene la autodeterminare. Protecția popoarelor indigene diferă în această privință de cea a minorităților.

Popoarele indigene sunt un subiect recent de preocupare în dreptul internațional şi mijloacele de protecție sunt încă în dezvoltare. Oricât de diferite ar fi aceste mijloace față de protecția minorităților, există şi un element comun: respectul pentru identitatea culturală şi pentru formele tradiționale de cultură şi civilizație. Protecția popoarelor indigene face parte din dreptul minorităților, cu diferențele sale specifice, iar popoarele indigene trebuie să beneficieze de drepturile conferite de art. 27 al Pactului Internațional referitor la Drepturile Civile şi Politice, ca şi de celelalte drepturi fundamentale.

Cea mai cuprinzătoare şi importantă realizare, în efortul de a proteja şi păstra cultura populațiilor indigene, a fost adoptarea, la 13 septembrie 2007, de către Adunarea Generală a ONU, cu 143 de voturi pentru, 4 voturi contra şi 11 abțineri, a *Declarației ONU privind Drepturile Popoarelor Indigene*.

Declarația proclamă atât drepturi individuale, cât şi drepturi colective. Printre drepturile enunțate în Declarație amintim: interzicerea etnocidului (ceea ce înseamnă mult mai mult decât simpla interzicere a genocidului), interzicerea mutării şi relocării lor forțate, dreptul de a-şi practica şi revitaliza propriile tradiții, dreptul de a-şi revitaliza, utiliza, dezvolta şi transmite generațiilor viitoare limba, tradițiile şi filosofia lor de viață, dreptul individual şi colectiv la educație, dreptul la respectarea şi valorizarea corespunzătoare a propriilor lor tradiții în cadrul procesului educațional, dreptul de a avea mijloace media în limba proprie, dreptul de a participa la viața culturală etc.[1].

7.8. Declarația din 1992 asupra Drepturilor Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase şi Lingvistice

În perioada anilor '90 ai secolului trecut, chestiunea minorităților a devenit deosebit de acută pe plan internațional, în special datorită conflictelor care au generat încălcări drepturilor acestora, sau datorită controverselor teritoriale dintre diverse grupuri etnice. Sistemul existent al ONU a apărut ineficient în unele cazuri. Prevederile Cartei ONU, ale Declarației universale a drepturilor omului şi ale Pactelor Internaționale au devenit insuficiente şi a crescut nevoia unui document internațional special asupra problemei minorităților.

Acest document a fost adoptat în 1992 de Adunarea Generală a ONU: *Declarația Drepturilor Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase şi Lingvistice*. Declarația este rezultatul a 14 ani de lucru în cadrul Comisiei Drepturilor Omului. În timpul procesului de elaborare, au apărut controverse cu privire la titularii drepturilor recunoscute: indivizi sau colectivități. Din aceste opinii, prima a primit recunoaşterea prin textul Declarației, deşi argumente serioase au fost aduse în favoarea drepturilor colective ale minorităților. Declarația urmează direcția dată de art. 27 PIDCP, fiind „inspirată de prevederile art. 27 al PIDCP".

Deşi Declarația este un *document politic* şi nu un instrument juridic obligatoriu, ea reprezintă un important pas înainte în dezvoltarea protecției minorităților, deoarece

[1] A se vedea, pentru mai multe amănunte, S. Wiessner, *The Cultural Rights of Indigenous People: Achivements and Continuing Challenges*, în EJIL, vol. 22 (1) 2011, p. 121-140; G. Pentassuglia, *Towards a Jurisprudential Articulation of Indigenous Land Rights*, în EJIL, vol. 22 (1) 2011, p. 165-202.

reafirmă semnificația specifică a problemei în societate: „promovarea constantă şi realizarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților etnice, religioase sau lingvistice, ca o parte integrantă a dezvoltării societății în întregul ei şi într-un sistem democratic bazat pe domnia legii, va contribui la întărirea prieteniei şi cooperării între state şi popoare".

Consensul în adoptarea Declarației îi subliniază importanța, deşi unele voci în doctrină pretind că adoptarea ei nu era necesară. Totuşi, Declarația este o completare utilă a prevederilor din PIDCP şi o descriere detaliată a obiectivelor de atins în protecția drepturilor minorităților.

Articolul 1 conține obligația pozitivă a statelor de a proteja minoritățile şi de a „încuraja condițiile pentru promovarea identității lor". În textul Declarației, principiul non-discriminării este afirmat de câteva ori, în art. 2 (1) şi art. 3. Obligația pozitivă impusă statelor se referă la o largă categorie de drepturi specifice: dreptul de a participa efectiv la viața culturală, religioasă, socială şi economică, ca şi dreptul de a participa la luarea deciziilor la nivel național şi regional şi dreptul de a se asocia în mod liber. Articolul 4 descrie măsurile ce trebuie luate de către state pentru a asigura exercitarea acestor drepturi. Scopul avut în vedere este de a „permite persoanelor aparținând minorităților de a-şi exprima caracteristicile şi de a-şi dezvolta cultura, limba, religia, tradițiile şi obiceiurile". Este impusă şi o limită – dacă aceste elemente ar încălca dreptul intern şi internațional. Articolul 5 stabileşte, deşi într-un limbaj destul de vag, elaborarea de politici naționale şi programe de cooperare şi asistență între state.

Un element specific introdus de Declarație este principiul participării [art. 2 şi 4 (5)]: participarea la viața culturală, religioasă, socială, economică şi publică, participarea la luarea deciziilor, precum şi participarea la progresul economic şi dezvoltarea țării. Aceste clauze sunt deosebit de importante deoarece permit membrilor minorităților să-şi exprime opiniile asupra vieții societății în general, asupra tuturor aspectelor sale importante. Interpretarea şi aplicarea acestui principiu este lăsată în seama statelor şi, după cum observa Patrick Thornberry „are avantajul de a întoarce fața minorităților spre societate şi reprezintă un concept integrator şi nu unul separator"[1].

În ciuda faptului că textul Declarației nu este destul de ferm în unele privințe – ca drepturile politice, sau măsurile de ordin financiar ce trebuie luate în privința dreptului la educație – la nivel internațional există un consens general asupra principiilor promovate de acest instrument. Coroborarea cu art. 27 permite statelor să îl interpreteze adecvat, în lumina prevederilor detaliate şi mai actuale ale Declarației.

Este semnificativ faptul că Declarația subordonează interpretarea şi respectarea prevederilor sale „scopurilor şi principiilor Națiunilor Unite, inclusiv egalitatea suverană, integritatea teritorială şi independența politică a statelor", ca o garanție împotriva potențialelor surse de conflict.

7.9. Considerații finale privind problema minorităților în sistemul ONU

Prevederile art. 27 al PIDCP trebuie interpretate în acord cu principiile egalității şi non-discriminării statuate în art. 2(1) şi art. 26 ale Pactului, după cum arăta Comitetul Drepturilor Omului: „asemenea măsuri pozitive trebuie să respecte prevederile art. 2(1)

[1] P. Thornberry, *The UN Declaration on Rights of Persons Belonging to Minorities*, în A. Philips, A. Rosas (eds.), *The UN Minority Declaration*, 1993.

şi 26 ale Pactului, în ce priveşte tratamentul diferitelor minorități atât între ele, cât şi față de restul populației"[1].

Sistemul stabilit de art. 27 nu este perfect. Declarația din 1992 constituie un prim pas pe drumul îmbunătățirii acestuia. Unul din principalele dezavantaje este lipsa unei definiții a minorităților elaborată în scopul de a crea un standard juridic internațional pentru determinarea beneficiarilor drepturilor garantate. În al doilea rând, noțiunea de minorități *etnice* şi *naționale* nu a fost suficient explicată, şi nici diferența dintre acestea şi minoritățile *rasiale*. O definiție corespunzătoare a minorităților ar contribui de asemenea la rezolvarea controverselor legate de natura drepturilor în cauză – individuale sau colective –, acordând minorităților locul special pe care îl ocupă, între indivizi şi popoare.

În al treilea rând, nici art. 27 şi nici Declarația nu menționează drepturile politice acordate persoanelor aparținând minorităților (în afară de drepturile politice generale conferite tuturor cetățenilor statului): dreptul de a forma partide politice pe baze etnice şi de a fi reprezentați în cadrul puterii legislative şi executive.

Declarația din 1992 este o parte însemnată a sistemului ONU de protecție a minorităților. Totuşi, ea nu poate constitui temei legal în inițierea unei plângeri de violare a drepturilor minorităților, deoarece nu are forță juridică obligatorie. Principiile statuate în acest document politic trebuie duse mai departe şi materializate într-o Convenție specială asupra drepturilor minorităților, ca o sursă primară a acestui segment al drepturilor omului.

Dintr-un punct de vedere practic, prezentul sistem ar putea fi îmbunătățit prin întărirea cooperării juridice, politice şi materiale dintre statele interesate, în scopul prevenirii potențialelor conflicte şi al creşterii securității internaționale şi regionale: „Când drepturile lor sunt garantate şi respectate întocmai, grupurile minoritare pot deveni o legătură între statele a căror populație cuprinde persoane aparținând aceluiaşi grup etnic şi lingvistic, şi astfel pot ajuta la întărirea cooperării şi promovarea relațiilor prietenești între țările respective"[2].

Dreptul internațional ar fi lipsit de eficiență şi valoare practică dacă nu s-ar reflecta la nivel național. Statele trebuie să se conformeze normelor internaționale şi să-şi adapteze acestora politica lor internă. Cazurile de încălcare a drepturilor persoanelor aparținând minorităților trebuie rezolvate eficient la nivel național prin procedurile corespunzătoare, şi dreptul național trebuie să asigure ca restricțiile asupra drepturilor membrilor minorităților să aibă „o justificare rezonabilă şi obiectivă şi sunt necesare pentru continua viabilitate şi bunăstare a minorității în întregul ei"[3].

Problema minorităților rămâne un aspect complex al dreptului internațional contemporan. Tensiunile etnice de pe cuprinsul lumii cer maxima ei considerare de către state şi organizațiile internaționale. Patrick Thornberry concluziona, pe bună dreptate: „valoarea practică a ideologiei drepturilor omului pentru minorități nu poate fi cuantificată; relația lor cu această ideologie, statutul lor în cadrul ei rămân încă nedeterminate. Dar este unicul model pe care îl avem şi bogăția lui nu este epuizată"[4].

---

[1] General Comment 23(50), 1994, parag. 6.2.
[2] F. Capotorti, *op. cit.*, parag. 618.
[3] HRC, *Cauza Kitok v. Suedia*, HRC Report, GAOR, 44th Sess., Supp. 40, p. 271.
[4] P. Thornberry, *Minorities and Human Rights Law*, 1987, p. 14.

7.10. Instrumente adoptate de Consiliul Europei în materia protecţiei minorităţilor

În cele ce urmează, ne vom opri la principalele instrumente adoptate în materie la nivelul continentului european, mai precis la nivelul Consiliului Europei[1].

Dintre acestea, cel mai important – şi prin faptul că este singurul instrument cu forță juridică obligatorie – este *Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale*, elaborată şi adoptată de către Consiliul Europei.

Într-o măsură foarte mare, Convenția transformă angajamentele politice, formulate în 1990 prin Documentul de la Copenhaga al OSCE, în obligații legale. Adoptarea Convenției-cadru a însemnat şi un compromis, ea fiind o variantă de mijloc între mai multe propuneri formulate. Una dintre variantele luate în discuție a fost inclusiv aceea a adoptării unui Protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, protocol care să vizeze protecția drepturilor minorităților.

Această din urmă propunere s-a concretizat printr-o recomandare a Adunării parlamentare, *Recomandarea nr. 1201/1993 privind un Protocol adițional la CEDO privind drepturile minorităților*[2]. Fără a intra în foarte amănunte legate de conținutul textului protocolului propus prin recomandarea menționată, ne vom limita la a ilustra câteva dintre efectele pe care adoptarea unui astfel de act le-ar fi putut produce în sfera protecției drepturilor persoanelor aparținând minorităților, precum şi eventualele schimbări de abordare a problemei în acest domeniu.

În primul rând, dat fiind faptul că instrumentul propus era un protocol adițional la CEDO, adoptarea şi intrarea lui în vigoare ar fi însemnat şi existența unui mecanism jurisdicțional (Curtea Europeană a Drepturilor Omului) care să poată să judece eventualele încălcări provenite din partea statelor, fiind un instrument de aplicabilitate directă, întocmai ca şi CEDO[3]; în al doilea rând, protocolul ar fi însemnat consacrarea legală a unei definiții a minorităților naționale[4]; în al treilea rând, cum drepturile omului sunt prin excelență drepturi individuale, în protocol erau prevăzute, alături de principiile genera-

---

[1] Pentru alte amănunte, a se vedea şi L.-M. Crăciunean, *Discuții referitoare la o definiție legală a sintagmei „minorități naționale"*, în Dreptul nr. 11/2011, p. 130-151; L.-M. Crăciunean, *Protecția diversității culturale în dreptul internațional: modelul „uniți în diversitate"?*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 142-159.

[2] Dezbaterea Adunării Parlamentare din 1 Februarie 1993, Doc. 6742, Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur Mr. Worms şi Doc. 6749, Opinion of the Political Affairs Committee, Rapporteur Mr. de Puig, http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm.

[3] Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, în art. 2, acordă aceeaşi importanță şi acelaşi efect atât tratatului propriu-zis, cât şi instrumentelor sale conexe ori protocoalelor adiționale, acestea făcând parte din tratat şi având aceeaşi valoare juridică şi aceeaşi forță ca şi tratatul.

[4] Aspect ce, vom vedea, nu putea trece neobservat, de vreme ce până atunci nu existase o definiție a noțiunii de „minoritate" sau a sintagmei de „minoritate națională", pe de o parte unanim acceptată, iar, pe de altă parte, care să fie cuprinsă într-un document cu forță juridică obligatorie. Articolul 1 al Protocolului propunea o definiție care să fie valabilă şi folosită în sensul avut în vedere de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Astfel, prin *minoritate națională* se înțelege un grup de persoane dintr-un stat, care: a. locuiesc pe teritoriul statului şi sunt cetățeni ai acestuia; b. mențin legături îndelungate, ferme şi stabile cu statul respectiv; c. au caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice diferite; d. sunt suficient de reprezentative, deşi reduse din punct de vedere numeric, raportat la restul populației statului sau al unei regiuni a acestuia; e. sunt motivate de preocuparea de a păstra împreună ceea ce constituie identitatea lor comună, inclusiv cultura, tradițiile, religia sau limba.

le[1], şi o serie de drepturi pe care o persoană aparținând unei minorități să poată să le invoce în fața Curții; în al patrulea rând, deşi textul protocolului enunța drepturi subiective individuale[2], în partea alocată modului de implementare a protocolului se statua că: „nicio dispoziție din acest protocol nu trebuie interpretată în sensul limitării sau restrângerii drepturilor individuale ale persoanelor aparținând minorităților ori restrângerii sau limitării unui drept colectiv al acestor minorități naționale, înscris în legislația unuia dintre statele părți ori rezultat dintr-un acord internațional, la care unul dintre statele în discuție este parte" (art. 12 din Protocol). Cu referire la ultimul punct, ceea ce afirma Protocolul era faptul că pot fi concepute, de către state, ca protecție suplimentară, şi drepturi colective pentru minorități, însăşi această idee fiind una nouă pentru domeniul în discuție, conceput ca având la bază drepturi individuale. În plus, documentul nu admitea formularea de rezerve şi urma să intre în vigoare după ce un număr mic de state (5) îşi vor fi exprimat consimțământul de a fi legate prin dispozițiile sale.

Sub aspectul legăturii dintre acest protocol şi conceptul de diversitate culturală, pe lângă tema propriu-zisă, protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților, pe care preambulul o menționează ca atare subliniind „contribuția adusă de minoritățile naționale la diversitatea culturală şi la dinamismul statelor Europei", acelaşi text, a cărui valoare interpretativă este incontestabilă, face referire directă la „diversitatea culturilor şi popoarelor (...), care constituie una dintre sursele principale ale bogăției şi vitalității civilizației europene" şi arată că protecția internațională a drepturilor persoanelor aparținând minorităților este „un aspect esențial al protecției internaționale a drepturilor omului şi un domeniu al cooperării internaționale".

Eşecul acestei propuneri era lesne de imaginat încă de la început, credem noi, pentru numeroase motive, inclusiv acela că, la nivel mondial, singurele instrumente în materie

---

[1] În schimb, în Convenția-cadru sunt formulate, mai degrabă, principii decât drepturi. Persoanele aparținând minorităților nu au drepturi rezultate direct din aceasta, ci în mod mediat, prin intermediul statului. Protocolul se opreşte la următoarele principii: libera alegere a unei persoane de a se identifica sau nu cu o anumită minoritate şi cu menționarea expresă a faptului că, sub nicio formă, acest lucru nu va însemna un dezavantaj (art. 2); dreptul fiecărei persoane aparținând unei minorități de a-şi exprima, păstra şi dezvolta în mod complet propria identitate religioasă, etnică, lingvistică şi/sau culturală şi de a-şi exercita şi a se bucura de drepturile sale în mod individual sau în asociere cu alte persoane (art. 3); egalitatea în fața legii şi interzicerea discriminării bazate pe apartenența la o anumită minoritate națională (art. 4); interzicerea oricărei schimbări geografice ce ar putea avea ca efect schimbarea compoziției regiunii în care respectiva minoritate este aşezată (art. 5).

[2] În articolele 6-11 din Protocol sunt enunțate şi reglementate drepturi ale persoanelor aparținând minorităților naționale, printre care: dreptul de a-şi înființa propriile organizații, inclusiv partide politice (art. 6), dreptul de a-şi folosi limba maternă în sfera publică sau privată, oral sau în scris, în public sau în sectorul audiovizual, dreptul de a-şi folosi numele, prenumele în limba oficială şi recunoaşterea acestora; dreptul de a-şi folosi limba maternă în administrație şi în procedurile desfăşurate în fața instanțelor de judecată sau în fața altor autorități legale, în acele zone în care este concentrat un anumit număr de persoane aparținând minorității respective, dreptul de a le fi afişate, în limba maternă, semnele, inscripțiile denumirile localităților, acolo unde există un număr substanțial de locuitori aparținând minorității respective (art. 7); dreptul de a învăța în limba maternă într-un număr corespunzător de instituții de învățământ, inclusiv de stat, aşezate cu luarea în considerare a distribuției geografice a minorității respective, dreptul de a-şi înființa şi conduce propriile unități de învățământ (art. 8); dreptul peroanelor aparținând minorităților, precum şi al organizațiilor reprezentative ale acestora, la un remediu efectiv în fața unei autorități naționale (art. 9); dreptul de a avea contacte cu cetățenii altor state decât cel în care se găsesc, cu care au în comun aceeaşi identitate etnică, religioasă, lingvistică sau culturală (art. 10); dreptul de a avea la dispoziția lor autorități locale sau autonome, cu statut special, care să fie corespunzătoare situației istorice şi teritoriale şi în concordanță cu legislația națională a statului pe teritoriul căruia se găsesc (art. 11).

erau documente *soft law,* iar trecerea la un instrument cu forță juridică obligatorie, dotat inclusiv cu un mecanism de protejare, de eficiența CEDO, într-o problemă cu un grad atât de mare de sensibilitate politică, precum aceea a minorităților, nu putea fi o idee care să fie ușor de „digerat" de către statele părți. Revenind însă la alegerea făcută, în cele din urmă, și anume adoptarea unui tratat distinct, punerea ei efectivă în practică, de maniera în care acest lucru a fost făcut, s-a datorat, pe de o parte, opoziției statelor pe teritoriul cărora se găseau astfel de minorități, iar, pe de altă parte, modului în care s-a pus problema protecției drepturilor minorităților de-a lungul timpului.

Așa cum spuneam, deși s-a renunțat la ideea adoptării unui protocol adițional la CEDO și s-a mers pe ideea de a se adopta un tratat distinct, finalul a fost acela al adoptării unui tratat-cadru. Astfel, Convenția-cadru pentru protejarea drepturilor minorităților naționale este doar „rama" în interiorul căreia statele au dreptul să se „miște" liber și să aleagă măsurile de implementare, în mod diferit și adaptat, potrivit propriilor lor realități. Asupra acestor aspecte vom insista în cele ce urmează.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale [1] a intrat în vigoare față de România la data de 1 februarie 1998, după, ce în prealabil, la data de 11 mai 1995, aceasta a semnat-o și ratificat-o.

În prezent, din cele 47 de state membre ale Consiliului Europei, 39 de state au semnat și ratificat Convenția, 4 state[2] au semnat-o, dar nu au ratificat-o, iar 4 state [3] nu au semnat-o și nici nu au ratificat-o. Ea constituie primul instrument cu forță juridică obligatorie în materia protecției minorităților naționale, dar este un instrument care asigură o protecție internațională limitată. Astfel, se poate observa încă din denumire (Convenția-cadru), ea conține, mai degrabă, dispoziții programatice, formulează doar principii pe care statele părți să le aibă în vedere atunci când o implementează la nivel național. Mai mult, aceste principii sunt formulate ca recomandări, ele definind obiectivele politicilor pe care statele trebuie să le aibă în vedere atunci când o implementează. În concret, modul în care Convenția urmează să fie implementată de către statele părți este lăsat la latitudinea acestora, dar textul său recomandă câteva principii pe care statele să le aibă în vedere.

În ciuda fragilității și a modului de formulare a dispozițiilor sale, Convenția-cadru constituie în mod clar o evoluție în materia protecției drepturilor persoanelor aparținând minorităților, mai ales că vorbim despre un domeniu în care, până la data adoptării sale, existau numai instrumente fără forță juridică obligatorie.

Convenția-cadru a fost caracterizată[4] ca un instrument cu semnificație legală, plasat în spectrul instrumentelor în materie, undeva între *hard* și *soft law*[5]. Ea cuprinde o combinație de principii individuale și de grup în materia protecției drepturilor persoa-

---

[1] Semnată la Strasbourg, la 1 februarie 1995, și intrată în vigoare la 1 februarie 1998.

[2] Au semnat Convenția-cadru, dar nu au ratificat-o: Belgia, Grecia, Islanda și Luxemburg.

[3] Nu au semnat-o și nici ratificat-o: Andora, Franța, Monaco și Turcia.

[4] A se vedea K. W. Abbott ș.a., *The Concept of Legalization,* în *International Organizations,* vol. 54, 2000, p. 406.

[5] Traducerea strictă, din limba engleză, este „drept tare" și „drept slab". Noțiunile sunt specifice dreptului internațional public, fiind utilizate pentru a arăta care este forța juridică a fiecăruia dintre izvoarele sale. *Hard* și *soft law* sunt noțiuni folosite pentru a desemna, în primul caz, instrumentele cu forță juridică obligatorie (tratate, convenții), iar în categoria *soft law* intră documentele internaționale fără forță juridică obligatorie, dar cu importantă valoare politică, principială, programatică (declarațiile, rezoluțiile, recomandările).

nelor aparținând minorităților naționale[1]. Constituie o abordare hibridă – pentru că reglementează drepturi individuale și de grup[2] –, foarte asemănătoare celei din sistemul ONU. Acesta din urmă este conceput, în special, în temeiul art. 27 al *Pactului Internațional privind Drepturile Civile și Politice* și al *Declarației ONU privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice*[3].

În primul rând, Convenția-cadru folosește, pe întreg cuprinsul ei, noțiunea de *persoane care aparțin minorităților naționale*, și nu pe aceea de minorități naționale[4]. O primă consecință este aceea că drepturile la care se referă textul său sunt exclusiv drepturi individuale, ce se pot exercita ca atare sau împreună cu ceilalți membri ai grupului. Convenția-cadru nu se referă la drepturi colective, iar dacă prin interpretare s-ar putea ajunge cumva la o concluzie de acest fel, *Raportul*[5] său explicativ, un instrument util pentru interpretare, statuează în mod expres că statele părți nu au avut în vedere ca prin textul Convenției-cadru să se refere la drepturi colective.

În al doilea rând, Convenția plasează protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților *în cadrul protecției drepturilor omului*, arătând că aceasta constituie parte integrantă a protecției drepturilor omului și, în consecință, intră în domeniul cooperării statelor (art. 1). Articolul 1 constituie, așadar, o altă dispoziție care subliniază că ceea ce au avut în vedere statele la încheierea Convenției-cadru au fost drepturile individuale. Sistemele actuale de protecție a drepturilor omului vizează protecția drepturilor individuale, și nu protecția drepturilor colective. Singurul drept care face excepție – fiind un drept protejat în sistemele de protecție a drepturilor omului – este dreptul la autodeterminare al popoarelor, un drept colectiv prin excelență. Așa cum este însă stabilit în doctrina de specialitate și în practica statelor, dreptul la autodeterminare aparține numai popoarelor, iar minoritățile nu sunt popoare, în sensul pe care dreptul internațional îl dă acestui termen[6].

Janusz Symonides[7], de pildă, a propus și o metodă prin care să se poată face distincția între minorități și popoare: „Termenul de «minorități» trebuie distins de cel de

---

[1] A se vedea J. Valentine, *Toward a Definition of National Minority*, în 32 *Denver Journal of International Law and Policy*, 2003-2004, p. 467.

[2] În funcție de titularul lor, care poate fi individul, individul în cadrul comunității (grupului) sau chiar comunitatea, drepturile culturale sunt împărțite, în doctrină, în trei categorii: *drepturi individuale* (cele prevăzute de art. 27 al *Declarației universale a drepturilor omului* și art. 15 din *Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale*); *drepturi individuale cu dimensiune colectivă* (denumite de Yvonne Donders drepturi ale grupului) – a se vedea Y. Donders, *Do Cultural Diversity and Human Rights Make a Good Match?*, în *International Social Science Journal* 199, 2010, UNESCO Blackwell Publishing, p. 18-20 – ce pot fi exercitate împreună cu ceilalți membri ai comunității, prevăzute de art. 27 din *Pactul internațional privind drepturile civile și politice*) și *drepturi colective* (art. 1 din *Pactul internațional privind drepturile civile și politice* și *Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale* care, ambele, reglementează dreptul popoarelor la autodeterminare).

[3] A se vedea, pentru amănunte, B. Selejan-Guțan, L.-M. Crăciunean, *Drept internațional public*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 136-148. Declarația a fost consultată la data de 14.07.2012 la următoarea adresă: http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm.

[4] Și acolo unde acest lucru este făcut, de pildă, în preambul, Raportul explicativ stipulează clar că ceea ce au avut în vedere părțile au fost persoanele aparținând minorităților naționale, și nu minoritățile ca atare.

[5] Council of Europe Documents, *Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 1995, §10, p. 201.

[6] A se vedea B. Selejan-Guțan, L.-M. Crăciunean, *op. cit.*, 2008, p. 70-71.

[7] J. Symonides, *Collective Rights of Minorities in Europe*, în R. Lefeber ș.a. (eds.) *The Changing Political Structure of Europe: Aspects of International Law*, Springer Verlag, 1st ed., 1991, p. 123.

«popoare», care nu numai că doresc să-şi păstreze şi să-şi dezvolte mai departe caracteristicile specifice, dar, pe deasupra, vor să-şi obțină suveranitatea şi deplina independență. Printre «popoarele» din Europa, putem enumera părți ale unor state federale: în Iugoslavia (fosta Republică Federativă Iugoslavia, *paranteza noastră – L.-M.C.*), croații şi slovenii; în Cehoslovacia (fosta Republică Federativă Cehoslovacia – *paranteza noastră – L.-M.C.*), cehii şi slovacii; în Spania, Catalonia şi Țara Bascilor; în schimb, albanezii din Iugoslavia (fosta Republică Federativă Iugoslavia) se califică drept «minoritate»". În art. 22 este prevăzut şi faptul că dispozițiile Convenției nu pot fi utilizate în scopul de a reduce standardele de protecție deja existente.

Tot în categoria principiilor de aplicare găsim şi principiul bunei-credințe, principiul înțelegerii, toleranței şi bunei-vecinătăți, cooperării şi relațiilor prietenești dintre state, principiul liberei opțiuni în declararea sau nedeclararea apartenenței la o minoritate.

În al treilea rând, Convenția-cadru *nu este un instrument direct aplicabil* în dreptul intern al statelor. Alegerea termenului de convenție-cadru are şi o relevanță juridică. Opțiunea indică tocmai faptul că acest instrument nu conferă, în mod direct, persoanelor aparținând minorităților naționale drepturi, ci instituie, în sarcina statelor, obligații în vederea implementării. Implementarea se poate face fie prin acorduri bilaterale sau multilaterale cu alte state, fie prin legislație internă, fie prin politici naționale corespunzătoare[1]. Convenția apare ca obligatorie pentru statele semnatare, dar ea poate fi pusă în aplicare numai prin acțiuni individuale ale guvernelor statelor în cauză. Pe lângă alte multe aspecte care pot prezenta relevanță, rațiunea principală pentru care Convenția a fost concepută de o astfel de manieră este şi aceea că situația concretă şi problemele minorităților, precum şi minoritățile, ca atare, diferă de la un stat la altul şi necesită, în consecință, abordări diferite, iar statele sunt cele mai în măsură să cunoască aceste diferențe şi să aprecieze cum, în mod concret, trebuie procedat.

Potrivit preambulului, statele sunt hotărâte să implementeze aceste principii stipulate. Dispozițiile Convenției lasă, aşadar, statelor părți o marjă de discreție considerabilă, dându-le posibilitatea de a lua în considerare situațiile lor particulare, în special cele de natură istorică ori culturală. Prin această abordare, **Convenția-cadru poate fi considerată un tratat care ia în considerare şi protejează diversitatea culturală inter-statală.** Această opinie nu este însă împărtăşită de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, care consideră că, dimpotrivă, o astfel de abordare a problemei protecției drepturilor persoanelor aparținând minorităților constituie o mare slăbiciune[2] a Convenției-cadru.

În materia dreptului tratatelor internaționale, instrumentele standard în procesul de elaborare şi adoptare a acestora, inclusiv ambiguitatea intenționată, rezervele ori declarațiile interpretative, precum şi clauzele opționale ori protocoalele există tocmai

---

[1] F. Capotorti, *The First European Legislation on the Protection of National Minorities*, în *The Challenges of a Greater Europe: the Council of Europe and the Democratic Security*, Council of Europe Publication, 1996, p. 147. Obligația transpare şi din ultimul paragraf al Preambulului convenției, care stabileşte că statele semnatare sunt hotărâte să implementeze principiile prevăzute în convenție prin intermediul măsurilor legislative şi politicilor guvernamentale adoptate la nivel național.

[2] De pildă, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, prin *Recomandarea nr. 1255 din 1995*, la punctul 7, a arătat: „*Convenția este slab redactată. Conține mai multe principii şi obiective vag definite, a căror respectare este lăsată în întregime la latitudinea statelor şi nu conține niciun drept pe care indivizii să-l poată invoca. Mecanismul ei de implementare este firav şi există pericolul ca, de fapt, procedurile de monitorizare să fie lăsate în întregime la îndemâna guvernelor*".

pentru a da posibilitatea statelor să treacă peste diferențele care există între ele şi să găsească forme de acord acceptabile pentru toate părțile implicate[1].

Faptul că vorbim despre un instrument care conține, mai degrabă, dispoziții programatice şi care lasă o mare libertate de acțiune statelor rezultă din formulări precum: „număr substanțial", „nevoie reală", „atunci când este necesar" sau „atât cât este posibil". Astfel de formulări permit o foarte mare flexibilitate a statelor părți atunci când vine vorba despre implementarea propriu-zisă la nivel național şi credem că nici nu afectează de o manieră fundamentală eficacitatea convenției, mai ales că, potrivit acesteia, statele părți au obligația să implementeze prevederile Convenției cu bună-credință, în spirit de înțelegere şi toleranță şi în conformitate cu principiile bunei-vecinătăți, relațiilor prieteneşti şi cooperării dintre state (art. 2 al Convenției-cadru).

Deşi Convenția enunță o serie de drepturi ale persoanelor aparținând minorităților, acestea nu sunt, aşa cum arătam, drepturi pe care respectivele persoane să le poată invoca direct, în temeiul Convenției, ci drepturi (obligații de implementare a unor drepturi) pe care statele să le aibă în vedere atunci când implementează Convenția la nivel național. În toate cazurile, deşi uneori Convenția foloseşte formularea „minorități naționale", sunt avute în vedere drepturi individuale, nu colective.

Prevederile substanțiale ale Convenției acoperă o paletă largă de probleme, marea majoritate dintre ele fiind enunțate fie sub forma unor obligații pentru statele părți, fie sub forma unor sugestii în legătură cu adoptarea de către acestea a unor măsuri speciale, respectiv:

1. să interzică orice discriminare bazată pe apartenența la o minoritate națională şi să ia măsurile potrivite pentru ca persoanele să fie protejate de orice act de amenințare, discriminare, ostilitate sau violență, bazate pe identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă;

2. să ia măsurile necesare şi adecvate pentru a promova, în domeniul economic, social, politic şi cultural, egalitatea efectivă şi deplină între persoanele aparținând minorităților naționale şi, respectiv, cele aparținând majorității, prin luarea în considerare a condițiilor specifice ale persoanelor aparținând minorităților naționale, sens în care este posibilă inclusiv realizarea unor discriminări pozitive;

3. să încurajeze spiritul de toleranță şi dialog intercultural prin luarea unor măsuri – în special în domeniul culturii, educației şi al serviciilor media – prin care să promoveze respectul mutual, înțelegerea şi colaborarea;

4. să asigure respectarea următoarelor drepturi ale persoanelor aparținând minorităților naționale: libertatea de asociere şi de întrunire paşnică, libertatea de expresie, libertatea de gândire, conştiință şi religie; sunt enunțate drepturile aparținând aşa-numitului „coş de drepturi", prin protejarea cărora se asigură respectul identității persoanelor aparținând minorităților;

5. să promoveze condițiile de natură să permită persoanelor aparținând minorităților naționale să-şi mențină şi să-şi dezvolte cultura, precum şi să-şi păstreze elementele esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba, tradițiile şi patrimoniul lor cultural;

6. să recunoască faptul că dreptul la libertatea de expresie a fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale include libertatea de opinie şi libertatea de a primi şi a comunica informații sau idei în limba minoritară, fără ingerințe ale autorităților publice şi independent de frontiere; părțile vor veghea ca, în cadrul sistemelor lor de

[1] P. Keller, *Re-thinking Ethnic and Cultural Rights in Europe*, în *Oxford Journal of Legal Studies* 29, 1998, p. 33.

drept, persoanele aparținând unei minorități naționale să nu fie discriminate în privința accesului la mijloacele de informare; posibilitatea de a-şi stabili, fără discriminare în acordarea licențelor, posturi de radio, televiziune ori întreprinderi cinematografice, în limitele legii audiovizualului; asigurarea, în măsura posibilităților, a înființării şi utilizării de către persoanele aparținând minorităților a propriilor mijloace media; crearea şi folosirea presei scrise; Convenția menționează că toate acestea se vor realiza în limitele legii statului parte şi că măsurile vor fi de aşa natură încât să permită toleranța şi pluralismul cultural;

7. să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparținând minorităților naționale de a participa la activitățile organizațiilor neguvernamentale, atât la nivel național, cât şi internațional;

8. să se abțină să ia masuri care, modificând proporțiile populației din arii locuite de persoane aparținând minorităților naționale, sunt îndreptate împotriva drepturilor şi libertăților decurgând din principiile înscrise în Convenția-cadru;

9. să creeze condițiile necesare pentru participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la viața culturală, socială şi economică şi la treburile publice, în special acelea care le privesc direct;

10. să respecte libertatea de gândire, conştiință şi religie, libertatea de a-şi manifesta religia şi credința; libertatea de a stabili şi înființa instituții, organizații şi asociații religioase;

11. să recunoască dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale de a înființa şi a administra propriile instituții private de educație şi formare, fără ca acest lucru să implice vreo obligație financiară pentru părți;

12. părțile, dacă este necesar, vor lua măsuri în domeniul educației şi al cercetării, pentru a încuraja cunoaşterea culturii, istoriei, limbii şi religiei atât ale minorităților lor naționale, cât şi ale majorității.

Deşi Convenția-cadru foloseşte, în cuprinsul său, extrem de frecvent, noțiunea de „drepturi", modul în care sunt formulate dispozițiile sale pune serioase semne de întrebare asupra calificării lor ca atare. Considerăm că ceea ce conține, mai degrabă, Convenția sunt dispoziții cu caracter programatic, dispoziții care nu au un efect direct în ordinea juridică a statelor membre şi nici nu formulează drepturi pe care persoanele fizice să le poată invoca în fața instanțelor naționale. În plus, nici mecanismul de supraveghere conceput în temeiul Convenției nu este unul care să se finalizeze cu o hotărâre judecătorească cu caracter obligatoriu. Cu toate acestea, profesorul Bruno de Witte consideră că dispozițiile sunt suficient de bine lămurite pentru a putea fi folosite pentru cereri concrete ale indivizilor în fața autorităților naționale şi că, în consecință, ar putea foarte bine să fie calificate ca „drepturi"[1].

Convenția-cadru *instituie drept principiu călăuzitor principiul bunei-credințe*, care impune ca statele să implementeze dispozițiile ei în aşa fel încât să facă eficientă cooperarea lor. Textul aminteşte, în strânsă legătură cu situația specifică a statelor din Estul, Centrul şi Sud-estul Europei, necesitatea ca soluționarea aspectelor legate de protecția minorităților naționale să se facă prin respectarea principiilor bunei-vecinătăți, a relațiilor prieteneşti şi prin cooperarea dintre ele. Aceste principii pun în lumină şi mai bine rațiunea pe care au avut-o redactorii Convenției. Identificarea rațiunii poate fi

[1] B. de Witte, *European Minority Protection*, în M.C. Foblets, J.F. Gaudreault-DesBiens, A. Dundes-Renteln, *Cultural Diversity and the Law: State Responses from Around the World*, Ed. Yvon Blais, Bruylant, Bruxelles, 2010, p. 720.

extrem de utilă atunci când vine vorba despre implementarea dispozițiilor sale de către state ori atunci când cade în sarcina statelor să definească anumiți termeni, cum ar fi, de pildă, acela de „minoritate națională".

Este evident, încă din Preambulul Convenției-cadru, iar doctrina a interpretat de aceeași manieră[1], că ceea ce au avut în vedere redactorii acesteia au fost schimbările politice fundamentale care s-au produs în Europa la sfârșitul anului 1989 și necesitatea de a menține pacea și securitatea regională, în condițiile în care multe dintre minoritățile naționale din regiune aveau propriile aspirații către autonomie politică, aspirații ce intrau în conflict cu interesele fundamentale ale statelor pe teritoriul cărora aceste minorități locuiau.

Față de această precizare, ceea ce și-a propus Convenția a fost să protejeze acele „minorități naționale" care au un stat-mamă[2], deoarece tensiunile și insecuritatea regională erau strâns legate de interesele, în special teritoriale, ale acestor minorități. Scopul Convenției, considerăm și noi, că se limitează, așadar, la aceste minorități, și nu trebuie extins și la minoritățile apărute ulterior pe teritoriul statelor, ca urmare a imigrației. Cele din urmă mai sunt calificate, în doctrină[3], drept „noi minorități".

Nu respingem însă posibilitatea unei evoluții față de scopul inițial, cu atât mai mult cu cât aceasta este anticipată de o serie de instrumente *soft law*[4] aparținând Comitetului Consultativ al Convenției-cadru, dar trebuie avut în vedere faptul că vorbim despre un instrument de drept internațional public, pentru aplicarea căruia este necesară voința exprimată a statelor, or, ele sunt cele mai în măsură să spună dacă, față de ceea ce au convenit inițial, se poate admite extinderea sferei de aplicare a Convenției-cadru[5].

O astfel de abordare comportă câteva riscuri și dificultăți teoretice și practice evidente, remarcate și în doctrină[6]. În aceeași măsură, însă, și extinderea noțiunii de „minoritate națională" comportă, la rândul ei, o serie de dificultăți. În primul caz, aces-

---

[1] E. Craig, *The Framework Convention for the Protection of National Minorities and the Development of a 'Generic' Approach to the Protection of Minority Rights in Europe?*, în *International Journal of Minority and Group Rights* 17(2010), p. 312; E. Craig, *From Security to Justice? The development of a more Justice-Oriented Approach to the Realization of European Minority Rights Standards*, în *The Netherlands Quarterly of Human Rights*, vol. 30/1 (2012), Intersententia, p. 47.

[2] O legătură de rudenie cu un stat. În limba engleză, se folosește noțiunea de „kin-state", care, într-o traducere liberă, semnifică „stat-înrudit".

[3] R. Letschert, *Successful Integration while Respecting Diversity; 'Old' Minorities versus 'New' Minorities*, în *Helsinki Monitor: Security and Human Rights* nr. 1/2007, p. 46-47. Autoarea citată arată că minoritățile „vechi" sunt compuse din persoane care au trăit ori ale căror strămoși au trăit în țară sau în unele părți ale acesteia înainte ca granițele să fie trasate de maniera prezentă. „Noile" minorități sunt compuse din persoane care s-au așezat pe teritoriul național după ce statul a devenit independent.

[4] A se vedea, pentru prezentarea acestor evoluții, dinspre necesitatea de a realiza securitatea regională spre necesitatea de a nu mai face distincție între diferitele grupuri minoritare, E. Craig, *From Security to Justice? The Developement of a more Justice-Oriented Approach to the Realization of European Minority Rights Standards*, *loc. cit.*, p. 60-64.

[5] A se vedea, în acest sens, poziția Germaniei, față de aplicarea acestei Convenții peste scopul pe care ea l-a avut inițial. Germania este cea mai mare susținătoare a tezei potrivit căreia Convenția-cadru trebuie aplicată numai în scopul avut în vedere la redactarea ei și, respectiv, ratificarea de către statele părți. Orice extinderi ale scopului convenției necesită acceptare expresă din partea statelor părți. Tindem să înclinăm către această poziție. La polul opus, se găsește poziția adoptată de Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, care a extins scopul Convenției și la comunitățile de imigranți. A se vedea W. Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge, 1992, p. 17.

[6] Distincția făcută în practică între „minorități vechi" (tradiționale) și „minorități noi" poate fi dificilă atunci când se pune problema identificării drepturilor acestora și a titularilor acestor drepturi. A se vedea

tea sunt, în special, legate de elaborarea unei eventuale ierarhii a minorităților şi de problemele ridicate de validitatea criteriilor ce ar putea fi utilizate pentru aceasta; apoi legate de drepturile de care beneficiază unele sau altele şi cum se poate, obiectiv şi nediscriminatoriu, stabili acest lucru. În al doilea caz, cum se poate realiza protecția unor „minorități naționale" atât de diferite structural şi cu aspirații atât de diferite, prin intermediul aceluiaşi instrument?

Comitetul Miniştrilor este cel care urmează să monitorizeze implementarea Convenției de către statele părți. Mecanismul este unul simplu şi este bazat, în esență, pe *procedura de raportare.* Textul enunță un prim raport pe care statele părți trebuie să-l depună în termen de 1 an de la data la care Convenția a intrat în vigoare față de ele, raport în care trebuie oferite informații cu privire la măsurile legislative sau de altă natură luate în scopul de a se pune în aplicare principiile prevăzute în Convenție. După acest raport preliminar, statele vor continua să raporteze, periodic (nu se specifică însă care este exact intervalul de timp)[1] sau ori de câte ori Comitetul Miniştrilor va cere, informații referitoare la implementarea acestei convenții (art. 25 al Convenției-cadru). Atunci când va proceda la evaluarea caracterului adecvat al măsurilor luate de părți, Comitetul Miniştrilor va fi asistat de un Comitet consultativ, ai cărui membri trebuie să aibă expertiză în materia protecției minorităților naționale. Comitetul Miniştrilor a adoptat în anul 1998 şi un ghid pe care statele părți să-l folosească atunci când efectuează raportările în temeiul Convenției-cadru, ghid în care se arată, printre altele, că măsurile luate trebuie raportate pe fiecare articol în parte.

Aşa cum se poate observa, nu este, nici pe departe, un mecanism constrângător, dacă luăm în calcul varianta în care protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale ar fi făcut obiectul unui protocol adițional la CEDO, fapt ce ar fi permis inclusiv introducerea de plângeri individuale.

Prin intermediul Convenției-cadru, Consiliul Europei şi-a afirmat încă o dată obiectivele pentru care a fost înființat, şi anume: protejarea drepturilor omului, a democrației pluraliste, a statului de drept, consolidarea stabilității democratice a statelor europene şi, nu în ultimul rând, şi-a adus contribuția la ceea ce înseamnă promovarea şi conturarea identității culturale şi diversității Europei.

Exerciții pentru seminar

1. Cauza *Lupşa c. României* (Dreptul la respectul vieții private şi familiale. Expulzare) Cererea nr. 10337/04, soluționată prin hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 8 iunie 2004

Starea de fapt

Reclamantul, Dorjel Lupsa, cetățean serbo-muntenegrean, s-a născut în 1965 în Iugoslavia şi domiciliază în prezent la Belgrad.

W. Kymlicka, *The Internationalization of Minority Rights,* în S. Choudhry (ed.), *Constitutional Design for Divided Societies: Integration and Accommodation*?, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 116.

[1] România a depus până acum 3 astfel de rapoarte, în data de 24.06.1999, 06.06.2005 şi 16.05.2011:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_SR_Romania_en.pdf,
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Romania_en.pdf,
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_SR_Romania_en.pdf
Următorul raport al României trebuia depus în data de 01.02.2014.

În cursul anului 1989, reclamantul a intrat şi s-a stabilit în România, unde a avut reşedința timp de 14 ani.

În 1993, a înființat o societate comercială română, a cărei activitate principală consta în prelucrarea şi comercializarea cafelei.

Reclamantul a învățat limba română şi a trăit în concubinaj cu o cetățeană română începând cu 1994.

La 2 octombrie 2002, partenera reclamantului, aflată în vizită în Iugoslavia, a născut un copil. Câteva zile mai târziu, reclamantul, partenera sa şi copilul nou-născut, s-au întors în România.

La 6 august 2003, reclamantul, care se afla în străinătate, a intrat în România, fără vreo împotrivire din partea poliției de frontieră. Cu toate acestea, a doua zi, agenți ai poliției de frontieră s-au prezentat la domiciliul său şi l-au recondus la graniță.

Printr-o acțiune introdusă, la 12 august 2003, la Curtea de Apel din Bucureşti, împotriva Autorității pentru străini şi Parchetului de pe lângă Curtea de Apel, avocata reclamantului a contestat măsura de reconducere la frontieră. Aceasta a susținut că niciun act, care să-l declare pe reclamant indezirabil pe teritoriul românesc, nu i-a fost notificat acestuia şi a adăugat că reclamantul trăia în România din 1989, că participarea sa la revoluția anticomunistă din 1989 i-a adus o medalie, că a înființat o societate comercială, că asigura nevoile familiei sale şi că nu adusese atingere sub nicio formă siguranței statului.

La data de 18 august 2003, a avut loc singura audiere în fața Curții de Apel. Reprezentanta Autorității pentru străini a predat avocatei reclamantului o copie după ordonanța Parchetului de pe lângă Curtea de Apel din Bucureşti, din 28 mai 2003, prin care, la cererea Serviciului Român de Informații şi în temeiul O.U.G. nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, reclamantul a fost declarat „persoană indezirabilă" şi i s-a interzis să rămână pe teritoriul României pentru o perioadă de 10 ani, pe motiv că existau „informații suficiente şi serioase potrivit cărora desfăşura activități de natură a pune în pericol siguranța națională". Ultimul paragraf al ordonanței parchetului menționa că aceasta trebuia comunicată reclamantului şi pusă în executare de către Autoritatea pentru străini, în temeiul art. 81 al O.U.G. nr. 194/2002.

După respingerea cererii de amânare a avocatei reclamantului, făcută cu scopul de a-i comunica acestuia copia după ordonanța parchetului, Curtea de Apel a respins acțiunea pe fond, motivându-şi astfel decizia: „După analiza pieselor dosarului şi a argumentelor părților, Curtea respinge ca nefondat recursul contra ordonanței parchetului (...) şi a deciziei de reconducere la frontieră, apreciind că, în virtutea articolelor 83 şi 84§2 ale O.U.G. nr. 194/2002, măsura ordonată este justificată şi legală (...). Cât priveşte motivarea actului administrativ contestat, curtea notează că acesta îndeplineşte condițiile de fond şi de formă cerute de dispozițiile speciale, autorizarea de sejur pe teritoriul României ținând de atribuțiile statului exercitate de autoritățile competente, cu respectarea dispozițiilor în materie şi a principiului proporționalității între restrângerea drepturilor fundamentale şi situația care a determinat-o; în consecință, expulzarea a fost ordonată în mod corect. (...)".

În temeiul art. 85§1 al O.U.G. nr. 194/2002, această hotărâre este definitivă.

Ca urmare, în cursul anilor 2003 şi 2004, partenera reclamantului, care nu vorbeşte limba sârbă, şi fiul lor, care are dublă cetățenie, română şi sârbo-muntenegreană, au plecat în Serbia-Muntenegru de mai multe ori pentru vizite între câteva zile şi câteva luni.

Procedura în fața Curții și hotărârea Curții

Curtea europeană a fost sesizată la data de 19 ianuarie 2004, reclamantul invocând violarea art. 8 din Convenție, a art. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenție, precum și a art. 6§1 și art. 13 din Convenție.

La 18 februarie 2005, președintele celei de-a treia secții a Curții a decis comunicarea cererii către Guvernul român. Prevalându-se de dispozițiile articolului 41 al regulamentului Curții și ale art. 29§3 al Convenției, președintele de secție a decis că cererea va fi examinată cu prioritate și că admisibilitatea și fondul cauzei vor fi examinate în același timp.

Cu privire la violarea art. 8 din Convenție, reclamantul a pretins că măsura expulzării al cărei obiect a fost, ca și interzicerea rămânerii pe teritoriul României, pronunțată împotriva sa, au adus atingere dreptului său la respectul vieții familiale și private, garantat de art. 8 al Convenției.

Declarând admisibil acest capăt de cerere, Curtea a constatat că realitatea unei vieți familiale și private a reclamantului, în România, înainte de expulzarea sa, nu poate fi contestată. Ea a reamintit, în același timp, că art. 8 nu garantează niciun drept al unui cetățean străin de a intra sau de a rămâne pe teritoriul unui anumit stat. Totuși, a exclude o persoană dintr-o țară unde trăiesc rudele și apropiații săi, poate constitui o ingerință în dreptul la respectul vieții familiale, așa cum s-a pronunțat Curtea și în cauza *Boultif c. Elveției* din anul 2001. Constatând efectivitatea vieții private și familiale a reclamantului pe teritoriul României, Curtea a admis că măsurile luate împotriva sa de autoritățile române au constituit o ingerință în dreptul protejat de art. 8 al Convenției.

Cu privire la această ingerință, reprezentantul Guvernului a susținut că măsura în discuție răspunde cerințelor paragr. 2 al art. 8: măsura era prevăzută de lege, dispoziția legală fiind accesibilă și previzibilă. Guvernul a mai arătat că măsura respectivă urmărea un scop legitim – apărarea siguranței naționale – și că era necesară într-o societate democratică din moment ce era justificată de o nevoie socială imperioasă și era proporțională scopului legitim urmărit. Acest din urmă criteriu a fost justificat de guvern prin gravitatea faptelor de care era bănuit reclamantul, precum și prin faptul că partenera și copilul acestuia erau liberi să-l viziteze și chiar să se instaleze în Serbia-Muntenegru.

Pe de altă parte, reclamantul a arătat că Guvernul nu i-a comunicat niciodată faptele care îi erau imputate și că nu a fost deschisă nicio procedură penală împotriva sa, nici în România, nici în Serbia-Muntenegru. În consecință, reclamantul a afirmat că măsura care i-a fost aplicată a fost complet arbitrară.

Analizând justificarea acestei ingerințe, Curtea a reamintit că dreptul intern trebuie să ofere o protecție împotriva atingerilor arbitrare aduse de puterea publică drepturilor garantate de Convenție, atunci când este vorba de probleme care au legătură cu drepturile fundamentale, legea ar fi contrară principiului statului de drept, unul din principiile fundamentale ale unei societăți democratice, dacă puterea de apreciere acordată executivului nu ar cunoaște limite.

În speță, Curtea a constatat că art. 83 al O.U.G. nr. 194/2002 reprezintă textul legal care a stat la baza expulzării și interdicției de sejur a reclamantului. Această bază legală îndeplinește condiția accesibilității, fiind publicată în Monitorul Oficial.

Cu privire la condiția previzibilității, Curtea a reamintit că nivelul de precizie al legislației interne depinde, într-o mare măsură, de domeniul pe care aceasta îl acoperă. În context, amenințările la adresa siguranței naționale variază în timp și în natura lor, ceea ce le face greu identificabile în prealabil.

Cu toate acestea, orice persoană care face obiectul unei astfel de măsuri bazate pe apărarea siguranței naționale nu trebuie să fie lipsită de garanții împotriva arbitrarului. Ea trebuie să aibă posibilitatea de a declanșa controlul asupra măsurii de către un organ independent și imparțial, în fața căruia să beneficieze de o procedură contradictorie pentru a-și putea prezenta punctul de vedere.

În speță, Curtea a constatat că, printr-o ordonanță a parchetului, împotriva reclamantului au fost luate acele măsuri, pentru că Serviciul Român de Informații avea „informații suficiente și serioase potrivit cărora desfășura activități de natură a pune în pericol siguranța națională". Curtea a constatat că nicio urmărire nu a fost declanșată împotriva reclamantului pentru a fi comis vreo infracțiune în România sau în alt stat. În afară de motivul general menționat, autoritățile nu i-au furnizat reclamantului nicio altă precizare. În plus, Curtea a observat că dreptul intern a fost încălcat prin aceea că ordonanța care îl declara indezirabil nu i-a fost comunicată reclamantului decât după expulzare. Curtea a mai considerat important faptul că instanța internă – Curtea de Apel București – s-a mărginit la o examinare pur formală a ordonanței parchetului. De asemenea, parchetul nu a furnizat instanței de apel nicio precizare privind faptele imputate reclamantului, iar instanța, la rândul ei, nu a mers dincolo de afirmațiile parchetului pentru a verifica dacă reclamantul prezenta într-adevăr un pericol pentru siguranța națională sau pentru ordinea publică.

În plus, în opinia Curții, reclamantul nu s-a bucurat nici în fața autorităților administrative, nici în fața Curții de Apel, de un minim de protecție împotriva arbitrarului autorităților. Din aceste motive, Curtea a apreciat că ingerința în viața privată a reclamantului nu a fost prevăzută de „o lege" care să răspundă exigențelor Convenției și că a existat, în consecință, o **violare a art. 8 al Convenției.**

Sub aspectul pretinsei violări a art. 1 din Protocolul nr. 7, reclamantul a vizat încălcarea unor garanții procedurale în cazul expulzării, invocând textul art. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenție, potrivit căruia „Un străin care își are reședința în mod legal pe teritoriul unui stat nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii și el trebuie să poată:

a. să prezinte motivele care pledează împotriva expulzării sale;

b. să ceară examinarea cazului său;

c. să ceară să fie reprezentat în acest scop în fața autorităților competente sau a uneia sau a mai multor persoane desemnate de către această autoritate".

Constatând admisibilitatea cererii, Curtea a statuat, apoi, că prima garanție a acestui text convențional prevede că persoanele vizate de acest articol nu pot fi expulzate decât „în executarea unei decizii luate în conformitate cu legea". Cuvântul „lege" desemnează legea națională, cu exigențele de accesibilitate și previzibilitate, ca garanții contra arbitrariului. În speță, Curtea a reiterat constatarea sa, făcută cu ocazia examinării cererii pe terenul articolului 8, și anume aceea că O.U.G. nr. 194/2002 nu oferă garanții minimale drepturilor garantate de Convenție. În consecință, a existat și o **violare a art. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenție.**

În ceea ce privește pretinsa violare a art. 6§1 și art. 13 ale Convenției, Curtea a reamintit că deciziile referitoare la îndepărtarea străinilor de pe teritoriul statului, așa cum este hotărârea internă menționată în cererea reclamantului, nu intră în sfera „plângerilor privind drepturi și obligații cu caracter civil" și nici în cea a „acuzațiilor în materie penală", prevăzute de art. 6§1 din Convenție. În consecință, Curtea a constatat

că acest capăt de cerere este incompatibil *ratione materiae* cu dispozițiile Convenției şi l-a respins în temeiul art. 35§3 şi §4 din Convenție.

(Rezumată de B. Selejan-Guțan, în *Acta Universitatis Lucian Blaga Sibiu, Seria Iurisprudentia*, nr. 1-2/2006, p. 226-229)

Cerințe:

a. Identificați, în rezumatul de mai sus, motivele care au stat la baza deciziei Curții Europene a Drepturilor omului, care a constatat violarea art. 8 şi a art. 1 din Protocolul nr. 7 al Convenției europene a drepturilor omului;

b. Care ar fi fost decizia Curții Europene a Drepturilor Omului în cazul în care domnul Dorjel Lupsa ar fi avut şi cetățenia română sau numai cetățenia română? Motivați.

2. Identificați în spețele care vor fi prezentate mai jos, dacă au fost încălcate drepturi ale omului, care dintre acestea şi în ce constau eventualele încălcări. Indicați textul legal pe care vă întemeiați susținerile.

a. ***Cauza Guerrero c. Columbiei***, Comitetul pentru Drepturile Omului, 1982:

„În cazul de față Poliția columbiană a efectuat un raid în interiorul unei case în care se presupunea că s-ar afla reținută victima unei răpiri. Victima nu a fost găsită, dar poliția s-a ascuns în casă şi a aşteptat sosirea persoanelor suspectate că ar fi comis răpirea.

Şapte persoane, cu privire la care nu s-a putut dovedi săvârşirea faptei sau legătura lor cu cei care au comis-o, au fost împuşcate fără a fi avertizate pe măsură ce au venit acasă, la intervale diferite de timp.

Acțiunea poliției a fost justificată de guvernul columbian în temeiul Decretului nr. 0070 care, pe perioada de timp în care teritoriul statului s-ar afla în stare de asediu, dădea dreptul ofițerilor de poliție să se apere împotriva oricăror amenințări ce s-ar putea naşte din actele efectuate în cursul operațiunilor".

(Preluată după D.J. Harris, *Cases and materials on international law*, Thomson, London, 2004, p. 685)

b. ***Cauza Jud ge c. Canadei***, Comitetul pentru Drepturile Omului, 2004

„În anul 1987, autorul, cetățean american, a fost judecat pentru infracțiunea de omor şi condamnat la pedeapsa cu moartea prin intermediul scaunului electric (modalitate de execuție schimbată mai târziu în injecție letală) de către instanța din Pennsylvania.

Condamnatul a evadat din închisoare şi a plecat în Canada, unde în 1988, a fost judecat pentru jaf şi condamnat la 10 ani de închisoare.

În anul 1993, un ordin de deportare a fost emis pe numele său, ce urma să nu fie executat până ce nu-şi va fi ispăşit pedeapsa de 10 ani pronunțată de instanțele canadiene.

Cererea lui de a nu fi returnat în SUA decât după îndeplinirea procedurilor corespunzătoare care să-i garanteze dreptul că nu va fi executate, a fost respinsă de Ministerul Canadian al Cetățeniei şi Imigrației.

În anul 1998 autorul a fost deportat fără asigurările solicitate şi înainte de a fi în măsură să apeleze sentința Curții din Quebec.

Autorul a pretins că deportarea lui s-a făcut cu violarea art. 6 al Pactului".

(Preluată după D.J. Harris, *Cases and materials on international law*, Thomson, London, 2004, p. 695)

3. Identificați și prezentați *asemănări* și *deosebiri* între: *Declarația universală a drepturilor omului, Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice* și *Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale.*

4. Bibliografie suplimentară:

– *Declarația universală a drepturilor omului*, 10 decembrie 1948, în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 226-231;

– *Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice* (1966), în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 232-245;

– *Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale (1966)*, în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 246-253;

– *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și protocoalele sale adiționale*, în B. Selejan-Guțan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Legislație consolidată*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 13-81;

– B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011;

– R. Miga-Beșteliu, C. Brumar, *Protecția internațională a drepturilor omului. Note de curs*, ed. a 4-a, Ed. Universul Juridic, București, 2008;

– L.-M. Crăciunean, *Protocolul opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale: o nouă eră pentru drepturile culturale?*, în NRDO nr. 1/2011, p. 12-32;

– L.-M. Crăciunean, *Discuții referitoare la o definiție legală a sintagmei „minoritate națională"*, în Dreptul nr. 11/2011, p. 130-151.

Capitolul 6. Teritoriul în dreptul internațional public

§1. Noțiunea și elementele teritoriului. Suveranitatea teritorială

Teritoriul reprezintă elementul material al statului, definit ca acel spațiu geografic în cadrul căruia statul își exercită suveranitatea. Potrivit Convenției de la Montevideo din 1933, teritoriul determinat reprezintă unul dintre elementele constitutive ale statului și o cerință importantă pentru dobândirea personalității juridice internaționale. Judecătorul arbitru Huber, în *Cauza Insula Palmas* (1928)[1], a statuat că: „suveranitatea în relație cu o anumită porțiune a globului este o condiție legală necesară pentru includerea acelei porțiuni în teritoriul unui anumit stat", iar „competența exclusivă a unui stat asupra unui anumit teritoriu constituie punctul de plecare în găsirea răspunsului la multe dintre problemele de interes pentru relațiile internaționale".

Suveranitatea teritorială reprezintă dreptul de a exercita, în limitele spațiale determinate, funcțiile statale, fără niciun fel de ingerință din afară: „suveranitatea, în relațiile dintre state, înseamnă independență. Independența cu privire la o parte a globului reprezintă dreptul de a exercita în interiorul acesteia, cu excluderea oricărui alt stat, funcțiile statului"[2]. Respectarea suveranității teritoriale este unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Suveranitatea teritorială se caracterizează, astfel, prin două trăsături: este **exclusivă** și **deplină.** Plenitudinea suveranității înseamnă că statul este singurul în măsură să determine întinderea și natura competențelor pe care le exercită în limitele teritoriului său[3]. Suveranitatea teritorială implică, însă, și o obligație corelativă, aceea de a proteja, în limitele teritoriului, drepturile altor state, în mod special dreptul acestora la integritate și inviolabilitate[4].

Statul își poate asuma, prin tratate internaționale, anumite obligații cu privire la unele activități desfășurate pe teritoriul său. Aceste obligații nu îi afectează suveranitatea teritorială, atunci când sunt asumate în virtutea manifestării libere de voință a statului respectiv (de exemplu, obligații privind neproliferarea armelor nucleare, chimice etc. sau obligații privind combaterea poluării transfrontaliere).

Suveranitatea teritorială se exercită asupra următoarelor elemente:

a) spațiul terestru aflat deasupra nivelului mării, precum și subsolul aflat între limitele frontierelor;

b) spațiul acvatic: apele interioare, marea teritorială;

c) spațiul aerian (coloana de aer situată deasupra teritoriului, până la limita spațiului cosmic).

În dreptul internațional public, o importanță deosebită o joacă și alte spații care nu intră sub suveranitatea teritorială a statelor și care au un regim juridic deosebit: marea liberă, strâmtorile internaționale, Arctica și Antarctica, spațiul cosmic.

---

[1] Curtea Permanentă de Arbitraj, Hotărârea în *Cauza Insula Palmas* (*Cauza Regatul Țărilor de Jos c. SUA)*, 4 aprilie 1928, în Reports of the International Arbitral Awards, vol. II, p. 829-871. A se vedea, pentru textul citat, secțiunea din hotărâre intitulată *General remarks on the sovereignty in its relation to territory*, p. 838.

[2] *Idem*, p. 838.

[3] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 229.

[4] Curtea Permanentă de Arbitraj, *Idem*, p. 838.

§2. Dobândirea şi modificarea titlului asupra teritoriului

2.1. Consideraţii introductive

Problema dobândirii şi modificării teritoriului este deosebit de importantă în dreptul internațional public, datorită conflictelor care au apărut de-a lungul timpului în jurul său. Contestațiile cu privire la titlul asupra teritoriului constituie tema dominantă în fața Curții Internaționale de Justiție, iar, uneori, aceste contestații degenerează chiar în conflicte armate.

Din punct de vedere istoric, concepțiile despre dobândirea teritoriului au evoluat semnificativ. În Evul mediu concepția dominantă era aceea a proprietății private a regelui asupra teritoriului, cu consecința potrivit căreia cesiunea teritorială era echivalentă cu vânzarea unui teren. În secolul al XIX-lea, afirmarea principiului statului național a atras după sine principiul auto-determinării, inclusiv din punct de vedere teritorial. Secolul al XX-lea a adus afirmarea principiului excluderii forței şi amenințării cu forța în relațiile internaționale, inclusiv în privința disputelor teritoriale.

Pentru facilitarea soluționării disputelor legate de suveranitatea asupra unui teritoriu, a fost dezvoltată ***doctrina dreptului inter-temporal.*** Elaborarea acestei doctrine îşi are originea în conflictele asupra unor teritorii dobândite prin acte încheiate cu mult timp în urmă, când regulile dreptului internațional erau substanțial diferite de cele actuale. Doctrina dreptului inter-temporal stabileşte, în esență, că faptul juridic al dobândirii unui teritoriu trebuie apreciat în lumina dreptului contemporan cu el şi nu a dreptului în vigoare în momentul litigiului.

2.2. Modalităţi de dobândire a titlului asupra teritoriului

Deşi majoritatea modalităților de dobândire a titlului asupra teritoriului consacrate în decursul istoriei sunt astăzi căzute în desuetudine, studierea lor este necesară, în lumina doctrinei dreptului inter-temporal.

Principalele modalități de dobândire a titlului asupra teritoriului pe care le vom analiza sunt:

a) ocupația;
b) prescripția achizitivă;
c) cucerirea;
d) extinderea sau acumularea;
e) cesiunea.

Dintre acestea, ocupația şi extinderea sunt considerate moduri originare, iar cesiunea reprezintă un mod derivat de dobândire a titlului.

Principalele surse juridice ale titlului asupra teritoriului sunt: titlul istoric[1], tratate de cesiune sau alte dispoziții convenționale (de exemplu, privind recunoaşterea reciprocă a suveranității teritoriale); alte forme de consimțământ (acceptarea, estoppel[2], recu-

[1] ICJ, *Cauza Minquiers şi Ecrehos* (*Cauza Franța c. Regatului Unit*), *ICJ Reports 1953*, p. 47, în care suveranitatea Regatului Unit asupra insulelor Minquiers şi Ecrehos din Canalul Mânecii a fost stabilită de Curte prin recunoaşterea unui titlu istoric factual străvechi, datând din epoca lui William Cuceritorul, perioadă din care insulele amintite erau considerate ca fieful regelui englez.

[2] Recunoaşterea unor acte sau fapte prin simplul fapt că persoana interesată nu poate dovedi contrariul (a se vedea E. Hardy Ivamy, *Mozley and Whiteley's Law Dictionary*, 11th ed., Butterworths, London, 1993, p. 97).

noaşterea); *uti possidetis* (regula păstrării demarcațiilor teritoriale existente sub dominația colonială în cazul noilor state independente); renunțarea la teritoriu; adjudecarea de către un organ judiciar[1].

Ocupația este legată de conceptul de *terra nullius*, adică acel teritoriu care nu este supus niciunei suveranități teritoriale. În prezent, în afară de Arctica şi Antarctica, nu mai există astfel de spații terestre. Ocupația a fost modul predominant de dobândire teritorială în perioada descoperirilor geografice. Ocupația este corespondentul posesiei în dreptul privat.

Pentru a duce la dobândirea titlului asupra teritoriului, ocupația trebuie să fie efectivă, adică să se exercite funcții statale pe teritoriul respectiv. Pe lângă elementul material, dovada ocupației trebuie să cuprindă şi pe cea a intenției de a poseda, sau *animus occupandi*: intenția de a acționa ca suveran în teritoriul respectiv. În plus, trebuie îndeplinită condiția unui exercițiu **continuu** şi **efectiv** al autorității statale prin acte legislative sau administrative, pe acel teritoriu (condiția ocupației efective).

În dreptul internațional, condițiile ocupației au fost formulate, într-o primă fază, de Curtea Permanentă de Arbitraj, în *Cauza Insula Palmas*, respectiv: caracterul continuu şi deținerea paşnică. Este ceea ce se numeşte, în doctrină, „concepția Huber".

Două concepte legate de ocupație sunt **continuitatea** şi **contiguitatea**. Continuitatea este consecința unui act de ocupație care se extinde „atât cât este necesar pentru securitatea şi dezvoltarea naturală a zonei respective"[2]. Contiguitatea desemnează extinderea suveranității asupra tuturor zonelor adiacente teritoriului ocupat (de exemplu, în numele suveranității exercitate asupra țărmului, se revendică titlul asupra insulelor din imediata apropiere).

Prescripția achizitivă se deosebeşte de ocupație prin existența unui teritoriu aflat sub suveranitatea necontestată a unui stat, care la un moment dat este supus unor acte de suveranitate ale unui alt stat. Prescripția reprezintă un mod de dobândire a titlului asupra teritoriului prin exercitarea posesiei paşnice şi neîntrerupte, în mod public şi în calitate de suveran, asupra unui teritoriu aflat sub jurisdicția altui stat, care însă nu îşi manifestă atributele suverane.

Concepția Huber a fost dezvoltată şi adaptată acestui mod de dobândire a titlului asupra teritoriului de Curtea Internațională de Justiție, care a statuat, în 1999, în *Cauza Insula Kasikili/Sedudu* (*Cauza Botswana c. Namibiei*), că pentru dobândirea unui titlu asupra teritoriului, prin prescripție achizitivă, trebuie îndeplinite patru condiții: 1. exercitarea posesiei *sub nume de suveran*; 2. posesia trebuie să fie *neîntreruptă* şi *paşnică*[3]; 3. posesia să fie *publică*; 4. posesia *să dureze* o anumită perioadă de timp.

La aceste condiții, unii doctrinari[4] mai adaugă şi o a cincea condiție, *să nu existe opoziție din partea unui alt stat,* şi au exemplificat cu două situații foarte cunoscute, şi anume: disputa dintre Argentina şi Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord cu privire la Insulele Falklands (unde există protest al Marii Britanii cu privire la susținerile Argentinei, care pretinde că a dobândit suveranitatea asupra acelor insule ca urmare a

[1] A se vedea I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 133-138.

[2] T. Hillier, *op. cit.*, p. 244.

[3] Pentru primele două condiții, a se vedea şi CPJI, *Cauza Statutul legal al Groenlandei de Est* (*Cauza Norvegia c. Danemarcei*), Hotărârea din 5 aprilie 1933, Series A/B, no. 53, în care s-a statuat că: „pretinderea unei suveranități, care nu se bazează pe un act sau titlu ci, mai degrabă, pe exteriorizarea continuă a autorității, presupune existența a două elemente: 1. intenția şi voința de a se comporta ca suveran şi 2. exercitarea şi exteriorizarea unei asemenea autorități", p. 46.

[4] S. Breau, *op. cit.*, p. 76-80.

abandonării lor de către Marea Britanie) și *Cauza Suveranitatea asupra Pedra Branca/ Pulau Batu Puteh, Middle Rocks și South Ledge*[1] (în care nu există un protest cu privire la exercitarea suveranității de către un alt stat).

Cucerirea sau anexarea este un mod complet depășit de dobândire a teritoriului. Cucerirea era o consecință a războaielor și reprezenta trecerea unor teritorii ale statului învins sub suveranitatea statului învingător.

Ea a devenit un act ilegal din punctul de vedere al dreptului internațional, prin interzicerea recurgerii la forță, odată cu adoptarea, în 1928, la Paris, a Pactului Briand-Kellogg.

Pentru acest mod de dobândire a titlului asupra teritoriului prezintă relevanță și *doctrina Stimson*, consacrată ca urmare a creării, în 1931, de către Japonia, pe teritoriul unei foste provincii chineze, a statului marionetă Manchukuo. Opinia guvernului american, potrivit căreia crearea acestui stat era urmarea unui act de agresiune, a fost preluată și de Liga Națiunilor, care a adoptat o rezoluție prin care stabilea că „este obligatoriu pentru membrii Ligii Națiunilor să nu recunoască nicio situație, tratat sau acord care ar putea fi obținute prin mijloace contrare Pactului Societății Națiunilor și Pactului de la Paris"[2]. De aceeași manieră s-a pronunțat și Organizația Națiunilor Unite, care a confirmat caracterul ilegal al dobândirii prin forță a unui teritoriu, calificând drept o încălcare gravă a art. 2 (4) din Carta ONU cazul Republicii Turce a Ciprului de Nord, al Timorului de Est, al ocupării, în 1967, de către Israel a unor noi teritorii și, de dată recentă, al anexării de către Federația Rusă a Crimeei.

Extinderea sau acumularea reprezintă un mod de dobândire a teritoriului prin schimbările fizice survenite în structura acestuia (creșterile teritoriale ca urmare a unor fenomene naturale: crearea de insule prin modificarea unor delte ale râurilor).

O formă distinctă de acumulare este avulsiunea, care reprezintă o modificare violentă și subită (de exemplu, prin erupția unui vulcan).

Cu toate acestea, în cazul în care frontiera dintre două state este linia mediană a unui râu care și-a schimbat cursul, ceea ce poate face ca unul dintre state să obțină o parte mai mare de teritoriu, regula este aceea că avulsiunea nu va schimba linia de frontieră, care va continua să fie linia mediană a vechii albii a râului[3].

Cesiunea reprezintă trecerea unui teritoriu de la un stat la altul, prin acordul statului cedent. Cesiunea putea îmbrăca forma unui schimb de teritorii sau a vânzării de teritorii (de exemplu, vânzarea de către Rusia către SUA a teritoriului Alaska).

Uti possidetis este un concept care prezintă, de asemenea, relevanță pentru modalitățile de dobândire a titlului asupra teritoriului, el fiind folosit, în special, în contextul procesului de decolonizare din Africa, Asia și America Latină. Acest concept a fost definit de Curtea Internațională de Justiție în *Cauza Platoul continental dintre Libia și Malta*[4] și în *Cauza privind frontiera dintre Burkina Faso și Mali*[5], de maniera necesității de a respecta frontierele teritoriale (administrative) care existau în momentul în care aceste state și-au obținut independența. Aceasta semnifică faptul că, în temeiul

---

[1] ICJ, Hotărârea din 23 mai 2008, în *Cauza Suveranitatea asupra Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks și South Ledge* (*Cauza Malaysia c. Singapore*), *ICJ Reports 2008*, p. 12.

[2] A se vedea R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 105.

[3] A se vedea *Cauza Chamizal Arbitration* (*Cauza U.S. c. Mexicului*), 1911.

[4] CIJ, *Cauza Platoul continental dintre Libia și Malta* (*Cauza Libia c. Malta*), *ICJ Reports 1985*, p. 13.

[5] CIJ, *Cauza privind frontiera dintre Burkina Faso și Mali* (*Cauza Burkina Faso c. Mali*), *ICJ Reports 1986*, p. 554.

lui *uti possidetis*, frontierele administrative preexistente au fost transformate în frontiere internaționale, între state.

Același tip de abordare poate fi observat și în activitatea comisiei Badinter, care, în opinia nr. 2 a declarat că „oricare ar fi circumstanțele, exercitarea dreptului la autodeterminare nu trebuie să implice schimbări în ceea ce privește frontierele existente, la momentul proclamării independenței, cu excepția cazului în care părțile implicate au decis altceva", iar în opinia nr. 3 a statuat că fostele demarcații administrative interne au devenit frontiere internaționale[1].

Conceptul poate fi însă atenuat dacă între părțile implicate a intervenit un tratat sau o hotărâre a unei instanțe internaționale, care a stabilit o altă dată critică de la care urmează să se aprecieze respectivele efecte[2].

2.3. Modificarea teritoriului

În dreptul internațional contemporan, orice modificări teritoriale, inclusiv cele survenite în cadrul procesului de decolonizare, sunt legale doar dacă sunt consecința exprimării voinței suverane a poporului aflat pe acele teritorii[3]. Concret, astfel de modificări pot consta în desprinderi ale unor părți din teritoriul unui stat urmate de formarea unor noi state sau trecerea unor teritorii întregi sau a unor părți de teritoriu de la un stat la altul. Aceste modificări trebuie să aibă la bază consimțământul liber exprimat al populației, fie sub forma unor acte legislative, fie sub forma referendumului.

§3. Delimitarea teritoriului și regimul juridic al unor spații în dreptul internațional public

3.1. Frontierele

Frontierele reprezintă acele linii reale sau imaginare trasate între diferite puncte ale globului, care stabilesc limitele teritoriului statal. În dreptul internațional public, frontiera reprezintă linia de demarcație a limitelor teritoriale în care statul își exercită suveranitatea.

Frontierele pot fi clasificate după mai multe criterii. După aliniamentul urmat, ele pot fi: naturale, artificiale sau geometrice sau astronomice. Frontierele naturale sunt stabilite urmând o anumită formă de relief sau altă formă geografică (lanț de munți, râu, fluviu etc.). Frontierele geometrice sunt linii drepte trasate între anumite puncte prestabilite (de exemplu, frontiera între SUA și Mexic sau frontierele din Africa). Frontierele astronomice coincid cu meridianele și paralele globului (de exemplu, frontiera dintre Coreea de Nord și Coreea de Sud).

După criteriul componentelor teritoriale pe care se situează, frontierele pot fi: frontiere terestre, fluviale, maritime, aeriene.

---

[1] A se vedea cazurile Bosniei, Croației, Sloveniei, Serbiei etc., constituite ca urmare a destrămării fostei Republici Socialiste Federative Iugoslavia.

[2] A se vedea, pentru amănunte, CIJ, *Cauza Delimitarea maritimă și teritorială dintre Camerun și Nigeria* (*Cauza Camerun c. Nigeriei*), *ICJ Reports 2002*, p. 303; CIJ, *Cauza Delimitarea maritimă, teritorială și insulară dintre El Salvador și Honduras* (*Cauza El Salvador c. Honduras*), *ICJ Reports 1992*, p. 351; CIJ, *Cauza Delimitarea teritorială între Nicaragua și Honduras în Marea Caraibilor* (*Cauza Nicaragua c. Honduras*), *ICJ Reports 2007*, p. 659.

[3] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 233.

Frontierele se stabilesc fie prin acorduri încheiate între statele vecine, fie prin tratatele de pace încheiate în urma unui conflict, fie prin hotărâri ale unor instanțe internaționale[1]. Unele frontiere se stabilesc prin lege internă, cum ar fi limita mării teritoriale.

Regimul juridic al frontierei de stat este reglementat prin lege internă, în acord cu normele dreptului internațional. În România, acest regim juridic face obiectul O.U.G. nr. 105/2001[2], modificată şi completată[3].

În temeiul art. 1 din ordonanța menționată, prin frontieră de stat a României se înțelege „linia reală sau imaginară care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera nu este marcată în teren cu semne de frontieră, de la un punct de coordonate la altul; la fluviul Dunărea şi celelalte ape curgătoare frontiera de stat este cea stabilită prin acordurile, convențiile şi înțelegerile dintre România şi statele vecine, cu luarea în considerare a faptului că principiul general acceptat de dreptul internațional fluvial este acela că frontiera trece pe mijlocul şenalului navigabil principal, iar la apele curgătoare nenavigabile, pe la mijlocul pânzei de apă; la Marea Neagră frontiera de stat trece pe la limita exterioară şi limitele laterale ale mării teritoriale a României".

Regimul juridic al frontierei de stat a României (art. 5) cuprinde totalitatea regulilor prevăzute în legislația internă, care privesc frontiera de stat şi apele teritoriale, precum şi obiectivele construite la frontieră, în comun cu statele vecine, în conformitate cu normele dreptului internațional, ale tratatelor, acordurilor, convențiilor şi protocoalelor încheiate de statul român cu statele vecine. Regimul juridic cuprinde, de asemenea, normele prevăzute în legislația internă referitoare la desfăşurarea diferitelor activități în zona de frontieră.

Dintre problemele care fac obiectul de reglementare al regimului juridic al frontierei, menționăm:

– delimitarea şi demarcarea frontierei de stat;
– delimitarea fâşiei de protecție şi a zonei de frontieră;
– paza şi supravegherea frontierei;
– controlul trecerii frontierei;
– accesul, circulația şi alte activități în zona de frontieră;
– faptele care constituie încălcări ale regimului juridic al frontierei.

3.2. Fluviile, lacurile şi canalele maritime internaţionale

3.2.1. Fluviile şi lacurile internaţionale

Fluviile internaționale sunt acele cursuri de apă care separă sau traversează teritoriile mai multor state şi care sunt navigabile până la vărsarea în mare. Aşadar, fluviile internaționale pot fi contigue (cele care separă teritoriile unor state) şi succesive (cele care traversează mai multe state).

---

[1] De exemplu, stabilirea frontierei între Burkina Faso şi Republica Mali s-a făcut prin decizia Curții Internaționale de Justiție în *Cauza Burkina Faso c. Republica Mali* (Hotărârea din 22 decembrie 1986) sau stabilirea frontierei între El Salvador şi Honduras, prin Hotărârea Curții Internaționale de Justiție din 11 septembrie 1992.

[2] Publicată în M. Of. nr. 352 din 30 iunie 2001.

[3] Ultima modificare a fost adusă prin Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală şi pentru modificarea şi completarea unor acte normative ca cuprind dispoziții procesual penale, publicată în M. Of. nr. 515 din 14 august 2013.

Lacurile internaționale sunt acele mase de apă dulce sau sărată, înconjurate de teritoriile mai multor state sau formând o frontieră între două sau mai multe state.

Fluviile şi lacurile internaționale, datorită importanței lor economice, sunt supuse unui regim juridic diferit de cel al apelor interioare ale unui stat.

Regimul juridic al fluviilor internaționale este reglementat de o serie de acte juridice internaționale, începând cu Actul final al Congresului de la Viena din 1815 care a stabilit regimul juridic al Rinului, continuând cu Convențiile de la Mainz şi Mannheim din 1831 şi 1868 având acelaşi obiect, cu Tratatul de la Berlin (1878) prin care se stabilea şi regimul juridic al Dunării. După primul război mondial, în 1921, Liga Națiunilor a convocat Conferința de la Barcelona, în cadrul căreia a fost elaborată Convenția de la Barcelona privind navigația pe fluviile internaționale, precum şi un Statut şi un Protocol referitoare la această problemă. Aceste documente consacră *principiul libertății de navigație pe fluviile internaționale*, considerat, de altfel, ca una din regulile cutumiare referitoare la regimul juridic al fluviilor internaționale. Principiul libertății de navigație presupune asigurarea accesului liber al navelor comerciale ale tuturor statelor, riverane sau neriverane. Acest principiul nu se aplică navelor militare, vamale şi de poliție ale altor state, care au acces doar cu acordul statului riveran respectiv. În privința navelor comerciale, se mai aplică regula egalității de tratament.

O altă regulă cutumiară stabileşte că doar statele riverane au dreptul de a reglementa condițiile de navigație pe sectorul fluvial supus suveranității lor. Aceste state au şi obligația de a menține caracterul navigabil al fluviului, prin lucrări de întreținere şi amenajare. Un alt drept al statelor riverane este cel de control vamal şi sanitar, precum şi cel de a percepe unele taxe.

Regimul juridic al Dunării ca fluviu internațional a cunoscut o evoluție interesantă. Pentru prima dată, un regim juridic al navigației pe Dunăre a fost cuprins în Tratatul de pace de la Paris (1856), în care se recunoştea libertatea de navigație pentru toate statele. Dunărea era împărțită în două sectoare: Dunărea fluvială şi Dunărea maritimă. Tot atunci a fost creată Comisia Europeană a Dunării, formată din Anglia, Franța, Prusia, Sardinia, Austria, Turcia şi Rusia. Comisia avea ca atribuții elaborarea unui regulament de navigație şi poliție fluvială, exercitarea jurisdicției asupra încălcărilor regulamentului, stabilirea şi perceperea de taxe etc.

În anul 1921, la Paris, a fost adoptată Convenția Dunării, care a instituit un regim internațional de navigație pe fluviu, de la Ulm până la Marea Neagră. Convenția de la Paris înființa Comisia Internațională a Dunării, pentru cursul superior al fluviului (Ulm-Brăila) şi Comisia Europeană a Dunării, pentru partea maritimă (Brăila – vărsarea în mare). România făcea parte din această din urmă comisie, alături de Anglia, Franța şi Italia.

Actualmente, regimul juridic al Dunării este reglementat prin *Convenția privind regimul navigației pe Dunăre*, încheiată la Belgrad în 1948. Convenția recunoaşte principiul libertății de navigație pentru navele comerciale ale tuturor statelor, precum şi suveranitatea deplină a statelor riverane asupra porțiunilor de fluviu aflate între frontierele lor. Se mai consacră regula potrivit căreia navele militare străine nu au acces la navigația pe Dunăre, iar navele militare ale statelor riverane au acces în porțiunile altor state riverane doar cu acordul prealabil al acestora. Statele riverane au drept de supraveghere vamală, sanitară, fluvială şi obligația de a face toate lucrările ce se impun pentru menținerea permanentă a navigației în zona națională.

Convenția de la Belgrad a creat **Comisia Dunării**, cu sediul la Budapesta, compusă din câte un reprezentant al fiecărui stat riveran. Comisia este un organism de coordonare

şi consultare între statele riverane. Din data de 3 iunie 2014 România a preluat, pentru un mandat de 3 ani, funcția de secretar al Comisiei Dunării.

În 1998, la Budapesta, a fost adoptat Protocolul adițional al Convenției de la Belgrad, prin care Germania, Croația şi Republica Moldova au devenit părți la Convenție şi membri ai Comisiei Dunării. În prezent, există două categorii de state membre ale Comisiei Dunării, respectiv: *membri cu drepturi depline* (Austria, Bulgaria, Ungaria, Germania, Republica Moldova, Federația Rusă, România, Serbia, Slovacia, Ucraina şi Croația) şi *membri cu statut de observator* (Belgia, Grecia, Georgia, Cipru, Macedonia, Regatul Țărilor de Jos, Turcia, Franța, Muntenegru şi Cehia).

Protocolul a mai adus şi alte modificări de ordin tehnic. Protocolul a intrat în vigoare în 1999.

Noile realități regionale legate de integrarea europeană a statelor aflate la limita estică a Europei (România şi Bulgaria), perspectiva ca Dunărea să devină o cale de navigație interioară a Uniunii Europene şi necesitatea modernizării şi eficientizării activității Comisiei Dunării au determinat încă din anul 2001 o serie propuneri (multe dintre aceste propuneri venind chiar din partea României) de revizuire a Convenției de la Belgrad. Reluarea procesului de revizuire a Convenției de la Belgrad a fost decisă în mod oficial în cursul lunii aprilie 2002, când s-a creat Comitetul pregătitor, până în prezent realizându-se mai multe întâlniri, textul final al convenției revizuite fiind preconizat a se adopta până la sfârşitul anului 2007.

Dintre principalele elemente de noutate aduse de această viitoare revizuire menționăm: reglementarea statutului de observator la Comisia Dunării şi a modalităților de exercitare a acestei funcții; posibilitatea de aderare la convenție a statelor care nu sunt riverane[1] şi a organizațiilor de integrare economică regională cu competențe legislative proprii[2]; reglementarea transportului de pasageri şi mărfuri pe teritoriul uneia dintre părțile contractante urmează să fie făcută prin legislația națională şi acordurile internaționale aplicabile pe teritoriul acelui stat[3]; asigurarea şi îmbunătățirea condițiilor de navigație; instituirea unui organ executiv al Comisiei Dunării, Consiliul etc.[4].

Cu toate că negocierile menționate mai sus nu s-au concretizat, deocamdată, prin adoptarea vreunui act modificator, importanța Dunării pentru Uniunea Europeană este ilustrată de adoptarea, în anul 2010, unei *Strategii a Uniunii Europene cu privire la Regiunea Dunării*[5] şi a unui *Plan de acțiune*[6], prin care urmează să fie pusă în aplicare cea dintâi. Scopul acestor două documente este acela de a îmbunătăți contactele, pe de o parte, în interiorul regiunii Dunării, iar, pe de altă parte, cu restul statelor europene,

[1] Şi-au manifestat deja oficial intenția de a adera la o viitoare Convenție a Dunării, Turcia şi Franța, state care, în prezent, au statutul de membru observator.

[2] Prevederea are în vedere Uniunea Europeană.

[3] România a adoptat Ordinul nr. 859 din 7 iunie 2013 al Ministrului transporturilor privind aprobarea Regulamentului de navigație pe Dunăre în sectorul românesc, publicat în M. Of. nr. 378 din 26 iunie 2013.

[4] Pentru amănunte privind negocierile şi etapele de revizuire a Convenției de la Belgrad, a se vedea C. Dinescu, *Revizuirea Convenției de la Belgrad din 1948 privind regimul navigației pe Dunăre*, în RRDI nr. 3/2006, p. 170-174.

[5] COM (2010) 715 din 8 decembrie 2010, *European Union Strategy for the Danube Region*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

[6] SEC (2010) 1489 din 8 decembrie 2010, *Action Plan for the European Union Strategy for the Danube Region*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

în termeni de infrastructură, sistem şi persoane. Astfel, strategia are la bază trei piloni: transportul, energia şi turismul/cultura şi se integrează, structural, în *Strategia Europa 2020.*

Utilizarea căilor de apă internaționale şi în alte scopuri decât navigația. Începând din 1970, Comisia de Drept Internațional a ONU a inițiat codificarea dreptului aplicabil utilizării fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația, de exemplu în scopul producerii energiei electrice sau a alimentării cu apă potabilă. În doctrină s-a afirmat, pe bună dreptate, că „gestiunea fluviilor internaționale, care constituie o parte însemnată a dreptului internațional al mediului, impune depăşirea doctrinelor privind suveranitatea absolută, care ar putea conduce la consecințe profund negative pentru un stat riveran"[1]. Toate problemele deosebit de importante ce ar putea rezulta din utilizarea fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația depind, în mod esențial, de cooperarea statelor şi coordonarea acțiunilor acestora în vederea protecției mediului.

În 1997, la New York, a fost adoptată *Convenția privind dreptul utilizării cursurilor de apă internaționale în alte scopuri decât navigația.* Acest document precizează principii ca: utilizarea echitabilă şi rezonabilă a cursului de apă; obligația de a nu cauza pagube altor state; obligația de a coopera şi de a facilita schimbul de date şi informații privind starea cursului de apă în domeniile hidrologic, meteorologic, hidrogeologic şi ecologic; protecția ecosistemelor, prevenirea, reducerea şi controlul poluării ş.a.

O altă Convenție importantă în acest domeniu este *Convenția privind cooperarea pentru protecția şi folosirea durabilă a fluviului Dunărea*, semnată la Sofia în 1994 şi intrată în vigoare în 1998. Prin această convenție a fost creată Comisia Internațională pentru protecția Dunării, cu sediul la Viena.

La acestea se poate adăuga, deşi aria sa de aplicare este una mult mai generoasă, şi *Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontalier* (Convenția Espoo), adoptată în anul 1991 şi intrată în vigoare la 10 septembrie 1997. Statele părți la Convenție au obligația de a evalua impactul asupra mediului înainte de a demara unele proiecte ce ar putea avea efecte care le depăşesc granițele, precum şi de a se informa şi notifica reciproc. Un exemplu de astfel de situație este cazul construirii podului peste Dunăre, de la Vidin-Calafat, dintre România şi Bulgaria (ambele state sunt părți la Convenția Espoo).

3.2.2. Canalele internaţionale

Canalele internaționale sunt căi maritime de comunicație, construite pe teritoriul unui stat, pentru a crea o legătură între două mări libere, în scopul facilitării navigației. Canalele sunt ape interioare ale statului respectiv, dar au un regim juridic special, fiind deschise navigației pentru navele tuturor statelor. Regimul juridic al navigației pe canalele internaționale este stabilit pentru fiecare canal în parte, prin convenții şi alte acte interne sau internaționale. Doctrina pune la îndoială existența unei teorii unitare a canalelor internaționale[2]. Cu toate acestea, se consideră că a fost stabilită o regulă cutumiară potrivit căreia navele tuturor statelor se bucură de dreptul de liberă trecere prin aceste canale. În prezent, există trei canale internaționale principale: Canalul Suez, Canalul Panama şi Canalul Kiel.

[1] Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 241.
[2] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 279.

3.2.2.1. Canalul Suez

Preocupări pentru construirea acestui canal au existat, se pare, din cele mai vechi timpuri. Însuşi Napoleon Bonaparte, în 1789, cu prilejul campaniei sale în Egipt, a dat ordin pentru elaborarea unor planuri de construire a unui canal care să unească Marea Mediterană cu Marea Roşie.

Canalul, construit în secolul al XIX-lea (între 1859-1869), de o companie particulară anglo-franceză, este situat pe teritoriul Egiptului şi face legătura dintre Marea Mediterană şi Oceanul Indian, prin Marea Roşie, având o lungime de 160 km, de la Port Said la Suez.

În perioada construirii canalului, Egiptul se afla sub suzeranitatea Turciei, Ferdinand de Lesseps – consulul Franței în Egipt – fiind cel care a reuşit în 1856 să obțină aprobarea pentru construirea acestuia. Canalul a fost deschis navigației în anul 1869.

După construcția sa, dată fiind importanța cu totul remarcabilă, mai multe țări europene au încercat să obțină controlul acestei căi de navigație.

Exploatarea canalului a cunoscut o evoluție interesantă, astfel: începând cu anul 1869 exploatarea canalului s-a făcut în temeiul unei concesiuni de drept privat, stabilită pe o perioadă de 99 de ani, intervenită între Turcia (ca putere teritorială) şi o companie anglo-franceză; în 1875 Anglia susține necesitatea neutralizării canalului, argumentele sale fiind în special de natură economică pentru ca apoi lucrările Institutului de Drept Internațional, cu sediul la Grand, în Belgia, să concluzioneze asupra necesității elaborării unui tratat internațional asupra canalului care să stipuleze, în principal, libertatea de navigație pe acesta; 28 octombrie 1888, după negocieri de aproximativ 5 ani, administrarea şi exploatarea canalului s-au făcut în temeiul Convenției de la Constantinopol *(Convenția cu privire la asigurarea liberei navigații pe Canalul Suez)*, convenție semnată de nouă puteri europene (Anglia, Franța, Austro-Ungaria, Germania, Rusia, Turcia, Italia, Spania şi Olanda) la care au aderat ulterior şi Grecia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Portugalia, Japonia şi China.

Convenția stabilea libertatea de navigație a vaselor comerciale şi militare ale tuturor statelor, atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război. Se mai prevedea că în cazul în care statul pe teritoriul căruia se găseşte canalul (este vorba de Turcia, care la acea vreme îşi exercita suzeranitatea asupra Egiptului) ar fi în război cu un alt stat, pe canal, în porturile sale şi într-o zonă de 3 mile în jurul acestora nu se vor desfăşura ostilități militare; dreptul statului pe teritoriul căruia se află canalul, de a lua măsurile pe care le-ar considera necesare pentru propria apărare ori pentru păstrarea ordinii publice; interzicerea blocadei şi încălcarea inviolabilității canalului.

Drepturile Turciei, ca putere teritorială, urmau să fie exercitate şi în cadrul Comitetului pentru controlul şi supravegherea canalului, alcătuit din reprezentanții puterilor semnatare ale Convenției precum şi de către reprezentantul sultanului în Egipt.

La 18 decembrie 1914, Anglia îşi proclamă Protectoratul în Egipt şi desființează autoritatea reprezentatului Turciei precum şi a celorlalți semnatari ai Convenției de la Constantinopol.

În 1919 prin Tratatele de pace de la Versailles, rolul încredințat Turciei, prin Convenția de la Constantinopol, i-a revenit Marii Britanii. Acesta obține, în 1936, şi dreptul de a avea trupe militare în zona canalului, în vederea protejării şi apărării acestuia; 1953, în urma mişcării de eliberare națională, guvernul egiptean anulează tratatul din 1936, care îi permitea Marii Britanii să dețină trupe în zona canalului; 1956 printr-o lege internă, Egiptul naționalizează Compania Universală a Canalului Suez, prevăzând unele

compensații pentru acționari, dar nemodificând statutul internațional al canalului. Acest act de naționalizare este contestat de Marea Britanie şi Franța, care, ajutate şi de Israel, organizează o intervenție militară – dezaprobată de foarte multe țări, inclusiv Națiunile Unite – în zonă, la care Egiptul răspunde cu blocarea temporară a navigației pe canal.

La 13 octombrie 1956, printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU, se recunoaşte suveranitatea teritorială a Egiptului în ceea ce priveşte administrarea canalului şi se insistă pe necesitatea ca Egiptul să recunoască libertatea de navigație.

La 24 aprilie 1957, printr-o declarație unilaterală, Egiptul:

– recunoaşte drepturile şi obligațiile care îi revin potrivit Convenției de la Constantinopol, în sensul menținerii navigației libere şi neîntrerupte prin canal, dar arată că acesta urma să fie administrat de Autoritatea Canalului de Suez, persoană juridică de drept egiptean, subordonată Ministerului Comerțului;

– precizează că va percepe taxe pentru tranzitarea canalului;

– se angajează să efectueze lucrări de întreținere şi modernizare a canalului;

– prevede că orice eventuale litigii cu privire la acest canal vor fi supuse unui Tribunal de Arbitraj.

3.2.2.2. Canalul Panama

Acest canal a fost construit pe istmul Panama pentru a deschide navigația între Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific. Are o lungime de 81 km fiind construit la începutul secolului al XX-lea pe litoralul Columbiei.

Atât în ceea ce priveşte construcția, cât şi în ceea ce priveşte exploatarea canalului, chiar cu mult timp înainte de începerea lucrărilor de construire a canalului, în zonă s-au confruntat interesele divergente ale Marii Britanii şi SUA. Acest lucru a făcut ca, mult timp, ***regimul juridic*** al canalului să fie reglementat prin ***tratate bilaterale între Anglia şi SUA***.

Astfel, înainte de începerea lucrărilor, regimul juridic al canalului a fost reglementat, în 1850, printr-un tratat bilateral (*Clayton-Bulwer*) prin care cele două părți îşi asumau controlul asupra canalului şi conveneau ca el să fie neutralizat.

După începerea lucrărilor de construcție a canalului:

– în 1901 s-a încheiat un nou tratat (*Hay-Pauncefote*) între SUA şi Anglia, prin care cea din urmă recunoaşte celei dintâi dreptul exclusiv de a controla şi garanta securitatea canalului, se stabileşte libertatea de navigație pentru toate vasele comerciale şi militare ale tuturor statelor şi s-a convenit neutralizarea canalului (dar acesta nu a fost şi demilitarizat);

– în 1903, se încheie un nou tratat (*Hay-Varilla*) între SUA şi recent proclamatul stat Panama, creat în zona în care urma să fie definitivat canalul, tratat prin care Panama a concesionat celor dintâi 5 mile de teren pe ambele părți ale canalului, pe un termen de 99 de ani; SUA obține monopolul construcției, gestiunii şi întreținerii canalului, largi drepturi privind apărarea canalului şi exercițiul anumitor drepturi suverane asupra zonei de 10 mile de-a lungul canalului; în schimb statul Panama primeşte anumite sume de bani;

– în 1914 construcția canalului a fost terminată, iar Republica Panama începe demersurile pentru a modifica în favoarea sa tratatul din 1903;

– 1914-1936: regimul juridic al canalului în ceea ce priveşte controlul navigației a fost stabilit prin mai multe reglementări adoptate de SUA;

– în 1936 s-a încheiat un nou tratat între SUA şi Panama privind apărarea comună a Canalului;

– în 1942, cele două state încheie un nou acord pentru concesionarea unor baze militare, în vederea apărării canalului;

–1964-1977: au avut loc negocieri pentru încheierea unui nou tratat privind regimul juridic al canalului;

– în 1977 se încheie un nou tratat, intrat în vigoare în 1979, prin care se recunoaşte suveranitatea statului Panama asupra Canalului şi a zonelor adiacente şi se instituie, până în 1999 o administrație mixtă a canalului, în ceea ce priveşte gestiunea şi apărarea militară;

– începând cu 1999 canalul a fost cedat statului Panama şi a fost reglementat juridic prin stabilirea unui regim de neutralitate;

– se apreciază că acest canal nu mai face astăzi față traficului maritim, impunându-se construirea unui nou canal, care să corespundă exigențelor generate de amplificarea navigației internaționale în noul secol şi noul mileniu.

3.2.2.3. Canalul Kiel

Canalul Kiel a fost construit de Germania pe teritoriul său, în perioada 1887-1895, din rațiuni strategice, are o lungime de 98 km şi uneşte marea Nordului cu marea Baltică.

În intervalul cuprins între anii 1895-1919 canalul a făcut parte din apele interioare ale Germaniei regimul său juridic fiind stabilit prin legile interne germane.

Începând cu anul 1919, prin Tratatele de pace de la Versailles, canalul Kiel a fost internaționalizat, principalele constante ale acestui regim internațional fiind:

– prevederea libertății de navigație pentru navele tuturor statelor, atât comerciale cât şi militare, în condiții de deplină egalitate, cu condiția ca Germania să nu fie în stare de război cu respectivele state;

– stabilirea dreptului Germaniei de a reglementa şi asigura paza, regimul vamal şi cel sanitar al canalului;

– trecerea navelor de război, prin canal, urma să fie făcută numai cu autorizarea specială a statului german.

În anul 1920, în timpul războiului dintre Rusia şi Polonia, război în care Germania s-a declarat neutră, Germania a refuzat trecerea prin canal a navei Wimbledon, sub pavilion englez dar care transporta arme pentru guvernul polonez, invocând faptul că ea îşi declarase neutralitatea printr-o ordonanță internă, față de conflictul în discuție.

Deşi diferendul a fost supus Curții Permanente de Justiție Internațională, care a dat câştig de cauză Poloniei, constatând superioritatea reglementărilor din Tratatul de la Versailles – ce instituiau libertatea de navigație – asupra legilor interne germane, Germania a refuzat trecerea navei prin canal.

În 1936 Germania denunță unilateral regimul juridic al canalului şi elaborează un *Regulament pentru utilizarea canalului*, potrivit căruia navigația era liberă numai pentru navele comerciale.

După cel de al doilea război mondial, deşi canalul nu a mai beneficiat de o nouă reglementare a regimului juridic, în fapt s-a aplicat libertatea de navigație pentru toate navele, în condiții de egalitate şi indiferent de pavilion.

3.2.2.4. Canalul Dunăre-Marea Neagră și Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari

Ambele canale fac parte din categoria canalelor de importanță națională, fiind parte componentă a teritoriului României și neavând o însemnătate deosebită pentru navigația internațională.

Principiile care guvernează regimul juridic al acestor canale sunt: libertatea de trecere pașnică a navelor, dreptul statului pe teritoriul căruia se află canalul de a stabili anumite taxe pentru serviciile pe care le asigură sau controlul navigației prin canal.

Astfel de canale mai sunt: Canalul Corint (leagă Golful Corint de Golful Egina și se află pe teritoriul Greciei), Canalul dintre Marea Albă și Marea Baltică, care aparține Rusiei etc.

Canalul Dunăre-Marea Neagră este un curs de apă navigabil situat în întregime pe teritoriul României, între portul Constanța sud și confluența cu fluviul Dunărea la Cernavodă, legând două căi internaționale de navigație.

Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari este situat între portul Midia și confluența cu canalul Dunăre-Marea Neagră, în dreptul localității Poarta Albă.

Făcând parte din apele interioare ale statului român, regimul juridic al acestor canale a fost stabilit prin adoptarea mai multor acte normative, precum: O.G. nr. 19/1997 privind transporturile, O.G. nr. 79/2000 privind regimul juridic al navigației pe Canalul Dunăre-Marea Neagră și Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari și se caracterizează prin următoarele:

– exercitarea suveranității și jurisdicției statului român;

– libertatea de tranzit pentru toate navele, indiferent de pavilionul acestora, care navighează independent sau în convoi, cu respectarea regulilor de navigație stabilite de statul român, inclusiv avizarea tranzitării;

– interzicerea navigației navelor cu vele și a plutelor, datorită condițiilor specifice ale canalelor;

– respectarea vitezei de navigație, a condițiilor în care se face tranzitul mărfurilor periculoase, a locurilor de staționare, a trecerii prin ecluze și a altor reguli privind combaterea poluării, de ordin vamal, sanitar, perceperea de taxe pentru serviciile prestate etc. conform legilor statului român.

3.3. Dreptul mării

3.3.1. Considerații introductive despre dreptul mării

Dreptul mării reprezintă astăzi o subramură distinctă a dreptului internațional public, ce are ca obiect de reglementare regimul juridic al spațiului marin.

Printre primele încercări de codificare în acest domeniu se numără Conferința de la Haga (1907) privind regulile de purtare a războiului pe mare și Conferința de codificare din 1930.

Prima Conferință asupra dreptului mării a fost convocată sub auspiciile ONU, în 1958. În cadrul ei au fost adoptate 4 convenții: privind marea liberă, privind marea teritorială, privind platoul continental și pescuitul și privind conservarea resurselor biologice. În 1982 a fost adoptată, la Montego Bay, Convenția Națiunilor Unite privind dreptul mării, o adevărată codificare a dreptului în materie.

3.3.2. Apele maritime interioare

Apele interioare sunt apele porturilor, radelor, golfurilor, fiordurilor, aflate între linia țărmului şi linia de bază a mării teritoriale. Apele porturilor sunt cuprinse între linia țărmului şi linia care uneşte instalațiile portuare cele mai înaintate în larg. Apele golfurilor se delimitează prin linia ce uneşte punctele cele mai înaintate în mare ale țărmului, dacă distanța dintre ele nu este mai mare de 24 de mile marine.

Apele interioare sunt supuse suveranității exclusive a statului riveran. Navele comerciale ale altor state au acces în aceste ape cu acordul şi în condițiile stabilite de statul riveran [art. 25 alin. (2) al Convenției din 1982]. În ceea ce priveşte navele militare, acestea sunt supuse unor condiții mai stricte, fiind necesară o notificare prealabilă în vederea obținerii acordului statului riveran. Accesul acestor nave poate fi refuzat. În caz de forță majoră, accesul oricărei categorii de nave este admis chiar şi fără autorizare prealabilă.

3.3.3. Marea teritorială

Marea teritorială reprezintă fâşia de mare adiacentă litoralului, până la o anumită lățime în larg. Fiind supus suveranității exclusive a statului riveran, reglementarea regimului juridic al mării teritoriale este de competența statului riveran, aceasta făcându-se, însă, cu respectarea unor norme speciale de drept internațional. Regulile privind delimitarea mării teritoriale au făcut obiectul unor controverse atât în doctrina dreptului internațional, cât şi în practica statelor, ajungându-se uneori chiar la conflicte între acestea. Modul de reglementare a lățimii mării teritoriale a evoluat, de la „regula bătăii tunului", aplicată în sec. XVII-XVIII, la regula celor 3 mile marine sau chiar mai mult.

Convenția de la Geneva din 1958 nu a inclus nicio referire la lățimea mării teritoriale, datorită lipsei consensului dintre statele părți. Convenția din 1982 privind dreptul mării a stabilit, în art. 3, că fiecare stat are dreptul să stabilească lățimea mării sale teritoriale până la o limită care să nu depăşească 12 mile marine, măsurate de la liniile de bază determinate în acord cu Convenția.

Practica statelor dovedeşte însă existența unei relative incertitudini cu privire la lățimea mării teritoriale. Majoritatea statelor revendică astăzi o lățime a mării teritoriale ***între 3 şi 12 mile marine.*** Unele state însă, ca de exemplu statul Ecuador, reclamă 200 de mile marine, fără a fi susținute însă.

Convenția din 1982 mai stabileşte că, atunci când limita de 12 mile marine nu poate fi atinsă din cauza particularităților reliefului țărmului, delimitarea mării teritoriale se va face prin acordul statelor interesate. În lipsa unui asemenea acord, delimitarea va urma linia mediană obținută prin unirea punctelor aflate la distanțe egale față de punctele cele mai apropiate de liniile de bază.

O etapă esențială în stabilirea lățimii mării teritoriale este **stabilirea liniilor de bază.** Au fost consacrate două metode în acest scop (art. 3 şi art. 4 ale Convenției din 1958):

– metoda liniei celui mai mare reflux, potrivită pentru țărmurile line;

– metoda liniilor de bază drepte, care unesc punctele cele mai înaintate în larg ale țărmului.

În privința **limitei exterioare** a mării teritoriale, există două metode:

– metoda liniilor paralele, care implică trasarea unor linii paralele cu liniile de bază. Este o metodă greu de aplicat în practică şi de aceea este mai rar întâlnită;

– metoda arcurilor de cerc, bazată pe trasarea unor astfel de linii curbe având drept centru unele puncte de pe linia țărmului.

Din punct de vedere juridic, marea teritorială este supusă suveranității statului riveran. Cu toate acestea, dreptul cutumiar internațional impune regula dreptului de trecere paşnică a navelor străine prin marea teritorială. Acest drept cuprinde dreptul de a naviga sau de a traversa marea teritorială în mod neîntrerupt şi rapid, cu respectarea traseelor maritime stabilite. Obligația corelativă a navelor este de a respecta caracterul „paşnic" al trecerii, adică a nu aduce atingere păcii, ordinii şi securității statului riveran[1]. În cazul încălcării acestei obligații, statul riveran poate lua măsuri pentru a împiedica trecerea care nu este paşnică, inclusiv urmărirea şi reținerea navelor respective. Statele riverane au dreptul să interzică trecerea prin marea lor teritorială a navelor care transportă anumite obiecte sau substanțe. De exemplu, România interzice accesul navelor care transportă sau au la bord arme nucleare, chimice sau alte arme de distrugere în masă.

Jurisdicția asupra navelor aflate în marea teritorială diferă după cum este vorba de nave comerciale sau de nave militare.

Jurisdicția asupra *navelor comerciale* aparține, de regulă, statului pavilionului navei. În unele situații, se poate impune şi jurisdicția statului riveran. Astfel, în materie penală, statul riveran are competența de a interveni: dacă la bordul unei nave comerciale s-a săvârşit o infracțiune prin care se aduce atingere ordinii sale publice sau ordinii publice din marea teritorială; dacă actele de urmărire penală sunt necesare în vederea reprimării traficului de stupefiante; dacă se solicită sprijinul autorităților sale de către căpitanul navei sau de reprezentantul diplomatic al statului pavilionului. În materie civilă, statul riveran poate lua unele măsuri asiguratorii sau de executare silită, pentru executarea unor obligații contractuale sau în virtutea răspunderii pentru activități care au legătură cu trecerea prin marea teritorială.

Navele militare şi *alte nave de stat* beneficiază de imunitatea statului străin. În consecință, asupra lor nu pot fi efectuate acte de urmărire penală, de executare silită sau măsuri asiguratorii. Cu privire la dreptul de trecere al navelor militare străine prin marea teritorială, nu există o regulă general acceptată. Unii autori neagă un astfel de drept pe timp de pace, alții îl acceptă doar „atunci când apele teritoriale sunt astfel plasate încât trecerea prin ele este necesară pentru traficul internațional"[2]. În practică, majoritatea statelor cer autorizarea prealabilă pentru trecerea navelor militare străine.

3.3.4. Zona contiguă. Zona economică exclusivă. Platoul continental

Zona contiguă reprezintă fâşia de mare adiacentă mării teritoriale, dincolo de limita exterioară a acesteia, până la o lățime de maximum ***24 de mile marine***. Documentele internaționale asupra dreptului mării conțin doar prevederi generale cu privire la zona contiguă: art. 24 al Convenției din 1958 face referire la controlul de către statul riveran exercitat într-o zonă a mării libere contiguă mării sale teritoriale, iar art. 33 al Convenției din 1982 recunoaşte doar instituția zonei contigue ca atare şi stabileşte maximul lățimii, de 24 de mile marine.

În spațiul zonei contigue, statul riveran exercită un control pentru prevenirea încălcării legilor vamale, fiscale şi sanitare, precum şi a celor privind trecerea frontierei. Această

[1] Art. 19 al Convenției din 1982.

[2] L. Oppenheim, *apud* I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 197.

zonă nu este, aşadar, supusă suveranității statului riveran, ci el doar exercită unele „prerogative funcționale"[1].

Zona economică exclusivă își are originea în revendicările unor state asupra unor drepturi exclusive privind pescuitul în zone maritime adiacente mării teritoriale. În timp, aceste revendicări s-au extins asupra tuturor resurselor naturale ale zonei maritime adiacente în lățime de ***până la 200 de mile marine***. În prezent, 111 state pretind o zonă economică exclusivă cu o lățime de 200 de mile marine, iar această lățime a devenit drept internațional cutumiar. Statutul de drept internațional cutumiar a fost stabilit de către Curtea Internațională de Justiție în *Cauza Platoul continental dintre Libia şi Malta* (*Cauza Libia c. Maltei*), din anul 1985.

În anul 1973, unele documente prezentate la reuniuni ale *Comitetului Națiunilor Unite privind Utilizarea Paşnică a Mării şi Solului Acesteia* proclamau un drept de a stabili o zonă economică exclusivă de maximum 200 de mile marine. Aceleaşi idei apar şi în *Declarația de la Montevideo* din 1970 privind dreptul mării şi în *Declarația de la Santo Domingo* din 1972, care fac referire la aşa-numita „mare patrimonială", în care statele au dreptul de a dispune de resursele naturale ale mării adiacente țărmului, ca şi ale solului şi subsolului acesteia, „pentru a încuraja la maximum dezvoltarea economică şi ridicarea nivelului de trai".

La cea de-a treia Conferință ONU privind dreptul mării, conceptul de zonă economică exclusivă s-a bucurat de un larg sprijin al statelor participante. Ca urmare, Convenția din 1982 conține prevederi detaliate asupra zonei economice exclusive. Astfel, potrivit art. 56, alin. (1), în cadrul zonei economice exclusive, statul riveran are:

– drepturi suverane în scopul explorării, exploatării, conservării şi gestiunii resurselor naturale, biologice sau nebiologice, ale apelor, fundului mării şi subsolului acestuia şi cu privire la alte activități de exploatare economică şi explorare a zonei, cum ar fi producția de energie din apă, curenți sau vânt;

– jurisdicția, în conformitate cu prevederile relevante ale Convenției, asupra:

a) instalării de insule artificiale, de alte instalații şi structuri;

b) cercetării ştiințifice marine;

c) protecției şi menținerii mediului marin.

– alte drepturi şi obligații prevăzute de Convenție.

Conform art. 62, statul riveran este cel care este obligat să promoveze utilizarea optimă a resurselor biologice şi totodată cel care determină capacitatea proprie de a colecta aceste resurse ale zonei economice exclusive. Atunci când statul riveran nu are capacitatea de a colecta întreaga cantitate permisă, el poate, prin acorduri sau alte aranjamente, să dea altor state accesul la surplus.

De asemenea, statul riveran are prerogativa de a lua măsurile rezonabile necesare pentru a impune drepturile şi jurisdicția sa în cadrul zonei, în conformitate cu dreptul internațional general şi cu prevederile Convenției din 1982.

Platoul continental reprezintă, din punct de vedere geologic, o parte a continentului (sau o prelungire a țărmului) acoperită de apele mării pe o porțiune restrânsă, de regulă între 50 şi 550 metri adâncime[2].

Platoul continental este important sub aspectul resurselor sale naturale: petrol, gaze naturale, resurse vegetale etc. Din punct de vedere juridic, platoul continental a fost consacrat în practica statelor prin „declarația Truman" a Statelor Unite ale Americii, din

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 255.

[2] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 215.

1945, privind jurisdicția statului american asupra resurselor naturale ale platoului continental, declarație urmată de altele similare din partea unor state ca: Arabia Saudită, Bahamas, India, Australia ş.a. Platoul continental face obiectul *Convenției de la Geneva din 1958 privind platoul continental,* care, în art. 1 şi 2, defineşte platoul continental şi consacră regimul său juridic. Aceste reguli sunt apoi reproduse în Convenția din 1982.

Articolul 76 al acestei Convenții defineşte platoul continental ca fiind solul şi subsolul spațiilor submarine care se întinde, dincolo de limita exterioară a mării teritoriale, de-a lungul prelungirii naturale a teritoriului terestru, până la limita exterioară a taluzului continental sau până la o distanță de 200 de mile marine de la liniile de bază ale mării teritoriale, acolo unde marginea exterioară a taluzului continental nu ajunge la această distanță. Limita maximă a platoului continental este stabilită la o distanță de cel mult 350 de mile marine de la liniile de bază ale mării teritoriale, pentru cazurile în care prelungirea naturală a taluzului continental se întinde pe distanțe foarte mari, sau până la 100 de mile marine de la punctele în care adâncimea apei atinge 2500 de metri [art. 76 alin. (5)]. Delimitarea platoului continental între statele riverane la aceeaşi mare se face prin acordul părților, care urmează să ajungă la o soluție echitabilă, în conformitate cu dreptul internațional.

În conformitate cu prevederile Convenției din 1958 (art. 2) şi ale Convenției din 1982 (art. 77), statul riveran are drepturi suverane de explorare şi exploatare a resurselor sale naturale (zăcăminte de hidrocarburi, specii sedentare de organisme vii). Un alt drept al statului riveran este acela de a construi şi implanta în platoul continental insule artificiale şi alte instalații în scopul explorării şi exploatării resurselor naturale. Potrivit art. 3 al Convenției din 1958, aceste drepturi nu vor afecta regimul juridic al apelor de deasupra platoului continental sau al spațiului aerian corespondent.

La 16 septembrie 2004, România a sesizat Curtea Internațională de Justiție cu o cerere pentru soluționarea problemei delimitărilor maritime – platou continental şi zone economice exclusive – ale României şi Ucrainei în Marea Neagră. Curtea s-a pronunțat prin hotărârea din 3 februarie 2009, în *Cauza Delimitarea maritimă în Marea Neagră* (*Cauza România c. Ucrainei*), şi a acordat României 79,34% din zona aflată în dispută cu Ucraina (9.700 kmp din 12.200 kmp). Metoda de delimitare folosită de Curte a fost linia de echidistanță[1], ce nu a mai fost ajustată în funcție de circumstanțele relevante – Insula Şerpilor nu a fost considerată o astfel de circumstanță relevantă[2].

3.3.5. Marea liberă

Marea liberă este formată din spațiile marine care nu sunt incluse în marea teritorială, în zona economică exclusivă sau în apele interioare ale unui stat (art. 86 al Convenției din 1982).

Regimul juridic al mării libere este guvernat de principiul libertății acesteia, în sensul că, potrivit art. 3 al *Convenției de la Geneva privind marea liberă,* aceasta este deschisă tuturor statelor şi niciun stat nu poate pretinde în mod valabil că vreo parte a ei este supusă suveranității sale. Principiul libertății mării are următoarele componente:

– libertatea de navigație;
– libertatea pescuitului;
– libertatea de a instala cabluri, de a construi insule artificiale şi conducte submarine;

[1] S. Breau, *op. cit.*, p. 98. Consideră că aceasta este o aplicare a principiilor echității.

[2] A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 228; B. Aurescu, *Avanscena şi culisele procesului de la Haga. Memoriile unui tânăr diplomat,* Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2009.

– libertatea de a efectua cercetări științifice;
– libertatea de survol deasupra mării libere.

Aceste libertăți vor fi exercitate de către toate statele în considerarea rezonabilă a intereselor altor state. De asemenea, marea liberă nu poate fi utilizată decât în scopuri pașnice (art. 88 al Convenției din 1982). Principiile generale ale dreptului internațional recunosc și alte libertăți ale statelor în marea liberă, cum ar fi libertatea de a observa exercițiile navale ale altor state.

Cât privește exercitarea jurisdicției statelor în marea liberă, aceasta este guvernată de legea pavilionului, care determină naționalitatea navelor. Astfel, fiecare stat are jurisdicție asupra navelor ce îi poartă pavilionul. De asemenea, fiecare stat este obligat să ia acele măsuri necesare pentru ca navele de sub pavilionul său să respecte și să asigure siguranța navigației, în conformitate cu standardele generale internaționale (art. 9-10 ale Convenției din 1958 privind marea liberă).

În marea liberă, statele au jurisdicție în vederea reprimării unor infracțiuni ca traficul de sclavi și pirateria, traficul de stupefiante, transmisiuni neautorizate de radio și televiziune.

Statul riveran poate exercita un drept de urmărire asupra unui vas străin dacă există motive serioase să se creadă că vasul a încălcat legile sale. Urmărirea trebuie să fi început în spațiile maritime ale statului riveran și să fi fost neîntreruptă[1].

3.3.6. Strâmtorile internaționale

Strâmtorile internaționale sunt acele întinderi de apă situate între porțiuni de uscat, în care este posibilă navigația. Aceste zone fac legătura între marea liberă sau o parte a zonei economice exclusive cu o altă parte a acestora. Regimul juridic al strâmtorilor internaționale este reglementat de Convenția din 1982, care consacră dreptul de liberă trecere a navelor prin aceste strâmtori, precum și drepturile și obligațiile statelor riverane și ale navelor.

Dreptul de trecere în tranzit prin strâmtorile internaționale aparține tuturor navelor, cu îndeplinirea unor condiții. Astfel, tranzitul trebuie să fie rapid și continuu, iar trecerea să fie pașnică (navele să se abțină de la folosirea forței sau a amenințării cu forța împotriva suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor riverane strâmtorilor). În plus, navele nu pot efectua cercetări științifice în apele strâmtorilor fără consimțământul statelor riverane.

Statele riverane au obligația de a asigura un flux normal al navigației, prin adoptarea de legi și alte reglementări privind desfășurarea acesteia, inclusiv privind separarea liniilor de trafic, prevenirea și controlul poluării.

3.4. Spațiul aerian

Spațiul aerian național reprezintă coloana de aer aflată deasupra teritoriului unui stat, până la limita spațiului cosmic. Spațiul aerian internațional este situat deasupra mării libere, a zonei economice exclusive și platoului continental. Acesta din urmă este deschis navigației aeriene a tuturor statelor.

Regimul juridic al spațiului aerian este reglementat de următoarele documente internaționale:

[1] A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 228.

– *Convenția de la Chicago* din 1944 (*Convenția referitoare la aviația civilă internațională*);

– cele *două acorduri internaționale suplimentare* privind *tranzitul aerian* și *serviciile aeriene internaționale* și anexele acestora;

– *Convenția de la Varșovia* din 1929, cu modificările ulterioare, inclusiv Protocolul de la Haga din 1955, referitoare la *răspunderea pentru prejudiciile cauzate pasagerilor și mărfurilor în transportul aerian*;

– *Convenția de la Roma* din 1952, cu modificările ulterioare, *referitoare la daunele cauzate de aeronave terților de pe pământ*;

– *Convenția de la Tokio* din 1963, referitoare la *infracțiuni și alte acte săvârșite la bordul aeronavelor*;

– *Convenția de la Montreal* din 1971, referitoare la *reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile*.

Prin Convenția de la Chicago din 1944 a fost creată ***Organizația Aviației Civile Internaționale*** (OACI), ca instituție specializată a ONU, cu sediul la Montreal.

Fiecare stat are suveranitate deplină și exclusivă asupra spațiului aerian situat deasupra teritoriului său. Astfel, statul are puterea discreționară de a stabili regimul juridic al spațiului său aerian: reglementarea survolului acestui spațiu atât de către aeronavele naționale cât și de către cele străine. Orice încălcare a acestor reglementări constituie o încălcare a suveranității statului și conferă acestuia dreptul de a riposta[1].

Regula de bază aplicabilă aeronavelor este cea potrivit căreia fiecare aeronavă are naționalitatea statului unde este înregistrată și care are dreptul de a exercita controlul asupra ei. Aeronavele civile se bucură de o serie de libertăți, în funcție de natura zborului. Se disting, astfel: aeronave civile care nu efectuează servicii de transport pe baze comerciale; aeronave civile care efectuează servicii de transport pe baze comerciale; aeronave civile care efectuează servicii comerciale întâmplătoare etc.[2].

Dintre dezvoltările problematicii spațiului aerian menționăm regulile privind reprimarea infracțiunilor împotriva aeronavelor civile, sau a faptelor de terorism aerian: deturnarea, capturarea, luarea de ostateci etc. Aceste reguli sunt cuprinse în următoarele documente:

– *Convenția de la Tokyo asupra atentatelor comise contra aeronavelor* (1963);

– *Convenția de la Haga privind reprimarea capturării ilicite de avioane* (1970);

– *Convenția de la Montreal privind terorismul aerian* (1971).

Regimul juridic al spațiului aerian al României este stabilit prin Codul aerian, aprobat prin O.G. nr. 29/1997, aprobată, cu modificări și completări, prin Legea nr. 130/2000, republicată în 2001 și modificată prin Legea nr. 98/2014, publicată în M. Of. nr. 506 din 8 iulie 2014.

3.5. Spațiul cosmic

Preocupările pentru stabilirea unui regim juridic al spațiului cosmic au apărut odată cu progresul tehnic și științific al activităților legate de acesta. În dreptul intern al statelor capabile să susțină din punct de vedere tehnic și financiar astfel de activități au apărut treptat reglementări ale acestora, iar la nivel internațional au fost adoptate unele documente în acest domeniu, sub egida ONU.

---

[1] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 276.

[2] *Idem*, p. 277-278.

În 1958 a fost creat, de către Adunarea Generală a ONU, ***Comitetul Special pentru problemele spațiului cosmic***, care are două subcomitete, unul tehnic şi unul juridic.

Dintre primele instrumente internaționale în materia spațiului cosmic amintim:

– *Rezoluția AG a ONU nr. 1721(XVI) din 1961 privind principiul libertății spațiului cosmic;*

– *Declarația asupra principiilor juridice care guvernează activitatea statelor în explorarea şi utilizarea spațiului cosmic* [adoptată prin Rezoluția AG a ONU nr. 1962 (XVII) din1963];

– *Tratatul privind principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea şi utilizarea spațiului cosmic, inclusiv Luna şi celelalte corpuri cereşti* („tratatul spațial") din 1967;

– *Acordul de reglementare a activității statelor pe Lună şi celelalte corpuri cereşti,* din 1979;

– *Acordul cu privire la salvarea astronauților, reîntoarcerea astronauților şi restituirea obiectelor aflate în spațiul cosmic* (1968);

– *Convenția privind înmatricularea obiectelor lansate în spațiul cosmic* (1975);

– *Convenția asupra răspunderii internaționale pentru daunele provocate de obiectele lansate în spațiul cosmic* (1972).

Aceste tratate guvernează regimul juridic al spațiului cosmic stabilind, în primul rând, principiile fundamentale ale acestuia. Astfel, potrivit art. 1 al Tratatului din 1967, explorarea şi utilizarea spațiului cosmic, inclusiv a Lunii şi a celorlalte corpuri cereşti, va fi realizată în interesul tuturor statelor, indiferent de gradul lor de dezvoltare economică sau ştiințifică. Se stabileşte principiul libertății investigațiilor ştiințifice, iar statele se obligă să faciliteze şi să încurajeze cooperarea internațională în cadrul acestora.

Un alt principiu este cel al *neaproprierii*: art. 2 al tratatului din 1967 prevede că spațiul cosmic, inclusiv luna şi alte corpuri cereşti, nu poate fi obiectul aproprierii naționale prin proclamarea suveranității, prin utilizare sau ocupație sau prin orice alte mijloace. Este o caracterizare implicită a acestui spațiu ca *res extra commercium.*

Articolul 4 al tratatului spațial consacră principiul *utilizării în scopuri paşnice a spațiului cosmic.* Astfel, statele se obligă să nu plaseze pe orbita circumterestră obiecte ce transportă arme nucleare sau alte tipuri de arme de distrugere în masă, să nu instaleze astfel de arme pe corpurile cereşti sau în orice alt mod. Luna şi celelalte corpuri cereşti vor fi folosite de statele părți ale tratatului exclusiv în scopuri paşnice. Se interzic: stabilirea de baze militare, instalații sau fortificații, testarea oricărui tip de arme şi operațiunile militare pe corpurile cereşti.

Prin art. 9 al tratatului se reafirmă *principiul cooperării statelor* în utilizarea şi explorarea spațiului cosmic, principiul consacrat de Declarația din 1963. De asemenea, statele se obligă să-i considere pe astronauți ca trimişi ai omenirii (*envoys of mankind*) şi să le acorde tot sprijinul posibil în caz de accident, nevoie sau aterizare de urgență pe teritoriul lor sau în marea liberă. În astfel de cazuri, astronauții trebuie returnați în siguranță statului în care este înmatriculat vehiculul spațial.

Obiectele lansate în spațiul cosmic sunt supuse obligației de înmatriculare, prin înscrierea într-un registru ținut de statul de lansare, precum şi în registrul ținut de Secretarul General al ONU. Statele care realizează înmatricularea au o serie de competențe, cum ar fi: dreptul de a reglementa şi obligația de a supraveghea activitățile care se desfăşoară la bordul navelor spațiale, de la lansare până la recuperarea acestora.

Convenția asupra răspunderii internaționale stabileşte principiul răspunderii stricte sau absolute, bazate pe risc (*strict liability*), pentru daunele cauzate de obiectele spațiale persoanelor sau proprietăților de pe suprafața terestră sau unei aeronave aflate în zbor. Pentru prejudiciile cauzate de un obiect spațial în altă parte decât la sol se aplică răspunderea statului de lansare a obiectului spațial respectiv, dacă se dovedeşte culpa acestuia sau a persoanelor aflate sub jurisdicția sa (*fault liability*). În cazul unei lansări colective, din partea mai multor state, şi răspunderea este colectivă. Dacă o dispută generată de o astfel de situație nu poate fi rezolvată pe cale amiabilă, ea va fi supusă unei comisii mixte de soluționare a plângerilor, formată la cererea oricăreia dintre părți. Compensația datorată va fi determinată în conformitate cu dreptul internațional şi cu principiile dreptății şi echității, pentru a asigura repararea prejudiciului (art. XII al Convenției).

Prin Acordul de reglementare a activității statelor pe Lună şi celelalte corpuri cereşti, din 1979, luna şi resursele sale naturale sunt declarate „patrimoniu comun al umanității". Ele nu pot forma obiectul unor aproprieri naționale prin proclamarea suveranității, prin utilizare, ocupație sau prin orice alt mijloc. Acordul instituie interdicția absolută de a plasa pe lună şi celelalte corpuri cereşti orice fel de arme, baze militare sau de a efectua experiențe ori manevre militare etc.

3.6. Antarctica şi Arctica

Antarctica este o regiune a pământului, având o suprafață de 14.000.000 kmp, acoperită cu gheață, care dispune şi de o fâşie de mare uneori navigabilă. Ea este situată între Africa de Sud, America de Sud, Noua Zeelandă şi Australia.

În privința titlului asupra teritoriului Antarcticii au formulat pretenții mai multe state Marea Britanie, Noua Zeelandă, Argentina, Australia, Chile, Norvegia, Franța şi SUA.

Singura parte a Antarcticii care nu a format obiectul solicitărilor de suveranitate a fost porțiunea intitulată Marie Byrd Land, revendicată pentru SUA de descoperitorul ei amiralul Byrd.

În 1955 Marea Britanie, care revendica teritoriul Antarcticii în temeiul „descoperirile istorice britanice", a formulat o cerere la Curtea Internațională de Justiție cerându-i acesteia să se pronunțe în problema disputelor teritoriale dintre ea, pe de o parte, şi Chile pe de altă parte.

Regimul juridic al Antarcticii este stabilit în principal de următoarele documente internaționale:

– *Tratatul privind Antarctica* (1959), încheiat la Washington, în vigoare din 1959, 12 părți semnatare inițial (Argentina, Australia, Chile, Franța, Noua Zeelandă, Norvegia, Marea Britanie, Belgia, Japonia, Africa de Sud, Statele Unite şi Rusia) dintre care şase (primele) revendică şi drepturi teritoriale suverane şi încă alte 14 state, care au aderat ulterior şi care efectuează astăzi activități ştiințifice substanțiale în Antarctica. România a devenit parte la Tratatul privind Antarctica în anul 1971;

– *Convenția privind protejarea resurselor marine vii din Antarctica (1982)*, în vigoare din 1982, 27 de părți semnatare inclusiv Marea Britanie;

– *Convenția privind reglementarea exploatării resurselor minerale din Antarctica (1988)* – nu este în vigoare, fiind necesar un număr de 16 ratificări din partea celor 20 de state prezente la Conferința de adoptare şi obligatoriu a celor care au pretenții teritoriale cu privire al Antarctica; convenția nu a primit încă nici o ratificare datorită

opiniei internaționale majoritare potrivit căreia orice exploatări ale resurselor naturale în Antarctica ar trebui interzise;

– *Convenția privind protecția focilor din Antarctica (1978)*, intrată în vigoare din 1978, având 16 părți semnatare printre care și Marea Britanie;

– *Convenția privind pescuitul de balene (1948)*, în vigoare din 1948, care nu se aplică exclusiv pentru Antarctica;

– *Protocolul privind protecția mediului*, la Tratatul privind Antarctica, 1991, prin care se interzice, pe o perioadă de 50 de ani, prospectarea și mineritul;

la care se adaugă și încă aproximativ *150 de recomandări ale Întâlnirilor Consultative* ale părților la tratatul din 1959, care deși nu au forță juridică obligatorie au dus de-a lungul timpului la adoptarea de convenții specializate privind această regiune geografică.

Arctica (Polul Nord) reprezintă, mai degrabă, o imensă bucată de gheață (2/3 apă) decât de pământ, în totalitate nelocuită.

Principalele revendicări de suveranitate asupra acestui teritoriu au aparținut fostei URSS și Canadei care au și modificat de-a lungul timpului interpretarea principiului contiguității geografice, principiu ce guvernează regimul juridic al acestui teritoriu însă au manifestat interes în această zonă și Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia și Statele Unite ale Americii. Toate aceste state au fost reunite sub denumirea generică de State Arctice și au pus bazele, în anul 1996, ale ***Consiliului Arctic***, un forum interguvernamental care își propune monitorizarea și reducerea poluării în zonă, conservarea zonei ori prevenirea schimbărilor climatice.

Conform principiului menționat, necuprins în vreun tratat sau act internațional cu o forță similară, statele care au granița situată la marginile zonei polare și-au extins suveranitatea și asupra unor sectoare din această întindere urmând linia meridianelor geografice până la Pol.

Exerciții pentru seminar

1. Luând în considerare următoarele enunțuri, părți componente ale *Tratatului privind Antarctica* (1959), precizați care este regimul juridic al Antarcticii.

a. „Antarctica va fi folosită numai în scopuri pașnice, fiind interzise orice măsuri de natură militară, stabilirea de baze militare și fortificații, desfășurarea de operațiuni militare sau testarea oricărui tip de arme. Prezentul tratat nu va împiedica însă utilizarea personalului militar sau a echipamentului militar în scop de cercetare sau în alte scopuri pașnice (...)".

(art. 1 din *Tratatul privind Antarctica*)

b. „Niciun fel de acte sau activități, ce se vor desfășura în acest teritoriu pe perioada în care acest tratat este în vigoare, nu pot constitui baze pentru pretinderea, susținerea sau refuzarea de revendicări asupra suveranității teritoriale și nu pot să creeze drepturi suverane în Antarctica (...). Nu sunt admise, pe perioada în care acest tratat este în vigoare, niciun fel de noi revendicări de drepturi suverane asupra acestui teritoriu și nici modificarea vechilor revendicări ale statelor implicate (...)".

(art. 4 din *Tratatul privind Antarctica*)

c. „(...) orice fel de explozii nucleare sau depozitarea ori folosirea de materiale radioactive, pe teritoriul Antarcticii, este interzisă (...)".

(art. 5 din *Tratatul privind Antarctica*)

d. „(...) nicio prevedere a prezentului tratat nu va aduce atingere drepturilor sau exercițiului drepturilor statelor, conform dreptului internațional, asupra mărilor din această arie geografică (...)".

(art. 6 din *Tratatul privind Antarctica*)

e. „(...) vor fi numiți observatori, din partea fiecărei părți contractante, care vor putea promova obiectivele tratatului și verifica aducerea la îndeplinire a dispozițiilor acestuia (...)".

2. Teritoriul în dreptul internațional. Întrebări de tip grilă:

1. Sunt modalități de dobândire a titlului asupra teritoriului admise de dreptul internațional contemporan:

a. cucerirea;
b. cesiunea;
c. ocupația;
d. anexarea.

2. Regimul navigației pe Dunăre are la bază principii precum:

a. libertatea de navigație pentru navele militare ale tuturor statelor;
b. libertatea de navigație pentru orice nave pe timp de pace;
c. libertatea de navigație pentru navele comerciale ale tuturor statelor;
d. suveranitatea deplină a statelor riverane asupra porțiunilor de fluviu aflate pe teritoriul lor;
e. interzicerea accesului navelor militare străine.

3. Canalele internaționale:

a. sunt ape internaționale;
b. sunt ape interioare ale statului pe teritoriul căruia se găsesc dar au un regim juridic deosebit;
c. au un regim juridic stabilit universal;
d. au un regim juridic particular pentru fiecare;
e. sunt guvernate și de regula cutumiară a dreptului de liberă trecere.

4. Marea teritorială:

a. reprezintă o fâșie de mare adiacentă țărmului cu o lățime stabilită universal la 12 mile marine;
b. reprezintă o fâșie de mare adiacentă țărmului cu o lățime între 3 și 12 mile marine;
c. poate avea chiar și o lățime de 200 de mile marine;
d. are un regim juridic internațional;
e. are un regim juridic stabilit de statul riveran în temeiul suveranității sale pe teritoriul dintre frontiere;
f. se măsoară de la liniile de bază.

5. Marea liberă:

a. se caracterizează, în ceea ce privește jurisdicția, prin aplicarea regulii pavilionului;
b. este supusă suveranității statului riveran;
c. din punct de vedere al regimului juridic, se bucură de principiul libertății de navigație, pescuit, de a instala cabluri și conducte submarine;
d. are o lățime de 12 mile marine măsurate de la liniile de bază.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

6. Fac parte din teritoriul de stat:
a. marea liberă;
b. zona economică exclusivă;
c. platoul continental;
d. apele interioare;
e. marea teritorială.

7. Regimul juridic al spațiului cosmic este guvernat de următoarele principii:
a. principiul interzicerii abuzului de drept;
b. principiul cooperării;
c. principiul neapropriierii;
d. principiul utilizării spațiului cosmic în scopuri paşnice şi nu numai;
e. principiul răspunderii absolute.

8. Zona economică exclusivă:
a. este supusă suveranității statului riveran;
b. statul riveran nu este suveran ci poate exercita numai anumite drepturi suverane;
c. este acelaşi lucru, din punct de vedere terminologic, cu platoul continental.

9. Regimul actual al navigației pe Dunăre este reglementat de:
a. Convenția de la Viena, 1969;
b. Convenția de la Montego Bay, 1982;
c. Convenția de la Belgrad, 1948;
d. Convenția Dunării, 1921.

10. Frontierele unui stat pot fi stabilite:
a. hotărârea Curții Internaționale de Justiție;
b. tratate internaționale;
c. legi interne ale statelor implicate;
d. prin anexarea forțată şi impunerea voinței învingătorului.

3. Cauza Delimitarea Maritimă în Marea Neagră (Curtea Internațională de Justiție, *Cauza România c. Ucrainei*), Hotărârea din 3 februarie 2009

***3.1. Informații de fond*[1]:**

a. Delimitarea platoului continental şi a zonelor economice exclusive în sectorul nordic al bazinului de vest al Mării Negre a făcut obiectul unui proces îndelungat de negocieri, desfăşurat în perioada 1967-1987, între România şi Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (fosta URSS), fără ca cele două părți să ajungă la un acord. După destrămarea URSS, această problematică a fost abordată în relația cu partea ucraineană.

La data de 2 iunie 1997 a fost semnat, la Constanța, **Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina** (Tratatul politic de bază).

Tot cu această ocazie, a fost semnat **Acordul conex** Tratatului politic de bază, încheiat prin schimb de scrisori între miniştrii afacerilor externe ai celor două țări. Acest ultim document conține prevederi referitoare la obligația părților de a începe negocieri

[1] http://www.mae.ro/node/9854.

în vederea încheierii unui Tratat privind regimul frontierei de stat şi a unui Acord pentru delimitarea platoului continental şi a zonelor economice exclusive ale României şi Ucrainei în Marea Neagră. Totodată, Acordul conex conține o serie de principii în funcție de care cele două părți au convenit să realizeze delimitarea.

În acelaşi timp, documentul menționat includea o clauză compromisorie care stabileşte posibilitatea pentru oricare dintre părți să sesizeze unilateral Curtea Internațională de Justiție de la Haga pentru soluționarea delimitării spațiilor maritime, în cazul îndeplinirii, cumulativ, a două condiții:

a) negocierile cu privire la delimitarea spațiilor maritime să se fi desfăşurat pe o perioadă mai mare de doi ani;

b) Tratatul privind regimul frontierei de stat să fi intrat în vigoare sau să se demonstreze faptul că acesta nu a intrat în vigoare din vina celeilalte părți.

b. Astfel, în 1998, a început negocierea, în paralel, a Tratatului privind regimul frontierei comune şi a Acordului privind delimitarea spațiilor maritime.

Tratatul privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea şi asistența mutuală în probleme de frontieră a fost semnat la Cernăuți, la 17 iunie 2003, de către preşedinții României şi Ucrainei, intrând în vigoare în urma schimbului instrumentelor de ratificare, realizat la Mamaia, la data de 27 mai 2004.

În schimb, negocierile bilaterale referitoare la Acordul privind delimitarea platoului continental şi a zonelor economice exclusive ale României şi Ucrainei în Marea Neagră, desfăşurate în perioada 1998-2004, nu au condus la rezultate concrete, textul acestui document nefiind convenit.

În aceste condiții, având în vedere faptul că ambele condiții privind sesizarea CIJ erau îndeplinite, şi față de lipsa de progrese în negocierile bilaterale (24 de runde, completate de 10 alte runde la nivel de experți), la data de 16 septembrie 2004 România a transmis către Curtea Internațională de Justiție de la Haga **cererea de inițiere a procedurilor (Application Instituting Proceedings)** în vederea soluționării problematicii delimitării platoului continental şi a zonelor economice exclusive ale României şi Ucrainei în Marea Neagră.

c. Printr-un Ordin din data de 19 noiembrie 2004, Curtea Internațională de Justiție a fixat termenul de 19 august 2005 ca data până la care putea fi depus Memoriul părții române, respectiv termenul de 19 mai 2006 pentru depunerea Contra-memoriului părții ucrainene.

La data de 15 august 2005 este depus ***Memoriul*** României, cuprinzând fundamentarea poziției părții române. Memoriul este însoțit de anexe incluzând documente şi hărți ce constituie elementele de probă pe care se fundamentează argumentația părții române.

La data de 16 mai 2006 a fost depus, la Grefa CIJ, ***Contra-memoriul*** părții ucrainene – etapă firească a procesului aflat pe rolul Curții, în continuarea procedurilor scrise în fața acestei instanțe.

În urma examinării acestui document, partea română a decis, în conformitate cu Regulile de procedură ale CIJ, să treacă la elaborarea unei Replici, care va avea rolul de a exprima reacția față de elementele de susținere din Contra-memoriu şi de a le contra-argumenta, partea ucraineană urmând să depună, la rândul său, la Grefa Curții, o Duplică.

Astfel, printr-un Ordin al instanței de la Haga, din data de 3 iulie 2006, au fost fixate şi termenele pentru depunerea Replicii părții române (22 decembrie 2006), respectiv, a Duplicii părții ucrainene (15 iunie 2007).

La data de 19 decembrie 2006 a fost depusă la Grefa Curții Internaționale de Justiție ***Replica*** României în această speță, care include contra-argumentația părții române față de susținerile părții ucrainene din Contra-memoriu, precum şi o reiterare şi consolidare a poziției expuse de partea română în Memoriu.

Printr-un ordin din data de 8 iunie 2007, Curtea a extins termenul de depunere a Duplicii de către Ucraina până la data de 6 iulie 2007. ***Duplica*** a fost depusă de către partea ucraineană la Grefa CIJ la data de 5 iulie 2007.

Conform art. 53 alin (2) al **Regulilor de Procedură ale Curții**, conținutul actelor depuse de părți a avut caracter confidențial până la inițierea fazei orale a procedurilor, când Curtea a decis, după consultarea părților, să le facă accesibile publicului.

Faza scrisă a fost urmată de etapa orală a procedurilor (pledoariile celor două părți), iar, ulterior, de deliberările CIJ.

d. În perioada 2-19 septembrie 2008 au avut loc **audierile părților** în procesul privind *Delimitarea maritimă în Marea Neagră (România c. Ucraina)*. Această etapă procesuală a constituit faza orală a procesului şi a constat în prezentarea publică a pledoariilor cuprinzând argumentația juridică a celor două părți în fața judecătorilor CIJ, la Palatul Păcii din Haga, sediul Curții Internaționale de Justiție.

Procedurile orale s-au desfăşurat în două runde, după cum urmează: în perioada 2-5 septembrie 2008 – prima rundă de pledoarii ale României, în calitate de reclamant; în perioada 9-12 septembrie 2008 – prima rundă de pledoarii ale Ucrainei, în calitate de pârât; în perioada 15-16 septembrie 2008 – a doua rundă de pledoarii şi concluziile României cu privire la soluția de delimitare pe care o consideră echitabilă şi conformă dreptului internațional în proces; în perioada 18-19 septembrie 2008 – a doua rundă de pledoarii şi concluziile Ucrainei.

Pledoariile au fost publice, ele fiind deschise participării – cu respectarea regulilor stabilite de CIJ în acest sens – a presei scrise şi radio-TV, precum şi a oricărei persoane interesate.

3.2. Hotărârea CIJ, 3 februarie 2009[1]

Hotărârea cu numărul 100 a Curții Internaționale de Justiție de la Haga, pronunțată pe data de 3 februarie 2009, a recunoscut jurisdicția şi drepturile suverane ale României pe mai mult de 79% din suprafața de 12.200 kmp de platou continental şi zonă economică exclusivă aflați în dispută între România şi Ucraina.

Hotărârea CIJ trasează o linie de delimitare, definită strict prin coordonate geografice, între zonele de jurisdicție exclusivă ale României şi Ucrainei în Marea Neagră. Cele două state au, de la data pronunțării Hotărârii CIJ, drepturi depline asupra exploatării resurselor economice din aceste zone.

Linia de delimitare a fost trasată conform metodei bazate pe dreptul internațional, dezvoltată de Curtea Internațională de Justiție în judecarea cazurilor similare, de-a lungul celor peste 60 de ani de activitate.

[1] http://www.mae.ro/node/2168.

Decizia pronunțată de CIJ este definitivă, obligatorie şi executorie. Cele două state sunt obligate să respecte hotărârea, care se aplică imediat după pronunțare, fără a mai fi necesare alte acorduri bilaterale, interpretări ale deciziei sau acte adiționale.

3.3. Bibliografie suplimentară:

– Curtea Internațională de Justiție, *Cauza Delimitarea maritimă în Marea Neagră* (*Cauza România c. Ucrainei*), Hotărârea din 3 februarie 2009 poate fi consultată la: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=ru&case=132&k=95;

– J. Crawford, V. Lowe, A. Pellet, D. Müller, S. Oleson, *Evaluare sintetică a hotărârii CIJ din 3 februarie 2009 în procesul Delimitarea maritimă în Marea Neagră* (*Cauza România c. Ucrainei*), în RRDI nr. 8/2009, p. 104-110;

– B. Aurescu, *Avanscena şi culisele procesului de la Haga. Memoriile unui tânăr diplomat*, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2009.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 7. Jurisdicția statelor în dreptul internațional public

§1. Jurisdicţia statelor

Materia jurisdicției statelor în dreptul internațional public are la bază principiile suveranității şi egalității statelor. Principalele consecințe ale acestora în materie de jurisdicție sunt:

a) suveranitatea implică în primul rând jurisdicția exclusivă asupra unui teritoriu determinat şi asupra populației ce îl ocupă;

b) suveranitatea implică obligația de non-ingerință a altor state în zona de jurisdicție exclusivă a statului[1].

Noțiunea de jurisdicție a statelor poate fi definită ca acel aspect al suveranității ce se referă la competența lor legislativă, administrativă şi judiciară. În această accepțiune, jurisdicția poate fi teritorială şi personală. O definiție mai concisă arată că jurisdicția este puterea statului de a guverna persoanele şi bunurile prin dreptul său intern: puterea de a edicta reguli („jurisdicția prescriptivă") şi puterea de a impune respectarea acestora ("jurisdicția executivă şi judiciară")[2].

Jurisdicția teritorială mai este definită în doctrină ca fiind „autoritatea statului asupra teritoriului, persoanelor, bunurilor şi actelor comise în limitele frontierelor acestuia"[3].

Jurisdicția personală reprezintă autoritatea statului exercitată față de proprii cetățeni, chiar şi atunci când aceştia se află în afara teritoriului național. În temeiul acestei jurisdicții, statul exercită deplina suveranitate legislativă, executivă şi judiciară asupra propriilor cetățeni, asupra persoanelor juridice având naționalitatea sa, precum şi asupra navelor şi aeronavelor înmatriculate sub autoritatea sa.

O altă distincție se face între jurisdicția civilă şi jurisdicția penală a statelor.

1.1. Jurisdicţia civilă

Din punctul de vedere al dreptului internațional public, jurisdicția civilă a statului ține, în primul rând, de standardele acestuia privind tratamentul aplicat străinilor. Statul trebuie ca, prin sistemul său legislativ şi judiciar, să asigure soluționarea conflictelor de jurisdicție (prin edictarea şi aplicarea regulilor de drept internațional privat).

1.2. Jurisdicţia penală

În materie penală, un stat poate să pretindă existența propriei jurisdicții prin invocarea, în esență, a **cinci principii**, a căror aplicare se suprapune uneori. Această suprapunere dă naştere unor conflictele de jurisdicție, ce produc o serie de efecte specifice în dreptul internațional public.

---

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 287.

[2] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 265.

[3] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, p. 122.

Primele trei principii pot fi privite în strânsă legătură cu trei dintre cele patru elemente ale statului, şi anume cu: teritoriul, populația şi autoritatea guvernamentală. Acest lucru semnifică faptul că un stat poate să-şi exercite jurisdicția asupra unui teritoriu (*principiul teritorialității*), asupra persoanelor aflate pe acel teritoriu (*principiul naționalității* sau *cetățeniei*) şi pentru a-şi proteja propriul guvern (*principiul protecției* sau *al securității*)[1]. La acestea se adaugă: *principiul universalității*, conturat din necesitatea de a acoperi problema exercitării jurisdicției asupra faptelor comise în acele spații ce nu aparțin suveranității unui stat (cu extensia sa, legea pavilionului, în marea liberă), şi, de dată recentă şi controversat, *principiul personalității pasive*.

Principiul general consacrat este acela al ***teritorialității.*** Astfel, statul are nu numai puterea de a emite, pe propriul său teritoriu, acte legislative, ci şi competența de a judeca o infracțiune ce s-a comis pe respectivul teritoriu. Este şi cea mai bună soluție din punct de vedere practic, deoarece pentru aceste instanțe este mai uşoară stabilirea circumstanțelor săvârşirii faptei, iar protecția intereselor statului respectiv împotriva fenomenului criminalității este evidentă. În acest domeniu intervine de multe ori, în practica statelor, acordarea jurisdicției personale (sau a aplicării subiective a principiului teritorialității) asupra anumitor fapte[2] comise de proprii cetățeni, indiferent de locul săvârşirii acestora. Cu toate acestea, principiul teritorialității recunoscut şi aplicat de majoritatea statelor în componenta sa obiectivă: un stat are jurisdicție asupra judecării unei infracțiuni atunci când unul din elementele esențiale ale acesteia a fost comis pe teritoriul său. Atunci când fapta a fost comisă pe o navă aflată în marea liberă, jurisdicția aparține statului al cărui pavilion îl poartă nava, potrivit art. 92 al Convenției din 1982 privind dreptul mării.

Un alt principiu aplicabil în practică privind jurisdicția statelor este cel al ***naționalității*** sau ***cetățeniei.*** Potrivit acestui principiu, cetățenia este un aspect al suveranității statului care constituie baza pentru exercitarea jurisdicției extrateritoriale a acestuia, în cazul săvârşirii unor fapte penale de către proprii cetățeni aflați în străinătate. De exemplu, în temeiul acestui principiu, un olandez care a comis o crimă în Japonia ar putea fi judecat în Olanda[3]. În caz de dublă cetățenie, se va da prioritate cetățeniei efective.

Deşi poate duce la conflicte serioase de jurisdicție între state, aplicarea principiului cetățeniei poate fi utilă în spații nesupuse niciunei suveranități teritoriale, cum ar fi Antarctica.

Un alt principiu aplicat în practica statelor este cel al ***protecției*** sau ***securității.*** Astfel, majoritatea statelor îşi asumă jurisdicția asupra infracțiunilor comise de străini, în afara teritoriului lor, dar care afectează siguranța statului: poate fi vorba, în acest caz, de infracțiuni cu caracter politic, precum plănuirea unei lovituri de stat, infracțiuni cu caracter economic, infracțiuni privind trecerea frontierei, falsificarea monedei etc. De exemplu, pe baza acestui principiu, un grup de cetățeni ruşi care ar imprima dolari SUA falşi în Germania ar putea fi supuşi jurisdicției SUA[4].

Potrivit principiului ***personalității pasive,*** cetățenii străini pot fi supuşi jurisdicției penale a statului ai cărui cetățeni sunt victimele infracțiunii comise. Acest principiu este unul controversat, deoarece ar putea sugera, de pildă, că o faptă comisă, de exemplu,

---

[1] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 91-92.

[2] De exemplu, în Marea Britanie, asemenea fapte sunt: trădarea, omorul, bigamia, încălcări ale legilor privind oficiile secrete etc. (cf. I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 300).

[3] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 93.

[4] *Ibidem.*

în Norvegia, asupra unui italian, ar putea fi judecată mai bine de instanțele italiene decât de cele norvegiene[1].

Unul din cele mai importante principii în materie este ***principiul universalității de jurisdicție.*** Acesta semnifică asumarea jurisdicției tuturor statelor asupra unor fapte comise de cetățeni străini, determinată fie de circumstanțele săvârşirii faptei (de exemplu, o infracțiune săvârşită de un apatrid pe un teritoriu nesupus niciunei jurisdicții statale), fie de natura infracțiunii care afectează întreaga comunitate internațională: piraterie, deturnare a unei aeronave, comerț cu sclavi, acte de terorism, trafic de stupefiante etc. sau chiar, de dată recentă, violări grave ale drepturilor omului[2].

În privința aplicării principiului universalității de jurisdicție în cazul unor violări grave ale drepturilor omului, trebuie menționat însă faptul că, recent, Curtea Internațională de Justiție a pronunțat o hotărâre, considerată controversată, prin care a confirmat imunitatea de jurisdicție a statului, chiar şi în cazul în care este vorba despre astfel de violări grave ale drepturilor omului. Astfel, în *Cauza Imunitățile de jurisdicție ale statului*[3], Curtea Internațională de Justiție, după ce Curtea de Casație a Italiei a statuat, în *Cauza Ferrini*[4] că „imunitatea de jurisdicție nu se poate aplica atunci când norme de *ius cogens* sunt încălcate", a apreciat că, „prin negarea acordării imunității, Italia a încălcat dreptul internațional".

De asemenea, principiul universalității de jurisdicție se aplică în cazul crimelor de război, a crimelor împotriva umanității (conform Rezoluției AG a ONU nr. 3074 (XXVIII) din 1973 privind *Principiile cooperării internaționale în materia identificării, arestării, extrădării şi pedepsirii persoanelor vinovate de crime de război şi de crime împotriva umanității*).

Principiul de bază în materia măsurilor ce exced competența teritorială a statului este cel potrivit căruia un stat nu poate lua măsuri de aplicare a dreptului său pe teritoriul altui stat fără consimțământul acestuia din urmă. Astfel, nu se pot efectua arestări, investigații judiciare, investigații fiscale etc., decât în baza unui tratat sau a acordului exprimat în mod expres al statului respectiv.

Există şi situații în care statele pretind jurisdicție asupra unor acte ce nu s-au petrecut pe propriul lor teritoriu şi pentru care nu pot invoca niciunul dintre principiile menționate anterior. În acest caz este vorba despre ***exercitarea extrateritorială a jurisdicției unui stat.***

Din punct de vedere teoretic, tradițional, o astfel de atitudine îşi are originile în *doctrina* americană a *efectelor.* Astfel, instanțele americane au fost cele care şi-au asumat jurisdicția asupra unor fapte ce s-au petrecut în afara propriului lor teritoriu, dacă respectivele fapte erau de natură a afecta piața americană[5]. O astfel de abordare a fost apoi împrumutată, în unele cazuri, şi de Curtea de Justiție a Uniunii Europene[6]

---

[1] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 93.

[2] *Idem*, p. 95.

[3] CIJ, *Cauza Imunitățile de jurisdicție ale statului* (*Cauza Germania c. Italiei*, Grecia în calitate de intervenient), Hotărârea din 3 februarie 2012, *ICJ Reports 2012*, p. 99, parag. 93.

[4] Curtea de Casație a Italiei, *Cauza Ferrini c. Republicii Federale Germania*, Hotărârea din 11 martie 2004, în 128 International Law Reports, 658.

[5] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 96.

[6] CJUE, *Cauza Ahlström şi alții c. Comisiei*, 1988, ECR 5193.

şi, mai nou, dar într-o manieră inconsecventă, şi de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului[1].

§2. Imunitatea statelor şi a organizaţiilor internaţionale

2.1. Imunitatea statelor

Imunitatea statelor față de jurisdicția altor state este o consecință a suveranității şi egalității statelor. Ea „protejează bunurile unui stat aflate pe teritoriu străin şi actele sale juridice, care, în general, nu pot fi contestate în străinătate"[2].

Imunitatea statelor are la bază două reguli fundamentale:

– egalitatea sau *par in parem non habet jurisdictionem:* conflictele dintre entitățile juridice aflate pe aceeaşi poziție nu pot fi supuse instanțelor uneia dintre acestea;

– principiul non-intervenției în treburile interne ale altor state.

Imunitatea se manifestă sub ***două forme*** principale: imunitatea de jurisdicție şi imunitatea de execuție.

În temeiul imunității **de jurisdicție**, statele, organizațiile internaționale, şefii de stat, şefii de guvern şi miniştri de externe (atâta timp cât sunt în funcție)[3] nu pot fi supuşi autorităților jurisdicționale ale altor state.

Imunitatea **de execuție** presupune exceptarea acestor entități sau persoane de la orice măsuri de executare silită din partea autorităților altui stat.

Dacă în ***trecut*** această imunitate era **absolută**, dreptul internațional ***contemporan*** cunoaşte o imunitate **limitată, restrictivă,** în sensul că se bucură de această imunitate doar actele statelor *iure imperii* (acte de suveranitate). Astfel, în măsura în care statele acționează ca entități de drept privat, adică îndeplinesc acte *jure gestionis*, în special de drept comercial, ele sunt supuse jurisdicției statului în care acționează sau unde se produc efectele acestor acțiuni.

O problemă controversată este aceea a *distincției dintre actele de suveranitate şi cele comerciale.* Pentru rezolvarea acesteia s-au propus, în practica statelor, două variante: *obiectul tranzacției* – dacă un act serveşte binelui public, atunci este act guvernamental şi se bucură de imunitate – şi *natura tranzacției* – dacă tranzacția este prin natura sa comercială, indiferent de obiectul său, atunci ar trebui să fie calificată ca atare, iar aplicarea imunității exclusă. În general, în practica statelor, este preferată cea de a doua variantă[4].

Dreptul internațional nu cunoaşte o reglementare în materie, ci este permisiv sub un dublu aspect, astfel: pe de o parte, el permite statelor să reglementeze, prin legislație internă, problema imunităților, iar, pe de altă parte, el permite statelor să aleagă între aplicarea regimului imunității absolute ori al celei restrictive.

Reguli rezultate din legislația şi practica statelor privind imunitatea statelor *ratione materiae:*

---

[1] C.E.D.O., *Cauza Loizidou c. Turciei*, Hotărârea din 23 martie 1995, parag. 62-64, Cererea nr. 15318/89; C.E.D.O., *Cauza Bancovic şi alții c. Belgiei şi alții*, Hotărârea din 12 decembrie 2001, parag. 80, Cererea nr. 52207/99.

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 128.

[3] CIJ, *Cauza Mandatul de arestare din 11 aprilie 2000* (*Cauza Republica Democrată Congo c. Belgiei*), Hotărârea din 14 februarie 2002, *ICJ Reports 2002*, p. 3, parag. 61.

[4] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 101.

– validitatea, înțelesul şi efectul tranzacțiilor statelor suverane în temeiul dreptului internațional public nu pot fi supuse judecății în fața instanțelor naționale ale altor state;

– validitatea, înțelesul şi efectul actelor interne legislative şi administrative ale statelor suverane nu pot fi supuse judecății în instanțele naționale ale altor state;

– conținutul, forma şi implementarea politicilor externe şi de apărare ale statelor sunt în afara jurisdicției altor state;

– tranzacțiile privind validitatea, înțelesul şi implementarea unor acorduri interguvernamentale care creează agenții, instituții sau fonduri guvernate de dreptul internațional public sunt în afara jurisdicției statului unde se încheie aceste tranzacții.

Sunt supuse jurisdicției statului:

– tranzacțiile comerciale cu un stat străin;

– dispute juridice cu caracter de drept privat la care este parte un stat străin (contracte comerciale, contracte de prestări servicii, împrumuturi etc.);

– dispute juridice provenind din raporturi de muncă;

– proceduri referitoare la moartea, vătămarea corporală a unei persoane sau prejudiciile cauzate unor bunuri, cauzate de un act ori de o omisiune a unui stat străin sau al agenților acestuia (de exemplu, un asasinat);

– proceduri legate de bunurile mobile sau imobile ale unui stat străin;

– proceduri legate de răspunderea fiscală.

Au existat şi încercări de a uniformiza practica statelor în materie. Acestea s-au concretizat în adoptarea *Convenției europene asupra imunității statelor* (1972) şi a *Convenției ONU cu privire la imunitățile jurisdicționale ale statelor şi ale proprietăților acestora* (2004).

Convenția europeană privind imunitatea statelor (1972) este una din cele mai importante contribuții la dezvoltarea acestei instituții în dreptul internațional public. Deşi, principiul imunității restrictive este recunoscut de această convenție, ca şi de practica dominantă a statelor, actul menționat propune o cale de mijloc între doctrina imunității absolute şi a celei restrictive.

Potrivit art. 6 al acestui document, un stat nu poate invoca imunitate de jurisdicție față de instanțele altui stat dacă participă cu una sau mai multe persoane private într-o companie, asociație sau altă persoană juridică ce are sediul pe teritoriul statului respectiv şi procedurile declanşate privesc relațiile, în domenii legate de participare, între stat, entitate sau orice altă persoană. De asemenea, un stat nu se poate prevala de imunitatea de jurisdicție față de alt stat dacă, pe teritoriul acestuia din urmă, primul stat are agenții sau alte instituții angajate în activități industriale, comerciale sau financiare, iar procedurile privesc aceste activități (art. 7). Tributul adus concepției absolute îl reprezintă posibilitatea, acordată de alin. (2) al celor două texte menționate, ca statele părți să încheie acorduri prin care să înlăture aplicarea acestor reguli.

Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor şi ale bunurilor acestora (2004)[1] statuează, în art. 5, că un stat beneficiază, pentru el şi bunurile sale, de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor altui stat, sub rezerva dispozițiilor prezentei convenții. Convenția se va aplica, aşadar, imunității de jurisdicție a unui stat şi a bunurilor sale în fața instanțelor altui stat.

[1] Convenția menționată nu este încă în vigoare. România a devenit parte la aceasta prin Legea nr. 438 din 27 noiembrie 2006 pentru ratificarea Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor şi bunurilor acestora, publicată în M. Of. nr. 1008 din 19 decembrie 2006.

Dispozițiile Convenției nu vor afecta: imunitățile recunoscute misiunilor diplomatice, posturilor consulare ori celelalte imunități de care se bucură un stat în virtutea dreptului internațional public; imunitățile persoanelor care au legătură cu acestea; imunitățile şi privilegiile şefilor de stat ori imunitățile şi privilegiile recunoscute aeronavelor şi obiectelor spațiale aflate în proprietatea ori care sunt exploatate de un stat (art. 3).

Imunitatea de jurisdicție, în temeiul acestei Convenții, nu va putea fi invocată cu privire la: tranzacțiile şi contractele comerciale[1], contractele de muncă, prejudiciile produse asupra bunurilor şi persoanelor, proprietatea, posesia şi utilizarea bunurilor, proprietatea intelectuală şi industrială ori participarea la societăți sau alte organisme colective, navele aflate în proprietatea sau în exploatarea unui stat, în conformitate cu dispozițiile cuprinse în art. 10-16 din Convenție.

2.2. Imunitatea organizaţiilor internaţionale

Pe lângă state, şi organizațiile internaționale se bucură de imunitate de jurisdicție, imunitate care le exceptează de la competența instanțelor statelor membre.

Temeiul în baza căruia organizațiile internaționale se bucură de imunitate este diferit de cel existent în cazul statelor. Astfel, dacă statele beneficiază de imunitate pentru că au drepturi suverane asupra unui teritoriu şi asupra unei populații, organizațiile internaționale se pot bucura de imunități cu natură funcțională, în limitele conferite de state. Teoria clasică pune, aşadar, la baza imunităților recunoscute organizațiilor internaționale *doctrina puterilor conferite sau atribuite* de către state.

Teoria aplicată astăzi este însă diferită. Ea pune la baza imunităților recunoscute organizațiilor internaționale *doctrina puterilor implicite (subînțelese)*, mai precis varianta extinsă a acestei doctrine, potrivit căreia organizația va avea orice puteri îi sunt necesare pentru îndeplinirea scopurilor sale[2]. Această abordare a fost confirmată de Curtea Internațională de Justiție în *Cauza Reparații pentru daunele suferite în serviciul Națiunilor Unite* (1949) şi rezultă şi din cuprinsul Cartei ONU, mai precis din art. 105.

Astfel, în temeiul art. 105 al Cartei ONU, „organizația va beneficia, pe teritoriul fiecăruia dintre membrii săi, de acele privilegii şi imunități care sunt necesare pentru îndeplinirea scopurilor sale".

Astfel, ONU, bunurile şi activele sale, indiferent de sediul şi deținătorul lor, se bucură de imunitate de jurisdicție, exceptând situația în care organizația a renunțat expres într-un caz particular[3].

---

[1] Expresia *tranzacție comercială* desemnează, potrivit art. 2 din Convenție: „1. (i) orice contract sau tranzacție cu caracter comercial făcută în scopul vânzării de bunuri sau furnizării de servicii; (ii) orice contract de împrumut sau altă tranzacție de natură financiară, inclusiv orice obligație de garanție ori de indemnizare care are legătură cu un asemenea împrumut sau o asemenea tranzacție; (iii) orice alt contract sau orice altă tranzacție de natură comercială, industrială sau care priveşte prestarea de lucrări ori servicii, cu excepția contractelor individuale de muncă. 2. Pentru a determina dacă un contract sau o tranzacție este o tranzacție comercială în sensul lit. c) a paragrafului 1, trebuie să se țină seama în primul rând de *natura contractului* sau a tranzacției, dar va trebui, de asemenea, să se țină seama şi de *scopul* său, dacă părțile la contract sau la tranzacție au convenit astfel sau dacă, în practica statului forului, acest scop este de natură să determine caracterul necomercial al contractului sau al tranzacției".

[2] J. Klabbers, *op. cit.*, p. 98-99.

[3] A se vedea *Convenția privind privilegiile şi imunitățile Națiunilor Unite* (1946).

În plus, reprezentanții membrilor ONU şi oficialii organizației beneficiază şi ei de acele privilegii şi imunități care sunt necesare pentru exercitarea în mod independent a funcțiilor lor ce au legătură cu organizația.

Imunitatea de jurisdicție nu acoperă pe autorii unor fapte considerate crime de drept internațional, crime împotriva umanității sau crime de război. Calitatea oficială a unei persoane bănuite că a săvârşit asemenea fapte nu o poate excepta de la răspundere. Potrivit art. 27 al Statutului Curții Penale Internaționale, regulile acestuia se aplică în mod egal tuturor persoanelor, fără vreo distincție bazată pe calitatea oficială. În mod special, capacitatea oficială în calitate de şef al statului, al guvernului, de membru al vreunui guvern sau parlament, de reprezentant ales sau funcționar public, nu va scuti, în niciun caz, o persoană de răspunderea penală conform acestui statut şi nu va constitui un motiv de reducere a pedepsei.

§3. Imunităţile şi privilegiile diplomatice

Imunitatea diplomatică este o formă particulară a imunității de stat. Ea se aplică reprezentanților diplomatici ai unui stat față de jurisdicția statului acreditant. Normele privind imunitățile şi privilegiile diplomatice fac parte, alături de celelalte reguli aplicabile relațiilor diplomatice, din sfera dreptului diplomatic şi consular.

Principalul izvor al dreptului diplomatic este *Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice*, adoptată în 1961 şi intrată în vigoare în 1964[1]. Convenția este considerată o codificare a regulilor existente în dreptul internațional cutumiar privind relațiile diplomatice.

Unul din principiile de bază în această materie este lipsa unui drept al statelor la relații diplomatice sau la un „drept de legație". Aceste relații sunt bazate, în exclusivitate, pe consimțământul mutual al statelor (art. 2 al Convenției de la Viena).

3.1. Concepte-cheie ale dreptului diplomatic[2]

3.1.1. Misiunile diplomatice

Misiunile diplomatice sau reprezentanțele diplomatice au fost definite în doctrină ca fiind acele „organe ale unui subiect de drept internațional, instituit în mod permanent pe lângă un alt subiect de drept internațional şi însărcinat cu asigurarea relațiilor diplomatice ale acestui subiect"[3].

Misiunile diplomatice se pot clasifica după mai multe criterii: după criteriul duratei, distingem misiuni *permanente* şi misiuni *temporare;* după scopul sau obiectul lor, distingem între misiuni pentru negocieri politice, misiune trimisă pentru scop de ceremonial, misiune trimisă pentru a comunica un gest sau schimbări în conducerea unui stat; după subiectele relațiilor diplomatice, întâlnim misiuni diplomatice *între state* (amba-

[1] Este ratificată, în prezent, aproape universal (190 de state). Ratificată de România prin Decretul nr. 566 din 8 iulie 1968, publicat în B. Of. nr. 89 din 8 iulie 1968.

[2] Pentru alte amănunte, a vedea şi I.M. Anghel, *Dreptul diplomatic şi dreptul consular*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011; L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic şi consular. Note de curs*, Ed. Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2011.

[3] Ph. Cahier, *Le droit diplomatique contemporain*, 2ème éd., Geneve, 1964, p. 55 (*apud* I.M. Anghel, *op. cit.*, p. 44).

sade, legații, nunțiaturi apostolice etc.) și misiuni diplomatice *între state și organizații internaționale, între organizații internaționale*[1].

Statul care trimite misiunea diplomatică poartă denumirea de ***stat acreditant***, iar statul care primește această misiune se numește ***stat acreditar.***

Articolul 3 al Convenției de la Viena stabilește principalele *funcții* ale misiunilor diplomatice[2]:

a) reprezentarea statului acreditant în statul acreditar;

b) protecția intereselor statului acreditant și ale cetățenilor săi în statul acreditar, în limitele permise de dreptul internațional;

c) negocierea cu guvernul statului acreditar;

d) obținerea de informații, prin orice mijloace legale, privind condițiile și dezvoltările din statul acreditar și raportarea lor guvernului statului acreditant;

e) promovarea relațiilor de prietenie între statul acreditant și statul acreditar, precum și dezvoltarea relațiilor lor economice, culturale și științifice.

Localurile misiunilor diplomatice includ sediile acestora, reședințele ambasadorilor și anexele acestora.

3.1.2. Structura și personalul misiunilor diplomatice

Organizarea internă a misiunii diplomatice este guvernată de două reguli de bază: în primul rând, structura unei misiuni diplomatice este stabilită în funcție de necesitățile și specificul relațiilor dintre statul acreditar și statul acreditant (regulă ce are ca principală consecință lipsa de uniformitate a structurii diferitelor misiuni diplomatice) și, în al doilea rând, principiul potrivit căruia, deși inițiativa organizării interne a misiunii este de competența statului acreditant, între statul acreditar și statul acreditant trebuie să existe un acord cu privire la această structură (în special, sub aspectul mărimii misiunii). Astfel, cu caracter general, **structura**[3] misiunii diplomatice poate cuprinde următoarele subdiviziuni:

– șeful misiunii – clasificați conform art. 14 din Convenția din 1961 (ambasadori, respectiv nunți; trimiși, miniștri și internunți; însărcinați cu afaceri), ei organizează întreaga activitate a misiunii;

– cancelaria – secția centrală a misiunii, unde are loc primirea și pregătirea actelor care sunt de competența șefului misiunii și unde se coordonează munca celorlalte secții ale misiunii. Tot aici se păstrează arhivele și codurile diplomatice;

– secția politică – gestionează problemele cu caracter politic, acestea aparținând domeniului originar de activitate a misiunii;

– secția economică și comercială – se ocupă de gestionarea relațiilor economice și comerciale;

– secția sau biroul de presă – stochează date și informații utile pentru presa locală despre statul acreditant, organizează conferințe de presă, rectifică eventualele erori din presa locală etc.;

– secția consulară – gestionează activitățile legate de pașapoarte, vize, actele administrative, notariale, judiciare, asistență și protecție consulară;

– biroul ataşatului cultural;

---

[1] A se vedea I.M. Anghel, *Drept diplomatic și consular*, București, Ed. Lumina Lex, 1996, *passim*.

[2] Pentru mai multe amănunte privind funcțiile misiunilor diplomatice, a se vedea și L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic ..., op. cit.*, p. 89-104.

[3] *Idem*, p. 52-56.

– biroul ataşatului militar;
– biroul pentru migrațiuni (apare în cazul statelor cu o politică de imigrare sau de emigrare);
– ataşații ştiințifici[1];
– biroul ataşatului cu afaceri interne[2].

Personalul misiunii diplomatice se împarte, potrivit art. 1 al Convenției de la Viena, în trei mari categorii: personal *diplomatic*, personal *tehnic-administrativ* şi personal *de serviciu*. Personalul diplomatic este alcătuit din şeful misiunii şi ceilalți membri ai acestuia (numiți şi *agenți diplomatici*). Personalul tehnic-administrativ se ocupă de serviciile tehnice şi administrative ale misiunii. Personalul de serviciu este de două feluri: membri ai personalului de serviciu angajați de statul acreditant şi personal privat de serviciu, adică acei membri ai personalului de serviciu care nu sunt angajați de statul acreditant[3].

În funcție de categoria de personal şi de gradele acestuia din interiorul categoriei, diferă şi gradul imunităților şi privilegiilor diplomatice.

3.2. Imunităţile şi privilegiile diplomatice

Potrivit doctrinei dreptului internațional, la baza imunităților diplomatice stau următoarele teorii: teoria reprezentării personale, teoria extrateritorialității şi teoria necesității funcționale[4].

Teoria reprezentării personale este cea mai veche. În temeiul ei, reprezentanții diplomatici erau reprezentanții personali ai suveranului, iar imunitatea lor era o extindere a imunității acestuia.

Teoria extrateritorialității are la bază ideea că localurile şi reşedințele ambasadorilor trebuie privite ca făcând parte din teritoriul statului acreditant: „casa unui ambasador este, ca şi persoana sa, considerată ca fiind în afara țării" (Emerich de Vattel). Teoria extrateritorialității se bazează pe o ficțiune juridică şi nu mai este acceptată în practica statelor.

Teoria necesității funcționale pune la baza acordării imunităților şi privilegiilor diplomatice funcțiile agenților diplomatici. În scopul îndeplinirii acestor funcții în raport cu statul acreditant, agenții diplomatici trebuie să beneficieze de mai multă libertate. Astfel, imunitatea diplomatică nu este privită ca un beneficiu individual, ci ca o garanție a îndeplinirii funcțiilor misiunilor diplomatice.

3.2.1. Inviolabilitatea localurilor misiunilor diplomatice

Potrivit art. 22 al Convenției de la Viena, localurile misiunilor diplomatice sunt inviolabile. Agenții statului acreditar nu pot intra în aceste localuri decât cu consimțământul şefului misiunii. Statul acreditar are îndatorirea specială de a lua toate măsurile necesare pentru protecția localurilor misiunii împotriva oricărei ingerințe sau pagube şi de a preveni orice tulburare a liniştii misiunii sau atingere adusă demnității acesteia. Loca-

[1] I.M. Anghel, *op. cit.*, 2011, p. 91.
[2] A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept diplomatic şi consular. Sinteze pentru examen*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2002, p. 32.
[3] A se vedea şi Legea nr. 269 din 17 iunie 2003 privind Statutul Corpului diplomatic şi consular al României, modificată cel mai recent prin Legea nr. 255/2013, publicată în M. Of. nr. 441 din 23 iunie 2003.
[4] T. Hillier, *op. cit.*, p. 315.

lurile misiunii, mobilierul acestora şi alte bunuri, precum şi mijloacele de transport ale misiunii nu pot face obiectul niciunei percheziții, rechiziții, sechestru sau executări silite. Aceste dispoziții nu fac nicio referire la cazurile de urgență, în cazul existenței unui pericol public. În orice caz, art. 41 alin. (3) al Convenției de la Viena stabileşte obligația ca localurile misiunilor diplomatice să nu fie folosite în niciun fel incompatibil cu funcțiile misiunii sau cu alte reguli de drept internațional.

În doctrină s-a exprimat opinia potrivit căreia autoritățile statului acreditar pot interveni atunci când există suficiente probe asupra riscului de abuz ce pune în pericol siguranța națională[1].

Un astfel de incident a avut loc în 1973 între Irak şi Pakistan. Ambasadorul Irakului a fost chemat la Ministerul Afacerilor Externe al Pakistanului, unde i s-a spus că, sub acoperirea imunității diplomatice, se aduceau arme în Pakistan şi că existau probe că aceste arme erau depozitate în incinta ambasadei Irakului. Ambasadorul a refuzat accesul autorităților pakistaneze în vederea unei percheziții. Totuşi, în prezența acestuia, a avut loc un raid polițienesc şi au fost găsite imense cantități de arme. Guvernul Pakistanului a trimis un protest vehement guvernului irakian, i-a declarat pe ambasadorul Irakului şi pe ataşatul militar *persona non grata* şi a dispus retragerea propriului ambasador din Irak. În acest caz, intrarea forțată a putut fi justificată prin încălcarea de către Irak a art. 41 alin. (3) al Convenției de la Viena[2].

3.2.2. Inviolabilitatea arhivelor, documentelor şi corespondenței diplomatice

Arhivele, documentele şi corespondența diplomatică sunt şi ele ocrotite de orice ingerință, oriunde s-ar afla, potrivit art. 24 al Convenției de la Viena.

Valiza diplomatică nu poate fi deschisă sau reținută. Din necesități demonstrate de practică, unele state[3] au prevăzut măsuri de scanare a valizei diplomatice, atunci când există indicii temeinice că prin intermediul ei se transportă droguri sau echipament pentru atacuri teroriste. În aceste situații, este necesară prezența unui reprezentant al misiunii.

3.2.3. Imunitățile şi privilegiile personalului diplomatic

Inviolabilitatea agenților diplomatici şi a reşedinței acestora. Potrivit art. 29 al Convenției de la Viena, persoana unui agent diplomatic este inviolabilă. Acesta nu va putea fi supus niciunei forme de arest sau detenție. Statul acreditar îl tratează cu tot respectul cuvenit şi va lua toate măsurile corespunzătoare pentru a împiedica orice atingere adusă persoanei, libertății şi demnității sale. Această inviolabilitate este distinctă de imunitatea de jurisdicție penală. Ca şi în cazul inviolabilității sediilor, nu există nicio referire la situații de urgență.

---

[1] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 365.

[2] *Idem*, p. 331; de asemenea, a se vedea *Incidentul „Biroul Poporului Libian"* din 1984, *op. cit.*, p. 365. În 1984, o demonstrație a aproximativ 70 de oponenți ai regimului colonelului Kadhafi a avut loc în Piața St. James din Londra, vizavi de Biroul Poporului Libian (misiunea diplomatică libiană la Londra). Demonstrația, a cărei interdicție Biroul a încercat fără succes să o obțină de la Foreign Office, a primit opoziția a 20 de manifestanți pro-Kadhafi. Cele două grupuri au fost separate de bariere şi lanțuri de polițişti. În timpul demonstrației, focuri de armă automată *provenite din interiorul Biroului* au ucis un polițist şi au rănit 11 demonstranți. Marea Britanie a rupt ulterior relațiile diplomatice cu Libia. Clădirea Biroului a fost evacuată, percheziționată şi au fost găsite arme.

[3] De exemplu, Marea Britanie.

Reşedința particulară a agentului diplomatic se bucură de aceeaşi inviolabilitate şi de aceeaşi protecție ca şi localurile misiunii. Aceeaşi regulă se aplică şi în cazul documentelor, corespondenței şi bunurilor acestuia.

Imunități personale

a) Imunitatea de jurisdicție penală este garantată de art. 31 alin. (1) al Convenției: agentul diplomatic se bucură de imunitatea de jurisdicție penală a statului acreditar. Aceasta presupune imposibilitatea urmăririi şi trimiterii în judecată, precum şi a condamnării penale a agenților diplomatici. Un agent diplomatic care se face vinovat de fapte grave în statul acreditar poate fi declarat *persona non grata* şi expulzat. Această imunitate nu îl exceptează de jurisdicția statului acreditant [art. 31 alin. (4)].

b) Imunitatea de jurisdicție civilă şi administrativă este prevăzută tot de art. 31 alin. (1). Dacă imunitatea de jurisdicție penală este absolută, în cazul imunității de jurisdicție civilă şi administrativă se pot face unele excepții:

– dacă este vorba de o acțiune reală privind un imobil particular situat pe teritoriul statului acreditar, afară numai dacă agentul diplomatic îl posedă în contul statului acreditant pentru realizarea scopurilor misiunii;

– dacă este vorba de o acțiune privind o succesiune, în care agentul diplomatic figurează ca executor testamentar, administrator, moştenitor sau legatar, cu titlu particular;

– dacă este vorba de o acțiune privind o activitate profesională sau comercială, oricare ar fi ea, exercitată de agentul diplomatic în statul acreditar, în afara funcțiilor sale oficiale.

Articolul 42 al Convenției interzice agenților diplomatici să exercite în statul acreditar vreo activitate profesională sau comercială *în vederea unui câştig personal.*

c) Renunțarea la imunitate este o prerogativă a statului acreditant, prevăzută de art. 32 al Convenției de la Viena. Renunțarea la imunitate trebuie să fie întotdeauna expresă. Textul mai precizează că renunțarea la imunitatea pentru o acțiune civilă sau administrativă nu este considerată ca implicând renunțarea la imunitatea privind măsurile de executare a hotărârii, pentru care este necesară o renunțare specială.

Toate aceste reguli cu privire la acordarea şi renunțarea la imunitate se aplică şi membrilor familiei agentului diplomatic, cu excepția cazului când aceştia sunt cetățeni ai statului acreditar (art. 37 al Convenției).

Privilegiile diplomatice reprezintă tratamente speciale aplicate agenților diplomatici de către statul acreditar, în diverse domenii.

a) Libertatea de comunicare a misiunii diplomatice trebuie permisă şi ocrotită de statul acreditar, potrivit art. 27 din Convenție. Pentru a comunica cu guvernul, precum şi cu celelalte ale statului acreditant, oriunde se află acestea, misiunea poate folosi toate mijloacele de comunicație potrivite.

b) Privilegiile fiscale sunt prevăzute de art. 34 al Convenției. Astfel, agentul diplomatic este scutit de orice impozite şi taxe personale sau reale, naționale sau locale, cu excepția unor cazuri limitativ prevăzute, cum ar fi impozitele şi taxele indirecte, impozitele şi taxele asupra bunurilor imobile particulare, taxele privind drepturile de succesiune ş.a.

c) Privilegiile vamale vizează scutirea de taxe vamale pentru obiectele destinate uzului oficial al misiunii şi uzului personal al agentului diplomatic sau al membrilor familiei sale.

d) Alte privilegii constau în:

– scutirea de dispozițiile cu privire la asigurările sociale în vigoare în statul acreditar;

– scutirea de orice prestație personală, de orice serviciu public, de sarcini militare, de rechiziții, contribuții și încartiruiri militare;

– dreptul de a arbora drapelul național și stema națională pe localul misiunii, reședința șefului misiunii și pe mijloacele de transport ale acesteia.

Facilitățile diplomatice constau în înlesniri acordate de statul acreditar misiunilor diplomatice în scopul desfășurării normale a activităților lor: înlesnirea obținerii unui sediu, a locuințelor membrilor misiunii etc.

Orice persoană care are dreptul la aceste privilegii și imunități beneficiază de ele imediat ce pătrunde pe teritoriul statului acreditar pentru a-și lua în primire postul. Când funcția unei astfel de persoane ia sfârșit, privilegiile și imunitățile încetează în momentul când persoana respectivă părăsește țara sau într-un termen rezonabil care îi este acordat în acest sens.

3.3. Consideraţii generale privind relaţiile consulare şi dreptul consular. Imunităţile şi privilegiile consulare

Relațiile consulare pot fi definite ca raporturi între state, bazate pe reciprocitate, având ca scop *protecția cetățenilor aflați în străinătate*. Rezultă, așadar, că principala deosebire dintre relațiile diplomatice și cele consulare constă în specializarea acestora din urmă: în timp ce relațiile diplomatice vizează reprezentarea politică generală, relațiile consulare au în vedere protecția persoanelor, a intereselor acestora, dar și dezvoltarea unor relații economice și culturale. Relațiile consulare produc efecte în ordinea juridică internă a statului. Stabilirea relațiilor consulare este determinată, de cele mai multe ori, de prezența în număr mare a cetățenilor statului trimițător în statul de reședință, ca și de frecvența acțiunilor de cooperare reciprocă în diverse domenii. Între misiunile diplomatice și oficiile consulare ale aceluiași stat există un raport de subordonare.

Reglementarea relațiilor consulare în dreptul internațional contemporan a fost codificată în *Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare* (1963)[1].

Ca principiu general, Convenția stabilește că stabilirea relațiilor consulare se face prin consimțământ reciproc.

Ruperea relațiilor diplomatice nu atrage după sine *ipso facto* ruperea relațiilor consulare.

Misiunile consulare poartă, după rangul lor, denumirea de consulate generale, consulate, viceconsulate sau agenții consulare.

Funcțiile principale ale acestor misiuni constau în:

a) protejarea intereselor statului trimițător și ale cetățenilor acestuia în statul de reședință;

b) favorizarea dezvoltării relațiilor comerciale, economice, culturale, științifice între cele două state;

c) informarea, prin toate mijloacele licite, despre condițiile și evoluția vieții economice, comerciale, culturale și științifice a statului de reședință și raportarea acestor informații către guvernul statului trimițător;

d) eliberarea de pașapoarte și documente de călătorie cetățenilor statului trimițător, precum și vize și alte documente persoanelor care doresc să meargă în acest stat;

[1] Ratificată de România prin Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971, publicat în B. Of. nr. 10 din 28 ianuarie 1972.

e) acordarea de ajutor şi asistență cetățenilor statului trimițător;

f) alte funcții, cum ar fi: a acționa în calitate de notar şi de ofițer de stare civilă, a apăra interesele cetățenilor statului trimițător în domeniul succesiunilor, protecției minorilor şi incapabililor etc.[1].

Convenția din 1963 acordă o serie de facilități, privilegii şi imunități privind posturile consulare şi funcționarii consulari. Astfel, localurile consulare sunt inviolabile. Autoritățile statului de reşedință nu pot pătrunde în partea localurilor pe care postul consular o foloseşte exclusiv pentru nevoile muncii sale, decât cu consimțământul şefului postului consular, al persoanei desemnate de acesta sau de şeful misiunii diplomatice a statului trimițător. Acest consimțământ poate fi considerat ca obținut în caz de incendiu sau de altă situație care cere măsuri de protecție imediată. Statul de reşedință are obligația de a lua orice măsuri necesare pentru a împiedica violarea sau deteriorarea localurilor consulare şi tulburarea liniştii postului consular sau atingerea adusă demnității sale (art. 31 al Convenției).

De asemenea, arhivele şi documentele consulare sunt inviolabile în orice moment şi în orice loc s-ar găsi. Valiza consulară nu trebuie să fie nici deschisă, nici reținută. Dacă autoritățile statului de reşedință au motive serioase să creadă că valiza consulară conține alte obiecte decât corespondența, documentele şi obiecte de folosință oficială, ele pot cere ca valiza să fie deschisă în prezența lor de către un reprezentant autorizat al statului trimițător. Dacă autoritățile statului trimițător refuză această cerere, valiza va fi returnată la locul de origine.

Imunitățile şi privilegiile funcționarilor consulari sunt mai restrânse decât în cazul agenților diplomatici.

Funcționarii consulari de carieră beneficiază de *inviolabilitate personală*. Ei nu pot fi supuşi arestării preventive decât în caz de crimă gravă şi în urma unei hotărâri a autorităților judiciare competente sau pentru executarea unei hotărâri judecătoreşti definitive. În caz de arestare preventivă a unui membru al personalului consular sau de urmărire penală angajată împotriva lui, statul de reşedință este obligat să notifice de îndată pe şeful postului consular. Dacă acesta este el însuşi vizat, statul de reşedință trebuie să informeze statul trimițător.

Funcționarii şi angajații consulari beneficiază şi de *imunitate de jurisdicție* judiciară şi administrativă, cu excepția acțiunilor civile care rezultă din încheierea unui contract de către aceştia în afara calității lor de mandatari ai statului trimițător, sau de acțiune civilă intentată de un terț pentru un prejudiciu rezultând dintr-un accident de autovehicul, navă sau avion, survenit în statul de reşedință.

Spre deosebire de agenții diplomatici, membrii postului consular pot fi chemați să depună ca martori în cursul procedurilor judiciare şi administrative, cu excepția faptelor care au legătură cu exercitarea funcțiilor lor.

Dintre *privilegiile* funcționarilor consulari menționăm:

– scutirea de înmatriculări şi permise de şedere;

– scutirea de permise de muncă;

– scutirea de contribuțiile la asigurările sociale;

– scutirea de impozite, cu excepția impozitelor indirecte, a impozitelor pe imobile particulare, a taxelor de succesiune etc.

– scutirea de taxe vamale, pentru intrarea obiectelor destinate uzului oficial şi uzului personal al funcționarilor consulari şi al membrilor familiei acestora;

[1] A se vedea art. 5 al Convenției din 1963.

– scutirea de prestații personale.

Potrivit art. 53 al Convenției, membrii postului consular beneficiază de aceste imunități și privilegii de la intrarea lor pe teritoriul statului de reședință pentru a ajunge la post, sau, dacă se află deja pe acest teritoriu, din momentul intrării în funcție. Privilegiile și imunitățile consulare încetează odată cu încetarea funcției, cu excepția celor ce privesc actele săvârșite de funcționarul sau angajatul consular în exercitarea funcției sale.

Membrii familiei unui membru al postului consular care locuiesc împreună cu el, precum și membrii personalului său privat, beneficiază de privilegiile și imunitățile prevăzute de Convenție fie de la data când membrul respectiv al postului consular se bucură de privilegiile și imunitățile respective, fie de la data intrării lor pe teritoriul statului de reședință, fie de la data când au devenit membri ai acelei familii sau ai personalului privat respectiv [art. 53 alin. (2)].

Exerciții pentru seminar

1. Principiul teritorialității. Comentați următoarele enunțuri arătând care este rolul principiului teritorialității în cazul concurenței de jurisdicții:

a. „(...) pare a fi recunoscut universal astăzi faptul că, atunci când o crimă (faptă penală) este comisă pe teritoriul aparținând jurisdicției unui anumit stat ca și rezultat direct al unui act comis de o persoană prezentă fizic la acel moment pe teritoriul unui alt stat, dreptul internațional, în baza principiului prezenței constructive a autorului faptei pe teritoriul pe care acel act și-a produs efectul, nu interzice urmărirea celui vinovat de către ultimul dintre cele două state, dacă acesta se află în jurisdicția sa teritorială (...)".

[*Decizia PCIJ* în Cauza Franța c. Turciei (*Cauza Lotus*) citată de D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, p. 279]

b. „(...) în ceea ce privește înțelesul uzual al termenului de jurisdicție în articolul 1 al Convenției, Curtea a subliniat că, din punct de vedere al dreptului internațional public, competența jurisdicțională a unui stat este în principal teritorială. În timp ce dreptul internațional public nu exclude exercițiul jurisdicției unui stat în afara teritoriului său, bazele sugerate pentru o astfel de jurisdicție (inclusiv naționalitatea, drapelul, relațiile diplomatice și consulare, efectul, protecția, personalitatea universală sau cea pasivă) sunt, ca și regulă generală, definite și limitate de drepturile teritoriale suverane ale celorlalte state relevante (...)

(...) în conformitate cu acestea, de exemplu, competența unui stat de a-și exercita jurisdicția asupra naționalilor săi aflați în străinătate este subordonată competenței teritoriale a statului unde aceștia se află (...). În plus, un stat nu poate exercita propria sa jurisdicție pe teritoriul unui alt stat fără consimțământul, invitația sau acordul acestuia din urmă, cu excepția situației în care este un stat care exercită drepturi de ocupație, situație în care el poate exercita competență teritorială, în anumite limite și cu privire la anumite aspecte (...)".

(*Decizia* Curții Europene a Drepturilor Omului în *Cauza Bankovic c. Belgiei și a celorlalți*, 1999)

c. „Oricare dintre Înaltele Părți Contractante are obligația de a căuta persoanele bănuite că au săvârșit sau care au ordonat să fie săvârșite (...) încălcări grave (...) și vor aduce aceste persoane, indiferent de naționalitatea lor în fața propriilor instanțe. Ele (statele contractante) pot, de asemenea, dacă doresc în conformitate cu legislația lor

internă, să predea aceste persoane spre judecată instanțelor unei alte Înalte Părți Contractante implicate (...)".

(Prima Convenție de la Geneva – art. 49; A doua Convenție de la Geneva – art. 50; A treia Convenție de la Geneva – art. 129 și A patra Convenție de la Geneva – art. 147, 12 august 1949)

2. *Cauza Pinochet* (1998). Studiu de caz

Sosit la Londra în septembrie 1998, în cadrul unei vizite private, fostul dictator chilian, generalul Pinochet, a fost arestat într-o clinică londoneză, pentru executarea unui mandat de arestare emis de un judecător spaniol. Astfel, se solicita extrădarea acestuia pentru săvârșirea unor fapte de sechestru, tortură, luări de ostateci și dispariții forțate, fapte săvârșite în perioada 1973-1990 și calificate, cel puțin inițial, de către judecătorul spaniol, drept genocid.

La 28 octombrie 1998, Înalta Curte de Justiție londoneză invalidează mandatul de arestare motivând că Pinochet „beneficiază de imunitatea cuvenită unui fost șef de stat".

Împotriva deciziei Curții a făcut apel Ministerul Public, în fața Camerei Lorzilor, aceasta din urmă admițând apelul, la 25 noiembrie 1998, (cu trei voturi contra două) și arătând că generalul Pinochet nu se poate bucura de imunitate pentru faptele comise (în special, tortura) deoarece acestea nu sunt acte de guvernare sau acte specifice exercițiului funcției de șef de stat, pentru ca această instituție să fie incidentă. Judecătorii aflați în minoritate au susținut că indiferent de natura actelor în discuție nici unul dintre acestea nu ar trebui să fie susceptibile a atrage responsabilitatea penală a unui șef de stat în fața unei instanțe străine.

În aceste condiții, la 1 decembrie 1998, fostul șef de stat chilian este transferat într-o reședință luxoasă din sud-vestul Londrei unde a rămas până la data de 2 martie 2000, dată la care a părăsit teritoriul britanic.

La 9 decembrie 1998, ministrul de interne britanic de la acea vreme, Jack Straw, a dat undă verde transmiterii dosarului în justiție.

La 10 decembrie 1998, avocații generalului au depus un apel împotriva deciziei Camerei Lorzilor din 25 noiembrie 1998 și au solicitat casarea acesteia cu motivarea că unul dintre judecătorii care au luat parte la judecată (Lord Hoffman) s-ar afla în strânse legături cu organizația internațională nonguvernamentală Amnesty International, lucru ce ar fi avut un efect negativ asupra imparțialității sale.

La 17 decembrie decizia din 25 noiembrie 1998 este casată.

La 24 martie 1999, Camera lorzilor, compusă de data aceasta din șapte lorzi, reia discuțiile în cauză și îi refuză, din nou, recunoașterea imunității generalului Pinochet, cu o majoritate de cinci voturi dar numai pentru perioada 1988-1990. În 1988 Marea Britanie a ratificat *Convenția ONU cu privire la tortură*, la care erau părți și Spania și Chile, motiv ce a dus și la o reducere considerabilă a acuzațiilor față de generalul Pinochet. Aceste acuzații au fost formulate numai pentru tortură și conspirație în vederea comiterii faptei de tortură.

La 15 aprilie 1999, Jack Straw dă curs procedurii de extrădare a generalului în Spania și în ciuda opoziției apărătorilor generalului la 8 octombrie 1999, justiția britanică a aprobat extrădarea acestuia în Spania pentru a fi judecat pentru tortură.

La 14 octombrie 1999, guvernul chilian solicită oficial eliberarea generalului Pinochet din motive medicale și atacă cu apel decizia instanței britanice care a admis extrădarea generalului.

La 20 ianuarie 2000 generalul Pinochet este supus, la cererea statului Chile, unor teste medicale. Rezultatul acestor teste confidențiale atestau faptul că fostul dictator chilian nu este apt mental să facă față unui proces, lucru ce l-a determinat pe ministrul de interne britanic să afirme că s-ar impune eliberarea generalului.

La 24 ianuarie 2000 mai multe organizații internaționale nonguvernamentale, precum şi Belgia, au formulat recurs împotriva deciziei şi au solicitat ca raportul privind starea de sănătate a generalului să fie făcut public precum şi efectuarea unei contra-expertize.

La 15 februarie 2000 curtea de apel a Înaltei Curți de Justiție britanice ordonă comunicarea raportului medical privindu-l pe general, Spaniei, Franței, Elveției şi Belgiei care la rândul lor au solicitat extrădarea lui.

Raportul a fost publicat în presa spaniolă, judecătorii francezi, belgieni şi francezi au contestat concluziile raportului medical şi au solicitat o contra-expertiză iar cei elvețieni au subliniat faptul că extrădarea nu ar putea fi refuzată pentru motive medicale.

La 2 martie 2000, ministrul de interne britanic Jack Straw, confirmă decizia sa de a-l elibera pe Agusto Pinochet din rațiuni medicale astfel că, cinci ore mai târziu, un avion chilian avându-l la bord pe fostul dictator a decolat dintr-o bază militară britanică situată în nordul Londrei, cu destinația Chile.

Procedurile în fața instanțelor chiliene au dat naştere şi ele la numeroase controverse: ridicarea imunității generalului de către Curtea de Apel din Santiago, confirmată la 8 august 2000 de către Curtea Supremă chiliană; inculparea şi consemnarea lui Pinochet la reşedința sa la 1 februarie 2001, pentru complicitate la omor şi dispariții forțate; suspendarea procedurilor de inculpare a acestuia la 9 iulie 2001 din rațiuni legate de sănătatea sa mintală; revizuirea deciziei anterioare de către Curtea Supremă chiliană şi admiterea recursului părților civile, la 21 august 2001; clasarea definitivă a dosarului de către Curtea Supremă chiliană la 1 iulie 2002 din cauza incapacității mentale a generalului de a face față procesului şi a aprecierii că această stare mentală este una ireversibilă.

(Rezumatul Cauzei după, M. P. Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d`Haussy, *Leçons de droit international public*, Presses de Sciences PO et Dalloz, Paris, 2002, p. 401-427)

Cerințe:

Analizați principalele probleme juridice evidențiate de cauza prezentată respectiv:

a. Aplicarea principiului imunităților *ratione personae, ratione temporis* şi *rationae materiae.* Regulă şi excepții;

b. Cum poate fi comentat şi explicat principiul potrivit căruia un şef de stat nu poate fi judecat penal de instanțele unui stat străin (principiul imunității penale a şefului de stat). Există excepții de la acest principiu şi în ce constau aceste excepții?

c. Procedura extrădării. Drepturile şi obligațiile statelor implicate în procedura extrădării. Reglementarea condițiilor extrădării.

d. Cum comentați soluția instanțelor britanice de a se pronunța asupra legalității unui mandat internațional de arestare emis de o instanță străină (în speță, cea spaniolă)?

e. Cum comentați față de cele analizate, decizia discreționară a ministrului de interne britanic de a refuza extrădarea?

3. *Cauza Mandatul de arestare din 11 aprilie 2000* (Curtea Internațională de Justiție, *Cauza Republica Democrată Congo c. Belgiei*, Hotărârea din 14 februarie 2002). Regimul juridic al imunităților

La 17 octombrie 2000 Republica Democratică Congo a introdus o cerere la Curtea Internațională de Justiție, împotriva Belgiei, având ca obiect soluționarea unei dispute legate de emiterea unui mandat internațional de arest, emis în 11 aprilie 2000 de un judecător belgian, împotriva ministrului afacerilor externe congolez, în funcție, Abdoulaye Yerodia Ndombasi. Arestarea avea ca scop reținerea şi apoi extrădarea acestuia în Belgia pentru săvârşirea de fapte constând în grave încălcări ale dreptului internațional umanitar, respectiv ale Convențiilor de la Geneva (1949) şi ale protocoalelor adiționale la acestea (1977), precum şi crime împotriva umanității. Acest mandat internațional de arestare a fost trimis tuturor statelor (prin Interpol) inclusiv Republicii Democrate Congo, care l-a primit la data de 12 iulie 2000.

Republica Democratică Congo a solicitat Curții şi emiterea unui ordin prin care să fie dispuse măsuri provizorii, constând în neaplicarea mandatului precum şi declararea faptului că Belgia a violat dreptul internațional cutumiar legat de inviolabilitatea şi imunitatea penală absolută a miniştrilor afacerilor externe aparținând unui stat străin.

Decizia Curții a stabilit: „este recunoscut în dreptul internațional că, în mod similar agenților diplomatici şi consulari, şi alte persoane ocupând funcții înalte într-un anumit stat, precum şeful de stat, şeful guvernului sau ministrul afacerilor externe, se bucură pe teritoriul altor state, atât de imunitate penală cât şi civilă (...) în dreptul internațional cutumiar imunitățile acordate miniştrilor de externe nu au drept scop beneficiul lor personal, ci asigurarea unui statut care să le permită acestora să-şi exercite efectiv atribuțiile în numele statelor pentru care exercită această funcție (...) funcțiile miniştrilor afacerilor externe sunt de aşa natură încât pe durata exercitării mandatului ministrul de externe se bucură de deplină imunitate de jurisdicție penală şi totală inviolabilitate, chiar şi atunci când se află în străinătate".

Curtea a mai precizat faptul că: „nu poate fi făcută nicio diferență între acte ale ministrului afacerilor externe realizate de acesta în calitate oficială sau în calitate de persoană privată, sau acte comise de acesta pe perioada exercitării mandatului ori înainte de exercitarea acestuia", pentru ca instituția imunității să poată fi înlăturată. Mai mult, a constatat, din analiza practicii statelor, faptul că nu există excepții de la această regulă a imunității absolute a ministrului afacerilor externe, chiar şi atunci când responsabilitatea ar putea fi angajată în baza unor convenții internaționale, pentru crime deosebit de grave, precum cele de război sau cele împotriva umanității.

Cu toate acestea, Curtea a arătat că nu trebuie înțeles prin aceasta că persoana care se bucură de imunitate este şi iresponsabilă penal pentru orice fapte comise şi în orice perioadă de timp, ci doar că răspunderea acesteia poate fi antrenată numai în anumite condiții şi în fața anumitor instanțe.

În concluzie, decizia Curții Internaționale de Justiție în această cauză a dat dreptate Republicii Democratice Congo, instanța arătând că: emiterea mandatului de arestare în discuție, ce are drept obiectiv arestarea pe teritoriul belgian a unui ministru de externe congolez sub acuzația de crime de război şi crime împotriva umanității constituie o violare a obligațiilor Belgiei față de Republica Democrată Congo, de a acorda imunitate de jurisdicție penală ministrului afacerilor externe în funcție, şi a obligat Belgia, ca prin

măsurile pe care le va aprecia ea însăşi, să anuleze mandatul de arest şi să informeze despre aceasta toate autoritățile cărora acesta le-a fost difuzat".

(*Handbook of The International Court of Justice*, 5th ed., Haga, 2004, p. 179-181)

Cerințe:

Ținând cont de motivația Curții Internaționale de Justiție, în cauza prezentată mai sus, analizați următoarele aspecte:

a. Care este natura juridică a obligației statelor, în dreptul internațional, de a recunoaşte imunitate de jurisdicție penală pentru miniştrii afacerilor externe? Argumentați.

b. Care este distincția între imunitate şi impunitate? Care este relația între imunitatea de jurisdicție penală şi responsabilitatea penală a unei persoane ce deține funcția de ministru al afacerilor externe, suspectată de a fi comis fapte ilicite grave, din punctul de vedere al dreptului internațional penal?

c. Care este sfera persoanelor care se pot bucura de imunitate de jurisdicție penală şi civilă, în dreptul internațional, şi în ce condiții? Care este sfera actelor care pot beneficia de acest regim?

4. *Cauza Statutul personalului diplomatic şi consular al SUA la Teheran* (Curtea Internațională de Justiție, *Cauza SUA c. Republicii Islamice Iran*, Hotărârea din 24 mai 1980)

„La 4 noiembrie 1979 mai multe sute de studenți iranieni şi alți demonstranți au luat cu asalt şi ocupat ambasada SUA de la Teheran protestând în acest mod față de SUA, pentru admiterea de către aceasta, pe teritoriul său, a unui fost conducător iranian sub pretextul unui tratament medical. Forțele de securitate iraniene nu s-au implicat, în niciun mod, în oprirea acestei activități ci doar au dispărut de la fața locului. Mai multe consulate ale SUA din Iran au fost ocupate, situația fiind menținută aşa chiar şi după decizia Curții Internaționale de Justiție. Protestatarii au preluat arhivele şi documentele aparținând ambasadelor şi consulatelor SUA şi au reținut ostateci de naționalitate americană (în număr de 52) 50 provenind din rândul personalului acestor misiuni diplomatice iar 2 din rândul populației civile. Au fost eliberate numai femeile şi persoanele de culoare.

SUA a solicitat Curții Internaționale de Justiție luarea de măsuri provizorii pentru protecția naționalilor săi precum şi adoptarea unei decizii prin care să oblige Iranul la eliberarea ostatecilor, evacuarea ambasadelor şi a consulatelor, pedepsirea persoanelor responsabile şi plata de despăgubiri.

În aprilie 1980, în timp ce cazul se afla încă pe rolul Curții, forțe militare aeriene ale SUA au descins în Iran, în zona deşertului, într-o tentativă de salvare a cetățenilor săi deținuți ostateci. Tentativa a fost însă abandonată datorită defectuozității echipamentului folosit. O serie de militari americani au fost ucişi, în timp ce se retrăgeau, datorită unei coliziuni. Nu a fost produs niciun fel de prejudiciu, nici proprietății şi nici persoanei vreunui național iranian".

(Preluat după D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, p. 373)

Cerințe

Plecând de la starea de fapt, descrisă mai sus, precizați:

a. Care sunt regulile de bază în materia statutului personalului diplomatic şi consular şi ce documente internaționale sunt incidente în materie?

b. Ce principii, reguli, obligații în materia dreptului diplomatic şi consular au fost încălcate de către Iran?

c. Care au fost consecințele încălcării acestor principii, reguli, obligații pentru statele implicate în acest incident?

d. Ambele părți implicate în conflict au încălcat dreptul internațional? În ce măsură şi cum? Argumentați.

e. Care credeți că a fost soluția Curții Internaționale de Justiție în această cauză?

5. Bibliografie suplimentară:

– *Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice* (18 aprilie 1961), ratificată de România prin Decretul nr. 566 din 1968, publicat în B. Of. nr. 89 din 8 iulie 1968, în I.M. Anghel, *Dreptul diplomatic şi dreptul consular*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011, p. 727-736;

– *Statutul Corpului diplomatic şi consular al României*, aprobat prin Legea nr. 269 din 17 iunie 2003, modificată cel mai recent prin Legea nr. 255/2013, în L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic şi consular. Note de curs*, Ed. Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2011, p. 162-186;

– *Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare* (24 aprilie 1963), ratificată de România prin Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971, publicat în B. Of. nr. 10 din 28 ianuarie 1972, în L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic şi consular. Note de curs*, Ed. Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2011, p. 222-263;

– I.M. Anghel, *Drept diplomatic şi drept consular*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011;

– A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept diplomatic şi consular. Sinteze pentru examen*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2002;

– L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic şi consular. Note de curs*, Ed. Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2011.

Capitolul 8. Tratatul internațional. Introducere în dreptul tratatelor

§1. Consideraţii generale

1.1. Definiţia şi clasificarea tratatelor

Importanța specială a dreptului tratatelor în dreptul internațional aproape că nu mai trebuie subliniată. Într-adevăr, tratatul internațional este cel mai utilizat instrument juridic de reglementare în relațiile internaționale contemporane.

Tratatul internațional poate fi definit ca un acord de voință încheiat potrivit normelor de drept internațional, între subiecte ale acestuia. Definiția legală a tratatului internațional se află în art. 2 alin. (1) al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor: tratatul „este un acord internațional încheiat între state în formă scrisă şi guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument sau în mai multe instrumente conexe şi oricare ar fi denumirea lor particulară". Din punctul de vedere al obiectului său de reglementare, tratatul poate fi definit ca acel acord de voință intervenit între două sau mai multe state sau între acestea şi alte subiecte de drept internațional, având ca scop crearea, modificarea sau stingerea de drepturi şi obligații în raporturile dintre ele[1].

Tratatul internațional este, aşadar, **acordul de voință intervenit între subiecte ce au capacitatea de a îl încheia în mod valabil (state sau organizații internaționale), cu intenția de a stabili raporturi juridice în conformitate cu dreptul internațional.**

Clasificarea tratatelor se face după mai multe criterii. Astfel, după efectele tratatelor față de părți, se disting: *tratate-legi* (cu valoare normativă) şi *tratate-contract* (cu efecte comparabile cu cele ale contractelor din dreptul privat).

După criteriul numărului subiectelor, întâlnim *tratate bilaterale* şi *tratate multilaterale.* Aplicarea criteriului calității subiectelor determină distincția dintre *tratate între state, tratate între state şi organizații internaționale* şi *tratate între organizații internaționale.*

Un alt criteriu este cel al obiectului tratatului: *tratate politice, militare, economice, culturale* etc.

După criteriul aplicării în timp, tratatele pot fi *cu termen* sau *nelimitate în timp.* După criteriul aplicării în spațiu, distingem *tratate universale* şi *tratate regionale.*

După cum lasă sau nu posibilitatea aderării ulterioare, tratatele pot fi: tratate *închise* şi tratate *deschise.*

După criteriul formei (procedurii de încheiere), se face distincția între tratate *propriu-zise (clasice)* şi tratate *în formă simplificată*[2].

După conformitatea lor cu normele de drept internațional, tratatele pot fi: *licite* – conforme cu normele de drept internațional – şi *ilicite* – care contravin normelor de drept internațional. Convenția de la Viena din 1969, în art. 53, statuează că un tratat care este în conflict cu o normă imperativă de drept internațional este nul absolut.

În sfârşit, după criteriul formal sau al denumirii, apar o multitudine de tipuri de tratate:

– *tratatele* propriu-zise: tratate de pace, tratate politice etc.

---

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 290.

[2] A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 253.

– *convențiile* reglementează un domeniu determinat: drepturile omului, eliminarea discriminării rasiale, dreptul mării etc.;

– *pactele* desemnează acorduri cu caracter solemn: Pactul Ligii Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice;

– *acordurile* sunt înțelegeri încheiate la un nivel mai concret: acorduri economice, științifice, culturale;

– *cartele și statutele* sunt, de regulă, acte constitutive ale organizațiilor internaționale sau instituțiilor internaționale: Carta ONU, Carta Organizației Statelor Americane, Carta Uniunii Africane, Statutul Consiliului Europei, Statutul Curții Internaționale de Justiție etc.;

– alte tratate și acorduri ca: *protocoale, memorandumuri, concordate, agremente, schimbul de note sau scrisori, gentlemen's agreement (acord verbal), modus vivendi (acord provizoriu), memorandumuri de înțelegere*[1], *compromisuri*[2] etc.

1.2. Codificarea dreptului tratatelor

Preocupările Comisiei de Drept Internațional privind codificarea dreptului tratatelor s-au concretizat în adoptarea, în anul 1966, a unui set de 75 de articole-proiect, care au format baza Convenției privind Dreptul Tratatelor, adoptată la Viena, în cadrul Conferinței ce a avut loc între 1968 și 1969. Convenția, cunoscută sub numele de *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor*, a intrat în vigoare la 27 ianuarie 1980[3]. Ea cuprinde 85 de articole și constituie un adevărat cod al celor mai importante domenii ale dreptului tratatelor. Sunt exceptate de la aplicarea Convenției tratatele dintre state și organizații internaționale, problemele legate de succesiunea statelor la tratate și efectele războiului asupra tratatelor.

În privința tratatelor încheiate între state și organizații internaționale, acestea sunt reglementate de *Convenția privind dreptul tratatelor dintre state și organizații internaționale*, adoptată la Viena în 1986 și intrată în vigoare în 1987. Aceasta a preluat regulile cuprinse în Convenția din 1969, adaptându-le la tratatele care fac obiectul ei.

§2. Încheierea tratatelor

Odată îndeplinite unele condiții de fond și de formă pentru încheierea tratatelor, aceasta poate avea loc, urmând cele patru etape tradiționale: negocierea, semnarea, exprimarea consimțământului statelor de a fi obligate prin tratat și intrarea lor în vigoare.

---

[1] Memorandumurile de înțelegere (*eng.* MoUs) sunt, potrivit doctrinei, înțelegeri, acorduri care creează obligații pentru state, în special, la nivel moral și politic și se constituie ca instrumente practice pentru oficialii guvernamentali care, prin folosirea lor, se bucură de o oarecare libertate de acțiune. A se vedea, pentru amănunte, A. Aust, *The Theory and Practice of Informal International Instruments*, în International and Comparative Law Quarterly, 35 (1986), p. 787-812; J. Klabbers, *The Concept of Treaty in International Law*, The Hague, Kluwer, 1996. Practica Curții Internaționale de Justiție este oarecum diferită, în sensul în care nu face distincția de mai sus. Memorandumurile de înțelegere sunt considerate și ele tratate, deci angajante din punct de vedere juridic, și nu doar simple acorduri cu caracter moral și politic. A se vedea, de exemplu, CIJ, *Cauza Platoul continental al Mării Egee* (*Cauza Grecia c. Turciei*), *ICJ Reports 1978*, p. 3; CIJ, *Cauza Delimitarea maritimă între Quatar și Bahrain* (*Cauza Quatar c. Bahrain*), *ICJ Reports 1994*, p. 112; CIJ, *Cauza Fabricile de celuloză de pe râul Uruguay* (*Cauza Argentina c. Uruguay*), Hotărârea din 20 aprilie 2010, *ICJ Reports 2010*, p. 14.

[2] Tratate prin care statele încredințează soluționarea unei dispute, unei instanțe.

[3] România se află printre puținele state europene care nu au ratificat această convenție.

2.1. Condiţii de fond şi de formă ale tratatelor

Pentru existența tratatelor este necesară îndeplinirea unor condiții de fond care privesc manifestarea de voință a părților, obiectul şi scopul tratatului, calitatea subiectelor, precum şi intenția acestora de a produce efecte juridice.

a) O primă condiție este cea a **exprimării libere a acordului de voință al părților.** În lipsa acestei condiții, tratatul este nul pentru vicii de consimțământ.

b) O condiție foarte importantă este cea privind obiectul tratatului: acesta trebuie să fie **realizabil** şi **licit**. Astfel, potrivit art. 53 al Convenției din 1969, sunt nule tratatele care contravin unor norme imperative ale dreptului internațional (*ius cogens*).

c) Părțile care încheie tratatul trebuie să fie subiecte ale dreptului internațional.

d) Acordul de voință al părților tratatului trebuie să intervină cu intenția de a produce efecte juridice: stabilirea unor norme de conduită general obligatorii.

e) Acordul de voință al statului trebuie să fie guvernat de normele dreptului internațional. Nu vor fi, aşadar, considerate tratate, în sensul Convenției din 1969, acele acorduri cu caracter comercial ş.a., care sunt supuse normelor de drept intern ale statelor.

În privința **formei** tratatelor, Convenția din 1969 face referire doar la acordurile încheiate în formă scrisă. Cu toate acestea, art. 3 precizează că acest fapt nu aduce vreo atingere valorii juridice a acordurilor internaționale care nu au fost încheiate în formă scrisă şi nici aplicării la aceste acorduri a tuturor regulilor enunțate în convenție.

2.2. Negocierea tratatelor

Negocierea reprezintă prima etapă a procesului de încheiere a unui tratat, în care se elaborează conținutul acestuia. Negocierea cu privire la cuprinsul tratatului are loc între reprezentanții statelor învestiți cu autoritate în acest scop. Dovada acestei autorități o reprezintă, de regulă, documentele privind acordarea ***deplinelor puteri*** pentru această negociere, precum şi pentru etapele ulterioare ale încheierii. Astfel, potrivit art. 7 al Convenției din 1969, o persoană este considerată ca reprezentând un stat pentru adoptarea sau autentificarea textului unui tratat sau pentru a exprima consimțământul unui stat de a fi legat prin tratat dacă:

a) prezintă depline puteri cuvenite;

b) rezultă din practica statelor interesate sau din alte împrejurări, că aveau intenția de a considera această persoană ca reprezentând statul în acest scop şi a nu pretinde prezentarea de depline puteri.

Unele persoane sunt considerate ca reprezentând statul în virtutea funcției lor, fără a mai fi obligate să prezinte depline puteri: *şefii de stat, şefii de guvern, miniştrii afacerilor externe*[1], pentru toate etapele încheierii tratatului; *şefii misiunilor diplomatice*, pentru adoptarea textului unui tratat încheiat între statul acreditant şi cel acreditar; *reprezentanții acreditați* ai statelor la o conferință internațională sau pe lângă o orga-

[1] Deplinele puteri la negocierea şi încheierea unui tratat, în cazul miniştrilor de externe, le-au fost recunoscute acestora, pentru prima dată, de către Curtea Permanentă de Justiție Internațională, în anul 1933, în *Cauza Statutul legal al Estului Groenlandei, Publ. PCIJ*, 1933, Series A/B, no. 53. Curtea a statuat, cu acel prilej, că declarația verbală a ministrului de externe norvegian Ihlén, făcută Danemarcei, în sensul că Norvegia nu va contesta suveranitatea daneză asupra estului Groenlandei, creează obligații juridice în sarcina Norvegiei, datorită poziției celui care face o astfel de declarație, poziție ce îi îndreptățeşte pe destinatari să se bazeze pe ea. Ulterior, după adoptarea Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state, existența deplinelor puteri, în cazul miniştrilor de externe a fost reglementată expres, în art. 7.

nizație internațională sau un organ al acesteia, pentru adoptarea textului unui tratat în această conferință, organizație sau organ.

De asemenea, în cazul îndeplinirii unor acte, în cadrul procesului de încheiere a unui tratat, de către o persoană care nu poate fi considerată ca având depline puteri, actele respective vor putea produce efecte juridice dacă au fost confirmate ulterior de către statul respectiv (art. 8 din Convenție). În practica statelor, acest lucru s-a întâmplat, de exemplu, în anul 1951 la Stresa, deci înainte de adoptarea Convenției din 1969, cu privire la un acord care reglementa denumirea brânzeturilor. Acest acord a fost semnat de un delegat, atât în numele Suediei, cât şi al Norvegiei, şi s-a dovedit, ulterior, că nu avea împuternicire decât din partea Norvegiei. Cu toate acestea, acordul a fost ratificat de ambele state şi a intrat în vigoare față de acestea, fapt ce a acoperit neregularitatea produsă în timpul negocierilor. Ulterior, soluția pentru astfel de situații a fost reglementată expres în art. 8 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor[1].

Etapa negocierii se încheie cu **convenirea** textului tratatului (dacă este vorba de tratate bilaterale) sau cu **adoptarea** textului, în cazul tratatelor multilaterale. Adoptarea unui text se face prin consimțământul tuturor statelor participante la elaborare, cu excepția adoptării tratatelor în cadrul unor conferințe internaționale, care se face cu majoritatea de două treimi a statelor prezente. Statele pot însă decide, tot cu majoritate de două treimi, să aplice o altă regulă privind adoptarea tratatului. De exemplu, în practica actuală privind tratatele multilaterale, întâlnim foarte frecvent adoptarea şi, apoi, deschiderea spre semnare.

2.3. Autentificarea tratatelor

După adoptare, tratatul este semnat, în scopul autentificării textului. Autentificarea prin semnare reprezintă un act solemn, prin care statele confirmă încheierea negocierilor şi adoptarea formei definitive a tratatului. Autentificarea tratatului mai poate fi făcută şi prin includerea sa în actul final al unei conferințe sau în alte moduri stabilite de statele participante. Cel mai frecvent, însă, autentificarea se face prin semnare.

Pe lângă autentificare, semnarea tratatului poate avea ca efect exprimarea consimțământului statului de a fi legat prin tratat, atunci când nu este supusă ratificării, acceptării sau aprobării. În aceste cazuri, semnarea tratatului deschide calea statului semnatar spre ratificare, acceptare sau aprobare şi creează obligația de bună-credință şi de a se abține de la săvârşirea unor acte care ar lipsi tratatul de obiectul şi de scopul său (art. 18 al Convenției din 1969).

Semnarea nu creează însă o obligație de a ratifica tratatul sau obligații în temeiul tratatului[2]. Un stat poate semna un tratat, iar apoi să nu-l ratifice. El va fi legat de dispozițiile tratatului numai ce-şi va exprima consimțământul, prin ratificare sau o altă formă echivalentă. De exemplu, în decembrie 2000 preşedintele american Bill Clinton a semnat Statutul de la Roma, care a pus bazele Curții Penale Internaționale. Cu toate acestea, preşedintele George Bush, care a preluat preşedinția SUA începând cu anul 2001, a decis că SUA nu va deveni parte la acest Statut[3].

---

[1] S. Breau, *op. cit.*, p. 35.

[2] A se vedea şi S. Breau, *op. cit.*, p. 36.

[3] A se vedea, pentru amănunte, V. Epps, L. Graham, *op. cit.*, p. 31. SUA a convins mai multe state care erau parte la Statutul de la Roma să semneze o serie de acorduri bilaterale prin care să-şi asume obligația de a nu preda CPI cetățenii americani pe care Curtea i-ar pune sub acuzare şi pe care aceste state i-ar putea avea, la un moment dat, sub jurisdicția lor teritorială. Refuzul oficial al autorităților

2.4. Exprimarea consimţământului statului de a fi legat prin tratat

2.4.1. Ratificarea

Este cea mai frecventă modalitate de exprimare a consimțământului statelor. Actul ratificării presupune *două etape* procedurale: una de drept constituțional, *actul ratificării* fiind de competența organelor interne ale statelor, de regulă a parlamentelor; a doua etapă a ratificării ține de dreptul internațional şi este concretizată în *schimbul* sau *depunerea instrumentelor de ratificare* între statele contractante sau la depozitarul acestora.

2.4.2. Acceptarea, aprobarea şi aderarea

Sunt modalități alternative de exprimare a consimțământului statelor. **Acceptarea** şi **aprobarea** sunt acte echivalente ratificării, în timp ce **aderarea** se referă la exprimarea consimțământului de către un stat care nu a negociat şi semnat tratatul respectiv, dar doreşte să devină parte la acesta. Potrivit art. 15 al Convenției din 1969, aderarea este posibilă numai dacă ea este prevăzută expres în textul tratatului sau dacă este stabilit, pe altă cale, de către statele participante la negociere.

2.4.3. Schimbul de instrumente constituind tratatul

Un alt mod de exprimare a consimțământului statelor de a fi legate prin tratat este cel prevăzut de art. 13 al Convenției, schimbul de instrumente constituind tratatul. Această modalitate de exprimare a consimțământului este valabilă atunci când instrumentele prevăd că schimbul lor va avea acest efect sau când se poate stabili intenția părților de a conferi acest efect schimbului de instrumente.

2.5. Intrarea în vigoare a tratatelor

Intrarea în vigoare a tratatelor este momentul de la care acestea produc efecte şi are loc la data şi după modalitățile stabilite prin dispozițiile tratatului sau prin acordul statelor participante la negociere.

În cazul tratatelor multilaterale, de regulă, intrarea în vigoare se stabileşte în funcție de depunerea unui anumit număr de instrumente de ratificare pe lângă unul din guvernele statelor părți sau pe lângă o organizație internațională special desemnată ca ***depozitar.***

De exemplu, textul Protocolului nr. 13 la Convenția europeană a drepturilor omului prevede, în art. 7, că: „(1). Prezentul protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data la care 10 state membre ale Consiliului Europei îşi vor fi exprimat consimțământul de a fi legate prin protocol, conform dispozițiilor art. 6. (2). Pentru orice stat membru care îşi va exprima ulterior consimțământul de a fi legat prin Protocol, acesta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare". În cazul Consiliului Europei, funcția de depozitar este în-

---

americane de a ratifica Statutul CPI a fost motivat de o eventuală incompatibilitate între calitatea de parte la Statut, obligațiile din respectivele acorduri (Statutul CPI prevede obligația statelor părți de a preda aceste persoane) şi dispozițiile art. 18 din Convenția de la Viena din 1969, care prevede că un stat trebuie să se abțină de la acte care ar putea aduce atingere obiectului şi scopului tratatului (deşi SUA nu sunt parte la Convenția de la Viena din 1969).

deplinită de Secretarul General al organizației. Un alt exemplu ar fi Protocolul Opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, care a intrat în vigoare la 5 mai 2013, numai după ce au fost depuse un număr de 10 ratificări. În cazul acestuia, funcția de depozitar a fost îndeplinită de Secretarul General al ONU.

2.6. Legislația română privind încheierea tratatelor

Constituția României [în special art. 10, art. 11, art. 20, art. 91 alin. (1) și art. 146-149], Legea nr. 590/2003 privind tratatele[1] și Legea nr. 276/2011 privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană și statele membre și state terțe sau organizații internaționale[2], stabilesc normele privind încheierea tratatelor internaționale de către statul român.

Prerogativa încheierii acestor tratate revine Președintelui României. Negocierea și semnarea tratatelor internaționale se face de către delegați special abilitați de către președinte sau de către guvern. Tratatele negociate și semnate în numele României sunt ulterior supuse fie ratificării de către Parlament, fie aprobării de către Guvern. Conform art. 19 alin. (1) al Legii nr. 590/2003, sunt supuse ratificării: tratatele la nivel de stat, oricare ar fi domeniul de reglementare al acestora; tratatele la nivel guvernamental privind: cooperarea politică și militară, cele care se referă la teritoriul de stat, inclusiv regimul juridic al frontierei, statutul persoanelor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, participarea la organizații internaționale interguvernamentale, asumarea unui angajament financiar care ar impune sarcini suplimentare la bugetul de stat, precum și tratatele ale căror dispoziții fac necesară, pentru aplicare, adoptarea unor noi dispoziții normative având forță juridică de lege ori de legi noi sau amendarea legilor în vigoare și cele care prevăd în mod expres cerința ratificării lor. Celelalte tratate sunt supuse aprobării de către Guvern, prin hotărâre[3].

§3. Rezervele la tratate

Problema rezervelor la tratatele internaționale este unul din cele mai controversate aspecte ale dreptului tratatelor. Rezerva a fost definită în doctrină ca fiind „o declarație unilaterală prin care un stat, atunci când semnează, ratifică, acceptă sau aderă la un tratat, precizează, ca o condiție a consimțământului său de a fi legat prin tratat, un anumit termen care face ca efectele tratatului să varieze în aplicarea lui între statul respectiv și celelalte părți la acesta"[4]. Din punct de vedere formal, o rezervă este „un incident procedural la încheierea unui tratat"[5].

---

[1] Publicată în M. Of. nr. 23 din 12 ianuarie 2004.

[2] Publicată în M. Of. nr. 876 din 12 decembrie 2011. Pentru un comentariu al proiectului legii, a se vedea, F. Zaharia, *Comentariu privind proiectul de Lege privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte, și state terțe sau organizații internaționale, pe de altă parte*, în RRDI nr. 11/2010, p. 107-126.

[3] Pentru alte amănunte, a se vedea și A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 262-294; I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 1-13)*, în RRDI nr. 1/2006; I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 13-24)*, în RRDI nr. 2/2006, p. 137-155; I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 25-34)* în RRDI nr. 3/2006, p. 207-225; I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 35-45)*, în RRDI nr. 4/2006, p. 124-136.

[4] J.M. Ruda, *Reservations to Treaties.* 146 Recueil des Cours, 1975, p. 167.

[5] P. Reuter, *Introduction au droit des traités*, Paris, Librairie Armand Colin, 1992, p. 89.

Articolul 2 alin. (1) lit. d) al Convenției din 1969 definește rezerva ca fiind acea declarație unilaterală, oricare ar fi conținutul sau denumirea sa, făcută de un stat atunci când semnează, acceptă sau aprobă un tratat, ori aderă la acesta, prin care își manifestă intenția de a exclude sau modifica efectul juridic al unor dispoziții din tratat cu privire la aplicarea lor față de statul respectiv. Această definiție se aplică rezervelor la tratatele multilaterale.

Problema rezervelor la *tratatele bilaterale* este mai simplă, datorită naturii contractuale a acestora: o rezervă formulată de una din părțile tratatului bilateral are caracterul unei contraoferte făcute celeilalte părți, cu scopul modificării prevederilor tratatului, ceea ce determină reînceperea negocierilor.

Regimul Convenției din 1969 privind rezervele se aplică doar atunci când tratatul însuși nu cuprinde nicio referire la acestea. Dacă tratatul cuprinde astfel de dispoziții, ele vor prevala față de dispozițiile generale ale Convenției.

În ***prima jumătate a secolului al XX-lea***, materia rezervelor la tratatele multilaterale era dominată de regula tradițională a „unanimității", bazată pe principiul integrității tratatului. Această regulă presupunea ca o rezervă făcută de un stat putea fi admisă doar dacă era acceptată de *toate* celelalte părți, dacă tratatul nu prevedea altfel.

În ***1951***, problema rezervelor a făcut obiectul unui aviz consultativ al Curții Internaționale de Justiție în cauza *Rezervele formulate la Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid.* Adunarea Generală a ONU a cerut Curții Internaționale avizul consultativ asupra regulii unanimității. Răspunsul Curții, adoptat cu o majoritate de șapte voturi la cinci, a schimbat complet doctrina rezervelor la tratatele multilaterale: „un stat care a făcut și a menținut rezerve la care una sau mai multe părți la convenție, dar nu toate, au obiectat, poate fi privit ca parte la Convenție, dacă rezerva este *compatibilă cu obiectul și scopul* acesteia"[1]. Deși Curtea a părut să indice faptul că există criterii obiective după care această apreciere poate fi făcută, în realitate, tot ea a indicat faptul că este la latitudinea fiecărui stat parte să decidă asupra acestei chestiuni. Dacă toate statele părți la Convenție resping rezerva, atunci statul care a formulat rezerva nu poate deveni parte la aceasta. Dacă însă unele state au acceptat rezerva, iar altele nu au acceptat-o, atunci statul care a formulat rezerva va fi considerat parte la tratat și va avea relații în baza tratatului cu acele state care au acceptat rezerva, dar numai cu privire la acele articole din tratat care nu formează obiect al rezervei. Dacă statele care nu au acceptat rezerva au avut această atitudine deoarece au considerat rezerva ca incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului, atunci între ele și statul care a formulat rezerva nu vor exista relații în temeiul tratatului.

Convenția din ***1969*** preia această viziune flexibilă asupra rezervelor. Articolul 19 al Convenției prevăd că un stat, în momentul în care semnează, ratifică, acceptă, aprobă un tratat sau aderă la el, poate formula o rezervă, cu condiția ca:

– rezerva să nu fie interzisă de tratat;

– tratatul să nu dispună că pot fi făcute numai anumite rezerve printre care nu figurează rezerva respectivă;

– în alte cazuri decât cele prevăzute anterior, rezerva să nu fie incompatibilă cu obiectul și scopul tratatului.

Ulterior formulării unei rezerve la un tratat de către unul din statele părți, relațiile dintre acesta și celelalte state părți sunt determinate de următoarele manifestări de voință:

---

[1] CIJ, *Avizul consultativ Rezervele la Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid,* Hotărârea din 28 mai 1951, *ICJ Reports 1951*, p. 15.

– acceptarea rezervei, dacă este compatibilă cu obiectul şi scopul tratatului;
– obiecția la rezervă;
– retragerea rezervei şi/sau a obiecției.

Cât priveşte *acceptarea rezervei*, aceasta nu trebuie să aibă loc în mod expres decât dacă tratatul o prevede. Atunci când, din numărul restrâns al statelor care au participat la negociere, precum şi din obiectul şi scopul tratatului rezultă că aplicarea sa în întregul său între toate părțile este o *condiție esențială* a consimțământului fiecăreia dintre ele de a fi legată prin tratat, rezerva trebuie să fie acceptată de toate părțile [art. 20 alin. (2) al Convenției]. Este vorba aici de cazul aşa-numitelor „tratate restrânse". În cazul tratatelor constitutive ale unor organizații internaționale, o rezervă trebuie aprobată de organul competent al acestei organizații.

Acceptarea reprezintă expresia suveranității statului care o face. Potrivit art. 20 alin. (4) lit. a), acceptarea unei rezerve de către un alt stat parte face ca statul autor al rezervei să devină parte la tratat față de acest stat dacă tratatul este în vigoare sau atunci când intră în vigoare. Acceptarea rezervei poate fi expresă sau tacită. Articolul 20 alin. (5) stabileşte *prezumția că tăcerea asupra unei rezerve are semnificația unei acceptări.*

Obiecția făcută la o rezervă de către un alt stat parte nu împiedică intrarea în vigoare a tratatului între statul care a formulat obiecția şi statul autor al rezervei, cu excepția cazului când statul care a formulat obiecția şi-a exprimat în mod clar intenția în sens contrar.

Rezervele au ca efect modificarea câmpului de aplicare al tratatului față de statul rezervatar. Articolul 21 al Convenției din 1969 stabileşte efectele rezervelor astfel:

a) modifică, pentru statul autor al rezervei, în relațiile sale cu cealaltă parte, dispozițiile din tratat la care se referă rezerva, în măsura prevăzută de aceasta;

b) modifică aceste dispoziții în aceeaşi măsură față de cealaltă parte în relațiile sale cu statul autor al rezervei;

Rezerva nu modifică dispozițiile tratatului față de celelalte părți în raporturile dintre ele. Atunci când un stat care a formulat o obiecție la o rezervă, dar nu s-a opus intrării în vigoare a tratatului între el şi statul autor al rezervei, dispozițiile la care se referă rezerva nu se aplică între cele două state în măsura prevăzută de rezervă.

Rezervele şi obiecțiile la rezerve pot fi oricând *retrase*.

Sub aspect formal, rezervele, acceptarea expresă a unei rezerve şi obiecțiunea la o rezervă trebuie să fie formulate în scris şi comunicate părților contractante şi celorlalte state având calitatea de a deveni părți la tratat.

Sistemul rezervelor stabilit de Convenția din 1969 se bucură de avantajul flexibilității, instituind un echilibru între dreptul statelor de a formula rezerve şi dreptul celorlalte state părți de a obiecta la aceste rezerve. Unii autori au văzut în această flexibilitate şi un dezavantaj, prin uşurința cu care sunt permise rezervele, considerată o posibilitate de a rupe unitatea tratatului. Astfel că, problema rezervelor la tratatele multilaterale este în continuă dezvoltare, atât în practica statelor, cât şi în cadrul lucrărilor Comisiei de Drept Internațional. Cu toate criticile, regulile cuprinse în Convenția din 1969 sunt considerate o mare realizare pentru dreptul internațional, în condițiile expansiunii şi diversității comunității internaționale[1].

[1] A se vedea I. Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, 2nd ed., Manchester: Manchester University Press, 1984, p. 77.

Alți autori[1] au văzut în această viziune flexibilă asupra rezervelor un element pozitiv, de natură a respecta diversitatea culturală interstatală şi de a permite statelor o mai mare flexibilitate în planul relațiilor internaționale.

§4. Respectarea şi aplicarea tratatelor de către statele părți

Potrivit principiului *pacta sunt servanda*, orice tratat în vigoare leagă părțile şi trebuie să fie executat de ele cu bună-credință. O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat.

Articolul 28 al Convenției din 1969 consacră regula *neretroactivității* tratatelor: dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau aceasta nu este stabilită pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ce priveşte un act sau fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat față de această parte sau în ce priveşte o situație care încetase să existe la acea dată.

Din punct de vedere teritorial, tratatele se aplică cu privire la întreg teritoriul statului, cu excepția cazului când din cuprinsul său reiese o intenție diferită (art. 29). Unele state au practicat, destul de rar, această exceptare de la aplicarea teritorială a unor dispoziții ale tratatelor, fie cu privire la teritoriul coloniilor („clauza colonială"), fie cu privire la teritoriul unora din statele federate („clauza federală").

O problemă specială este cea a tratatelor succesive având acelaşi obiect. În această privință, textul art. 30 al Convenției din 1969 este supus prevederilor art. 103 al Cartei ONU, potrivit căruia obligațiile care rezultă din Cartă au prioritate față de orice alt acord internațional.

Pornind de la această rezervă, articolul menționat stabileşte regula potrivit căreia un tratat anterior nu este aplicabil decât în măsura în care dispozițiile sale sunt compatibile cu tratatul posterior având acelaşi obiect, cu condiția ca toate statele părți la tratatul anterior să fie părți şi la tratatul posterior. Când părțile tratatului anterior *nu* sunt toate părți la tratatul posterior, în relațiile dintre un stat parte la ambele tratate şi unul care este parte doar la unul din acestea, se va aplica tratatul la care ambele state sunt părți.

§5. Efectele tratatelor față statele terțe

Natura cvasi-contractuală a tratatelor internaționale impune aplicarea *principiului relativității* efectelor acestora: un tratat nu creează nici obligații, nici drepturi pentru un stat terț, fără consimțământul său, principiu consacrat şi de art. 34 al Convenției din 1969. Este o consecință firească a *principiilor suveranității şi egalității statelor* şi a *naturii consensuale* a dreptului internațional. Rezultă, aşadar, că un stat terț poate accepta ca un tratat la care nu este parte să producă unele efecte în ceea ce-l priveşte,

[1] Y. Donders, *Human Rights: Eye for Cultural Diversity*, Inaugural Lecture delivered upon appointment to the chair of Professor of International Law and Cultural Diversity, 29 of June 2012, University of Amsterdam, Faculty of Law, Amsterdam, 2012, p. 10-15; J. Klabbers, *On Human Rights Treaties, Contractual Conceptions and Reservations*, în I. Ziemele (ed.), *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation*, 2004, p. 182; E. Neumayer, *Qualified Ratification: explaining reservations to international human rights treaties*, 36 (2) Journal of Legal Studies, 2007, p. 389; V. Pergantis, *Reservations to Human Rights Treaties, Cultural Relativism and Universal Protection of Human Rights*, în K. Koufa (ed.), *Multiculturalism and International Law*, Institute of International Public Law and International Relations of Thessaloniki, Thesaurus Acroasium vol. 35, Athens, Sakkoulas, 2007, p. 433-434, p. 437, p. 447.

dacă sunt îndeplinite unele condiții, ce diferă după cum este vorba de tratate care prevăd *obligații* pentru statele terțe sau de tratate care prevăd *drepturi* pentru statele terțe.

În cazul tratatelor care stabilesc *obligații* pentru statele terțe, conform art. 35 al Convenției, condițiile sunt:

– existența unei manifestări de voință a statelor părți: „dacă statele părți înțeleg să creeze obligația prin mijlocirea acestei dispoziții";

– existența unei manifestări de voință a statului terț, care trebuie să fie *expresă* și *scrisă.*

În cazul tratatelor care stabilesc *drepturi* pentru statele terțe, conform art. 36 al Convenției, condițiile sunt:

– existența intenției statelor părți în acest sens;

– existența consimțământului statului terț, care poate fi și *tacit.*

Aceste din urmă tratate se aseamănă cu stipulația pentru altul din dreptul civil.

Articolul 38 prevede și o altă modalitate ca o regulă cuprinsă într-un tratat să devină obligatorie pentru un stat terț, și anume prin calitatea sa de regulă a dreptului internațional cutumiar (de exemplu, unele tratate privind regulile de purtare a războiului).

§6. Modificarea tratatelor

Ca și încheierea, și modificarea tratatelor depinde de consimțământul părților, în temeiul *principiul libertății de voință* și al *egalității suverane* a statelor. În general, textele tratatelor prevăd și clauzele aplicabile modificării acestora. Uneori, se apelează la așa-numita „clauză a unanimității", potrivit căreia pentru a interveni o modificare este nevoie de consimțământul tuturor statelor părți)[1]. Alteori, mai frecvent, pentru o mai mare flexibilitate a procesului de modificare, se recurge la regula majorității părților.

Pentru situațiile în care tratatele nu conțin astfel de referiri exprese la clauzele de modificare, Convenția din 1969 stabilește, în art. 40-41 un set de reguli aplicabile modificării tratatelor:

– notificarea oricărei propuneri privind modificarea tuturor statelor părți;

– dreptul statelor părți de a participa la hotărârea cu privire la urmarea dată propunerii de modificare, ca și la negocierea și încheierea oricărui acord privind modificarea tratatului;

– acordul asupra amendamentului nu leagă statele care sunt părți la tratat și care nu devin părți la acest acord;

– orice stat care devine parte la tratat după intrarea în vigoare a acordului asupra amendamentului este, dacă nu a exprimat o intenție diferită, considerat ca fiind: parte la tratat astfel cum este amendat; parte la tratatul neamendat în relațiile cu oricare parte la tratat care nu este legată prin acordul de amendare.

Există și posibilitatea ca două sau mai multe părți la un tratat multilateral să încheie un acord având ca obiect modificarea tratatului *numai în relațiile lor mutuale*, dacă sunt îndeplinite două condiții alternative:

– posibilitatea unei astfel de modificări să fie prevăzută de tratat;

– modificarea respectivă nu este interzisă de tratat și nu aduce atingere nici folosinței de către celelalte părți a drepturilor conferite de tratat, nici executării obligațiilor lor; nu poartă asupra unor dispoziții de la care nu se poate deroga fără să se creeze incom-

[1] R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 311.

patibilitatea cu realizarea efectivă a obiectului şi scopului tratatului în ansamblul său. Aceasta din urmă condiție este o aplicare a *principiului integrității* prevederilor tratatului.

§7. Încetarea şi suspendarea aplicării tratatelor

Principiul general impus de art. 43 al Convenției din 1969 este cel potrivit căruia nulitatea, stingerea sau denunțarea unui tratat, retragerea uneia din părți sau suspendarea aplicării tratatului, nu afectează în niciun fel îndatorirea unui stat de a executa orice obligații enunțate în tratat, la care este supus în temeiul dreptului internațional, *independent de tratatul respectiv.*

Încetarea efectelor unui tratat[1], denunțarea sa sau retragerea unei părți, precum şi suspendarea, nu pot avea loc decât în aplicarea prevederilor tratatului sau ale Convenției din 1969. Astfel, potrivit art. 54, încetarea unui tratat sau retragerea unei părți pot avea loc:

– în conformitate cu dispozițiile tratatului;

– în orice moment, prin consimțământul tuturor părților, după consultarea celorlalte state contractante.

Tratatele pot cuprinde în textul lor clauzele ce guvernează încetarea şi suspendarea: condiții rezolutorii, clauze privind denunțarea sau retragerea etc.[2].

Denunțarea şi *retragerea* sunt manifestări de voință unilaterale ale statelor prin care tratatele îşi încetează efectele cu privire la acestea. Potrivit art. 56 al Convenției din 1969, un tratat care nu conține dispoziții cu privire la stingerea şi la denunțarea sa sau retragerea din el nu poate fi obiectul unei denunțări sau retrageri, cu următoarele excepții:

– dacă se poate stabili că era în intenția părților de a admite posibilitatea unei denunțări sau retrageri; sau

– dacă dreptul de denunțare sau retragere poate fi dedus din natura tratatului.

Încetarea şi suspendarea unui tratat pot rezulta din *încheierea unui tratat posterior având acelaşi obiect.* Simpla încheiere a unui nou tratat cu acelaşi obiect nu duce automat la modificarea tratatului, ci numai dacă:

– rezultă din tratatul posterior sau se stabileşte în alt fel că, potrivit intenției părților, materia respectivă va fi reglementată pe viitor de acest tratat; sau

– dispozițiile tratatului posterior sunt incompatibile cu cele ale tratatului anterior în aşa măsură încât este imposibil să se aplice ambele tratate în acelaşi timp.

O altă cauză de încetare sau suspendare a tratatelor prevăzută de Convenția din 1969 (art. 60) este *violarea sa de către una din părți.* Situația diferă după cum este vorba de tratate bilaterale sau de tratate multilaterale. În cazul *tratatelor bilaterale*, o violare substanțială a tratatului de către una din părți permite celeilalte părți să invoce violarea pentru a pune capăt tratatului sau a suspenda aplicarea lui în total sau în parte. O violare substanțială a unui *tratat multilateral* de către una din părți poate avea următoarele efecte în relațiile dintre statele părți:

– autorizează celelalte state părți, ca prin acord unanim, să suspende sau să pună capăt aplicării tratatului fie doar în relațiile cu statul autor al violării, fie între toate părțile;

– autorizează o parte afectată în mod deosebit de violare să o invoce ca motiv de suspendare sau încetare a tratatului în raport cu statul autor al violării;

---

[1] A se vedea şi N. Ploeşteanu, *Încetarea tratatelor internaționale*, Ed. Veritas, Târgu Mureş, 2009.

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 315.

– autorizează oricare parte (alta decât statul autor al violării) să o invoce în scopul încetării sau suspendării aplicării tratatului în ce o priveşte, dacă acest tratat este de aşa natură încât o violare substanțială a dispozițiilor sale de către o parte modifică radical situația fiecărei părți referitor la executarea ulterioară a obligațiilor asumate.

Este de remarcat că textul Convenției din 1969 face referire doar la *violări substanțiale* ale tratatelor[1], pentru a evita situațiile de încetare sau suspendare a aplicării unor tratate din cauza unor violări minore. În sensul Convenției, prin *violare substanțială* se înțelege:

a) o respingere a tratatului, neautorizată prin prezenta Convenție;

b) violarea unei dispoziții esențiale pentru realizarea obiectului sau a scopului tratatului.

Un tratat mai poate înceta prin *schimbarea fundamentală a împrejurărilor*. Practic, este o regulă tacită a dreptului tratatelor aceea că orice tratat este în vigoare cât timp împrejurările rămân identice cu cele din momentul încheierii sale (*omnis conventio intelligitur rebus sic stantibus).* O astfel de schimbare de împrejurări poate constitui un motiv de încetare a tratatului numai dacă:

– existența acestor împrejurări a constituit o *bază esențială* a consimțământului de a se lega prin tratat; şi

– această schimbare a avut ca efect *transformarea radicală* a naturii obligațiilor care rămân de executat în temeiul tratatului.

Față de această cauză de încetare a tratatului se impun, însă, câteva precizări. Astfel, deşi Convenția de la Viena din 1969 stipulează expres această posibilitate, în realitate Curtea Internațională de Justiție[2], cel puțin[3], a fost foarte reticentă în privința aplicării ei. Unii autori au apreciat că această reticență s-a datorat dorinței Curții de a nu deschide o adevărată „cutie a Pandorei"[4].

---

[1] Curtea Internațională de Justiție a apreciat că există o astfel de violare în *Avizul consultativ cu privire la Namibia*, Avizul consultativ din 21 iunie 1971, *ICJ Reports 1971*, p. 16. Prin impunerea unui regim de apartheid în Namibia, Africa de Sud a încălcat condițiile prevăzute în mandat (devenit ulterior tutelă). Mandatul îi cerea Africii de Sud să asigure bunăstarea morală şi materială, precum şi securitatea locuitorilor indigeni din Namibia, iar o astfel de obligație este incompatibilă cu stabilirea, de către cea dintâi, a unui regim de apartheid.

[2] Curtea Internațională de Justiție s-a pronunțat în materie şi a refuzat aplicarea regulii *rebus sic stantibus* în cauze precum: *Cauza Fisheries Jurisdiction* (*Cauza Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord c. Islandei* şi *Cauza Germania c. Islandei*), 1973, *ICJ Reports 1974*, p. 3, în special parag. 40-43 şi *ICJ Reports 1974*, p. 175, parag. 40-43. În cauzele menționate, Curtea a apreciat că schimbările revoluționare privitoare la tehnicile de pescuit nu pot constitui motiv pentru a invoca regula rebus sic stantibus, aceasta neputând, în consecință, afecta dispozițiile jurisdicționale dintr-un tratat; CIJ, *Cauza Proiectul Gabcikovo-Nagymaros* (*Cauza Ungaria c. Slovaciei*), *ICJ Reports 1997*, p. 7, parag. 104. În acest din urmă caz, Curtea a apreciat că schimbările fundamentale în materie de mediu şi căderea regimului comunist nu pot constitui motive pentru invocarea regulii menționate, deoarece nu pot fi considerate, în întregime, ca situații ce nu puteau fi prevăzute, iar tratatul dintre părți, care prevede construirea unui dig pe Dunăre, ar trebui să fie respectat.

[3] Curtea de Justiție a Uniunii Europene a fost ceva mai permisivă. Ea a aplicat regula *rebus sic stantibus* în *Cauza Racke*, în 1998. În această cauză, problema centrală a fost aceea dacă Uniunea Europeană a procedat în mod legal atunci când a suspendat un acord comercial de liber schimb cu fosta Iugoslavie, ca urmare a izbucnirii în această țară a unui război civil. Instanța europeană a apreciat că UE a acționat în mod legal. A se vedea CJUE, C-162/96, *Cauza Racke GmbH şi Co. c. Hauptzollamt Mainz*, 1998, ECR I-3655, în special parag. 57.

[4] A se vedea J. Klabbers, *op. cit.*, p. 64.

În plus, art. 62 al Convenției stabilește că o schimbare a împrejurărilor nu poate fi invocată ca motiv pentru încetarea tratatului dacă este vorba despre un tratat care stabilește frontiere sau dacă schimbarea fundamentală rezultă dintr-o violare, de către partea care o invocă, fie a unei obligații din tratat, fie a oricărei alte obligații internaționale față de oricare altă parte la tratat.

Alte cauze de încetare a tratatelor prevăzute de Convenția din 1969:

– *dispariția* sau *distrugerea totală* și *definitivă a obiectului* tratatului;

– *ruperea relațiilor diplomatice* sau *consulare* dintre părțile tratatului, dacă este indispensabilă pentru aplicarea acestuia;

– *apariția* unei noi norme de *ius cogens.*

Divizibilitatea tratatului în cazul încetării, nulității sau suspendării. În cazul în care intervine o cauză de nulitate, de încetare, de suspendare sau de retragere a unei părți cu privire doar la anumite clauze ale tratatului, aceasta nu poate fi invocată decât atunci când:

– aceste clauze pot fi separate de restul tratatului în ce privește executarea lor;

– rezultă din tratat că acceptarea clauzelor în chestiune nu a constituit pentru celelalte părți o bază esențială a consimțământului de a fi legate prin tratat;

– nu este injust de a continua executarea a ceea ce rămâne din tratat în urma aplicării cauzei respective.

§8. Nulitatea tratatelor

Nulitatea reprezintă o cauză specială de încetare a efectelor tratatelor. Convenția din 1969 prevede următoarele ***cauze de nulitate*** a tratatelor:

1. Violarea unei norme de ius cogens prin dispozițiile tratatului. Potrivit art. 53, este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general, adică o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei drept normă de la care nu este permisă nicio derogare.

2. Existența unor vicii de consimțământ la încheierea tratatului este o altă cauză de nulitate. Sunt avute în vedere următoarele vicii de consimțământ (art. 46-52 ale Convenției din 1969):

a) **Violarea unei dispoziții a dreptului intern** al unui stat parte, atunci când aceasta a fost vădită și privește o regulă de importanță fundamentală a dreptului său intern.

b) **Eroarea** este considerată viciu de consimțământ dacă poartă asupra unui fapt sau unei situații pe care statul o presupune ca existentă în momentul încheierii tratatului și care constituia o bază esențială a consimțământului statului. Eroarea nu poate fi invocată ca viciu de consimțământ dacă statul a contribuit, prin comportarea sa, la producerea ei. În practică, eroarea a fost invocată în legătură, de exemplu, cu luarea în considerare, într-o dispută privind trasarea frontierelor, a unor hărți lipsite de acuratețe[1].

c) **Dolul** sau conduita frauduloasă a altui stat care a participat la negociere, conduită care trebuie să fi fost determinantă pentru încheierea tratatului.

d) **Coruperea reprezentantului unui stat**, prin acțiuni, directe sau indirecte, ale altui stat participant la negocieri, atunci când actele de corupere au fost evidente și de o influență semnificativă asupra încheierii tratatului de către acesta.

[1] CIJ, *Cauza Templul Preah Vihear* (*Cauza Cambodgia c. Tailandei*), *ICJ Reports 1962*, p. 6.

e) **Constrângerea exercitată asupra reprezentantului statului** prin acte sau amenințări îndreptate împotriva lui. Constrângerea trebuie să fie personală, şi nu prin amenințări împotriva statului său.

f) **Constrângerea exercitată asupra unui stat** prin amenințarea cu forța sau folosirea forței.

§9. Interpretarea tratatelor

Interpretarea tratatelor are ca scop asigurarea aplicării lor corecte şi uniforme de către toate statele părți. Competența principală de a interpreta tratatele internaționale revine statelor părți, dacă acestea nu recurg la interpretarea unui tribunal *ad hoc* sau a unei instanțe internaționale. De exemplu, interpretarea Cartei ONU este de competența organelor acesteia.

Interpretarea unui tratat presupune determinarea sensului termenilor utilizați de textul acestuia, clarificarea eventualelor ambiguități sau a exprimărilor prea generale. Complexitatea şi chiar dificultatea interpretării în dreptul tratatelor vine din necesitatea determinării intenției părților în momentul elaborării tratatului respectiv. Pentru a facilita acest demers, unele tratate cuprind anumite clauze interpretative prin care se definesc termenii importanți folosiți în cadrul tratatului (de exemplu, art. 1 al Convenției Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării, art. 2 al Convenției de la Viena asupra Dreptului Tratatelor, art. 1 al Convenției de la Viena privind Relațiile Diplomatice etc.). În alte situații, se pot încheia acorduri privind interpretarea unor clauze ale acestuia ulterior intrării în vigoare, iar dacă nu se poate ajunge la un astfel de acord, părțile pot apela la o instanță *ad hoc* sau la interpretarea Curții Internaționale de Justiție.

Dacă interpretarea dată de părțile la tratat este ***o interpretare autentică*** şi este opozabilă tuturor acestora, ***interpretarea jurisdicțională*** nu are caracter autentic şi este opozabilă doar părților în litigiu.

Convenția din 1969 stabileşte regulile generale de interpretare, în art. 31[1]: un tratat trebuie interpretat cu *bună-credință potrivit sensului obişnuit* ce urmează să fie atribuit termenilor tratatului *în contextul lor* şi în lumina obiectului şi scopului tratatului[2]. Buna-credință în acest caz este o aplicare în dreptul tratatelor a principiului general al bunei-credințe din dreptul internațional public. Regula interpretării „potrivit sensului obişnuit al termenilor" vizează determinarea voinței părților la momentul încheierii tratatului (*principiul contemporaneității*), precum şi integrarea termenului interpretat în textul tratatului luat ca întreg (*principiul integralității*). Dacă se propune o interpretare diferită de cea obişnuită, cel care o propune trebuie să dovedească autenticitatea ei.

În acest context, se mai aplică şi alte reguli subsidiare de interpretare:

– interpretarea unui termen general însoțit de un termen special este limitată la înțelesul indicat de termenul special (doctrina *ejusdem generis* sau a aplicării termenilor de acelaşi fel);

---

[1] S. Breau, *op. cit.*, p. 42. Curtea Permanentă de Arbitraj, în *Cauza Frontiera dintre Eritrea şi Etiopia* (*Cauza Eritrea c. Etiopiei*) a subliniat că dispozițiile cuprinse în art. 31 din Convenția de la Viena din 1969 constituie instrumente utile pentru a determina intenția reală a părților ori voința lor comună, iar în acest proces principiul contemporaneității este foarte relevant.

[2] A se vedea şi CIJ, *Avizul consultativ Competența Adunării Generale în privința admiterii unui stat în ONU*, Avizul consultativ din 3 martie 1950, *ICJ Reports 1950*, p. 4, în care Curtea a statuat că prima datorie a oricărui tribunal este aceea de a interpreta şi aplica dispozițiile unui tratat în aşa fel încât să le dea efectul lor obişnuit şi cu luarea în considerare a contextului în care tratatul a fost încheiat.

– o prevedere expresă exclude orice altă interpretare (*expressio unius est exclusio alterius*).[1]

În toate cazurile, interpretarea textului tratatului este supusă *principiului efectivității*: atunci când o normă este susceptibilă de două sensuri, trebuie înțeleasă în acel sens în care produce efecte, şi nu în cel contrar producerii acestor efecte[2].

Un alt principiu care poate fi folosit în interpretarea unor clauze este *principiul interpretării restrictive.* Acesta îşi găseşte aplicabilitatea fie în cazul textelor care limitează în vreun fel suveranitatea statului, fie în cazul clauzelor de derogare ale tratatelor din materia drepturilor omului.

Articolul 31, în alin. (2) şi (3), stabileşte obiectul interpretării: tratatul în întregul său, inclusiv preambulul şi anexele, precum şi orice *acord* între toate părțile în legătură cu încheierea tratatului şi orice *instrument* elaborat de statele părți în legătură cu tratatul. De asemenea, pentru facilitarea interpretării în context, vor fi luate în considerare:

– orice acorduri ulterioare între părți având ca obiect interpretarea tratatului sau aplicarea sa;

– orice practică ulterioară în aplicarea tratatului, care dovedeşte acordul părților privind interpretarea;

– orice reguli relevante ale dreptului internațional, aplicabile în raporturile dintre părți.

Potrivit alin. (4) al art. 31, un termen va fi înțeles într-un sens special doar dacă se poate stabili că aceasta a fost intenția părților.

Pe lângă aceste reguli generale, Convenția din 1969 face referire la mijloace suplimentare ce pot fi folosite în vederea unei interpretări cât mai conforme. Articolul 32 se referă la „mijloace suplimentare de interpretare", dintre care nominalizează expres lucrările pregătitoare ale tratatului (*travaux preparatoires*) şi împrejurările în care a fost încheiat tratatul. Rolul acestor mijloace suplimentare este fie de a confirma sensul ce rezultă prin aplicarea regulilor de interpretare prevăzute la art. 31, fie pentru a determina sensul termenilor, atunci când interpretarea, făcută în conformitate cu art. 31, lasă sensul ambiguu sau obscur, sau duce la un rezultat vădit absurd sau nerezonabil, în raport cu obiectul şi scopul tratatului.

Lucrările pregătitoare ale tratatului pot ajuta la determinarea intenției părților în stabilirea înțelesului unor termeni, dar trebuie folosite cu prudență, pentru a nu duce la confuzii (nu toți reprezentanții statelor şi-au exprimat opinia într-un moment sau altul, unele informații pot fi excluse din înregistrări etc.). Lucrările pregătitoare pot cuprinde: înregistrări sau consemnări ale negocierilor, consemnări ale unor comisii de experți, dezbateri etc. Cât priveşte împrejurările în care a fost încheiat tratatul, acestea privesc atât situația politică şi istorică în momentul încheierii, cât şi contextul istoric mai larg al acesteia.

Potrivit art. 33 al Convenției, în cazul în care un tratat a fost autentificat în mai multe limbi, textul său are aceeaşi valoare în fiecare din aceste limbi, cu excepția cazului când tratatul dispune altfel sau dacă părțile nu convin ca, în caz de divergență, unul din texte să aibă precădere. O versiune a tratatului într-o altă limbă decât cele în care textul a fost autentificat nu va fi considerată ca text autentic decât dacă tratatul prevede acest

[1] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 629.

[2] De exemplu, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, efectul util se realizează prin existența *noțiunilor autonome* ale Convenției europene a drepturilor omului, prin *aplicarea autonomă* a unor dispoziții ale Convenției şi prin *interpretarea restrictivă* a limitărilor aduse drepturilor.

lucru sau dacă părțile au convenit aceasta. Termenii unui tratat sunt presupuși a avea același sens în diversele texte autentice. Această regulă are menirea de a facilita interpretarea tratatului, atunci când, de exemplu, înțelesul unor termeni este ambiguu într-una din limbi, dar clar și convingător în alta.

Exerciții pentru seminar

1. Se dau următoarele două situații de fapt, următoarele texte legale, precum și două opinii: a Curții Permanente de Justiție Internațională, respectiv a Curții Internaționale de Justiție, în cazuri similare. Care sunt soluțiile pe care le-ați pronunța în cazul în care ați fi judecător în cauzele arătate și cum le-ați motiva:

a. „La 10 iulie 1931 Norvegia a arătat, printr-o declarație, că este interesată de partea de est a Groenlandei, parte care nu era colonizată oficial la acea dată de către Danemarca. Danemarca, pe de altă parte, avea colonii oficiale pe întreg teritoriul Groenlandei și pretindea drepturi suverane asupra acesteia. În consecință, aceasta din urmă s-a solicitat Curții Permanente de Justiție Internațională să declare invalidă declarația Norvegiei și a argumentat această cerere prin următoarele:

Argumentele Danemarcei:

– deși în mod formal Danemarca nu a colonizat partea de est a Groenlandei, în mod practic, și-a exercitat asupra acestui teritoriu autoritatea de fapt;

– între anii 1814-1915 toate tratatele care s-au încheiat cu privire la Groenlanda au vizat întregul teritoriu al acesteia, deci și partea ei estică, iar după 1915 și până la 1931 (data declarației de suveranitate din partea Norvegiei) Danemarca a obținut, pe plan internațional, recunoașterea suveranității sale asupra Groenlandei, a făcut acte de administrare și a edictat legislație pentru acest teritoriu și a protestat față de stabilirea de către Norvegia de rețele fără fir, pe teritoriul menționat;

– *Declarația Ihlén* (22 iulie 1919), care potrivit susținerilor Danemarcei este de natură a obliga din punct de vedere juridic – făcută de ministrul de externe norvegian M. Ihlén, în cadrul unei discuții cu omologul său danez, potrivit căreia „Guvernul norvegian nu va face niciun fel de dificultăți în problema Groenlandei" și „(...) i-am spus ministrului danez de externe că Guvernul norvegian nu va face niciun fel de probleme în rezolvarea acestei chestiuni" – și care ar avea efectul recunoașterii de către Norvegia a suveranității Danemarcei în Groenlanda;

Pe de cealaltă parte *Norvegia și-a argumentat* susținerea prin aceea că:

– de vreme ce acest teritoriu (partea de est a Groenlandei) nu era colonizat oficial, ne-am afla în prezența unui *terra nullius*, care ar putea fi dobândit prin ocupație;

– în ambele perioade de timp, respectiv 1814-1915 și 1915-1931, Norvegia a efectuat o serie de expediții în partea estică a Groenlandei, a rămas cu echipajele sale acolo și pe întreaga perioadă de iarnă, de mai multe ori, a instalat clădiri și rețele fără fir;

– declarația ministrului său al afacerilor externe nu poate fi angajantă din punct de vedere juridic, legea fundamentală (constituțională) norvegiană nu acordă acest efect declarațiilor ministrului de externe și, în consecință, nu se poate considera că prin intermediul acestei declarații Norvegia ar fi recunoscut suveranitatea Danemarcei asupra teritoriului în discuție".

(*Cauza Danemarca c. Norvegiei privind regimul juridic al Groenlandei*, Curtea Permanentă de Justiție Internațională, 1933)

b. „Prin intermediul unui simplu comunicat de presă aparținând Consiliului de Miniştri francez, în anul 1974, preşedintele francez de la acea dată, Valéry Giscard d'Estaing, a anunțat decizia Franței de a renunța la testele nucleare efectuate în atmosferă în zona Pacificului de Sud şi care duceau la căderi de substanțe radioactive pe teritoriile Australiei şi Noii Zeelande.

Această declarație a fost considerată de către Noua Zeelandă şi Australia, angajantă din punct de vedere juridic, şi a fost invocată în fața Curții Internaționale de Justiție în *Cauza Noua Zeelandă c. Franței şi Cauza Australia c. Franței, privind testele nucleare* (1974). Franța s-a apărat în fața Curții subliniind că o astfel de declarație nu poate angaja din punct de vedere juridic un stat".

(*Cauza Noua Zeelandă c. Franței şi Cauza Australia c. Franței, privind testele nucleare, 1974*, Curtea Internațională de Justiție)

c. „O persoană este considerată ca reprezentând un stat (...) pentru a exprima consimțământul unui stat de a se lega printr-un tratat dacă:

a. prezintă deplinele puteri cuvenite; sau

b. rezultă din practica statelor interesate sau din alte împrejurări că aveau intenția de a considera această persoană ca reprezentând statul în acest scop şi de a nu pretinde prezentarea de depline puteri.

În virtutea funcțiilor lor şi fără a fi obligați să prezinte depline puteri, sunt considerați ca reprezentând statul lor:

a. şefii de stat, şefii de guvern şi miniştrii afacerilor externe, pentru toate actele referitoare la încheierea unui tratat;

b. şefii de misiune diplomatică, pentru adoptarea textului unui tratat care se încheie între statul acreditant şi statul acreditar;

c. reprezentanții acreditați de state la o conferință internațională sau pe lângă o organizație internațională ori pe lângă un organ al acesteia în scopul de a adopta textul unui tratat în acea conferință, organizație sau organ".

(*Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor*, 1969, art. 7)

2. Comentați următorul pasaj aparținând Comisiei de Drept Internațional:

„(...) prezentarea deplinelor puteri este o garanție fundamentală pentru reprezentanții statelor preocupați de calificarea pe care celălalt reprezentant o are în scopul de a reprezenta statul la încheierea unui anumit act.

(...) este la latitudinea statelor de a solicita prezentarea acestora. La început deplinele puteri trebuiau solicitate şi prezentate; acest lucru este încă unul obişnuit în cazul acordurilor considerate mai solemne/formale. Cu toate acestea, există un număr considerabil de tratate moderne care sunt semnate într-o formă simplificată, iar deplinele puteri nu mai sunt uneori solicitate (...)".

(*International Law Commission*, Y.B.I.L., 1966, p. 193, citată de D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, Thomson, London, 2004, p. 802-803)

3. Ce principiu de drept internațional public specific materiei tratatelor internaționale poate fi identificat în citatele de mai jos? În ce constă acesta, în general, şi ce particularități prezintă în materia tratatelor?

Legat de punctul **c**, arătați valoarea juridică de drept internațional a comunicatului Departamentului de Presă al Statelor Unite ale Americii, adresat depozitarului Statutului

Curții Penale Internaționale (Secretarul General al ONU), în legătură cu acest tratat. Argumentați.

a. „(...) Un stat trebuie să se abțină de la comiterea unor acte care ar putea lipsi un tratat de obiectul şi scopul său:

a. când a semnat tratatul sau a schimbat instrumentele care constituie tratatul sub rezerva ratificării, acceptării sau aprobării, atâta timp cât nu şi-a manifestat intenția de a nu deveni parte la tratat; sau

b. când şi-a exprimat consimțământul de a fi legat prin tratat, în perioada care precede intrarea în vigoare a tratatului şi cu condiția ca aceasta să nu fie întârziată nejustificat".

(*Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor* 1969, art. 18)

b. „O obligație de bună-credință, de a se abține de la acte care ar putea aduce atingere obiectului tratatului, este considerată a fi general acceptată pentru un stat din momentul în care, semnând tratatul, l-a supus spre ratificare".

(*International Law Commission*, citată de D.J. Harris, *Cases and materials on international law*, Thomson, London, 2004, p. 808)

c. „Aceasta este pentru a vă informa (...) că SUA nu intenționează să devină parte la Statutul Curții Penale Internaționale (...) În consecință, SUA consideră că nu are niciun fel de obligație născută din semnarea Statutului la 31 decembrie 2000. Statele Unite ale Americii solicită ca intenția lor de a nu fi parte la acest statut (...) să fie reflectată în lista corespunzătoare deținută de depozitarul tratatului (...)".

(*Comunicatul Departamentului de Presă al Statelor Unite ale Americii*, May 2002, citat de D.J. Harris, *Cases and materials on international law*, Thomson, London, 2004, p. 808)

4. Bibliografie suplimentară:

– *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor între state*, în A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007, p. 114-137;

– Legea nr. 590/2003 privind tratatele, publicată în M. Of. nr. 23 din 12 ianuarie 2004, în A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public. Sinteze*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 269-286;

– I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 1-13)*, în RRDI nr. 1/2006;

– I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 13-24)*, în RRDI nr. 2/2006, p. 137-155;

– I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 25-34)*, în RRDI nr. 3/2006, p. 207-225;

– I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 35-45)*, în RRDI nr. 4/2006, p. 124-136;

– F. Zaharia, *Comentariu privind proiectul de Lege privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană şi statele membre, pe de o parte, şi state terțe sau organizații internaționale, pe de altă parte*, în RRDI nr. 11/2010, p. 107-126.

Capitolul 9. Introducere în dreptul internațional umanitar

§1. Scurte considerații istorice

Dreptul internațional umanitar, sub forma normelor privind protecția răniților și prizonierilor de război, a existat încă din secolul al IV-lea î.Hr. În acea perioadă, teoreticianul militar chinez Sun Tzu scria, în lucrarea *Arta războiului*, despre obligația de a avea grijă de răniți și prizonieri. Astfel, acesta scria, în capitolul dedicat conducerii războiului din lucrarea menționată mai sus, despre obligația de a avea grijă de răniți și prizonieri, citățm: „Tratează-i bine pe prizonieri și ai grijă de ei. Toți soldații luați prizonieri trebuie să fie îngrijiți cu o sinceră generozitate, pentru ca să poată fi folosiți de noi. Iată ce se numește a câștiga o bătălie și a deveni mai puternic"[1]. Desigur, nu exista un cod de reguli acceptate de părțile beligerante.

De asemenea, în jurul anului 300 î.Hr., în India, existau unele cutume care protejau locurile de celebrare religioasă, casele și bunurile civililor împotriva atacului armat în timp de război. Legile lui Manu prevedeau și ele astfel de reguli: interdicția uciderii unei persoane adormite, interzicerea uciderii unei persoane fără armură, haine sau arme, a unei persoane care doar privește și nu luptă, sau care se luptă cu altcineva. În plus, se prevedea protecția prizonierilor, a bolnavilor și a răniților. Cu toate aceste reguli de o vechime considerabilă, timp de multe secole, soarta răniților, prizonierilor, bolnavilor, s-a aflat în mâinile învingătorului.

În Europa, abia din secolul al XVIII-lea au fost luate unele măsuri pentru protejarea acestor categorii vulnerabile (Ludovic al XV-lea a ordonat, după bătălia de la Fontenoy, tratarea răniților din tabăra adversă în mod egal cu proprii soldați, „deoarece, odată ce sunt răniți, nu mai sunt dușmani"). Principiul a fost reafirmat în 1762 de Rousseau în *Contractul social*: „obiectul războiului fiind distrugerea statului dușman, avem dreptul de a ucide pe apărătorii acestuia doar atâta timp cât poartă arme; imediat ce depun armele și se predau, încetând astfel să fie dușmani sau agenți ai dușmanului, devin oameni obișnuiți și nimeni nu mai are dreptul să le ia viața".

Aceste principii filosofice au fost transformate în reguli de drept abia în a doua jumătate a secolul al XIX-lea, datorită eforturilor elveținului Jean-Henry Dunant. Martor al bătăliei de la Solferino (1859) și îngrozit de atrocitățile văzute, Dunant a inițiat o mișcare amplă în favoarea instituirii unui sistem permanent de asistență umanitară. După ce a înființat, alături de alți juriști elvețieni, *Comitetul Internațional Permanent de Ajutorare a Răniților de Război*, în 1863 Dunant a organizat conferința de la Geneva la care au participat 30 de delegați din 14 țări. În cadrul acestei conferințe s-au pus bazele unei organizații internaționale private, *Comitetul Internațional al Crucii Roșii*. O a doua conferință, organizată în 1864, a avut ca rezultat adoptarea Convenției de la Geneva privind ameliorarea situației răniților din armatele de uscat. Prin Convenție, se recunoștea imunitatea spitalelor militare și a personalului acestora, se instituia obligația statelor de a acorda îngrijiri bolnavilor și răniților, indiferent de naționalitate și de a respecta emblema Crucii Roșii. Această Convenție a servit ca fundament al activităților

[1] Sun Tzu, *Arta războiului*, Ed. Antet, București, 1999, p. 20.

umanitare în conflictele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: războiul franco-prusian, războiul hispano-american, războiul ruso-japonez. Ulterior, Convenția din 1864 a fost revizuită în 1906 și 1929.

Conferințele de pace de la Haga din 1899 și 1907 au extins prevederile Convenției de la Geneva și la războiul pe mare, aceste dispoziții rămânând în vigoare până în 1949, când au fost înlocuite de prevederile Convenției nr. II de la Geneva, din 12 august 1949.

În privința prizonierilor de război, a fost adoptată Convenția nr. IV de la Haga (1907) asupra legilor și cutumelor războiului pe uscat. A fost înființată o agenție pentru prizonierii de război la Geneva. Regulile stabilite de această convenție vizau identificarea prizonierilor, facilitarea contactului acestora cu familiile, asigurarea de medicamente pentru taberele de prizonieri, repatrierea răniților grav etc.

Întregul set de reguli ale războiului astfel stabilit era supus unui principiu general, cunoscut și sub numele de **„Clauza Martens"**, conform căreia mijloacele și metodele de purtare a războiului nu sunt nelimitate (clauză consacrată ulterior în art. 35 al Protocolului adițional nr. I din 1977).

În 1919, Pactul Ligii Națiunilor consacra, în art. 25, recunoașterea internațională a Comitetului Crucii Roșii: „membrii Ligii sunt de acord să încurajeze și să promoveze stabilirea și cooperarea cu organizații naționale autorizate ale Crucii Roșii, având ca scop îmbunătățirea stării de sănătate, prevenirea bolilor și diminuarea suferinței în lume".

§2. Dreptul internațional umanitar contemporan

2.1. Considerații generale. Izvoarele dreptului umanitar

Întrebarea fundamentală care guvernează materia dreptului internațional umanitar este: cum se poate desfășura o activitate esențialmente inumană (războiul) în condiții umane?[1]

Dreptul internațional umanitar mai este cunoscut și sub denumirea de *ius in bello* (dreptul privind purtarea războiului), pentru a-l deosebi de *ius ad bellum* (dreptul la război). Astfel, dacă *ius ad bellum* determină legalitatea unui conflict armat după normele dreptului internațional (în mod special prin aplicarea art. 2 alin. (4) și (7) ale Cartei ONU), *ius in bello* nu vizează legalitatea conflictului și se aplică indiferent de aceasta. Dreptul umanitar se aplică în interesul umanității, fără a avea pretenția de a preveni efectele negative ale războiului.

Dreptul internațional umanitar poate fi definit ca **ansamblul regulilor de drept internațional, stabilite prin tratate sau cutume internaționale, care sunt destinate să rezolve probleme de ordin umanitar, ce rezultă direct din conflicte armate interne sau internaționale și care, din motive umanitare, limitează dreptul părților conflictului de a utiliza anumite metode și mijloace de purtare a războiului, instituind obligația de a proteja persoanele sau bunurile care sunt sau pot fi afectate de conflict**[2]. Așadar, dreptul umanitar este alcătuit din două categorii de reguli:

---

[1] Prof. G.I.A.D. Draper, *apud* A.H. Robertson. J.G. Merrills, *op. cit.*, p. 264.

[2] Se vorbește astăzi, în doctrină, și de un „Drept internațional medical", ca ramură specializată a dreptului umanitar, definit ca „ansamblul normelor juridice stabilite pentru protecția internațională a persoanelor din sistemul sanitar (și nu doar a medicilor) în timp de război sau de situație echivalentă" (M. Belanger, *Droit international humanitaire general*, Paris, Gualino, 2007, p. 33).

– regulile privind purtarea războiului (denumit tradițional „dreptul de la Haga");
– regulile privind protecția persoanelor și bunurilor în timpul conflictelor armate (sau „dreptul de la Geneva").

Doctrina recentă[1] vorbește și despre o a treia categorie de reguli, care s-ar adăuga celor două menționate anterior, și anume „dreptul de la New York". Acesta a început să se contureze în perioada 1960-1970, în strânsă legătură cu activitatea și interesul pe care Organizația Națiunilor Unite a desfășurat-o, respectiv l-a manifestat, pentru implementarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului în situații de conflict armat[2].

Obiectul protecției normelor de drept umanitar sunt:
– persoanele protejate: combatanții, răniții, bolnavii, naufragiații, populația civilă, prizonierii de război[3];
– bunurile protejate[4].

Principalele *izvoare* ale dreptului umanitar contemporan pot fi grupate[5], pe de o parte, în izvoare *convenționale* (tratate/convenții generale și speciale), izvoare *cutumiare* și *legi și regulamente interne,* iar, pe de altă parte, în izvoare specifice *dreptului de la Haga* și izvoare specifice *dreptului de la Geneva.*

2.1.1. Izvoarele convenționale

2.1.1.1. Dreptul de la Haga

Dreptul de la Haga cuprinde atât convenții generale, cât și convenții specializate sau complementare, cele din urmă prelungind dreptul de la Haga.

a) Convențiile generale adoptate la Haga:
În anul **1899**, la Haga, în cadrul primei Conferințe de pace, la inițiativa țarului Nicolae al II-lea și a reginei Beatrix a Regatului Țărilor de Jos au fost adoptate:
– Convenția I de la Haga, privind reglementarea pașnică a *diferendelor internaționale,* din 29 iulie 1899;
– Convenția a II-a de la Haga, privind legile și cutumele *războiului terestru,* din 29 iulie 1899;
– Convenția a III-a de la Haga, privind adaptarea la *războiul maritim* a principiilor Convenției de la Geneva din 22 august 1864, din 29 iulie 1899;
– Declarația de la Haga, privind *interzicerea lansării de proiectile și explozive* din baloane sau alte metode similare, din 29 iulie 1899;
– Declarația de la Haga relativă la interzicerea *gazelor asfixiante* sau vătămătoare, din 29 iulie 1899;
– Declarația de la Haga privitoare la interzicerea *gloanțelor cu fragmentare* sau care se aplatizează la impactul cu corpul omenesc, din 29 iulie 1899.

---

[1] C. Gray, *International Law and the Use of Force,* Oxford University Press, 2000, p. 7-8.
[2] A se vedea și L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar,* Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 3 și p. 8-10.
[3] A se vedea, pentru amănunte privind regimul juridic de protecție a prizonierilor de război, L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar, op. cit.,* p. 111-132.
[4] I.M. Anghel, V.I. Anghel, *Regulile războiului și dreptul umanitar,* Ed. Lumina Lex, București, 2003, p. 88.
[5] L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar, op. cit.,* p. 74-82.

În anul **1907**, la Haga, în urma celei de a doua Conferințe de pace au fost adoptate 13 noi Convenții, care au intrat în vigoare la 26 ianuarie 1910 şi care au înlocuit şi cele trei Convenții de la Haga din 1899, respectiv:

– Convenția I de la Haga, privind *reglementarea paşnică a diferendelor* internaționale;

– Convenția a II-a de la Haga, privind *limitarea utilizării forței* pentru recuperarea debitelor contractuale;

– Convenția a III-a de la Haga, privind *deschiderea ostilităților*;

– Convenția a IV-a de la Haga, privind *dreptul şi cutumele războiului* aplicabile războaielor *terestre*;

– Convenția a V-a de la Haga, privind *drepturile şi obligațiile* puterilor şi persoanelor neutre în caz de *război terestru*;

–Convenția a VI-a de la Haga, privind *statutul navelor comerciale* în caz de ostilități;

– Convenția a VII-a de la Haga, privind *conversia navelor comerciale* în nave de război;

– Convenția a VIII-a de la Haga, privind *amplasarea minelor* de contact submarine;

– Convenția a IX-a de la Haga, privind *bombardarea forțelor navale* pe timp de război;

– Convenția a X-a de la Haga, privind *adaptarea regulilor războiului maritim* la principiile Convenției de la Geneva din 22 august 1864;

– Convenția a XI-a de la Haga, privind restricțiile cu privire la exercitarea *dreptului de captură* în războiul maritim;

– Convenția a XII-a de la Haga, privind înființarea unei *Curți Internaționale de Capturi Navale* (nu a fost ratificată);

– Convenția a XIII-a de la Haga, privind *drepturile şi obligațiile puterilor neutre* în războiul maritim.

La aceste convenții poate fi adăugată şi Convenția de la Haga privind navele spital, adoptată la 21 decembrie 1904 şi intrată în vigoare la 26 martie 1907, precum şi Pactul Briand Kellogg, denumit şi Pactul de la Paris sau Tratatul de renunțare la război, semnat la Paris, la 27 august 1928.

b) Convențiile specializate sau *complementare* sunt acele convenții care constituie o prelungire a dreptului de la Haga şi care vizează interzicerea sau limitarea folosirii anumitor tipuri de arme sau metode de luptă. Intră în această categorie, printre altele:

– Convenția de la Haga, privind protecția *bunurilor culturale* (1954);

– Convenția cu privire la *interzicerea amplasării de arme nucleare* şi alte arme de distrugere în masă pe *fundul mării şi al oceanelor* şi în subsolul lor (1971);

– Convenția de la Oslo-Ottawa, privind interdicția folosirii, stocării, producției, transferului şi distrugerii de *mine antipersonal* (1997, în vigoare din 1999);

– Convenția de la Geneva, privind interzicerea sau limitarea utilizării anumitor *arme clasice* care produc efecte excesive, traumatizante, sau care lovesc fără discriminare (1980, în vigoare din 2 decembrie 1983);

– Protocolul I la Convenția de la Geneva din 1980, privind *schijele greu localizabile*/ muniția cu fragmentare;

– Protocolul II la Convenția de la Geneva din 1980, privind interzicerea sau limitarea folosirii *minelor, capcanelor* şi a altor dispozitive;

– Protocolul III la Convenția de la Geneva din 1980, privind limitarea folosirii *armelor incendiare*;

– Protocolul IV la Convenția de la Geneva din 1980, privind interzicerea *armelor laser* care provoacă orbirea;

– Convenția, privind interzicerea *tehnicilor de modificare a mediului* în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile (1976);

– Convenția de la Londra-Moscova-Washington, privind interzicerea perfecționării, producerii și stocării *armelor biologice/bacteriologice* sau a toxinelor și asupra distrugerii lor (1972, în vigoare din 26 martie 1975);

– Convenția de la Paris, privind interzicerea perfecționării, stocării și utilizării *armelor chimice* și distrugerea acestora (1993, în vigoare din 29 aprilie 1997) ș.a.

2.1.1.2. Dreptul de la Geneva

Dreptul de la Geneva cuprinde acele tratate care vizează protecția persoanelor și a bunurilor în timpul ostilităților. Nucleul dur este alcătuit din cele 4 Convenții adoptate la Geneva, în anul 1949, în urma Conferinței diplomatice pentru elaborarea convențiilor internaționale destinate să protejeze victimele de război, precum și de cele 3 protocoale adiționale, două adoptate în anul 1977 și unul adoptat în anul 2005. Convențiile din anul 1949 au înlocuit multe dintre reglementările anterioare.

În anul **1949**, au fost adoptate **patru convenții**[1], respectiv:

– Convenția I de la Geneva privind îmbunătățirea sorții *răniților* și *bolnavilor* din forțele armate de *campanie*;

– Convenția a II-a de la Geneva privind îmbunătățirea sorții *răniților*, *bolnavilor* și *naufragiaților* din forțele armate de *pe mare*;

– Convenția a III-a de la Geneva cu privire la tratamentul *prizonierilor de război*;

– Convenția a IV-a de la Geneva cu privire la protecția *persoanelor civile* în timp de război.

Conflictele desfășurate în anii 1970 au demonstrat insuficiența și lacunele pe care cele 4 convenții le aveau și au determinat statele să se gândească la adoptarea unor instrumente convenționale care să eficientizeze protecția. În anul **1977**, la 10 iunie, în urma Conferinței diplomatice de la Geneva pentru reafirmarea și dezvoltarea dreptului internațional umanitar, desfășurate începând cu anul 1974, s-au adoptat **2 protocoale adiționale** la Convențiile de la Geneva din 1949, respectiv:

– Protocolul I la Convențiile de la Geneva din 1949, cu privire la protecția victimelor din *conflictele armate internaționale*;

– Protocolul al II-lea la Convențiile de la Geneva din 1949, cu privire la protecția victimelor din *conflictele armate fără caracter internațional*.

Aceste protocoale au intrat în vigoare la 7 decembrie 1978.

În anul **2005** s-a adoptat **un nou protocol**, Protocolul al III-lea la Convențiile de la Geneva din 1949, cu privire la adoptarea unui semn distinctiv adițional, Cristalul Roșu. Adoptarea s-a făcut în cadrul celei de a XXIX-a Conferințe Internaționale a Crucii Roșii și Semilunii Roșii. Acest protocol a intrat în vigoare în ianuarie 2007 și stabilește un semn distinctiv adițional (echivalent celor de cruce roșie pe fond alb, respectiv semilună roșie pe fond alb), cristalul roșu, un pătrat de culoare roșie, așezat pe diagonală, pe un fond alb.

Mai pot fi incluse în dreptul de la Geneva și convenții precum:

[1] La 3 septembrie 2014, 196 de state erau părți la cele 4 Convenții din 1949; 174 de state erau părți la Protocolul adițional I și 167 de state la Protocolul II.

– Tratatul pentru protecția personalului ONU şi a celui asociat, destinat a fi folosit în operațiunile pentru pace (1997);
– Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor de război şi a crimelor împotriva umanității (1968);
– Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite şi a celui asociat (1994);
– Acordul internațional privind resturile explozive ale războiului (2003);
– Statutul Curții Penale Internaționale (1998, în vigoare din 2002);
– Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (1994);
– Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda (1995);
– Convenția ONU privind prevenirea şi pedepsirea crimei de genocid (1948) ş.a.

2.1.2. Izvoare cutumiare

Ca şi în dreptul intern, cutuma este cel mai vechi izvor al dreptului internațional public. Cutuma poate fi definită ca acea practică urmată de anumite subiecte de drept cu convingerea că reprezintă o normă cu forță juridică obligatorie. În plus, cutuma trebuie să îndeplinească condiția constanței şi a duratei îndelungate a aplicării sale. Pentru a fi considerată izvor de drept internațional, cutuma trebuie să întrunească, aşadar, două elemente principale: elementul material sau obiectiv şi elementul subiectiv sau psihologic.

Deşi multe dintre domeniile în care se aplică dreptul internațional umanitar sunt, în prezent, reglementate convențional, cutuma şi-a păstrat încă un rol suficient de important şi, mai mult decât atât, constituie un element viu ce-i permite dreptului internațional să se dezvolte şi să se adapteze noilor realități existente în cadrul societății internaționale.

Rolul cutumei este şi acela de a completa lacunele dreptului convențional, precum şi acela de a se aplica în situațiile în care, de exemplu, statele nu sunt părți la instrumentele convenționale care reglementează un anumit domeniu.

Elementul primordial în recunoaşterea caracterului obligatoriu al unei cutume este cel psihologic (*opinio juris*).

Sunt, spre exemplu, norme cutumiare de drept internațional umanitar:

– Clauza de Martens sau Clauza Martens - a fost reglementată, inițial, în preambulul Convenției a II-a de la Haga din 1899, în preambulul Convenției a IV-a de la Haga din 1907; a fost reluată în art. 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva din 1949, precum şi în Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949; a fost apoi inserată şi în Convenția de la Geneva din 1980 privind interdicția ori limitarea folosirii anumitor arme clasice, ce pot fi considerate că produc efecte traumatizante excesive sau care lovesc fără discriminare.

Conform acestei clauze: „în cazurile care nu sunt prevăzute de prezentul Protocol sau prin alte acorduri internaționale, persoanele civile şi combatanții se găsesc sub protecția şi imperiul principiilor dreptului internațional, aşa cum acestea rezultă din obiceiurile stabilite, principiile umanității şi exigențele conştiinței publice" (art. 1 parag. 2 din Protocolul I la Convențiile de la Geneva din 1949, adoptat în 1977).

Importanța clauzei în adaptarea şi evoluția dreptului internațional umanitar a fost subliniată şi de Curtea Internațională de Justiție în hotărârea sa din *Cauza Activități militare şi paramilitare împotriva Nicaraguei* (27 iunie 1986), precum şi în *Avizul consultativ cu privire la legalitatea utilizării armelor nucleare* (8 iulie 1996). În ultimul caz,

Curtea Internațională de Justiție a arătat că „(...) această clauză s-a dovedit a fi un mijloc eficace pentru a face față evoluțiilor rapide ale tehnicii militare (...)"[1];

– formula „legile şi obiceiurile războiului", ce constituie un element fundamental al dreptului conflictelor armate, vizează atât conflictele armate cu caracter internațional, cât şi pe cele fără caracter internațional;

– interzicerea anumitor arme: armele otrăvite, armele capcană, armele incendiare, armele chimice, armele biologice, armele laser care provoacă orbirea etc.;

– multe dintre regulile de protecție concepute pentru prizonierii de război;

– regulile privind purtarea războiului pe mare;

– semnificația folosirii emblemei de Cruce Roşie sau Semilună Roşie.

2.1.3. Legile şi regulamentele interne

Dreptul internațional umanitar ar fi lipsit de eficiență dacă statele nu ar avea obligația să aplice normele sale în dreptul lor intern, dându-le astfel eficiență.

În esență, statele părți la convențiile internaționale în materia dreptului internațional umanitar au obligația de a lua măsurile legislative pentru stabilirea sancțiunilor penale menite să fie aplicate persoanelor care au comis sau au dat ordin să se comită oricare dintre faptele ce constituie încălcări ale Convențiilor la Geneva, obligația de a urmări şi judeca persoanele bănuite de a fi comis sau de a fi ordonat să se comită astfel de fapte, obligația de a instrui personalul militar în vederea cunoaşterii şi respectării dreptului umanitar, precum şi obligația de a lua măsurile necesare pentru încetarea actelor contrare dreptului umanitar.

Astfel, constituie izvoare pentru dreptul internațional umanitar, pe lângă **legislația penală națională, legislația națională relevantă,** precum şi **regulamentele militare**[2] sau alte documente prin care normele de drept umanitar sunt încorporate la nivel național.

De exemplu, în România, fără ca enumerarea să fie una limitativă, pot constitui izvoare ale dreptului internațional umanitar, Titlurile XI şi XII din Partea specială a noului Cod penal român, Legea nr. 111/2002 privind ratificarea Statutului Curții Penale Internaționale ori Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

2.2. Principiile dreptului umanitar

În materia principiilor dreptului internațional umanitar se impune precizarea că, fiind o ramură a dreptului internațional public, dreptul internațional umanitar împrumută şi principiile acestuia dar, în acelaşi timp, fiind o ramură autonomă a dreptului internațional public, deține propriile principii fundamentale specifice.

Astfel, pe de o parte, vor fi *principii ale dreptului internațional umanitar împrumutate de la dreptul internațional public*, respectiv: principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța; soluționarea paşnică a diferendelor internaționale; neamestecul în treburile interne ale altor state; îndatorirea statelor de a coopera între ele; dreptul popoarelor la autodeterminare; egalitatea suverană a statelor; îndeplinirea cu bună-credință

[1] CIJ, *Avizul consultativ cu privire la legalitatea folosirii ori a amenințării cu folosirea armelor nucleare*, 8 iulie 1996, *ICJ Reports 1996*, p. 226, parag. 78.

[2] A se vedea, pentru mai multe amănunte, I. Cloşcă, I. Suceavă, *Dreptul internațional umanitar*, Casa de Editură şi Presă Şansa S.R.L., Bucureşti, 1992, p. 57.

a obligațiilor internaționale (*pacta sunt servanda*); principiul inviolabilității frontierelor; principiul integrității teritoriale sau principiul respectării drepturilor omului şi a libertăților fundamentale. Pe de altă parte, aşa cum vom arăta, *dreptul internațional umanitar are şi propriile sale principii.*

Doctrina nu aplică un criteriu uniform când vine vorba despre identificarea principiilor specifice dreptului umanitar şi nici nu enunță aceleaşi reguli de maximă generalitate în materie.

Spre exemplu, Jean Pictet[1] apreciază că dreptul umanitar este guvernat de 4 principii fundamentale: 1. principiul dreptului uman (exigențele militare şi menținerea ordinii publice sunt întotdeauna compatibile cu respectul persoanei umane); 2. principiul dreptului conflictelor armate (beligeranții nu vor cauza adversarului pierderi decât proporțional cu scopul războiului); 3. principiul dreptului de la Geneva (persoanele non-combatante, aflate în afara luptei, vor fi protejate, respectate şi tratate cu umanitate); 4. principiul dreptului de la Haga (dreptul părților implicate într-un conflict armat de a-şi alege mijloacele şi metodele de război nu este nelimitat).

Pe de altă parte, Nicolae Lupulescu[2] identifică următoarele categorii de principii ale dreptului internațional umanitar: *a. principii generale derivate din dreptul internațional public*, respectiv: 1. principiul inviolabilității şi securității persoanei; 2. principiul proporționalității; 3. principiul discriminării; 4. principiul limitării mijloacelor şi metodelor de luptă; 5. principiul protecției victimelor războiului; 6. principiul neutralității asistenței umanitare; *b. principii comune dreptului de la Geneva şi drepturilor omului*, respectiv: 1. inviolabilitatea atributelor esențiale ale personalității umane; 2. nediscriminarea în tratament; 3. securitatea persoanei; *c. principii proprii victimelor*, respectiv: 1. neutralitatea asistenței umanitare; 2. normalitatea vieții persoanelor protejate; 3. protecția persoanelor căzute în puterea statului; şi *d. principii proprii războiului*, respectiv: 1. limitarea *ratione personae*, adică protecția generală a populației civile; 2. limitarea *ratione loci*, adică limitarea atacurilor la obiectivele militare; 3. limitarea *ratione conditionis*, adică interzicerea suferințelor inutile sau excesive.

Apoi, Curtea Internațională de Justiție a considerat că principiile cardinale ale dreptului internațional umanitar ar fi putea fi reduse la trei principii, care au devenit, în prezent, drept internațional cutumiar şi în a căror esență găsim, în fapt, regulile umanității, citățm: „Principiile cardinale conținute în textele ce constituie însăşi filosofia dreptului internațional umanitar sunt cele ce urmează. În primul rând, dreptul internațional umanitar are ca scop protecția populației civile şi a obiectivelor cu caracter civil şi stabileşte *distincția între combatanți şi necombatanți*; statele trebuie să nu facă din civili ținta atacurilor lor şi, în consecință, trebuie să nu utilizeze acele arme care sunt incapabile să distingă între obiectivele civile şi cele militare. În conformitate cu cel de al doilea principiu, este *interzisă folosirea acelor arme care ar cauza suferințe inutile combatanților* ori folosirea unor arme care le-ar putea agrava, în mod inutil, aceste suferințe. În aplicarea celui de al doilea principiu, *statele nu au libertate nelimitată în alegerea mijloacelor şi a metodelor de luptă*"[3].

---

[1] J. Pictet, *Les principes du droit international humanitaire*, Comité International de la Croix-Rouge, Geneva, 1966; J. Pictet, *Développement et principes du droit international humanitaire*, Editions A. Pedone, Paris, 1983, p. 73-94.

[2] N. Lupulescu, *Drept umanitar*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009, p. 36-39.

[3] A se vedea, pentru această opinie, CIJ, *Avizul consultativ cu privire la utilizarea sau amenințarea cu utilizarea armelor nucleare, ICJ Reports 1996*, p. 226, p. 257.

În ceea ce ne privește, în categoria *principiilor specifice dreptului internațional umanitar*, apreciem că pot fi incluse următoarele:

1. principiul umanității sau clauza Martens;
2. principiul distincției între combatanți și necombatanți;
3. principiul proporționalității (sau principiul echilibrului între necesitățile războiului și exigențele umanitare[1]);
4. principiul nondiscriminării în privința protecției acordate diverselor categorii de persoane;
5. principiul protecției sporite a populației civile;
6. principiul potrivit căruia dreptul părților la conflict de a alege mijloacele și metodele de luptă nu este nelimitat;
7. principiul interzicerii suferințelor inutile;
8. principiul independenței lui *ius ad bello* de *ius in bellum.*

2.2.1. Principiul umanității sau Clauza Martens

Principiul umanității sau Clauza Martens, care stă la baza mișcării internaționale a Crucii Roșii, vizează, conform rezoluției celei de-a 20-a conferințe internaționale a Crucii Roșii din 1965, „prevenirea și ușurarea în orice circumstanțe a suferințelor umane". Strâns legate de acest principiu sunt noțiunile de „legi ale umanității" – care are o conotație în egală măsură juridică și morală – și de „crime contra umanității"[2]. Acest principiu se răsfrânge și asupra modului în care se poartă războiul precum și asupra armelor a căror folosire este permisă în timpul ostilităților.

Această clauză a fost formulată pentru prima dată de către juristul rus Fyodor Martens, cu prilejul primei Conferințe de Pace de la Haga, din 1899, a fost apoi incorporată în Protocolul adițional I la Convențiile de la Haga din 1949, adoptat în 1977, iar astăzi se apreciază că ea constituie drept cutumiar.

În esență, clauza prevede că, în cazurile neacoperite de reglementările convenționale adoptate de către state, populația și combatanții sunt și rămân sub protecția și autoritatea principiilor dreptului internațional, așa cum acestea derivă din cutuma stabilită între națiunile civilizate, din legile umanității și din dictatul conștiinței publice.

2.2.2. Principiul distincției între combatanți și necombatanți

A fost recunoscut ca unul dintre primele principii ale dreptului umanitar. Acest principiu, alături de principiile necesității ori cel al proporționalității, a fost formulat de o manieră implicită încă din anul 1864, prin Declarația de la Sankt Petersburg, care, insistând asupra singurului scop legitim al războiului, respectiv slăbirea forțelor armate ale inamicului, impune părților beligerante ca, în timpul conflictului, să adopte o anumită conduită.

Astăzi, acest principiu este reglementat prin mai multe dispoziții convenționale, printre care și art. 48 din Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949, adoptat în 1977. Potrivit acestui text: „În vederea asigurării respectării și protecției populației civile și a bunurilor cu caracter civil, părțile la conflict trebuie întotdeauna să facă o diferențiere între populația civilă și combatanți, ca și între bunurile cu caracter

[1] Este o formulă echivalentă folosită pentru principiul proporționalității de I.M. Anghel, V.I. Anghel, *Răspunderea în dreptul internațional*, Ed. Lumina Lex, București, 2003, p. 100.

[2] M. Belanger, *op. cit.*, p. 23.

civil şi obiectivele militare şi, în consecință, să dirijeze operațiunile lor numai împotriva obiectivelor militare".

Combatanții sunt membrii forțelor armate, adică acele persoane care au dreptul să participe la ostilități şi pot fi ucise în mod legitim în cursul războiului.

Necombatanții sau civilii sunt persoanele care nu au dreptul de a participa direct la ostilități şi nu pot fi atacate în cadrul acestora.

Drepturile şi obligațiile combatanților se extind şi asupra miliților şi corpurilor de voluntari, în măsura în care acestea întrunesc următoarele condiții:

– sunt conduse de o persoană responsabilă pentru subordonații săi;

– au un semn distinctiv fix şi care poate fi recunoscut de la distanță;

– poartă armele la vedere;

– se conformează, în operațiunile lor, legilor şi obiceiurilor războiului.

De asemenea, populația dintr-un teritoriu neocupat, care, la apropierea inamicului, ridică în mod spontan armele pentru a combate trupele de ocupație, fără a fi avut timpul de a se organiza conform regulilor menționate, va fi considerată beligerantă dacă poartă arme la vedere şi dacă respectă legile şi cutumele războiului. În acest caz, însă, statutul de combatant încetează imediat ce forțele invadatoare îşi stabilesc regimul de ocupație.

Combatanții şi toate persoanele asimilate combatanților beneficiază de tratament umanitar dacă sunt rănite, precum şi de tratamentul special aplicat prizonierilor de război. Este interzisă uciderea sau rănirea combatanților capturați de inamic.

O altă consecință a distincției dintre combatanți şi necombatanți este cea privind răspunderea: combatanții nu pot fi pedepsiți pentru simpla participare la ostilități, regulă ce nu se aplică în cazul necombatanților.

Nu pot fi considerați *combatanți*:

– membrii forțelor armate care se dedau la activități de spionaj (art. 46 din Protocolul adițional I);

– mercenarii (art. 47 din Protocolul adițional I).

Principiul distincției între combatanți şi necombatanți se răsfrânge asupra a numeroase norme de drept internațional umanitar, de exemplu, interzicerea acelor arme sau metode de luptă a căror folosire ar face imposibilă distincția între combatanți şi necombatanți, respectiv a armelor chimice, nucleare, bacteriologice; obligația direcționării atacurilor către obiectivele militare, cu excluderea atacurilor asupra zonelor locuite de civili; interzicerea folosirii tehnicilor de modificare a mediului etc.

2.2.3. Principiul propoţionalităţii

Principiul proporționalității (sau principiul echilibrului între necesitățile războiului şi exigențele umanitare) este unul dintre cele mai vechi principii ale dreptului internațional umanitar. A fost consacrat, pentru prima dată, prin Declarația de la Sankt Petersburg, de următoarea manieră: „Considerând că singurul scop legitim pe care statele trebuie să-l urmărească în timpul războiului este slăbirea forțelor armate ale inamicului; (...) Că pentru acest scop este suficient să fie scos în afara luptei cel mai mare număr posibil de persoane (...)".

Astfel, faptul că scopul oricărui război este slăbirea forțelor inamice, şi nu nimicirea completă a acestora, se concretizează în cadrul principiului proporționalității prin formula potrivit căreia nu este permis să se folosească acele metode şi mijloace de

luptă care nu sunt necesare pentru obținerea victoriei ori a avantajului militar, cu atât mai mult cu cât persoanele fizice sunt cele care suferă în mod direct.

Articolul 51 parag. 5 lit. b) din Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949, adoptat în 1977, formulând o interdicție generală cu privire la atacurile fără discriminare, include în această categorie: „atacurile de la care se poate aştepta ca să cauzeze incidental pierderi de vieți omeneşti în rândul populației civile, rănirea de persoane civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau o combinație a acestor **pierderi şi pagube care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret şi direct aşteptat**" (s.n., B.S.-G., L.-M.C.).

Principiul reiese de o manieră foarte evidentă şi din dispozițiile art. 57 parag. 2, lit. a) pct. iii) şi lit. b), care se referă la pregătirea unui atac, respectiv la anularea ori întreruperea acestuia. În ambele cazuri, principiul proporționalității este un imperativ. Astfel, potrivit lit. a), pct. iii), „cei care decid sau pregătesc un atac trebuie (...): să se abțină de la lansarea unui atac de la care se poate aştepta că va cauza, incidental, pierderi de vieți omeneşti în rândurile populației civile, rănirea persoanelor civile, pagube în bunuri cu caracter civil sau o combinație a acestor **pierderi şi pagube care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret şi direct aşteptat**" (s.n., B.S.-G., L.-M.C.), iar potrivit lit. b) „un atac trebuie să fie anulat sau întrerupt atunci când reiese că obiectivul său nu este unul militar sau că acesta beneficiază de o protecție specială sau când se poate aştepta ca atacul să cauzeze, incidental, pierderi de vieți omeneşti în rândul populației civile, rănirea persoanelor civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau o combinație a acestor **pierderi şi pagube care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret şi direct aşteptat**" (s.n., B.S.-G., L.-M.C.).

Explicând conținutul acestui principiu, judecătorul R. Higgins a ținut să sublinieze importanța sa de netăgăduit şi a arătat: „chiar şi atunci când atacul ar viza o țintă legitimă, acesta nu ar trebui să aibă loc dacă pierderile civile colaterale ar fi disproporționate față de avantajul militar specific ce ar putea fi obținut în urma lui"[1].

2.2.4. Principiul nondiscriminării

Principiul nondiscriminării în privința protecției acordate diverselor categorii de persoane se referă de pildă, la tratamentul aplicabil răniților, bolnavilor şi naufragiaților. Astfel, indiferent de beligerantul căruia îi aparțin, răniții, bolnavii, naufragiații trebuie tratați în mod uman, egal, iar diferențele de tratament pot fi justificate numai de tratamentul medical concret pe care îl necesită fiecare. În plus, diferențele de tratament pot să existe numai în folosul indivizilor. Asistența umanitară trebuie guvernată de principiul neutralității, iar personalul medical şi religios care acordă asistență răniților şi bolnavilor, indiferent de tabăra din care aceştia provin, trebuie să fie respectat şi protejat. În plus, mai sunt consacrate reguli precum: autorizarea populației civile şi a societăților de ajutor de a ridica şi îngriji, în mod spontan, răniții sau bolnavii de orice naționalitate ori regulile speciale privind înhumarea şi incinerarea morților, indiferent de tabăra din care fac parte.

[1] Opinia separată a judecătoarei Rosalyn Higgins în *Avizul consultativ cu privire la legalitatea folosirii ori a amenințării cu folosirea armelor nucleare, ICJ Reports 1996*, p. 226, p. 287.

2.2.5. Principiul protecţiei sporite a populaţiei civile

Principiul protecției sporite a populației civile este unul dintre principiile cardinale ale dreptului internațional umanitar, protecția sporită a populației civile fiind o regulă obligatorie pentru beligeranți. De altfel, marea majoritate a instrumentelor convenționale în materie plasează regulile speciale de protecție a populației civile sub umbrela unei protecții generale pe care beligeranții trebuie să o acorde persoanelor care nu sunt implicate în ostilități.

Printre cele mai cunoscute reguli juridice ce constituie o aplicare a acestui principiu menționăm: interzicerea atacurilor asupra populației civile, inclusiv sub formă de represalii; interdicția folosirii populației civile pentru a pune la adăpost de operațiunile militare anumite puncte sau zone; conducerea operațiunilor militare trebuie realizată în așa fel încât să se protejeze populația civilă şi bunurile cu caracter civil; îndepărtarea, pe cât posibil, a populației civile din preajma obiectivelor militare; evitarea amplasării obiectivelor militare în interiorul sau în apropierea zonelor intens populate; interdicția înfometării civililor ca metodă de război; interdicția atacării, distrugerii, luării sau scoaterii din uz a unor bunuri indispensabile supraviețuirii populației civile; protecția bunurilor civile etc.

2.2.6. Principiul potrivit căruia dreptul părţilor la conflict de a alege mijloacele şi metodele de luptă nu este nelimitat

Principiul potrivit căruia dreptul părților la conflict de a alege mijloacele şi metodele de luptă nu este nelimitat a fost reglementat pentru prima dată prin Declarația de la Sankt Petersburg. Aceasta a fost primul document care a introdus limitări în privința armelor cu care trebuie purtate ostilitățile şi a interzis folosirea armelor care produc suferințe inutile. El a fost apoi preluat, la nivel convențional, în art. 22 al Convenției a II-a de la Haga, reafirmat în Rezoluția XXVIII a celei de a XX-a Conferințe Internaționale a Crucii Roşii (Viena, 1965) şi în Rezoluția nr. 2444 (XXIII) a Adunării Generale a ONU. Formularea folosită de art. 22 este „dreptul beligeranților de a folosi mijloace de a vătăma pe inamic nu este nelimitat".

Principiul menționat se află în strânsă legătură cu principiul interzicerii suferințelor inutile în alegerea mijloacelor şi a metodelor de luptă, acesta fiind un imperativ pentru beligeranți.

2.2.7. Principiul interzicerii suferinţelor inutile

Constituie unul dintre cele mai vechi principii ale dreptului internațional umanitar, fiind prezent, inclusiv ca idee filosofică, încă din momentele de început ale conturării acestei ramuri de drept. Declarația de la Sankt Petersburg formulează şi ea acest principiu: „Considerând că singurul scop legitim pe care statele trebuie să-l urmărească în timpul războiului este slăbirea forțelor armate ale inamicului (...) consideră că acest scop ar fi excedat de utilizarea armelor care, în mod inutil, ar agrava suferințele acestor persoane scoase în afara luptei şi chiar ar conduce la moartea lor".

Aplicarea acestui principiu a dus la conturarea unor reguli de drept internațional umanitar prin care este interzisă folosirea anumitor arme, considerate că produc un rău superfluu, precum: gloanțele explozibile, minele antipersonal, armele incendiare, armele capcană, muniția cu fragmentare, armele chimice, biologice, nucleare etc.

2.2.8. Principiul independenţei lui ius ad bello *de* ius in bellum

A devenit un principiu de importanță cardinală, în special după anul 1928, când, prin Pactul Briand Kellogg, concepția comunității internaționale în privința războiului a fost radical schimbată. Astfel, dacă până la momentul menționat războiul constituia suprema manifestare de suveranitate a unui stat, iar declarația de război era un act licit, odată cu adoptarea Pactului Briand Kellogg, războiul a devenit un act ilicit din punct de vedere al dreptului internațional, iar recurgerea la război pentru soluționarea diferendelor dintre state a fost interzisă. Această concepție este una ce se menține până în prezent şi guvernează relațiile dintre statele membre ale societății internaționale contemporane.

Interdicția menționată nu este însă una absolută. Articolul 51 din Carta ONU reglementează dreptul de autoapărare individuală şi colectivă, iar Capitolul al VII-lea din Carta ONU permite, pentru asigurarea securității internaționale colective, luarea unor măsuri ce pot implica inclusiv folosirea forței armate, dar numai cu autorizarea Consiliului de Securitate. Față de aceste aspecte, legalitatea unui conflict armat contemporan este condiționată fie de respectarea condițiilor impuse de art. 51 din Carta ONU, fie de existența, în cazul măsurilor luate în temeiul Capitolului al VII-lea din Carta ONU, a unei autorizări din partea Consiliului de Securitate al ONU.

Aceste aspecte nu produc însă efecte în privința aplicării dreptului internațional umanitar sau a lui *ius in bello*. Astfel, potrivit principiului în discuție, ilegalitatea unui conflict armat nu poate împiedica aplicarea lui *ius in bello* deoarece, chiar dacă conflictul armat este unul ilegal din punct de vedere al dreptului internațional (a lui *ius ad bellum*), finalitatea lui *ius in bello* este diferită, respectiv protecția persoanelor şi a bunurilor în timpul respectivului conflict armat.

2.3. Câmpul de aplicare al dreptului umanitar. Distincţia dintre conflictele armate internaţionale şi cele non-internaţionale

Dreptul internațional umanitar contemporan este aplicabil în două categorii de conflicte armate: conflicte armate internaționale şi conflicte armate non-internaționale.

Conflictele armate internaționale pot fi definite ca acele conflicte armate între două sau mai multe state, chiar dacă starea de război nu este recunoscută de una din ele. De asemenea, dreptul umanitar este aplicabil şi în cazurile de ocupație totală sau parțială a teritoriului unui stat, chiar dacă această ocupație nu întâmpină nicio rezistență militară. Conflictele armate internaționale pot îmbrăca diverse forme, cum ar fi[1]: conflicte interstatale declanşate printr-o declarație de război sau chiar în lipsa unei asemenea declarații, dar şi lupta de rezistență a unor mişcări organizate în caz de ocupație a unui teritoriu sau luptele armate duse de unele entități nestatale.

Conflictele armate non-internaționale sunt reglementate de art. 3 comun al celor 4 Convenții de la Geneva (art. 3 comun) şi de Protocolul adițional nr. II. Articolul 3 comun al convențiilor de la Geneva stabilea pentru prima dată că dreptul umanitar se aplică şi în cazul conflictelor armate fără caracter internațional. În acest caz, articolul citat stabilea un minim de reguli aplicabile în aceste conflicte.

1) Tratamentul umanitar acordat persoanelor care nu participă direct la ostilități, precum şi a combatanților scoşi din luptă:

[1] S. Scăunaş, *Drept internațional umanitar*, Ed. Burg, Sibiu, 2001, p. 48.

– interzicerea atingerilor aduse vieții, integrității corporale, a mutilărilor, a tratamentelor crude, a torturii;
– interzicerea luării de ostatici;
– interzicerea atingerilor aduse demnității persoanelor;
– interzicerea condamnărilor pronunțate și a execuțiilor fără o judecată prealabilă, de către un tribunal constituit conform legii și care prezintă garanțiile judiciare recunoscute.

2) Protecția răniților și a bolnavilor.

Protocolul adițional nr. II a extins câmpul de aplicare al dreptului umanitar în cazul conflictelor armate fără caracter internațional, detaliind regulile privind protecția persoanelor vizate[1].

Articolul 1 al acestui Protocol definește conflictul armat non-internațional ca fiind conflictul armat desfășurat pe teritoriul unui stat parte, între forțele sale armate și forțe armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său, astfel încât să-i permită să desfășoare operațiuni militare susținute și coordonate și să aplice prezentul protocol. Lipsește, așadar, elementul internațional al conflictului. În momentul apariției unui astfel de element (de exemplu, intervenția în conflict a unor state terțe), conflictul va deveni internațional.

Nu intră în câmpul de aplicare al dreptului umanitar, potrivit art. 1 alin. (2) al Protocolului II, *situațiile de tensiune internă și tulburările interne*, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență și alte acte analoge, care nu sunt conflicte armate. În aceste cazuri, din punctul de vedere al dreptului internațional public, se aplică instrumentele juridice generale sau speciale privitoare la protecția drepturilor omului.

Va exista, însă, un conflict armat intern, iar normele dreptului internațional umanitar vor fi aplicabile și atunci când există o recurgere la forță armată între grupuri armate organizate în interiorul unui stat (*Cauza Tadić*).

2.4. Categorii de persoane și bunuri protejate de dreptul umanitar

Sunt protejate următoarele categorii de persoane: răniții, bolnavii, naufragiații, personalul medical, personalul religios, prizonierii de război, populația civilă. Bunurile ocrotite sunt bunurile cu caracter medical și bunurile cu caracter civil. Distincția dintre obiectivele militare și populația civilă și bunurile cu caracter civil este esențială pentru aplicarea dreptului umanitar.

2.4.1. Reguli de protecție a răniților, bolnavilor și naufragiaților

– tratamentul și îngrijirea răniților și bolnavilor trebuie să se facă cu omenie și fără niciun fel de discriminare;
– interdicția oricărei atingeri aduse vieții, integrității, a exterminării, torturii, experimentelor biologice etc.;
– luarea de măsuri pentru ridicarea răniților și bolnavilor de pe câmpul de luptă;
– reguli pentru stabilirea unor elemente care să faciliteze identificarea răniților, bolnavilor, precum și a celor decedați;
– reguli speciale privind înhumarea sau incinerarea morților;

[1] A se vedea, pentru amănunte, I.M. Anghel, V.I. Anghel, *op. cit.*, p. 121-125.

– protecția zonelor demilitarizate;
– reguli speciale privind protecția civilă;
– protecția bunurilor civile, în mod special a bunurilor culturale şi a lăcaşurilor de cult;
– interdicția înfometării civililor ca metodă de război;
– interdicția atacării, distrugerii, luării sau scoaterii din uz a unor bunuri indispensabile supraviețuirii populației civile;
– protecția mediului natural împotriva pagubelor extinse, de durată şi grave;
– protecția specială a monumentelor istorice şi a operelor de artă.

2.5. Metode şi mijloace de purtare a războiului interzise de dreptul umanitar

2.5.1. Interzicerea metodelor şi mijloacelor care produc rău inutil (superfluu), cum ar fi:

– gloanțele explozibile;
– uciderea unui inamic care s-a predat;
– armele laser care provoacă orbirea;
– minele antipersonale;
– armele incendiare;
– armele-capcană.

2.5.2. Metodele şi mijloacele care nu respectă principiul distincției combatanți/necombatanți

Sunt interzise:
– atacurile care nu sunt îndreptate împotriva unui anumit obiectiv militar;
– atacurile în care se folosesc metode şi mijloace de luptă care nu pot fi îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat;
– producerea şi folosirea armelor chimice şi bacteriologice;
– folosirea armelor nucleare[1].

2.5.3. Metodele şi mijloacele de război ecologic

Metodele şi mijloacele de război ecologic (art. 55 al Protocolului adițional nr. I) sunt acele metode sau mijloace de război concepute pentru a cauza sau de la care se poate aştepta să cauzeze asemenea pagube mediului natural, compromițând sănătatea sau supraviețuirea populației:
– armele chimice şi bacteriologice;
– armele nucleare;
– tehnicile de modificare a mediului etc.

2.5.4. Metodele perfide de război

Metodele perfide de război sunt interzise de art. 37 al Protocolului nr. I. Aceste metode constau în actele care fac apel, cu intenția de a înşela, la buna-credință a unui

[1] A se vedea, pentru amănunte, D. Popescu, *Problema regimului juridic al armelor nucleare*, în RRDI nr. 5/2007, p. 24-39; L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar, op. cit.*, p. 212-224.

adversar, pentru a-l face să creadă că are dreptul să primească sau obligația să acorde protecția prevăzută în regulile dreptului internațional aplicabil forțelor armate. Exemple de perfidie:

– simularea intenției de a negocia sub acoperirea steagului de parlamentare sau simularea predării;

– simularea unei incapacități datorită rănilor sau bolii;

– simularea posedării statutului de civil sau de necombatant;

– simularea posedării unui statut protejat, utilizând semne, embleme sau uniforme ale Națiunilor Unite, ale statelor neutre sau ale altor state care nu sunt părți la conflict.

2.6. Aplicarea dreptului umanitar

2.6.1. Aplicarea dreptului umanitar de către state

Respectarea normelor de drept umanitar de către state presupune, printre altele, şi o implementare corespunzătoare a acestora la nivel național, adică în dreptul intern al statelor care au devenit părți la convențiile internaționale în materie. Convențiile internaționale din domeniul dreptului umanitar impun statelor o serie de obligații care pot fi uşor echivalate cu metodele de implementare ale dreptului umanitar.

Doctrina[1] apreciază că există trei categorii de mijloace de punere în aplicare a dreptului internațional umanitar la nivel național, respectiv:

a. Mijloacele preventive: traducerea textelor tratatelor, adoptarea legilor şi a regulamentelor de punere în aplicare a dreptului umanitar, difuzarea dreptului umanitar, pregătirea personalului calificat în drept umanitar şi numirea consilierilor juridici în forțele armate ori crearea unor instituții care să se ocupe de implementarea şi supravegherea implementării la nivel național (de exemplu, în România, Comisia Națională de Drept Internațional Umanitar – CNDIU[2]);

b. Mijloacele de control, pe durata desfăşurării conflictului: instituția Puterilor Protectoare sau a substitutelor acestora ori acțiunile desfăşurate de Comitetul Internațional al Crucii Roşii;

c. Mijloacele de represiune sau cele care atrag răspunderea internațională: obligația de represiune a crimelor de război prin intermediul tribunalelor naționale[3], răspunderea penală şi disciplinară a superiorilor şi obligația comandanților militari de a reprima şi denunța infracțiunile ori întrajutorarea în materie penală.

Convențiile de la Geneva şi Protocoalele adiționale stabilesc următoarele obligații ale statelor părți în vederea aplicării dreptului umanitar:

– angajamentul de a respecta normele acestui drept în toate împrejurările;

– obligația de a difuza, cât mai larg posibil, pe timp de pace şi de război, textul convențiilor şi de a încorpora studiul lor în programele de instrucție militară şi, dacă este posibil, civilă, astfel ca principiile acestuia să fie cunoscute de întreaga populație;

---

[1] A se vedea, pentru această împărțire, S. Scăunaş, *Răspunderea pentru violarea dreptului internațional umanitar*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2002, p. 37-38.

[2] Înființată prin H.G. nr. 420 din 2006 şi funcționează în baza Regulamentului publicat în M. Of. nr. 812 din 28 noiembrie 2007.

[3] A se vedea şi Capitolul 8, secțiunea 8.3., România şi Curtea Penală Internațională, în L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar*, p. 303-306.

– obligația de a lua măsuri legislative pentru stabilirea sancțiunilor penale menite să fie aplicate persoanelor care au comis sau au dat ordin să se comită oricare din infracțiunile grave la Convențiile de la Geneva;

– obligația de a urmări și judeca persoanele bănuite de a fi comis sau de a fi ordonat să se comită astfel de infracțiuni;

– obligația de a lua măsurile necesare pentru încetarea actelor contrare dreptului umanitar.

2.6.2. Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR)[1]

CICR a fost creat la Geneva, în 1863, și consacrat prin Convențiile de la Geneva din 1949 și prin conferințele internaționale ale Crucii Roșii.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii, împreună cu cele peste 100 de Comitete Naționale de Cruce Roșie (și Semilună Roșie) alcătuiesc Crucea Roșie Internațională.

CICR este o instituție umanitară independentă, privată, cu statut propriu, guvernat de legea elvețiană, ale cărui obiective principale sunt legate de protejarea vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale victimelor, în timpul conflictelor armate. În ciuda faptului că, din punct de vedere juridic, este o organizație națională, cu caracter privat, înscrisă în ordinea juridică a Confederației Elvețiene, prin activitatea pe care o desfășoară, activitate ce depășește granițele statului de reședință, a ajuns să fie considerată astăzi una dintre cele mai importante organizații ce acționează în planul relațiilor internaționale și ale cărei drepturi și obligații sunt reglementate expres, prin acorduri, tratate, convenții încheiate de state, în special, prin normele dreptului de la Geneva[2].

CICR se bucură de privilegii și imunități specifice, similare celor recunoscute oricărei organizații internaționale interguvernamentale.

În plus, CICR a contribuit de o manieră decisivă la *apariția primelor instrumente convenționale de drept internațional umanitar* și contribuie și astăzi la dezvoltarea și perfecționarea normelor juridice ale acestei ramuri de drept.

Pentru realizarea acestui deziderat, respectiv *dezvoltarea și perfecționarea normelor de drept internațional umanitar*, Comitetul Internațional al Crucii Roșii a formulat mai multe **principii**[3] ce ar trebui urmate atunci când se adoptă legislație internațională în materie, și anume:

1. persoanele în afara luptei ori cele care nu participă direct la ostilități au dreptul la respectarea vieții și a integrității lor fizice și morale. Ele trebuie protejate și tratate uman în orice circumstanțe și fără nicio distincție;

2. este interzisă uciderea sau rănirea unui inamic care s-a predat sau a fost scos din luptă;

3. răniții și bolnavii trebuie ridicați de pe câmpul de luptă și tratați de către partea la conflict sub a cărei putere se găsesc. Protecția acoperă, de asemenea, personalul, stabilimentele, transporturile și materialele sanitare. Emblema crucii roșii ori a semnelor distinctive echivalente (semiluna roșie, cristalul roșu) constituie semne distinctive de protecție și trebuie să fie respectate;

---

[1] A se vedea, pentru mai multe amănunte privind modul de organizare și activitatea CICR, http://www.icrc.org/eng/index.jsp.

[2] A se vedea și L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar*, *op. cit.*, p. 31.

[3] *International Review of the Red Cross*, September-October 1978, p. 247, disponibilă și electronic la: http://www.icrc.org/eng/resources/international-review/index.jsp. A se vedea și L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar*, *op. cit.*, p. 32 și urm.

4. combatanții capturați și civilii aflați sub autoritatea părții adverse sunt îndreptățiți la respectul vieții, demnității, drepturilor ori convingerilor lor. Ei trebuie protejați împotriva actelor de violență ori a represaliilor, au dreptul la corespondență cu membrii familiilor lor și dreptul de a fi îngrijiți;

5. orice persoană are dreptul să beneficieze de garanțiile judiciare fundamentale. Nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere pentru un act pe care nu l-a comis. Nicio persoană nu poate fi supusă torturii fizice sau psihice, pedepselor corporale sau tratamentelor crude ori degradante;

6. părțile într-un conflict și membrii forțelor lor armate nu au un drept nelimitat de a-și alege mijloacele și metodele de luptă. Este interzisă folosirea acelor arme sau metode de luptă de natură a cauza suferințe sau pierderi inutile;

7. părțile la conflict trebuie să distingă întotdeauna între populația civilă și combatanți, în vederea protejării populației și proprietăților civile. Populația civilă și persoanele civile nu vor face obiectul atacurilor, acestea trebuind să fie îndreptate numai asupra obiectivelor militare.

Preocupat de provocările juridice pe care le-au adus conflictele recente, precum și de unele lacune existente la nivelul normelor de drept internațional, și având misiunea de a proteja cât mai mult persoanele fizice expuse pericolelor specifice rezultate din conflictele armate, CICR s-a manifestat ca un adevărat promotor al încercărilor de a reglementa juridic situații de fapt neacoperite prin normele de drept internațional umanitar.

Astfel, este bine-cunoscută, de exemplu, declarația CICR cu privire la principiile de reglementare și nu numai, ce ar trebui avute în vedere în cazul conflictelor armate fără caracter internațional. Aceasta în condițiile în care situația juridică a conflictelor armate fără caracter internațional este una ce necesită dezvoltări suplimentare, lor aplicându-li-se art. 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva din 1949 și Protocolul II din 1977. Astfel, potrivit declarației menționate[1], există câteva reguli generale ce trebuie avute în vedere, și anume:

1. obligația de a face distincția între combatanți și necombatanți constituie o regulă generală aplicabilă în conflictele armate fără caracter internațional. Ea presupune, de asemenea, interzicerea atacurilor care ar lovi fără discriminare;

2. interzicerea atacurilor asupra populației civile sau asupra persoanelor civile, ca atare, constituie o regulă generală care se aplică în conflictele armate fără caracter internațional. Actele de violență ce au ca scop principal răspândirea terorii în rândul populației civile sunt, de asemenea, interzise;

3. interdicția cauzării unor suferințe inutile constituie o regulă generală aplicabilă și în conflictele armate fără caracter internațional. Ea interzice, în particular, utilizarea metodelor de luptă care agravează în mod inutil suferințele persoanelor deja rănite și face ca moartea lor să fie inevitabilă;

4. interzicerea de a ucide, răni sau captura un adversar prin folosirea perfidiei constituie o regulă generală aplicabilă în conflictele armate fără caracter internațional; în astfel de conflicte, actele prin care se creează impresia adversarului că este îndreptățit la sau obligat să acorde protecție conform regulilor de drept internațional aplicabile în conflictele armate fără caracter internațional, săvârșite cu intenția de a-l induce în eroare, constituie perfidie;

[1] International Review of the Red Cross, September-October 1989, p. 404.

5. obligația de a respecta şi proteja personalul medical şi religios, transporturile şi stabilimentele sanitare, în timpul operațiunilor militare, constituie o regulă generală aplicabilă şi în conflictele armate fără caracter internațional;

6. regula generală ce interzice orice atacuri împotriva populației civile presupune, ca un corolar, şi interdicția atacurilor asupra obiectivelor şi instalațiilor care sunt utilizate numai de către populația civilă;

7. regula generală ce interzice orice atacuri împotriva populației civile presupune, ca un corolar, şi interdicția atacurilor, distrugerii, mutării sau dezafectării obiectivelor indispensabile supraviețuirii populației civile;

8. regula generală a distincției între combatanți şi civili şi aceea a interzicerii atacurilor împotriva populației civile sau a civililor ca atare implică, pentru a fi efectivă, luarea tuturor măsurilor de precauție pentru a evita rănirea, pierderea sau producerea de daune populației civile.

Potrivit statutului său, CICR are rolul[1]:

– de a menține şi difuza principiile fundamentale ale mişcării: umanitatea, imparțialitatea, neutralitatea, independența, serviciul voluntar, unitatea şi universalitatea;

– de a recunoaşte orice nouă Societate Națională de Cruce Roşie constituită, care îndeplineşte condițiile prevăzute în statut;

– de a îndeplini sarcinile care îi revin potrivit Convențiilor de la Geneva, de a lucra pentru aplicarea corectă a dreptului umanitar şi de a lua cunoştință despre orice plângeri privind pretinse violări ale acestuia;

– de a se strădui în permanență, ca instituție neutră, să asigure protecția şi asistența necesară militarilor şi civililor victime ale conflictelor armate;

– de a asigura funcționarea Agenției Centrale de Căutare, prevăzută de Convențiile de la Geneva;

– de a contribui la formarea personalului medical şi la pregătirea echipamentului medical, în cooperare cu autoritățile competente;

– de a contribui la înțelegerea şi difuzarea cunoştințelor de drept internațional umanitar.

Convenția a III-a de la Geneva, privind protecția prizonierilor de război prevede, la art. 126, posibilitatea delegaților CICR de a efectua vizite la locurile de internare, deținere şi muncă a prizonierilor de război, precum şi dreptul de acces al acestora în toate locurile ocupate de prizonierii de război. De asemenea, delegații CICR au dreptul de acces în locurile de plecare, trecere sau sosire a prizonierilor transferați. Ei pot intervieva prizonierii şi pe reprezentanții acestora, fără martori, fie personal, fie prin interpret.

Potrivit art. 143 al Convenției a IV-a de la Geneva, privind protecția populației civile, delegații CICR au dreptul de a merge în toate locațiile unde se află persoane protejate, în mod special în locuri de internare, detenție şi muncă. Ei vor putea intervieva astfel de persoane fără martori, personal sau prin interpret[2].

Una din inițiativele CICR a fost recent concretizată prin adoptarea *Acordului internațional privind resturile explozive ale războiului* (27 noiembrie 2003).

[1] B. Selejan-Guțan, L.-M. Crăciunean, *op. cit.*, p. 224.

[2] A se vedea C. Zorgbibe, *Le droit d'ingérence*, Paris, PUF (Que sais-je?), 1994, p. 73-91.

Exerciții pentru seminar

1. Principiile şi regulile de bază ale dreptului umanitar. Întrebări de tip grilă:

*1. Prin expresia **ius in bello:***
a. se înțelege dreptul de a recurge la agresiune, război în orice condiții;
b. se înțelege dreptul de a recurge la agresiune, război în condițiile strict şi limitativ prevăzute de Carta ONU;
c. se vizează legalitatea unui conflict armat;
d. se desemnează regulile de purtare a războiului.

2. Dreptul internațional umanitar:
a. mai este denumit şi „dreptul de la Geneva";
b. presupune stabilirea unor reguli aplicabile conflictelor armate;
c. mai este denumit şi *ius in bello*;
d. nu poate fi considerat ramură a dreptului internațional public.

*3. **Ius ad bellum:***
a. constituie o regulă pentru reglementarea diferendelor dintre state;
b. conține norme juridice care reglementează măsuri de protecție a populației civile în timpul conflictelor armate;
c. este o excepție de la principiul neagresiunii;
d. poate fi exercitat în condițiile limitativ prevăzute de Carta ONU.

4. Sunt izvoare ale dreptului internațional umanitar:
a. Convenția de la Montevideo privind drepturile şi îndatoririle statelor, 1933;
b. Convenția de la Geneva privind protecția răniților;
c. Convenția de la Geneva privind protecția prizonierilor de război;
d. Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor 1969.

5. Sunt mijloace şi metode de purtare a războiului interzise de dreptul umanitar:
a. folosirea gloanțelor de orice fel;
b. folosirea minelor antipersonal;
c. folosirea armelor laser care provoacă orbirea;
d. uciderea unui inamic care s-a predat;
e. folosirea gloanțelor explozive;
f. folosirea armelor chimice sau nucleare.

6. Pot fi încadrate în categoria regulilor de protecție a prizonierilor de război următoarele:
a. interdicția atacurilor asupra populației civile;
b. tratamentul omenos aplicabil prizonierilor de război;
c. protecția vieții, integrității corporale, onoarei şi sănătății prizonierilor de război;
d. interdicția deposedării acestor persoane de decorații sau obiecte cu valoare sentimentală ori personală.

7. Dreptul internațional umanitar se aplică:
a. conflictelor armate internaționale;

b. numai conflictelor armate non-internaționale;
c. numai conflictelor armate internaționale;
d. conflictelor armate non-internaționale;
e. situațiilor de tensiune internă;
f. actelor sporadice de violență din interiorul unui stat.

8. Pot fi considerate principii specifice dreptului umanitar:
a. principiul potrivit căruia sunt interzise suferințele inutile;
b. principiul neamestecului în treburile interne ale unui alt stat;
c. principiul proporționalității;
d. principiul abuzului de drept;
e. principiul potrivit căruia dreptul părților la conflict de a alege metodele şi mijloacele de luptă nu este nelimitat.

9. Nu sunt considerați combatanți, în sensul dat de dreptul internațional umanitar:
a. populația dintr-un teritoriu neocupat care ridică în mod spontan armele împotriva trupelor de ocupație;
b. mercenarii;
c. membrii forțelor armate;
d. membrii forțelor armate care se dedau la acte de spionaj.

10. Comitetul Internațional al Crucii Roşii:
a. a fost creat la Geneva în 1863;
b. a fost creat la Haga în 1963;
c. este o instituție aflată sub tutela ONU;
d. contribuie la formarea personalului medical şi la pregătirea echipamentului medical;
e. este o instituție independentă, cu un statut propriu.

11. Sunt considerate obligații ale statelor părți la Convențiile de la Geneva:
a. respectarea normelor dreptului umanitar;
b. luarea de măsuri legislative pentru a permite tragerea la răspundere a celor vinovați de încălcarea dreptului umanitar;
c. urmărirea şi judecarea celor care au comis sau sunt bănuite că au comis sau au ordonat să se comită astfel de infracțiuni.

12. Sunt reguli de protecție a populației civile:
a. interdicția înfometării civililor ca metodă de război;
b. protecția femeilor;
c. protecția bătrânilor;
d. interzicerea atacurilor asupra populației civile.

13. Dreptul internațional umanitar nu se aplică:
a. situațiilor de tensiuni interne;
b. conflictelor non-internaționale;
c. altor acte care nu pot fi considerate conflicte armate;
d. actelor de dezordine publică internă.

14. Pot fi considerate fapte care intră sub incidența dreptului umanitar:
a. asasinatul şi tortura;
b. abuzul față de emblema Crucii Roşii;
c. purificarea etnică;
d. uciderea prizonierilor capturați;
e. violuri şi atrocități comise împotriva femeilor şi copiilor.

15. Încălcări ale dreptului umanitar au fost considerate, de-a lungul timpului în conflicte precum:
a. cel din fosta Iugoslavie (ucideri, tortură, asasinate, purificare etnică);
b. cel din Ruanda (genocid, tortură etc.);
c. cel din Kosovo (ucideri, tortură, asasinate, purificare etnică);
d. cel din Cecenia (atentate, genocid, tortură etc.).

2. Avizul consultativ cu privire la legalitatea amenințării cu sau utilizarea armelor nucleare, Curtea Internațională de Justiție, 8 iulie 1996 (*Extras*). Textul integral al avizului, precum şi întreaga documentație care a stat la baza emiterii acestuia pot fi consultate la: http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf.

Curtea Internațională de Justiție, chemată să se pronunțe, prin aviz consultativ, asupra legalității amenințării sau utilizării armelor nucleare, nu a tranşat, de o manieră neechivocă, această problemă, a analizat practica statelor în materie şi a decis, printre altele că:

A. Nu există în dreptul internațional cutumiar sau convențional o **autorizare** specifică a recurgerii la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare (cu unanimitate de voturi);

B. Nu există în dreptul internațional cutumiar sau convențional o **interdicție** cuprinzătoare şi universală referitoare la recurgerea la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare (3 voturi împotrivă şi 11 voturi pentru);

C. Este nelegală recurgerea la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare, acestea fiind acte **contrare art. 2 parag. 4** din **Carta ONU** şi care nu îndeplinesc criteriile prevăzute de **art. 51** din Carta ONU (unanimitate);

D. Recurgerea la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare trebuie **să fie compatibilă cu cerințele dreptului internațional** aplicabil în conflictele armate, în special cu regulile şi principiile de drept internațional umanitar, precum şi cu **obligațiile** specifice decurgând din tratate şi alte angajamente care, în mod expres, se ocupă de problema armelor nucleare (unanimitate);

E. Recurgerea la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare este contrară regulilor de drept internațional aplicabile în conflictele armate şi, în special, principiilor şi regulilor de drept umanitar, dar că, având în vedere actualul stadiu de dezvoltare al dreptului internațional, precum şi elementele de fapt aflate la dispoziția sa, **Curtea nu poate să conchidă definitiv dacă recurgerea la amenințarea cu utilizarea sau la utilizarea armelor nucleare ar fi legală sau nelegală într-o anumită circumstanță extremă, aşa cum este autoapărarea, caz în care chiar supraviețuirea statului ar fi în discuție** (7 voturi pentru şi 7 voturi împotrivă).

3. Bibliografie suplimentară:

– B. Onika-Jarka, *Drept internațional umanitar. Note de curs*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010;

– S. Scăunaş, *Drept internațional umanitar*, Ed. Burg, Sibiu, 2001;

– L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2014;

– D. Popescu, *Problema Regimului juridic al armelor nucleare*, în RRDI nr. 5/2007, p. 24-39;

– A. Martin, *Violări ale drepturilor femeii în timpul conflictelor armate*, în NRDO nr. 1/2007, p. 26-36;

– L.-M. Crăciunean, *Reguli privind protecția femeilor şi a copiilor în timpul conflictelor armate*, în AULB nr. 1/2014, p. 201-211.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 10. Răspunderea internațională

§1. Răspunderea internaţională a statelor

1.1. Consideraţii generale

Instituția răspunderii în dreptul internațional este guvernată de aceleaşi principii ale răspunderii din dreptul intern. Răspunderea este o consecință firească a încălcării obligațiilor create prin normele dreptului internațional. De exemplu, răspunderea unui stat poate fi antrenată dacă încalcă prevederile unui tratat la care este parte, dacă violează suveranitatea altui stat, dacă recurge la forța armată împotriva altui stat sau chiar dacă încalcă anumite drepturi ale cetățenilor străini aflați sub jurisdicția sa etc. În orice situație, răspunderea internațională a statelor „nu poate fi interpretată ca aducând atingere suveranității acestora, ci, dimpotrivă, ea constituie o manifestare a personalității lor internaționale"[1]. Într-adevăr, calitatea de subiect de drept internațional conferă unei entități capacitatea de a dobândi atât drepturi, cât şi obligații în temeiul dreptului internațional, iar răspunderea este un corolar al acestei capacități.

În dreptul internațional contemporan, regulile privind instituția răspunderii vizează existența şi efectele actelor şi faptelor ilicite, precum şi obligația de reparare a prejudiciilor cauzate de acestea. Aceste reguli nu au fost codificate încă sub forma unui tratat-cadru.

Comisia de Drept Internațional a elaborat, începând cu anul 1961, prin eforturile mai multor raportori speciali în materie, un set de reguli sub forma *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională (Draft Articles on State Responsibility)*[2]. Acest document cuprinde trei părți – *Originea răspunderii internaționale, Conținutul, formele şi gradele răspunderii internaționale*, şi *Soluționarea diferendelor.* Acest proiect se va concretiza în adoptarea unei convenții de codificare privind răspunderea internațională.

Începând cu sesiunea sa din 2002, Comisia de Drept Internațional a început să elaboreze un Proiect de articole privind răspunderea internațională a organizațiilor internaționale, proiect ce a fost adoptat în 2011. Proiectul are 67 de articole, organizate în 6 părți. Prin intermediul acestui proiect, CDI propune Adunării Generale a ONU adoptarea unei convenții internaționale în materie[3].

Dacă în primele etape de dezvoltare a dreptului internațional, răspunderea statelor era considerată ca avându-şi originea în actele indivizilor care cauzaseră prejudicii unui stat străin, concepția actuală asupra răspunderii a extins domeniul acesteia spre orice încălcări ale unor norme de drept internațional prin conduita ilicită a statelor.

Cu alte cuvinte, suntem în prezența unei răspunderi cu caracter obiectiv cel puțin pentru unele situații cum ar fi comiterea genocidului, care nu lezează numai resortisanții unui anume stat, ci întreaga comunitate internațională.

---

[1] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 391.

[2] Pentru mai multe amănunte, a se vedea şi J. Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility. Introduction, Text and Commentaries*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

[3] A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 364.

În aceste condiții, întrebarea cu cea mai mare frecvență a fost aceea a naturii juridice a răspunderii statului în dreptul internațional precum şi dacă vorbim despre răspunderea statului sau a persoanelor care-l reprezintă ori ambele şi în ce condiții acestea pot fi influențate, diminuate.

Majoritatea internaționaliştilor admit faptul că răspunderea statelor nu a fost niciodată consacrată în dreptul internațional sub forma unui regim juridic general şi că este o răspundere *sui generis* în sensul că nu este nici „civilă", nici „penală" ci pur şi simplu internațională[1]. Acest lucru rămâne valabil chiar în cazul răspunderii pentru încălcări grave ale obligațiilor care decurg din norme imperative când, deşi se pune problema responsabilității penale a conducătorilor statului, simpla angajare a acesteia nu înlătură răspunderea penală a statului.

Sub aspectul naturii juridice, răspunderea internațională a statelor este un raport juridic între state sau alte subiecte ale dreptului internațional, în urma săvârşirii de către acestea a unui fapt internațional ilicit. Răspunderea internațională este antrenată atât atunci când se produce un prejudiciu de către un stat altui stat, cât şi atunci când prejudiciul este produs de către un stat cetățenilor altui stat. Răspunderea internațională poate fi, aşadar, definită ca **o instituție juridică în temeiul căreia statul sau alt subiect de drept internațional care a săvârşit un fapt internațional ilicit trebuie să repare prejudiciile cauzate altui stat sau cetățenilor altui stat sau comunității internaționale prin acel fapt ilicit.**

1.2. Temeiul răspunderii internaţionale a statelor

În doctrina dreptului internațional au existat două teorii în fundamentarea răspunderii internaționale: teoria culpei şi teoria răspunderii bazate pe risc (a răspunderii obiective).

Teoria culpei, formulată pentru prima dată de Hugo Grotius, şi susținută de autori ca Hersch Lauterpacht şi Georges Scelle, fundamenta existența răspunderii internaționale pe existența elementului subiectiv, al culpei în săvârşirea faptului internațional ilicit. Această teorie a stat la baza unor decizii ale Curții Internaționale de Justiție, cum ar fi cea din *Cauza Canalul Corfu* (*Regatul Unit c. Albaniei*), în care Curtea a arătat că „nu se poate conchide din simplul fapt că statul exercită controlul asupra teritoriului său că acesta a ştiut sau ar fi trebuit să cunoască orice act ilicit săvârşit în acest teritoriu sau pe autorii acestuia. Acest fapt, prin el însuşi, nu poate implica responsabilitatea statului (...)"[2].

Teoria răspunderii bazate pe risc (a răspunderii obiective) fundamentează existența răspunderii internaționale pe simpla producere a faptului internațional ilicit care poate fi atribuit statului, fără a fi necesară dovedirea culpei acestuia. Potrivit acestei teorii, statul răspunde în baza legăturii de cauzalitate între activitatea sa şi prejudiciul cauzat unui alt stat sau unor indivizi.

Articolul 1 al Proiectului articolelor privind răspunderea internațională optează pentru teoria răspunderii obiective, bazate pe risc, şi arată că orice fapt internațional ilicit antrenează răspunderea statului care l-a săvârşit. Aşadar, temeiul răspunderii internaționale îl reprezintă producerea unui fapt internațional ilicit. Acest fapt internațional ilicit poate fi o acțiune, o omisiune sau o combinație a celor două. În plus, domeniul de

[1] J. Crawford, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect*, în AJIL, vol. 96: 874, 2002, p. 879; A. Pellet, *Răspunderea statului şi răspunderea penală individuală*, în RRDI nr. 4/2007, p. 6.

[2] *ICJ Reports 1949*, p. 4.

aplicare al art. 1 din Proiect este unul extins, el se referă la încălcarea oricăror obligații ale unui stat, fără să aibă importanță dacă respectivele obligații sunt față de un alt stat, față de comunitatea internațională în ansamblul său, că sunt obligații rezultate din tratat sau nu, că sunt obligații bilaterale sau multilaterale[1].

Deşi în *Cauza Barcelona Traction, Light and Power Company*[2], Curtea Internațională de Justiție a arătat că „trebuie făcută distincția esențială între obligații ale statului față de întreaga comunitate internațională (de exemplu, în cazul actelor de agresiune, genocid, protecția împotriva sclaviei, a discriminării rasiale etc.) şi obligații ale statului față de un alt stat, în materia protecției diplomatice", acest lucru nu are semnificația inexistenței răspunderii în cazul celor dintâi. „Prin însăşi natura lor, primele constituie motiv de preocupare şi interes pentru toate statele. Având în vedere importanța drepturilor vizate, toate statele pot pretinde că au un interes legal în privința protecției lor; ele constituie obligații *erga omnes*".

Pentru a putea fi angajată răspunderea unui stat în urma săvârşirii unui fapt internațional ilicit, art. 2 al Proiectului prevede două condiții – a imputabilității şi a ilegalității faptului[3]:

a) faptul, constând într-o acțiune[4] sau o omisiune[5], este imputabil statului conform dreptului internațional[6];

b) faptul constituie o încălcare a unei obligații internaționale a statului[7].

Caracterizarea unui fapt internațional ca fiind ilicit ține de dreptul internațional (art. 3 al Proiectului). Această caracterizare nu poate fi afectată de caracterizarea aceluiaşi

---

[1] J. Crawford, *The International Law Commission's ..., op. cit.*, p. 77-80.

[2] CIJ, *Cauza Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, Second Phase, *ICJ Reports 1970*, p. 3-32, parag. 34.

[3] Aceste două cerințe au fost specificate de Curtea Permanentă de Justiție Internațională în *Cauza Fosfații din Maroc*, 1938, *PCIJ Series* A/B, no. 74, p. 10; de Curtea Internațională de Justiție în *Cauza Personalul diplomatic şi consular al SUA la Teheran* (*Cauza SUA c. Iranului*), 1980, *ICJ Reports 1980*, p. 3.

[4] Nu se face nicio distincție, sub aspectul imputabilității, între un fapt constând într-o acțiune şi unul constând într-o inacțiune.

[5] Fapte ilicite constând în inacțiune au fost reținute, de pildă, în ICJ, *Cauza Corfu Channel* (*Cauza Regatul Unit al Marii Britanii c. Albaniei*), *ICJ Reports 1949*, p. 4, p. 22-23. În această cauză CIJ a considerat că există suficiente argumente pentru a angaja răspunderea Albaniei în faptul că a ştiut sau, cel puțin, ar fi trebuit să ştie de prezența minelor în apele sale teritoriale şi nu a făcut nimic pentru a aduce acest lucru la cunoştința celorlalte state; ICJ, *Cauza Personalul dipomatic şi consular al SUA la Teheran* (*SUA c. Iranului*), *ICJ Reports 1980*, p. 3, p. 31-32, parag. 63, 67. În această cauză Curtea a arătat că responsabilitatea Iranului poate fi reținută din faptul că autoritățile nu au luat măsurile necesare în circumstanțe în care se impunea luarea acestor măsuri. De altfel, Iranul a fost găsit vinovat, printre altele, pentru încălcarea art. 22 parag. 2 din Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice – textul impune statului pe teritoriul căruia se găseşte o astfel de misiune să ia toate măsurile necesare pentru a împiedica invadarea sau deteriorarea localurilor misiunii, tulburarea liniştii misiunii sau micşorarea demnității acesteia – şi a art. 31 parag. 3 din Convenția de la Viena privind relațiile consulare – textul impune luarea măsurilor necesare pentru a împiedica violarea sau deteriorarea misiunilor consulare. În fapt, autoritățile iraniene nu s-au implicat în apărarea localurilor misiunilor diplomatice şi consulare ale SUA, atacate şi ocupate de demonstranți, ci, imediat ce violențele împotriva acestora au început, ele au dispărut de la fața locului.

[6] Acest element al imputabilității mai este denumit şi elementul subiectiv, a se vedea J. Crawford, *The International Law Commission's ..., op. cit.*, p. 81.

[7] Acest element al imputabilității mai este denumit şi elementul obiectiv, a se vedea J. Crawford, *The International Law Commission's ..., op. cit.*, p. 81.

fapt ca fiind legal din punctul de vedere al dreptului intern[1]. În plus, această formulare presupune întrunirea a două elemente: în primul rând, un act al statului nu poate fi considerat ilicit decât dacă el constituie o încălcare a unei obligații internaționale, chiar dacă acest lucru înseamnă o violare a dreptului intern al statului în cauză, şi, în al doilea rând, un stat nu se va putea apăra susținând că respectiva conduită este conformă cu dreptul său intern şi, în acest mod, să „scape" de caracterizarea respectivei conduite ca ilicită din punct de vedere al dreptului internațional[2].

1.3. Imputabilitatea faptului internaţional ilicit

Pentru a se stabili dacă se poate angaja răspunderea statului în dreptul internațional, trebuie determinate categoriile de acte şi fapte ilicite care pot fi imputabile acestuia. Capitolul II al părții I a Proiectului de Articole tratează această chestiune. Astfel, pot fi considerate acte şi fapte ale statului:

A. Actele autorităților publice ale statului, indiferent de poziția acestor autorități în sistemul structurilor interne sau de domeniul lor de competență: legislativă, executivă sau judiciară.

B. Conduita altor entități împuternicite să execute elemente ale autorității publice. Sunt incluse aici entitățile teritoriale: regiuni, cantoane, landuri sau alte entități teritoriale, indiferent de gradul lor de autonomie.

C. Conduita persoanelor care acționează în numele statului sau a agenților statului, adică acele persoane sau grupuri de persoane care exercită elemente ale autorității publice.

D. Conduita organelor puse la dispoziția statului de către alt stat sau de către o organizație internațională, dacă organele respective acționează în numele autorității statului la dispoziția căruia au fost puse (de exemplu, membrii unor organizații umanitare).

E. Conduita organelor statului care au acționat în afara competențelor lor (sau actele ultra vires*)* este de asemenea imputabilă statului: de exemplu, actele militarilor sau ale organelor de poliție, săvârşite în afara sau împotriva ordinelor primite etc. Este vorba despre acele fapte săvârşite cu sau fără aparența autorității, dar în afara acesteia. În cazul faptelor săvârşite chiar fără aparența autorității, răspunderea statului este angajată deoarece comiterea faptelor a fost posibilă prin mijloacele puse la dispoziția agentului statului de către acesta.

Acte care nu pot fi considerate ca „acte ale statului":

A. Conduita persoanelor care nu acționează în numele statului

B. Conduita organelor altui stat pe teritoriul statului în cauză

---

[1] Jurisprudența instanțelor internaționale a fost constantă în această materie. A se vedea CPJI, *Cauza Tratamentul aplicat cetățenilor polonezi şi altor persoane de origine sau limbă poloneză în teritoriul Danzig*, 1932, *PCIJ Series* A/B no. 44, p. 4. În această cauză Curtea a statuat, cu privire la acest aspect, următoarele: „(...) în conformitate cu principiile general acceptate, un stat nu poate invoca, împotriva altui stat, propriile prevederi constituționale, ci numai dreptul internațional şi obligațiile internaționale acceptate (...) un stat nu poate invoca, împotriva unui alt stat, propria constituție, pentru a refuza executarea obligațiilor care îi revin potrivit dreptului internațional sau tratatelor în vigoare"; CPJI, *Cauza SS Wimbledon*, 1923, *PCIJ Series* A, no. 1, p. 29-30. În această cauză Curtea a statuat că: „(...) un ordin privind neutralitatea, emis de către un stat, nu poate prevala asupra unei dispoziții dintr-un tratat de pace (...); PCIJ, *Cauza Schimbul de populație greacă şi turcă*, Avizul consultativ din 1925, *PCIJ Series* B, no. 10, p. 20; CIJ, *Avizul consultativ Reparații pentru prejudiciile suferite în serviciul Națiunilor Unite*, *ICJ Reports 1949*, p. 174-180.

[2] J. Crawford, *The International Law Commission's ..., op. cit.*, p. 86.

C. Conduita organelor unei organizații internaționale pe teritoriul statului în cauză

D. Conduita organelor unei mișcări insurecționale. În cazul în care mișcarea insurecțională înlătură guvernul anterior, noul guvern va fi răspunzător de actele săvârșite de mișcarea insurecțională înainte de preluarea puterii (art. 15 al Proiectului).

1.4. Ilegalitatea actelor și faptelor statelor potrivit dreptului internațional

Încălcarea, de către un stat, a unei obligații internaționale, reprezintă un act internațional ilicit indiferent de originea obligației respective: convențională sau cutumiară.

În dreptul internațional, ideea de încălcare a unei obligații internaționale a fost echivalată, destul de frecvent, cu ideea de conduită contrară drepturilor altora[1].

Pentru a se antrena răspunderea statului, trebuie îndeplinită condiția ca obligația internațională încălcată să fi fost în vigoare față de statul respectiv.

Articolul 19 al Proiectului stabilește distincția dintre răspunderea civilă sau delictuală a statelor și răspunderea penală în dreptul internațional. Orice act sau fapt al statului care constituie o încălcare a unei obligații internaționale reprezintă un fapt internațional ilicit, indiferent de obiectul obligației încălcate. Un fapt internațional ilicit prin care se încalcă o obligație esențială pentru protecția intereselor fundamentale ale comunității internaționale constituie o „crimă internațională". Toate celelalte fapte internaționale ilicite sunt considerate delicte. Articolul 19 alin. (3) enumeră unele din cele mai importante crime internaționale:

– o încălcare gravă a obligației de a menține pacea și securitatea internațională, ca și pe cea a interdicției agresiunii;

– o încălcare gravă a unei obligații internaționale esențiale pentru ocrotirea dreptului la autodeterminare al popoarelor;

– o încălcare gravă la o scară largă a unei obligații internaționale esențiale pentru protecția ființei umane, cum ar fi cele privind interdicția sclaviei, genocidului și apartheidului;

– o încălcare gravă a unei obligații internaționale esențiale pentru protecția mediului.

Noțiunea de „crimă internațională" nu trebuie confundată cu cele de „crimă conform dreptului internațional"/„crimă de drept internațional", „crimă de război", „crimă împotriva păcii", „crimă împotriva umanității". Prima desemnează un act al *statului,* contrar dreptului internațional, și de o gravitate extremă, antrenând răspunderea acestuia, în timp ce celelalte sunt fapte săvârșite de *indivizi* și antrenează răspunderea personală a acestora în conformitate cu dreptul internațional penal.

1.5. Cauze care înlătură caracterul ilicit al faptului

Aceste cauze sunt enumerate în capitolul V al Proiectului:

A. Consimțământul statului-victimă înlătură caracterul ilicit al faptului, dacă acesta se află în limitele consimțământului dat. Această cauză nu poate fi luată în considerare dacă s-a încălcat o normă de *ius cogens.*

B. Contramăsurile sau măsurile legitime luate de către un stat, în conformitate cu dreptul internațional, împotriva altui stat, ca urmare a conduitei ilicite a acestuia din urmă.

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, J. Crawford, *The International Law Commission's ..., op. cit.*, p. 83. Acesta citează, de exemplu, CPJI, *Cauza Fosfații din Maroc,* 1938, *PCIJ Series* A/B, no. 74, p. 10-28.

C. Forța majoră și cazul fortuit sunt situații neprevăzute, de o gravitate deosebită, care înlătură caracterul ilicit al faptului, cu condiția ca statul să nu fi contribuit la producerea lor.

D. Starea de primejdie este situația în care statul nu avea alte mijloace de a înlătura o primejdie care amenință interesele majore ale cetățenilor săi.

E. Starea de necesitate reprezintă situația în care faptul respectiv reprezenta singurul mijloc de acțiune împotriva unui pericol grav și iminent la adresa unor interese esențiale ale statului și nu a adus o atingere esențială intereselor altui stat.

F. Legitima apărare, în conformitate cu Carta Națiunilor Unite [art. 2 alin. (4) și art. 51].

1.6. Conținutul răspunderii internaționale a statelor

Răspunderea internațională a statelor, ce își are originea într-un fapt internațional ilicit, atrage o serie de consecințe juridice asupra statului vinovat. Prima obligație a statului care a comis un fapt internațional ilicit cu caracter continuu, în temeiul răspunderii sale, este ***de a înceta comiterea faptului ilicit*** (art. 41 al Proiectului). De asemenea, este necesară depunerea de asigurări sau garanții că faptul ilicit nu se va mai repeta.

Problema depunerii de asigurări sau garanții că faptul ilicit nu se va mai repeta a constituit obiect de discuție în *Cauza LaGrand* (*Cauza Germania c. SUA*)[1] în care Curtea Internațională de Justiție a apreciat că prezentarea de scuze nu ar fi suficientă în acele cauze în care, constatându-se o violare a unei obligații internaționale, cetățeni ai altor state sunt supuși unei detenții prelungite sau le sunt aplicate pedepse severe[2].

O altă consecință a răspunderii internaționale a statelor este ***obligația de a repara prejudiciul cauzat.*** Producerea prejudiciului dă dreptul statului lezat, odată dovedită legătura de cauzalitate cu faptul ilicit al celuilalt stat, de a obține de la statul autor al faptului ilicit reparația în întregime a prejudiciului suferit, sub forma restituirii în natură, a compensării, a satisfacției și a asigurărilor sau garanțiilor de nerepetare, separat sau combinate. Prejudiciul trebuie să fie actual, și poate fi de orice natură: materială sau morală[3]. De asemenea, el poate fi direct (atunci când este afectat direct statul lezat: suveranitatea sa, organele sale) și indirect (atunci când victime sunt cetățeni ai statului lezat sau persoane juridice având naționalitatea sa).

Statul care a comis un fapt ilicit internațional nu poate invoca prevederile dreptului său intern ca o justificare a neexecutării a obligației de reparare a prejudiciului.

Restituirea în natură vizează restabilirea situației dinainte de producerea faptului ilicit, cu excepția cazurilor când:

– restituirea în natură este imposibilă din punct de vedere material;

– restituirea în natură ar implica o încălcare a unei obligații rezultate din *ius cogens*;

– restituirea în natură ar implica o sarcină disproporționată față de beneficiul unei compensații;

– restituirea în natură ar pune în pericol independența politică sau stabilitatea economică a statului autor al faptului ilicit, în vreme ce statul lezat nu ar fi afectat în mod similar dacă nu ar primi restituirea în natură.

---

[1] *ICJ Reports 1999*, p. 79.

[2] *International Court of Justice Handbook*, p. 170-172.

[3] Exemple de prejudiciu moral: ofensa adusă însemnelor unui stat (imn, drapel, stemă), violarea spațiului aerian de către aeronavele militare ale altui stat etc.

Restituirea în natură poate fi materială, dar şi juridică (de exemplu, anularea unor măsuri, abrogarea unor acte adoptate cu încălcarea unei obligații de drept internațional etc.).

Compensarea este destinată a acoperi prejudiciul atunci când nu este posibilă restituirea în natură. Compensația poate acoperi prejudiciile materiale şi poate include dobânzi şi pierderi de profit.

Satisfacția este o formă de reparare a prejudiciilor morale cauzate de fapte internaționale ilicite. Dreptul statului lezat de a obține satisfacție nu justifică atingerea adusă demnității statului autor al conduitei ilicite şi nicio satisfacție disproporționată față de mărimea prejudiciului. Formele satisfacției pot fi:

– prezentarea de scuze;
– acțiuni disciplinare împotriva oficialilor responsabili de faptul ilicit săvârşit;
– recunoaşterea oficială a conduitei ilicite.

Statul lezat poate invoca răspunderea statului autor al faptului ilicit printr-o notificare, în cadrul căreia să precizeze faptul ilicit, precum şi pretențiile sale față de statul vinovat. În cazul în care conduita ilicită vizează tratamentul străinilor, este obligatorie epuizarea de către aceştia a tuturor căilor de recurs interne disponibile şi eficiente (art. 22 al Proiectului). De asemenea, statul lezat poate renunța la invocarea răspunderii.

Conform art. 40 alin. (3) al Proiectului, orice stat, altul decât cel lezat, poate invoca răspunderea altui stat, dacă este vorba despre o crimă internațională (violarea unei norme de *ius cogens*). De asemenea, dacă obligația încălcată prin conduita statului decurge dintr-un tratat multilateral sau dintr-o regulă cutumiară, orice alt stat parte la tratat sau legat de regula cutumiară respectivă poate invoca răspunderea internațională, dacă:

– obligația a fost creată în favoarea sa;
– conduita ilicită afectează drepturile tuturor statelor părți la tratat;
– obligația încălcată viza protecția drepturilor omului.

În plus față de invocarea răspunderii, statul lezat poate recurge la ***contramăsuri***, ca reacție la faptul internațional ilicit. Contramăsurile constau în neîndeplinirea de către statul lezat a unor obligații față de statul vinovat şi se deosebesc de măsuri mai grave, cum ar fi: represaliile, retorsiunea, sancțiunile.

Represaliile vizează măsuri ilicite din punctul de vedere al dreptului internațional, deoarece implică recurgerea la forță. *Retorsiunile* sunt măsuri licite de reacție la o conduită ilicită a unui stat, cum ar fi: ruperea relațiilor diplomatice, instituirea embargoului etc. *Sancțiunile* sunt măsuri luate împotriva unui stat fie de alte state, fie de o organizație internațională, şi pot fi de ordin economic sau chiar militar.

Spre deosebire de represalii, contramăsurile au un caracter temporar şi trebuie, în mod obligatoriu, să fie precedate de negocierile privind repararea prejudiciului. Exemple de contramăsuri: suspendarea zborurilor unei companii aeriene, suspendarea unui ajutor financiar, embargoul comercial etc.[1] Scopul contramăsurilor este limitat la constrângerea statului autor al conduitei ilicite de a-şi îndeplini obligațiile în temeiul răspunderii internaționale. Contramăsurile trebuie să fie proporționale cu prejudiciul cauzat statului lezat, iar, după încetarea conduitei ilicite, statul lezat trebuie să le înceteze sau să le suspende dacă s-a început o procedură de soluționare paşnică a disputei dintre cele două state.

[1] A se vedea R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, p. 411-412.

Există şi o serie de contramăsuri interzise:
– ameninţarea cu forţa şi recurgerea la forţă;
– măsuri economice şi politice extreme, destinate să pună în pericol integritatea teritorială sau independenţa politică a statului care a comis faptul ilicit;
– măsuri prin care se încalcă inviolabilităţile şi imunităţile diplomatice;
– măsuri prin care se încalcă drepturile omului;
– măsuri aflate în contradicţie cu normele de *ius cogens*.

§2. Răspunderea internaţională a indivizilor. Dreptul internaţional penal

2.1. Ce este dreptul internaţional penal?

Dreptul internaţional penal este o ramură distinctă, parte a dreptului internaţional public, formată din ansamblul regulilor, instituţiilor şi procedurilor privind reprimarea crimelor de drept internaţional. Noţiunea de „drept internaţional penal" nu trebuie confundată cu cea de „drept penal internaţional", care cuprinde ansamblul regulilor de drept intern care au ca obiect săvârşirea unor infracţiuni cu elemente de extraneitate (normele privind extrădarea, asistenţa judiciară internaţională, cooperarea poliţienească etc.).

Subiectele dreptului internaţional penal sunt, în primul rând şi în mod nemijlocit, statele. Acestea creează normele dreptului internaţional penal şi îşi asumă obligaţiile privind reprimarea crimelor de drept internaţional, prin urmărirea şi pedepsirea autorilor acestora. Individul, autor al crimelor de drept internaţional, este în mod indirect şi subsidiar subiect al dreptului internaţional penal, deoarece răspunderea sa este angajată în primul rând în dreptul intern al statelor[1].

Obiectul de reglementare al dreptului internaţional penal este format din raporturile juridice privind reprimarea crimelor de drept internaţional, inclusiv stabilirea răspunderii internaţionale a individului.

Originea dreptului internaţional penal poate fi regăsită încă din vechile cutume internaţionale care sancţionau pirateria şi crimele de război. Începând cu sfârşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, lista infracţiunilor de drept internaţional a fost extinsă treptat, ajungând astăzi la un catalog detaliat: crimele de război, crimele împotriva păcii, crimele împotriva umanităţii, crima de genocid, violările grave ale Convenţiilor de la Geneva privind protecţia victimelor războiului, sclavia, pirateria, traficul de persoane, deturnarea de aeronave, traficul de stupefiante, terorismul internaţional, luarea de ostateci etc.

Eforturile comunităţii internaţionale privind reprimarea acestor crime cuprind şi încercarea de codificare a normelor substanţiale şi procedurale în această materie. Din aceste eforturi au făcut parte elaborarea, de către Comisia de Drept Internaţional, a proiectului unui Cod al Crimelor împotriva Păcii şi Securităţii Omenirii şi a proiectului de statut al Curţii Penale Internaţionale, reunite sub forma actualului Statut al Curţii Penale Internaţionale permanente, adoptat la Roma, în 1998 şi intrat în vigoare în 2002.

Izvoarele dreptului internaţional penal cuprind: tratate bilaterale de cooperare şi asistenţă juridică, tratate multilaterale (*Statutul Curţii Penale Internaţionale,* 1998), cutume internaţionale, precum şi norme de *soft law* (de exemplu, Rezoluţia AG a ONU privind *Principiile Cooperării internaţionale privind detectarea, arestarea, extrădarea*

[1] Y. Dinstein, *International Criminal Law*, în Israel Yearbook on Human Rights nr. 5/1975.

şi pedepsirea persoanelor vinovate de crime de război şi crime împotriva umanității, 1973).

Principiile care guvernează dreptul internațional penal sunt:

A. Principiul legalității incriminării şi sancțiunilor – nullum crimen sine lege şi *nulla poena sine lege.*

B. Principiul jurisdicției universale în privința reprimării crimelor de drept internațional. Conform acestui principiu, orice stat care identifică pe teritoriul său un autor al unei astfel de crime are competența de a îl judeca şi condamna, indiferent de locul unde a fost săvârşită crima. În Statutul Curții Penale Internaționale, acest principiu mai este denumit şi *principiul complementarității*, potrivit căruia Curtea are competența de a judeca persoana doar în mod subsidiar față de competența statelor.

C. Principiul răspunderii penale personale, care exclude răspunderea penală a unei colectivități sau răspunderea pentru fapta altuia.

D. Principiul imprescriptibilității crimelor de drept internațional vizează doar pe cele mai importante dintre acestea (conform Convenției privind imprescriptibilitatea crimelor de război şi a crimelor împotriva umanității din 1968).

E. Principiul potrivit căruia unicul temei al răspunderii internaționale penale este crima de drept internațional.

2.2. Crimele de drept internaţional

Cele mai grave crime de drept internațional au fost pentru prima oară definite în statutele tribunalelor internaționale create imediat după cel de-al doilea război mondial, la Nürnberg şi Tokyo: crimele contra păcii, crimele contra umanității şi crimele de război. La acestea se adaugă alte infracțiuni internaționale, numite şi „delicte internaționale" (*delicta iuris gentium*): sclavia şi traficul cu sclavi, comerțul cu femei şi copii, falsificarea de monedă, traficul de stupefiante, difuzarea de publicații pornografice, pirateria, terorismul internațional.

Normele prin care sunt incriminate crimele de drept internațional au fost ulterior preluate şi dezvoltate de statutele privind crearea unor tribunale internaționale penale temporare, precum şi de Statutul actualei Curți Penale Internaționale permanente. Crimele de război sunt prevăzute şi de Convențiile de la Geneva privind protecția victimelor războiului.

Statutul Curții Penale Internaționale prevede următoarele categorii de crime de drept internațional:

1. Genocidul;
2. Crimele împotriva umanității;
3. Crimele de război;
4. Crima de agresiune (sau crimele împotriva păcii).

2.2.1. Genocidul

Este cea mai gravă crimă împotriva umanității. Crima de genocid este condamnată de mai multe instrumente juridice internaționale: *Convenția cu privire la prevenirea şi pedepsirea crimei de genocid* (1948), *Statutul Tribunalului Internațional pentru urmărirea şi pedepsirea persoanelor vinovate de violări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul fostei Iugoslavii* (1993), *Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Ruanda* (1994), *Statutul Curții Penale Internaționale* (1998).

Genocidul constă în comiterea, cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, de acte ca:

– uciderea membrilor grupului;

– violări grave ale integrității fizice sau mentale a membrilor grupului;

– impunerea deliberată a unor condiții de viață în scopul distrugerii fizice a grupului, totale sau parțiale;

– impunerea de măsuri cu scopul prevenirii nașterilor în cadrul grupului;

– transferul forțat al copiilor de la un grup la altul.

Sunt supuse răspunderii internaționale penale atât genocidul ca atare, cât și conspirația în vederea comiterii genocidului, instigarea la comiterea genocidului, precum și tentativa și complicitatea la genocid.

Articolul 6 din Statutul CPI definește crima de genocid de următoarea manieră: „În scopurile prezentului statut, prin crima de genocid se înțelege oricare dintre faptele menționate mai jos, săvârșită cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, și anume:

a. uciderea membrilor grupului;

b. vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale privind membrii grupului;

c. supunerea cu intenție a grupului unor condiții de existență care să antreneze distrugerea sa totală sau parțială;

d. măsuri privind împiedicarea nașterilor în sânul grupului;

e. transferarea forțată de copii aparținând unui grup în alt grup.

Elementele Crimelor stabilesc o latură penală specifică genocidului și o latură internațională a acestuia. Astfel:

1. acțiuni sau omisiuni care conduc sau sunt îndreptate către *distrugerea* unui grup rasial, etnic, național sau religios (elementul material al laturii penale);

2. subiectul pasiv al acțiunii sau omisiunii trebuie să fie o *persoană care face parte dintr-un grup rasial, etnic, național sau religios* (calitate specială pentru subiectul pasiv al crimei);

3. făptuitorul trebuie să fi cunoscut faptul că persoana asupra căreia a exercitat acțiunea sau omisiunea face parte dintr-un grup rasial, etnic, național sau religios (elementul psihologic sau subiectiv);

4. prin acțiunea făptuitorului se aduce atingere unei *valori sociale fundamentale* aparținând comunității internaționale, respectiv *dreptul la viață* (latura internațională).

2.2.2. Crimele împotriva umanității

Sunt cele mai grave crime de drept internațional. Acestea au fost definite pentru prima dată prin Statutele Tribunalelor Militare de la Nürnberg și Tokyo, interzicerea lor a fost confirmată de Adunarea Generală a ONU în 1946 prin *Rezoluția intitulată Afirmarea principiilor de drept internațional recunoscute de Carta de la Nürnberg,* iar apoi codificate prin convenții precum: Convenția ONU asupra prevenirii și pedepsirii crimei de genocid (1948) ori Convenția ONU asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid (1973).

Crimele împotriva umanității și-au regăsit reglementarea și în Statutele TPII și TPIR, cu diferența că, în primul caz, era obligatoriu să fie stabilită legătura dintre fapta respectivă și un conflict armat, cu sau fără caracter internațional, iar în al doilea caz, s-a renunțat, pentru prima dată, la necesitatea existenței unei asemenea legături.

Ultima dintre soluții a fost şi cea preluată de Statutul CPI. Potrivit acestuia, art. 7, crimele împotriva umanității sunt acele acte comise cu intenție, ca parte a unui atac extins ori sistematic, împotriva oricărei populații civile, respectiv:

a. omorul;

b. exterminarea;

c. supunerea la sclavie;

d. deportarea sau transferul forțat de populații;

e. privarea gravă de libertate, contrară normelor fundamentale de drept internațional;

f. tortura;

g. violul, sclavia sexuală, prostituția forțată, sarcina forțată, sterilizarea forțată şi orice altă formă de violență sexuală gravă;

h. persecuția împotriva unui grup identificabil, pe motive politice, rasiale, naționale, etnice, culturale, religioase, sexuale sau alte motive nepermise în virtutea dreptului internațional;

i. disparițiile forțate de persoane;

j. crima de apartheid;

k. alte acte inumane cu un caracter similar, care provoacă suferințe grave fizice sau mentale.

Acelaşi articol, la pct. 2 defineşte şi o serie dintre termenii pe care îi utilizează. În ceea ce ne priveşte, ne vom opri doar la o parte dintre aceştia.

Astfel, prin *tortură* se înțelege fapta de a cauza cu intenție durere sau suferințe acute, fizice sau mentale unei persoane care se află sub paza sau controlul făptuitorului; prin *persecuție* se înțelege denegarea cu intenție şi gravă a unor drepturi fundamentale cu violarea dreptului internațional, din motive legate de identitatea grupului sau a colectivității care face obiectul acesteia; prin *crima de apartheid* se înțelege acele fapte inumane vizate la parag. 1, comise în cadrul unui regim instituționalizat de oprimare sistematică şi de dominare a unui grup rasial asupra oricărui alt grup rasial sau oricăror alte grupuri rasiale şi cu intenția de a menține acest regim; prin *supunerea la sclavie* se înțelege fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor dreptului de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special femei şi copii; prin *exterminare* se înțelege îndeosebi fapta de a impune cu intenție condiții de viață, cu scopul de a antrena distrugerea unei părți a populației.

Elementele Crimelor identifică o serie de cerințe comune pentru toate faptele considerate crime împotriva umanității, precum şi o serie de elemente specifice fiecăreia dintre aceste fapte[1]. În ceea ce ne priveşte, ne vom opri, în cele ce urmează, numai asupra elementelor comune crimelor împotriva umanității. Astfel de elemente comune sunt:

1. faptele să fie săvârşite ca parte a unui atac răspândit sau sistematic direcționat împotriva populației civile (circumstanța contextuală specifică); conform art. 7 parag. 2 lit. a), prin *atac îndreptat împotriva unei populații civile* se înțelege comportamentul care constă în comiterea multiplă de acte care vizate în parag. 1 împotriva oricărei populații civile, în aplicarea sau în sprijinirea unei politici de stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac; atacul nu trebuie să aibă, neapărat, o natură militară, ci trebuie să fie doar răspândit şi sistematic; în lipsa acestui element, oricare dintre faptele reglementate în art. 7 sunt simple infracțiuni de drept comun, ce intră sub incidența exclusivă a instanțelor naționale;

[1] A se vedea, pentru o prezentare amănunțită a elementelor specifice fiecăreia dintre faptele menționate, B. Onica-Jarka, *Jurisdicția internațională penală*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 67-77.

2. cunoașterea de către făptuitor a crimelor împotriva umanității și a încadrării faptelor sale într-un atac răspândit sau sistematic împotriva populației civile (elementul subiectiv sau psihologic); caracterele răspândit și sistematic ale atacului nu sunt definite de Statutul CPI și nici de Elementele Crimelor, ci au fost consacrate de jurisprudență[1];

3. valorile sociale protejate la nivel internațional și cărora li se aduce atingere prin incriminarea acestor fapte sunt *drepturile fundamentale ale omului*; aceste crime atrag îngrijorarea întregii comunități internaționale, constituind acte interzise de dreptul internațional general (elementul internațional).

Spre deosebire de reglementarea similară, din Statutul TPII și TPIR, Statutul de la Roma nu cuprinde cerința existenței unei legături între crimele împotriva umanității și existența unui conflict armat și nici cerința existenței unor motive discriminatorii în calificarea faptelor ce constituie crime împotriva umanității.

2.2.3. Crimele de război

Au fost definite în principalele instrumente juridice de drept umanitar (Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 și Protocoalele adiționale la acestea, Prima Convenție de la Haga din 1899, Declarația ONU privind principiile dreptului internațional recunoscute prin Carta Tribunalului de la Nürnberg etc.), ca și în Statutele tribunalelor penale internaționale menționate anterior.

Articolul 8 este unul dintre cele mai ample texte ale Statutului Curții Penale Internaționale și dispune că instanța menționată are competența de a judeca crimele de război, îndeosebi atunci când aceste crime se înscriu într-un plan sau o politică ori când ele fac parte dintr-o serie de crime analoage comise pe scară largă. Textul stabilește că, în scopurile Statutului, prin crime de război se înțelege:

a) Violările grave ale Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949, adică acele acte îndreptate împotriva unor persoane sau bunuri protejate de aceste convenții:

– uciderea cu intenție;

– tortura și tratamentele inumane, inclusiv experimente biologice;

– provocarea, cu intenție, a unor suferințe grave sau a unor grave atingeri integrității corporale ori sănătății;

– distrugerea masivă sau aproprierea de bunuri, nejustificate de necesitatea militară și făcute prin mijloace ilegale;

– silirea unui prizonier de război sau a altei persoane protejate să facă parte din forțele armate ale unei puteri ostile;

– privarea, cu intenție, a unui prizonier de război sau a altei persoane protejate de dreptul la un proces echitabil;

– deportarea ilegală, transferul sau întemnițarea ilegală;

– luarea de ostatici.

b) Alte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile în conflictele armate internaționale, cum ar fi:

– atacurile intenționate împotriva populației civile și a bunurilor civile;

---

[1] În cauze ale TPII precum: *Tadić*, *Jelesnić*, *Ruzindana*. Astfel, prin atac răspândit se înțelege acel atac care este îndreptat împotriva unei multitudini de victime ca parte a unui comportament agresiv, implicând comiterea multiplă de acte, în aplicarea sau sprijinirea politicii unui stat sau a unei organizații. Prin atac sistematic se înțelege atac orchestrat, organizat sau coordonat de un grup de oameni, în așa fel încât să indice o constanță și o atitudine direcționată.

– atacurile intenționate împotriva bunurilor cu caracter civil care nu sunt obiective militare;

– atacurile intenționate împotriva personalului, materialelor, vehiculelor implicate în misiuni umanitare sau de menținere a păcii, în acord cu Carta ONU;

– lansarea intenționată a unui atac despre care se știe că va cauza, în mod incidental, pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător, care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat;

– atacarea sau bombardarea orașelor, satelor sau a altor așezări ori clădiri neapărate și care nu sunt obiective militare;

– uciderea sau rănirea unui combatant care a depus armele și s-a predat;

– utilizarea ilegală a unui steag de armistițiu, a steagurilor și uniformelor dușmanului sau ale ONU, cu scopul de a cauza moartea sau rănirea gravă a unor persoane;

– transferarea, direct sau indirect, de către o putere ocupantă a unei părți a populației civile, în teritoriul pe care ea îl ocupă, sau deportarea ori transferarea în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a totalității sau a unei părți a populației din acest teritoriu;

– atacurile intenționate împotriva clădirilor dedicate religiei, educației, artei, științei sau scopurilor caritabile, a monumentelor istorice, spitalelor și a locurilor unde sunt strânși bolnavi și răniți;

– supunerea persoanelor aflate în puterea dușmanului la mutilări fizice ori la experimente științifice de orice fel care nu sunt justificate de tratamentul medical al persoanei respective și care cauzează moartea sau pun în pericol grav sănătatea persoanei sau persoanelor respective;

– fapta de a omorî sau răni, prin trădare, indivizi aparținând națiunii sau armatei inamice;

– fapta de a declara că nu va fi îndurare pentru învinși;

– distrugerea și confiscarea bunurilor inamicului, fără ca acest lucru să fie necesar potrivit exigențelor războiului;

– fapta de a declara stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile cetățenilor părții adverse;

– fapta unui beligerant de a constrânge cetățenii părții adverse să ia parte la operațiunile de război îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau în serviciul acestui beligerant înainte de începerea războiului;

– jefuirea localităților, chiar dacă sunt luate cu asalt;

– utilizarea de otrăvuri sau arme otrăvitoare;

– utilizarea de gaze toxice, asfixiante, de lichide, materiale sau aparate similare acestora;

– utilizarea de gloanțe care se dilată sau se aplatizează cu ușurință la impactul cu corpul uman ori gloanțe explozive;

– utilizarea de armament de natură a cauza suferință inutilă;

– atingerile aduse demnității unei persoane, îndeosebi tratamentele umilitoare și degradante;

– violul, sclavia sexuală, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o încălcare gravă a Convențiilor de la Geneva;

– fapta de a utiliza prezența unui civil sau a unei alte persoane protejate pentru a evita ca anumite puncte, zone sau forțe militare să nu fie ținta operațiunilor militare;

– fapta de a lansa intenționat atacuri asupra clădirilor, materialului, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care folosește, conform dreptului internațional, semnele distinctive prevăzute de Convențiile de la Geneva;

– fapta de a înfometa, în mod deliberat, civilii, ca metodă de război, privându-i de bunurile indispensabile supraviețuirii;

– recrutarea și înrolarea copiilor cu vârsta mai mică de 15 ani în forțele armate naționale sau fapta de a-i face să participe la ostilități.

c) În caz de conflict armat intern, acele violări grave ale Convențiilor de la Geneva (art. 3 comun), adică acele acte comise împotriva persoanelor care au depus armele, a bolnavilor, răniților sau prizonierilor, precum și alte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile în conflicte armate interne, ca:

– atentatele la viața și la integritatea corporală, mai ales omorul sub toate formele sale, mutilările, tratamentele cu cruzime și tortura;

– atingerile aduse demnității persoanei, mai ales tratamentele umilitoare și degradante;

– luările de ostatici;

– condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal legal constituit și cu respectarea garanțiilor judiciare general recunoscute ca indispensabile.

d) Celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional, și anume oricare dintre următoarele fapte:

– lansarea intenționată de atacuri împotriva populației civile, în general, sau împotriva persoanelor civile care nu participă direct la ostilități;

– lansarea intenționată de atacuri împotriva clădirilor, materialelor, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care utilizează, conform dreptului internațional, însemnele distinctive prevăzute de Convențiile de la Geneva;

– fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii;

– fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva construcțiilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor unde sunt adunați bolnavi și răniți, cu condiția ca aceste clădiri să nu fie obiective militare;

– jefuirea unui oraș sau a unei localități, chiar luate cu asalt;

– violul, sclavia sexuală, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o violare gravă a art. 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva;

– recrutarea și înrolarea copiilor cu vârsta mai mică de 15 ani în forțele armate sau în grupări armate ori fapta de a-i face să participe activ la ostilități;

– fapta de a ordona deplasarea populației civile pentru considerente având legătură cu conflictul, în afara cazurilor în care securitatea civililor sau imperativele militare o cer;

– fapta de a ucide sau răni, prin trădare, un adversar combatant;

– fapta de a declara că nu va exista îndurare pentru învinși;

– faptele de a supune persoanele care sunt împotriva unei alte părți la conflict, căzute în puterea sa, la mutilări sau experiențe medicale ori științifice care nu sunt nici moti-

vate de un tratament medical dentar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestor persoane şi care atrag moartea acestora sau le pun în mod serios în pericol sănătatea;

– fapta de a distruge sau de a confisca bunurile unui adversar, în afară de cazul în care aceste distrugeri sau confiscări sunt imperios ordonate de necesitățile conflictului.

Articolul 8 din Elementele Crimelor consacră drept elemente comune tuturor crimelor de război următoarele:

1. comiterea crimelor de război să aibă loc în contextul unui conflict armat sau asociat cu un conflict armat, cu sau fără caracter internațional (circumstanța contextuală);

2. făptuitorul să cunoască circumstanțele de fapt care stabilesc existența unui conflict armat (elementul subiectiv sau psihologic);

3. făptuitorul crimei de război poate fi orice persoană fizică, indiferent dacă are sau nu o calitate oficială, cu câteva excepții, prevăzute de Statut (condiția cu privire la autor);

4. prin fapta săvârşită s-a adus atingere unor valori importante pentru comunitatea internațională, în ansamblul său, precum: viața, integritatea corporală, proprietatea etc. (elementul internațional).

2.2.4. Crimele împotriva păcii sau crima de agresiune

Reprezintă, reprezintă, conform Statutului Tribunalului de la Nürnberg, „plănuirea, pregătirea, declanşarea sau purtarea unui război de agresiune sau a unui război, cu încălcarea tratatelor, a frontierelor sau acordurilor internaționale", precum şi participarea la un plan premeditat sau la un complot în vederea îndeplinirii unuia din actele menționate. În plus, propaganda în favoarea războiului este şi ea considerată o astfel de crimă.

Statutul Curții Penale Internaționale stabileşte un regim special privind judecarea acestor crime, în lipsa unei definiții convenționale a agresiunii: „Curtea va avea competența de a judeca crima de agresiune după adoptarea unei dispoziții pentru a defini această crimă şi a stabili condițiile în care Curtea să-şi exercite această competență. O astfel de dispoziție trebuie să fie în conformitate cu prevederile relevante ale Cartei ONU" [art. 5 alin. (2) al Statutului].

Agresiunea este considerată a fi cea mai serioasă şi periculoasă formă de folosire ilegală a forței.

Definirea convențională a crimei de agresiune s-a realizat însă prin amendarea Statutului CPI cu ocazia Conferinței de la Kampala, Uganda, din 2010. Cu prilejul acestei conferințe a fost adoptată *Rezoluția nr. RC/Res. 6 din 11 iunie 2010,* prin care crima de agresiune a fost definită de următoarea manieră: „În scopul prezentului Statut, prin *crimă de agresiune* se înțelege planificarea, pregătirea, inițierea sau executarea de către o persoană aflată în poziția de a exercita controlul efectiv asupra sau de a dirija acțiunea politică sau militară a unui stat, a unui act de agresiune care, prin caracterul, gravitatea sau întinderea sa constituie o violare evidentă a Cartei Națiunilor Unite".

Prin *act de agresiune* se înțelege utilizarea forței de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui alt stat sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite. În concret, în conformitate cu *Rezoluția nr. 3314 (XXIX) din 14 decembrie 1974 a Adunării Generale a ONU,* sunt considerate acte de agresiune oricare dintre următoarele acte, independent de existența unei declarații de război:

a. invadarea sau atacul de către forțele armate ale unui stat, executate împotriva unui alt stat, sau orice ocupație militară, chiar temporară, rezultată dintr-o astfel de invadare sau atac, precum şi orice anexare prin folosirea forței a teritoriului unui stat sau a unei părți a acestuia;

b. bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului altui stat sau utilizarea unor arme de către un stat împotriva unui alt stat;

c. blocada porturilor sau coastelor unui stat de către forțele armate ale unui alt stat;

d. atacul forțelor armate ale unui stat la nivel terestru, pe mare sau aerian, precum şi atacul împotriva forțelor maritime sau aeriene ale unui alt stat;

e. utilizarea forțelor armate ale unui stat în interiorul altui stat, cu acordul statului în cauză, dar în contradicție cu condițiile prevăzute în acord sau extinderea prezenței într-un astfel de teritoriu după expirarea termenului acordului;

f. acțiunea unui stat de a permite ca teritoriul său, pus la dispoziția unui alt stat, să fie folosit de către un alt stat pentru săvârşirea unui act de agresiune îndreptat împotriva unui stat terț;

g. trimiterea de către sau în numele unui stat a unor bande armate, grupuri neregulate sau mercenari, care să săvârşească acte cu folosirea forței armate împotriva unui alt stat, acte de gravitatea faptelor descrise mai sus, sau implicarea substanțială a unui stat în astfel de acțiuni.

Conform Elementelor Crimelor, art. 8 bis, pentru existența crimei de agresiune trebuie îndeplinite cumulativ 6 condiții:

1. făptuitorul să fi plănuit, pregătit, inițiat sau executat un act de agresiune;

2. făptuitorul să fi fost o persoană aflată în poziția de a exercita control efectiv asupra sau cu competența de a direcționa o acțiune politică sau militară a statului care a comis actul de agresiune;

3. să se comită un act de agresiune constând în utilizarea forței armate împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui stat sau în orice alt mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite;

4. făptuitorul să fie conştient de circumstanțele de fapt care stabilesc că o astfel de utilizare este în contradicție cu Carta Națiunilor Unite;

5. actul de agresiune, prin caracterul, gravitatea sau întinderea sa, constituie o violare manifestă a Cartei Națiunilor Unite;

6. făptuitorul să fie conştient de împrejurările de fapt care stabilesc o astfel de violare manifestă a Cartei Națiunilor Unite.

Cu toate acestea, CPI nu are, în prezent, competența de a judeca crima de agresiune. În conformitate cu prevederile Statutului, CPI va primi această competență numai după împlinirea unui an de la data la care 30 de state părți la Statut vor ratifica amendamentele aduse Statutului prin rezoluția adoptată la Kampala, în 2010, respectiv după data de 1 ianuarie 2017. Statele părți pot să nu accepte jurisdicția Curții cu privire la crima de agresiune, printr-o declarație depusă la grefa instanței.

2.3. Delictele de drept internațional (*delicta iuris gentium*)

Criteriul de distincție dintre crimele şi delictele de drept internațional este gravitatea. Toate celelalte infracțiuni de drept internațional, altele decât crimele de drept internațional calificate ca atare, constituie delicte de drept internațional. Astfel de delicte sunt:

– **pirateria** (*Convenția privind infracțiunile și alte acte săvârșite la bordul navelor,* Tokyo, 1963; *Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a avioanelor,* Haga, 1970, *Convenția privind reprimarea actelor ilicite contra securității navigației maritime,* Montreal, 1971);

– **traficul cu ființe umane** (*Convenția pentru suprimarea traficului cu ființe umane,* Geneva, 1951; *Convenția pentru eliminarea oricărei forme de discriminare față de femei,* 1979);

– **traficul cu stupefiante** (*Convenția unică asupra stupefiantelor,* 1961, *Convenția asupra stupefiantelor psihotrope,* Viena, 1971; *Convenția ONU împotriva traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope,* Viena, 1988);

– **falsificarea de monedă;**

– **difuzarea de publicații pornografice;**

– **terorismul internațional**[1].

2.4. Tribunalele penale internaţionale

Deşi crearea şi dezvoltarea unei justiții penale internaționale a fost una din preocupările constante ale comunității internaționale, o concretizare a acestor preocupări s-a realizat abia la finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Chiar dacă prin Tratatul de la Versailles se prevedea crearea unui tribunal special pentru judecarea împăratului Germaniei, Wilhelm al II-lea, aceste dispoziții nu au fost puse în aplicare[2]. Cu toate acestea, ideea justiției penale internaționale și a răspunderii individuale pentru crime de război, indiferent de poziția ocupată în ierarhia autorităților statului, a rămas, începând cu acest moment, una dintre preocupările importante ale societății internaționale[3]. Nici încercările, de sub egida Ligii Națiunilor, din perioada interbelică, de a realiza o codificare în acest domeniu nu s-au bucurat de succes. Abia în urma atrocităților comise în timpul celui de-al doilea război mondial, ideea instituționalizării justiției penale internaționale a devenit o prioritate. Timp de mai bine de 50 de ani, această instituționalizare s-a realizat prin tribunale ad-hoc: Tribunalele Militare Internaționale de la Nürnberg și Tokyo, Tribunalele Internaționale pentru Fosta Iugoslavie și pentru Ruanda.

Activitatea acestor instanțe a dus la confirmarea internațională a principiului răspunderii penale individuale pentru crime contra păcii, crime de război ori crime împotriva umanității.

În plus, o contribuție semnificativă a avut și adoptarea de către ONU a unei serii de convenții specializate, precum: Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid (1948); cele 4 Convenții de la Geneva din 1949; Convenția asupra eliminării oricărei forme de discriminare rasială (1969); Convenția asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid (1973); Protocoalele adiționale la Convențiile de la Geneva din 1949, adoptate în 1977.

---

[1] A se vedea, pentru amănunte privind terorismul, și R.-I. Mocanu, *Fenomenul terorist. Analiza legislației anti-teroriste române,* Ed. Universul Juridic, București, 2013.

[2] A se vedea, pentru alte amănunte, B. Aurescu, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale,* Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 115-116.

[3] Aceste preocupări au fost marcate și prin contribuția marelui jurist român Vespasian Pella, care poate fi considerat părinte al dreptului internațional penal. A se vedea, pentru alte amănunte, W. Schomburg, *În onoarea lui Vespasian Pella. Dezvoltarea dreptului internațional penal – cu privire specială asupra provocărilor procedurale ale Tribunalelor ad-hoc,* în RRDI nr. 5/2007, p. 1-23; M. Duțu, *Vespasian Pella (1897-1952). Fondator al dreptului internațional penal,* Ed. Universul Juridic, București, 2012.

Pe lângă instanțele menționate, au mai funcționat şi o serie de tribunale penale internaționale ad-hoc de generația a doua[1], precum: Curtea Specială pentru Sierra Leone (CSSL); Camerele Extraordinare pentru judecarea crimelor comise în perioada Kampuchiei Democratice (TSC); Tribunalul Special Penal pentru Liban (TSL); Curtea Penală Specială pentru Timorul de Est (TIDO) ori Tribunalul Special Irakian (TSI).

În anul 1998 a fost înființată Curtea Penală Internațională, o instanță permanentă, independentă constituită printr-un tratat, Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998. Adoptarea Statutului este rod al eforturilor Comisiei de Drept Internațional încă din anul 1946, cu o lungă întrerupere între 1953 şi 1990. Acesta a intrat în vigoare la 1 iulie 2002 şi reprezintă concretizarea ideii de justiție penală internațională permanentă, idee pentru care profesorul român Vespasian Pella a militat încă de la finalul Primului Război Mondial.

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra principalelor instanțe penale internaționale, care prin activitatea pe care au desfăşurat-o au marcat şi au contribuit la concretizarea jurisdicției penale internaționale.

2.4.1. Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg

A fost *înființat* la finalul celui de al Doilea Război Mondial, cu scopul judecării persoanelor din tabăra puterilor învinse acuzate că au comis crime împotriva păcii, cum ar fi conceperea, pregătirea, lansarea sau purtarea unui război de agresiune.

Baza legală a acestei instanțe a fost *Actul cu privire la pedepsirea principalilor criminali de război aparținând puterilor Axei,* semnat la 8 august 1945 de către Marea Britanie, SUA, Franța şi URSS, act la care s-a anexat şi *Carta de la Nürnberg* sau *Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg.*

Potrivit art. 6 al Cartei, în *competența materială* (*ratione materiae*) a acestei instanțe intrau: crimele de război, crimele contra păcii şi crimele contra umanității. Carta de la Nürnberg a incriminat, de o manieră retroactivă (motiv pentru care a şi primit serioase critici) pentru prima dată, alături de crimele de război, şi crimele contra păcii şi contra umanității.

Deşi actul său de înființare nu prevede un anumit termen de funcționare, Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg a fost un tribunal *ad-hoc,* a avut o *competență limitată în timp* (*ratione temporis*), respectiv la perioada dinaintea sau din timpul celui de al Doilea Război Mondial. Faptele săvârşite trebuiau să aibă legătură cu cel de al Doilea Război Mondial şi cu perioada de timp în care acesta s-a desfăşurat. Aşadar, sub aspect temporal, tribunalul a avut o *competență retroactivă*, vizând doar acele fapte care au fost comise anterior înființării sale. Tribunalul a funcționat efectiv în perioada noiembrie 1945-octombrie 1946.

Competența *ratione loci* nu este, nici ea, expres determinată de Statut. În fapt, tribunalul a avut o *competență limitată în spațiu*, într-o arie geografică predeterminată, respectiv spațiul geografic unde şi-a desfăşurat activitatea Axa Europeană.

În plus, *ratione personae*, conform art. 1 şi art. 6 din Cartă, *competența personală* a tribunalului este una *limitată*. Acesta a judecat numai criminalii de război care, acționând în interesul Axei Roma-Berlin, ca indivizi sau ca membri ai unei organizații, au comis crime împotriva păcii, crime de război şi crime împotriva umanității.

[1] B. Aurescu, *op. cit.*, 2013, p. 145-165.

2.4.2. Tribunalul Internațional pentru Extremul Orient de la Tokyo

A fost înființat tot la finalul celui de al Doilea Război Mondial și a avut aceeași finalitate ca și cel de la Nürnberg.

Baza legală a Tribunalului a fost *Proclamația Specială a Comandantului Suprem Aliat, generalul american MacArthur*, pe baza Declarației de la Potsdam, adoptată la 19 ianuarie 1946, Proclamație la care a fost anexată și *Carta Tribunalului pentru Extremul Orient de la Tokyo.*

În competența materială (*ratione materiae*) a Tribunalului intrau, potrivit art. 5 din Carta de la Tokyo, la fel ca și în cazul Tribunalului de la Nürnberg, trei categorii de fapte: crimele împotriva păcii, crimele de război și crimele împotriva umanității.

Deși actul său de înființare nu prevede un anumit termen de funcționare, Tribunalul Militar Internațional de la Tokyo a fost un tribunal *ad-hoc,* a avut o *competență limitată în timp* (*ratione temporis*), respectiv la perioada dinaintea sau din timpul celui de al Doilea Război Mondial. Faptele săvârșite trebuiau să aibă legătură cu cel de al doilea Război Mondial și cu perioada de timp în care acesta s-a desfășurat. Așadar, sub aspect temporal, tribunalul a avut o *competență retroactivă*, vizând doar acele fapte care au fost comise anterior înființării sale. Tribunalul a funcționat efectiv în perioada mai 1946-octombrie 1948.

Competența *ratione loci* nu este expres determinată de statut. În fapt, tribunalul a avut o *competență limitată în spațiu*, într-o arie geografică predeterminată, respectiv Extremul Orient. Cele precizate se referă la modul în care tribunalul a funcționat efectiv, în fapt, deoarece lipsa unei precizări exprese cu privire la întinderea teritorială a competenței tribunalului a fost una intenționată și concepută în ideea în care să nu se creeze obstacole procedurale bazate pe locul săvârșirii respectivelor fapte.

În plus, *ratione personae*, conform art. 1 și art. 6 din Cartă, *competența personală* a tribunalului este una *limitată*. Acesta a judecat numai criminalii de război care, acționând în Extremul Orient, ca indivizi sau ca membri ai unei organizații, au comis crime împotriva păcii, crime de război și crime împotriva umanității.

2.4.3. Tribunalele penale internaționale pentru fosta Iugoslavie și pentru Ruanda

Ambele tribunale penale internaționale au fost înființate de Consiliul de Securitate al ONU în temeiul dispozițiilor Capitolului VII din Carta ONU, dispoziții care îi conferă acestuia atribuții în ceea ce privește menținerea păcii și securității internaționale. Deși în ambele cazuri a fost vorba despre conflicte interne, comunitatea internațională le-a calificat drept „amenințări împotriva păcii" pentru a justifica crearea lor și a-i pedepsi pe cei vinovați, Consiliul de Securitate al ONU având dreptul să aleagă modul corespunzător de răspuns la aceste amenințări.

Datorită acestei poziții privilegiate a Consiliului de Securitate a ONU, independența acestor tribunale internaționale a fost pusă de multe ori sub semnul întrebării, cu atât mai mult cu cât rezoluțiile prin care acestea au fost create le-au creat statutul de organe subsidiare ale Consiliului de Securitate.

Cele două tribunale penale internaționale au avut un aport destul de limitat la ceea ce înseamnă astăzi justiția internațională penală datorită faptului că sunt *instanțe extraordinare*, *competența* lor este una *limitată* atât *în timp* cât și în *spațiu* – pentru fosta Iugoslavie vorbim de crimele comise între 1991 și o dată ulterioară pe care o va stabili Consiliul de Securitate în funcție de momentul în care pacea va fi considerată ca

reinstaurată iar pentru Ruanda, numai acele fapte comise între 1 ianuarie-31 decembrie 1994 – şi le este contestată însăşi legalitatea de înființare.

Cu toate acestea, ele au avut şi continuă să aibă un rol important prin crearea unei jurisprudențe impresionante în materia faptelor ce intră în competența lor (genocid, crime împotriva umanității etc.) şi contribuind astfel la formarea şi consolidarea dreptului internațional penal.

2.4.3.1. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPII)

a. Înființare. A fost înființat în anul 1993 cu scopul represiunii penale împotriva persoanelor care au comis grave încălcări ale dreptului umanitar în timpul războiului din fosta Iugoslavie (începând cu anul 1991). Tribunalul a fost creat de către ONU, conform Statutului adoptat pe baza *Rezoluției Consiliului de Securitate nr. 827 din 25 mai 1993*, amendată prin Rezoluția nr. 1166 din 13 mai 1998, Rezoluția nr. 1329 din 30 noiembrie 2000, Rezoluția nr. 1411 din 17 mai 2002, Rezoluția nr. 1431 din 14 august 2002 şi Rezoluția nr. 1481 din 9 mai 2003.

Anterior adoptării Rezoluției nr. 827, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat, în aplicarea art. 41 din Carta ONU, potrivit căruia „Consiliul de Securitate poate hotărî ce măsuri, care nu implică folosirea forței armate, trebuie luate spre a se da urmare hotărârilor sale şi poate cere membrilor Națiunilor Unite să aplice aceste măsuri", alte trei rezoluții şi anume: Rezoluția nr. 771 din 1992, în care a statuat răspunderea individuală pentru persoanele care au comis sau au ordonat să se comită grave încălcări ale Convențiilor de la Geneva din 1949, în timpul conflictului din fosta Iugoslavie; Rezoluția nr. 780 din 1992, prin care a solicitat Secretarului general al ONU crearea unei comisii de experți independenți care să analizeze informațiile strânse de la fața locului şi să propună măsuri şi Rezoluția nr. 808 din 1993, prin care se solicită Secretarului general un raport cu privire la înființarea unui tribunal internațional care să judece persoanele vinovate de încălcările grave ale dreptului umanitar, comise în timpul războiului din fosta Iugoslavie. Prin această din urmă rezoluție, Secretarul General ONU era împuternicit să prezinte Consiliului de Securitate un raport asupra creării unui tribunal internațional. Raportul a fost apoi aprobat prin Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 827 din 25 mai 1993.

Sediul tribunalului este la Haga. Acesta a început să funcționeze efectiv începând cu anul 1994, iar în decembrie 2000 avea emise deja 65 de acte de acuzare vizând 74 de acuzați, dintre care numai 34 se găsesc la dispoziția Tribunalului în penitenciarul de la Haga.

b. Organizare. Tribunalul este format din *16 judecători permanenți* şi *27 de judecători ad litem*, aleşi de Adunarea Generală a ONU dintr-o listă prezentată de Consiliul de Securitate, pentru o perioadă de 4 ani (art. 11 al Statutului). Judecătorii permanenți pot fi realeşi, în timp ce judecătorii *ad litem* au un mandat unic, de 4 ani.

Tribunalul este organizat în două camere de primă instanță şi o cameră de apel.

Statutul instituie şi un *Procuror*, însărcinat cu instrucția dosarelor şi cu exercitarea urmăririi penale contra autorilor violărilor grave ale dreptului umanitar comise pe teritoriul fostei Iugoslavii. Procurorul este un organ distinct în cadrul Tribunalului şi acționează în deplină independență. El este numit de Consiliul de Securitate la propunerea Secretarului General, pentru un mandat de 4 ani.

În alcătuirea tribunalului mai intră și *Secția pentru victime și martori,* precum și *Grefa.*

c. Competența Tribunalului este stabilită de Statut (art. 1-8) astfel:

– ***ratione materiae*** – (art. 2-5 din Statut): *1. violările grave comise împotriva Convențiilor de la Geneva* din 12 august 1949, și anume următoarele acte îndreptate împotriva persoanelor și bunurilor acestora: omorul; tortura sau tratamentele inumane, inclusiv experiențele biologice; fapta de a cauza în mod intenționat suferințe grele sau de a aduce atingeri grave în mod ilicit și arbitrar; distrugerea sau însușirea, pe scară largă, de bunuri, nejustificată de necesitatea militară, în mod ilicit și arbitrar; fapta de a constrânge un prizonier de război sau un civil să servească forțele armate ale puterii inamice; fapta de a priva un prizonier de război sau un civil de dreptul său de a fi judecat corect și imparțial; expulzarea sau transferul ilegal al unui civil sau detenția sa ilegală; luarea de ostatici; *2. violarea legilor sau a cutumelor războiului:* intră în această categorie, printre altele și fără a se limita la cele enunțate: folosirea armelor toxice sau a altor arme care cauzează suferințe inutile; distrugerea fără motiv a satelor și orașelor sau devastarea nejustificată de exigențele militare; atacarea sau bombardarea, prin orice mijloace, a satelor, a orașelor, a locuințelor sau clădirilor care nu sunt apărate; sechestrarea, distrugerea sau degradarea deliberată a edificiilor destinate religiei, binefacerii și învățământului, artelor și științelor, monumentelor istorice, operelor de artă și a operelor cu caracter științific; jefuirea bunurilor publice sau private; *3. genocidul*[1], respectiv, potrivit Statutului, oricare dintre următoarele fapte: uciderea membrilor grupului; atingerile grave ale integrității fizice sau mentale a membrilor grupului; supunerea intenționată a grupului unor condiții de existență ce atrag distrugerea fizică totală sau parțială; măsuri ce vizează împiedicarea nașterilor în sânul grupului; transferul forțat al copiilor dintr-un grup într-un alt grup și *4. crimele împotriva umanității,* respectiv săvârșirea în timpul unui conflict armat intern sau internațional, împotriva populației civile, a uneia dintre următoarele fapte: asasinatul, exterminările, supunerea la sclavie, expulzarea, încarcerarea, tortura, violul, persecuțiile pe motive politice, rasiale și religioase sau alte acte inumane.

– ***ratione personae*** – (art. 6 din Statut): judecarea *persoanelor fizice* care au săvârșit aceste crime; calitatea oficială a unui acuzat, fie el șef de stat sau înalt funcționar nu-l exonerează de răspunderea penală și nu constituie motiv de diminuare a pedepsei;

– ***ratione loci*** – (art. 8 din Statut): judecarea crimelor menționate, săvârșite pe *teritoriul fostei Republici Federative Iugoslavia,* înțelegând prin aceasta spațiul terestru, spațiul aerian și apele sale teritoriale;

– ***ratione temporis*** – (art. 8 din Statut): săvârșirea crimelor să fi avut loc *după 1 ianuarie 1991 și o dată care va fi determinată* ulterior de Consiliul de Securitate după restabilirea păcii.

TPII și jurisdicțiile penale naționale au o ***competență concurentă*** pentru a judeca persoanele suspecte de săvârșirea unor astfel de fapte. Statutul instituie ***principiul priorității*** TPII asupra jurisdicțiilor naționale. În tot cursul procedurii, TPII poate solicita în mod oficial jurisdicțiilor naționale să se desisteze în favoarea sa (art. 9 din Statut).

[1] Vor fi pedepsite, potrivit art. 4 alin. (3) din Statutul TPII: genocidul, asocierea în vederea comiterii genocidului, incitarea directă și publică la comiterea genocidului, tentativa de genocid și complicitatea la genocid.

d. Procedura. Procurorul deschide din oficiu o informare privind informațiile obținute din toate sursele (state, organe ale ONU, organizații interguvernamentale şi non-guvernamentale), evaluează aceste informații şi se pronunță asupra oportunității de a începe sau nu urmărirea penală. De asemenea, procurorul este abilitat să interogheze suspecții, victimele şi martorii, strânge probele şi ia măsuri de instrucție a cauzei. Activitatea procurorului se finalizează cu elaborarea actului de acuzare şi transmiterea acestuia unui judecător al camerei de primă instanță.

În scopul de a asigura eficacitate şi o bună funcționare, TPII a adoptat un *Regulament privind procedura şi probele,* aprobat în februarie 1994, care are la bază reguli ale dreptului anglo-saxon, respectiv ale procedurii acuzatoriale, dar care cuprinde şi reguli ale dreptului romano-germanic, considerându-se că acestea din urmă i-au dat eficacitate şi rapiditate de aplicare. Cu toate acestea, aplicarea unora dintre regulile procedurii acuzatoriale a constituit o piedică în activitatea acestei instanțe. Este vorba, în principal, despre regula imposibilității de judecare în contumacie, care a împiedicat judecarea unor persoane asupra cărora tribunalul a formulat acuzații şi a emis mandate internaționale de arestare, precum Karadžić sau Mladić.

Judecata în fața TPII se desfăşoară cu respectarea garanțiilor unui proces echitabil. Astfel, persoana acuzată: are dreptul de a-i fi analizată cauza în mod echitabil şi public; se bucură de prezumția de nevinovăție; are dreptul de a fi judecată fără întârzieri excesive; are dreptul de a fi informată, într-o limbă pe care o cunoaşte, asupra acuzației şi dreptul de a fi asistată de un interpret; are dreptul de a dispune de timpul şi facilitățile pentru pregătirea apărării.

Limbile oficiale ale TPII sunt engleza şi franceza.

Sentința este pronunțată în şedință publică, cu votul majorității judecătorilor. Camera de primă instanță poate impune doar pedeapsa cu închisoarea. Camera de apel poate fi sesizată fie de persoanele condamnate, fie de procuror, pentru eroare de drept care invalidează decizia sau pentru eroare de fapt care a antrenat o denegare de dreptate (art. 25 al Statutului). De asemenea, în cazul descoperirii de fapte noi, necunoscute în momentul judecății în primă instanță, sentința este supusă revizuirii. Executarea pedepsei are loc într-unul dintre statele desemnate de TPII de pe lista statelor care au comunicat Consiliului de Securitate că sunt dispuse să primească persoanele condamnate.

e. Activitate. Până în prezent, 161 de persoane (sârbi, croați, bosniaci, albanezi) au fost puse sub acuzare, procedurile finalizându-se pentru 136 dintre acestea, iar pentru restul de 25 de persoane, procedurile sunt încă în curs. Fără îndoială, cea mai cunoscută cauză aflată pe rolul acestei instanțe, până în anul 2005, a fost cea a fostului preşedinte iugoslav, Slobodan Milošević, dar nu lipsite de importanță sunt cauze precum: Erdemović (prima hotărâre de condamnare pronunțată de Tribunal) Tadić, Krstić (în legătură cu evenimentele de la Srebrenica), Aleksovski sau Furundžija.

TPII ar fi trebuit să-şi înceteze activitatea în anul 2010, dată fixată drept limită pentru finalizarea procedurilor în apel, însă această dată nu a fost respectată, tribunalul continuând să funcționeze şi în prezent. În 2010, s-a stabilit o nouă dată până la care TPII trebuie să-şi finalizeze activitatea, respectiv până la data de 31 decembrie 2014.

Cheltuielile legate de funcționarea acestui tribunal sunt, conform art. 30 din Statut, suportate de ONU, în conformitate cu art. 17 din Carta ONU.

2.4.3.2. Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda (TPIR)

a. Înființare. A fost înființat tot printr-o *Rezoluție a Consiliului de Securitate, nr. 955 din 8 noiembrie 1994* și stabilit la Arusha, în Tanzania. Tribunalul a fost constituit și la solicitarea guvernului ruandez, ca urmare a masacrelor generalizate[1], motivate etnic și politic, între grupurile etnice tutsi și hutu. S-a apreciat că faptele respective pun în pericol pacea și securitatea internațională.

Competența, organizarea și procedura din fața TPIR sunt similare cu cele prevăzute de Statutul TPII. Mai mult, cele două instanțe împart instituții precum cea a procurorului[2] (deși există un procuror adjunct care lucrează la Arusha) sau camera de apel (compusă din șapte judecători permanenți, patru de la TPII și trei de la TPIR).

b. Organizare. Tribunalul este format din *16 judecători permanenți* și *18 judecători ad litem*, aleși de Adunarea Generală a ONU dintr-o listă prezentată de Consiliul de Securitate, pentru o perioadă de 4 ani (art. 11 al Statutului). Judecătorii permanenți pot fi realeși, în timp ce judecătorii *ad litem* au un mandat unic, de 4 ani. Tribunalul este organizat în două Camere de primă instanță și o Cameră de apel.

Statutul instituie și un *Procuror*, însărcinat cu instrucția dosarelor și cu exercitarea urmăririi penale contra autorilor violărilor grave ale dreptului umanitar comise pe teritoriul Ruandei sau în statele învecinate de către cetățeni ruandezi. Procurorul este un organ distinct în cadrul Tribunalului și acționează în deplină independență. El este numit de Consiliul de Securitate la propunerea Secretarului General, pentru un mandat de 4 ani.

În alcătuirea tribunalului mai intră și *Grefa*. Aceasta îndeplinește atribuții legate de protecția martorilor și a victimelor, având în subordine o Secție de sprijinire a martorilor și victimelor.

c. Competența Tribunalului este stabilită de Statut (art. 1-8) astfel:

– ***ratione materiae*** – (art. 2-4 din Statut): *1. violările grave comise împotriva Convențiilor de la Geneva* din 12 august 1949 și ale celui de al doilea Protocol adițional, și anume, fără a se limita la acestea, următoarele fapte: violența împotriva vieții, sănătății fizice sau mintale a persoanelor, în special asasinatul, precum și tratamentele inumane, cum ar fi tortura, mutilarea sau orice formă de pedeapsă corporală; pedepsele colective; luarea de ostatici; actele de terorism; ultrajele la demnitatea personală, în special umilirea și tratamentele degradante, violul, prostituția forțată și orice altă formă de atac la pudoare; jaful; pronunțarea de sentințe și executarea de pedepse fără o judecată prealabilă efectuată de către un tribunal constituit în mod legal, care să fi permis toate garanțiile judiciare recunoscute ca indispensabile de către populațiile civilizate; amenințările cu săvârșirea oricăreia dintre faptele menționate anterior; *2. genocidul*[3], respectiv, potrivit Statutului, oricare dintre următoarele fapte, săvârșite cu intenția de a distruge total sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios: uciderea membrilor

[1] În cursul respectivelor masacre s-a apreciat că și-au pierdut viața între opt sute de mii și un milion de persoane.

[2] Postul de procuror a fost ocupat succesiv de sud-africanul Roger Goldstone, canadianca Louise Arbour, elvețianca Carla del Ponte.

[3] Vor fi pedepsite, potrivit art. 2 alin. (3) din Statutul TPIR: genocidul, asocierea în vederea comiterii genocidului, incitarea directă și publică la comiterea genocidului, tentativa de genocid și complicitatea la genocid.

grupului; vătămarea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor grupului; ingerința deliberată în condițiile de existență ale grupului, cu scopul de a cauza distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia; impunerea de măsuri urmărind împiedicarea nașterilor în interiorul grupului; transferul forțat al copiilor dintr-un grup într-un alt grup și *3. crimele împotriva umanității,* respectiv săvârșirea, ca parte a unui atac de proporții sau sistematic împotriva oricărei populații civile, pe temeiuri politice, de naționalitate, etnice, rasiale sau religioase a următoarelor fapte: asasinatul, exterminarea, sclavia, deportarea, privarea de libertate, tortura, violul, persecuțiile pe motive politice, rasiale și religioase sau alte acte inumane.

– ***ratione personae*** – (art. 5, 6 din Statut): judecarea *persoanelor fizice* care au săvârșit aceste crime; calitatea oficială a unui acuzat, fie el șef de stat sau de guvern ori responsabil guvernamental, nu-l exonerează de răspunderea penală și nu constituie motiv de diminuare a pedepsei;

– ***ratione loci*** – (art. 7 din Statut): judecarea crimelor menționate, săvârșite pe *teritoriul Ruandei*, incluzând solul și spațiul aerian, precum și pe *teritoriile statelor învecinate*, în ceea ce privește violările grave ale dreptului internațional umanitar săvârșite de cetățeni ruandezi;

– ***ratione temporis*** – (art. 7 din Statut): săvârșirea crimelor să fi avut loc *după 1 ianuarie 1994 și până la data de 31 decembrie 1994.*

TPIR și jurisdicțiile penale naționale au o ***competență concurentă*** pentru a judeca persoanele suspecte de săvârșirea unor astfel de fapte. Statutul instituie ***principiul prioritații*** TPIR asupra jurisdicțiilor naționale. În tot cursul procedurii, TPIR poate solicita în mod oficial jurisdicțiilor naționale să se desisteze în favoarea sa (art. 8 din Statut).

d. Procedura. Procurorul deschide din oficiu o informare privind informațiile obținute din toate sursele (state, organe ale ONU, organizații interguvernamentale și non-guvernamentale), evaluează aceste informații și se pronunță asupra oportunității de a angaja sau nu urmărirea penală. De asemenea, procurorul este abilitat să interogheze suspecții, victimele și martorii, strânge probele și ia măsuri de instrucție a cauzei. Activitatea procurorului se finalizează cu elaborarea actului de acuzare și transmiterea acestuia unui judecător al camerei de primă instanță.

În scopul de a asigura eficacitate și o bună funcționare, TPIR a adoptat un *Regulament privind procedura și instrucția*, care are la bază reguli ale dreptului anglo-saxon, respectiv ale procedurii acuzatoriale, dar care cuprinde și reguli ale dreptului romano-germanic, care se consideră că i-au dat eficacitate și rapiditate de aplicare.

Judecata în fața TPIR se desfășoară cu respectarea garanțiilor unui proces echitabil. Astfel, persoana acuzată: are dreptul de a-i fi analizată cauza în mod echitabil și public; se bucură de prezumția de nevinovăție; are dreptul de a fi judecată fără întârzieri excesive; are dreptul de a fi informată, într-o limbă pe care o cunoaște, asupra acuzației și dreptul de a fi asistată de un interpret; are dreptul de a dispune de timpul și facilitățile pentru pregătirea apărării; are dreptul să nu fie obligată să depună ca martor împotriva sa ori să-și recunoască vinovăția.

Limbile oficiale ale TPIR sunt engleza și franceza.

Sentința este pronunțară în ședință publică, cu votul majorității judecătorilor. Hotărârea va fi însoțită de o opinie argumentată în scris, la care pot fi anexate opinii divergente sau concurente. Camera de primă instanță poate impune doar pedeapsa cu în-

chisoarea. Camera de apel poate fi sesizată fie de persoanele condamnate, fie de procuror, pentru eroare de drept care invalidează decizia sau pentru eroare de fapt care a antrenat o denegare de dreptate (art. 25 al Statutului). De asemenea, în cazul descoperirii de fapte noi, necunoscute în momentul judecății în primă instanță, sentința este supusă revizuirii. Executarea pedepsei are loc în Ruanda sau într-unul din statele desemnate de TPIR, de pe lista statelor care au comunicat Consiliului de Securitate că sunt dispuse să primească persoanele condamnate.

e. Activitate. Tribunalul a început să lucreze efectiv în 1995, punând sub acuzare mai mult de 20 de persoane considerate vinovate de genocid, care sunt deținute în Tanzania, la Arusha, sau în Camerun. Printre persoanele puse sub acuzare şi aflate în detenție la dispoziția Tribunalului se numără Théoneste Bagosora (care conducea problemele externe şi militare în Ruanda), Jean-Paul Akayesu (primar al unei comune ruandeze, care a fost şi primul condamnat pentru genocid al TPIR, în anul 1998) şi Jean Kambanda. Până în prezent, TPIR a finalizat 75 de cauze şi mai are pe rol alte 9 cauze.

Şi în cazul acestui tribunal, data limită până la care trebuia să-şi finalizeze activitatea a fost tot anul 2010, termenul fiind apoi prelungit până la data de 31 decembrie 2014.

Cheltuielile legate de funcționarea acestui tribunal sunt, conform art. 30 din Statut, suportate de ONU, în conformitate cu art. 17 din Carta ONU.

2.4.4. Curtea Penală Internațională permanentă

a. Înființare. Curtea Penală Internațională a fost înființată prin adoptarea, la 17 iulie 1998, a Statutului de la Roma. Adoptat de către Conferința Diplomatică a Plenipotențiarilor, Statutul de la Roma (Statutul CPI) a intrat în vigoare la 1 iulie 2002, ca urmare a întrunirii numărului minim de 60 de ratificări. Până în prezent (septembrie 2014), 122 de state au devenit parte la Statutul CPI, state având următoarea distribuție geografică: 34 de state din Africa, 18 state din Asia, 18 state din Europa de Est, 27 de state din America Latină şi Caraibe şi 25 de state din Europa de Vest şi alte state.

România[1] a semnat Statutul CPI la 7 iulie 1999 şi a devenit parte la acesta, prin ratificare, prin Legea nr. 111 din 2002 pentru ratificarea Statutului Curții Penale Internaționale adoptat la Roma la 17 iulie 1998[2]. România a depozitat instrumentul de ratificare a Statutului la data de 11 aprilie 2002.

Rațiunile pentru care statele s-au gândit să permanentizeze ideea de justiție penală internațională transpar cu uşurință din preambulul Statutului, respectiv, printre altele: faptul că cele mai grave crime care privesc ansamblul comunității internaționale nu pot rămâne nepedepsite şi că reprimarea lor trebuie să fie asigurată efectiv prin măsuri luate în cadrul național şi prin întărirea cooperării internaționale; scopurile şi principiile Cartei Națiunilor Unite prevăd, printre altele, că statele trebuie să se abțină de la a recurge la amenințarea sau folosirea forței, fie împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite; reafirmarea principiului neamestecului în treburile interne ale unui alt stat prin conceperea unei instanțe a cărei competență este complementară jurisdicțiilor penale naționale ori ideea că este de datoria fiecărui stat să supună jurisdicției sale penale responsabilii de crime internaționale.

[1] A se vedea şi, L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar, op. cit.*, p. 275-306.
[2] Publicată în M. Of. nr. 211 din 28 martie 2002.

Conform art. 1 din Statutul CPI: „Se înființează o Curte penală internațională ca instituție permanentă, care poate să își exercite competența față de persoane pentru crimele cele mai grave, având un răsunet internațional în sensul prezentului statut. Ea este complementară jurisdicțiilor penale naționale".

Sediul Curții este la Haga, în Regatul Țărilor de Jos. Dacă socoteşte necesar, Curtea poate să funcționeze într-un alt loc, potrivit dispozițiilor Statutului.

În privința relației dintre CPI şi Națiunile Unite, aceasta este una de independență, dar Curtea este legată de acestea printr-un acord, aprobat de Adunarea Statelor Părți la Statut.

b. Organizare. Organele Curții sunt: Președinția, Secția de Apeluri, Secția de Primă Instanță, Secția Pre-judecată, Biroul Procurorului şi Grefa.

Președintele Curții este ales pentru o perioadă de 3 ani sau până la expirarea mandatului de judecător, dacă acesta se încheie înainte de 3 ani, şi poate fi reales o singură dată. El este ajutat în munca sa de 2 vicepreşedinți, care pot fi aleşi în aceleaşi condiții.

În componența Curții intră *18 judecători*, disponibili să-şi exercite funcțiile cu normă întreagă. Judecătorii sunt aleşi de către Adunarea Statelor Părți, pe o perioadă de 9 ani, şi se au în vedere pentru alegerea lor criterii precum: reprezentarea principalelor sisteme de drept din lume, reprezentarea geografică echitabilă (7 judecători din grupul vest-european şi alte state, 4 din grupul latino-american şi caraibian, 3 din grupul asiatic, 3 din grupul african şi unul din Europa de Est) şi repartizarea echitabilă între bărbați şi femei (dintre primii judecători ai Curții aleşi în 2003, 7 erau femei, iar 11 bărbați).

Imediat după alegerea judecătorilor, Curtea se organizează *pe secții*: Secția de Apeluri se compune din Preşedinte şi alți 4 judecători; Secția de Primă Instanță şi Secția de Pre-judecată sunt compuse, fiecare, din câte cel puțin 6 judecători. Funcțiile judiciare ale Curții sunt exercitate, în fiecare secție, prin Camere. Camera de apel este compusă din toți judecătorii Secției de Apeluri; funcțiile Camerei de Primă Instanță sunt exercitate de trei judecători ai Secției de Primă Instanță, iar funcțiile Camerei de Pre-judecată sunt exercitate fie de 3 judecători ai Secției de Pre-judecată, fie de un singur judecător al acesteia.

Judecătorii îşi exercită funcțiile în deplină independență şi nu pot exercita nicio altă activitate care ar putea fi incompatibilă cu funcțiile judiciare pe care le dețin ori care ar putea să pună la îndoială independența lor.

Biroul Procurorului acționează independent, ca organ distinct în cadrul Curții. El este însărcinat să primească comunicările şi orice informație justificativă, în forma cuvenită, privind crimele ce țin de competența Curții, să le examineze, să conducă anchetele şi să susțină acuzarea în fața Curții.

Grefa este condusă de grefier, ales pe o perioadă de 5 ani, şi răspunde de aspectele nejudiciare ale administrației şi serviciului Curții. Grefierul este responsabilul principal al administrației Curții şi îşi exercită funcțiile sub autoritatea Preşedintelui Curții.

c. Competență. Competența Curții Penale Internaționale este calificată ca fiind *complementară* jurisdicțiilor penale naționale (art. 1), spre deosebire de Tribunalele pentru fosta Iugoslavie şi Ruanda, a căror competență era guvernată de principiul priorității.

Curtea se bucură de personalitate juridică internațională şi are capacitatea juridică necesară pentru exercitarea funcțiilor şi îndeplinirea scopurilor sale. Potrivit art. 4

alin. (2) al Statutului, Curtea își poate exercita funcțiile și prerogativele pe teritoriul oricărui stat parte și, prin acord special, pe teritoriul oricărui alt stat.

Sub aspectul ***competenței materiale,*** Curtea Penală Internațională poate judeca:

1. crima de genocid, respectiv, potrivit art. 6 din Statut, oricare dintre faptele menționate mai jos, săvârșită cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, și anume: uciderea membrilor grupului; vătămarea gravă a integrității fizice sau mentale privind membrii grupului; supunerea cu intenție a grupului unor condiții de existență care să antreneze distrugerea sa fizică totală sau parțială; luarea de măsuri privind împiedicarea nașterilor în sânul grupului; transferarea forțată de copii aparținând unui grup într-un alt grup;

2. crimele împotriva umanității, art. 7 din Statut, respectiv una dintre următoarele fapte, atunci când aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, respectiv: omorul; exterminarea; supunerea la sclavie; deportarea sau transferarea forțată de populație; întemnițarea sau altă formă de privare gravă de libertate fizică, cu violarea dispozițiilor fundamentale ale dreptului internațional; tortura; violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală; disparițiile forțate de persoane; crima de apartheid; alte fapte inumane cu caracter analog, cauzând cu intenție suferințe mari sau vătămări grave ale integrității fizice ori ale sănătății fizice sau mintale;

3. crimele de război, conform art. 8 din Statut, atunci când fapte precum cele ce vor fi enunțate în continuare se înscriu într-un plan sau o politică ori când ele fac parte dintr-o serie de crime analoage comise pe scară largă, respectiv: *a.* infracțiunile grave la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949; *b.* celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate internaționale în cadrul stabilit de dreptul internațional; *c.* în caz de conflict armat care nu prezintă un caracter internațional, violările grave ale art. 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate de Statut, comise împotriva persoanelor care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase în afara luptei din cauza bolii, rănirii, detenției sau din orice altă cauză; *d.* lit. c) a parag. 2 se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări sau tensiuni interne, cum sunt insurecția, actele izolate și sporadice de violență și actele de natură similară; *e.* celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional; *f.* lit. e) a parag. 2 se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări și tensiuni interne, cum sunt insurecțiile, actele izolate și sporadice de violență sau alte acte de natură similară. Lit. e) a parag. 2 se aplică conflictelor armate care opun în mod prelungit, pe teritoriul unui stat, autoritățile guvernului acestui stat și grupuri armate organizate sau grupuri armate organizate între ele;

4. crima de agresiune, conform art. 5 din Statut, Curtea își va exercita competența în ceea ce privește crima de agresiune atunci când va fi adoptată o definiție a acestei crime și când vor fi fixate condițiile exercitării competenței Curții în ceea ce o privește. Asupra acestei din urmă fapte vom reveni, cu alte detalii, în secțiunea următoare.

Ratione temporis, Curtea nu poate judeca decât crimele comise după intrarea în vigoare a Statutului, adică după data de 1 iulie 2002 sau după intrarea în vigoare a Statutului pentru statul care a devenit parte la acesta după data de 1 iulie 2002.

Articolul 12 al Statutului stabileşte că un stat care devine parte la Statut acceptă automat jurisdicția Curții. Un stat care nu este parte la Statut poate totuşi accepta jurisdicția Curții, prin depunerea unei declarații la grefa acesteia, cu referire specială la crima respectivă. Statul acceptant este obligat în continuare să coopereze cu Curtea în condițiile prevăzute de Statut.

Exercitarea jurisdicției Curții are loc dacă:

a) o situație privind comiterea unor crime intrând sub competența sa materială este sesizată Procurorului de către **un stat parte**, cu specificarea circumstanțelor şi însoțită de documente relevante;

b) o astfel de situație este sesizată Procurorului de către **Consiliul de Securitate**, acționând în conformitate cu Capitolul VII al Cartei ONU;

c) **Procurorul** a inițiat o anchetă cu privire la astfel de crime.

În cazurile menționate la lit. a) sau c), Curtea îşi poate exercita competența dacă unul sau mai multe dintre statele enumerate mai jos sunt părți la Statut sau au acceptat jurisdicția Curții:

a) statul **pe teritoriul căruia** a fost săvârşită infracțiunea sau, dacă aceasta a fost comisă **la bordul unei nave sau aeronave,** statul pavilionului ori statul de înmatriculare;

b) statul **al cărui cetățean este persoana acuzată.**

d. Procedură. Statutul detaliază regulile privind urmărirea şi judecarea de către Curte, precum şi pedepsele pe care aceasta le poate pronunța.

Având în vedere dispozițiile art. 1 şi ale Preambulului Statutului, dispoziții care consacră *principiul complementarității competenței* CPI, o cauză este considerată inadmisibilă de către Curte dacă: 1. face obiectul unei anchete sau al urmăririi din partea unui stat având competență în speță, în afară de cazul în care acest stat nu are voința sau se află în incapacitatea reală de a duce la bun sfârşit ancheta ori urmărirea; 2. cauza a făcut deja obiectul unei anchete din partea statului având competență în speță, care a decis să nu urmărească persoana în cauză, în afară de cazul în care această decizie nu este rezultatul lipsei de voință sau al incapacității statului de a duce într-adevăr la bun sfârşit urmările; 3. cauza a fost deja judecată pentru comportamentul care face obiectul plângerii şi nu poate fi judecată de către Curte pe baza art. 20 parag. 3; 4. cauza nu este suficient de gravă pentru a i se da curs de către Curte.

În soluționarea cauzelor, *Curtea aplică*: 1. în primul rând, Statutul, Elementele crimelor şi Regulamentul de procedură şi probe; 2. în al doilea rând, după caz, tratatele aplicabile, principiile şi regulile de drept internațional, inclusiv principiile stabilite de dreptul internațional al conflictelor armate; 3. în lipsă, principiile generale ale dreptului desprinse de Curte din legile naționale reprezentând diferite sisteme juridice ale lumii, inclusiv, după caz, legile naționale ale statelor sub jurisdicția cărora s-ar afla în mod obişnuit crima, dacă aceste principii nu sunt incompatibile cu Statutul şi nici cu dreptul internațional, regulile şi normele internaționale recunoscute. De asemenea, Curtea poate aplica principiile şi normele de drept, aşa cum le-a interpretat în deciziile sale anterioare.

Limbile oficiale ale Curții sunt: *engleza*, *araba*, *chineza*, *spaniola*, *franceza* şi *rusa*. *Limbile de lucru* ale Curții sunt *engleza* şi *franceza*. *Locul procesului,* dacă nu s-a decis altfel, va fi la sediul Curții, la *Haga*, în Regatul Țărilor de Jos.

În activitatea sa de judecată, Curtea aplică *principii generale de drept penal,* precum: a. *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, neretroactivitatea *ratione perso-*

nae, răspunderea penală individuală, lipsa de competență în privința persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, răspunderea șefilor militari și a altor superiori ierarhici, imprescriptibilitatea crimelor ce intră în competența Curții ori prezumția de nevinovăție.

Drepturile acuzatului sunt reglementate, în principal, în art. 67 din Statut și constau în următoarele: a. dreptul de a fi informat, în termenul cel mai scurt și în mod detaliat asupra naturii cauzei și conținutului învinuirilor într-o limbă pe care el o înțelege și o vorbește perfect; b. să dispună de timpul și de facilitățile necesare pentru pregătirea apărării sale și să comunice liber și confidențial cu avocatul ales de el; c. să fie judecat fără întârziere excesivă; d. să fie prezent la procesul său, să se apere singur sau să fie asistat de un apărător la alegerea sa; e. să interogheze sau să ceară interogarea martorilor acuzării și să obțină înfățișarea și interogarea martorilor apărării în aceleași condiții cu martorii acuzării; f. să fie asistat gratuit de un interpret competent și să beneficieze de traducerile necesare pentru satisfacerea cerințelor echității, dacă limba folosită în orice procedură urmată de Curte sau în orice document prezentat nu este o limbă pe care el o înțelege și o vorbește perfect; g. să nu fie forțat să mărturisească împotriva sa sau să-și recunoască vinovăția și să păstreze tăcerea, fără ca această tăcere să fie luată în considerare pentru determinarea vinovăției sau a nevinovăției sale; h. să facă, fără prestare de jurământ, o declarație scrisă sau orală pentru apărarea sa; i. să nu i se impună răsturnarea sarcinii probei, nici sarcina respingerii.

Pedepsele pe care le poate pronunța Curtea, pentru faptele pentru care dispune condamnarea, sunt fie detenția până la 30 de ani, detenția pe viață, precum și amenzi, confiscarea bunurilor rezultate direct sau indirect din săvârșirea crimei. *Hotărârile* Curții sunt supuse apelului și revizuirii, în condițiile prevăzute de Statut[1].

Motivele pentru care se poate introduce *apelul* sunt: existența unui *viciu de procedură*, *eroarea de fapt*, eroarea *de drept* (Procurorul); respectiv: viciul de procedură, eroarea de fapt, eroarea de drept sau *orice alt motiv* de natură a compromite echitatea sau regularitatea procedurii sau a deciziei (persoana declarată vinovată sau Procurorul, în numele acestei persoane).

Motivele pentru care se poate solicita *revizuirea* sunt: *a.* descoperirea *unui fapt nou* care nu era cunoscut în momentul procesului, fără ca această circumstanță să poată fi imputată, în întregime sau în parte, solicitantului și care, dacă ar fi fost stabilit în timpul procesului, ar fi condus în mod verosimil la o hotărâre diferită; *b.* s-a descoperit că *o probă decisivă*, reținută în timpul procesului și în baza căreia s-a stabilit vinovăția, era falsă, contrafăcută sau falsificată; *c.* unul sau mai mulți *judecători* care au participat la luarea deciziei asupra vinovăției sau care au confirmat învinuirile au comis în această cauză un act care constituie *o greșeală gravă sau o abatere* de la îndatoririle lor de o gravitate suficientă pentru a justifica eliberarea din funcțiile lor în aplicarea art. 46 din Statut.

Statutul stabilește *obligația statelor părți de a coopera și de a acorda asistență judiciară* Curții. Pentru consolidarea regulilor sale, Statutul nu permite formularea de rezerve și nu poate fi amendat decât după 7 ani de la intrarea în vigoare.

e. Activitate. În prezent, pe rolul Curții sunt 21 de cauze și 8 situații. Cele 8 situații vizează: Uganda (din ianuarie 2004) – unde s-au comis omoruri, răpiri, violuri și distrugeri vizând aproximativ 5000 de persoane; Republica Democrată Congo (din iulie

[1] A se vedea W. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2001; D. Diaconu, *Curtea Penală Internațională. Istorie și realitate*, Ed. All Beck, București, 1999.

2004) – crime cercetate deja de anchetatori ai Curții; Republica Centrafricană (din ianuarie 2005) – unde au fost sesizate crime; Darfur, Sudan (din martie 2005) – omoruri directe (între 10-15 mii), omoruri indirecte (între 70-180 de mii), aproape două milioane de refugiați, în jur de două mii de așezări distruse și aproape o mie de violuri, Curtea a demarat activități de investigare în teren; Kenya (2010), Libia (2011), Coasta de Fildeș (2011) și Mali (2013). Situațiile din Darfur, Sudan și Libia au fost transmise Curții de către Consiliul de Securitate al ONU. De asemenea, Curtea efectuează examinări preliminare în alte 7 situații din: Afganistan, Georgia, Guineea, Columbia, Honduras, Coreea și Nigeria.

Primele puneri sub acuzare au avut loc între 2003 și 2005: la sesizarea guvernului Ugandei (privind atacurile împotriva civililor comise de forțele rebele ale „Lord's Resistance Army"), a guvernului Republicii Democrate Congo (împotriva grupării „Forces patriotiques pour la libération du Congo", condusă de liderul Lubanga, acuzat de folosirea de soldați-copii), a Consiliului de Securitate ONU privind situația din Darfur (Sudan)[1].

Prima hotărâre de condamnare a CPI a fost pronunțată la 10 iulie 2012, împotriva liderului congolez Lubanga, găsit vinovat, printre altele, de folosirea în cursul ostilităților a copiilor cu vârsta de sub 14 ani.

Exerciții pentru seminar

1. *Cauza Canalul Corfu (1949).* Studiu de caz

Starea de fapt: În anul, 1946, în timp ce treceau prin Canalul Corfu, în partea aflată sub suveranitatea Albaniei, câteva vase de război britanice au fost distruse substanțial de explozia unor mine; mai mulți membrii ai echipajelor acestora au fost răniți sau omorâți. Marea Britanie a sesizat Curtea Internațională de Justiție în luna mai 1947 și a acuzat Albania că a plasat sau permis plasarea de către state terțe a acelor mine explozive în partea din canal administrată de ea, după ce în prealabil aliații desfășuraseră acolo operațiuni de curățare a minelor. Apoi, cu toată opoziția guvernului albanez, care a arătat că este vorba despre apele sale teritoriale, Marea Britanie a procedat la curățarea zonei de mine.

Starea de drept: Decizia Curții (din 9 aprilie 1949) a considerat că Albania este responsabilă, potrivit dreptului internațional, pentru distrugerea navelor britanice și uciderea unora dintre membrii echipajelor, deoarece acestea s-au desfășurat în apele teritoriale albaneze.

În motivarea deciziei sale Curtea a arătat că pentru a ajunge la o atare concluzie nu a plecat de la acceptarea faptului că însăși Albania a instalat acele mine sau că a desfășurat aceste operațiuni împreună cu un stat terț sau la cererea acestuia, dar a subliniat că respectivele mine nu puteau, în niciun fel, fi plasate în apele teritoriale albaneze, fără știrea Guvernului albanez. În interiorul frontierelor sale orice stat exercită o suveranitate și un control exclusiv (...)".

[*Decizia* Curții internaționale de Justiție în *Cauza Canalul Corfu (Cauza Marea Britanie c. Albaniei)*, 1949, *ICJ Reports 1949*, p. 4, p. 22-23]

[1] A se vedea, pentru amănunte, W. Schabas, *First Prosecutions at the International Criminal Court*, în HRLJ, vol. 27, 2006, nr. 1-4, p. 25-40.

Cerințe:

a. Care sunt principiile de drept internațional public care reglementează regimul juridic al strâmtorilor şi canalelor internaționale?

b. Poate fi considerat responsabil statul albanez pentru incidentele produse? Ce fel de tip de răspundere internațională a statelor este angajată în acest caz? Care sunt trăsăturile principale ale tipului de răspundere internațională identificat în cauză?

c. Identificați care dintre articolele din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională (Draft Articles on State Responsibility)* ar putea fi incidente în cauză. De ce Curtea Internațională de Justiție nu şi-a motivat decizia prin invocarea acestor prevederi?

d. Activitățile desfăşurate de Marea Britanie, şi anume curățarea zonei de mine după incidentul care a dus la distrugerea navelor sale şi uciderea mai multor membri ai echipajelor, sunt legitime sau nu, din punct de vedere al dreptului internațional?
Precizați argumente atât pentru răspunsul afirmativ cât şi pentru cel negativ.

2. Comentați următorul extras din Decizia Curții Internaționale de Justiție în *Cauza LaGrand*, având în vedere şi dispozițiile art. 4 al *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională (Draft Articles on State Responsibility)*, precum şi exemplul de practică judiciară în materie redate mai jos:

a. „În ceea ce priveşte răspunderea juridică a unui stat aceasta este angajată prin acțiunea organelor şi autorităților sale, oricare ar fi acestea; în ceea ce priveşte Statele Unite, acestea trebuie să ia toate măsurile care sunt la îndemâna lor pentru ca Walter LaGrand să nu fie executat până la pronunțarea deciziei finale; potrivit informațiilor aflate la dispoziția Curții, în ceea ce priveşte implementarea practică a acestui ordin, aceasta este de competența Guvernatorului Statului Arizona; cu toate acestea, Curtea subliniază că este de datoria Guvernului SUA de a transmite acest ordin Guvernatorului Statului Arizona care este obligat de acesta având în vedere obligațiile asumate de SUA pe plan internațional (...)".

[*Decizia* Curții Internaționale de Justiție în *Cauza LaGrand (Cauza Germania c. SUA)*, 1999, *ICJ Reports 1999*, p. 9]

b. „1. Comportamentul oricărui organ al oricărui stat trebuie considerat act al statului în cauză în dreptul internațional, indiferent dacă acel organ exercită atribuții legislative, executive, judiciare sau orice alte funcții, oricare ar fi poziția pe care o deține în organizarea statului şi indiferent dacă funcționează ca un organ central sau componentă teritorială a unui stat.

2. Prin organ înțelegem orice persoană sau entitate care are acest statut în conformitate cu legea internă a statului".

(art. 4 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

c. „(...) în scopul de a ajunge la o decizie în acest caz, are prea puțină importanță faptul că Decretul din 29 august 1947 nu a fost adoptat de statul italian ci de Sicilia. Statul italian este responsabil a implementa acest tratat de pace, chiar şi pentru Sicilia, fără

a lua în considerare autonomia acordată acestei regiuni prin relații interne guvernate de dreptul public italian (...)".

(*Cauza Moştenitorii Ducelui de Guise*, 1951, Decizia Comisiei de Conciliere franco-italiană)

3. Încălcarea art. 36 al Convenției de la Viena privind relațiile consulare (1963) – Comunicarea cu cetățenii statului trimițător

Se dau următoarele texte şi următoarele cauze soluționate de Curtea Internațională de Justiție:

a. „1. Pentru ca exercitarea funcțiilor consulare cu privire la cetățenii statului trimițător să fie uşurată:

a) funcționarii consulari trebuie să aibă libertatea de a comunica cu cetățenii statului trimițător şi de a avea acces la aceştia. Cetățenii statului trimițător trebuie să aibă aceeaşi libertate de a comunica cu funcționarii consulari şi de a avea acces la ei;

b) autoritățile competente ale statului de reşedință trebuie să avertizeze fără întârziere postul consular al statului trimițător atunci când, în circumscripția sa consulară, un cetățean al acestui stat este arestat, încarcerat sau pus în stare de detențiune preventivă sau reținut în orice altă formă de detențiune, dacă cetățeanul în cauză cere aceasta. Orice comunicare adresată postului consular de către persoana arestată, încarcerată sau pusă în stare de detențiune preventivă sau reținută, în orice altă formă de detențiune, trebuie, de asemenea, transmisă fără întârziere de către aceste autorități. Acestea trebuie să informeze fără întârziere persoana în cauză despre drepturile care îi revin în baza prezentului alineat; (...)

2. Drepturile la care se referă parag. 1 al prezentului articol trebuie să fie exercitate în conformitate cu legile şi regulamentele statului de reşedință, cu rezerva, totuşi, că aceste legi şi regulamente trebuie să permită deplina realizare a scopurilor pentru care sunt destinate drepturile acordate în baza prezentului articol".

(*Convenția de la Viena privind relațiile consulare* – 1963, art. 36)

b. *Cauza LaGrand* (*Cauza Germania c. SUA*, 1999), Curtea Internațională de Justiție. Studiu de caz

La 2 martie 1999 Republica Federală Germania a introdus o cerere la Curtea Internațională de Justiție împotriva SUA invocând violarea unor dispoziții ale Convenției de la Viena privind relațiile diplomatice şi consulare.

Germania a arătat că în 1982, autoritățile statului Arizona au reținut doi cetățeni germani, Walter şi Karl LaGrand, care au fost judecați şi condamnați la pedeapsa cu moartea, fără a fi informați cu privire la drepturile pe care le dețineau în virtutea art. 36 parag. 1(b) din Convenția de la Viena privind relațiile consulare. Germania a subliniat, de asemenea, că încălcarea acestei obligații de informare a pus-o în imposibilitatea de a-şi apăra proprii cetățeni, potrivit art. 5 şi 36 din Convenția amintită. Germania a mai menționat faptul că deşi, cei doi naționali ai săi, au reuşit în final să intre in contact cu funcționarii consulari germani, care i-au consiliat şi cu ajutorul cărora au invocat încălcări ale Convenției de la Viena în fața instanțelor federale americane, acestea nu au luat în considerare cererile lor invocând faptul că aceste cereri ar fi trebuit să fie formulate, pentru prima dată, în fața instanțelor statului Arizona, fiind fără efect faptul

că ele s-au invocat abia în fața instanțelor federale (este vorba de susțineri legate de existența unui viciu de procedură, *procedural default*).

Germania a alăturat acestor cerințe și o solicitare privind luarea unor măsuri provizorii și a solicitat Curții să oblige SUA „să ia toate măsurile ce îi sunt la dispoziție pentru a împiedica execuția unui dintre cei doi naționali ai săi (care era programată pentru data de 3 martie 1999), până la data la care Curtea Internațională de Justiție va da o hotărâre în această cauză". Curtea a dat un astfel de ordin prin care a solicitat suspendarea procedurilor privind execuția celor doi cetățeni germani însă cu toate acestea Walter și Karl LaGrand au fost executați.

Decizia Curții Internaționale de Justiție (27 Iunie 2001) a statuat:

– SUA au încălcat art. 36 parag. 1 (b) din Convenția de la Viena privind relațiile consulare prin aceea că autoritățile competente ar fi trebuit să-i informeze pe cei doi despre dreptul de a contacta Consulatul Germaniei și a-l informa cu privire la măsura arestării dispuse față de ei;

– SUA au încălcat art. 36 parag. 1 (a) și (c) care garanta dreptul de comunicare și acces al reprezentanților consulari și cetățenilor reținuți, în vederea vizitării lor în arest și asigurării reprezentării judiciare, având loc astfel și o încălcare a drepturilor individuale ale cetățenilor în cauză;

– SUA au încălcat art. 36 parag. 2 prin aceea că, aplicând reguli interne de procedură și în mod particular doctrina „procedural default", a eliminat efectul deplin al ocrotirii drepturilor menționate de acest articol; Curtea a arătat că nu regula în sine este cea care a determinat încălcarea ci faptul că, în cazul dat, deși s-a constatat încălcarea dispozițiilor privitoare la dreptul la apărare al unor cetățeni străini, aceștia nu au putut contesta decizia instanțelor americane din cauza incidenței unei reguli de procedură;

– SUA au încălcat Ordinul Curții Internaționale de Justiție din data de 2 martie 1999 prin care aceasta a luat măsuri provizorii cu privire la cei doi cetățeni germani.

Curtea a arătat de asemenea că: „în situațiile în care cetățeni străini sunt condamnați la pedepse severe, fără ca drepturile garantate de art. 36 parag. 1 (b) al Convenției de la Viena privind relațiile consulare să le fie respectate, SUA, prin intermediul măsurilor pe care le consideră potrivite în fiecare caz, va permite revizuirea și reconsiderarea deciziilor date de instanțele americane, luând în considerare și aceste încălcări (...)".

De asemenea, SUA trebuie să acorde Germaniei și garanții că asemenea fapte nu se vor mai repeta, sens în care, cea dintâi a dat asigurări.

c. *Cauza Avena și alți cetățeni mexicani* (*Cauza Mexic c. SUA*, 2003), Curtea Internațională de Justiție. Studiu de caz

În anul 2003 Mexicul a formulat o cerere la Curtea Internațională de Justiție împotriva statelor Unite ale Americii, invocând încălcarea dispozițiilor art. 5 și art. 36 din Convenția de la Viena privind relațiile consulare, față de 54 de cetățeni mexicani condamnați la pedeapsa cu moartea în diferite state americane. În privința consecințelor legale ale violărilor amintite s-a solicitat anularea totală sau parțială a condamnărilor și a sentințelor de condamnare, potrivit principiului *restitutio in integrum.*

În același timp, Mexicul a solicitat Curții luarea de măsuri provizorii de natură a obliga SUA să ia toate măsurile necesare pentru ca niciunul dintre cei în discuție să nu fie executat sau să-i fie prejudiciate în vreun fel drepturile.

La 21 ianuarie 2003 prin intermediul unui ordin, Curtea a statuat: „SUA trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a da asigurări că următorii cetățeni mexicani (...)

nu vor fi executați până la data deciziei finale a Curții în această cauză" (...) „SUA trebuie să informeze Curtea cu privire la măsurile pe care înțelege să le ia pentru a asigura implementarea prezentului ordin" (...) „Curtea va rămâne sesizată în privința celor indicate în ordin până la data pronunțării hotărârii finale".

La 31 martie 2004, decizia Curți Internaționale de Justiție a plecat de la împrejurarea că cele 54 de persoane în discuție aveau numai cetățenie mexicană, de vreme ce autoritățile americane nu au reuşit să dovedească faptul că ar poseda dublă cetățenie (adică şi pe cea americană) şi, în consecință, SUA trebuia să respecte față de ele obligațiile ce rezultă din textul art. 36 din Convenția de la Viena privind relațiile consulare.

În privința interpretării dată de Curte expresiei „fără întârziere", aceasta arată că obligația SUA de a furniza serviciile consulare indicate trebuia îndeplinită imediat ce autoritățile americane au realizat că persoana arestată este cetățean străin sau există indicii că ar fi cetățean străin.

Mai mult instanța menționată a constatat că, pe lângă obligația menționată, SUA a încălcat cetățenilor mexicani şi dreptul de a se afla în contact cu agenții consulari mexicani şi chiar dreptul la reprezentare juridică.

În privința consecințelor pe care nerespectarea articolelor ce au format obiectul cererii le-ar fi putut avea, Curtea a arătat că se impune re-examinarea judiciară sau revizuirea sentințelor vizându-i pe aceştia de către instanțele americane cu luarea în considerare a încălcărilor amintite.

Cerințe:

a. Care este deosebirea între cele două decizii ale CIJ relativ la încălcarea art. 36 din Convenția de la Viena privind relațiile consulare?

b. Sunt ținute instanțele americane de deciziile Curții Internaționale de Justiție? Motivați.

c. Definiți măsurile provizorii. Care este rolul şi temeiul juridic al adoptării lor? Care a fost scopul adoptării lor în cele două cauze? Creează acestea obligații pentru statele implicate şi în consecință, se poate ridica problema responsabilității statului în cazul încălcării lor? Motivați.

d. În ce constă răspunderea statului american în aceste cauze?

e. În ce constă doctrina *„procedural default"*? Cum apreciați invocarea, în *Cauza LaGrand*, a doctrinei *„procedural default"* (viciului de procedură) pentru a refuza ocrotirea drepturilor unor cetățeni aparținând unui alt stat? Această regulă este prin ea însăşi una greşită sau aplicarea sa în cauza amintită a fost una greşită? Comentați.

f. Cum comentați, față de susținerea SUA că în temeiul Convenției de la Viena privind relațiile consulare numai statele dețin drepturi legate de obiectul acesteia, poziția Curții Internaționale de Justiție care – în *Cauza LaGrand* – vorbeşte despre crearea de către Convenția amintită de drepturi individuale? (a se vedea şi C. Hoppe, *Implementation of LaGrand and Avena in Germany and the US: Exploring a Transatlantic Divide in Search of a Uniform Interpretation of Consular Rights,* în *EJIL*, vol. 18, no. 2/2007, p. 317-336).

4. Răspunderea internațională a statelor. Identificați, în textele de mai jos, condițiile reparării prejudiciului cauzat printr-un act internațional ilicit şi consecințele acestuia cu privire la obligația de reparare:

a. „Este un principiu general al dreptului internațional acela că orice încălcare a unei obligații dă dreptul celui prejudiciat la reparații, într-o formă adecvată. Reparațiile sunt, aşadar, un complement indispensabil al faptului că o obligație nu a fost respectată, nefiind necesar ca acest lucru să fie stipulat expres în Convenție. Deosebirile legate de reparații se manifestă numai în ceea ce priveşte motivele încălcării obligațiilor (...)".

(*Cauza Factory at Chorzów*, Curtea Permanentă de Justiție Internațională, 1927)

b. „Statul responsabil este obligat să repare integral prejudiciul cauzat printr-un act internațional ilicit. Prejudiciul cauzat prin actul internațional ilicit, poate fi moral sau material".

(art. 31 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

c. „Repararea integrală a prejudiciului cauzat prin actul internațional ilicit poate îmbrăca forma restituirii, compensației sau satisfacției, fie singure fie în combinație, în concordanță cu prevederile prezentului capitol".

(art. 34 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

d. „Statul responsabil de comiterea unui act internațional ilicit este obligat să-l repare, să restabilească situația anterioară comiterii acestuia (...)".

(art. 35 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

e. „Constituie o practică veche a statelor şi a Curților şi Tribunalelor internaționale aceea de a utiliza satisfacția ca un remediu sau o formă de reparație (în sensul larg al cuvântului) pentru încălcarea unor obligații asumate pe plan internațional. Această practică este strâns legată de situația daunelor morale sau legale cauzate direct statului, în special în opoziție cu situația daunelor cauzate persoanelor implicând responsabilitate internațională (...)".

(*Cauza Rainbow Warrior – Cauza Noua Zeelandă c. Franței* – 1990, Curtea Internațională de Justiție)

f. „Statul responsabil pentru comiterea unui act internațional ilicit este obligat să acorde satisfacție pentru prejudiciul cauzat prin comiterea actului respectiv, dacă acesta nu poate fi reparat prin restituire sau compensație.

Satisfacția poate consta în recunoaşterea şi asumarea încălcării, exprimarea regretului, formularea de scuze oficiale sau alte modalități potrivite.

Satisfacția acordată trebuie să fie proporțională cu prejudiciul cauzat şi nu trebuie să îmbrace forma unui act umilitor pentru statul responsabil".

(art. 37 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

g. „(...) angajamentul luat de SUA de a asigura implementarea de măsuri specifice pentru a da eficiență art. 36, parag. 1 (b) (din Convenția de la Viena privind relațiile consulare) trebuie privit ca îndeplinind solicitările generale de nerepetare, ale Germaniei (...)".

(*Cauza LaGrand – Cauza Germania c. SUA* – 1999, Curtea Internațională de Justiție)

h. „Statul responsabil pentru comiterea unui act internațional ilicit are obligația de a înceta comiterea actului, dacă acesta are caracter continuu şi de a oferi asigurările şi garanțiile de nerepetiție, după caz".

(art. 30 din *Proiectului Articolelor privind Răspunderea Internațională – Draft Articles on State Responsibility*)

5. Curtea Penală Internațională. Acordul între Guvernul SUA şi Guvernul României privind predarea unor persoane Curții Penale Internaționale, Bucureşti, 1 august 2002

„Guvernul Statelor Unite ale Americii şi Guvernul României, denumite în continuare «Părți»,

Reafirmând importanța aducerii în fața justiției a acelora care comit infracțiunile de genocid, crime împotriva umanității şi crime de război,

Reamintind că Statutul Curții Penale Internaționale a fost adoptat la Roma, la 17 iulie 1998, de Conferința diplomatică ONU a Plenipotențiarilor pentru înființarea unei Curți Penale Internaționale cu intenția de a completa, iar nu de a înlocui jurisdicțiile penale naționale,

Luând în considerare faptul că Guvernul Statelor Unite ale Americii a exprimat intenția de a cerceta şi, după caz, a judeca faptele supuse jurisdicției Curții Penale Internaționale presupuse a fi fost săvârşite de către oficiali, angajați, personal militar sau de către alți cetățeni ai Statelor Unite ale Americii,

Evocând art. 98 al Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale,

Prin prezentul document hotărăsc următoarele:

Art. 1. Pentru scopul acestui acord „persoane" sunt actualii sau foştii funcționari guvernamentali, angajați (inclusiv contractori) sau personal militar, ori alți cetățeni ai Statelor Unite ale Americii.

Art. 2. Persoanele Statelor Unite ale Americii care se află pe teritoriul României, în absența consimțământului expres al Guvernului Statelor Unite ale Americii, nu vor putea fi:

a. predate sau transferate, în niciun scop şi sub niciun motiv, Curții Penale Internaționale, sau

b. predate sau transferate, în niciun mod, către oricare altă entitate sau stat terț, sau expulzate într-un stat terț în scopul predării sau transferării lor către Curtea Penală Internațională.

Art. 3. Când Guvernul României extrădează, predă sau transferă în alt mod o persoană a Statelor Unite ale Americii către un stat terț, Guvernul României nu va accepta predarea sau transferul acelei persoane către Curtea Penală Internațională de către statul terț, în absența consimțământului expres al Guvernului Statelor Unite ale Americii.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Art. 4. Prezentul Acord va intra în vigoare la data schimbului de note prin care se confirmă că fiecare parte a îndeplinit procedurile necesare pentru intrarea în vigoare a Acordului. El va rămâne în vigoare până la împlinirea unui an de la data la care una dintre părți a notificat celeilalte Părți intenția sa de a înceta acest Acord. Prevederile acestui Acord vor continua să se aplice în legătură cu orice faptă sau învinuire intervenită înainte de data încetării sale efective.

Semnat la Bucureşti, în două exemplare, la data de 1 august 2002, în limbile engleză şi română, ambele texte fiind egal autentice. În caz de divergență, textul în limba engleză va prevala".

(Textul acestui Acord a fost preluat după B. Aurescu, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2013, p. 207-208)

Cerințe:

a. Comentați poziția României relativă la competența Curții Penale Internaționale, având în vedere Acordul de mai sus, faptul că România este membră a UE precum şi faptul că România este parte la Statutul Curții Penale Internaționale.

b. Analizați şi comentați evoluția poziției SUA față de justiția penală internațională (a se vedea şi J. P. Cerone, *Dynamic Equilibrium: the Evolution of US Attitudes towards International Criminal Courts and Tribunals,* în *EJIL*, vol.18, no. 2/2007, p. 277-316).

BCU "M. EMINESCU" IAŞI
BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 11. Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale

§1. Noțiunea de diferend internațional

Noțiunea de diferend internațional a fost definită, în jurisprudența Curții Permanente de Justiție, ca fiind „un dezacord asupra unei chestiuni de drept sau de fapt, un conflict de opinii juridice sau de interese între state" (Cauza *Concesiunile Mavrommatis în Palestina - Cauza Grecia c. Regatului Unit*, 1924). Diferendul internațional este, așadar, o contradicție declarată între două state, având ca obiect drepturi, pretenții sau interese ale acestora[1]. În documentele internaționale în materie se mai utilizează și noțiunea de „situație", ca stare de fapt ce ar putea da naștere unui diferend sau ar putea duce la fricțiuni internaționale (art. 34 al Cartei ONU). Situația este, deci, o stare generală care ar putea genera, în timp, prin nesoluționarea ei, diferende localizate și grave.

§2. Principii aplicabile soluționării diferendelor internaționale

Principiul fundamental aplicabil în materia diferendelor internaționale este **principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale.** Acest principiu decurge din prevederile art. 1 al Cartei ONU, potrivit căruia scopurile organizației vizează „menținerea păcii și securității internaționale și luarea de măsuri colective eficiente pentru prevenirea și eliminarea amenințărilor la adresa păcii, pentru suprimarea actelor de agresiune sau a altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, *prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori soluționarea diferendelor internaționale sau situațiilor care ar putea duce la o încălcare a păcii.*". În plus, art. 2 alin. (3) al Cartei stabilește obligația statelor membre de a rezolva diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, astfel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în primejdie. Dezvoltând acest principiu, Carta ONU consacră Capitolul VI soluționării pașnice a diferendelor internaționale (art. 33-38), enumerând principalele modalități de aplicare a acestui principiu (negocierile, ancheta, medierea, concilierea etc.)

Pe lângă dispozițiile Cartei ONU, principiul soluționării pașnice a fost reafirmat și în alte documente, în mod special în *Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei ONU* (adoptată prin rezoluția 2625 (XXV) a AG a ONU la 16 decembrie 1970), precum și în *Declarația privind prevenirea și eliminarea diferendelor și situațiilor care pot amenința pacea și securitatea internațională și asupra rolului ONU în acest domeniu* (Rezoluția 43/51), și în *Declarația de la Manila privind soluționarea pașnică a diferendelor internaționale* (Rezoluția 37/10, 1982). Trebuie menționate, de asemenea, *Convențiile de la Haga privind Soluționarea Pașnică a Disputelor Internaționale* (1899 și 1907).

Principiul soluționării pașnice vizează orice fel de diferend internațional ce poate apărea: de natură economică, politică, juridică etc.

---

[1] A se vedea și R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 332.

Principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale se află în strânsă legătură și cu alte principii ale dreptului internațional. Unul dintre acestea este **principiul nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța,** cu caracter de normă imperativă a dreptului internațional. Dacă până la înființarea Ligii Națiunilor, recurgerea la forță era considerată o manifestare firească a suveranității unui stat, după acest moment preocupările existente deja pentru scoaterea războiului în afara legii s-au concretizat într-o serie de instrumente juridice internaționale:

– *Pactul Ligii Națiunilor* care, deși nu interzicea în mod expres recurgerea la război, prevedea obligația statelor de a supune orice diferend între acestea fie procedurii de arbitraj, fie unei reglementări judiciare, fie Consiliului Ligii Națiunilor;

– *Tratatul multilateral pentru renunțarea la război (Pactul Briand-Kellogg)* din 1928 condamna recurgerea la război pentru soluționarea diferendelor internaționale și cuprindea angajamentul statelor de a soluționa aceste diferende numai prin mijloace pașnice.

Aceste prevederi nu au fost suficiente pentru a împiedica declanșarea celui de-al doilea război mondial. La sfârșitul acestei conflagrații, conștiente de efectele dezastruoase ale războiului, Națiunile Unite au pornit pe calea consolidării principiului nerecurgerii la forță.

Interdicția generală de folosire a forței este enunțată expres de art. 2 alin. (4) al Cartei ONU: „toți membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite."

Principiul nerecurgerii la forță a fost reafirmat în numeroase documente internaționale universale și regionale, dintre care:

– *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2160 (XXI) privind respectarea strictă a interdicției de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței în relațiile internaționale și dreptul popoarelor la autodeterminare* (1966);

– *Rezoluția AG a ONU nr. 2625 (XXV) privind Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state potrivit Cartei ONU* (1970);

– *Pactul Ligii Arabe* (1945);

– *Actul final de la Helsinki* (1975).

Conform dispozițiilor Cartei ONU, interdicția recurgerii la forță nu este absolută. Articolul 51 prevede dreptul statelor membre la auto-apărare individuală sau colectivă, în caz de atac armat. Acest drept este limitat din două puncte de vedere:

– exercitarea lui este limitată la situația unui atac armat, termen mai restrâns decât expresia „amenințarea sau folosirea forței", folosită în art. 2 alin. (4) al Cartei;

– exercitarea lui poate avea loc până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Declarația privind relațiile prietenești enumeră și alte principii aplicabile în materia soluționării pașnice a diferendelor internaționale:

– principiul bunei-credințe în relațiile internaționale;

– principiul non-intervenției în afacerile interne ale unui alt stat;

– principiul egalității suverane a statelor;

– principiul drepturilor egale și al auto-determinării popoarelor;

– principiul suveranității, independenței și integrității teritoriale a statelor.

În plus, art. 33 al Cartei ONU şi parag. 5 al Declarației privind relațiile prieteneşti, consacră principiul liberei alegeri a mijloacelor de soluționare pașnică a diferendelor între state. Astfel, recurgerea sau acceptarea unei proceduri de soluționare este voluntară, liberă şi nu poate fi considerată ca incompatibilă cu egalitatea suverană a statelor. Părțile unui diferend au dreptul de a alege liber, prin exprimarea acordului lor, mijloacele prin care să soluționeze eventualele diferende, în funcție de circumstanțele concrete ale fiecărei situații.

De asemenea, aşa cum prevede art. 1 al Cartei ONU, soluționarea diferendelor internaționale este supusă principiilor justiției şi dreptului internațional, inclusiv echitatea şi normele de drept internațional cutumiar.

Articolul 33 al Cartei ONU enumeră nelimitativ mijloacele de soluționare pașnică a diferendelor, aflate la dispoziția statelor. Totodată, acest text face o distincție între două categorii principale de mijloace:

– mijloacele non-jurisdicționale sau diplomatice: negocieri, anchetă, mediere, conciliere;

– mijloace jurisdicționale: arbitrajul şi soluționarea judiciară.

Acestor mijloace li se adaugă procedurile de soluționare a diferendelor prin organizații internaționale sau acorduri regionale.

§3. Mijloace non-jurisdicţionale de soluţionare paşnică a diferendelor internaţionale

3.1. Negocierea

Negocierea sau tratativele este cel mai popular mijloc de soluționare a diferendelor între state. Negocierile se deosebesc de celelalte mijloace diplomatice prin aceea că se desfăşoară numai între statele părți la diferend, fără intervenția unui al treilea. Negocierile presupun contacte directe între părțile diferendului, prin „canalele diplomatice normale": schimburi de documente, contacte între reprezentanții părților (miniştri de externe, ambasadori etc.). Uneori, negocierile sunt utilizate ca o etapă preliminară unei soluționări pe cale judiciară. Există chiar o teză, bazată pe decizia Curții Permanente în cauza *Mavrommatis*, precitată, conform căreia negocierile reprezintă o etapă obligatorie, înainte ca un diferend să ajungă în fața justiției (*teza anterioritații negocierilor*)[1].

Regula generală aplicabilă negocierilor este cea a bunei-credințe: „părțile sunt obligate să intre în negocieri cu scopul ajungerii la un acord şi nu doar pentru a trece printr-un proces formal de negociere ca o condiție pentru aplicarea unei alte metode de soluționare în lipsa unui acord; ele au obligația de a se comporta în aşa fel încât negocierile să aibă un sens, ceea ce nu ar fi posibil dacă oricare dintre ele insistă asupra propriei poziții fără a avea în vedere modificarea acesteia"[2].

3.2. Bunele oficii

Bunele oficii sunt acel mijloc de soluționare pașnică a diferendelor care presupune implicarea unui terț: persoană sau stat. Terțul ce asigură „bunele oficii" este o per-

[1] Teza a fost reluată de CPJI în *Cauza Zonele Libere din Savoia Superioară,* Hotărârea din 7 iunie 1932, Series A/B, no. 46.

[2] CIJ, decizia în *Cauza Platoului continental al Mării Nordului, ICJ Reports 1969*, p. 3.

soană sau stat neutru față de diferend. Misiunea lui este de a ajuta părțile în vederea începerii unor negocieri sau a reluării negocierilor întrerupte. Practic, terțul nu se implică în soluționarea conflictului, ci doar în stabilirea de contacte între părți în vederea soluționării acestuia. Numirea terțului se face prin acordul statelor părți la diferend. De exemplu, Secretarul General al ONU este deseori implicat în activități de „bune oficii".

3.3. Medierea

Medierea este o variantă mai complexă a bunelor oficii. Dacă în cazul bunelor oficii, implicarea terțului este minimă şi la nivelul stabilirii de contacte între părți, în cadrul medierii, acesta joacă un rol mai mare, prin implicarea sa în soluționarea pe fond a diferendului. Astfel, terțul poate oferi sfaturi şi propuneri în vederea soluționării conflictului. Părțile sunt însă libere să accepte sau să refuze sfaturile sau soluțiile propuse de mediator. De multe ori, bunele oficii se constituie într-o etapă premergătoare medierii[1]. Mediatorul poate juca un rol determinant şi în cadrul unor negocieri ulterioare, dacă statele părți acceptă participarea lui la acestea.

3.4. Ancheta

Ancheta presupune şi ea implicarea unui terț în soluționarea unui conflict, dar cu scopul de a verifica starea de fapt care stă la baza acestuia. Ancheta se desfăşoară prin intermediul unor comisii de anchetă, alcătuite pe baza unui acord între părțile diferendului, prin care se stabileşte componența comisiei şi obiectul activității acesteia. Membrii comisiei de anchetă sunt independenți şi nu reprezintă statele ai căror cetățeni sunt. În vederea soluționării diferendului, părțile sunt obligate să furnizeze comisiei de anchetă datele şi informațiile necesare. Activitatea comisiei de anchetă se bazează pe principiul contradictorialității: fiecare parte, prin reprezentanții ei, îşi expune opinia asupra obiectului diferendului. Comisia poate face şi investigații la fața locului, poate audia martori, experți etc.

Activitatea comisiei se finalizează cu elaborarea unui raport asupra situației. Acest raport cuprinde referiri la starea de fapt care a generat litigiul, cât şi propunerile comisiei în vederea soluționării acestuia. Raportul nu este obligatoriu pentru statele părți la litigiu.

Convenția de la Haga privind Soluționarea Paşnică a Disputelor Internaționale limitează aplicarea acestui mijloc la „disputele internaționale care nu implică onoarea şi nici interesele esențiale ale statelor, şi care decurg din diferențe de opinii asupra unor stări de fapt."

3.5. Concilierea

Concilierea presupune de asemenea implicarea unui terț, numit şi conciliator. Acesta se implică în investigarea cauzelor disputei dintre părți şi prezintă propuneri de soluționare. În practică, concilierea se realizează prin intermediul unor comisii de conciliere ad hoc, compusă din membri acceptați de părțile diferendului. Recurgerea la conciliere se stabileşte cel mai adesea prin tratate bi- sau multilaterale, înainte de apariția unor diferende legate de obiectul tratatelor respective.

[1] T. Hillier, *op. cit.*, p. 537.

§4. Mijloace jurisdicţionale de soluţionare a diferendelor internaţionale

Mijloacele jurisdicționale de soluționare a diferendelor internaționale cuprind procedurile desfășurate în fața unor organe jurisdicționale permanente sau temporare, create fie prin tratate internaționale, fie prin acordul părților la litigiu, la nivel universal sau regional, organe ce sunt abilitate să rezolve litigiile cu caracter internațional. Unele instanțe au o competență generală, altele sunt specializate într-un anumit domeniu[1].

Astfel de instanțe sunt:
– instanțele arbitrale ad-hoc;
– Curtea Internațională de Justiție;
– Curtea Europeană de Justiție;
– Curtea Europeană a Drepturilor Omului[2];
– Curtea Interamericană a Drepturilor Omului[3];
– Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării.

4.1. Arbitrajul internaţional

Arbitrajul a fost definit de Convenția de la Haga din 1907 ca fiind mijlocul de soluționare a disputelor dintre state de către judecători aleşi de părți şi pe baza respectării legii. Arbitrajul presupune, aşadar, constituirea unei instanțe ad-hoc pentru soluționarea unui anumit diferend[4]. Convenția de la Haga din 1899 privind soluționarea pașnică a disputelor a înființat Curtea Permanentă de Arbitraj, care a început să funcționeze în 1902 şi a funcționat efectiv până în 1932[5].

România este parte a celor două Convenții de la Haga din 4 septembrie 1900 (la Convenția de la Haga din 1899), respectiv 20 aprilie 1912 (la Convenția de la Haga din 1907).

Arbitrajul are un caracter jurisdicțional, deoarece implică o procedură cu caracter contradictoriu (procedură contencioasă) care se finalizează printr-o hotărâre pronunțată de un organ independent față de părți, hotărâre obligatorie pentru acestea din urmă. Potrivit art. 37 al Convenției de la Haga din 1907, recurgerea la arbitraj implică angajamentul de a se supune sentinței cu bună-credință. Cu toate acestea, simplul fapt că

---

[1] A se vedea, pentru amănunte: R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 361-364; M. Voican, R. Budescu, Gh. Mocuța, *Curți internaționale de justiție*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2000, *passim.*; B. Aurescu, *op. cit.*, 2013; R. Dinu, *Jurisdicția internațională*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013.

[2] A se vedea *supra*, p. 134 şi urm.

[3] A se vedea *supra*, p. 146 şi urm.

[4] Recurgerea la arbitraj în timpurile moderne apare pentru prima dată în Tratatul Jay (tratat de prietenie, comerț şi navigație între SUA şi Marea Britanie) din 1794, precum şi în tratatul de la Ghent, încheiat în 1814 între Statele Unite şi Marea Britanie, prin care cele două părți acceptau ca unele dispute dintre ele să fie arbitrate de comisari aparținând unui stat terț dezinteresat. De asemenea, se consideră că progrese semnificative în ceea ce privește arbitrajul au fost făcute prin intermediul Tratatului de la Washington (1871), prin care SUA şi Marea Britanie au convenit să supună arbitrajului disputele legate de încălcarea neutralității în timpul Războiului Civil American. Aceste progrese au constat în aceea că instanța era compusă din cinci membri, dintre care trei aparțineau altor state decât statele părți (respectiv Brazilia, Elveția şi Italia).

[5] Curtea permanentă era de fapt o listă de personalități independente ce puteau fi numite de către părțile unui diferend. Aşadar, nici funcționarea şi nici compoziția Curții nu erau permanente. Curtea are un Birou internațional, echivalent unei grefe. Actualmente, Curtea permanentă de arbitraj prezintă candidații pentru funcția de judecător al Curții Internaționale de Justiție.

un stat este parte al Convențiilor de la Haga din 1899 şi 1907 nu implică automat şi obligația acestuia de a supune orice litigiu s-ar ivi, legat de obligațiile sale, arbitrajului.

Potrivit doctrinei, singura diferență dintre arbitraj şi soluționarea judiciară provine din modul de selectare a membrilor organelor jurisdicționale: „în timp ce în procedura arbitrală aceasta are loc prin acordul părților, soluționarea judiciară presupune existența unui tribunal stabil cu proprii judecători şi propriile reguli de procedură, pe care părțile trebuie să le accepte"[1].

Stabilirea recurgerii la arbitraj are loc prin acordul părților, de regulă prin includerea într-un tratat bi- sau multilateral, anterior naşterii vreunui diferend, a unei **clauze compromisorii** care să exprime consimțământul părților în această privință. În cazul unui diferend deja născut, statele părți pot conveni recurgerea la arbitraj prin aşa-numitul *compromis*, adică un acord special încheiat între statele părți la diferend, prin care se stabileşte arbitrul (unic sau organ colegial), obiectul diferendului, modul de constituire şi procedura de urmat.

Procedura arbitrală se bucură, în general, de o mai mare flexibilitate decât o procedură jurisdicțională standard. Ea cuprinde două faze: una scrisă şi una orală. Instanța arbitrală poate face cercetări la fața locului, poate audia martori, experți, poate institui măsuri provizorii etc.

Deşi inițial Curtea Permanentă de Arbitraj a soluționat numai litigii interstatale, recentele provocări ale dreptului internațional au determinat o lărgire a competențelor acesteia atât *ratione materiae* cât şi *ratione personae* lucru ce s-a reflectat, în special după 1993, în adoptarea mai multor categorii de proceduri arbitrale dintre care amintim:

– *Reguli arbitrale opționale pentru soluționarea arbitrală a disputelor dintre două părți, între care una este un stat* (1993);

– *Reguli arbitrale opționale pentru soluționarea arbitrală a diferendelor dintre organizații internaționale şi state* (1996);

– *Reguli arbitrale opționale pentru soluționarea arbitrală a diferendelor dintre organizații internaționale şi părți private* (1996);

– *Reguli arbitrale opționale privind concilierea* (1996);

– *Reguli arbitrale opționale privind comisiile de anchetă* (1997);

– *Reguli arbitrale opționale pentru soluționarea arbitrală a disputelor privind resursele naturale şi/sau mediul* (2001);

– *Reguli arbitrale opționale pentru soluționarea prin conciliere a disputelor privind resursele naturale şi/sau mediul* (2002).

Sentința arbitrală este obligatorie pentru părțile litigiului şi are caracter definitiv. Caracterul obligatoriu rezultă din aplicarea principiului *pacta sunt servanda*, cu privire la tratatul prin care s-a stabilit recurgerea la arbitraj. Sentința arbitrală are însă caracter obligatoriu numai pentru cauza judecată. Sentința arbitrală nu este, însă, executorie, în aplicarea principiului suveranității statelor. Executarea acestei sentințe depinde de voința statului şi de aplicarea principiului bunei credințe.

Printre cauzele cele mai recente în care părțile s-au adresat arbitrajului pentru soluționarea unui diferend, menționăm: *Cauza Belgia c. Olandei* sau *Cauza căii ferate „Iron Rhine"* (2005) soluționată de Curtea Permanentă de Arbitraj; *Cauza Eritrea c. Yemenului* sau *Cauza „Insulele Hanish"*, privind suveranitatea teritorială şi delimitarea maritimă (1998) soluționată de un tribunal arbitral cu un număr impar de arbitri; *Cauza Eritrea c. Etiopiei* privind delimitarea frontierei (2002); *Cauza Irlanda c. Regatului Unit al Marii*

[1] G. Schwarzenberger, *Manual of International Law*, 6th ed., 1976, p. 195.

Britanii (în baza Convenției privind protecția mediului marin în Atlanticul de Nord-Est din 1992); *Cauza Chile c/ Argentinei* sau *Cauza „Canalul Beagle"* (1977) unde, în temeiul unui tratat din 1902, Regina Angliei a fost desemnată arbitru unic pentru soluționarea pretențiilor teritoriale ale celor două state sau *Cauza Noua Zeelandă c. Franței* sau *Cauza „Rainbow Warrior"* (1986) unde arbitru unic a fost desemnat Secretarul General al ONU.

În 1953, Comisia de Drept Internațional a adoptat un proiect de Convenție privind procedura arbitrală, reformulată ulterior, în 1958, ca un set de Reguli privind procedura arbitrală. Ideea unui arbitraj permanent nu a fost însă pusă în practică, datorită reticenței majorității statelor și divergențelor de opinii între acestea. Unele tratate cuprind însă clauze compromisorii privind instituirea unor instanțe arbitrale (de exemplu, Convenția privind dreptul mării din 1982).

Instituționalizarea arbitrajului a avut însă loc la nivelul dreptului comercial internațional: de exemplu, instituirea Curții internaționale de arbitraj privind diferendele rezultând din contractele de comerț, a Tribunalului de Reclamații Iran-SUA (1981), a Tribunalul de Reclamații Etiopia – Eritrea (2000), a Curții Internaționale de Arbitraj în domeniul mediului (1994) ori a Curții de Conciliere și arbitraj din cadrul OSCE (1992)[1].

4.2. Curtea Internațională de Justiție

Curtea Internațională de Justiție a fost creată în 1920, sub forma Curții Permanente de Justiție Internațională, care a primit, în 1946, denumirea actuală. Ideea unei jurisdicții internaționale permanente datează însă de la Conferința de la Haga din 1907, când s-a propus crearea unui astfel de tribunal pentru judecarea problemelor internaționale. Propunerea nu s-a materializat imediat, dar în 1920, în baza art. 14 al Pactului Ligii Națiunilor, Consiliul Ligii a numit un comitet consultativ de juriști pentru elaborarea unui proiect de statut al unei Curți Permanente de Justiție Internațională. Proiectul, inspirat și din propunerile formulate la Haga în 1907, prevedea o jurisdicție obligatorie a Curții, dar opoziția statelor a dus la formula de compromis a clauzei opționale privind jurisdicția. Statutul a intrat în vigoare în 1921, iar Curtea a început să funcționeze în 1922.

După cel de-al doilea război mondial, revizuirea statutului Curții a devenit necesară, mai ales din perspectiva relației acesteia cu Națiunile Unite. Potrivit art. 92 al Cartei ONU, Curtea Internațională de Justiție a devenit unul din organele principale ale ONU și toți membrii acesteia sunt *ipso facto* și părți la Statutul Curții. Dincolo de aceste modificări de formă, inclusiv a denumirii instanței, noua Curte este continuatoarea celei vechi: sub aspectul prevederilor Statutului, al jurisdicției și al jurisprudenței[2].

4.2.1. Organizarea Curții

Curtea este alcătuită din 15 judecători permanenți, aleși pe termen de 9 ani, indiferent de cetățenie, dintre persoanele cu înaltă ținută morală și care sunt calificați corespunzător în țările de origine pentru a ocupa înalte funcții judiciare sau sunt juriști cu competență recunoscută în dreptul internațional. Nu pot fi membri ai Curții doi judecători având aceeași cetățenie.

Judecătorii sunt aleși de Adunarea Generală a ONU și de Consiliul de Securitate, de pe o listă de persoane nominalizate de grupurile naționale din cadrul Curții Permanente

[1] A se vedea, pentru mai multe amănunte privind aceste instanțe, B. Aurescu, *op. cit.*, 2013.
[2] I. Brownlie, *op. cit.*, 1990, p. 716.

de Arbitraj. Numirea judecătorilor trebuie să țină seama de reprezentarea „principalelor forme de civilizație şi de principalele sisteme juridice ale lumii" (art. 9). Articolul 16 al Statutului stabileşte incompatibilitatea dintre funcția de judecător al CJI şi orice altă funcție politică sau administrativă sau orice altă ocupație profesională. Judecătorii Curții beneficiază de imunitățile şi privilegiile diplomatice.

Curtea îşi alege preşedintele şi vicepreşedintele, pe o perioadă de 3 ani. Judecata în fața Curții are loc în plen, cvorumul necesar fiind de 9 judecători. Pentru anumite cauze, Curtea poate forma camere compuse din minimum 3 judecători (de exemplu, cauze de muncă sau cauze privind tranzitul şi comunicațiile).

Orice stat parte la un litigiu supus Curții poate să numească un judecător ad-hoc, dacă niciunul dintre cei 15 judecători ai Curții nu este cetățean al său, în vederea unei mai bune administrări a justiției.

4.2.2. Competența Curții

Curtea Internațională de Justiție are două categorii de competențe: competența contencioasă şi competența consultativă.

4.2.2.1. Competența contencioasă

Ratione personae, numai statele pot fi părți în litigiile din fața Curții. Persoanele fizice sau juridice nu au acces la jurisdicția Curții Internaționale de Justiție. Pentru susținerea intereselor lor încălcate de un alt stat, ele pot apela la protecția diplomatică a statului ai cărui cetățeni sunt, care poate susține aceste interese în fața CIJ. Nici organizațiile internaționale nu au acces la jurisdicția contencioasă a CIJ.

Ratione materiae, Curtea poate judeca două categorii de cauze, prevăzute în art. 36 al Statutului:

– cauzele înaintate de părți;

– toate problemele prevăzute de Carta ONU sau de tratatele şi convențiile în vigoare.

De asemenea, potrivit alin. (2) al art. 36, statele părți la statut pot oricând declara că recunosc *ipso facto* şi fără un acord special, în raporturile lor cu alte state care au acceptat aceeaşi obligație, jurisdicția Curții în disputele juridice privind:

– interpretarea unui tratat;

– orice problemă de drept internațional;

– existența oricărui fapt care, odată stabilită, ar constitui o încălcare a unei obligații internaționale;

– natura sau întinderea reparațiilor pentru încălcarea unei obligații internaționale.

Acceptarea jurisdicției CIJ[1] poate avea loc fie **anterior** declanşării unui litigiu, printr-o declarație unilaterală depusă la Secretarul General al ONU [art. 36 alin. (3),(4)] sau prin clauze incluse în tratate bi- sau multilaterale, fie **posterior** apariției diferendului, printr-un acord special între statele părți (compromis).

[1] A se vedea, pentru amănunte privind acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție, inclusiv dezbaterea cu privire la declarația României, B. Aurescu, *Romania's possible recognition of the compulsory jurisdiction of the International Court of Justice – a cultural approach perspective*, în AULB nr. 2/2013, p. 305-311; L.-M. Crăciunean, *Aspecte generale privind practica statelor în acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție: o opțiune politică sau una culturală?*, în AULB nr. 2/2013, p. 312-319.

Articolul 38 al Statutului stabilește dreptul pe care Curtea este chemată să îl aplice în soluționarea litigiilor supuse jurisdicției sale:

a) convențiile internaționale, generale sau speciale, care stabilesc reguli recunoscute expres de statele aflate în litigiu;

b) cutumele internaționale, ca dovadă a unei practici generale acceptate ca normă de drept;

c) principiile generale de drept „recunoscute de națiunile civilizate";

d) sub rezerva art. 59 (care arată că deciziile Curții au forță obligatorie numai pentru părțile litigante și numai în cauza concretă soluționată), hotărârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept internațional ai diferitelor națiuni, ca *mijloace subsidiare pentru determinarea normelor de drept.*

Cu acordul părților litigante, Curtea poate soluționa o cauză în baza echității (*ex aequo et bono*).

4.2.2.2. Competența consultativă

Avizele consultative ale CIJ pot fi cerute de Adunarea Generală a ONU sau de Consiliul de Securitate, precum și de orice alt organ autorizat în conformitate cu Carta ONU (astfel de organe sunt: ECOSOC, Consiliul de Tutelă, agențiile specializate ale ONU cu excepția Uniunii Poștale Universale, Autoritatea Internațională a Energiei Atomice ș.a.). Statele nu pot cere avizele consultative ale CIJ. Cererea pentru avize consultative se înaintează Curții în scris și trebuie să conțină o descriere exactă a problemei pentru care se cere opinia Curții. Cererea trebuie însoțită de toate documentele necesare soluționării problemei respective. După primirea cererii, grefierul Curții notifică acest lucru tuturor statelor interesate, care pot prezenta opinii scrise sau orale în fața Curții (art. 66 al Statutului).

Avizele consultative pot avea totuși caracter obligatoriu, atunci când organele care le-au cerut au acceptat expres acest lucru. În practică, avizele consultative au fost în general respectate.

Competența consultativă a CIJ a jucat și joacă un rol important în privința interpretării și dezvoltării dreptului internațional contemporan. Dintre cele mai importante avize consultative ale CIJ, menționăm: Avizul privind *Condițiile de admitere a unui stat ca membru al ONU* (1948); Avizul privind *Interpretarea tratatelor de pace* (1950); Avizul privind *Repararea daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite* (1949); Avizul privind *Rezervele la Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid* (1951); Avizul privind *Sahara Occidentală* (1975); Avizul privind *legalitatea folosirii de către state a armelor nucleare în conflictele armate* (1993); Avizul privind *legalitatea folosirii amenințării cu utilizarea armelor nucleare* (1994) ș.a.

4.2.3. Procedura în fața Curții

Procedura în fața CIJ este reglementată prin Statut (cap. III - Procedura) și de regulamentul Curții, adoptat de aceasta. Este o procedură bazată pe regulile fundamentale ale oricărei proceduri contencioase: contradictorialitatea, independența, imparțialitatea.

Procedura are două faze: una *scrisă*, bazată pe memorii, contra-memorii, replică și duplică, și una *orală*, bazată pe prezentarea directă în fața Curții a argumentelor părților. Curtea poate decide efectuarea unor anchete sau expertize, pentru o mai bună administrare a justiției. De asemenea, Curtea poate lua măsuri provizorii sau conser-

vatorii, în scopul ocrotirii anumitor interese ale uneia dintre părți pe parcursul soluționării litigiului[1]. Articolul 53 al Statutului mai prevede că, atunci când una din părți nu se prezintă în fața Curții sau nu își susține cauza, cealaltă parte poate cere Curții să adopte o soluție în favoarea sa.

Statutul permite și *intervenția* în cadrul procedurii, cu acordul Curții, a oricărui stat care consideră că are un interes de natură juridică ce poate fi afectat de luarea unei hotărâri în litigiul respectiv (art. 62).

Hotărârile Curții se adoptă cu majoritatea judecătorilor prezenți la deliberări. În caz de egalitate, votul decisiv aparține Președintelui Curții. Articolul 56 al Statutului prevede obligația de motivare a hotărârilor Curții, precum și obligația de a include numele judecătorilor care au luat parte la deliberări. Dacă hotărârea nu reprezintă poziția unanimă a judecătorilor, total sau parțial, oricare dintre aceștia are dreptul de a depune *opinia separată*. De asemenea, se mai pot adăuga și *opiniile individuale* sau *concurente* ale unor judecători, adică acele opinii, care, chiar dacă nu sunt împotriva soluției finale, adaugă unele argumente sau folosesc un raționament diferit pentru a ajunge la soluția respectivă.

Hotărârile CIJ sunt *definitive* și *obligatorii* pentru părțile în litigiu. Ele se bucură de autoritatea lucrului judecat. În cazul în care una din părți nu-și execută obligațiile prevăzute de o hotărâre a Curții, cealaltă parte poate sesiza Consiliul de Securitate al ONU, care poate face recomandări sau să decidă asupra măsurile necesare pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii (art. 94 al Cartei ONU).

Atunci când există o dispută cu privire la înțelesul sau întinderea unei hotărâri, Curtea o va putea interpreta, la cererea uneia din părți.

Atunci când se descoperă un fapt nou de natură decisivă pentru soluționarea litigiului respectiv, fapt necunoscut Curții la data hotărârii, aceasta poate fi revizuită la cererea uneia din părți, cu condiția ca ignorarea faptului respectiv să nu se datoreze părții solicitante (art. 61 al Statutului). Din rațiuni de celeritate și pentru a respecta principiul securității raporturilor juridice, cererea de revizuire trebuie făcută în termen de 6 luni de la descoperirea noului fapt și nu mai târziu de 10 ani de la data hotărârii.

§5. Soluționarea pașnică a diferendelor în cadrul Organizației Națiunilor Unite

În cadrul unei organizații internaționale pot apărea o serie de diferende în raporturile între statele membre ale acesteia, precum și între organele organizației sau între organizație și alte entități. Cele mai importante sunt însă diferendele între statele membre ale unei organizații, pentru soluționarea pașnică a cărora aceasta se poate implica, în conformitate cu normele dreptului internațional[2].

Cum unul dintre scopurile majore ale ONU, prevăzut de art. 1 al Cartei, este de a înfăptui, prin *mijloace pașnice* și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori soluționarea diferendelor internaționale sau situațiilor care ar putea duce la o încălcare a păcii, organizația este datoare să se implice în procesul de soluționare pașnică a diferendelor dintre membrii săi. Carta ONU prevede, de altfel,

[1] De exemplu, în *Cauza Anglo-Iranian Oil Company* (CIJ, *Cauza Regatul Unit al Marii Britanii c. Iranului*, 1951), Curtea a indicat măsuri provizorii pentru protecția companiei petroliere anglo-iraniene, dispunând funcționarea acesteia până la soluționarea litigiului.

[2] A se vedea R. Miga-Beșteliu, *op. cit.*, 2003, p. 374-384.

atât mijloacele de soluționare pașnică a acestor diferende (Capitolul VI), cât și pe cele bazate pe constrângere, mult mai restrictiv reglementate (Capitolul VII). ONU poate interveni atât în soluționarea unor diferende între membrii săi, cât și între aceștia și alte state, cu condiția acceptării de către acestea din urmă.

Carta ONU acordă în mod expres Adunării Generale a ONU și Consiliului de Securitate competențe în materia soluționării pașnice a diferendelor internaționale.

5.1. Adunarea Generală

Adunarea Generală beneficiază de o *competență generală* în această materie. Astfel, art. 10 al Cartei conferă Adunării Generale competența de a discuta orice probleme sau cauze ce intră în domeniul de reglementare al Cartei sau legate de puterile și funcțiile oricărui organ prevăzut de Cartă. În exercitarea acestei competențe, Adunarea Generală poate face recomandări membrilor ONU sau Consiliului de Securitate sau tuturor asupra acestor probleme.

În temeiul art. 11-14 ale Cartei, Adunarea Generală se poate implica în soluționarea pașnică a unor diferende astfel:

– poate discuta principiile generale ale cooperării în vederea menținerii păcii și securității internaționale, inclusiv principiile privind dezarmarea și reglementarea înarmării [art. 11 alin.(1)];

– poate discuta orice probleme referitoare la menținerea păcii și securității internaționale aduse în fața eu de oricare stat membru al ONU sau de către Consiliul de Securitate [art. 11 alin. (2)];

– poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra situațiilor care sunt de natură a pune în pericol pacea și securitatea internațională [art. 11 alin. (3)];

– poate recomanda măsuri pentru reglementarea pașnică a oricărei situații, indiferent de originea acesteia, care ar putea afecta binele general sau relațiile prietenești între națiuni (art. 14).

Datorită competențelor asemănătoare, din punct de vedere material, ale Consiliului de Securitate, în exercitarea acestor competențe, Adunarea Generală este limitată astfel:

– nu poate face nicio recomandare cu privire la diferendele aflate în discuția Consiliului de Securitate, decât la cererea expresă a acestuia [art. 12 alin.(1)];

– nu poate lua nicio măsură cu caracter de constrângere, fiind obligată să trimită orice situație care ar necesita asemenea măsuri spre examinarea Consiliului de Securitate [art. 11 alin. (2)].

În perioada războiului rece, din cauza situațiilor frecvente de blocaj al Consiliului de Securitate datorită exercitării dreptului de veto al unora din membrii permanenți, Adunarea Generală a fost învestită cu atribuții mai largi prin Rezoluția *Uniting for Peace* (nr. 377 din 1950): atunci când Consiliul de Securitate nu-și putea exercita funcțiile privind menținerea păcii și securității internaționale, din cauza lipsei unanimității membrilor permanenți, Adunarea Generală trebuia să examineze problema imediat, inclusiv în vederea recomandării de măsuri cu caracter de constrângere. Aceste competențe au fost exercitate deseori de către Adunarea Generală, cu excepția recomandării de măsuri de constrângere potrivit Capitolului VII al Cartei.

5.2. Consiliul de Securitate

Consiliul de Securitate dispune de principala responsabilitate în materia menținerii păcii şi securității internaționale [art. 24 alin. (1) al Cartei ONU]. În exercitarea îndatoririlor sale, Consiliul de Securitate trebuie să acționeze în conformitate cu scopurile şi principiile Națiunilor Unite.

În domeniul soluționării paşnice a diferendelor internaționale, competența Consiliului de Securitate este stabilită de Capitolul VI al Cartei. În temeiul art. 34 al Cartei, Consiliul de Securitate poate investiga orice dispută sau orice situație care ar putea duce la fricțiuni internaționale sau care ar putea da naştere unei dispute, în vederea determinării în ce măsură continuarea disputei ar pune în pericol menținerea păcii şi securității internaționale. Sesizarea Consiliului de Securitate cu astfel de dispute sau situații o poate face orice stat membru al ONU, sau chiar un stat nemembru, cu condiția ca acesta să accepte dinainte, pentru disputa în cauză, obligațiile privind soluționarea paşnică a diferendelor prevăzute de Cartă. Consiliul de Securitate poate fi sesizat şi de Adunarea Generală a ONU, în condițiile prevăzute de art. 11 alin. (3) al Cartei, menționate mai sus.

În orice stadiu al unui diferend, Consiliul de Securitate poate recomanda procedurile şi metodele potrivite pentru aplanarea acestuia, chiar şi atunci când nu a fost sesizat de părțile diferendului.

Dacă părțile unui diferend nu au reuşit să îl soluționeze prin metodele paşnice enumerate de art. 33 al Cartei, ele sunt obligate să sesizeze Consiliul de Securitate. În cazul în care acesta consideră că diferendul este de natură a pune în pericol pacea şi securitatea internațională, va decide modul de acțiune pentru soluționarea acestuia.

La cererea părților unui diferend, Consiliul de Securitate poate face recomandări cu privire la soluționarea paşnică a acestuia. Recomandările pot avea un caracter general, privind modul de soluționare paşnică a diferendului, sau pot cuprinde precizări *in concreto*, în funcție de fiecare caz în parte.

Ca o regulă generală, în cazul diferendelor de ordin juridic, Consiliul de Securitate va trebui să vegheze ca acestea să fie supuse de către părți Curții Internaționale de Justiție conform Statutului acesteia.

Rezoluțiile Consiliului de Securitate adoptate în temeiul Capitolului VI nu au caracter obligatoriu pentru părțile diferendului. Cu toate acestea, în baza obligației generale de a recunoaşte Consiliului de Securitate rolul primordial în privința menținerii păcii şi securității internaționale, statele nu pot refuza implicarea acestuia, prin investigații sau recomandări, în soluționarea paşnică a diferendelor dintre ele şi nu pot ignora rezoluțiile acestuia. Atunci când prin continuarea diferendului, agravat şi de nerespectarea rezoluțiilor sale adoptate în baza Capitolului VI, acesta devine o amenințare la adresa păcii, o încălcare a păcii sau un act de agresiune, Consiliul de Securitate poate lua măsurile necesare cu caracter de constrângere (de natură non-militară sau militară), conform Capitolului VII al Cartei. În acest caz, deciziile Consiliului au forță obligatorie.

5.3. Secretarul General

Secretarul General al ONU este cel mai înalt funcționar administrativ al organizației. În această calitate, el îndeplineşte orice funcții îi sunt încredințate de către Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, ECOSOC sau Consiliul de Tutelă. În baza acestui mandat, Secretarul General poate interveni în diverse probleme care pot genera dife-

rende internaționale. În plus, art. 99 al Cartei autorizează Secretarul General să atragă atenția Consiliului de Securitate asupra oricărei probleme care, după părerea sa, ar putea amenința menținerea păcii și securității internaționale. De asemenea, Secretarul General se poate implica în diverse mijloace de soluționare pașnică a diferendelor între state, prin oferirea bunelor oficii sau în calitate de mediator.

Exerciții pentru seminar

1. Care este semnificația următorului text? Comentați.

„(...) Guvernul României și Guvernul Ucrainei vor negocia un acord pentru delimitarea platoului continental și zonelor economice exclusive ale celor două state în Marea Neagră (...).

În situația în care aceste negocieri nu vor duce la încheierea sus-numitului acord într-un termen rezonabil, dar nu mai mult de doi ani de la începerea acestora, Guvernul României și Guvernul Ucrainei au convenit ca problema platoului continental și al zonelor economice exclusive să fie soluționată de Curtea Internațională de Justiție a ONU, la cererea oricăreia dintre Părți, cu condiția intrării în vigoare a Tratatului privind regimul frontierei de stat între România și Ucraina. Cu toate acestea, Curtea Internațională de Justiție a ONU va putea examina cererea referitoare la delimitarea platoului continental și al zonelor economice exclusive, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului privind regimul frontierei de stat, dacă va constata că întârzierea intrării în vigoare a acestuia s-a produs din vina celeilalte Părți".

(art. 4 lit. h, din *Acordul adițional* la *Tratatul privind relațiile de bună-vecinătate și cooperare între România și Ucraina*, Constanța, 2 iunie 1997)

2. *Cauza România c. Ucrainei* – Delimitarea maritimă în Marea Neagră – Curtea Internațională de Justiție (2004). Prezentarea cazului:

Obiectul diferendului îl constituie stabilirea unei linii de delimitare maritimă între România și Ucraina în Marea Neagră, delimitându-se astfel platoul continental și zonele economice exclusive care aparțin fiecărui stat.

Instrumentele juridice care guvernează relațiile dintre cele două părți sunt: Tratatul privind relațiile de cooperare și bună-vecinătate între România și Ucraina semnat la Constanța la 2 iunie 1997, Acordul conex încheiat prin schimb de scrisori ale miniștrilor afacerilor externe ai celor două stat, ambele în vigoare începând cu data de 22 octombrie 1997, precum și Tratatul dintre România și Ucraina privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea și asistența mutuală în problemele de frontieră (Cernăuți, 17 iunie 2003, intrat în vigoare la 27 mai 2004).

Prin intermediul primelor două instrumente juridice cele două state și-au asumat obligația de a încheia un tratat privind regimul frontierei de stat între ele, fapt realizat în anul 2003, precum și un acord pentru delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive ale celor două state în Marea Neagră. În același timp, Acordul conex a stabilit principiile care urmează să fie aplicate pentru delimitarea spațiilor maritime mai sus menționate și a prevăzut angajamentul celor două părți de a supune disputa spre soluționare Curții Internaționale de Justiție, în cazul în care nu vor ajunge la un acord. Principiile în conformitate cu care urma să fie trasată linia de demarcație sunt:

a. Principiul încorporat în art. 121 al Convenției ONU cu privire la dreptul mării, din 10 decembrie 1982, așa cum acesta este aplicat în practica statelor și în jurisprudența internațională;

b. Principiul liniei de echidistanță în zonele de delimitat unde țărmurile sunt limitrofe și principiul liniei mediane în zonele unde țărmurile sunt față în față;

c. Principiul echității și metoda proporționalității, așa cum acestea sunt aplicate în practica statelor și în hotărârile instanțelor internaționale cu privire la delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive;

d. Principiul potrivit căruia niciuna din Părțile Contractante nu va contesta suveranitatea celeilalte Părți Contractante asupra oricărei părți din teritoriul acesteia adiacente zonei de delimitat;

e. Principiul luării în considerare a circumstanțelor speciale din zona de delimitat.

Starea de fapt: Între 1998 și 2004 au avut loc 24 de runde de negocieri în vederea stabilirii liniei de delimitare maritimă însă nu s-a ajuns la niciun rezultat, astfel că la 13 septembrie 2004 România se adresează Curții Internaționale de Justiție cu o cerere prin care solicită delimitarea maritimă între cele două state în Marea Neagră, delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive menționând că variantele pe care Ucraina le-a propus în timpul negocierilor nu sunt conforme principiilor stabilite în Acordul conex (art. 4) ori celor din Convenția din 1982 (art. 74 și art. 83)

(Preluată după B. Aurescu, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*, Editura All Beck, București, 2005, p. 66-69)

3. Identificați, în următoarele enunțuri, care sunt caracteristicile competenței Curții Internaționale de Justiție:

a. „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va împiedica pe Membrii Națiunilor Unite să încredințeze rezolvarea diferendelor altor tribunale, în temeiul unor acorduri deja în vigoare sau care ar putea fi încheiate în viitor".

(*Carta ONU*, art. 95)

b. „Curtea poate da aviz consultativ asupra oricărei chestiuni juridice, la cererea oricărei instituții autorizate prin Carta Națiunilor Unite sau în conformitate cu dispozițiile Cartei să facă o asemenea cerere".

(*Statutul Curții Internaționale de Justiție*, art. 65 pct. 1)

c. „Decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează".

(*Statutul Curții Internaționale de Justiție*, art. 59)

d. „În competența Curții intră toate cauzele pe care i le supun părțile, precum și toate chestiunile prevăzute în mod special de Carta Organizației Națiunilor Unite sau în tratatele și convențiile în vigoare".

(*Statutul Curții Internaționale de Justiție*, art. 36)

e. „Fiecare membru al Națiunilor Unite se obligă să se conformeze hotărârii Curții Internaționale de Justiție în orice cauză la care este parte".

(*Carta ONU*, art. 94)

f. „Statele părți la prezentul Statut vor putea oricând să declare că recunosc ca obligatorie *ipso facto* și fără o convenție specială, în raport cu orice alt stat care acceptă aceeași obligație, jurisdicția Curții pentru toate diferendele de ordin juridic având ca obiect:

1. interpretarea unui tratat;
2. orice problemă de drept internațional;
3. existența oricărui fapt care, dacă ar fi stabilit, ar constitui încălcarea unei obligații internaționale;
4. natura sau întinderea reparației datorate pentru încălcarea unei obligații internaționale".

(*Statutul Curții Internaționale de Justiție*, art. 36, pct. 2)

4. *Cauza Gabčíkovo-Nagymaros* – Cauza Ungaria c. Slovaciei (1997), Curtea Internațională de Justiție. Soluționarea pe cale pașnică a diferendului

Curtea Internațională de Justiție a fost sesizată la 2 iulie 1993, în temeiul unui compromis inserat în Tratatul din 1977 încheiat între Ungaria și Cehoslovacia, cu privire la construirea unor baraje în cele două țări, cu scopul de a fi produsă electricitate, de a se lupta contra inundațiilor și a se ameliora navigația pe Dunăre.

În 1989 Ungaria se decide să suspende, iar apoi abandonează definitiv lucrările legate de acel proiect invocând riscuri grave de mediu pentru Ungaria și pentru alimentarea cu apă a Budapestei iar la 19 mai 1992 denunță unilateral tratatul din 1977.

În aceste condiții Cehoslovacia (Slovacia) ia decizia de a modifica proiectul implicând deturnarea unilaterală a cursului Dunării pe teritoriul cehoslovac (slovac) și realizarea de lucrări care au influențat accesul Ungariei la apele fluviului.

Ungaria a subliniat că acest comportament al Cehoslovaciei este unul ilicit din punct de vedere al dreptului internațional și a inițiat o serie de tratative cu cealaltă parte, fără a obține însă vreun rezultat. Ambele părți au invocat încălcarea dreptului internațional de către cealaltă.

Cerințe:

a. Luând în considerare regulile de drept internațional public precum și tratatul bilateral între cele două părți arătați dacă Ungaria avea dreptul să oprească, în 1989, lucrările la acel canal iar apoi să denunțe unilateral (în 1992), tratatul încheiat în 1977 cu Cehoslovacia? Motivați soluția pentru care optați.

b. Care este temeiul de drept în baza căruia Curtea Internațională de Justiție a fost chemată să soluționeze această cauză?

c. Cum apreciați poziția Cehoslovaciei legat de modificarea modului de realizare a lucrărilor. Poate fi acesta considerată o încălcare a dreptului internațional? Argumentați.

d. Care credeți că a fost soluția instanței și care sunt obligațiile prezente ale părților?

5. *Cauza Nicaragua c. SUA (1984)* – Curtea Internațională de Justiție. Jurisdicția Curții în temeiul unei declarații neratificate. Admisibilitate

Nicaragua a introdus o cerere (în temeiul art. 40 din Statutul Curții Internaționale de Justiție) în fața Curții Internaționale de Justiție arătând că SUA a acționat prin încălcarea obligațiilor asumate în temeiul dreptului internațional cu privire la folosirea forței și s-a

amestecat în treburile interne ale acestui stat, prin aceea că a sprijinit mișcările de guerilla care aveau drept scop răsturnarea guvernului din Nicaragua.

Nicaragua a susținut că alegerea competenței Curții Internaționale de Justiție s-a făcut prin intermediul unei Clauze opționale ce a avut la bază o Declarație din 1929 și în temeiul Tratatului de prietenie între SUA și Nicaragua încheiat în 1956.

Referitor la Clauza opțională Nicaragua a arătat că prin intermediul Declarației din 1929 care statua: „În numele Republicii Nicaragua recunosc ca obligatorie și necondiționată competența Curții Permanente de Justiție Internațională" la care nu s-au făcut rezerve a recunoscut competența acestei instanțe în soluționarea litigiilor.

SUA prin intermediul unei Declarații din 1946 a acceptat jurisdicția obligatorie a Curții.

Discuțiile legate de jurisdicția Curții de Justiție Internațională au plecat de la faptul că deși Nicaragua a semnat Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională devenind astfel competentă să facă și o Declarație privind o clauză opțională, ceea ce s-a și realizat în 1929, acest tratat și în consecință declarația nu au fost ratificate niciodată de guvernul statului Nicaragua.

În fapt, s-a arătat că, în 1939, ministrul afacerilor externe de atunci al statului Nicaragua a trimis o telegramă Ligii Națiunilor (depozitarul statutului) prin care a arătat că Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională a fost ratificat în conformitate cu Constituția statului Nicaragua și că instrumentele de ratificare, care dovedesc cele susținute de el, urmează să fie depuse ulterior.

În 1942 Liga Națiunilor a notificat Nicaragua arătând că instrumentele despre care făcea vorbire ministrul afacerilor externe, nu au ajuns încă în posesia ei.

În 1984, cu prilejul diferendului în discuție, Nicaragua a invocat declarația menționată, deși procesul de ratificare nu a fost încheiat cu privire la acest Statut și în cursul procedurilor a și recunoscut acest fapt al neratificării însă a subliniat că este posibil ca documentele să se fi pierdut în timpul transportului, în condițiile vitrege datorate izbucnirii celui de al doilea război mondial.

SUA, pe de cealaltă parte a contestat jurisdicția Curții deoarece, cu motivația că respectivul Statut nefiind ratificat, nu a fost în vigoare niciodată față de Nicaragua și în consecință nici Declarația din 1929 nu poate fi considerată producătoare de efecte juridice.

Instanța a decis, în problema competenței, în favoarea statului Nicaragua.

(D.J. Harris, *Cases and materials on international law*, Thomson, London, 2004, p. 1056)

Cerințe:

a. Analizând starea de fapt prezentată apreciați dacă Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională și în consecință și Declarația cu privire la Clauza opțională puteau fi considerate în vigoare față de Nicaragua, în anul 1984. Argumentați.

b. Luând în considerare și dispozițiile art. 36 pct. 5 din Statutul Curții Internaționale de Justiție arătați dacă aceasta este competentă să judece litigiul dintre Nicaragua și SUA, în condițiile în care acceptarea de competență din 1929 s-a referit la Curtea Permanentă de Justiție Internațională și nu la succesoarea sa.

c. Cum apreciați soluția instanței și care ar putea fi, din cele prezentate, argumentele pentru susținerea soluției date. Argumentați.

Arătați cum ar putea fi argumentată soluția contrară.

Bibliografie selectivă

A. Cursuri, tratate, monografii, culegeri de texte

1. *** *Human Rights in International Law. Basic texts*, 2nd ed., Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000
2. *** *Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte, Vol. I și II*, București, IRDO, 2003
3. *** *Declarația universală a drepturilor omului – a 50-a aniversare.* Sibiu: Editura Academiei Trupelor de Uscat, 1999
4. *Oxford Dictionary of Law*, 6th ed., Oxford, University Press, 2006
5. *Handbook of the International Court of Justice*, The Hague, 5th ed., 2004
6. Ph. Alston, O. de Schutter, *Monitoring Fundamental Rights in the EU. The Contribution of the Fundamental Rights Agency*, Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon, 2005
7. Ph. Alston (ed.), *Non-State Actors and Human Rights,* Oxford University Press, 2005
8. A. D'Amato, *The Concept of Custom in International Law*, Cornell University Press, Ithaca-Londra, 1971
9. I. M. Anghel, *Dreptul tratatelor,* Bucureşti, Editura Lumina Lex, 1997
10. I. M. Anghel, *Drept diplomatic şi consular*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 1996
11. I. M. Anghel, *Dreptul diplomatic şi dreptul consular*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2011
12. I. M. Anghel, V. I. Anghel, *Răspunderea în dreptul internațional*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2003
13. I. M. Anghel, V. I. Anghel, *Regulile războiului şi dreptul umanitar,* Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2003
14. B. Aurescu, *Noua suveranitate*, Editura All Beck, Bucureşti, 2003
15. B. Aurescu, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale,* Bucureşti, Editura All Beck, 2005
16. B. Aurescu, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2013
17. B. Aurescu, *Avanscena şi culisele procesului de la Haga. Memoriile unui tânăr diplomat*, Editura Monitorul Oficial, Bucureşti, 2009
18. Fl. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2012
19. T. Bahcheli, B. Bartmann, H. Srebrnik, *De facto states. The quest of sovereignity*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2004
20. M. Belanger, *Droit international humanitaire général,* Paris, Gualino, 2007
21. A. Boyle, C. Chinkin, *The Making of International Law*, Oxford University Press, New York, 2007
22. A.M. Boll, *Multiple Nationality and International Law,* Martinus Nijhoff Publishers, Amsterdam, 2007
23. Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ed. a II-a, Editura All Beck, Bucureşti, 2000
24. S. Breau, *International Law. Questions and Answers*, Oxford University Press, New York, 2011

25. I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 4th ed., Oxford, Clarendon Press, 1990
26. I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 7th ed., Oxford University Press, New York, 2008
27. W. Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge, 1992
28. M. Byers, *Custom, Power and the Power of Rules*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999
29. Ph. Cahier, *Le droit diplomatique contemporain*, 2e éd., Geneve, 1964
30. F. Capotorti, *The First European Legislation on the Protection of National Minorities*, în *The Challenges of a Greater Europe: the Council of Europe and the Democratic Security*, Council of Europe Publication, 1996
31. A. Cassese, *International Law in a Divided World*, Oxford, Clarendon Press, 1986
32. A. Cassese, *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, 2005
33. H. Charlesworth, C. Chinkin, *The Boundaries of International Law: A Feminist Analysis*, Manchester, 2000
34. S. Choudhry (ed.), *Constitutional Design for Divided Societies: Integration and Accommodation*?, Oxford University Press, Oxford, 2008
35. I. Cloşcă, I. Suceavă, *Dreptul internațional umanitar*, Casa de Editură şi Presă Şansa S.R.L., Bucureşti, 1992
36. V. Constantin, *Drept internațional*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2010
37. J. Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility. Introduction, Text and Commentaries*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
38. J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2nd ed., Oxford Universty Press, Oxford, 2011
39. L.-M. Crăciunean, *Protecția drepturilor culturale în dreptul internațional*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2011
40. L.-M. Crăciunean, *Drept diplomatic şi consular. Note de curs*, Editura Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2011
41. L.-M. Crăciunean, *Protecția diversității culturale în dreptul internațional: modelul „uniți în diversitate"?*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013
42. L.-M. Crăciunean, *Drept internațional umanitar*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2014
43. M. Delmas-Marty, C. L. de Leyssac (sous la direction de), *Libertés et droits fondamentaux*, 2e éd., Paris, Editions du Seuil, 2002
44. D. Diaconu, *Curtea Penală Internațională. Istorie şi realitate*, Bucureşti, Editura All Beck, 1999
45. R. Dinu, *Jurisdicția internațională*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2013.
46. P.-M. Dupuy, *Droit international public*, Paris, Dalloz, 1998
47. V. Epps, L. Graham, *International Law. Examples and Explanations*, Wolters Kluwer, Law and Business, Aspen, 2011
48. M.C. Foblets, J.F. Gaudreault-DesBiens, A. Dundes-Renteln, *Cultural Diversity and the Law: State Responses from Around the World*, Ed. Yvon Blais, Bruylant, Bruxelles, 2010
49. M. D. Evans, *International Law Documents*, London, Blackstone, 1996

50. D. Gaurier, *Histoire du droit international*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2005
51. I. Gâlea, *Tratatele Uniunii Europene. Comentarii şi explicaţii*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2012
52. I. Gâlea, *Aderarea Uniunii Europene la Convenţia europeană a drepturilor omului. Analiză critică*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2012
53. J. L. Goldsmith, E. A. Posner, *The Limits of International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005
54. C. Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 2000
55. M. Guţan, *Drept privat roman*, Editura Universităţii Lucian Blaga, Sibiu, 2005
56. A. T. Guzman, *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008
57. G. Holdsworth, *A History of English Law*, London, 1924, vol. 5
58. E. Hardy Ivamy, *Mozley and Whiteley's Law Dicitionary*, 11th ed., Butterworths, London, 1993
59. R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002
60. D. J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, 6th ed., London, Sweet&Maxwell, 2004
61. H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, 2nd ed., Oxford, Clarendon Press, 1994
62. T. Hillier, *Sourcebook on Public International Law*, London, Cavendish Publishing, 1998
63. G. van Hoof, *Rethinking the Sources of International Law*, Deventer-London, 1983
64. F. Horn, *Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, The Hague: TMC Asser Institute, 1988
65. R. Jennings, A. Watts (eds.), *Oppenheim's International Law*, 9th ed., Londra, Longman, 1992
66. H. Kelsen, *Principles of International Law*, 1952
67. D. Kennedy, *International Legal Structures*, Baden-Baden, Nomos, 1987
68. J. Klabbers, *The Concept of Treaty in International Law*, The Hague, Kluwer, 1996
69. J. Klabbers, *International Law*, Cambridge University Press, New York, 2013
70. M. Koskenniemi, *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*, Helsinki, Finnish Lawyers' Publishing Company, 1989
71. K. Koufa (ed.), *Multiculturalism and International Law*, Institute of International Public Law and International Relations of Thessaloniki, Thesaurus Acroasium vol. 35, Athens, Sakkoulas, 2007
72. F. V. Kratochwil, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge University Press, New York, 1989
73. H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 1948,
74. D. Lochak, *Les droits de l'homme*, Paris, La Découverte, 2002
75. I. D. De Lupis, *The Concept of International Law*, Stockholm, Norstedts, 1987
76. N. Lupulescu, *Drept umanitar*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2009
77. I. Macovei, *Drept internaţional privat*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2011
78. J.-P. Marguénaud, *La Cour européenne des droits de l'homme*, 2e éd., Paris, Dalloz (Connaissance du droit), 2002

79. S. Marks (ed.), *International Law on the Left. Re-examining Marxist Legacies*, Cambridge University Press, New York, 2008
80. D. McNair, *The Law of Treaties*, 2nd ed., Oxford, Oxford University Press, 1961
81. A. Mills, *The Confluence of Public and Private International Law. Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*, Cambridge University Press, New York, 2009
82. R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, ed. a III-a, Bucureşti, Editura All Beck, 2003
83. R. Miga-Beşteliu, C. Brumar, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2008
84. R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional public*, Volumul I, Bucureşti, Editura C.H. Beck, 2005, 2010
85. R. Miga-Beşteliu, Drept internațional public, Volumul II, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2014
86. R.-I. Mocanu, *Fenomenul terorist. Analiza legislației anti-teroriste române*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2013
87. I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional şi instituții politice*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2001
88. A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept diplomatic şi consular. Sinteze pentru examen*, Bucureşti, Editura All Beck, 2002
89. A. Năstase, B. Aurescu, I. Gâlea, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2007
90. A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public. Sinteze*, ed. a 7-a, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2012
91. M. Niciu, *Drept internațional public*, Arad, Editura Servosat, 1997
92. M. Niciu ş.a., *Culegere de documente de drept internațional public*, Vol. 1 şi 2, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 1998
93. A. Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, New York, 1954
94. B. Onika-Jarka, C. Brumar, D. A. Deteşeanu, *Drept internațional public. Caiet de seminar*, Bucureşti, Editura C.H. Beck, 2006
95. B. Onica-Jarka, *Jurisdicția internațională penală*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2008
96. B. Onika-Jarka, *Drept internațional umanitar. Note de curs*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2010
97. M. Perrin de Brichambaut, J.-F. Dobelle, M.-R. d'Haussy, *Leçons de droit international public*, Presses de Sciences Po et Dalloz, Paris, 2002
98. J. Pictet, *Les principes du droit international humanitaire*, Geneva, 1966;
99. J. Pictet, *Developement et principes du droit international humanitaire*, Editions A. Perdone, Paris, 1983
100. C. Philip, *La Constitution européenne*, Paris, PUF, 2004
101. A. Philips, A. Rosas (eds.), *The UN Minority Declaration*, 1993
102. N. Ploeşteanu, *Încetarea tratatelor internaționale*, Editura Veritas, Târgu Mureş, 2009
103. C.-L. Popescu, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Bucureşti, Editura All Beck, 2001
104. D.A. Popescu, M. Harosa, *Drept internațional privat, Tratat elementar*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1999
105. Ch. Reus-Smith, D. Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, 2008

106. A. Robertson, J.G. Merrills, *Human Rights in the World*, Manchester University Press, 1994
107. J. Rawls, *The Law of Peoples*, Harvard University Press, Cambridge, 1999
108. C. Rousseau, *Droit International Public*, Paris, 1979
109. S. Scăunaş, *Răspunderea pentru violarea dreptului internațional umanitar*, Editura All Beck, Bucureşti, 2002
110. S. Scăunaş, *Drept internațional public*, Bucureşti, Editura All Beck, 2002
111. S. Scăunaş, *Drept internațional public*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2007
112. S. Scăunaş, *Drept internațional umanitar*, Sibiu, Editura Burg, 2001
113. W. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2001
114. G. Schwarzenberger, *Manual of International Law*, 6th ed., 1976
115. M. N. Shaw, *International Law*, 6th ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2011
116. I. Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, 2nd ed., Manchester: Manchester University Press, 1984
117. D. Al. Sitaru, *Drept internațional privat*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2013
118. B. Selejan-Guțan, *Spațiul european al drepturilor omului. Reforme. Practici. Provocări*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2008
119. B. Selejan-Guțan, L.-M. Crăciunean, *Drept internațional public*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2008
120. B. Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului*, ed. a 4-a, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2011
121. B. Selejan-Guțan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Legislație consolidată*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2014
122. M. Ssenyonjo, *Economic, Social and Cultural Rights*, Ashgate Publishing, 2011
123. H. J. Steiner, Ph. Alston (ed.), *International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals*, Oxford, Clarendon Press, 1996
124. F. Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, 7e éd. Refondue, Paris, Presses Universitaires de France, 2004
125. F. R. Teson, *A Philosophy of International Law*, Westview Press, Boulder Colorado, 1998
126. P. Thornberry, *Minorities and Human Rights Law*, Minority Rights Group, 1987
127. S. Tzu, *Arta războiului*, Editura Antet, Bucureşti, 1999
128. P. Vellas, *Droit international public*, Paris, 1967
129. M. Vlad, *Drept internațional public*, Arad, Editura Servosat, 2001
130. M. Voican, R. Budescu, Gh. Mocuța, *Curți internaționale de justiție*, Bucureşti, Editura All Beck, 2000
131. R. M.M. Wallace, *International Law*, 5th ed., Thomson-Sweet&Maxwell, 2005
132. K. Waltz, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979
133. I. Ziemele (ed.), *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2004
134. A. Zimmerman, R. Hoffman, *Unity and Diversity in International Law*, Duncker and Humblot, Berlin, 2005
135. C. Zorgbibe, *Le droit d'ingérence*, Paris, PUF (Que sais-je?), 1994

B. Studii, articole

1. K. W. Abbott şi alţii, *The Concept of Legalization,* în *International Organizations*, vol. 54, 2000

2. J. E. Alvarez, *Do Liberal States Behave Better? A Critique of Slaughter's Liberal Theory*, în *EJIL* 2 (2001), p. 183-246

3. B. Aurescu, *Romania's possible recognition of the compulsory jurisdiction of the International Court of Justice – a cultural approach perspective*, în *AULB* nr. 2/2013, p. 305-311

4. A. Aust, *The Theory and Practice of Informal International Instruments*, în *International and Comparative Law Quarterly*, 35 (1986), p. 787-812

5. M. Bérété, *Le système africain de protection des droits de la personne: ou en est-on arrivé dans l'édification?,* în EDL, no. 22, janvier 2007, p. 9

6. M. Byers, *International Law*, în Ch. Reus-Smith, D. Snidal (eds.), *The Oxford Handbook of International Relations,* Oxford University Press, 2008

7. B. Bowden, *The Colonial Origins of International Law. European Expansion and the Classical Standard of Civilization,* în *Journal of the History of International Law*, nr. 7/2005

8. F. Capotorti, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, UN Studies Series no. 5, p. 32.

9. J.P. Cerone, *Dynamic Equilibrium: the Evolution of US Attitudes toward International Criminal Courts and Tribunals,* în: EJIL, vol.18, no. 2/2007

10. B.S. Chimni, *Third World Approaches to international Law: Manifesto,* în *International Community Law Review* nr. 8/2006

11. E. Craig, *The Framework Convention for the Protection of National Minorities and the Development of a "Generic"Approach to the Protection of Minority Rights in Europe?,* în *International Journal of Minority and Group Rights* 17(2010)

12. E. Craig, *From Security to Justice? The development of a more Justice-Oriented Approach to the Realization of European Minority Rights Standards,* în *The Netherlands Quarterly of Human Rights*, vol. 30/1 (2012), Intersententia

13. J. Crawford, *The ICL´s Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect*, *AJIL*, vol. 96:874, 2002

14. J. Crawford, V. Lowe, A. Pellet, D. Müller, S. Oleson, *Evaluare sintetică a hotărârii CIJ din 3 februarie 2009 în procesul Delimitarea maritimă în Marea Neagră (Cauza România c. Ucrainei)*, în *RRDI* nr. 8/2009, p. 104-110

15. C. Cristian, recenzia lucrării lui A. T. Guzman, How *International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 260 pagini, în *AULB* nr. 1/2012, p. 237-243.

16. L.-M. Crăciunean, recenzia lucrării A. Boyle, C. Chinkin, *The Making of International Law*, Oxford University Press, New York, 2008, 338 pagini, în *AULB* nr. 2/2008, p. 220-222

17. L.-M. Crăciunean, recenzia lucrării A. T. Guzman, *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 260 pagini, în *RRDI* nr. 8/2009, p. 169-172

18. L.-M. Crăciunean, *Protocolul opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale: o nouă eră pentru drepturile culturale?*, în *NRDO* nr. 1/2011

19. L.-M. Crăciunean, *Discuții referitoare la o definiție legală a sintagmei „minorități naționale"*, în Dreptul nr. 11/2011, p. 130-151

20. L.-M. Crăciunean, *Reguli speciale de protecție a femeilor şi copiilor în timpul conflictelor armate*, în *AULB* nr. 1/2014, p. 201-211

21. L.-M. Crăciunean, *Aspecte generale privind practica statelor în acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție: o opțiune politică sau una culturală?*, în *AULB* nr. 2/2013, p. 312-319

22. N. Cornoiu-Jităraşu, *Raportul dintre Sfântul Scaun şi Statul Vatican. O contribuție la studiul persoanelor juridice internaționale*, în *AULB* nr. 1/2012, p. 213-229

23. J. Deschenes, *Protection of Minorities*, UNDOC E/CN 4/ sub. 2/1985/31.

24. C. Dinescu, *Revizuirea Convenției de la Belgrad din 1948 privind regimul navigației pe Dunăre*, în *RRDI* nr. 3/2006

25. Y. Dinstein, *International Criminal Law* în *Israel Yearbook on Human Rights*, nr. 5, 1975

26. Y. Donders, *Do Cultural Diversity and Human Rights Make a Good Match?*, în *International Social Science Journal* 199, 2010, UNESCO Blackwell Publishing

27. Y. Donders, *Human Rights: Eye for Cultural Diversity*, Inaugural Lecture delivered upon appointment to the chair of Professor of International Law and Cultural Diversity, 29 of June 2012, University of Amsterdam, Faculty of Law, Amsterdam, 2012

28. K. Drzewicki, *The United Nations Charter and the Universal Declaration of Human Rights*, în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002

29. M. Duțu, *Vespasian Pella (1897-1952). Fondator al dreptului internațional penal*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2012

30. M.A. M. Estebanez, *The OSCE and Human Rights* în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002

31. G. Fitzmaurice, *The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law*, în 92 Hague Recueil 5, 1957, p. 70-80

32. G. Fitzmaurice, *The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement*, în 19 *Modern Law Review* 1 (1956)

33. C. Flinterman, C. Henderson, *Special Human Rights Treaties*, în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002

34. J. T. Gathii, *TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network and a Tentative Bibliography*, în *Trade, Law and Development*, nr. 3 (1)/2011, p. 26-48

35. E. Gaviria Valverde, *Aspecte juridice privind independența Provinciei Kosovo*, în *RRDI* nr. 10/2010, p. 27-51

36. I. Gâlea, *Analiză critică a normelor Constituției României referitoare la relația dintre dreptul internațional şi dreptul intern*, în *Analele Universității din Bucureşti (AUB)* nr. 1/2009, p. 22-36

37. V. Gowlland-Debbas, *International Protection of Refugees*. Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ, Institutul Internațional pentru Drepturile Omului, Strasbourg, iulie 2003

38. J. Hathaway, *America, Defender of Democratic Legitimacy*, în *EJIL* nr. 11/2000, p. 121

39. P. Keller, *Re-thinking Ethnic and Cultural Rights in Europe*, în *Oxford Journal of Legal Studies* 29, 1998

40. J. Klabbers, *On Human Rights Treaties, Contractual Conceptions and Reservations,* în I. Ziemele (ed.), *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2004

41. M. Koskenniemi, *The Politics of International Law,* în *EJIL* nr. 1/1990, p. 4-32

42. W. Kymlicka, *The Internationalization of Minority Rights,* în S. Choudhry (ed.), *Constitutional Design for Divided Societies: Integration and Accommodation*?, Oxford University Press, Oxford, 2008

43. R. Letschert, *Successful Integration while Respecting Diversity; „Old" Minorities versus „New" Minorities,* în *Helsinki Monitor: Security and Human Rights* nr. 1/2007

44. S. Lyons, *The African Court on Human and Peoples' Rights,* în American Society of International Law Insight, Volume 19, September 2006

45. I. Macovei, I. Dorminte, *Cartea a VII-a – Dispoziții de drept internațional privat*, în Fl. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 2555-2608

46. A. Martin, *Violări ale drepturilor femeii în timpul conflictelor armate*, în *NRDO* nr. 1/2007, p. 26-36

47. C.-M. Măcelaru, *Tratatul de pace dintre regele hittit Hattusilis al III-lea şi faraonul egiptean Ramses al II-lea*, în *RRDI* nr. 5/2007, p. 212-223

48. J.G. Merrills, *The Council of Europe (I): the European Convention on Human Rights,* în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights,* Abo Akademi University, 2002

49. T. Meron, T*he Authority to Make Treaties in the Late Middle Ages,* în *Asian Journal of International Law* nr. 89/1995

50. K. Mickelson, *Taking Stock of TWAIL Histories,* în *International Community Law Review* nr. 10/2008, p. 357

51. M. Mutua, *What is TWAIL?,* în *Proceedings of the 94th Annual Meeting of the American Society of International Law*, 2000

52. E. Neumayer, *Qualified Ratification: explaining reservations to international human rights treaties*, 36 (2) *Journal of Legal Studies*, 2007

53. I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 1-13),* în *RRDI* nr. 1/2006

54. I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 13-24),* în *RRDI* nr. 2/2006, p. 137-155

55. I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 25-34),* în *RRDI* nr. 3/2006, p. 207-225

56. I. Niță, B. Aurescu, *Comentariul Legii nr. 590/2003 privind tratatele (art. 35-45),* în *RRDI* nr. 4/2006, p. 124-136.

57. A. Pellet, *Răspunderea statului şi răspunderea penală individuală,* în *RRDI* nr. 4/2007

58. G. Pentassuglia, *Towards a Jurisprudential Articulation of Indigenous Land Rights*, vol. 22 (1) 2011, p. 165-202

59. V. Pergantis, *Reservations to Human Rights Treaties, Cultural Relativism and Universal Protection of Human Rights*, în K. Koufa (ed.), *Multiculturalism and International Law*, Institute of International Public Law and International Relations of Thessaloniki, Thesaurus Acroasium vol. 35, Athens, Sakkoulas, 2007

60. C. Petică-Roman, *Considerații privind condițiile de admisibilitate ale cererilor individuale adresate Curții Europene a Drepturilor Omului*, în *AULB* nr. 2/2009, p. 65-70

61. D. Popescu, *Problema regimului juridic al armelor nucleare*, în *RRDI* nr. 5/2007, p. 24-39

62. M. Rishmawi, *The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward?*, în *Human Rights Law Review*, nr. 5, Oxford University Press, 2005

63. M. Reisman, *The View from the New Haven School of International Law*, în *ASIL Proceedings* (1992), p. 118

64. M. Reisman, *International Lawmaking: A Process of Communication*, în *Proceedings of the 75th Anniversary Convocation of the American Society of International Law*, 1981, p. 101

65. W. Schabas, *First Prosecutions at the International Criminal Court*, în *HRLJ*, vol. 27, 2006, nr. 1-4, p. 25-40

66. W. Schomburg, *În onoarea lui Vespasian Pella. Dezvoltarea dreptului internațional penal – cu privire specială asupra provocărilor procedurale ale Tribunalelor ad-hoc*, în *RRDI* nr. 5/2007, p. 1-23

67. M.G. Schmidt, *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, în R. Hanski, M. Suksi (eds.), *An Introduction to the International Protection of Human Rights*, Abo Akademi University, 2002

68. O. de Schutter, Ph. Alston, *Addressing the Challenges Confronting the EU Fundamental Rights Agency*, în Ph. Alston, O. de Schutter, *Monitoring Fundamental Rights in the EU. The Contribution of the Fundamental Rights Agency*, Hart Publishing, Oxford-Portland, Oregon, 2005

69. G. Schwartzenberger, *The Three Types of Law*, în *Ethics* nr. 2/1943

70. G. Schwartzenberger, *The Rule of Law and the Disintegration of the International Society*, în *AJIL* nr. 1/1939

71. B. Selejan-Guțan, *Social and Economic Rights in the Context of the Economic Crisis*, în *RJCL* nr. 2/2013, p. 139-158

72. D. Shelton, *Righting Wrongs: Reparations in the Articles on State Responsibility*, în *AJIL*, vol. 98, 2002

73. D. Shelton, *Normative Hierarchy in International Law*, în *AJIL*, vol. 100, 2006

74. L.Al. Sicilianos, *Les ONG et l'évolution future du droit international des droits de l'homme.* Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ a Institutului Internațional pentru Drepturile Omului, Strasbourg, 2003

75. G. Simpson, *Two Liberalism*, în *EJIL* 3 (2001), p. 537-571

76. A.-M. Slaughter, *International Law in a World of Liberal States*, în *EJIL* 6 (1995), p. 503-538

77. I. Sloan, *General Assembly Resolutions Revisited*, în *British Yearbook of International Law*, nr. 58/1987

78. J. Symonides, *Collective Rights of Minorities in Europe*, în R. Lefeber ş.a. (ed.) *The Changing Political Structure of Europe: Aspects of International Law* 107, 1991

79. L. Sunga, *NGOs and Monitoring of International Human Rights*, Curs susținut la a 34-a sesiune de învățământ a Institutului Internațional pentru drepturile omului, Strasbourg, 2003

80. P. Thornberry, *The UN Declaration on Rights of Persons Belonging to Minorities*, în A. Philips, A. Rosas (eds.), *The UN Minority Declaration*, 1993

81. J. Valentine, *Toward a Definition of National Minority*, în 32 *Denver Journal of International Law and Policy*, 2003-2004, p. 467

82. A. Vandenbogaerde, W. Vandenhole, *The Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: An Ex Ante Assessment of its Effectiveness in Light of the Drafting Process,* în *HRLR,* vol. 10, nr. 2/2010, p. 207-237

83. P. Weil, *Towards Relative Normativity in International Law?,* în *AJIL*, vol. 77, 1983

84. P. Weil, *Le judaïsme et le développement du droit international*, Rec. Cours Ac. Dr. Int. 1976-III

85. S. Wiessner, *The Cultural Rights of Indigenous People: Achivements and Continuing Challenges*, în *EJIL* vol. 22 (1) 2011, p. 121-140

86. B. de Witte, *European Minority Protection,* în M.C. Foblets, J.F. Gaudreault-DesBiens, A. Dundes-Renteln, *Cultural Diversity and the Law: State Responses from Around the World*, Ed. Yvon Blais, Bruylant, Bruxelles, 2010

87. S. Yee, *Argumente pentru amendarea Articolului 38 alin. (1) lit. b) şi alin. (1) lit. c) din Statutul Curții Internaționale de Justiție*, în *RRDI* nr. 4/2007, p. 21-32, iar pentru varianta în limba engleză, p. 33-43

88. F. Zaharia, *Comentariu privind proiectul de Lege privind procedura prin care România devine parte la tratatele încheiate între Uniunea Europeană şi statele membre*, pe de o parte, şi state terțe sau organizații internaționale, pe de altă parte, în *RRDI* nr. 11/2010, p. 107-126.

C. Adrese Internet

Organizația Națiunilor Unite: http://www.un.org/en/
Consiliul Europei: http://hub.coe.int/
Uniunea Europeană: http://europa.eu/index_en.htm
OSCE: http://www.osce.org/
Comitetul Internațional al Crucii Roşii: http://www.icrc.org/eng/
Curtea Europeană a Drepturilor Omului: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home
Curtea Interamericană a Drepturilor Omului:
http://www.corteidh.or.cr/index.php/en
Curtea Africană a Drepturilor Omului:
http://www.african-court.org/en/
Curtea Internațională de Justiție: http://www.icj-cij.org/homepage/
Curtea Penală Internațională:
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/Pages/default.aspx
Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie: http://www.icty.org/
Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda: http://www.unictr.org/

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Drept constituțional și instituții politice

ed. a 2-a revăzută și adăugită

Bianca Selejan-Guțan

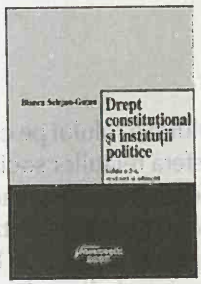

978-606-522-043-0
320 p., 45 lei

Ediția de față reprezintă o necesară actualizare a cursului de Drept constituțional și instituții politice al autoarei (Sibiu, 2004-2005), care reflectă numeroasele schimbări apărute în ultimii ani în acest domeniu extrem de important al dreptului: aderarea României la Uniunea Europeană, evoluțiile „dreptului constituțional european", modificările legislative din România în materia cetățeniei, partidelor politice, în domeniul electoral ș.a., fără a uita nu mai puțin numeroasele reflectări ale normelor constituționale la nivelul „instituțiilor politice" survenite în ultima perioadă – referendumul, răspunderea politică a șefului statului, răspunderea politică și cea penală a membrilor Guvernului etc. Lucrarea tratează, pe baza unei bibliografii bogate și actuale, în maniera clasică a unui curs adresat în primul rând studenților juriști, și probleme ca: dreptul comunitar și dreptul constituțional, impactul jurisprudenței Curții Europene de Justiție asupra dreptului constituțional, elemente de istorie constituțională în România modernă și contemporană, ultimele evoluții în materia drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor etc. Toate acestea recomandă cartea de față nu numai primilor destinatari – studenții –, dar și cercetătorilor, specialiștilor, practicienilor și tuturor celor interesați de domeniul extrem de dinamic al dreptului constituțional contemporan.

BCU IAȘI LIBRARY

Protecția diversității culturale în dreptul internațional: modelul „uniți în diversitate"?

Laura Maria Crăciunean

978-606-678-575-4
29 lei, 256 p.

Redescoperirea impactului și a rolului pe care cultura le poate avea în sfera relațiilor sociale s-a reflectat, printre altele, și prin consacrarea diversității culturale ca valoare a comunității internaționale. Adoptarea în anul 2001 a Declarației UNESCO privind diversitatea culturală a avut o dimensiune simbolică importantă în evoluția dreptului internațional public. Considerată, anterior acestui moment, o frână pusă în calea dezvoltării, un obstacol în calea modernității, progresului ori a democrației, diversitatea culturală a devenit resursă și sursă a dezvoltării, democrației, științei și păcii.

Implicându-se în mod activ în conturarea acestei noi abordări la nivel internațional, Uniunea Europeană a devenit și principalul ei promotor și susținător, transformând-o într-un element esențial al politicii sale externe. Relația care s-a stabilit între dreptul Uniunii și dreptul internațional general este una ce poate fi caracterizată printr-un câștig pentru fiecare dintre părțile implicate: dreptul internațional oferă instituțiilor Uniunii instrumentele necesare pentru a atinge unitatea europeană și, în același timp, Uniunea servește la implementarea dreptului internațional al diversității culturale.

Lucrarea de față încearcă să aducă o serie de argumente privind acest din urmă aspect. Astfel, considerăm că Uniunea servește, într-adevăr, la implementarea, după propriul său model – „uniți în diversitate" –, a dreptului internațional al diversității culturale, contribuind, prin intermediul valorilor promovate în cadrul politicii sale externe, la consolidarea acestuia și la nivel mondial.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2014/10466
49.00

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

Ediția a 2-a

Lucrarea de față reprezintă o provocare de a înțelege dreptul internațional public ca pe o entitate dinamică, în care se reflectă SCHIMBAREA.

Există o societate internațională? Dar un drept aplicabil acesteia? Care este originea dreptului internațional public? Putem vorbi de un drept internațional independent de existența statului și a națiunilor? Care este rolul individului în dreptul internațional public?

Sunt doar câteva din numeroasele întrebări ce vă invită să le aflați răspunsul în cele unsprezece capitole. De asemenea, exercițiile pentru seminar de la sfârșitul fiecărui capitol dau posibilitatea unei aprofundări logice și sistematice a materiei.

Aflată la cea de a doua ediție, revăzută și amplu adăugită – pentru a reflecta ultimele dezvoltări în materie – și îmbogățită cu jurisprudența internațională, doctrina și legislația ultimilor ani, lucrarea este adresată cu precădere studenților, dar poate fi utilă oricărui profesionist al dreptului ce manifestă interes pentru problematica abordată.

reduceri de până la **30%**
pentru comenzi on line

www.hamangiu.ro

Preț: 49 lei

ISBN 978-606-27-0086-7

9 786062 700867

ROMANIAN ACADEMY IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY